

Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ**

Науково-методичний вісник

№ 53

Друкується за рішенням науково-методичної ради комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
(протокол від 13.06.2017 року, № 3)

Кропивницький
2017

Науково-методичний супровід функціонування інформаційно-освітнього простору регіону : Науково-методичний вісник № 53. – Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 422 с.

До науково-методичного вісника увійшли статті, у яких розкрито теоретичні й практичні основи функціонування та розбудови інформаційно-освітнього простору освіти Кіровоградщини у площині професійного розвитку освітян. Подано аналіз окремих аспектів діяльності дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів області протягом 2016-2017 навчального року, запропоновано науково-методичні матеріали до 2017-2018 навчального року, узагальнено педагогічний досвід учасників фахових конкурсів. До збірника увійшли статті, які висвітлюють сучасні інноваційні освітні технології та основні аспекти корекційної та інклюзивної освіти. Новою є рубрика «Спадщина Василя Сухомлинського (до 100-річчя від дня народження)».

Науково-методичні матеріали вісника адресовані районним (міським) методичним кабінетам (центрам), інформаційно-ресурсним центрам, керівникам органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад, керівникам районних (міських) методичних об'єднань, директорам загальноосвітніх навчальних закладів, учителям, вихователям, практичним психологам.

Редакційна колегія:

Бик А.С. – кандидат педагогічних наук, доцент (заст. голови ред. колегії)

Величко С.П. – доктор педагогічних наук, професор

Голодюк Л.С. – кандидат педагогічних наук, доцент (голова ред. колегії)

Кендюхова А.А. – кандидат педагогічних наук, доцент

Нудний В.М. – секретар ред. колегії

Митрофаненко Ю.С. – кандидат історичних наук

Скрипка Г.В. – кандидат педагогічних наук

Укладач: Голодюк Л.С.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

Відповідальність за зміст публікацій несуть їх автори

ЗМІСТ

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА КЕРІВНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

<i>Половенко О.В.</i> Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування навчальних закладів в умовах децентралізації органів управління освітою	6
<i>Кірішко Л.М.</i> Формування індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності педагога в сучасних умовах	15
<i>Тущенко В.І.</i> Методичний супровід становлення і професійного зростання молодого вчителя	25
<i>Трубіна В.Г.</i> Управління розвитком інформаційного освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу	32
<i>Марченко І.А.</i> Тренінг як ефективна форма організації науково-методичної роботи з педагогами щодо підвищення їхньої професійної компетентності (тренінг «Управління інноваційною діяльністю у загальноосвітньому навчальному закладі»)	38
<i>Хлань Л.М.</i> Формування професійних компетентностей учителів освітньої галузі «Природознавство» засобами науково-методичної роботи	55
<i>Вареха А.Г.</i> Координування науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми	64
<i>Гайда Л.А.</i> Музеї педагогів як складова формування корпоративної культури	74

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ЗАСОБИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Бутенко Л.М., Шаповалова Т.А.</i> Міжнародне дослідження якості освіти PISA-2018: що очікувати?	80
<i>Шаповалова Т.А., Волошина О.С.</i> Моніторингове дослідження стану впровадження інклюзивної освіти у навчальних закладах Кіровоградської області	84

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДОСВІД

<i>Жосан О.Е.</i> Метод проектів у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа»	104
<i>Литвиненко О.В.</i> Методичні рекомендації щодо створення дистанційних курсів	113
<i>Гельбак А.М.</i> Вивчення вікових періодизацій, вікових криз та їх впливу на розвиток особистості: методичний аспект (із досвіду роботи В.В. Войтко) ...	119

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ АКТУАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ПРОБЛЕМ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

<i>Кирилюк А.П.</i> Дещо про ефективність інноваційних процесів... (за результатами тематичного вивчення)	129
--	-----

Павлюх В.В., Молчанова О.М. Стан науково-методичного та психолого-педагогічного забезпечення діяльності шкіл-інтернатів Маловисківського та Новомиргородського районів Кіровоградської області	143
Яковова Г.Я. Інноваційний аспект методичної роботи Новопраського навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради Кіровоградської області	159

ФАХОВІ КОНКУРСИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ

<i>Голодюк Л.С.</i> Проектування індивідуальної траєкторії підготовки учителя до участі у фахових конкурсах (на прикладі всеукраїнського конкурсу «Учитель року»)	168
<i>Богданова О.П.</i> Всеукраїнський конкурс «Учитель року – 2017» у номінації «Біологія»	175
<i>Дяченко Н.І.</i> Фахові конкурси як стимул підвищення професійної компетентності бібліотекарів	184

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ Й ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

<i>Тарапака Н.В.</i> Соціально-економічна освіта дошкільників як складова загальнолюдської культури (методичні рекомендації)	199
<i>Гагаріна Н.П.</i> Методичні рекомендації щодо формування художньо-продуктивної компетентності дітей дошкільного віку.....	203
<i>Скуренко С.Л.</i> Методика застосування карт розумових дій на заняттях у дошкільних навчальних закладах	207

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

<i>Кондратова В.В.</i> Особливості організації навчального процесу початкової школи у світлі реалізації концептуальних засад нової української школи	211
<i>Тіхонова Н.Г.</i> Групова форма навчальної діяльності молодших школярів як ефективний засіб навчання.....	221
<i>Баканьова С. В.</i> Роль мультимедійних технологій у створенні успішного навчального середовища для учнів початкових класів	228
<i>Третяк О.П.</i> Вплив характеру родинних стосунків на формування в дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до людини	232
<i>Ревнивцева О.В.</i> Читацькоцентрична парадигма уроку зарубіжної літератури як інноваційна технологія	241
<i>Маранська І.А., Мінич Г.В.</i> Мотивація та системний підхід у підготовці учнів до ЗНО з української мови і літератури	246
<i>Коса І.Т., Задубняк Ю.А.</i> Актуальні аспекти викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 н. р.	251
<i>Кравченко Ю.В., Черткова Н.С.</i> Методичні аспекти вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» у контексті європейських цінностей у 2017/2018 н.р.	262

<i>Кондратова В.В.</i> Особливості викладання предметів «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», «Художня культура» у світлі реалізації концептуальних засад нової української школи	276
<i>Черненко С.В.</i> Майбутнє розвитку мистецької освіти в загальноосвітній школі за вмотивованими, компетентними вчителями мистецтва	290
<i>Ціперко Т.В.</i> Особливості викладання хімії у 2017-2018 н.р.	304
<i>Ткаченко Л.А.</i> Викладання математики в умовах реформування освіти	311
<i>Побережний П.В.</i> Методичні особливості практичної реалізації методу проектів на уроках фізики	318
<i>Чала М.С.</i> Деякі особливості організації методичного супроводу викладання навчального предмета «Інформатика» у 2017/2018 н. р.....	325
<i>Шовенко О.С.</i> 3D-графіка в курсі інформатики базової загальної середньої освіти	329
<i>Татаренко О.В.</i> Формування в учнів ключових і предметних компетентностей шляхом упровадження проектної діяльності на уроках трудового навчання	333
<i>Железна Т.П., Барсукова С.Л.</i> Науково-методичний супровід викладання навчального предмета «Основи здоров'я» та впровадження превентивних проектів у 2017-2018 н. р.	343
<i>Коробов М.Г.</i> Фізичне та військово-патріотичне виховання школярів у контексті розбудови нової української школи	351

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМЕНТАР

<i>Мирська А.А.</i> Організація роботи психологічної служби щодо профільного навчання	366
---	-----

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ

<i>Червонець І.В.</i> Забезпечення рівного доступу до якісної освіти учням з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах м. Кропивницького (з досвіду роботи ЦМСПС)	374
---	-----

СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

<i>Мицай Ю.В., Пляка С.М.</i> Актуалізація ідей компетентнісно орієнтованої освіти в процесі реалізації педагогічного марафону «Штрихи до портрета Василя Сухомлинського» (до 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського).....	388
<i>Войтко В.В.</i> Використання спадщини В.О. Сухомлинського в корекційній роботі з дітьми, які мають порушення зору	405
<i>Воловоденко В.П., Олексієнко Т.В.</i> Василь Сухомлинський: школа заради дитини	416

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ ТА КЕРІВНИХ КАДРІВ
У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СЕРВІСНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

О.В. Половенко,

*завідувач обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту
та координації діяльності методичних служб комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

Основні напрями подальшого розвитку освітньої галузі в Україні залежать від цілого комплексу заходів, у тому числі й успішної діяльності районних (міських) методичних кабінетів, методичних служб ОТГ та їх взаємодії з органами управління освітою.

Лист Міністерства освіти і науки України
від 27.10.2016 № 1/9-570

Соціально-освітні перетворення у нашому суспільстві особливо впливають на структуру методичних служб. На сучасному етапі децентралізації в освітній сфері гостро постає питання про створення передумов щодо надання якісних освітніх послуг та забезпечення рівного доступу осіб до якісної освіти, які під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників зумовлюють потребу трансформації усіх освітніх установ. І методичні служби, і районні відділи освіти, згідно із законопроектом «Про освіту», мають бути реорганізовані. В освітянських колах триває дискусія щодо майбутнього районних, міських методичних кабінетів, центрів і методичних служб усіх рівнів. Пропозиції лунають різні – від «ліквідувати» до «модернізувати».

Одна з основних проблем методичних служб, – невизначеність їх статусу. Чи стануть вони автономними, чи будуть підпорядковані (і кому)?

Сьогодні методична служба – на шляху до якісно нового способу функціонування, який ще не має достатньо обґрунтованої позиції з правової, організаційно-управлінської та науково-педагогічної точок зору.

Основне завдання, яке стоїть перед методичною службою – це побудова нової гнучкої моделі регіонального методичного сервісу, яка б оперативно і своєчасно реагувала на потреби суб'єктів педагогічної діяльності.

Інститутом модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України оприлюднена ініціатива щодо започаткування Всеукраїнського науково-пошукового проекту «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування закладів освіти в умовах децентралізації управління освітою». У рамках проекту буде акцентуватися увага на такі питання:

- реорганізація органів управління освітою в сервісні центри з обслуговування закладів освіти;
- делегування адміністративних і навчально-методичних повноважень на рівень навчальних закладів;
- повноваження апарату виконавчих органів влади та зі спеціальною компетенцією об'єднаних територіальних громад у галузі освіти;
- організація та надання навчально-методичних послуг освітнім закладам та установам об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації органів управління освітою.

Робота розпочата і найближчим часом учасники проекту планують представити проекти положень про сервісний центр із методичного обслуговування закладів освіти, про відділ (управління) та структурні підрозділи освіти виконавчого органу об'єднаної територіальної громади, інструктивно-методичні рекомендації організації та надання освітніх послуг навчальними закладами територіальних громад.

На ці питання акцентувалась увага під час круглого столу «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування навчальних закладів в умовах децентралізації органів управління освітою», що відбувся у вересні 2017 року на базі Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Найбільше запитань стосувалось діяльності методичних служб в об'єднаних територіальних громадах. Децентралізація органів управління освітою, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та опорних шкіл потребує чіткого і конкретного визначення меж повноважень у галузі освіти держаних службовців та працівників методичної служби, а також шляхів реорганізації методичних структур. В умовах розвитку територіальних громад штатний розклад свого виконавчого комітету рада кожної громади формує самостійно. У сільській місцевості в рекомендованому типовому розкладі передбачена одна людина на освіту, в селищі чи місті – 3–5. Отримати більше штатних одиниць можливо, але для цього потрібно вміти переконати громаду, аргументувати – чим займатимуться ці люди і які важливі завдання виконуватимуть.

Методичні рекомендації з розроблення положення про структурний підрозділ освіти виконавчого органу об'єднаної територіальної громади оприлюднені в листі Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2015 року № 1/9-633 «Про формування органів управління освітою» і спрямовані на забезпечення єдиного підходу до формування структурних підрозділів освіти місцевих виконавчих органів об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Зокрема, наголошується про те, що «найбільш ймовірним ризиком втрати вигоди від створення органу адміністративного обслуговування освіти є поширений намір керівництва ОТГ зробити технічне дублювання існуючих моделей управління мережею навчальних закладів у системі РДА». Варто зауважити, що рекомендації містять положення, що «відповідно до статті 14 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» спільний орган управління може утворюватися як окремий виконавчий орган

сільської, селищної, міської ради одного із суб'єктів співробітництва або у складі виконавчого органу сільської, селищної, міської ради одного із суб'єктів співробітництва (як структурний підрозділ – департамент, відділ, управління, проектне бюро, агенція тощо)». Як показує практика, методичні служби сьогодні розвиваються за кількома напрямками:

- районний методичний кабінет (центр) відмовився від колишніх функцій і самостійно забезпечує науково-методичний сервіс усім громадам;
- районний методичний кабінет (центр) надає ОТГ науково-методичні послуги на основі договорів з ними та передачі певних повноважень;
- районний методичний кабінет (центр) ліквідовано, районний сектор освіти поділено на громади, в яких автономно функціонують власні управлінські та методичні структури, координація яких поки що не унормована.

Реорганізація методичних служб розпочалася і в нашій області.

У новостворених Бобринецькій, Маловисківській територіальних громадах районні методичні кабінети є структурними підрозділами відділів освіти. У Новоукраїнській територіальній громаді триває процес створення методичної служби. Так, поки що у структуру відділу освіти введено посади методистів. У новостворених громадах розпочався процес формування органу адміністративного обслуговування освіти.

Хоч у більшості регіонів нашої області ще не створені об'єднані територіальні громади, проте в умовах децентралізації уже реформовано методичні кабінети відділів освіти Новоархангельської, Петрівської райдержадміністрацій. Зараз вони є структурними підрозділами центрів з обслуговування навчальних закладів.

Зокрема, рішенням Новоархангельської районної ради Кіровоградської області четвертої сесії сьомого скликання від 08 квітня 2016 року № 37 створена комунальна установа «Новоархангельський районний центр по обслуговуванню закладів освіти». Організаційна структура центру включає районний методичний кабінет. Директор центру по обслуговуванню закладів освіти (Щербак О.Г.) забезпечує раціональний добір і розстановку кадрів, створює належні умови для підвищення фахового рівня працівників, затверджує посадові обов'язки працівників. Районний методичний кабінет здійснює свою діяльність відповідно до Положення про районний методичний кабінет (затверджене директором центру по обслуговуванню закладів освіти від 08 вересня 2016 року №8) та Статуту комунальної установи «Новоархангельський районний центр по обслуговуванню закладів освіти» (затверджений рішенням Новоархангельської районної ради від 08 квітня 2016 року № 37).

Новомиргородський, Кіровоградський методичні кабінети функціонують як інформаційно-ресурсні методичні центри.

У науково-методичній діяльності методичних служб області сьогодні виокремлюються такі напрямки: нормативно-регулюючий, навчально-

методичний, інформаційно-аналітичний, атестаційно-діагностичний, експертний, соціально-психологічний тощо.

Основне завдання, яке стоїть перед методичною службою, – це побудова нової гнучкої моделі регіонального методичного сервісу, яка б оперативно і своєчасно реагувала на потреби суб'єктів педагогічної діяльності.

Постала потреба у формуванні нових професійних компетентностей методистів: менеджера – спеціаліста у сфері управління персоналом; тьютора, який координує реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій розвитку педагога; модератора, здатного керувати групою в процесі проведення семінарів, тренінгів, конференцій та інших заходів на основі компетентнісного підходу; експериментатора – здатного до проектної діяльності, науково-пошукової роботи; «віртуального методиста», який може створити мережеву структуру неперервного навчання освітян; фасилітатора – фахівця, який координує і несе відповідальність за якісне виконання певних завдань.

Нововведення потребували і змін в діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». Одним із стратегічних завдань інституту є створення єдиного інформаційного, науково-освітнього простору в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти. Провідними напрямками є:

- створення передумов для забезпечення наступності в розвитку професіоналізму педагогів шляхом підвищення кваліфікації на курсах підвищення кваліфікації та в системі науково-методичної роботи в міжкурсовий період, що є практичним втіленням принципу безперервності освіти;

- забезпечення взаємодії з методичними кабінетами і методичними об'єднаннями вчителів, що сприяє індивідуалізації і диференціації післядипломної освіти, задоволенню практичних запитів керівників, учителів і педагогічних колективів, а також дозволяє врахувати особливості розвитку освіти в конкретних регіонах;

- поєднання наукового потенціалу науково-педагогічних працівників з практичним досвідом методистів, що є важливою умовою інтеграції педагогічної науки і практики в процесі розвитку професіоналізму педагогічних кадрів;

- здійснення апробації різних нововведень, узагальнення досвіду і вироблення практичних рекомендацій щодо їх подальшого впровадження, що є особливо актуальним для періоду реформ, визначальною рисою якого є одночасне введення великої кількості інновацій [6].

Інноваційна діяльність інституту спрямована на удосконалення структурно-функціональної організації науково-методичної роботи.

З метою якісного науково-методичного супроводу діяльності методичних служб, опорних навчальних закладів працівники нашого центру долучились до Всеукраїнського науково-пошукового проекту «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування закладів освіти в умовах децентралізації управління освітою». Працюючи в робочій групі, напрацьовані проекти

положень діяльності управлінь освіти та центрів з обслуговування навчальних закладів.

У рамках швецько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» взяли участь у тренінгу «Ефективне управління освітою в ОТГ».

З метою координації діяльності опорних шкіл, починаючи з вересня, вивчили нормативно-правове забезпечення діяльності опорних навчальних закладів; здійснили аналіз мережі опорних шкіл області; прослідкували ефективність структури методичної роботи у тих регіонах, де були створені опорні навчальні заклади; провели тематичне вивчення у Новоархангельському районі. Систематично на запити методичних кабінетів, центрів, керівників навчальних закладів надавали індивідуальні та групові консультації. Внесли корективи у план роботи обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації діяльності методичних служб, запланували та провели:

25-26 жовтня 2016 року – семінар завідувачів (директорів) методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад з проблеми «Управління якістю професійного розвитку педагога: теоретичний і практичний аспект». Програма семінару включала круглий стіл з проблеми «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування навчальних закладів в умовах децентралізації органів управління освітою». Завідувачі (директори) методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад акцентували увагу на змінах, які розпочалися у сфері загальношкільної освіти в контексті децентралізації влади;

11 жовтня 2016 року – обласний семінар керівників опорних шкіл з проблеми «Опорний загальноосвітній навчальний заклад: особливості діяльності». Всі присутні були учасниками круглого столу «Перспективи подальшого розвитку системи загальної середньої освіти», дискусії «Яким має бути опорний навчальний заклад?», круглого столу «Науково-методичний супровід організації навчально-виховного процесу в опорній школі» Усі учасники семінару отримали методичні рекомендації з питань організації діяльності опорних шкіл;

4 лютого 2017 року – круглий стіл з проблеми «Новий досвід і партнерські відносини»;

21-23 листопада 2016 року – обласна науково-практична інтернет-конференція «Інформаційно-освітній простір регіону як відкрита педагогічна система розвитку вчителя: проблеми, перспективи».

29-30 листопада 2016 року директори опорних навчальних закладів області взяли участь у роботі міжрегіонального семінару з проблеми «Управління навчальним закладом в умовах розбудови нової української школи», який проходив на базі Гайсинського району Вінницької області.

З метою інформаційного забезпечення діяльності опорних шкіл працівники центру забезпечили на своєму сайті функціонування сторінки «Опорна школа», на якій розміщується нормативно-правова база діяльності опорних шкіл, методичні матеріали, матеріали методичних заходів.

Відповідно до наказу начальника управління, освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 21.11.2016 року

№ 808 «Про підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів на курсах в комунальному закладі «Кіровоградський інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» у 2017 році» з 03-14.04.2017 р. проведено курси підвищення кваліфікації керівників опорних шкіл (директори, завідувачі філій, заступники директорів з навчально-виховної та науково-методичної роботи) з проблеми «Формування організаційної структури шкільного управління: компетентнісний підхід».

Такі курси передбачено і в листопаді 2017 року.

При проектуванні роботи на 2018 рік заплановано проведення курсів підвищення кваліфікації: завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад з проблеми «Створення інноваційної моделі науково-методичного супроводу в умовах об'єднаних територіальних громад»; керівників навчальних закладів (директори, завідувачі філій, заступники директорів з навчально-виховної на науково-методичної роботи) з проблеми «Оновлення змісту і форм управління в умовах децентралізації».

З метою забезпечення неперервного навчання педагогів у міжкурсовий період планується у червні 2018 року провести літню школу для завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад, директорів загальноосвітніх навчальних закладів з проблеми «Організація і навчально-методичне забезпечення реалізації положень Закону «Про освіту».

Заплановано створити творчу групу заступників директорів з навчально-виховної, науково-методичної роботи з проблеми «Створення інноваційної моделі діяльності методичної служби навчального закладу.

Спільними напрямками діяльності інституту та методичних служб з формування системи науково-методичного супроводу в умовах реалізації Концепції нової української школи є:

- розроблення моделей організації мережевої взаємодії в умовах децентралізації;
- здійснення моніторингу потреб і проблем методичних служб з різних аспектів діяльності;
- науково-методичне забезпечення діяльності опорних навчальних закладів;
- створення єдиного освітнього простору в регіоні (територіальній громаді);
- забезпечення підготовки педагогічних кадрів до нововведень та інноваційної діяльності, раціональне використання їхнього творчого потенціалу;
- реалізація навчальних програм на основі нових знань і досвіду.

Важливо: перш ніж планувати науково-методичну роботу на наступний навчальний рік, радимо провести об'єктивне діагностування рівня професійної

компетентності керівних та педагогічних кадрів для забезпечення компетентнісного, особистісно орієнтованого підходів, що сприятиме підвищенню професіоналізму кожного – найважливішої запоруки якісної освіти.

При визначенні структури *на рівні методичних кабінетів, (центрів)* необхідно передбачити організацію науково-методичної роботи з директорами опорних шкіл, їх заступниками, педагогами-організаторами, психологами, методичним активом, враховуючи кількість навчально-виховних об'єднань (НВО), філій, профільність, інші місцеві особливості та реальні можливості.

Радимо використати досвід роботи методичного кабінету відділу освіти Олександрівської райдержадміністрації.

З метою надання практичної допомоги на місцях директорам НВО, завідувачам філій протягом першого семестру 2016/2017 н.р. проводились Дні відділу освіти в НВО. За результатами їх проведення готувались аналітичні матеріали з конкретними методичними рекомендаціями.

Протягом навчального року на базі районного методичного кабінету проведені заходи для:

- директорів НВО – семінар практикум «Особливості управління навчально-виховних об'єднань в умовах демократизацій»;
- завідувачів філій – психологічний практикум «Особливості психологічного супроводу в управлінні НВО»;
- заступників з навчальної та навчально-виховної роботи опорних шкіл та філій – теоретичний семінар «Нове педагогічне мислення як засіб формування акмеологічного середовища для самореалізації особистості шляхом модернізації науково-методичної діяльності», семінари-практикуми «Інноваційно-методичне забезпечення діяльності методичних служб: інноваційний аспект», «Інноваційні технології розвитку професійної компетентності вчителів засобами науково-методичної роботи в міжкурсовий період», дистанційні методичні діалоги «Роль опорної школи в налагодженні управління діяльності філій»;
- заступників з виховної роботи та педагогів-організаторів – семінар-практикум «Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання сучасної української школи».

Упродовж навчального року працювала школа комп'ютерної грамотності для заступників директорів з навчальної та навчально-виховної роботи.

Ефективністю відзначалась робота клубу «Психологічний комфорт» з проблеми «Розвиток комунікативних навичок, засобів позитивного проектування індивідуального розвитку вчителя і учнів в умовах реалізації нового державного стандарту».

У керівників НВО, філій, їх заступників жвавий інтерес викликало проведення психолого-педагогічних тренінгів: «Структура, зміст і форми організації методичної роботи в НВО», «Ведення ділової документації в НВО та філіях», «Педагогічна культура керівника», «Освітній моніторинг в

управлінській діяльності», «Сучасний керівник – шлях до майстерності», «Управління розвитком колективу навчально-виховного об'єднання».

23 березня 2017 року відбулось розширене засідання колегії відділу освіти Олександрівської райдержадміністрації за участю керівників району, де були підведені основні підсумки роботи закладів освіти в умовах НВО: зміцнення навчально-матеріальної бази опорних шкіл, стан управлінської та методичної роботи, рівень організації навчально-виховного процесу.

Оновлена структура методичної роботи і районним методичним кабінетом комунальної установи «Новоархангельський районний центр по обслуговуванню закладів освіти» (Зубченко Т.В.). Відповідно до плану були проведені семінари для керівників НВО («Формування інноваційного освітнього простору навчальних закладів як умова професійного розвитку педагогів», «Формування позитивного іміджу школи», «Ефективність навчально-виховної системи моделі НВО як школи життєвого успіху»); науково-практичні семінари («Методична служба НВО. Формування організаційної структури управління навчальними закладами: компетентнісний підхід», «Формування соціальної компетентності школярів на уроках філологічних дисциплін засобами інтерактивного навчання», «Формуємо освітній простір»), семінар-тренінг «Особистісно орієнтоване освітнє середовище – засіб оптимізації підвищення якості професійного розвитку педагогів.

Також протягом року функціонували:

- консультпункт для новопризначеного керівника НВО з проблеми «Ефективний менеджер освіти: професійні і морально-важливі якості керівника»;

- школа новопризначеного керівника НВО «Організаційно-управлінські, методичні засади діяльності керівника навчального закладу. Професійні і морально важливі якості керівника»;

- школа управлінського резерву «Перспектива» «Формування управлінської культури керівника закладу середньої освіти в умовах модернізації сучасної школи»;

- творча група «Розвиток творчого потенціалу керівника, креативне мислення та новаторський підхід у впровадженні інноваційних педагогічних технологій та вдосконалення управлінського менеджменту заступника директора школи».

На спеціалізованій онлайн-платформі «Кращі практики управління освітою у громадах» можна знайти поради та успішні приклади щодо управління освітою у територіальних громадах, функціонування методичних служб із усіх областей України.

У зміст науково-методичної роботи можуть бути включені теми, які є актуальними, перспективними, а саме: «Науково-методичні підходи до планування роботи опорної школи», «Впровадження програми варіативного компоненту для надання освітніх послуг», «Демократизація та гуманізація управлінської діяльності та шкільного життя», «Науково-методичні основи

дослідно-експериментальної роботи в закладах освіти», «Генерування інноваційних ідей в діяльність навчальних закладів», «Розвиток особистості в системі компетентісно орієнтованого підходу до навчання і виховання», «Продуктивний педагог – продуктивний урок», «Маркетингова діяльність у наданні якісної освіти», «Роль психологізації в поглибленні інноваційних процесів в умовах діяльності опорної школи» та інші.

Активніше слід запроваджувати дистанційні форми навчання, онлайн-навчання, пропагувати та ширше використовувати можливості формальної, неформальної та інформальної освіти для професійного розвитку педагогічних, методичних та управлінських кадрів, що дасть можливість наповнити сучасним змістом міжкурсовий період професійної діяльності працівників освітньої галузі.

На рівні опорної школи структура може включати такі складові: методична рада, методичні об'єднання, семінари-практикуми, творчі групи, авторські творчі майстерні, школи, тренінгові заняття, ярмарки педагогічних ідей, науково-практичні конференції тощо. Водночас особливої уваги у контексті формування готовності до роботи в інформаційно-навчальному середовищі потребують оволодіння освітянами регіону інноваційними технологіями і тренінговими методиками, психолого-педагогічними технологіями мотивації та адаптації педагогічних працівників до умов інтенсивної самоосвіти засобами дистанційного навчання.

Методичний кабінет опорної школи має стати інформаційно-методичним центром неперервного професійного розвитку педагога.

На рівні філій при визначенні структури радимо враховувати участь вчителів у методичних формуваннях, які функціонують на базі опорного навчального закладу та регіональної методичної служби. На базі філій рекомендуємо передбачити такі форми роботи: постійно діючий психолого-педагогічний семінар, предметні інтегровані секції, методичні студії, методичні об'єднання класних керівників, динамічні групи. З епізодичних форм роботи радимо акцентувати увагу на проблемні дискусії, диспути, тематичні круглі столи тощо.

На рівні шкіл, які є суб'єктами освітнього округу, необхідно приділити більше уваги поглибленню та вдосконаленню науково-методичної роботи з вчителями початкової ланки в напрямку формування їх професійної готовності до упровадження нового Державного стандарту. Доречними будуть такі форми науково-методичної роботи, як моделювання уроків, методичні практикуми, відкриті заняття вчителів-майстрів, захист проектів самоосвітньої роботи тощо.

Таким чином, на засадах партнерства відбувається консолідація зусиль КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», методичних кабінетів, центрів відділів, управлінь освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад, керівників навчальних закладів, громадських організацій з метою розвитку освіти дорослих, створення доступної, ефективної, результативної освітньої інфраструктури регіонів, а в глобальному масштабі – громадянського суспільства в Україні.

Література та джерела

1. Галата С. Методична служба: життя після децентралізації / Галата С. // Освіта України. – 2016 – № 38.
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2016 року № 2/3-14-1776-16 «Щодо нормативно-правового регулювання діяльності освітніх округів, опорних закладів та їх філій» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzWFv95PDNwwQkUxLUJ2TmVrdFE/view>
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2016 року № 1/9-570 «Про діяльність районних (міських) методичних кабінетів (центрів), методичних служб ОТГ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/?p=560>
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2015 року № 1/9-633 «Про формування органів управління освітою» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzWFv95PDNwwcWpucW0ydkswWDQ/view>
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 вересня 2016 року № 991 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26 вересня 2005 року № 557» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzWFv95PDNwwYjdjdHZtM0thaXM/view>
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Методист. – ТОВ. Видавнича група «Шкільний світ». – 2016. – № 10.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 року № 574 «Про внесення змін до Положення про освітній округ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzWFv95PDNwwT1dPR1VtQjNSSTg/view>
8. Сеїтосманов А. Методичні рекомендації щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад/ Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевський В. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/2016-02-22-1.pdf>

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Л.М. Кірішко,

*методист обласного навчально-методичного центру
освітнього менеджменту та координації діяльності методичних служб
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Удосконалення методичної майстерності – це передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і в першу чергу культури мислення.

В.Сухомлинський

Освіта в усьому світі розглядається як ключовий елемент національної безпеки, джерело національної єдності, чинник економічного зростання, засіб соціального просування кожного громадянина.

Пріоритетними напрямками розвитку освіти в Україні є європейський рівень якості і доступності освіти, створення системи неперервної освіти, забезпечення потреб суспільства висококваліфікованими конкурентоспроможними фахівцями, створення умов для професійного розвитку та самовдосконалення педагогічних працівників.

Актуальними є слова Лілії Гриневич, Міністра освіти і науки України, яка відмітила, що «діти мають здобути в школі уміння і компетентності 21 століття, які узгоджені країнами Європейського Союзу, і які потрібні сьогодні сучасному українцю». Головна мета нової української школи – дітям потрібна освіта для життя [2].

В Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року визначеними «ключовими компетентностями є спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя»[4]. Від рівня професійної компетентності вчителя залежить рівень сформованості компетентностей учня.

XXI століття поставило нові завдання: учитель повинен «навчатися впродовж всього життя» (неперервна освіта), бути професіоналом, уміти проектувати, генерувати ідею, планувати її реалізацію та здійснювати оцінку на принципах актуальності, науковості, прогностичності, оптимальності та контрольованості (моніторингу).

Варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. «Реформування... передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками, що потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання» [4].

Підкреслюючи, що сучасне суспільство потребує від освіти компетентних та мобільних фахівців, налаштованих на саморозвиток, постійне самовдосконалення і навчання впродовж усього життя, академік В.Олійник виокремлює в умовах утвердження компетентнісного підходу в освіті актуальність проблеми конструювання індивідуальної траєкторії фахового зростання працівника, що потребує від нього зорієнтованості на самопізнання, самооцінку, рефлексію [6, с. 12].

Неперервна освіта є однією з важливих умов забезпечення формування конкурентоспроможного фахівця на ринку праці. А найбільш актуальною проблемою є визначення вимог і умов проектування індивідуальної освітньої траєкторії як засобу реалізації особистісного підходу до професійного саморозвитку педагога в сучасних умовах.

О. Боровік зазначає, що «за визначенням А. Хуторського, індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу

в освіті. Просування за індивідуальною траєкторією можливе за умов: визначення змісту з урахуванням власних потреб; постановки власних цілей у вивченні конкретної теми; вибору оптимальної форми, темпу навчання, щонайбільш відповідають індивідуальним особливостям суб'єкта навчання; рефлексивного усвідомлення отриманих результатів; оцінювання та корегування своєї діяльності» [1].

Сучасний освітній простір безмежний. Як розібратися вчителю в цій інформаційній течії? У вчителя не має часу відгукуватися на всі пропозиції з приводу підвищення власної кваліфікації. І чи треба? Є більш конструктивний спосіб: створення власного освітнього шляху.

Спираючись на роботи Г. Єльникової щодо моделювання й моніторингу професійної діяльності, Л. Зайверта щодо управління часом, Н. Лукашевича щодо планування саморозвитку та самоосвіти можна визначити структуру і основні напрями професійно-педагогічного самовдосконалення вчителя, а саме:

1) розвиток професійної компетентності, забезпечує успішність професійної діяльності;

2) опанування практикою само менеджменту, дозволяє управляти найважливішим ресурсом – власним часом;

3) розвиток власної сфери спілкування й взаємодії з іншими людьми, дозволяє ефективно спілкуватися, будувати та розвивати міжособистісні (формальні та неформальні) стосунки, працювати в команді;

4) розвиток власного інтелектуального й загальнокультурного потенціалу, забезпечує поповнення власного ресурсу (оскільки специфіка педагогічної діяльності – віддавати знання, уміння, емоції), задовольняти духовні потреби [7, с. 7].

Ефективність методичної роботи з педагогічними кадрами у значній мірі залежить від творчого потенціалу методичних служб регіону, від кількісного і особливо якісного складу методичних кадрів, від рівня їх професійної компетентності.

Визначена КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» структура методичної роботи з кадрами методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад забезпечує підвищення кваліфікації методистів, спонукає до постійного розвитку і самовдосконалення.

Постійно у полі зору обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації діяльності методичних служб перебувають питання організації навчання методичних працівників, результативність підвищення їх кваліфікації. З метою поповнення знань методистів щодо оновлення змісту, урізноманітнення форм і методів з питань формування індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності педагога у 2017 році для завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад проведено курси підвищення кваліфікації з проблеми «Формування

індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності педагога в умовах розвитку інформаційно-освітнього простору».

Для організації самоосвіти методистів доцільно використовувати навчально-методичний посібник «Система навчання працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів) і методичного активу. Самоосвіта методиста» (автори Постельняк А.І., Половенко О.В.).

Вибудувати індивідуальну траєкторію підвищення рівня професійної компетентності педагога нелегко. Спочатку потрібно сформулювати і сформулювати власний освітній запит враховуючи свої вподобання, потенційні можливості, а також інтереси учнів, що, власне, і буде основою для конструювання вчителем індивідуальної освітньої траєкторії. Її реалізації сприяє система неперервної освіти.

Пошук шляхів підвищення якості неперервного навчання педагогічних працівників, розвиток педагогічної майстерності – пріоритетні завдання методичних служб різних рівнів.

На сучасному етапі діяльність методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад та навчальних закладів спрямована на науково-методичне забезпечення реалізації принципів відкритої освіти, гуманізації, запровадження андрагогічної моделі навчання у міжкурсовий період, а саме: надання педагогам можливості самостійно обирати форми, зміст, методи підвищення кваліфікації за особистими потребами та інтересами, через запровадження дистанційної форми проведення семінарів, використання засобів ІКТ, здійснення опори на перспективний педагогічний досвід, максимальну індивідуалізацію та гнучкість підвищення професійної компетентності (самостійність у виборі часу, видів діяльності).

З цією метою здійснюється діагностичне опитування педагогічних працівників. Спочатку це були паперові анкети, які педагоги заповнювали та передавали до методичних кабінетів. Наразі методисти почали використовувати можливості сервісів Google, зокрема Google-форми. І розміщують анкети на сторінках сайтів методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад. Зокрема, Новоукраїнської – «Діагностичне опитування педагогічних працівників – 2017» (http://novoukrainka-rmk.edukit.kr.ua/diagnostichne_opituvannya_pedagogichnih_pracivnikov-2015/),

Новомиргородської – «Діагностування педагогічних працівників» (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdZplk-yAnH2dI_e3hnfGDrlbftX2ZHsGOBqxbPD_stFaI74g/viewform), Петрівської – «Діагностичне опитування – 2017» (<http://petrove-petrrmk.edukit.kr.ua/diagnostika/>), Олександрівської «Анкетування практичних психологів та соціальних педагогів»

(https://docs.google.com/forms/d/1ruqfWkfVEOhkIRbXrZogdVunZkib5q8YU_obmVujSAKM/viewform?edit_requested=true), Гайворонської – «Діагностування педагогів» (http://gayvoroninform.blogspot.com/2017/04/blog-post_24.html).

Також працівники методичних служб створили блоги у Маловисківському районі – «Педагогічна діагностика» (<http://diagnostikamvpmk.blogspot.com/2016/05/blog-post.html>) та Компаніївському районі – «Підсумовуємо 2016-2017 навчальний рік та проектуємо на 2017-2018 навчальний рік» (<http://diagnostika2017.blogspot.com/>).

Аналізуючи результати діагностування педагогічних працівників, методисти враховують їхні запити у плануванні форм методичної роботи на рік. Це і районні методичні об'єднання, семінари, творчі групи, майстер-класи, школи педагогічного досвіду тощо. Про це свідчать плани та матеріали методичних форм роботи методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад, а саме:

- Гайворонської – «План роботи методичного кабінету на 2016-2017 навчальний рік» (<https://drive.google.com/file/d/0Bw19Xs0In0EieUNYdzZqS1RiROU/view>), «Інтернет супровід проведення методичних заходів» (<http://gayvoroninform.blogspot.com/search/label/Інтернет-супровід%20%20проведення%20методичних%20заходів>), «Інтернет-конференції» (<http://gayvoroninform.blogspot.com/search/label/Інтернет-конференції>);

- Добровеличківської – «Координаційний план на 2016-2017 навчальний рік» (http://vodv.at.ua/index/plan_rm/0-73), «Інтернет заходи» (<http://web-vodv.at.ua/>);

- Олександрійської – «Науково-методичний супровід розвитку інформаційно-навчального середовища району» (https://padlet.com/egorova_lora_1969/ymdmsdn4nmw5).

Як результат, за останні роки значно покращився рівень науково-методичного супроводу навчальних закладів області.

По-перше, забезпечено наступність в розвитку професіоналізму педагогічних та керівних кадрів шляхом підвищення кваліфікації в системі науково-методичної роботи в міжкурсовий період. Це є практичним втіленням неперервності освіти.

По-друге, в системі науково-методичної роботи, що проводиться фахівцями методичних кабінетів відділів освіти, послідовно здійснюється апробація різних нововведень, узагальнення досвіду і вироблення практичних рекомендацій щодо їх подальшого впровадження.

По-третє, методичні кабінети (центри) стали дієвою зв'язуючою ланкою у системі КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» – МК (НМЦ) – ЗНЗ, що сприяє більш повному задоволенню практичних запитів керівних і педагогічних кадрів, а також дозволяє врахувати особливості розвитку освіти в конкретному навчальному закладі.

По-четверте, робота методиста за визначеним напрямом дозволяє щоденно надавати адресну консультативну та практичну допомогу педагогічним працівникам, що зменшує накопичення труднощів у їх роботі.

Чільне місце у структурі методичної роботи методичних кабінетів відділів освіти посідає робота з молодими, малодосвідченими вчителями, новопризначеними керівниками шкіл, яка відбувається через діяльність Шкіл молодого вчителя та молодого керівника. Ознайомитися із новими методиками та технологіями педагога можуть на створених інтернет-ресурсах: блозі районного конкурсу молодих учителів Новоархангельського районного округу «Педагогічна надія» (<http://pedhope.blogspot.com/>) та «Блозі для молодих учителів Новоукраїнського району» (<http://molodivchiteli.blogspot.com/>). А для досвідчених керівників створені блоги «Школа успішного керівника» (<http://managers.blogspot.com/>), «Школа креативного заступника директора» (<http://kreativnarobota.blogspot.com/>).

Позитивний зворотній зв'язок дають анкетування педагогів та діагностичні бесіди. Технології взаємодії мають і діагностичну спрямованість, оскільки дають чітке уявлення методисту про наявні проблемні питання у методичному об'єднанні та спонукають до вироблення шляхів їх вирішення. Як показує досвід, розвитку творчої активності педагогічних кадрів сприяють: цілеспрямоване ґрунтовне засвоєння досягнень психолого-педагогічної науки та перспективного педагогічного досвіду, високий рівень професійної компетентності вчителів, розширення простору педагогічного спілкування, стимулювання взаємообміну досвідом, поглиблена робота над обраною науково-методичною проблемою, активна участь у експериментально-дослідницькій, інноваційній діяльності та створення ситуації успіху.

Поряд з традиційними та інноваційними формами роботи особливий акцент надається самоосвітній діяльності вчителя. Сучасний педагог в умовах інформатизації суспільства повинен активно працювати над самовдосконаленням, саморозвитком, збагаченням педагогічних, технологічних, методичних знань. Важливою є систематичність та послідовність науково-методичної роботи, популяризація діяльності досвідчених вчителів, які забезпечують неперервність творчого педагогічного процесу самоосвіти і самовдосконалення.

Завершальним етапом цієї циклічної діяльності є допомога педагогу в розробці індивідуального освітнього маршруту для професійного розвитку. Для цього потрібно сформулювати вміння аналізувати професійні проблеми і власний педагогічний досвід. Учителю необхідно допомогти оволодіти навичками проектування власного розвитку, застосування яких приведе до цілеспрямованого вибору моделі і змісту власного підвищення кваліфікації. З цією метою радимо використати потенційні освітні ресурси професійного розвитку педагога (таблиця 1).

Індивідуальний освітній маршрут педагога

№ з/п	Освітні ресурси	Навчальні роки				
		2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018
Зовнішні ресурси						
1.	Атестація					
2.	Курси підвищення кваліфікації					
3.	Дистанційне навчання (курси, тренінги тощо)					
4.	Участь у професійних, творчих конкурсах, фестивалях, проектах					
5.	Районні методичні об'єднання вчителів					
6.	Методичні заходи (семінари, вебінари, відеоуроки)					
8.	Мережева взаємодія з вчителями					
9.	Участь в експертних комісіях					
10.	Участь у журі конкурсів					
11.	Стажування					
12.	Експериментальна діяльність					
13.	Відкритий (додатковий) ресурс					
Внутрішні ресурси						
1.	Педагогічні ради					
2.	Методичні заходи (семінари, консультації)					
3.	Участь у роботі шкільних методичних формувань					
4.	Уроки, заходи (відвідування, взаємовідвідування)					
5.	Відкритий (додатковий) ресурс					
Самоосвіта						
1.	Методична проблема					
2.	Вивчення педагогічних технологій					
3.	Апробація підручників					
4.	Інтернет-ресурс					
5.	Електронне портфоліо					
6.	Відкритий (додатковий) ресурс					
Взаємонавчання						
1.	Відкриті уроки, заходи (проведення)					
2.	Майстер-класи, авторські творчі майстерні					
3.	Дисемінація досвіду					
4.	Публікації					
5.	Відкритий (додатковий) ресурс					

Особливе місце у кожному із чотирьох блоків відведено «відкритому ресурсу», тобто вчитель сам вибирає і доповнює запропонований набір освітніх ресурсів. Це активізує діяльність вчителя, формує у нього професійну вибірковість.

Запропонована таблиця служить інформаційним та методичним навігатором, який дозволяє вчителю побудувати власний освітній маршрут, змістовно наповнивши його, працюючи на випередження.

Конструювання власного освітнього маршруту веде до вдосконалення професійних компетентностей, кристалізує педагогічний почерк, педагогічну індивідуальність, створює перспективну концепцію власного професійного розвитку.

Важлива роль у вертикалі методичної роботи належить шкільним методичним структурам. Потрібно підібрати оптимальну модель внутрішньої методичної роботи, яка сприятиме підвищенню професійної компетентності педагога та його високій конкурентоздатності.

Необхідно провести діагностику рівня компетентності педагогів з метою виявлення внутрішніх стимулів їх професійного самовизначення та створити модель організації роботи з підвищення професійної компетентності педагогів, яка б віддзеркалювала взаємозв'язок рівня педагогічної майстерності педагога, готовність його до інноваційної діяльності з вибором ефективних форм і методів роботи.

У структурі методичної роботи навчального закладу доречно передбачити проведення тренінгів, майстер-класів, презентацій творчих портфоліо та методичних, навчальних проєктів, педагогічних мостів, індивідуальних та тематичних консультацій, створення інформаційно-методичного банку для педагогів.

На рівні навчального закладу при визначенні структури науково-методичної роботи доцільно враховувати участь учителів у роботі районних та обласних заходів. Можливо ввести предметні інтегровані секції, методичні об'єднання класних керівників, динамічні групи з окремих проблем, диспути, тематичні круглі столи тощо. Робота над науково-методичною темою сприяє становленню системи роботи з педагогічними працівниками, організації неперервної педагогічної освіти. Тож радимо планувати її з урахуванням індивідуальних запитів кожного педагога.

Моделювання системи методичного супроводу функціонування освітнього простору навчального закладу має здійснюватися за умов оптимального дотримання співвідношення загальних, групових та індивідуальних форм методичної роботи (таблиця 2).

Таблиця 2

Орієнтовна модель методичної роботи з педагогічними працівниками

<i>Професійна майстерність педагогічного працівника (спеціалісти вищої кваліфікаційної категорії)</i>	<i>Творче зростання педагогічного працівника (спеціалісти I та II кваліфікаційних категорій)</i>	<i>Становлення педагогічного працівника (молоді педагоги-спеціалісти)</i>
Школа педагогічної майстерності Авторська творча майстерня Творча група Проблемна лабораторія Фестивалі, конкурси	Семінари Майстер-клас Методичні об'єднання Педагогічні університети Методичні калейдоскопи Школа підвищення педагогічної майстерності Методичні сесії	Наставництво і стажування Школа педагогічного досвіду Майстер-клас Школа молодого вчителя Методичні об'єднання Тематичні семінари Методичні сесії

Завданням навчального закладу, у якому працює педагогічний працівник, є створення умов для забезпечення реалізації індивідуальної траєкторії освіти педагога за його вибором та підтримкою фахівців і керівництва.

Переваги створення індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності для педагогічного працівника:

1) розширення можливостей освітнього простору, можливість вибору найефективніших, найзручніших для працівника шляхів і способів неперервної освіти;

2) зростання професійної компетентності педагогічного працівника, що забезпечує його цінність і конкурентоспроможність в навчальному закладі;

3) формування й розвиток універсальних навичок, що урізноманітнює сфери професійної діяльності;

4) зручний шлях освіти (частіше без відриву від основної роботи) надає можливості кар'єрного зросту й підвищення рівня життя педагога;

5) мотивований шлях освіти підвищує мотивацію й задоволення ефективною працею (перехід від ідеї «задоволений педагог краще працює» до ідеї «ефективна праця надає задоволення»);

6) послаблення стресу та підвищення здатності педагога пристосовуватись до змін і роботи у складних умовах життєдіяльності;

7) здійснення цілеспрямованого саморозвитку педагога шляхом узгодження мети навчального закладу й працівника.

Індивідуальна траєкторія розвитку навчально-методичної компетентності вчителя – це розробка програми найближчих і подальших перспектив професійного розвитку з урахуванням власного рівня професійної компетентності, реальних можливостей, потреб, удосконалення науково-теоретичної та практичної підготовки, персональний шлях реалізації особистого потенціалу.

Скільки педагогові потрібно програм для професійного зростання за індивідуальною траєкторією?

За бажанням педагог може планувати програму власної неперервної освіти за проектами професійного зростання на кожні 5 років (міжатастаційний період), яка буде завершуватися черговою атестацією. Педагог сам визначає форми, шляхи і засоби підвищення кваліфікації, організовує і коригує свою діяльність шляхом самостійної роботи, самоконтролю і самооцінки, у міжкурсовий період проводить майстер-класи, звітує про свою діяльність, виявляє свої проблеми, планує шляхи їх розв'язання у наступному міжатастаційному циклі.

Індивідуальний освітній маршрут передбачає поступове збільшення самостійної роботи педагога, що передбачає планування персонального розвитку протягом трудової діяльності, яке охоплює самоаналіз, ведення особистих записів, планування і відстеження свого просування в досягненні поставлених цілей.

Отже, за професійне педагогічне життя педагог може створювати декілька програм неперервної освіти за індивідуальною траєкторією.

Особливе місце в реалізації індивідуальної траєкторії вчителя належить портфолію (акмеологічній карті). Створення методичного портфолію – це творчий процес, що дає змогу враховувати результати, яких досягнув педагог у найрізноманітніших видах діяльності. Використання портфолію сприяє об'єктивному оцінюванню методичних здібностей учителів, а також

саморозвитку і самовдосконаленню педагогів, формуванню в них методичних компетентностей, рефлексивних здібностей, виробленню власного методичного стилю [3].

Враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок про те, що педагог, який знає свій справжній рівень професійного розвитку, може планувати траєкторію свого подальшого особистісно-професійного росту, а завдання адміністрації школи полягає у створенні таких умов, які б сприяли цьому саморозвитку. Без сумніву, це вимагає пошуку нових форм і методів індивідуальної науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, корегування змісту основних напрямків управлінської діяльності, підтримки мотивації прагнення педагогів до формування свого індивідуального творчого стилю та ін.

Індивідуально зорієнтований підхід передбачає використання індивідуальних форм підвищення професіоналізму педагогів: консультування фахівцями, досвідченими педагогами, наставництво, стажування в школах у висококваліфікованих фахівців, підготовка, проведення й аналіз відкритих заходів.

Необхідно продумувати стимулювання самоосвіти вчителів, участь їх в інноваційній діяльності, підвищувати престиж творчо працюючих учителів.

Цьому можуть сприяти виступ на конференції, відкриті заходи, щорічні творчі звіти навчальних закладів. Необхідно ширше використовувати творчі звіти методичних об'єднань, проблемних груп, досвідчених педагогів, результати діяльності яких доцільно вивчати.

Крім того, система методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо підвищення професійної компетентності педагогів, спрямована на перспективу, повинна надавати вчителям можливість здобувати знання і набувати вміння, які дозволяють орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, ефективно застосовувати засоби та методи доступу до інформаційних ресурсів, використовувати сучасні педагогічні технології у практичній діяльності.

Отже, процес формування індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності педагога в сучасних умовах є цілісним і водночас динамічним, оскільки передбачає оптимальний підхід до змісту та вибору форм і методів у організації неперервної освіти. Органічною складовою розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у процесі підвищення їх кваліфікації є особистісно орієнтоване навчання в системі підвищення кваліфікації на основі андрагогічного підходу. Результатом є динаміка професійної компетентності, яка виражається в зростанні знань, умінь, навичок, досвіду особистісного саморозвитку, творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин, ціннісно-світоглядної спрямованості педагога.

І насамкінець звернемося до слів Герберта Прокноу: «Настає час, коли ви повинні твердо вирішити, куди рухатися. Інакше безжалісний дрейф подій вирішить за вас».

Література та джерела

1. Боровік О.М. До питання про зміст поняття «індивідуальна освітня траєкторія розвитку вчителя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_55/46.pdf.
2. Гриневич Л. Діти мають здобути в школі уміння і компетентності 21 століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/04/22/liliya-grinevich-%C2%ABditi-mayut-zdobuti-v-shkoli-uminnya-i-ko/>.
3. Грицай Н.Б. Методичне портфоліо як засіб формування рефлексивних здібностей майбутніх учителів біології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/kirihko/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Ppog_2013_2_8.pdf.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzHlcGPiXyDNSU5jYjZ2OWhFN00/view>.
5. Навчально-методичний посібник: Система навчання працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів) і методичного активу. Самоосвіта методиста /Постельняк А. І., Половенко О. В. – Кіровоград: Видавництво обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, 2006. – 76 с.
6. Олійник В.В. Безперервний професійний розвиток педагога в умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки / В.В. Олійник // Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі: темат. зб. пр. Всеукр. наук.-практ. семінару в рамках Всеукр. школи новаторства кер., наук.-пед. і пед. працівників післядиплом. пед. освіти / упоряд.: Н.В. Любченко [та ін.]; за заг. ред. В.В. Олійника; Нац. акад. пед. наук України. – Рівне : ПП Лапсюк, 2012. – С. 3-13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://roippo.org.ua/activities/scientific_methodological/school_innovation.php/91/.
7. Полякова Г. Напрями моделювання індивідуальної траєкторії безперервної освіти й самоосвіти педагогічних працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/3/10polspw.pdf>.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД СТАНОВЛЕННЯ І ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

В.І. Тущенко,

*методист методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту
Добровеличківської районної державної адміністрації*

Практика показує, що кожен шкільний педагогічний колектив розуміє, з чого починати і як діяти далі в роботі з молодими фахівцями: правильно зустріти, створити умови, проаналізувати можливості молодого вчителя, призначити наставника, запросити до роботи у майстер-класі, здійснювати методичну підтримку, вручити не одну пам'ятку, залучити до різних форм методичного навчання, допомогти спланувати самоосвіту, провести місячник молодого вчителя, сприяти рівню підвищення психологічної культури, налагодити належний контроль за роботою і т.д.

Потрібно зазначити, що названа система працює і, в основному, виконує поставлені перед нею завдання.

Разом з цим, ставши на позиції оптимізації, сформувавшись як універсальна методика роботи з молодими фахівцями, система, на нашу думку, недостатньо працює в напрямі створення належних умов для особистісного зростання педагога, розвитку його творчості та інноваційної діяльності. А це в умовах сучасних освітянських реформ зовсім небажано.

Йдеться передусім, про те, що традиційний підхід, ґрунтуючись на пам'ятках, нормативах і письмових пропозиціях, спрямовує розвиток учителя в однозначне русло з відомими проблемами та алгоритмами їх подолання. Тим самим він гальмує природний потяг педагога до творчості, до пошуків своїх шляхів самовдосконалення й самореалізації, а також штовхає вчителя на пасивні позиції в педколективі. А далі, як відомо, змінювати свої погляди завжди важче, ніж їх формувати...

Працівники методичного кабінету та відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської райдержадміністрації однією із найбільш важливих проблем у своїй повсякденній діяльності визначають роботу з молодими та малодосвідченими вчителями. Переконані, що успіху можна досягти лише тоді, коли у навчальних закладах є система роботи з молодими вчителями.

Саме тому протягом останніх років районний методичний кабінет працює над створенням моделі методичної підтримки молодого вчителя, яка вибудована на принципах спільної дії і співробітництва. Цей підхід дає змогу конкретно визначити місце молодого вчителя в роботі всього педагогічного колективу, навчитися бути толерантним в спілкуванні з адміністрацією і колегами, критично мислити, приймати продумані рішення.

У означення «модель методичної підтримки молодого вчителя» ми вкладаємо такий зміст: це спеціальна форма методичної роботи, яка має конкретну передбачувану мету – створити комфортні умови праці молодого фахівця, що забезпечать його особистісне зростання.

Організація методичної підтримки передбачає моделювання ситуацій, які можуть виникнути на уроках, використання рольових ігор та індивідуальної методичної роботи, організованої так, щоб вона ефективно сприяла формуванню навичок і вміння навчати дітей, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, допомогла педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

Трудова діяльність кожного молодого педагога починається посвятою у вчителі, що відбувається під час серпневої конференції.

На серпневій педагогічній конференції випускників вузів святково приймаємо у велику педагогічну сім'ю району. Їх щиро вітають керівники навчальних закладів, педагогічна еліта району, керівництво райдержадміністрації та районної ради, а подарунки від районного комітету профспілки ще довго нагадують молоді хвилюючі миті на сцені районного Будинку культури та клятву молодого педагога.

А далі починається робота – така знайома, бо ж кожен провів у школі 9-11 років, і разом з тим нова, бо у новій якості вчителя. Ось на цьому етапі керівники шкіл, педагогічні колективи, районний методичний кабінет – надійні

помічники молодих учителів, їхні консультанти, порадики та провідники. Адже педагогічна діяльність молодого вчителя залежить не тільки від його професійної підготовки і особистих якостей, а й від того, яку методичну допомогу йому надаватимуть, як стимулюватимуть його ініціативність і творчість.

З метою надання кваліфікаційної допомоги молодим вчителям, скорочення терміну їх адаптації в педагогічних колективах та покращення результативності роботи щорічно у вересні видається наказ начальника відділу освіти «Про організацію стажування і наставництва молодих вчителів в навчальних закладах району». Наказом затверджується склад районної комісії з підведення підсумків стажування та закріплюються працівники відділу освіти і методичного кабінету за вчителями-стажистами (<https://drive.google.com/file/d/0BzHlcGPiXyDNTFRJdWNJODZkazQ/view?usp=sharing>), складається план роботи відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської райдержадміністрації з молодими спеціалістами, для прикладу, на 2015/2016 н.р. (<https://drive.google.com/file/d/0BzHlcGPiXyDNOUVRRi1Ra2Fxb1U/view?usp=sharing>).

У навчальних закладах наказами директора закріплюються наставники за молодими вчителями. У вересні районним методичним кабінетом проводиться консилиум наставників, в ході якого відбувається ознайомлення їх з Положенням про стажування молодих спеціалістів, які закінчили вищі навчальні заклади. Вчителі-наставники отримують рекомендації щодо організації стажування і наставництва, складання орієнтовного індивідуального плану вчителя-стажиста, знайомляться із змістом і формами роботи наставника зі стажистом, формами та методами впровадження досягнень психолого-педагогічної науки і перспективного педагогічного досвіду в практику діяльності молодого вчителя, методикою складання проекту підсумкової характеристики вчителя-стажиста.

На першому етапі адаптації відбувається ознайомлення молодого вчителя з вимогами до професії, його включення в самостійну професійну діяльність, зіставлення рівня готовності до роботи з вимогами навчального закладу. Приділяється увага набуттю стажистами практичних навичок, необхідних для педагогічної роботи, формування вмінь застосовувати теоретичні знання, одержані у вищому навчальному закладі. Відбувається ознайомлення з сучасними нетрадиційними методами і прийомами навчання, формами організації діяльності дітей на уроці. Проводиться анкетування (додаток 1).

Додаток 1

Анкета для молодих спеціалістів

1. Ви вибрали педагогічний заклад (підкреслити):

- за власним бажанням;
- за рекомендацією батьків;
- за рекомендацією друзів.

2. Чи набули Ви необхідних знань для роботи за вибраним фахом?
3. Чи відповідають Ваші враження від роботи з дітьми тим уявленням про педагогічну діяльність, які Ви одержали у навчальному закладі?
4. Які труднощі у Вас виникали у перші дні роботи?
5. Яких знань, умінь Вам бракує?
6. Що дається Вам легко?
7. Що в роботі у Вас виходить найкраще?
8. Чи не виникло у Вас бажання змінити спеціальність?
9. Яку громадську роботу Ви хотіли б виконувати?
10. Якими практичними навичками Ви оволоділи?
11. Які форми методичної роботи сприяли підвищенню Вашого теоретичного рівня?
12. Яка методична допомога потрібна Вам у подальшій роботі?
13. Якими практичними навичками володієте, а які хотіли б удосконалити?
14. Які питання організації навчально-виховного процесу Ви б хотіли обговорити на семінарах-практикумах?

Анкета

«Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроці»

Відвідайте уроки своїх колег і зробіть самоаналіз своїх уроків за такими параметрами.

1. Які форми, методи, засоби Ви використовуєте для активізації діяльності учнів на уроці? Чи досягаєте своєї мети?
2. Чи звертаєте увагу учнів на раціональну організацію їхньої праці, чи використовуєте прийоми збереження їхньої працездатності протягом уроку?
3. Як забезпечуєте індивідуально-диференційований підхід до учнів, зокрема, роботу з сильними і слабкими учнями?
4. Питання якого рівня розглядаєте на уроці (репродуктивного чи творчого характеру, що вимагають високого рівня розумової діяльності учнів на уроці)?
5. Скільки часу на уроці учні були зайняті активною пізнавальною діяльністю?

Молоді спеціалісти спільно з досвідченими колегами-наставниками складають індивідуальні плани роботи стажистів з урахуванням їх потреб і можливостей. Надається методична допомога стажисту в складанні календарно-тематичних планів, конспектів уроків, рекомендації щодо самоосвіти. Обговорюються проблеми і здобутки вчителя.

В школах організуються методичні куточки «На допомогу молодому вчителю», де концентрується науково-педагогічна література, матеріали з досвіду роботи вчителів школи, методичні бюлетені.

Питання про роботу з молодими спеціалістами та організацію стажування заслуховуються на засіданнях ради методичного об'єднання та педагогічної ради школи, нарадах та колегіях відділу освіти.

Адміністрації навчальних закладів забезпечують участь стажистів у роботі шкільних та районних методичних об'єднань з предмету, відвідування молодими вчителями уроків досвідчених педагогів.

Працівники методичного кабінету проводять методичні дні. Методисти відвідують школи, в яких перший рік працюють молоді спеціалісти, проводять з ними співбесіди, відвідують уроки з наступним їх обговоренням, моделюють уроки та позакласні заходи, надають допомогу керівникам шкіл та наставникам в організації методичної роботи з молодими фахівцями.

Особливого значення методичний кабінет надає участі педагогів-початківців у роботі методичних формувань. Плани роботи містять розділ «Робота з молодими вчителями», що включає такі заходи: проведення інструктивно-методичних нарад та консультацій з молодими спеціалістами, проведення діагностики, допомога вчителям-початківцям у виборі індивідуальної науково-методичної теми. У планах засідань передбачені виступи молодих вчителів з теоретичних питань, участь у тренінгах, проблемних семінарах, диспутах.

Відповідно до плану роботи відділу освіти, з метою визначення впровадження системи професійної педагогічної адаптації молодих фахівців та виконання завдань, визначених районною програмою «Вчитель», щорічно у березні проводиться Тиждень молодого вчителя. В кожному педагогічному колективі проводяться заходи, передбачені програмою Тижня молодого вчителя, а саме: зустрічі з представниками місцевих органів влади, ветеранами педагогічної праці, представниками громадськості, батьківським активом.

У рамках Тижня молодого вчителя проводиться районний зліт молодих вчителів, на який запрошуються переможці районних та обласних конкурсів «Учитель року», керівники органів місцевого самоврядування, ветерани педагогічної праці. В програмі конкурсу молодих вчителів «Мій перший крок до зірок» - конкурси «Вчитель і громадянське суспільство», «Моє педагогічне покликання», «Мої перші здобутки», «Привіт! Я – конфлікт», «Інтелектуальний», «Світ моїх захоплень».

За наслідками стажування молоді спеціалісти готують реферати опрацьованої за рік теми, конспекти двох відкритих уроків та одного позакласного заходу з рецензіями керівників стажування, психолого-педагогічну характеристику класу та індивідуальний план стажування, які подаються до районної комісії з підведення підсумків стажування. Наставники подають свої звіти про виконану роботу та листи стажистів з висновками і конкретними рекомендаціями.

З метою підведення підсумків професійного зросту молодих вчителів та їх співпраці з досвідченими колегами у травні проводиться творчий звіт стажистів і наставників (додаток 2).

План проведення творчого звіту стажистів і наставників

Місце проведення: актовна зала райдержадміністрації

Дата проведення: 19.04.2014 р.

1. Вступне слово:

Завідуюча РМК.

Керівник школи професійної адаптації молодих вчителів.

2. Вправа «Репортер» для наставників: «Що нового я почерпнув із співпраці з молодим колегою?»

3. Вправа для молодих спеціалістів «Якості, притаманні мені як педагогу» (7-10 хв.).

4. Анкетування (із взаємооцінюванням):

- для наставника молодого вчителя (заповнює наставник (10 хв.), оцінює за 12-бальною шкалою рівень погодження молодий спеціаліст (5 хв.).

- для вивчення запитів молодих вчителів (заповнює молодий вчитель (10 хв.), оцінює за 12-бальною шкалою рівень погодження – наставник (5 хв.).

5. Мозкова атака (робота в групах):

- Риси сучасного молодого спеціаліста (для наставників).

- Риси творчого наставника (для молодих спеціалістів).

6. Підведення підсумків зустрічі.

Вже декілька років поспіль на базі Помічнлянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 функціонує Школа професійної адаптації молодих учителів, якою керує директор школи, вчитель-методист, заслужений учитель України Гринюк О.М. Школа працює над проблемою «Становлення і професійне зростання молодого вчителя. Перші кроки до майстерності» (<https://drive.google.com/file/d/0BzHlCGPiXyDNeTdfaUF4SXFZTWc/view?usp=sharing>).

Модель методичної підтримки молодих фахівців у Школі адаптації молодого вчителя спрямована на те, щоб вони могли усвідомити свою неповторність і водночас побачити типові педагогічні обставини та способи поведінки в них педагога. Ми прагнемо включити емоційні сфери психіки молодого колеги, активне функціонування його інтелектуальних і вольових сфер, сформуванню стійкий інтерес до професії, що спонукає до самоосвіти й формування активної, творчої, гармонійно розвиненої особистості.

Важливе значення в цій роботі надається психологічній діагностиці. Вона постійно спрямована на реконструювання не лише структури та властивостей особистості, а й обставин життєвих ситуацій педагога, його саморозвитку, самовдосконалення, зростання педагогічної майстерності.

Досить ефективно впливають на розвиток особистості молодого фахівця різні технології ситуативного моделювання. Модель формування особистого

педагогічного почерку через гру – це ситуація, в якій учитель використовує ігрове моделювання педагогічних обставин для особистісного зростання.

Реалізація такої моделі відбувається за схемою, подібною до тієї, яку вчителі застосовують в інтерактивних методиках навчання учнів.

Методист в ігровій моделі виступає як ведучий, консультант, інспектор.

Імітаційні, стимуляційні, рольові, ділові ігри, програвання сценки «учитель – учень – учитель» програмують дії вчителя в певних педагогічних обставинах, виробляють алгоритм його поведінки, навчають швидко орієнтуватися в ситуації та оптимально, об'єктивно, правильно вирішувати проблеми.

Ці ігри розвивають фантазію й логіку молодого фахівця і, крім усього іншого, створюють підґрунтя для творчого підходу до вирішення реальної педагогічної ситуації.

У системі методичної підтримки молодих фахівців ефективні й технології опрацювання дискусійних питань. Дискусії «Моя позиція», «Мій стиль педагогічної праці», «Продовжуй думку», «Дай оцінку» тощо вчать глибоко розуміти проблему, формують самостійні позиції, навчають користуватись аргументами, враховувати думки інших, визнавати свої помилки.

Роль методиста в організації й проведенні дискусій полягає передусім у тому, щоб уміло спрямовувати її хід в необхідне русло і передбачати можливі варіанти розвитку дискусійних подій.

Отже, модель методичної підтримки молодого вчителя має на меті: допомогти вчителю стати професіоналом, здатним не стільки навчити учнів, скільки працювати з ними так, щоб вводячи їх у світ системних ускладнень навчальних завдань, які охоплюють досить широке поле інформації, забезпечити змогу бачити, відчувати на рівні точного знання, інтуїції явища і процеси, які відбуваються навколо, забезпечити розвиток яскравих, неповторних індивідуальностей, спроможних отримати і засвоїти досвід старшого покоління та схильних до активної діяльності, творчої праці на основі духовних потреб і суспільно важливих мотивацій; з вузького спеціаліста, носія досить обмеженого кола знань і вмінь молодий вчитель має постати перед своїми учнями як неповторна індивідуальність, носій національної духовності, як невід'ємної частки загальнолюдської, людина широких інтересів, глибоких знань, людина мудра і завжди молода душею, що мимоволі приваблює й веде за собою.

Література та джерела

1. Баранова Н. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Н. Баранова. – Харків, Видавнича група «Основа», 2009. – 160 с.
2. Брандес В. А., Вознюк О.В. Підготовка вчителя до діяльності в особистісно орієнтованій парадигмі освіти // Система тренінгової роботи з вчителями. Збірник «Робота психолога з педколективом». - К.: Вид. дім. «Шкільний світ», 2005.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В.Г. Трубіна,

*методист обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту
та координації діяльності методичних служб комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

*Інформаційно-комунікаційна та
медіаосвітня компетентності
стають необхідною складовою
образу справжнього професіонала в
галузі освіти.*

Н. Воротня

У сучасному суспільстві більш успішними стають ті, хто володіють прогресивними інформаційними та медіа технологіями. В діяльності навчальних закладів застосування інформаційно-комунікаційних технологій дедалі стає необхідністю, оскільки їх використання вимагає зміни принципів, концепцій, ідей і цілей функціонування освітнього середовища, сприяє новим якісним освітнім результатам в управлінні, навчально-виховному процесі. Причому, основним критерієм ефективності даних технологій є процес системного управління єдиним інформаційним простором, зумовлений такими чинниками:

- стрімке зростання інформаційних потоків;
- зміни пріоритетів у галузі освіти;
- нові погляди на систему прийняття управлінських рішень в умовах стандартизації електронного документообігу та звітності.

Успішне використання ІКТ та медіа в освітньому середовищі залежить від здатності педагога по-новому організувати навчальне середовище, об'єднати новітні інформаційні та традиційні педагогічні практики для того, щоб проводити захопливі заняття, стимулювати навчальну діяльність та спонукати до співпраці школярів, налагоджувати взаємодію з батьками [1].

Створення інформаційного освітнього середовища у регіонах області залежить від ефективної діяльності районних методичних служб, на яку покладено функції науково-методичного супроводу щодо поєднання усіх навчальних закладів у єдиний простір системи освітніх ресурсів із високим рівнем обміну інформації. Результатом такої акумулюючої дії є створення регіональних, міжшкільних і галузевих інформаційних систем, зміна підходів до умов та форм навчання, управління навчально-виховним процесом.

Аналіз діяльності районних методичних служб області свідчить, що за останні три роки провідними напрямками діяльності методичних кабінетів стали:

- координаційний вплив у створенні інформаційно-освітніх середовищ;

- забезпечення навчально-методичного і науково-методичного супроводу діяльності керівників навчальних закладів, районних методичних формувань щодо використання інформаційно-освітніх ресурсів;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогічних та управлінських кадрів на основі ІК-технологій;
- широке застосування сучасних інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж у координаційній діяльності;
- створення веб-сайтів районних (міських) методичних кабінетів, навчальних закладів;
- організація роботи щодо створення сайтів, блогів керівниками шкіл, учителями;
- активізація участі педагогічних працівників та учнів в інтернет-олімпіадах, конкурсах, конференціях, освітніх проектах тощо;
- удосконалення якості надання освітніх послуг шляхом організації вільного доступу до інформаційних ресурсів, навчальних та науково-методичних матеріалів, навчально-методичних комплексів тощо.

В умовах мережевої взаємодії методичного кабінету, навчального закладу, вчителя, учня й освітнього середовища працюють у Гайворонському, Компаніївському, Новоукраїнському, Петрівському, Благовіщенському районах. Формування та розвиток інформаційно-освітнього середовища тут здійснюється через:

- індивідуалізацію та диференціацію процесу безперервного навчання педагогів;
- здійснення самоконтролю в опануванні інформаційно-комунікаційних технологій;
- комп'ютерну візуалізацію навчальної інформації;
- створення та використання інформаційних баз даних, необхідних у практичній діяльності, та забезпечення доступу до мережі інформації;
- формування інформаційної культури керівника, вчителя, учня тощо.

Інформаційна функція інноваційного освітнього середовища розширює можливості для створення електронних навчально-методичних кейсів педагогічної, методичної інформації: від програмово-методичного фонду до низки електронних класних журналів, щоденників, звітних документів.

Працівниками методичних кабінетів сформовані електронні інформаційні банки педагогічних інновацій, рекомендацій, що включають:

- мережу освітніх установ;
- аналіз якісного і кількісного складу працівників методичного кабінету, керівників навчальних закладів, вчителів;
- аналіз якісного і кількісного складу керівних та педагогічних кадрів;
- дані про заклади, які впроваджують інноваційні технології;
- інформацію про учасників навчально-виховного процесу;
- картотеки педагогічного досвіду тощо.

Автоматизовані бази даних навчальних закладів дають уявлення про їх функціонування, створюють можливості використання різних форм організації навчання і видів діяльності.

Управління розвитком інформаційного освітнього середовища навчального закладу передбачає створення електронного документообігу, звітності, розв'язання кадрових, фінансових та господарських питань, налагодження системи моніторингових досліджень, обліку та контролю.

Низка управлінських функцій в організації навчально-виховного процесу забезпечує поширення інформаційно-комп'ютерних та інтернет-технологій, проектної, дослідницької, культурно-просвітницької діяльності, дистанційного навчання, створення умов для соціалізації особистості, організації підвищення кваліфікації педагогів тощо.

Інформаційно-освітні середовища, створені у Гайворонському, Благовіщенському районах, все більше стають системними, що на інформаційному рівні координують діяльність усіх учасників освітнього процесу: відділ освіти – методична служба - адміністрація навчального закладу – педагоги – учні - батьки.

У роботі районних методичних об'єднань педагогічних працівників Гайворонського району значно розширена тематика засідань, що пов'язана з опануванням та використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема:

- «Використання ІКТ в управлінській діяльності директора школи»;
- «Блог як засіб розвитку професійної компетентності вчителів»;
- «Веб-квест як одна з форм організації проектної діяльності учнів на уроках історії»;
- «Інтерактивне навчання за технологією «Кілька мишей»;
- «Підвищення якості навчально-виховного процесу через упровадження хмарних сервісів в процесі викладання математики» тощо.

Діяльність Червонокосянтинівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Петрівської районної ради, яка є опорною з питань інформатизації, забезпечує підготовку керівників навчальних закладів та педагогів з проблем:

- «Інтернет – простір для підвищення управлінської культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів»;
- «Методики проведення веб-квесту»;
- Реалізація проекту «Єдиний простір району» засобами програмного комплексу «Курс: Дошкілля», «Курс: Освіта»;
- Створення бази у системі «Класна оцінка»;
- Хмарні технології у навчально-виховному процесі та засоби Веб 2.0 в управлінській діяльності» тощо.

Формування інформаційно-освітнього середовища у загальноосвітніх навчальних закладах Новоукраїнського району забезпечується через функціонування програмно-технічних комплексів, організацію навчання педагогів, застосування інформаційних технологій у науково-методичній та

управлінській діяльності. Керівники навчальних закладів району науково-дослідницьку роботу вчителів спрямовують на вивчення проблем, пов'язаних із використанням інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні навчальних предметів.

У інформаційно-освітньому просторі Благовіщенського району за останні два роки з'явилося 240 учительських блогів, 193 педагогічні працівники із 332 мають сертифікати різних навчальних курсів з ІКТ.

Застосування інноваційних стратегій у розвитку навчального закладу створює умови для постановки цілей та реалізації програм розвитку за обраним напрямком. Такий підхід в управлінні для створення інформаційно-освітнього середовища закладу застосовується у комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання № 6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області». Завдяки реалізації положень «Програми розвитку школи на 2012-2017 роки» у навчальному закладі забезпечується:

- система внутрішнього електронного документообігу;
- робота педагогів з програмним забезпеченням Smart Notebook, у системі сервісів Googl, MicrosoftOffice 365 тощо;
- використання у навчально-виховному процесі інформаційно-комунікаційних та мобільних пристроїв, додатків;
- запровадження STEM - освіти;
- застосування можливостей соціальних мереж у навчально-виховному процесі (створення фейкових навчально-розвивальних сторінок);
- використання сервісу Google-Classroom;
- організація дистанційного навчання педагогів на платформі CNED;
- проведення педагогічних рад в режимі off-line;
- встановлення зон покриття Wi-Fi;
- розширення мережі учительських сайтів та блогів;

Досягнення позитивних результатів у впровадженні інформаційного освітнього середовища та дистанційної форми освіти здебільшого залежить від розуміння вимог інформаційного суспільства, своєчасного вирішення проблем у розвитку освітньої системи держави [2].

В умовах децентралізації і формування мережі опорних навчальних закладів, до складу яких входять кілька підпорядкованих філій, інформаційно-комунікаційні зв'язки у системі просторового освітнього середовища регіону набувають особливої ролі.

У опорних навчальних закладах постає актуальна проблема забезпечення оптимального функціонування, пошуку ресурсів для розвитку та забезпечення якісної освіти у кількох навчальних закладах, які об'єднані в один. В області створюються навчально-виховні об'єднання, які вимагають нової ролі керівника, що має забезпечувати єдину цільову систему, спрямовану на розвиток координаційних і комунікативних зв'язків, враховувати особливості і потреби внутрішніх середовищ кожної філії задля створення єдиного якісного механізму взаємодії кожної підструктури навчального закладу.

Проектування системи внутрішнього шкільного управління на основі розвиненого інформаційного середовища, що передбачає функціонування локальної адміністративної мережі, створення різноманітних баз та банків даних, застосування актуального програмного забезпечення, сприятиме подоланню проблем територіальної віддаленості філій, широкій поінформованості усіх учасників навчально-виховного процесу про діяльність закладу, оптимізації організаційної структури для прийняття і реалізації управлінських рішень.

Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють організувати процес підготовки та проведення педагогічних рад, нарад, засідань методичних об'єднань, семінарів у режимах off-line та on-line, до яких можна залучити всіх учасників навчально-виховного процесу опорного закладу незалежно від їх територіальної приналежності.

Серед важливих напрямів роботи керівників і всього колективу навчального закладу, що значно сприятимуть формуванню і розвитку інформаційно-освітнього середовища, можна виділити[3] :

1) організацію систематичного підвищення кваліфікації педагогічного колективу у галузі ІКТ;

2) проведення майстер-класів, інтегрованих та бінарних уроків з використанням ІКТ в загальноосвітньому процесі;

3) удосконалення технічної оснащеності навчального закладу (обладнання автоматизованих робочих місць учителів і адміністративного корпусу);

4) участь в освітніх проектах в мережі Інтернет; створення проектів для використання на заняттях;

5) створення власних Web-сторінок викладачів, адміністрації, соціально-педагогічних служб і їх розміщення на сайті школи;

6) розвиток системи учнівського самоврядування і створення окремих сторінок Web- на сайті навчального закладу; забезпечення доступу до інформації про діяльність навчального закладу учнів, батьків і зацікавленої громадськості;

7) використання в управлінській практиці АСУ (автоматизована система управління) тощо [3].

Створення інформаційно-освітнього середовища сприяє збільшенню кількості і якості технічного та мережевого обладнання, проте не завжди це призводить до інформатизації в управлінні та навчально-виховному процесі. Причинами, що гальмують розв'язання проблем створення і розвитку інформаційного освітнього середовища, є:

– невизначеність структури інформаційного освітнього середовища регіону, навчального закладу, усіх його рівнів, ступенів, форм внутрішньої і зовнішньої взаємодії;

– у окремих регіонах низький рівень готовності керівників методичних служб, навчальних закладів до використання сучасних інформаційних технологій;

- недостатність запровадження ІК-технологій у діяльності методичних служб, управлінні навчальними закладами;
- відсутність системної діагностики *рівня цифрової грамотності керівників навчальних закладів*;
- ігнорування ініціатив педагогів навчальних закладів щодо запровадження та поширення інформаційних технологій на рівні навчального закладу;
- обмеженість напрямків роботи методичних служб, навчальних закладів із застосування ІКТ, що зводиться лише до створення шкільних та учительських сайтів, блогів;
- повільний перехід до внутрішнього електронного діловодства та документообігу.

Створювати та розвивати інформаційно-освітнє середовище необхідно на основі існуючих доступних ресурсів, формуючи організаційну структуру, що забезпечить перехід на якісно новий рівень управління навчальним закладом, оптимізує канали збору, обробки інформації та забезпечить інформаційні потреби адміністрації і педагогічного колективу.

Література та джерела

1. Воротня Н. Методичний кабінет як сервісний центр. Формування медіа інформаційної компетентності педагогів засобами інноваційних технологій / Н. Воротня // *Методист.* – Шкільний світ, 2017. - № 3 (63).- С. 11.
2. Карнаух О. Інформаційне освітнє середовище в системі освіти міста. Проблеми й перспективи // *Методист.* – Шкільний світ, 2017. - № 2 (62).- С. 8-27.
3. Сакалюк О.О. Формування і розвиток інформаційно-освітнього середовища сучасного навчального закладу. [Електронний ресурс] / О.О.Сакалюк. – Режим доступу:http://www.confcontact.com/2014-alyans-nauk/pe4_sakalyuk.htm.
4. Адаменко О.О. Створення єдиного інформаційно-освітнього простору міста // *Завучу усе для роботи.* – Основа. – 2013 - № 23-24 (119-120).- С. 22-36.
5. Віноградова А.П. Ознаки та принципи створення електронного освітнього середовища навчального закладу. [Електронний ресурс] / А.П.Віноградова. – Режим доступу: <http://konf.koippo.kr.ua/blogs/index.php/blog12/title-495>.
6. Гуменна О.В., Кононова Л.В Інформаційне середовище як засіб проектування розвитку навчального закладу. [Електронний ресурс] / О.В. Гуменна, Л.В. Кононова. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/komp_2012_3_9.pdf.

ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (ТРЕНІНГ «УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ»)

І.А. Марченко,

методист навчально-методичного відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Підвищення статусу національної школи у ХХІ ст. потребує нових підходів та методів роботи з педагогічними кадрами з метою піднесення їх загальної культури, розвитку професійної компетентності.

Науково-методична робота сьогодні розуміється як «сучасна система з основними її ознаками організаційного та науково-методичного забезпечення неперервного духовного й професійно-творчого розвитку особистості педагогічного працівника», дієвий засіб педагогічного управління навчально-виховним процесом [8, с. 120].

Успіх педагогічної діяльності сьогодні визначається не тільки й не стільки ступенем професійної підготовки вчителя, рівнем знань, скільки бажанням і можливостями поглиблювати теоретичні знання та відшліфувати практичні вміння, тобто постійно підвищувати рівень професійної компетентності, формувати педагогічну позицію. Одним із завдань методичної роботи на сучасному етапі є активізація творчих здібностей учителів. Тому у роботі з педагогічними працівниками використовуються як традиційні форми роботи: інструктивно-методичні наради, методичні об'єднання, предметні тижні, семінари-практикуми, конкурси педагогічної майстерності, індивідуальні методичні консультації, співбесіди, так і нетрадиційні: панорама методичних знахідок, педагогічні консилиуми, мозкові атаки, конкурс «Учитель року», проблемні столи, педагогічні посиденьки тощо. Однією з інноваційних форм науково-методичної роботи з учителями є педагогічний тренінг.

З метою розвитку навичок керівників закладів освіти щодо питань управління інноваційною діяльністю у загальноосвітніх навчальних закладах пропонуємо для використання у науково-методичній роботі з педагогічними працівниками тренінг **«Управління інноваційною діяльністю у загальноосвітньому навчальному закладі».**

Мета тренінгу: формування навичок управління інноваційною діяльністю у ЗНЗ, розвиток інноваційної компетентності та навичок методичної діяльності.

Завдання: забезпечити учасників тренінгу знаннями про умови управління інноваційною діяльністю у ЗНЗ, модель інноваційної діяльності у ЗНЗ.

Обладнання: фліп-чарт (дошка), аркуші паперу, кольорові стікери, плакати із зображенням дерева, сонця - «сонце успіху», ватмани, роздаткові матеріали, маркери, малюнки, картки з науковими визначеннями.

Картка 1. Інноваційна діяльність – це створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини.

Картка 2. Продукт інноваційної діяльності – це нововведення (новації), які позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються новим чи вдосконаленим змістом освіти, засобами навчання, виховання, освітніми моделями та адекватними їм системами управління, зафіксованими у формах, придатних для апробації, розповсюдження та освоєння.

Картка 3. Інноваційний процес – це комплексна діяльність щодо створення (розробки), засвоєння, використання та поширення нововведень.

Картка 4. Нововведення – комплексний процес створення, поширення та використання нового педагогічного засобу для якісно кращого задоволення вже відомих суспільних потреб, процес його впровадження в окремому навчальному закладі з метою підвищення результативності навчально-виховної діяльності. Нововведення – це засіб (новий метод, методика, технологія, програма). Інновація – процес освоєння цього засобу.

Картка 5. Учитель інноваційної орієнтації – особистість, здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін і є найбільш перспективним соціальним типом педагога. Як учитель-дослідник, він спрямований на науково обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіє мистецтвом рефлексії.

Картка 6. Готовність до інноваційної діяльності – інтегральна якість особистості, яка характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності, в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

Картка 7. Управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ є більш широким поняттям, яке характеризує вплив суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління – систему внесення якісних змін у діяльність ЗНЗ, який спрямовує його на постійний розвиток.

Картка 8. Інноваційна управлінська діяльність керівника ЗНЗ є його особистісною характеристикою і залежить від особистісних якостей, рівня професійної компетентності і творчості.

Інноваційна управлінська діяльність керівника ЗНЗ характеризується сукупністю специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, у результаті застосування яких забезпечується постійний розвиток закладу освіти і підвищується його конкурентоспроможність та інноваційність.

Картка 9. Показники інноваційності ЗНЗ. До основних показників інноваційності ЗНЗ науковці відносять: застосування інноваційних методик; створення авторських підручників і посібників; розробку і впровадження освітніх інновацій.

Картка 10. Показники конкурентоспроможності ЗНЗ. До основних показників конкурентоспроможності ЗНЗ відносять додаткове інвестування; комп'ютерну підтримку навчально-виховного й управлінського процесів; зв'язки з науковими установами; рівень матеріально-технічної бази та виробничих умов праці; надання додаткових освітніх послуг; наявність внутрішньої системи вдосконалення педагогічних кадрів та особистісно зорієнтованого навчально-виховного процесу.

У результаті здійснення керівником інноваційної управлінської діяльності загальноосвітній навчальний заклад набуває конкурентних переваг, таких як: включення в систему правових та фінансових відносин; наявність власної ресурсної бази; застосування наукових основ управління та інновацій; застосування постійного моніторингу; створення умов особистісного та професійного розвитку учасників навчально-виховного процесу.

Картка 11. Умови, необхідні для здійснення інноваційної управлінської діяльності: підтримка інноваційної діяльності державними і місцевими органами управління освітою; підготовка колективу до інноваційної діяльності; матеріальне та інформаційне забезпечення інноваційної діяльності; підвищення професійної компетентності керівників; наукове консультування учасників навчально-виховного процесу щодо інноваційної діяльності.

Картка 12. Мета інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ – визначення головних перспективних напрямів розвитку закладу освіти, накопичення ресурсу та інноваційного потенціалу, розробка і впровадження нового змісту і форм освітнього процесу, створення умов для розвитку нового педагогічного мислення. Основними завданнями є – об'єднання колективу закладу освіти навколо головної мети, здійснення постійного моніторингу результатів управлінської діяльності керівника, розробка різноманітних форм та видів педагогічної діяльності для здійснення права вибору та адаптації членів педагогічного колективу до інноваційної діяльності, підтримка та стимулювання інноваційної та експериментальної діяльності вчителів, створення особистісно зорієнтованих умов взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Картка 13. Специфіка інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ характеризується розширенням та доповненням його технологічних управлінських функцій, таких як: «класичні» (розробка і прийняття управлінського рішення, планування, організація, регулювання, контроль, оцінювання результатів діяльності, корекція); «модернізовані» (консультативна, представницька, політико-дипломатична, менеджерська, прогностична).

Час: 150 хвилин.

Структура тренінгу

№ з/п	Вид роботи	Час (хв.)	Ресурсне забезпечення
1.	Вступне слово тренера	5	Слайди презентації
2.	Вправа «Знайомство»	15	Плакат з малюнком сонця, «Сонце успіху», маркери
3.	Вправа «Дерево очікуваної мети»	5	Ватман з малюнком дерева, кольорові стікери, ручки
4.	Вправа «Мозковий штурм»	10	Ватман, роздатковий матеріал (документи), маркери
5.	I. Інформаційний блок «Поняття управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ»	10	Слайди презентації
6.	Вправа «Джерело знань»	15	Ватман, роздатковий матеріал, маркери
7.	II. Інформаційний блок «Специфіка інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ»	15	Таблиця «Характерні відмінності інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ»
8.	Вправа «Лабіринт ідей»	15	Роздатковий матеріал, маркери
9.	Вправа «Конструктор»	15	Ватмани, маркери, роздатковий матеріал
10.	Вправа «Дерево підсумків»	5	-

I. Вступне слово (5 хв.).

Сучасний етап розвитку освіти характеризується глобальними нововведеннями. Зміни в усіх сферах суспільного життя ставлять інші вимоги до особистості вчителя. Вчитель не є носієм знань, а, швидше, організатором усіх видів діяльності учня як компонентний консультант і помічник. На перший план розвитку шкільної освіти поставлено питання про зміну форм і методів навчання дітей. Інноваційна діяльність в освіті виявляється передусім в оновленні та освоєнні нового змісту освіти, що пов'язано з освоєнням теорії і практики ринкової економіки, нових процесуальних умінь, розвитком здатностей оперувати інформацією та творчого вирішення проблем.

«Як зробити так, щоб вчителі не боялися інновацій, прагнули б впроваджувати їх у навчальний процес?».

Актуальною на сьогодні в аспекті розв'язання є проблема створення моделі управління інноваційною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі.

Усі присутні вдало пройшли професійний шлях, адже змогли досягти у своєму кар'єрному зростанні успіху – стали керівниками. А як успішно та плідно керувати інноваційною діяльністю у ЗНЗ і що для цього необхідно, ми дізнаємося із сьогоднішнього заняття.

За правилами тренінгу першою вправою буде знайомство.

Вправа «Знайомство» (15 хв.).

Ведучий. Усім учасникам необхідно назвати себе та одну свою рису характеру, якою ви пишаєтеся як професіонал (пропоную записати на променях сонця (кольорові стікери) – *плакат «Сонце успіху»* - риси, які називають учасники).

Підбиття підсумків.

Щоб досягти успіху в роботі й стати справжнім професіоналом, необхідно мати такі риси характеру.

Запрошую на рівних взяти участь у розмові відверто висловлювати свої думки, відстоювати свої погляди.

Будь-який тренінг має свої правила. І ми з вами для успішної нашої співпраці повинні дотримуватись певних правил.

(Тренер зачитує правила – учасники погоджуються залишити їх або пропонують власний варіант).

Правила роботи в групі:

1. Дотримуватись регламенту.
2. Слухати і чути (один говорить – усі слухають).
3. Бути позитивним.
4. Бути активним.
5. Не критикувати: кожен має право на власну думку.
6. Говорити коротко, по черзі.

Вправа «Дерево очікуваної мети» (5 хв.).

Мета: сприяти формуванню побажань учасників щодо участі їх у тренінгу, розвивати їхні професійні прагнення.

Очікування: посилення мотивації до участі в тренінгу.

Ресурсне забезпечення: ватман з малюнком дерева, кольорові стікери, ручки.

Перебіг вправи

Тренер повідомляє учасникам тему, мету та завдання.

Учасники, в свою чергу, обдумують, записують та промовляють вголос свої очікування від заняття. Зафіксовані очікування на стікерах вивішують на дерево, що намальоване на ватмані.

Цю вправу тренер розпочинає з власного прикладу з метою налагодити мікроклімат в групі.

Вправа «Мозковий штурм» (10 хв.).

Мета: активізувати учасників, підготувати їх до виконання наступних вправ.

Очікування: підвищення рівня інформованості щодо даної проблеми.

Ресурсне забезпечення: ватман, роздатковий матеріал (документи), маркери.

Перебіг вправи

Тренер озвучує завдання: (об'єднання в групи – скласти картинки з пазлів).

- 1 група – розшифровує поняття «інноваційна діяльність»;
- 2 група – розшифровує поняття «інноваційна компетентність педагога»;

3 група – розшифровує поняття «управління інноваційною діяльністю».

Після виступів кожної з груп, тренер узагальнює інформацію.

Далі учасники тренінгу отримують додаткову інформацію, яка доповнить їхню обізнаність з теми.

Інноваційна діяльність – це створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини.

Продукт інноваційної діяльності – це нововведення (новації), які позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються новим чи вдосконаленим змістом освіти, засобами навчання, виховання, освітніми моделями та адекватними їм системами управління, зафіксованими у формах, придатних для апробації, розповсюдження та освоєння.

Інноваційний процес – це комплексна діяльність щодо створення (розробки), засвоєння, використання та поширення нововведень.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

Компонентами інноваційної компетентності педагога є:

- поінформованість про інноваційні педагогічні технології;
- належне володіння їх змістом і методикою;
- висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі;
- особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку.

Підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має такі професійні й особистісні якості:

- усвідомлення змісту і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;
- осмислена, зріла педагогічна позиція;
- вміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета;
- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;
- співвіднесення сучасної реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти;
- здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;
- вміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання;

- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

Сприйняття нових ідей, інновацій у галузі педагогіки складний багатоетапний розумовий процес прийняття рішення, який має тривалий термін від першого знайомства людини з інновацією до її кінцевого сприйняття.

У ході цього процесу виділяють основні етапи сприйняття інновацій:

- 1) етап ознайомлення з інновацією;
- 2) етап появи зацікавленості;
- 3) етап оцінки;
- 4) етап апробації;
- 5) етап кінцевого сприйняття, використання в повному обсязі.

Інноваційна педагогічна діяльність вчителя буде продуктивною тільки тоді, коли він повністю відмовиться від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості, діючих нормативів, створить нові цілі та принципи своєї діяльності. Інноваційний потенціал загальноосвітнього навчального закладу залежить від кількості педагогів, які з яскраво вираженим новаторським духом завжди першими охоче сприймають нове як позитивне. Вони вміють розв'язувати нестандартні завдання, часто самі створюють і розробляють педагогічні освітні інновації.

Поняттям «інновація» позначають нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організацію спільної діяльності вчителя і учня. Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми педагогіки - проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Головною рушійною силою інноваційної діяльності є вчитель, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час впровадження і поширення нововведень.

Педагог-новатор є носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності – *інноваційний потенціал педагога*.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Педагогічні інновації потребують принципово нових методичних розробок, нової якості педагогічного новаторства. Успішність інноваційної

діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні.

Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми.

Часто **провідним мотивом інноваційної педагогічної діяльності** є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога, орієнтованого на застосування інноваційних освітніх технологій, концентруються навколо потреби у науковому розумінні різноманітних аспектів особистісної орієнтації освіти; на осмисленні власного досвіду, ступеня ефективності педагогічної діяльності, формування своєї позиції щодо змін у системі освіти; використанні нових знань у власній практичній діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виявляється через відкритість щодо педагогічних інновацій, гнучкість, критичність мислення, творчу уяву.

Виділяють основні критерії готовності до інноваційної діяльності:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчої діяльності щодо нововведень у школі;
- впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть результат;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної культури;
- рівень технологічної готовності до інноваційної діяльності;
- позитивне сприйняття свого минулого досвіду і вплив інноваційної діяльності на фахову самостійність;
- здатність до фахової рефлексії.

Багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані з низькою інноваційною компетентністю.

Управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ є більш широким поняттям, яке характеризує вплив суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління - систему внесення якісних змін у діяльність ЗНЗ, який спрямовує його на постійний розвиток.

Інноваційна управлінська діяльність керівника ЗНЗ є його особистісною характеристикою і залежить від особистісних якостей, рівня професійної компетентності і творчості.

Інноваційна управлінська діяльність керівника ЗНЗ характеризується сукупністю специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, у результаті застосування яких забезпечується постійний розвиток закладу освіти і підвищується його конкурентоспроможність та інноваційність.

Показники інноваційності ЗНЗ. До основних показників інноваційності ЗНЗ науковці відносять: застосування інноваційних методик; створення авторських підручників і посібників; розробку і впровадження освітніх інновацій.

Показники конкурентоспроможності ЗНЗ. До основних показників конкурентоспроможності ЗНЗ відносять додаткове інвестування; комп'ютерну підтримку навчально-виховного й управлінського процесів; зв'язки з науковими установами; рівень матеріально-технічної бази та виробничих умов праці; надання додаткових освітніх послуг; наявність внутрішньої системи вдосконалення педагогічних кадрів та особистісно зорієнтованого навчально-виховного процесу.

У результаті здійснення керівником інноваційної управлінської діяльності загальноосвітній навчальний заклад набуває конкурентних переваг, таких як: включення в систему правових та фінансових відносин; наявність власної ресурсної бази; застосування наукових основ управління та інновацій; застосування постійного моніторингу; створення умов особистісного та професійного розвитку учасників навчально-виховного процесу.

Умови, необхідні для здійснення інноваційної управлінської діяльності: підтримка інноваційної діяльності державними і місцевими органами управління освітою; підготовка колективу до інноваційної діяльності; матеріальне та інформаційне забезпечення інноваційної діяльності; підвищення професійної компетентності керівників; наукове консультування учасників навчально-виховного процесу щодо інноваційної діяльності.

Мета інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ - визначення головних перспективних напрямів розвитку закладу освіти, накопичення ресурсу та інноваційного потенціалу, розробка і впровадження нового змісту і форм освітнього процесу, створення умов для розвитку нового педагогічного мислення; основне завдання – об'єднання колективу закладу освіти навколо головної мети, здійснення постійного моніторингу результатів управлінської діяльності керівника, розробка різноманітних форм та видів педагогічної діяльності для здійснення права вибору та адаптації членів педагогічного колективу до інноваційної діяльності, підтримка та стимулювання інноваційної та експериментальної діяльності вчителів, створення особистісно зорієнтованих умов взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Специфіка інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ характеризується розширенням та доповненням його технологічних управлінських функцій, таких як: «класичні» (розробка і прийняття управлінського рішення, планування, організація, регулювання, контроль, оцінювання результатів діяльності, корекція); «модернізовані» (консультативна, представницька, політико-дипломатична, менеджерська, прогностична).

Інформаційний блок «Поняття управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ» (10 хв.).

Презентація розміщена на електронному ресурсі навчально-методичного відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

Вправа «Джерело знань» (15 хв.).

Об'єднання учасників у 4 групи (за порами року).

Мета: сприяти актуалізації раніше набутих знань учасників тренінгу.

Очікування: вправа дає учасникам можливість для самовираження, формує позитивний настрій на роботу.

Ресурсне забезпечення: роздатковий матеріал, ватман, маркери.

Перебіг вправи

Тренер: Уточнимо значення використаних понять. Ви отримуєте контрольний лист. У ньому визначено певну проблему. Треба продовжити речення, сформулювати власне розуміння нижченаведених понять. Час для обговорення - 3 хв. Відповідь групи на запитання – до 2 хв.

Питання:

1 група: Компонентами інноваційної компетентності педагога є...

2 група: Основні критерії готовності до інноваційної діяльності:...

3 група: Інноваційна управлінська діяльність керівника ЗНЗ – це...

4 група: Специфіка інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ характеризується ...

А зараз відпочинемо.

Інформаційний блок «Специфіка інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ» (15 хв.).

Перегляд та обговорення специфіки інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ (таблиці).

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, пов'язаних з визнанням значимості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання та виховання відповідно до нових освітніх парадигм.

В Україні в освітянській галузі працює понад 1 млн. 700 тис. осіб, що становить більше 7%. Загальна кількість безпосередніх учасників освітянського процесу складає майже 11 млн. осіб або близько 22% всього населення країни. В результаті моніторингових досліджень з'ясовано, що лише 10-15% мають високий рівень (це і є категорія педагогів, здатних до реалізації інноваційних процесів освітньої політики), більше половини - середній, близько третини педагогів мають низький рівень професійної компетентності. Основними причинами такого стану є:

- невідповідність між швидкими змінами суспільної свідомості, зміною цінностей і пріоритетів суспільного життя та тяжінням професійної свідомості педагогів (у своїй більшості) до настанов;

- продовжує залишатися пріоритет колективного над індивідуальним, прийняття ідей професійної конкуренції, авторитаризму, невизнання особистої відповідальності, що, у свою чергу, призводить до збереження верховенства репродуктивно-монологічних методів навчання і виховання, до відторгнення учнями особистості педагога;

- ізоляція педагогічної громадськості від кращих зразків світового педагогічного досвіду, що до цього часу продовжується. У крайньому разі педагоги знайомі з педагогічним досвідом на рівні теоретичних відомостей, що не дозволяє говорити про інтеграцію на практичному рівні, про можливість реально використовувати досягнення світової громадськості;

- інерційність традиційної системи педагогічного освіти: зміни, що відбуваються в ній останнім часом, або мають характер «зміни вивісок», або ж спрямовані на зміну змісту освіти за принципом відновлення навчальної інформації. Цей шлях традиційний і вже тому - малопродуктивний. Сучасна освітня парадигма вимагає інноваційних форм управління навчальними закладами.

Таблиця 1

Розширений зміст «класичних» управлінських функцій керівника загальноосвітнього навчального закладу

№ з/п	Назва функцій	Розширення змісту функцій:		
		вимоги	завдання	процедури
1.	Розробка і прийняття управлінського рішення	Збір інформації, цільова спрямованість, обґрунтованість, раціональність, оптимальність, забезпеченість, директивність.	Формування проблеми та альтернативних рішень.	Визначення наслідків від прийнятого управлінського рішення.
2.	Планування	Наукова Обґрунтованість, стратегічність, комплексність, збалансованість,	Прогнозування ефективних результатів діяльності ЗНЗ, створення умов	Узгодження дій між учасниками навчально-виховного процесу, деталізація мети

		гнучкість, безперервність.	для досягнення мети ЗНЗ.	організації, визначення змісту інноваційної діяльності ЗНЗ.
3.	Організація	Раціональне поєднання інноваційної та традиційної діяльності.	Підбір виконавців інноваційних проектів (програм), розподіл завдань між ними, координація їх дій.	Накопичення ресурсів для інноваційної діяльності, налагодження взаємозв'язків у ЗНЗ.
4.	Регулювання	Збір і підготовка інформації про хід інноваційних процесів.	Внесення змін у зміст завдань інноваційної діяльності.	Обговорення інноваційних змін з учасниками навчально-виховного процесу.
5.	Контроль	Збір і систематизація інформації про стан інноваційної діяльності та їх результати.	Забезпечення зворотного зв'язку, підготовка аналітичних матеріалів для прийняття наступного управлінського рішення.	Аналіз причин відхилення і факторів, які впливають на результативність інноваційної діяльності.
6.	Оцінювання	Актуальність, науковість й економічність застосування інновацій.	Визначення доцільності інноваційної діяльності.	Оцінювання впливу інноваційної діяльності на розвиток ЗНЗ.
7.	Корекція	Порівняння концепцій інноваційної діяльності.	Приведення інноваційної діяльності відповідно до концепції розвитку ЗНЗ.	Вибір оптимальних форм та методів інноваційної управлінської діяльності.

Таблиця 2

**Характерні відмінності інноваційної управлінської діяльності
керівника загальноосвітнього навчального закладу**

Характерні відмінності	Управлінська діяльність	
	Традиційна	Інноваційна
У принципах управління	Застосування загальновизнаних принципів управління, які забезпечують стабільне функціонування ЗНЗ.	Застосування специфічних принципів управління, які забезпечують конкурентоспроможність і інноваційність ЗНЗ.

У функціях управління	Застосування «класичних» управлінських функцій.	Застосування розширеного змісту «класичних» та «модернізованих» управлінських функцій.
У технологіях управління	Застосування таких організаційних структур управління, як лінійна, лінійно-функціональна, функціональна.	Застосування технологій моделювання організаційних структур управління, колективного планування розвитком ЗНЗ, розробки і впровадження педагогічних інновацій.

Отже, застосування інновацій в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом сприятиме зміні мети всієї освітньої діяльності і це дозволить відійти від того, що основне завдання школи по відношенню до учня – це засвоєння обсягу знань. Якщо ж ми хочемо створити середовище особистісного зростання кожного учасника освітнього процесу, то без сформованого інноваційного середовища в школі нам не обійтись.

Вправа «Лабіринт ідей» (15 хв.).

Мета: сприяти виробленню в учасників умінь працювати з різною інформацією в умовах обмеженого часу.

Ресурсне забезпечення: роздатковий матеріал, маркери.

Очікування: розвиток навичок дослідження, аналізу, узагальнення.

Перебіг вправи

Зараз ми спробуємо визначити умови інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу. (Об'єднання учасників у групи (фрукти)).

Кожна група отримує пакет з інформацією. Учасники самостійно опрацьовують її. Після цього учасники групи разом аналізують дану інформацію, роблять висновки.

Пізніше інформують присутніх. Час для опрацювання та обговорення – 5 хв. Відповідь групи на запитання – до 4 хв.

1 група. Підготовка до створення моделі інноваційного навчального закладу.

Інформаційний матеріал.

Модернізація шкільної освіти на засадах гуманістично-інноваційної парадигми об'єднує в інноваційний рух оновлення традицій, здобутки державних реформ, інноваційні ідеї та досвід сучасних педагогів-практиків. Вимагає від педагогів знань тенденцій інноваційних змін в системі сучасної освіти, відмінностей традиційної, розвивальної та особистісно орієнтованої систем освіти; розуміння суті педагогічних технологій, знання інтерактивних форм та методів навчання, критеріїв технологічності; розвинутих дидактичних рефлексивних, діагностичних умінь; умінь аналізувати й оцінювати свій індивідуальний стиль; оволодіння технологіями проектування, діагностування, створення оптимальної авторської методичної системи, *системи роботи, яка побудована на взаємодії, взаєморозумінні та узгодженій діяльності усіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, педагогів і батьків.*

Саме тому педагогічний колектив, який працює на майбутнє своїх учнів, а значить на майбутнє держави, має відповідально підійти до питання визначення конкретної мети, завдань, цілей та шляхів їх реалізації. Традиційно програма дій у навчальних закладах формується кожні п'ять років, і в ній з врахуванням змін в політиці освіти, сильних та слабких сторін конкретного закладу розробляється стратегія розвитку.

Програма розвитку будується на єдиному розвивальному просторі навчального закладу, що створює умови для розвитку інтелектуальних і творчих здібностей та нахилів учнів, координує діяльність педагогічного колективу для адресного супроводу обдарованих дітей.

Ця програма має концептуальний характер, реалізується через річний план роботи, плани роботи усіх служб та структурних підрозділів навчального закладу.

Ефективність навчання і виховання обдарованих дітей можливо суттєво підвищити за таких умов:

- урахування у навчально-виховному процесі специфічних характеристик дітей;
- упровадження у навчально-виховний процес варіативних за змістом і формами навчальних програм, реалізацію допрофільного та профільного навчання;
- використання інтегрованого навчання як умови успішної адаптації в сучасному інформаційному просторі;
- орієнтація на навчально-дослідницьку, пошукову діяльність учнів;
- спрямування дітей до саморозвитку на підставі використання сучасних психолого-педагогічних технологій навчання і розвитку особистості;
- включення у систему виховної роботи занять, спрямованих на реалізацію у позашкільній діяльності творчих здібностей дітей;
- цілеспрямовання педагогічного колективу на підвищення професійної підготовки.

Головною метою діяльності педагогічного колективу є створення у межах навчального закладу збагаченого освітнього середовища, що забезпечує підтримку та розвиток кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей, здібностей та обдарувань.

Програма повинна передбачати досягнення таких цілей:

- формування високопрофесійного колективу, спрямованого на творчу діяльність;
- створення умов для розвитку творчого потенціалу учнів.

Програмою передбачено виконання таких завдань:

- удосконалення освітньої системи закладу шляхом упровадження в навчально-виховний процес сучасних науково-методичних концепцій, методів і форм навчальної діяльності;
- розширення сфери освітніх послуг;
- удосконалення системи пошуку, підтримки й супроводу обдарованих дітей;

- органічне поєднання навчання, виховання й розвитку обдарованих дітей;
- створення моделі ефективної взаємодії школи, вищих навчальних закладів, батьків;
- стимулювання творчої та наукової діяльності учнів та педагогів;
- створення моделі моніторингового супроводу навчально-виховного процесу.

II група. Основні умови інноваційного розвитку навчального закладу.
Інформаційний матеріал.

Науково-методичне забезпечення:

- узагальнення досвіду роботи вчителів та обмін досвідом;
- участь у роботі спеціалізованих науково-практичних конференцій, семінарів, педагогічних майстерень, «круглих столів», підвищення кваліфікації;
- вивчення методичних рекомендацій щодо роботи з обдарованими дітьми;
- участь у професійних конкурсах, педагогічних ярмарках, освітніх програмах тощо.

Навчально-методичне забезпечення:

- створення бібліотечного фонду, орієнтованого на роботу з обдарованими дітьми;
- доступ до мережі Інтернет;
- створення бази даних «Обдаровані діти»;
- впровадження ІКТ у навчально-виховний процес тощо.

Соціально-психологічний супровід:

- визначення типу та рівня обдарованості учнів;
- психологічна підтримка, профілактика стресів, перевтоми, психологічний моніторинг;
- визначення готовності батьків та вчителів до роботи з обдарованою дитиною;
- проведення психологічних тренінгів для вчителів, батьків;
- створення та оновлення інформаційного банку даних «Обдаровані діти» тощо.

Навчання, виховання й розвиток обдарованих учнів:

- поглиблене вивчення предметів;
- розширення мережі предметних гуртків, факультативів, курсів за вибором у 8-9 класах;
- організація профільного навчання у 10-11 класах;
- організація науково-дослідницької роботи учнів;
- участь у предметних олімпіадах, творчих конкурсах;
- участь у роботі шкільного самоврядування, євроклубу, телекомунікаційних, міжнародних освітніх проектах, літній науковій школі;
- рейтингова система оцінювання учнів ліцею.

Моніторинг ефективності роботи

Реалізація моніторингу передбачає організацію систематичного спостереження, створення об'єктивних умов для формування цілісного

уявлення про тенденції та оптимальні шляхи розвитку інтелектуального потенціалу, креативності, обдарованості дітей, прогнозування результатів їх розвитку, а також добір науково обґрунтованих критеріїв і показників оцінювання.

Показники:

- інтерес або байдужість до навчання;
- емоційний комфорт або дискомфорт, який переживає учень на уроці, дидактогенні ситуації, ситуації успіху тощо;
- подолання учнями шаблонів репродуктивного сприйняття матеріалу;
- формування досвіду творчої діяльності в процесі опрацювання навчальної дисципліни;
- надання учням можливості самореалізуватися в освітньому процесі;
- потреба в самоосвіті, вдосконаленні власного досвіду учнів у процесі навчальної діяльності;
- рівень навчальних досягнень учнів;
- участь учнів у предметних олімпіадах, конкурсах МАН, олімпіадах вишів;
- навчання випускників у вищих навчальних закладах.

III група. Основні етапи розвитку інноваційного навчального закладу.

Інформаційний матеріал

І етап. Концептуально-організаційний

Мета: ознайомлення педагогічного колективу з ключовими поняттями методичної проблеми школи, визначення тенденцій розвитку педагогічного процесу в рамках реалізації проблеми.

Завдання:

- Діагностування та анкетування вчителів щодо визначення рівня готовності до реалізації інноваційної діяльності педагогів.
- Аналіз рівня інформатизації школи до початку реалізації проблеми.
- Визначення рівня комунікаційної компетентності педагогічних працівників.
- Створення умов для методичного вдосконалення педагогічних працівників.
- Створення системи шкільних інформаційних ресурсів (розробки уроків, методична література, мультимедійні проекти, база даних шкільної бібліотеки, медіатека тощо).
- Висвітлення тематичної інформації серед учасників навчально-виховного процесу.
- Створення умов для забезпечення охорони здоров'я учнів, їхнього повноцінного фізичного розвитку й формування здорового способу життя.

Очікувані результати: сформувати позитивне ставлення учасників навчально-виховного процесу до реалізації загальношкільної проблеми; мотивувати членів

педагогічного колективу до вироблення власного бачення та шляхів реалізації методичної проблеми.

II етап. Практичний

Мета: створення ефективного механізму реалізації проблеми, формування інформаційно-комунікаційних та комунікативних компетентностей шляхом упровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій навчання та виховання учнів.

Завдання:

- Розвиток інформаційної культури і комп'ютерної грамотності вчителів.
- Розвиток комунікативних компетентностей учасників навчально-виховного процесу.
- Впровадження в навчальний процес методів і форм роботи у практичній діяльності вчителя та учня.
- Вивчення, узагальнення та запозичення педагогічного досвіду з упровадження технологій, розробка та апробація методів, аналіз проміжних результатів.
- Практичне застосування інформаційних технологій в навчально-виховному процесі та управлінській діяльності закладу.
- Моніторинговий супровід, корегування планів роботи методичних формувань.

Очікувані результати: особистісне сприяння та засвоєння учасниками освітнього процесу сутності та науково-теоретичних засад загальношкільної проблеми, практичне використання педагогами досягнень науки, передового педагогічного досвіду, підвищення ефективності самоосвітньої діяльності педагогів; підвищення рівня професійної майстерності, творчого потенціалу педагогів, використання набутого досвіду, реалізація програми в практиці роботи всіх ланок школи.

III етап. Узагальнення, аналіз та оцінка результатів

Мета: вивчення результативності реалізації науково-методичної проблеми, проектування.

Завдання:

- Самооцінювання діяльності навчального закладу.
- Вироблення стратегії розвитку навчального закладу на період 5 років.
- Узагальнення та оформлення матеріалів.
- Створення єдиного інформаційного простору навчального закладу освіти з подальшою інтеграцією в систему відкритої освіти.

IV група. Назвіть позитивні та негативні фактори, які впливають на інноваційний розвиток загальноосвітнього навчального закладу.

Вправа «Конструктор» (15 хв.).

Мета: сприяти активізації процесу мислення учасників тренінгу, розвивати навички роботи в групах і в єдиній команді.

Ресурсне забезпечення: ватмани, маркери, роздатковий матеріал.

Очікування: застосування набутих знань на практиці.

Перебіг вправи

(Об'єднання учасників у групи за допомогою геометричного матеріалу – круг, квадрат, прямокутник, трикутник).

Тренер повідомляє учасникам завдання, яке їм необхідно виконати (створення моделі інноваційного навчального закладу). Виконане завдання необхідно представити та здійснити захист свого проекту.

Вправа «Дерево підсумків» (5 хв.).

Мета: з'ясувати реалізацію очікуваних результатів.

Очікування: отримати зворотній зв'язок від учасників тренінгу.

Ресурсне забезпечення: ватман з малюнком дерева, клейкі стікери, ручки.

Перебіг вправи

Тренер пропонує зробити аналіз заняття. Роздає клейкі листочки, де учасники записують свої емоції від заняття, чи справдились їхні очікування. Відповіді мають бути лаконічними, поради – дієвими та конкретними. Записана інформація промовляється.

Літератури та джерела

1. Воловик О. Мотивація педагога як умова зростання професійної компетентності / О. Воловик // Управління школою. – № 10. – 2009. – С. 10.
2. Гандробура О., Кубенко Н. На шляху до компетентності / О. Гандробура, Н. Кубенко // Директор школи. – № 46, грудень, 2008. – С. 21.
4. Коваленко Л. Формування компетентності вчителя / Л. Коваленко // Завучу. Усе для роботи. – № 17, вересень, 2009. – С. 20.
5. Компетентнісний учитель // Завуч.- № 10, квітень, 2009.- вкладка.
6. Донцов И.А. Инновации в социальной сфере / И. А. Донцов. – М., 2001. – 246 с.
7. Аузіна М.О. Інноваційні процеси в освіті : навч. посібник / М. О. Аузіна, А. М. Возна. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003 – 130 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» ЗАСОБАМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Л.М. Хлань,

завідувач науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Формування професійних компетентностей вчителів освітньої галузі «Природознавство» – один із основних напрямів роботи методистів науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін.

Головний нормативно-правовий документ Міністерства освіти і науки України (Закон України «Про освіту») свідчить: «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру». [5, п. 1 статті 56]. Саме тому на сучасному етапі модернізації системи освіти в Україні особливої гостроти й

актуальності набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності вчителів.

Сучасна школа потребує вчителя нового типу, який володіє високою фаховою кваліфікацією та професійною культурою, здатний об'єктивно осмислювати педагогічні явища і факти, критично оцінювати й творчо перетворювати педагогічну дійсність.

Школі в нових умовах потрібен передусім інтелігентний (знаючий, розуміючий, культурний) вчитель, що володіє необхідними фаховими знаннями та вміннями, усвідомлює шлях до їх набуття, володіє принципами й методами пізнання теорії й практики своєї педагогічної діяльності. Тільки за таких умов вчитель буде здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають.

До основних шляхів удосконалення професійної компетентності вчителів області, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство», можна виокремити наступні:

- Самоосвітня діяльність (формальна, неформальна освіта).

Самоосвіта – це неперервний процес саморозвитку та самовдосконалення педагогів, який полягає в удосконаленні знань та узагальненні педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи. Останнім часом набуває популярності у вчителів природничого напрямку удосконалення своєї професійної майстерності шляхом участі у заходах, що відносяться до неформальної освіти.

Неформальна освіта – освіта, що необов'язково має організований та систематичний характер, може здійснюватися поза межами організованих освітніх закладів. До сфери неформальної освіти належать індивідуальні заняття під керівництвом тренерів чи репетиторів, тренінги та короткотермінові курси, що переслідують практичні короткострокові цілі. У цьому секторі найчастіше застосовують інноваційні підходи, апробують новаторські методики та технології навчання. Наприклад, такі заходи, як так звані Національні (не)конференції для шкільних педагогів, що проводить громадська організація EdCamp Ukraine. До речі, в цьому році вчителі природничих дисциплін нашої області Романова М.М., Тикул О.А. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Даценко О.В. (Цукрозаводський навчально-виховний комплекс Олександрійської районної ради Кіровоградської області), Пустовойт С.С. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання ліцей - школа - дошкільний навчальний заклад «Вікторія-П» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Бузько В.Л. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Чумак А.І. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №33 «Загальноосвітня школа

I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Панасенко О.М. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання Загальноосвітня школа I-II ступенів - лицей №19 - позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Мамзенко Н.О. (Державний навчальний заклад «Кіровоградське вище професійне училище №4»), брали активну участь у таких заходах:

- 25.11.2016 р. Міні-EdCamp в Хмельівській загальноосвітній школі I-III ступенів Маловисківської районної ради Кіровоградської області;

- 01.04.2017 р. Афілійований міні-EdCamp в КЗ «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»;

- 29-30.04.2017р. Третя національна (не)конференція EdCampUkraine в Харкові;

- Проходження курсів підвищення кваліфікації (очні, очно-дистанційні).

В умовах модернізації системи освіти в Україні курси підвищення кваліфікації вчителів природничого напрямку при КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського» зазнають кардинальних змін.

1. Заплановано більше інтегрованих курсів, а саме для:

- вчителів географії, які викладають біологію, екологію та природознавство;

- вчителів біології, які викладають хімію, екологію та природознавство;

- вчителів хімії, які викладають біологію, екологію та природознавство;

- вчителів географії, економіки та природознавства;

- вчителів фізики, астрономії та природознавства;

- вчителів, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство».

2. Започатковані курси за очно-дистанційною формою навчання для наступних категорій:

- вчителів які викладають математику, інформатику, фізику;

- вчителів які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство» (географія, біологія, хімія).

3. Удосконалюються навчально-тематичні плани курсів. Заняття відбуваються у формі лекцій, тренінгів, майстер-класів, дискусій тощо.

4. Практикується організація виїзних практичних занять з метою вивчення природи рідного краю.

5. Участь у конкурсах, майстер-класах, семінарах, конференціях, дискусіях, творчих групах.

З метою підвищення своєї професійної майстерності та популяризації педагогічних здобутків педагоги області беруть участь у конкурсах фахової майстерності. Цей рік був успішним для освітян нашої галузі в цьому напрямі:

- конкурс «Учитель року» в номінації «Біологія»: Хоменко В.О. (комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої»);

- Інтернет-конкурс «Учитель року» за версією науково-популярного природничого журналу «КОЛОСОК»: Гальченко Л.В. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №6 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області); Балацький Л.Ю. (Войнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Олександрійської районної ради Кіровоградської області), Бузько В. Л. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»);

- обласний фестиваль освітніх веб-квестів: Маргарид Г.В. (Ганнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Новоукраїнської районної ради Кіровоградської області), Погрібняк О.С. (Знам'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Кіровоградської обласної ради), Суroveň О.В. (Рівнянська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 Новоукраїнської районної ради Кіровоградської області);

- обласний огляд освітніх блогів «Педагогічна блогосфера»: Тикул О.А. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Красюк Ю.П. (Лісівська філія комунального закладу «Михайлівське навчально-виховне об'єднання» Олександрівської районної ради Кіровоградської області), Скрипник Н.М. (комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Гімназія - загальноосвітня школа I-III ступенів №1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області), Більченко О.О. (Мар'янопільський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад» Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області), Гореленко І.Л. (Первозванівська загальноосвітня школа I-III ступенів Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області), Антоненко О.О. (Вершино-Кам'янський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Новгородківської районної ради Кіровоградської області), Чернега І.В. (Заваллівська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Гайворонського району), Соколенко Є. М. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №8 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області), Сакалош Л.В. (комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Гімназія - загальноосвітня школа I-III ступенів №1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області).

Науково-методичною лабораторією природничо-математичних дисциплін спільно з природничо-географічним факультетом Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка організовуються міжвузівські науково-практичні конференції, активними учасниками яких у 2016-2017 роках були такі педагоги: Шевцов А.О. (Куколівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Олександрійської районної ради Кіровоградської області);

Балацький Л.Ю. (Войнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Олександрійської районної ради Кіровоградської області); Романова М.М., Тикул О.А. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»); Панкевич В.І. (навчально-виховний комплекс «Знам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 – ліцей» Знам'янської міської ради Кіровоградської області); Маменко І.В. (навчально-виховний комплекс «Звенигородський загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад Олександрійської міської ради Кіровоградської області»); Гальченко Л.А. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №6 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області); Баланенко В.В. (Кіровоградська гімназія нових технологій навчання Кіровоградської міської ради Кіровоградської області); Жукова О.В. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №8 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області); Швець О. О. (комунальний заклад «Петрівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа II-III ступенів – гімназія» Петрівської районної ради Кіровоградської області); Хоменко В.О. (комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої»).

Великої популярності набувають майстер-класи, проведені педагогами області: Романовою М.М., Тикул О.А. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Гальченко Л.А. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №6 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області); Баланенко В.В. (Кіровоградська гімназія нових технологій навчання Кіровоградської міської ради Кіровоградської області); Жуковою О.В. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів №8 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області); Швець О.О. (комунальний заклад «Петрівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа II-III ступенів – гімназія» Петрівської районної ради Кіровоградської області); Хоменко В. О. (комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої»).

Впродовж двох років на базі науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін працюють творчі групи вчителів хімії з проблеми «ІКТ-супровід підготовки учнів до ЗНО з хімії», географії з проблеми «Використання географічного потенціалу засобами краєзнавства у формуванні фахової компетентності вчителя», економіки з проблеми «Науково-методичне забезпечення викладання шкільного курсу «Економіка».

6. Відвідування уроків колег.

У першій половині 2017 року (січень-червень) під час проведення педагогічної практики для здобувачів освіти дали відкриті заняття, на яких продемонстрували свою професійну майстерність такі вчителі природничих дисциплін: Тоток Т. А., Мірошніченко Л. І. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №35 «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»); Козка В.В., Баланенко В.В., Карпуніна Р.І. (Кіровоградська гімназія нових технологій навчання Кіровоградської міської ради Кіровоградської області); Путнікова О.В. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»); Тарасова І. А., Ковальчук М.М. (комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Долинська гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 Долинської районної ради»); Ругало О.О. (Червоновершська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Компаніївської районної ради).

7. Створення власної бази кращих конспектів уроків, цікавих прийомів, знахідок.

З появою в роботі вчителя комп'ютера та Інтернету значно підвищуються можливості удосконалення професійної компетентності вчителя. З'являються нові теми, цікаві завдання, розробки уроків, посібників, поурочного та календарного планування, комплекти дидактичного матеріалу з предмета, самоосвітні, практичні, контрольні роботи, комплекти роздаткового матеріалу, створення термінологічного словника, розробка навчальних проектів, розробка пакету олімпіадного матеріалу для підготовки учнів, проект особистої методичної веб-сторінки, створення електронної бібліотеки, тощо. Всі ці матеріали вчителі розміщують на власних електронних ресурсах. Заслуговують на увагу електронні ресурси педагогів нашої області:

- Романова М.М. <http://mayaromanova2013.blogspot.com>
- Жукова О.В. <http://oksana-zhukova.edukit.kr.ua/>
- Швець О. О <http://6vec.blogspot.com/>
- Тикул О.А. <http://olgatykul.blogspot.com/>
- Хоменко В.О. (<https://hm-vika.blogspot.com/>)
- Гореленко І. Л. <https://nashabiosfera.blogspot.com/>
- Юрченко В.В. <http://viktoriaznam.blogspot.com/>.

Таким чином, модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці. Тому вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство», наполегливо працюють над підвищенням свого методичного і фахового рівня.

Як відомо, першою вимогою до вчителя є вимога любові до власної справи.

Компетентність вчителя не має бути вузькопрофесійною, оскільки від нього вимагається постійне осмислення різноманітних соціальних, психологічних, педагогічних та інших проблем, пов'язаних з освітою. Щоб підтримувати в учнів стійкий пізнавальний інтерес, вчителю необхідно бути обізнаним в усіх сферах життєдіяльності, володіти інформацією про події у світі, різні винаходи та новинки науки і техніки. Для цього потрібно працювати з різноманітними джерелами інформації та спонукати учнів до пошукової діяльності. «Щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителю треба ввібрати в себе море світла, ні на хвилю не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань», - наголошував В.О. Сухомлинський.

Отже, професійно компетентною є така праця вчителя, в якій на достатньо високому рівні здійснюються педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість вчителя і досягаються результати навчання та виховання школярів, що проявляється, зокрема, і у перемогах на учнівських предметних олімпіадах та конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт Малої Академії Наук.

Традиційними лідерами обласних олімпіад з **географії** є вихованці вчителів: Павленко С.О. (загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 Кіровоградської міської ради), Гальченко Л.В. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Новоукраїнської міської ради), Ковальчук М.М. (комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Долинська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Долинської районної ради»), Гончарової В.А. (Златопільська гімназія Новомиргородської райдержадміністрації), Степанової Л.В. (Добровеличківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Добровеличківської райдержадміністрації), Ворона О.В. (навчально-виховне об'єднання «Багатопрофільний ліцей – фізико-математична школа – загальноосвітня школа I-III ступенів № 18 – центр дитячої та юнацької творчості «Надія» Кіровоградської міської ради), Рогова Г.М. (навчально-виховний комплекс «Гімназія –ЗШ I-III ступенів № 4 Світловодської міської ради), Губеладзе Н.М. (спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 Світловодської міської ради), Красоти О.В. (Вільшанська загальноосвітня школа I-III ступенів Вільшанської районної ради).

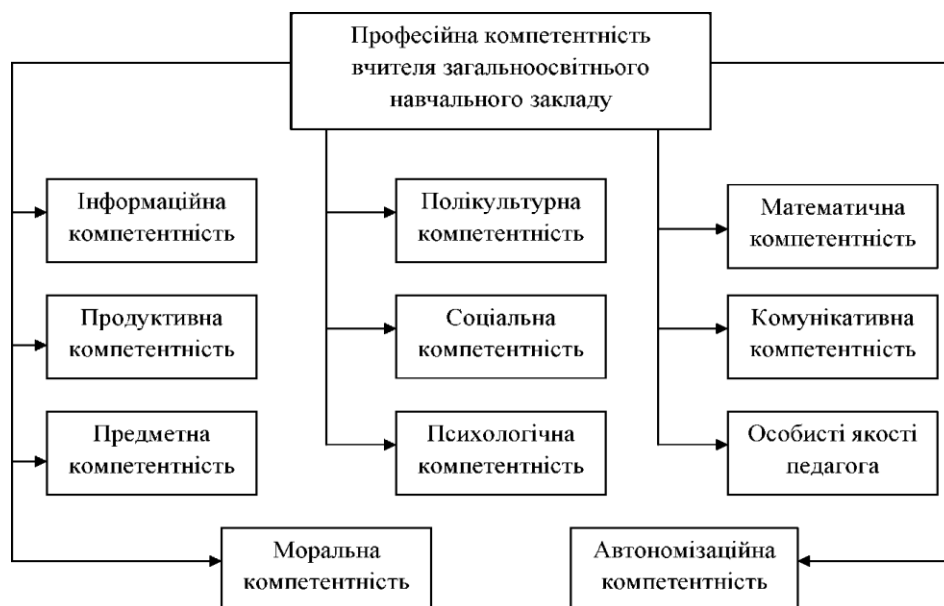
Вчителі **біології** області відповідально відносяться до роботи з учнями щодо підготовки їх до олімпіад різного гатунку. Вже декілька років поспіль команда області отримує дипломи на IV етапі Всеукраїнської олімпіади з біології. Серед учителів біології можна відзначити Тасенко Л.О. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів №16 - дитячий юнацький центр «Лідер» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»); Яковлеву Н.Б. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей - спеціалізована школа I-III ступенів №8-позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Новіцьку Н.Я. (загальноосвітня школа I-III ступенів №4 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області),

Прокопець Н.О. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання ліцей - школа - дошкільний навчальний заклад «Вікторія-П» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»).

Серед переможців учнівської олімпіади з **хімії** є учні вчителів: Іванащенко О.А. (навчально-виховне об'єднання «Багатопрофільний ліцей – фізико-математична школа – загальноосвітня школа I-III ступенів № 18 – центр дитячої та юнацької творчості «Надія» Кіровоградської міської ради), Михайлової І.Г. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей-спеціалізована школа I-III ступенів №8 - позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), Тикул О.А. (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»).

Заслугове на увагу робота педагогів щодо розвитку дослідницької, пошукової роботи учнів. Вихованці таких вчителів, як Панкевич В.І. (навчально-виховний комплекс «Знам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 – ліцей» Знам'янської міської ради Кіровоградської області), Гальченко Л.В. (Новоукраїнська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Новоукраїнської міської ради), Ковальчук М.М. (навчально-виховний комплекс «Долинська гімназія – ЗОШ I-III ступенів № 3 Долинської районної ради»), Петренко С.Г. (Новопразький навчально-виховний комплекс Олександрійської районної ради Кіровоградської області), Волошина М.Ф. (комунальний заклад «Олександрівське навчально-виховне об'єднання №2» Олександрівської районної ради Кіровоградської області) навчаються в МАН і завжди отримують перемоги на обласному та Всеукраїнському рівнях.

На основі розробок учених та спираючись на власний досвід роботи з педагогічними кадрами, можна визначити структуру ключових компонентів професійної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу:

1. Продуктивна компетентність - вміння працювати, отримуючи прибуток; здатність виробляти власний продукт, приймати рішення та нести відповідальність за них; готовність та потреба у творчості (Ш. Амонашвілі, М. Коломієць, Н. Кузьміна, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко, А. Хуторський, В. Цапок та ін.);

2. Автономізаційна - здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; готовність і потреба навчатися протягом усього життя (Ш. Амонашвілі, С. Висоцька, Н. Кузьміна, В. Пилипівський, А. Хуторський, В. Цапок, О. Шиян та ін.);

3. Інформаційна - володіння інформаційними технологіями, вміння добувати, опрацьовувати й використовувати різні види інформації з різноманітних джерел (В. Адольф, Ш. Амонашвілі, В. Введенський, М. Коломієць, А. Орлов, В. Синенко, А. Хуторський та ін.);

4. Предметна – знання, уміння та навички в області конкретного предмета, спеціальності (В. Адольф, В. Введенський, С. Висоцька, Т. Добудько, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко та ін.);

5. Особистісні якості вчителя - терпимість, доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність та інші (Ш. Амонашвілі, В. Введенський, М. Коломієць, Н. Кузьміна, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко та ін.);

6. Комунікативна - вміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим; спілкування без обмежень усно, писемно, рідною й іноземними мовами (В. Введенський, М. Коломієць, Н. Кузьміна, М. Мітіна, В. Пилипівський, А. Хуторський та ін.);

7. Моральна - готовність, спроможність та потреба жити за традиційними моральними нормами (Ш. Амонашвілі, С. Висоцька, М. Коломієць, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко та ін.);

8. Психологічна - здатність використання психологічних знань, умінь, навичок в організації взаємодії в освітній діяльності (Ш. Амонашвілі, Т. Добудько, М. Коломієць, А. Орлов, В. Пилипівський, В. Синенко та ін.);

9. Соціальна - вміння жити й працювати з оточуючими; вміння безконфліктно співіснувати (С. Висоцька, Н. Кузьміна, М. Мітіна, В. Синенко, А. Хуторський та ін.);

10. Математична - вміння працювати з числовою інформацією, володіння математичними вміннями (А. Орлов, С. Раков та ін.);

11. Полікультурна - оволодіння досягненнями культури; розуміння інших людей, їх індивідуальності і відмінностей за національними, культурними, релігійними й іншими ознаками (А. Хуторський та ін.).

Отже, на наш погляд, професійна компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті.

Важливо зауважити, що в сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, відповідно

зростають і вимоги до його професійної компетентності, рівня його професіоналізму.

Література та джерела

1. Методичний посібник: Нестерова Л.В., Лузан П.Г., Манько В.М., Герлянд Т.М., Петрова М.Я., Романенко Л.В., Слатвінська О.А., Шевчук Л.І., Шимановський М.М. / Наукова редакція Нестерової Л.В., Герлянд Т.М. – К: ПТТО НАПН України, 2012. – 264 с.

2. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>.

3. Професійна компетентність учителя, Бібліотека Уманського педагогічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.udpu.org.ua/chytachevi/bibliohrafichni-ohliady/21-profesiina-kompetentnist-uchytelia>.

4. Петрікова Н.І. Професійна компетентність учителя - важлива складова якісної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/34011/.

5. Бойчук Н.І. Професійна компетентність вчителя як запорука успішності успішності суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/boychuk-ni-profesiyna-kompetentnist-vchitelya-yak-zaporuka-uspishnosti-suspilstva/>.

КООРДИНУВАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

А.Г. Вареха,

методист обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації діяльності методичних служб комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Найважливіше завдання школи – розкрити творчі здібності, обдарування, таланти всіх вихованців.

В. Сухомлинський

Розвиток національної системи освіти України, її інтеграції в європейський освітній простір потребують розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу. У зв'язку з цим найбільш актуальними стають проблеми формування інтелектуальної еліти.

Для сучасної України створення цілісної системи роботи з обдарованими учнями є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Цілеспрямовану, систематичну роботу педагогічні колективи Новоархангельського, Добровеличківського, Гайворонського районів здійснюють за умов створення та поетапної реалізації заходів щодо пошуку, навчання, виховання і розвитку здібностей та обдарувань учнів.

Основними напрямками роботи методичних кабінетів щодо науково-методичного супроводу організації роботи з обдарованими дітьми є:

– підвищення професійної підготовки вчителів;

- забезпечення психологічного супроводу роботи педагога з розвитку здібностей та обдарувань школярів;
- організація самоосвітньої діяльності вчителя;
- розробка методичних рекомендацій, посібників;
- система стимулювання праці педагогів.

Форми підготовки учителів до роботи з обдарованими дітьми забезпечують виконання наступних завдань:

- формування теоретичної основи з даної проблеми;
- вироблення навичок роботи з обдарованими учнями, що відображаються у виборі відповідних методів навчання, вміннях складати програми навчання, які відповідатимуть здібностям дитини;
- активізація творчого потенціалу педагога;
- формування позитивної мотивації до роботи з обдарованими дітьми.

Управлінський супровід розвитку здібностей обдарованих учнів забезпечено у згаданих вище регіонах через:

- визначення варіативної частини робочого навчального плану;
- розроблення психодіагностичного інструментарію (тести, анкети тощо) з метою визначення та надання необхідної підтримки обдарованим учням;
- підбір і розстановку педагогічних кадрів відповідного рівня, здатних забезпечити розвиток інтелектуальних здібностей учнів тощо;
- підвищення рівня професійної майстерності вчителів;
- пошук і запровадження у навчально-виховний процес інноваційних технологій;
- створення умов і забезпечення участі обдарованих учнів у конкурсах, змаганнях, олімпіадах, конференціях, конкурсах-оглядах творчих і наукових учнівських робіт, спрямованих на виявлення та самореалізацію обдарованих дітей;
- розвиток навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу;
- організацію роботи гуртків;
- створення банку даних зі змістовними характеристиками обдарованих дітей.

Одним із провідних напрямів діяльності методичного кабінету відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації є систематична, цілеспрямована робота з керівниками загальноосвітніх навчальних закладів щодо підвищення рівня їх управлінської компетентності.

Цьому сприяє організація та проведення:

- постійно діючих семінарів керівників загальноосвітніх навчальних закладів із проблем «Теорія і практика управління сучасною школою», «Удосконалення управління внутрішньошкільною методичною роботою» (керівник Касьяненко В.О., завідувач методичного кабінету);

- творчої групи керівників навчальних закладів «Громадсько активна школа. Від школи, що навчає до школи, що керує знаннями» (керівник Захаренко М.С., директор загальноосвітньої школи І- III ступенів с. Солгутове);
- координаційної ради з проблеми «Організація профільного навчання – головне завдання сучасної школи» (керівник Касьяненко В.О., завідувач методичного кабінету);
- науково-методичної лабораторії для керівників навчальних закладів та активних педагогів з проблеми «Інноваційна діяльність педагогічних колективів, учителів району» (керівник Мудрий І.Л., методист Гайворонського міжшкільного навчально-виробничого комбінату).

Для новопризначених керівників загальноосвітніх закладів організовано заняття, під час яких обговорювалися питання щодо прийняття оптимальних управлінських рішень із метою створення іміджу навчального закладу, стилю керівництва, ролі керівника навчального закладу у формуванні сприятливої робочої атмосфери, створення позитивного психоемоційного клімату в шкільному колективі, управлінської діяльності щодо підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями. Враховуючи результати діагностичного опитування, для молододосвідчених керівників проводилися індивідуальні консультації та надавалася методична допомога з різних питань управлінської діяльності.

Варто відзначити блог «Методичний порадник» <http://rmkvohayvoron.blogspot.com/> Касьяненко В.О., завідувача методичного кабінету Гайворонської райдержадміністрації, на якому розміщена рубрика «Керівникам ЗНЗ» і міститься уся необхідна інформація для роботи керівникам ЗНЗ, заслуговують на увагу підготовлені завідувачем «Рекомендації щодо складання робочих навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів Гайворонського району на 2016/2017 навчальний рік», що розміщені за посиланням http://hayvoron-rmk.edukit.kr.ua/navchaljni_plani_na_20152016_n_r/.

Підвищенню професійної підготовки вчителів сприяє й організація конференцій, педагогічних читань. Цікаво й змістовно пройшла районна конференція педагогічних працівників Гайворонського району з проблеми «Обдарована дитина, профільне навчання та проблеми сучасної школи в період оновлення освіти». Змістовно проводяться заняття творчої педагогічної лабораторії з проблеми «Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми» (керівник Поліщук В.П., директор навчально-виховного комплексу «Гайворонська гімназія-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 5»). На засіданнях лабораторії розглядаються питання щодо підготовки вчителів до роботи з учнями під час проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад, оформлення науково-дослідницьких робіт, особливості проведення їх захисту, рекомендації щодо створення презентацій тощо.

Методичним кабінетом відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації було проведено районну Інтернет-конференцію з проблеми «Інноваційна діяльність педагога в сучасному освітньому просторі». Учасники конференції надавали статті, оформлені відповідно до вимог, які

розміщувалися на блозі конференції (<http://gayvoroninnovacii.blogspot.com/>). Робота конференції проходила у п'яти секціях. У першій номінації «Інноваційні технології в управлінській діяльності та методичній роботі» брали участь 6 керівників навчальних закладів <http://gayvoroninnovacii.blogspot.com/search/label/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%201>. Заслугують на увагу матеріали Пошенко Ю.В., директора загальноосвітньої школи № 1 м. Гайворона, з проблеми «Формування позитивного іміджу школи через інноваційну управлінську діяльність», Вдовиченко О.М., директора загальноосвітньої школи I - III ступенів с. Хащувате, з проблеми «Структура управлінської діяльності загальноосвітньої школи I - III ступенів с. Хащувате» та ін.

У кожного методиста методичного кабінету Новоархангельського району створені власні блоги, сайти, на яких розміщені результати II етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад, I етапу турнірів із навчальних предметів, роботи переможців II (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України тощо. Матеріали методистів можна переглянути за посиланнями:

- блог Коваленко О.Ю. (http://blogmetodustakovalenko.blogspot.com/p/blog-page_12.html);

- блог Шинковенко С.В. (http://svteacher.blogspot.com/p/blog-page_30.html);

- сайт Будник Т.М. (<http://tamila-budnyk.kr.sch.in.ua/>);

- сайт Воронкової С.М. (<http://rmo-umova.kr.sch.in.ua/>);

- сайт Бондаренко Т.Л. (<http://tambond.at.ua/>).

Методистом Коваленко О.Ю. створено блог «Обдарована молодь Новоархангельщини» <http://obdarovaniditmetod.blogspot.com/>, на якому розміщені напрацьовані педагогічними працівниками та методистом матеріали з даної теми.

З метою трансформування творчих знахідок, кращого досвіду майстрів педагогічної праці освітян, педагогічних колективів району набули поширення презентації досвіду їх роботи (http://obdarovaniditmetod.blogspot.com/p/blog-page_25.html). Методистом Новоархангельського РМК Коваленко О.Ю. вивчено та узагальнено досвід роботи Торговицької загальноосвітньої школи I-III ступенів із проблеми «Обдаровані діти – надія усієї України», а також розміщено на блозі «Обдарована молодь Новоархангельщини» за посиланням <https://drive.google.com/file/d/0BwJnAJHJ1zZ9VzhmZWttVG5VOTA/view>. На цьому блозі також презентований досвід роботи Підвисоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів із проблеми «Обдарований педагог – обдарований учень», Новоархангельської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 з проблеми «Робота з обдарованою молоддю», Новоархангельського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» з проблеми «Становлення та розвиток УНТ «Інтелект» як освітньо-виховної системи пошуково-дослідницького спрямування». Методист Воронкова С.М. узагальнила досвід роботи учителя української мови та літератури

Нерубайської загальноосвітньої школи I-III ступенів Гавази Т.В. з проблеми «Новітні технології навчання у розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури» та ін. Матеріали знаходяться за посиланням http://rmo-umova.kr.sch.in.ua/dosvid_roboti_filologiv/.

Варто відзначити роботу майстер-класу Гаврилюк І.О., учителя української мови та літератури Підвисоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Т.Шевченка Підвисоцького навчально-виховного об'єднання Новоархангельської районної ради, з проблеми «Організація навчально-дослідної та пошукової роботи на уроках української мови та літератури». Свої педагогічні підходи, механізми успішної творчої праці Ірина Олександрівна висвітлила у авторських методичних посібниках «Учімо найсвятішого», «До храму власної культури», «Уроки на майбутнє і для майбутнього» та ін.

Заслуговує на увагу досвід роботи Калашника Ю.О., учителя інформатики Добровеличківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів (<http://dvkuo.blogspot.com/>). Під час проведення майстер-класу «STEM-технології (робототехніка)» Юрій Олександрович представив гурток робототехніки «Технічне конструювання» як один із напрямків впровадження STEM-освіти. Вихованці гуртка щороку мають перемоги на Всеукраїнському фестивалі робототехніки. Так, 6-7 жовтня 2016 року на фестивалі робототехніки Ferrexpo Robot Fest 2016 у м. Горішні Плавні Полтавської області вони вдруге здобули перемогу, а саме: Погорілий Денис (робот «WARFACE») зайняв I місце в номінації «Керовані роботи-сумо», Тупчієнко Святослав (робот «FOX») посів I місце в номінації «Автономні роботи-сумо».

З метою забезпечення доступності дошкільної і загальної середньої освіти, інформатизації та комп'ютеризації навчальних закладів розроблено та погоджено методичною радою методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Новоархангельської райдержадміністрації Заходи щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю на 2016 – 2020 роки, у Гайворонському районі діє Комплексна програма по роботі з обдарованими учнями загальноосвітніх шкіл на 2015-2019 роки, яка затверджена рішенням районної ради від 26 грудня 2014 року № 306. Основним документом, що передбачає засади для пошуку, навчання та виховання здібних (обдарованих) учнів є Комплексна програма розвитку освіти Добровеличківського району «Освіта Добровеличківщини» на 2016 – 2020 роки, затверджена рішенням п'ятої сесії сьомого скликання Добровеличківської районної ради, у якій передбачено заходи у розділі «Робота з учнівською молоддю».

На виконання згаданих вище форм методичної роботи щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю, навчальні заклади району працюють над створенням належних умов для інтелектуального розвитку учнів, будують процес навчання на основі всебічної педагогічної діагностики, визначають індивідуальну траєкторію розвитку кожної дитини.

За умови реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві неабиякої актуальності набула організація

роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання є організація педагогічного процесу, який застосовує методику пошуку та відбору обдарованих учнів і створює умови для розвитку їхнього творчого потенціалу. Так, у Добровеличківському районі станом на жовтень 2016 року навчалось 3213 учнів у 27 загальноосвітніх навчальних закладах, із них банк даних обдарованих дітей нараховує 58 учнів, що становить 1,8 % від загальної кількості школярів.

З 2016/2017 навчального року на території Новоархангельського освітнього округу функціонують п'ять навчально-виховних об'єднань, які забезпечують доступ до якісної освіти дітей шкільного віку. З метою раннього діагностування обдарованих і здібних учнів у закладах освіти проводять роботу з накопичення та застосування перевірених психолого-діагностичних методик. Зокрема, банк даних обдарованих дітей округу нараховує 316 учнів, що становить 14,15 % від загальної кількості школярів (2233).

У Гайворонському районі навчається 3129 учнів у 22 загальноосвітніх навчальних закладах. Банк даних обдарованих дітей нараховує 549 школярів, що становить 17,55 % від загальної кількості школярів, дані в розрізі навчальних закладів розміщені за посиланням (<https://drive.google.com/file/d/0Bw19Xs0In0EIQTJIRkljSmMwM1k/view>).

В опорних закладах освіти пріоритетним напрямком залишається робота з обдарованими дітьми. З цією метою на їх базі створено координаційні центри «Обдарована дитина»; 5 наукових учнівських товариств та Новоархангельська філія Кіровоградської МАНУМ на базі Новоархангельського БДЮТ, які творчо працюють та налічують 14 секцій (186 учнів). Результатом змістовної роботи є 15 дипломів в обласному конкурсі-захисті наукових робіт учнів-членів МАНУМ (2014 – 2016 роки).

Особливе значення має діяльність шкільного наукового товариства «Інтелект» Новоархангельського НВК «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія», координатором якого є Молошнік А.В., заступник директора з методичної роботи. Антоніна Володимирівна створила блог шкільного наукового товариства учнів «Інтелект» (<http://ntuintelekt.blogspot.com>), на якому розміщені план роботи НТУ, досягнення вихованців в інтелектуальних конкурсах, змаганнях, наукових конференціях і, насамперед, у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, презентації тощо. На сайті згаданого вище закладу розміщена Циклограма інтелектуальних інтерактивних конкурсів для учнів (<http://novoarhnvk1.wixsite.com/sait/blank-p5d9m>), у якій зазначена уся необхідна інформація для учителів, учнів, батьків.

З метою упровадження в практику ефективних засобів і технологій навчання, виховання і самовдосконалення обдарованої молоді, створення цілісної скоординованої системи з виявлення, розвитку, підтримки і стимулювання талановитої молоді у Добровеличківському районі діє районне наукове учнівське товариство «Пошук» Кіровоградської МАНУМ на базі РМК Добровеличківського відділу освіти (координатор Попроцька Л.М., методист методичного кабінету), яке творчо працює та налічує 5 секцій (115 учнів).

14 січня 2016 року був проведений I етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів наукового товариства, у якому взяли участь 27 учнів із 7 навчальних закладів. 5 школярів у п'яти секціях вибороли призові місця. На сайті методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської райдержадміністрації створена сторінка «Обдарована дитина»(http://vodv.at.ua/index/obdarovana_ditina/0-50), де міститься інформація про учнівські олімпіади та МАНУМ.

У Гайворонському районі також створено Гайворонську філію Кіровоградської Малої академії наук учнівської молоді та наукове товариство «Пошук», яке працює на базі НВК «Гайворонська гімназія-загальноосвітня школа I-III ступенів № 5». Методисти надають практичну допомогу вчителям, які проводять заняття із членами наукових товариств. Цілеспрямована, систематична робота методичного кабінету відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації, керівників навчальних закладів щодо підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями дає плідні результати. Можна помітити позитивну динаміку зростання кількості переможців обласного етапу конкурсу-захисту наукових робіт МАНУМ: 2016 рік – 11, 2017 – 17 призерів.

Із метою пошуку, підтримки, розвитку творчого потенціалу обдарованої молоді в районі проводяться I, II етапи Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів та участь в обласному етапі. Простежується динаміка зростання кількості переможців III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад у кожному регіоні. Так, у Новоархангельському районі у 2015 році – 5, 2016 – 7, 2017 – 9. У III етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2016/2017 навчальному році брали участь 44 учні, з них стали переможцями 7; у Гайворонському районі також прослідковується позитивна динаміка щодо кількості призерів обласного етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад: 2016 рік – 11, 2017 рік – 18. Матеріали про підготовку та проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів розміщені на сайті методичного кабінету відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації у рубриці «Проведення олімпіад» http://hayvoron-rmk.edukit.kr.ua/provedennya_olimpiad/.

Заслугує на увагу систематична робота вчителя української мови та літератури Підвисоцької загальноосвітньої школи I – III ступенів імені Т.Г.Шевченка Підвисоцького навчально-виховного об'єднання Новоархангельської районної ради Кіровоградської області Гаврилюк І.О., учениця якої стала переможцем VII Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (Буряк Валентина, учениця 10 класу) і брала участь у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури додатково до встановленої рейтингом кількості учасників команд (2017 р.).

З метою поліпшення роботи щодо виявлення обдарованих дітей, активізації всіх форм позакласної роботи з учнями, підвищення рівня знань, умінь і навичок школярів початкової школи в загальноосвітніх закладах Добровеличківського району у лютому – березні щорічно проводяться у два

тури (I – заочний, II – очний) районні олімпіади серед учнів 3-х, 4-х класів загальноосвітніх шкіл району з математики, української мови та предметів «Я і Україна», природознавство. У 2016/2017 н.р. проведено II етап Всеукраїнських учнівських олімпіад із 18 навчальних предметів, у якому взяли участь 519 учнів, дипломами відзначено 157 переможців. Результати районного етапу у розрізі навчальних предметів за два останні роки розміщені на сайті методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської райдержадміністрації (http://vodv.at.ua/load/obdarovana_ditina/olimpiadi/42). Варто відзначити, що у порівнянні з попереднім роком зросла кількість переможців згаданого вище району у III етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад із навчальних предметів із 12 до 17 учнів (у 2016/2017 н.р. брали участь в обласному етапі 63 учасника).

Значну увагу методисти та адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів районів приділяють турнірам із навчальних предметів. Так, 22 вересня 2016 року на базі Торговицької загальноосвітньої школи I-III ступенів ім. Є.Ф. Маланюка відбувся I етап Всеукраїнського турніру юних географів (<http://novoarhgeo.blogspot.com/2016/10/blog-post.html>). 20 вересня 2016 року на базі Підвисоцького НВО відбувся I етап XIX всеукраїнського турніру юних математиків імені професора М.Й Ядренка, матеріали можна знайти за посиланням http://pidvysokenvo.ucoz.net/news/turnir_junikh_matematikiv/2016-09-22-13 та ін.

Таким чином перебудова внутрішніх передумов, які забезпечують творчу активність учнів у згаданих вище регіонах, здійснюється завдяки:

- 1) формуванню нового педагогічного мислення вчителя;
- 2) глибокому вивченню особистісних творчих можливостей учнів та оцінюванню їхньої сформованості;
- 3) удосконалення навчально-виховного процесу завдяки:
  - реалізації психологічних аспектів засвоєння знань;
  - проблемно-діалогічному підходу;
  - нестандартному уроку тощо.

Важливою складовою системи роботи зі здібними (обдарованими) учнями в районах є поширення результатів роботи та стимулювання обдарованих дітей і педагогічних працівників. З метою відзначення учнів-переможців, які продемонстрували високий рівень знань, стали переможцями й призерами обласних олімпіад з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України, інших інтелектуальних, творчих та спортивних конкурсів, змагань, турнірів обласного та Всеукраїнського рівнів у Новоархангельському районі проводиться щорічно районне свято «Зоряний олімп», матеріали якого можна переглянути за посиланням <http://blogmetodustakovalenko.blogspot.com/2016/05/2016.html>, започатковане відділом освіти, молоді та спорту, районним методичним кабінетом.

З метою здійснення моніторингу якості освіти загальноосвітніх навчальних закладів, створення атмосфери здорової змагальності та

конкуренції в освітньому середовищі у Добровеличківському районі здійснюється рейтингова оцінка діяльності навчальних закладів за розробленими показниками. Підсумки рейтингового оцінювання підводяться за окремими номінаціями: «Управлінська діяльність», «Олімпіади», «Конкурс-Спорт», «Конкурс-Ерудит», «Методична робота». За результатами рейтингу заклади одержують нагороди – статуетки. Також відповідно до Положення про районні премії за особливі досягнення учнями і працівниками навчальних закладів району, затвердженого рішенням сесії Добровеличківської районної ради від 22 червня 2016 року № 113, та на виконання рішення районної комісії про призначення районної премії за особливі досягнення учням і працівникам загальноосвітніх навчальних закладів району у 2015/2016 н.р. 58 школярів та 25 педагогічних працівників одержали відповідні грошові винагороди.

З метою популяризації творчих здобутків обдарованої молоді Новоархангельщини методистом Коваленко О.Ю. підготовлено збірник «Обдарована молодь Новоархангельщини» (http://obdarovaniditmetod.blogspot.com/p/blog-page_2.html), у якому подається інформація про обдарованих учнів Новоархангельського району – переможців олімпіад, конкурсів, турнірів, змагань та їх наставників.

У розділі «Науково-методичний супровід розвитку інформаційно-навчального середовища Добровеличківського району» є рубрика Педагогічний олімп «Наша гордість» (<https://www.tes.com/lessons/FjKhnlSm28qglQ>), у якій презентовано досвід роботи кращих педагогічних працівників регіону.

Завідувачем методичного кабінету відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації Касьяненко В.О. створена Віртуальна дошка пошани учнів (<https://padlet.com/rmkvohayvoron/iu3yq0qqvyqd>), на якій розміщена фотогалерея та інформація про кращих школярів району – переможців обласних та всеукраїнських конкурсів.

Варто відзначити сайт Добровеличківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Добровеличківської районної ради (директор Ковальська К.Б.) (<http://internat.dv.kr.ua/>), на якому розміщені сторінки «Робота з обдарованими» (http://internat.dv.kr.ua/robota_z_obdarovanimi/), де представлені матеріали олімпіад, конкурсів, турнірів із навчальних предметів, та «Гордість школи» (http://internat.dv.kr.ua/gordist_shkoli/), у якій зібрані та систематизовані матеріали у формі презентацій за три останні роки про найкращих учнів, вчителів та вихователів цього закладу.

З 2008 року започаткована рейтингова оцінка діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Гайворонського району з метою стимулювання роботи керівників, педагогів, поширення кращого досвіду роботи, створення умов для покращення результативності та якості навчально-виховної роботи. Щороку 01 червня на урочистостях педагогічні колективи – переможці рейтингової системи, отримують кубки та посвідчення. Визначаються три переможці рейтингової оцінки діяльності навчальних закладів району, а саме: по одному серед міських, сільських шкіл та закладів I-II ступенів. Крім лідерів рейтингової

оцінки визначаються переможці у таких номінаціях: «За розвиток творчих здібностей юних обдарувань»; «За збереження кращих педагогічних традицій та впровадження новітніх технологій в практику роботи школи»; «За активну науково-пошукову діяльність з вивчення рідного краю та формуванню національно свідомої особистості»; «За досягнення вершин у спортивному вихованні учнів».

У районі налагоджена чітка система стимулювання праці педагогів. Гайворонською районною радою затверджено Положення про присудження районної педагогічної премії імені Арона Борисовича Резніка (рішення від 20 червня 2008 року № 147). Діє і міська рейтингова програма «Кращий учитель міста» (рішення міської ради від 18 вересня 2008 року № 985). Щорічно на серпневій конференції педагоги, які підготували переможців обласних, Всеукраїнських конкурсів та змагань, отримують грошові винагороди.

Також у 2008 році було прийнято рішення про затвердження Положення про надання районної заохочувальної стипендії учням за особливі успіхи у вивченні основ наук (рішення Гайворонської районної ради від 20 червня 2008 року № 146). І, щорічно, призери всеукраїнських олімпіад, конкурсів, конкурсу-захисту МАН отримують ці премії на Святі завершення навчального року, яке традиційно відбувається 01 червня.

На основі зазначеного вище можна зробити висновок, що координування науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми – один із пріоритетних напрямів роботи методичного кабінету, школи, який вимагає вдосконалення методичної роботи та освітнього процесу загальноосвітніх навчальних закладів; залучення до роботи з обдарованими школярами вчителів, які мають високі професійні і особистісні якості, а також професійно компетентних психологів; осмислення значення розвитку обдарованих дітей кожним членом суспільства і посилення у зв'язку з цим уваги до проблеми формування позитивної мотивації навчання і виховання підростаючого покоління.

Література та джерела

1. Блог «Обдарована молодь Новоархангельщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obdarovaniditmetod.blogspot.com/>.

2. Вареха А.Г. Шляхи модернізації системи роботи з педагогічними працівниками та обдарованими учнями / А.Г. Вареха // Завучу. Усе для роботи. – 2014. – № 5 – 6 . – С. 22 – 28.

3. Григораш О.В. Організація роботи з обдарованими дітьми в гімназії / О.В. Григораш // Управління школою. – 2017. – № 4–6. – С. 17 – 26.

4. Кучеренко Т.Л. Особливості виявлення, навчання та підтримання розвитку здібностей (обдарувань) учнів / Т.Л. Кучеренко // Завучу. Усе для роботи. – 2016. – № 23–24. – С. 30 – 59.

5. Методичний кабінет відділу освіти Гайворонської райдержадміністрації Кіровоградської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hayvoron-rmk.edukit.kr.ua/sajti_ta_blogi_metodistiv/.

6. Методичний кабінет відділу освіти, молоді та спорту Добровеличківської райдержадміністрації Кіровоградської області http://vodv.at.ua/index/obdarovana_ditina/0-50.

МУЗЕЇ ПЕДАГОГІВ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Л.А. Гайда,

методист науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Термін «корпоративна культура» почали вживати зовсім недавно, але змістові компоненти існували здавна. Корпоративна культура педагогів визначається ідеями та цінностями, які підтримуються колективом і є орієнтирами у виборі моделей поведінки, що й створює професійний імідж. Формування корпоративної культури відбувається двома основними шляхами: або за «вказівкою зверху», або від «народу». У кожному підході є і свої плюси, і свої мінуси, тому найбільш ефективним є формування корпоративної культури комбінованими методами [1]. Фахова ідентичність корпоративної культури педагога формується за умов залучення до традицій своєї професії та в умовах активної комунікації. У результаті вибіркового опитування педагогів та методистів з питань зацікавленості історією своєї професії та її складових більшість визначили як пріоритетний напрям історію професійної реалізації та успіху своїх колег: як сучасників, так і попередників.

Затребуваність педагогічної спільноти у вирішенні і цих питань можуть реалізувати музеї, які присвячені життю і діяльності відомих педагогів. Вони маловідомі у професійному середовищі, недостатньо використовуються у системі діяльності закладів освіти. Змістовий потенціал вказаних музеїв буває періодично задіяний під час науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів як своєрідний «додаток-розвага». Часто і в цій якості музеї педагогів не є пріоритетними, оскільки їх витісняють широко розрекламовані «новинки-візитівки» певного регіону, що пов'язані з природними пам'ятками, зеленими садибами, музейними комплексами підприємств, закладами гастрономічного туризму тощо.

А, тим часом, у нашій країні є абсолютно унікальні музеї педагогічного профілю, які мало відомі через інертність самих педагогів та байдужість до історії своєї професії. Суспільну місію музеїв можна окреслити низкою важливих та значимих завдань для громадськості: зберігати національну спадщину, акумулюючи історичну пам'ять народу, через духовні та матеріальні цінності впливати на суспільство. Музеї здатні впливати на формування гуманістичного світогляду та національної свідомості, що у нинішніх умовах є актуальним, сприяти інтеграції суспільних сил, об'єднувати людей різної ідеологічної орієнтації чи національної належності [2, 11].

На сучасному етапі питання теоретичного розвитку музеології, історії та практичної діяльності музеїв розробляють науковці Скрипник Г.А., Федорова Л.Д., Піскова Е.М., Маньковська Р.В., Нестуля О.О., Кот С.І., Гаврилюк С.В., Білокінь С.І., Велика Л.П.

Проблему класифікації музеїв педагогічного профілю в контексті формування освітньо-культурологічного простору України досліджувала Павленко Ю.Г. Нею уточнено сутність поняття «музеї педагогічного профілю» як культурно-освітнього осередку, призначеного для збереження, вивчення й використання предметів, які мають органічний зв'язок із педагогічними науками, освітньою галуззю й педагогічною діяльністю; розподілено основні види музеїв педагогічного профілю на чотири групи: власне педагогічні музеї, музеї освіти як галузі, спеціалізовані музеї (за фахом педагогічної діяльності) та комплексні. Автор визначила шість спеціальних функцій музеїв педагогічного профілю: освітню, виховну, науково-дослідну, функцію популяризації, профорієнтаційну та функцію підвищення кваліфікації. Очевидно, що мета діяльності музеїв педагогічного профілю має музейно-педагогічний професійно-зорієнтований характер і досягається за умови комплексної реалізації таких завдань у процесі професійної підготовки майбутніх учителів: виявлення, збирання, зберігання, вивчення, експонування матеріалів, які засвідчують історію розвитку та сучасний стан народної освіти та педагогічної науки; розповсюдження в освітніх, виховних, профорієнтаційних цілях педагогічних знань та умінь і передового педагогічного досвіду, насамперед серед майбутніх учителів; залучення молодого покоління майбутніх педагогів до збереження світової та вітчизняної педагогічної спадщини, що сприяє відродженню і розбудові національної системи освіти; надання можливості використання матеріалів музею у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, у науково-дослідній роботі студентів вищих педагогічних закладів освіти; формування у педагогічної інтелігенції музейної культури як рівня розвитку здатності особистості цілеспрямовано і свідомо відвідувати музей та здійснювати огляд експозиції, сформованості вміння оцінювати предмети музейного значення (в музеї і поза ним) з культурологічних та історичних позицій [4].

Українське законодавство визначає широкий спектр музеїв історичного профілю – загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні. Історико-педагогічні музеї та музеї, що присвячені діяльності окремих педагогів, не виокремлені у загальнодержавній статистиці, їх відносять водночас до історичних, меморіальних та педагогічних. Нами вперше створено електронний ресурс «Музеї педагогів», що поступово формується та розміщується на сайті Педагогічного музею України [3].

Метою статті є презентація музеїв, присвячених життю й діяльності відомих педагогів України.

На вказаному сайті Педагогічного музею України представлено 18 віртуальних виставок про діяльність музеїв. У статті ми презентуємо такі:

Історико-біографічний музей Бориса Грінченка при Київському університеті імені Бориса Грінченка (http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/musei_borisa_grinchenka/). Його багатогранна діяльність була спрямована на формування української нації і становлення Української держави. Для вшанування праці Бориса Дмитровича

Київським університетом імені Бориса Грінченка у квітні 2010 року було відкрито історико-біографічний музей, де широко представлено його життєвий і творчий шлях та внесок в українську культуру. Музей експонує автентичні речі та автографічні тексти Бориса Грінченка, його дружини, української письменниці й перекладачки Марії Загірньої і доньки Насті Грінченко, дитячої письменниці. На стендах розміщені копії їхніх особистих та історичних документів, зібраних із архівів Києва, Харкова і Львова.

Кімната-музей Григорія Ващенка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка ([http://pmu.in.ua/pedago memor mus ukraini/kimnata musei vachenka universitet korolenka/](http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/kimnata_musei_vachenka_universitet_korolenka/)) входить до складу музейного комплексу університету і створена за ініціативи доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України, завідувача кафедри педагогіки Бойко А.М. та сприяння колишнього ректора університету Пащенко В.О. Музей було відкрито під час Педагогічного конгресу, що відбувся 23-24 квітня 2008 року. Актуальність створення кімнати-музею Г.Г. Ващенка пояснюється тим, він у 1917-1933 рр. та 1940-1943 рр. роках працював у Полтавському вчительському інституті. Тематична структура експозиції музею розроблена за такими основними розділами: «Біографія», «Полтавський період», «Мюнхенський період», «Етапи життя та основні праці» та «Заповіти і сучасність».

Педагогічно-меморіальний музей Антона Макаренка у Кременчуці ([http://pmu.in.ua/pedago memor mus ukraini/makaranko budynok musei kremenchug/](http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/makaranko_budynok_musei_kremenchug/)) заснований у 1950 році, був відкритий 8 липня 1951 року. Знаходиться у батьківському будинку, саме тут Антон Макаренко мешкав у 1905-1911, 1917-1919 роках. Це був перший музей відомого педагога в СРСР. Музейна збірка складає 34 тисячі експонатів, серед них – особисті речі Макаренка, меблі та книги його батьків. Багато експонатів виставлені вперше, це – шахи, окуляри, сурма, скрипка тощо. У 1976 році було відкрито меморіальну дошку на будівлі музею.

Педагогічно-меморіальний музей Антона Макаренка комунального закладу «Долинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 ім. А.С. Макаренка Долинської районної ради», що у Кіровоградській області ([http://pmu.in.ua/pedago memor mus ukraini/pedagogichno memorialnii mus makarenko/](http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/pedagogichno_memorialnii_mus_makarenko/)). Приміщення історичне, було побудоване в 1891 році спеціально для школи, де у невеличкій кімнатці жив А. Макаренко із своїм колегою Г. Орловим. На початку ХХ ст. тут діяло Долинське залізничне нижче початкове 2-класне училище. З 1911 по 1914 р. у закладі працював учителем російської словесності та креслення молодий Антон Макаренко. У 1979 році було відкрито пам'ятник А. Макаренку перед школою, а у 1983 році Постановою Ради Міністрів УРСР школі присвоєно ім'я А. Макаренка. На сьогоднішній день в музеї більше ніж 5 тисяч експонатів основного фонду, це – фото, книги, журнали, газети, твори А. Макаренка, видані різними мовами, а також роботи видатних педагогів світу.

Кімната-музей Антона Макаренка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/kimnata_musei_makarenka_universitet_korolenka/). Антон Семенович Макаренко – випускник Полтавського учительського інституту (1917 рік), 23 роки життя він провів на Полтавщині. А.С.Макаренко увійшов до світової педагогіки як творець новаторської системи виховання безпритульних, соціально занедбаних дітей. Кімната-музей А.С.Макаренка працює під орудою кафедри педагогічної майстерності. Ознайомлення з музеєм включено до програм проведення всеукраїнських та міжнародних конференцій. Він є місцем організації макаренківських свят і студентських педагогічних читань, матеріали музею активно використовуються у професійній підготовці майбутніх учителів.

Меморіальний музей-садиба академіка Івана Зязюна в селі Пашківка Ніжинського району Чернігівської області (http://pmu.in.ua/nogroup/memorialnii_musei_sadiba_zyazuna/). Меморіальним музеєм вченого стала невеличка затишна батьківська хата, місце його народження і вічного спочинку. У двох кімнатах музею відвідувачі можуть ознайомитися з оригінальними документами, переглянути фото з його особистого архіву, відчути атмосферу робочого кабінету. Біля музею-садиби відвідувачі матимуть можливість пройтись по садку, дерева в якому власноруч посадив видатний вчений-педагог Іван Андрійович Зязюн (1938-2014) – директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник вищої школи УРСР, доктор філософських наук, професор.

Музей-садиба історика і педагога Миколи Костомарова в селі Дідівці Прилуцького району Чернігівщини (<http://ridna.ua/2017/05/pershyj-u-sviti-muzej-mykoly-kostomarova-vidkryto-foto/>). Музей створено у колишній садибі Миколи Костомарова, де він свого часу мешкав зі своєю дружиною Аліною Крагельською. Автор проекту музейного комплексу – чернігівський художник-монументаліст Борис Дєдов. До 200-річчя Миколи Костомарова музей оновлено і там діють експозиції, присвячені постаті Миколи Костомарова та історії Кирило-Мефодіївського товариства.

Історико-меморіальний музей Софії Русової у селі Олешня Ріпкинського району Чернігівської області (http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/musei_sofia_rusova/) відкрито у 2013 році. Експозиція, яку створили фахівці Чернігівського історичного музею імені В.В.Тарновського, розмістилася у будиночку на території садиби Ліндфорсів, де народилася видатна землячка. Софія Федорівна Русова, український педагог, прозаїк, літературознавець, і громадська діячка, одна із засновниць українського жіночого руху. Окремі розділи меморіального музею присвячені її родині – батькам, брату та сестрам, дітям, друзям, розповідають про педагогічну діяльність як в Україні, так і

в еміграції. Окрасою експозиції є меморіальні речі Софії Федорівни, передані її нащадками.

Педагогічно-меморіальний музей Василя Сухомлинського у Павлиші Онуфріївського району Кіровоградської області (http://pmu.in.ua/news/40_lit_stvor_mus_syhomlinskii/) було офіційно відкрито 19 лютого 1975 року. Розташований у головному приміщенні школи, яку 22 роки незмінно очолював В. Сухомлинський. Основна цінність музейної колекції у наявності документів-оригіналів: рукописів літературних і науково-педагогічних праць Василя Олександровича, особистих документів тощо. Експозиція музею поділяється на дві частини. Перша – педагогічна: це три експозиційні зали, де експонати розміщені за хронологічним принципом: дитячі, юнацькі роки В.О. Сухомлинського, становлення його як педагога, керівника, науковця (1918-1960 рр.); творці історії Павлиської середньої школи (В.О. Сухомлинський і колектив однокласників); гуманізм – головний світоглядний принцип педагогічної творчості В.О. Сухомлинського (1960-1970 рр.); світ пізнає педагогіку В.О. Сухомлинського; розділ «Учитель, дружина, мати», присвячений Г. І. Сухомлинській. Друга – меморіальна частина: квартира, де жила сім'я Сухомлинських, і сімейна бібліотека.

Досить активно презентує педагогічну спадщину педагога-земляка **музей Василя Сухомлинського при комунальному вищому навчальному закладі «Олександрійський педагогічний коледж імені В.О. Сухомлинського»** (http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/musei_syhomlinskogo_pri_oleksandriiskomu_koledzi/). Вказаний музей був створений у 1970 році, а в 1980 – йому присвоєно звання «Народний». Експозиція включає 12 розділів. Уся діяльність музею спрямована на популяризацію педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського і тісно пов'язана з навчально-виховним процесом.

Музей Василя Сухомлинського при Українському коледжі імені Василя Сухомлинського (<http://ukrcollege.com.ua/muzeie-vasilya-oleksandrovyicha-suxomlinskogo.html>). Постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1996 року Українському коледжу присвоєно ім'я видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Музей було відкрито 28 вересня 1996 року. У центрі залу музею – барельєф Василя Олександровича, розташований на тлі відомого його вислову: «Серце віддаю дітям», що є не тільки назвою популярної книги, а й девізом усього його життя.

Музей Івана Ткаченка при Богданівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №1 імені І.Г. Ткаченка Знам'янської районної ради Кіровоградської області (http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/musei_ivana_gurovyicha_tkachenka/) було створено у 2004 році. Іван Гурович Ткаченко (1919-1994рр.) знаний в Україні і поза її межами як талановитий учитель, кандидат педагогічних наук, керівник педагогічного колективу Богданівської середньої школи №1 Знам'янського району на Кіровоградщині. З його ім'ям асоціюються плідні результати в трудовому вихованні учнівської молоді, гармонійне поєднання

морального, інтелектуального і трудового виховання, досягнуті педагогічним колективом в 50-70-ті роки ХХ ст.

Музей Костянтина Ушинського у селі Богданка Шосткинського району Сумської області

(http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/uchinskii_musei_bogdanka/). У фондах Сумського обласного архіву віднайдено матеріали, які засвідчили, що з діда-прадіда коріння роду Ушинського – на Слобожанщині, в Охтирському та Лебединському повітах. Ще у 1968 році при школі відкрили меморіальну кімнату-музей К.Д.Ушинського, а на подвір'ї встановили пам'ятник-погруддя педагогу роботи сумського скульптора Якова Красножона. Та після закриття школи ліквідували і музей. 1998 року музей поновили, розширили, збагатили новими експонатами, документами та літературними публікаціями.

Віртуальний музей Олександра Захаренка

(http://pmu.in.ua/pedago_memor_mus_ukraini/virtualnii_musei_zaharchenka/) було створено й розміщено на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Сахнівській школі було надано офіційний статус «Авторська школа О.А. Захаренка» у 2002 році.

Таким чином, в Україні зібрано значні музейні колекції, що презентують життя й діяльність відомих педагогів, розкривають змістові компоненти їхнього внеску у розвиток української педагогіки та становлення системи освіти. Вказані музеї мають значний потенціал в контексті дослідження, вивчення, збереження та популяризації творчої спадщини педагогів. Вони можуть бути покладені в основу освітянського туризму як складової науково-методичних заходів, що сприятиме формуванню в них корпоративної культури, яка сприймається як професійно-особистісне утворення і являє собою інтегрований результат засвоєння ним загальноприйнятих, професійно важливих для педагога цінностей, особистісних якостей, моделей професійної поведінки. У зв'язку з цим формування корпоративної культури педагогів має зайняти чільне місце в системі їхньої професійної підготовки та навчання упродовж життя [5].

У музеях педагогічного профілю відомі постаті української педагогіки представлені в автентичних умовах їх життя й діяльності, тому цікаві у професійному аспекті, включаючи не тільки історію професійної реалізації відомого педагога, а й тогочасний зміст навчання, наукові напрацювання, оригінальні форми, методи й засоби навчання, результати педагогічних експериментів, формування авторських методик і шкіл, моделі виховних систем тощо. Це, безперечно, буде сприяти формуванню професійної корпоративної культури, піднесенню престижності праці педагогів і є перспективним у контексті наших євроінтеграційних процесів.

Література та джерела

1. Гнезділова К.М. Формування корпоративної культури майбутніх викладачів вищої школи: проектування концептуальної моделі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/BOSS/Downloads/Potip_2014_22_6.pdf.
2. Маньковська Р.В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть / Р.В. Маньковська. – Львів: Простір-М, 2016. – 408 с.
3. Музеї педагогів. Педагогічний музей України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pmu.in.ua/pedagogichno_memorialni_musei/.

4. Павленко Ю. Г. Музеї педагогічного профілю у контексті професійного становлення майбутніх учителів: сутнісний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/muzeyi-pedahohichnoho-profilju-jak-faktor-profesijnoyi-pidhotovky-majbutnikh-uchyteliv.html>.

5. Ткачова Н. О. Корпоративна культура як фактор професійного становлення майбутніх учителів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/BOSS/Downloads/50-119-126.pdf>.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ЗАСОБИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

МІЖНАРОДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ PISA-2018: ЩО ОЧІКУВАТИ?

Л.М. Бутенко,

*завідувач відділу зовнішнього незалежного оцінювання комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»;*

Т.А. Шаповалова,

*завідувач відділу моніторингових досліджень комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

Міжнародні порівняльні дослідження стали невід'ємною частиною системи оцінювання якості освіти у багатьох країнах світу. Вони дозволяють об'єктивно оцінити стан освіти в державі, сформулювати пріоритетні напрямки і визначити фактори вдосконалення галузі.

Абревіатура PISA означає Programme for International Student Assessment, отже, це Програма міжнародного оцінювання учнів, яка створена за ініціативою Організації економічного співробітництва і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) та партнерів цієї організації. PISA-2018 – це сьомий цикл дослідження, який проводиться раз на три роки, починаючи з 2000 року, і в якому беруть участь більш ніж 80 країн-учасниць.

Пілотний етап дослідження PISA – 2018 проведений у травні 2017 року, а основний етап відбудеться – у 2018 році.

Програма спрямована на оцінювання систем освіти в різних країнах світу на підставі тестування підлітків віком 15 років. Саме такий вік учасників тестування був обраний з огляду на те, що у цьому віці (у більшості країн-учасниць) учні закінчують основну школу, і вимоги до учнів не надто відрізняються.

У межах Програми підлітки проходять тестування з математики, природничих наук і читання, а також відповідають на запитання під час анкетувань. Варто зазначити, що дослідження не перевіряє знання програмового матеріалу, натомість його завданням є визначити в учнів здатність до використання знань і умінь з математики та природничих наук у

життєвих ситуаціях, а також, яким рівнем читацької грамотності вони володіють.

Дослідження має на меті визначити, наскільки учень зможе використовувати знання і уміння, отримані в школі, коли зустрінеться з певними життєвими труднощами і викликами, у яких ці знання й уміння зможуть допомогти. Тобто, PISA має на меті визначити, наскільки в учнів розвинена здатність до читання, розуміння й інтерпретації різноманітних текстів, які вони ймовірно зустрінуть у повсякденному житті; до використання знань і умінь з математики, для розв'язання різноманітних життєвих викликів і проблем, пов'язаних із математикою; до використання знань і умінь природничих наук, для вирішення різноманітних життєвих проблем, пов'язаних із певними науковими ситуаціями.

PISA також досліджує різноманітні аспекти життя учнів, які беруть участь у Програмі. Зібрані за допомогою опитування учнів дані допомагають аналітикам інтерпретувати результати Програми: простежити зв'язок між тим, як учні виконують завдання PISA, і різноманітними умовами їхнього життя і навчання. Ідеться про такі чинники, як міграційні процеси, гендерна політика, соціально-економічний стан, піклування і підтримка з боку батьків, навчання в ранньому дитинстві, мотивації до навчання, а також здатності регулювати свою власну навчальну поведінку, залучення до читання, інтерес до математики або задоволення від науки, повага до інших.

Крім того, PISA збирає інформацію про навчальні заклади, у яких навчаються учні, залучені до тестування. Опитування адміністрацій шкіл та інших джерел, причетних до управління освітою, надають інформацію для аналізу отриманих учнями результатів в контексті рівня і якості викладання, навчання та організації шкіл, а саме про такі чинники, як, наприклад: кваліфікація вчителів, ефективно організовані навчальні плани, практики викладання, час на навчання та навчальні можливості як всередині школи, так і поза її межами, контроль якості шкільних процесів, їх моніторинг, лідерство та шкільне управління, залучення батьків до участі в шкільному житті, мікроклімат у школі, загальні цінності, очікування високих досягнень, взаємодія та взаємна підтримка, показники рівня відсіву в школах тощо.

Ця інформація необхідна для того, щоб провести детальне вивчення чинників, які зумовлюють відмінності в читацькій, математичній і природничій грамотності учнів 15-ти років як у межах країни, так і порівняно з іншими країнами.

PISA є унікальним дослідженням, оскільки воно зосереджується на здатності до використання своїх знань і умінь у реальних життєвих ситуаціях. Такий напрям відображає реальні зміни мети навчання і самих навчальних програм.

Ключові особливості, що зумовили розвиток PISA:

- Спрямованість на освітню політику. Дослідження дозволяє поєднати інформацію про навчальні здобутки учасників тестування з даними про самих учасників тестування, і факторами, які впливають на процес навчання. Таким чином, можна отримати низку характеристик, які свідчитимуть якість системи освіти.

- *Інноваційна концепція грамотності.* Ця концепція передбачає здатність учасника тестування використовувати власні знання і уміння з провідних предметних галузей, аналізувати, робити умовиводи тощо в процесі розв'язання та інтерпретації певних життєвих проблем.

- *Відповідність до ідеї навчання упродовж життя.* У дослідженні визначаються не лише компетенції людини, але й їхня навчальна мотивація, віра в себе, дотримання певних стратегій навчання.

- *Регулярність.* Дослідження проводиться кожні 3 роки, що дозволяє країнам здійснювати моніторинг якості освіти, з'ясувати динаміку зміни певних показників якості освіти.

- *Значна кількість країн-учасниць.*

Дослідження, проведені в Австралії, Канаді та Данії показали значний зв'язок між результатами PISA-2000 і даними про продовження навчання цими учасниками. Наприклад, учасники з Канади, які в 2000 році отримали рівень «5» за читацьку грамотність, мали в 16 разів більше шансів вступити до вищих навчальних закладів, аніж ті учасники, які отримали рівень «1». PISA – найбільш широке і найбільш строге міжнародне дослідження, яке збирає інформацію про учасників тестування, їх сім'ї, фактори, що впливають на якість освіти і можуть пояснити різницю в отриманих результатах.

Напрямок досліджень, природа процедури оцінювання, зміст анкетування розробляються і аналізуються провідними експертами країн-учасниць так, щоб вони задовольняли інтереси цих країн. Серйозні зусилля докладаються до того, щоб досягти культурної та лінгвістичної відповідності тестових матеріалів. У дослідженні використовуються лише якісно розроблені механізми перекладу тестових матеріалів і дотримання процедури збору інформації. Як наслідок, результати PISA мають високі показники валідності та надійності. Вони можуть значно покращити розуміння навчальних досягнень учнів у розвинених країнах і у тих країнах, що знаходяться на нижчих стадіях економічного розвитку. По всьому світу результати тестування PISA використовуються для того, щоб оцінити рівень знань і умінь учнів своєї країни, порівняти його з рівнем інших країн-учасниць; установити рівні для покращення системи освіти; зрозуміти сильні та слабкі сторони системи освіти своєї країни.

Основною метою таких досліджень як PISA не є змагання між державами. Країни-учасниці відрізняються за соціально-економічним становищем, мають свої культурні, національні особливості, специфіку підходів до формування змісту освіти і вибору способів навчальної взаємодії тощо. Порівняльний характер дослідження визначається в першу чергу можливістю проаналізувати результати країни у різних циклах дослідження, визначати тенденції в освітній галузі конкретної країни.

Участь в PISA-2018 дозволить громадянам України, зокрема, спеціалістам у галузі освіти, об'єктивно оцінити стан середньої освіти в країні, усвідомити значущість поступових перетворень у цій сфері, політикам – приймати обґрунтовані рішення про необхідність змін.

Уряд доручив Міністерству освіти і науки України забезпечити участь України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018 та визначив

відповідальним за його проведення Український центр оцінювання якості освіти. (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2016 р. № 72-р «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018»). Міністерством освіти і науки України затверджено план заходів щодо організації та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.02.2016 року № 149).

У дослідженні 2018 року Україна вперше візьме участь, основною предметною галуззю цього циклу стане читання. Для країн існують дві форми участі – комп'ютерна або паперова. Україна братиме участь у паперовій версії, тобто усі варіанти тестових буклетів та опитувальників будуть заповнюватися учнями вручну.

18 травня 2017 року в Кіровоградській області відбувся пілотний етап міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. До вибірки потрапили 90 учнів з двох навчальних закладів: Олександрійського навчально-виховного комплексу (ЗНЗ I-II ступенів № 17 - ліцей) Олександрійської міської ради Кіровоградської області та Кіровоградського медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна.

Тестування тривало 2 години, упродовж яких учні працювали з одним із 18 тестових зошитів. Кожен зошит складався з кластерів завдань із читання (провідної галузі в PISA - 2018), математики та природничих наук.

Протягом однієї години учні проходили тестування з читацької грамотності, а потім ще однієї з неосновних галузей (математичної грамотності та природничо-наукової грамотності).

Тестові завдання були представлені у декількох форматах: вибір одного з варіантів відповіді, надання короткої і розгорнутої відповіді. У тесті пропонувалися тексти або уривки з текстів, які описують реальні життєві ситуації або розкривають сутність певної проблеми, а після них ставиться по декілька запитань.

За наслідками дослідження Україна отримає широкий звіт, у якому будуть вказані головні прогалини нашої освіти (оцінюють якість підготовки вчителів, освітніх програм, звіряють ефективність освіти в регіональних та міських школах тощо). Результати використовують, щоб порівняти українську систему освіти із Західною і перейняти досвід у кращих, адекватно оцінити її стан, визначити слабкі та сильні сторони, а також – вибудувати орієнтири, за якими далі формуватиметься освітня політика в Україні, зокрема, визначити міжнародні цілі освіти відповідно до програми ООН до 2030 року.

Література та джерела

1. PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів : [інформаційні матеріали] / укладачі Т. Вакулєнко, С. Ломакович; Український центр оцінювання якості освіти. – К, 2016. – 36 с.
2. PISA – 2018. Пілотний етап. Інструкція для проведення тестування в навчальному закладі.
3. Офіційний сайт програми PISA-2018 в Україні: <http://pisa.testportal.gov.ua/>.

МОНІТОРИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.А. Шаповалова,

*завідувач відділу моніторингових досліджень комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»;*

О.С. Волошина,

*методист відділу моніторингових досліджень комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного та (або) психічного здоров'я є не лише відображенням часу, але й представляє собою ще один крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту.

Основне завдання, що стоїть перед державою і суспільством щодо таких дітей, – створення умов та надання допомоги в їх соціальній реабілітації та адаптації, підготовці до повноцінного життя в суспільстві. Досвід зарубіжних країн показує, що створення доступних шкіл і спільне навчання сприяє соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами, їх самостійності і незалежності, а найголовніше - змінює громадську думку до таких дітей, формує ставлення до них, показує, як повноцінним людям ставати толерантними і навчитися поважати інші особистості.

Інклюзивна практика реалізує доступ до одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання для всіх без виключення дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних та фізичних можливостей.

На виконання наказу начальника управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 20.12.2016 р. № 892 «Про проведення моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах області», з метою вивчення стану впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області, у лютому-березні 2017 року був проведений I етап моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти у навчальних закладах

Кіровоградської області (наказ КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» від 27.01.2017 р. №9).

I етап моніторингового дослідження проходив на базі загальноосвітніх навчальних закладів шістнадцяти районів (Благовіщенський, Вільшанський, Голованівський, Добровеличківський, Долинський, Знам'янський, Кіровоградський, Маловисківський, Новгородківський, Новоархангельський, Новомиргородський, Новоукраїнський, Олександрівський, Олександрійський, Онуфріївський, Петрівський) та чотирьох міст (Знам'янка, Олександрія, Світловодськ, Кропивницький).

Загальна кількість респондентів, які брали участь в дослідженні, складає 381 особа.

Вибірку було сформовано таким чином, що до моніторингу залучалися учні з особливими освітніми потребами, які навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах області, що проживають у містах і сільській місцевості, їхні батьки, а також методисти методичних кабінетів, керівники загальноосвітніх навчальних закладів, класні керівники та асистенти вчителів, що працюють з дітьми з особливими потребами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Вибірка учасників I етапу моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах області

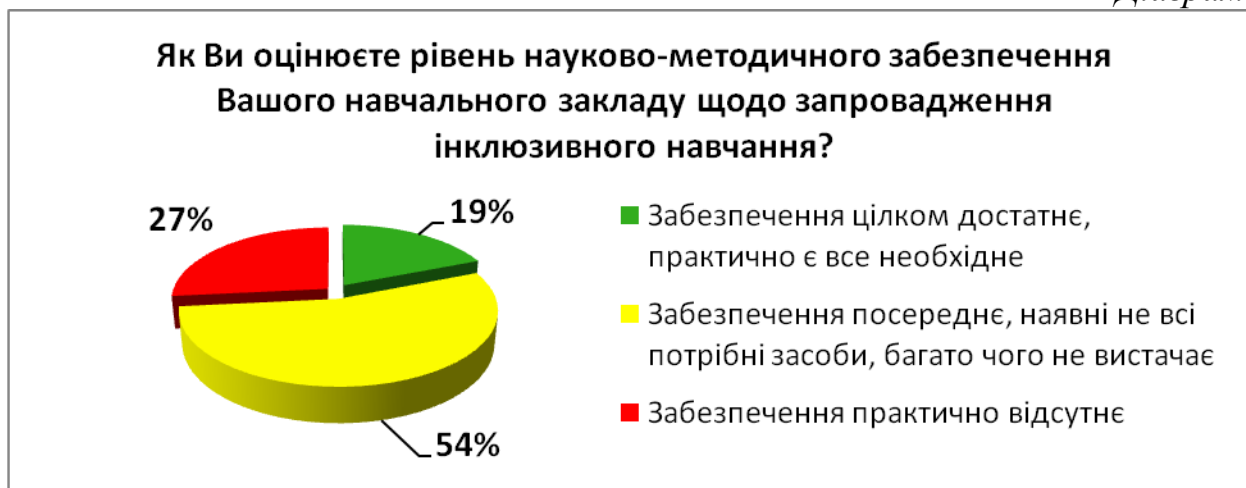
№ з/п	Перелік районів та міст області	Кількість методистів методичних кабінетів	Кількість директорів	Кількість класних керівників	Кількість батьків	Кількість асистентів вчителів
1	Благовіщенський район	1	4	4	4	4
2	Вільшанський район	1	2	2	2	2
3	Голованівський район	1	3	3	3	3
4	Добровеличківський район	1	5	6	6	6
5	Долинський район	1	4	4	4	4
6	Знам'янський район	1	5	5	5	5
7	Кіровоградський район	1	5	5	5	5
8	Маловисківський район	1	4	4	4	4
9	Новгородківський район	1	4	4	4	4
10	Новоархангельський район	1	5	5	5	5
11	Новомиргородський район	1	3	3	3	3
12	Новоукраїнський район	1	4	4	4	4
13	Олександрівський район	1	1	1	1	1
14	Олександрійський район	1	4	4	4	4
15	Онуфріївський район	1	2	2	2	2
16	Петрівський район	1	5	5	5	5
	Усього в районах:	16	60	61	61	61
17	м. Знам'янка	1	4	4	4	4
18	м. Олександрія	1	5	5	5	5
19	м. Світловодськ	1	4	4	4	4
20	м. Кропивницький	1	6	20	20	20
	Усього в містах:	4	19	33	33	33
	Загальна кількість:	20	79	94	94	94

У I етапі моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах області використовувалися анкети (у вигляді послідовних запитань), які пропонувалися кожній групі респондентів: методистам методичних кабінетів, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів, класним керівникам, батькам учнів з особливими освітніми потребами та асистентам вчителів.

Анкета для методистів методичних кабінетів складалася з 17 питань, для керівників навчальних закладів – 13, для класних керівників – 19, для батьків – 26, для асистентів вчителів – 17. Більшість запитань були аналогічними для всіх груп респондентів, задля проведення порівняльного аналізу відповідей і виявлення більш реальної картини дослідження.

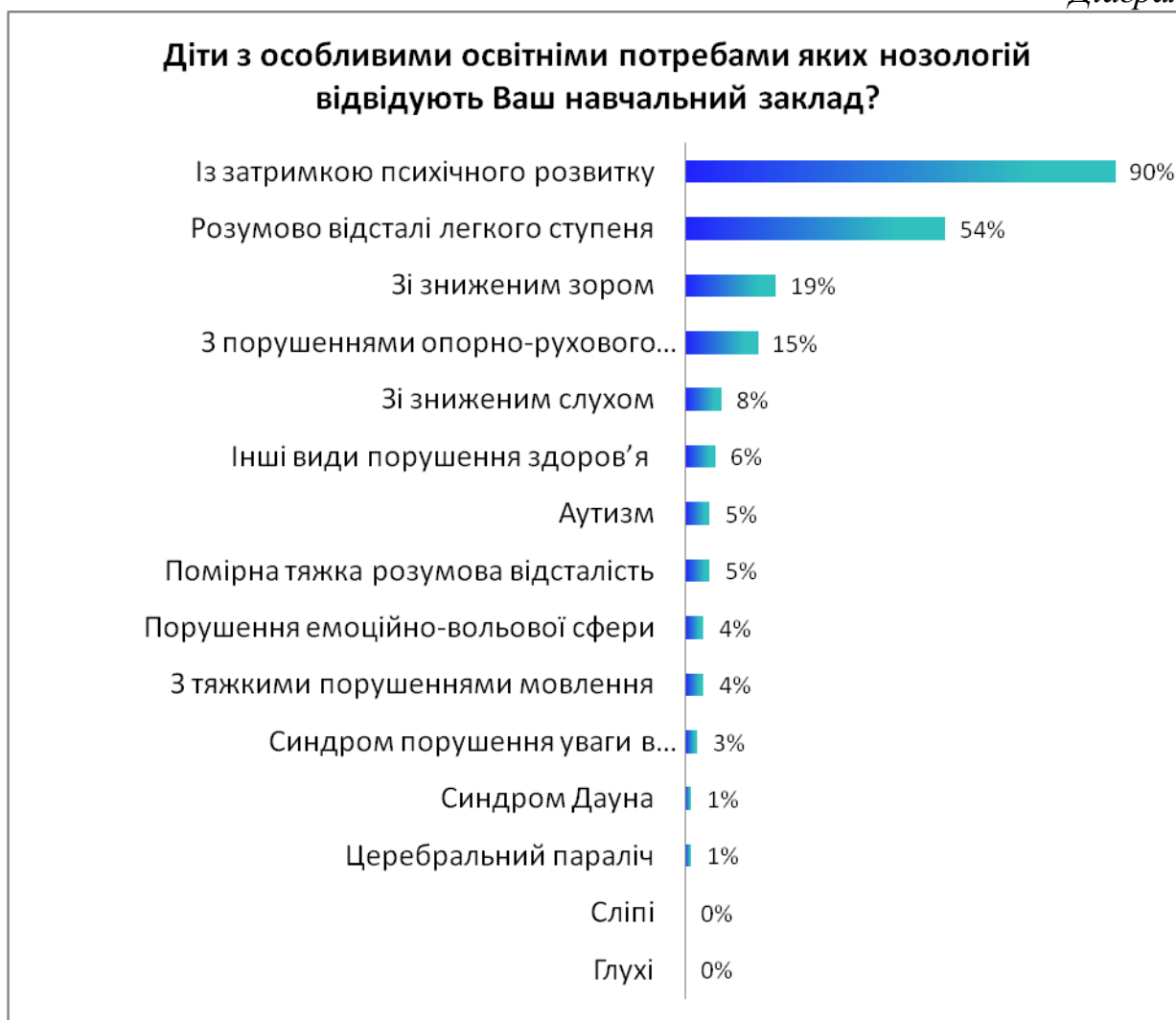
Аналіз результатів анкетування показав, що серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів області та класних керівників, що працюють з учнями із особливими освітніми потребами, більше половини (54%) повідомили про те, що у навчальних закладах не достатнє науково-методичне забезпечення щодо запровадження інклюзивної освіти. 27% респондентів відповіли, що забезпечення матеріалами практично відсутнє (див. діаграму 1).

Діаграма 1

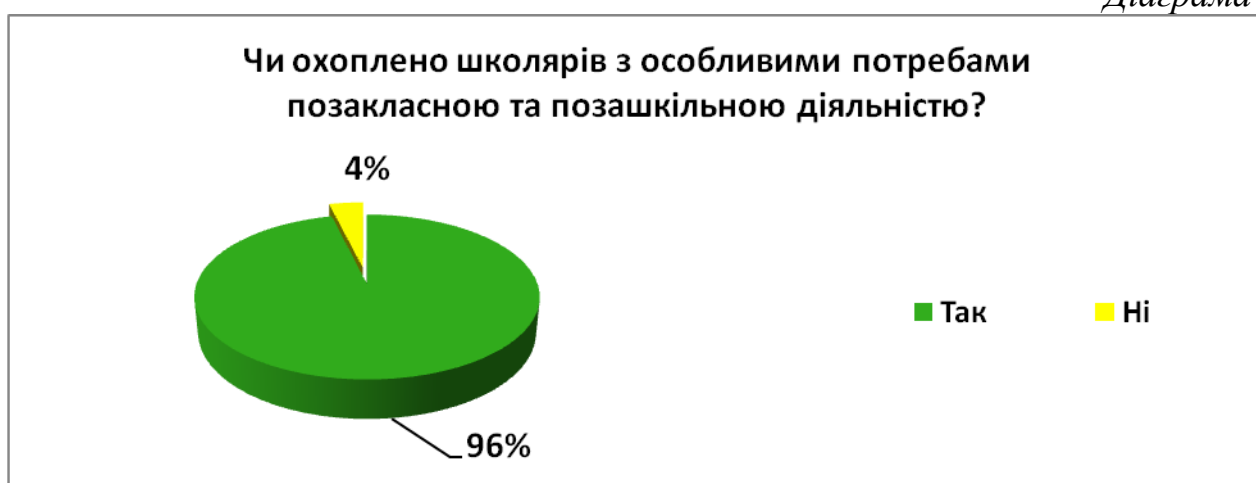
Аналіз відповідей респондентів показав, що 90% учнів з особливими освітніми потребами мають затримку психічного розвитку, 54% дітей мають порушення опорно-рухового апарату, 19% та 8% відповідно мають вади зору та слуху (див. діаграму 2). Невеликий відсоток дітей області мають аутизм, хворі на Синдром Дауна та церебральний параліч.

Діаграма 2

Цікавим є той факт, що не дивлячись на порушення у здоров'ї, учні з особливими освітніми потребами беруть участь у позашкільній і позакласній діяльності. Тільки 4% учнів, за відповідями керівників навчальних закладів, не залучені до позакласної роботи (див. діаграму 3).

Діаграма 3

Із учнями з особливими освітніми потребами працюють класні керівники, вчителі-предметники, психологи, соціальні педагоги, корекційні педагоги, медичні працівники та логопеди (див. діаграму 4).

Діаграма 4.

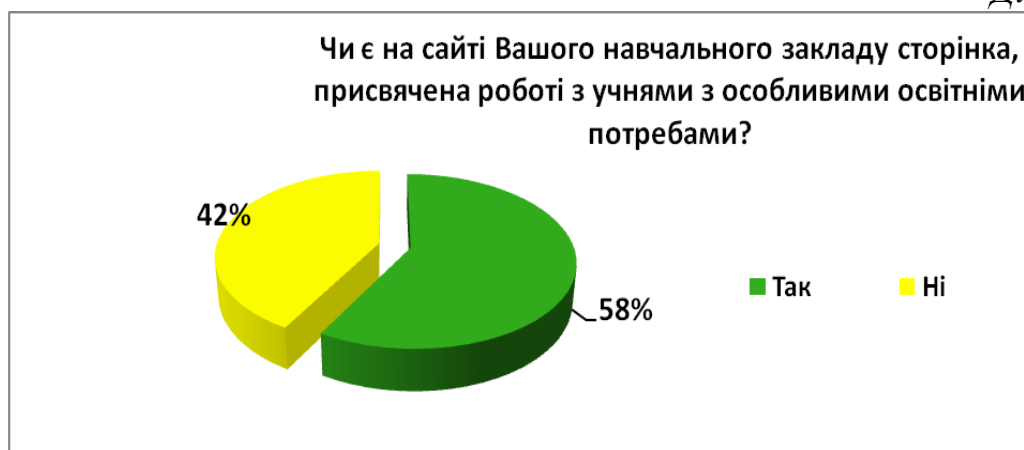
Більшість керівників навчальних закладів та класних керівників повідомляють, що в річному плані роботи та на сайті навчального закладу є розділи щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Хоча близько 30% навчальних закладів таких розділів не мають (див. діаграми 5, 6).

Діаграма 5

Діаграма 6

Хочеться звернути увагу на те, що заклади, де навчаються діти з особливими освітніми потребами, не залишені без допомоги. Налагоджені зв'язки з громадськими організаціями, місцевими громадами та деякими приватними особами, які є потенційними фінансовими партнерами (див. діаграму 7).

Діаграма 7

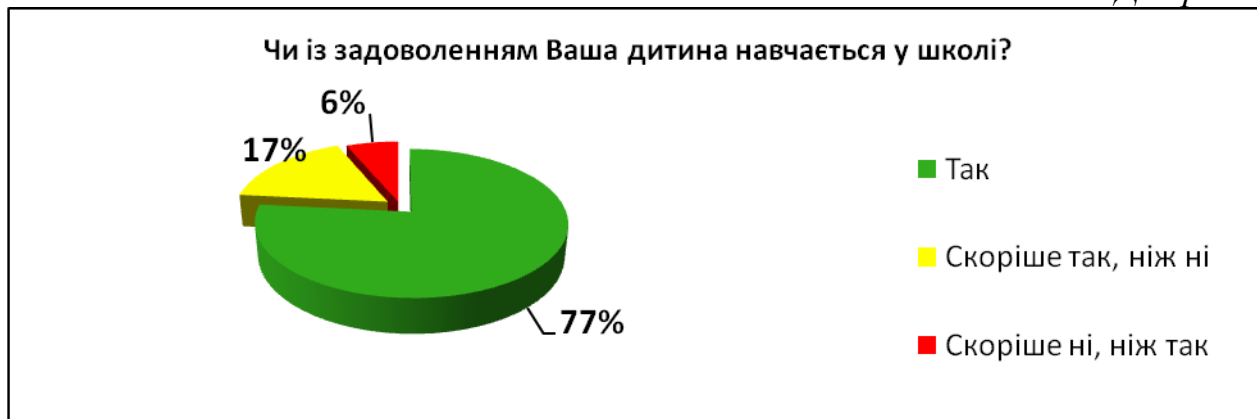
Також приємним моментом є те, що більшість батьків учнів з особливими освітніми потребами беруть участь у розв'язанні проблем, пов'язаних з інклюзивним навчанням (див. діаграму 8).

Діаграма 8

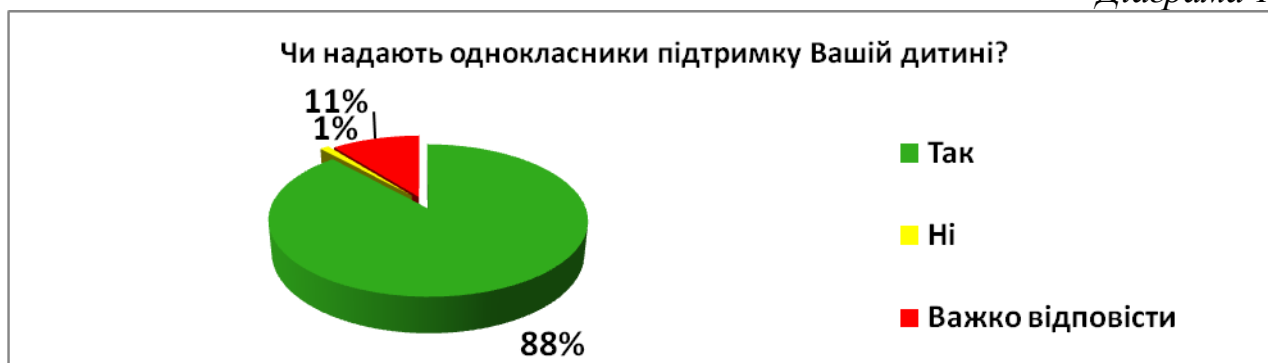

Як ми бачимо з діаграм 9 та 10, більше половини учнів з особливими освітніми потребами (77%) навчаються у загальноосвітніх школах із задоволенням і мають підтримку від однокласників (88%). І тільки 11% батьків не знають, чи надають допомогу їх дитині однокласники під час перебування у загальноосвітньому навчальному закладі.

Діаграма 9

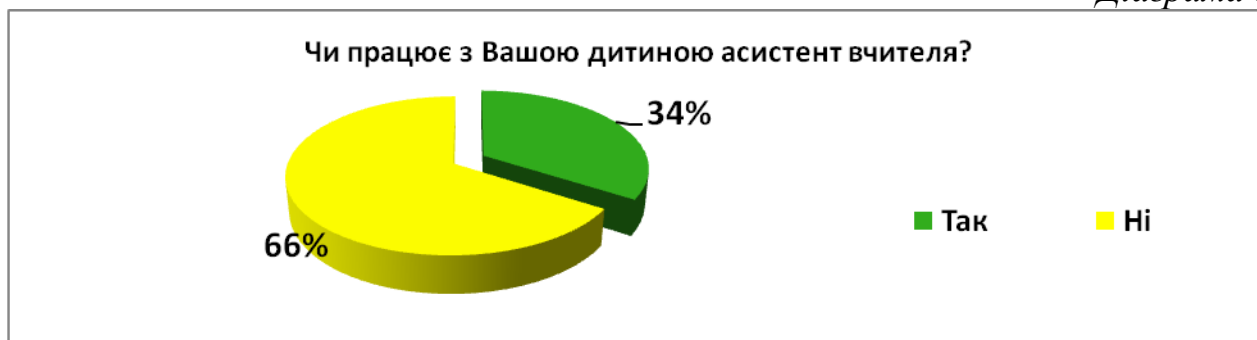

Діаграма 10

На запитання «Чи працює з Вашою дитиною асистент вчителя?» тільки 34% батьків відповіли позитивно. Це пов'язано з тим, що у багатьох навчальних закладах області така посада відсутня (див. діаграму 11).

Діаграма 11

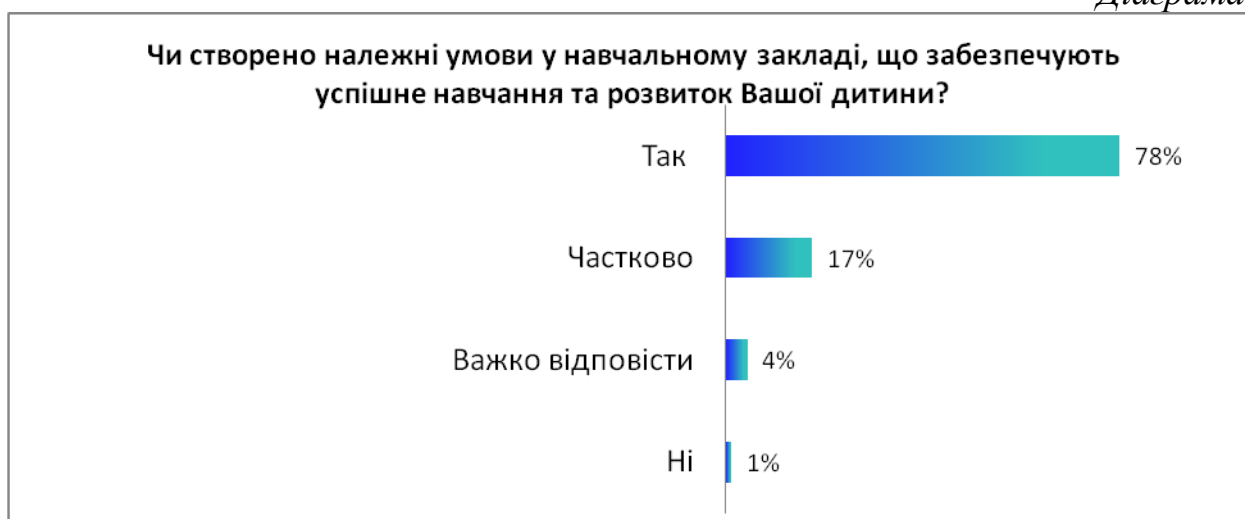

Аналізуючи відповіді респондентів можна сказати, що більшість батьків (94%) задоволені організацією навчально-виховного процесу у класах з інклюзивним навчанням та створено належні умови для навчання та розвитку дитини з особливими освітніми потребами (78%) (див. діаграми 12,13).

Діаграма 12

Діаграма 13

Для проведення корекційних занять в межах супроводу інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах області створені кабінети (38%), кутки (34%), пункти (11%) та відведені інші приміщення для проведення логопедичних, сурдо-, тифло- та інших занять з учнями з особливими освітніми потребами (див. діаграму 14).

Діаграма 14

Більшість батьків дітей з особливими освітніми потребами (90%) отримують консультації та рекомендації фахівців у межах навчального закладу. 64% опитаних респондентів беруть участь у розробці індивідуалізованого навчального плану для своєї дитини, 50% відвідують уроки та 23% батьків допомагають вчителю у якості помічника (див. діаграму 15).

Діаграма 15

Великий відсоток батьків повідомляють, що керівництво загальноосвітнього навчального закладу враховує їхню думку під час визначення цілей та завдань для дитини на навчальний рік, вибору форм та методів у навчанні дитини, прийнятті рішень щодо напрямів роботи з дитиною поза межами навчального року, оцінювання та діагностики дитини (див. діаграму 16).

Діаграма 16

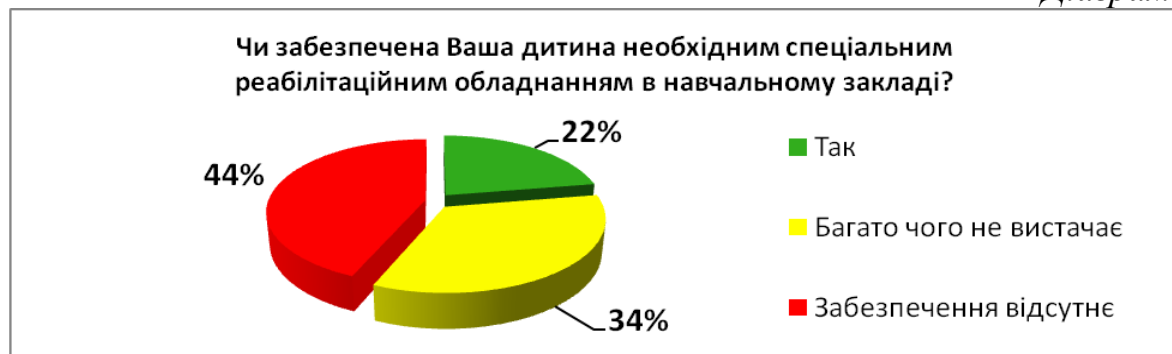
Майже всі батьки учнів з особливими освітніми потребами (96%) говорять про те, що всі діти у класі навчаються разом, приміщення класів з інклюзивним навчанням не поділені на сектори або центри діяльності різної спрямованості (див. діаграму 17).

Діаграма 17

З відповідей батьків учнів ми бачимо, що великий відсоток дітей з особливими освітніми потребами (44%) не забезпечені спеціальним необхідним реабілітаційним обладнанням у навчальному закладі (див. діаграму 18). І тільки 22% учнів області таким обладнанням забезпечені.

Діаграма 18

Для спілкування з батьками дитини з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами області проводяться батьківські збори (100%), бесіди з батьками (77%), надсилаються письмові повідомлення (62%), проводяться семінари та лекції для батьків (27%) (див. діаграму 19).

Діаграма 19

Відповідно чинного законодавства України членам педагогічного колективу заборонено розголошувати конфіденційні відомості стосовно учнів або членів їх сімей. На жаль, 1% респондентів відповіли на це питання позитивно (див. діаграму 20).

Діаграма 20

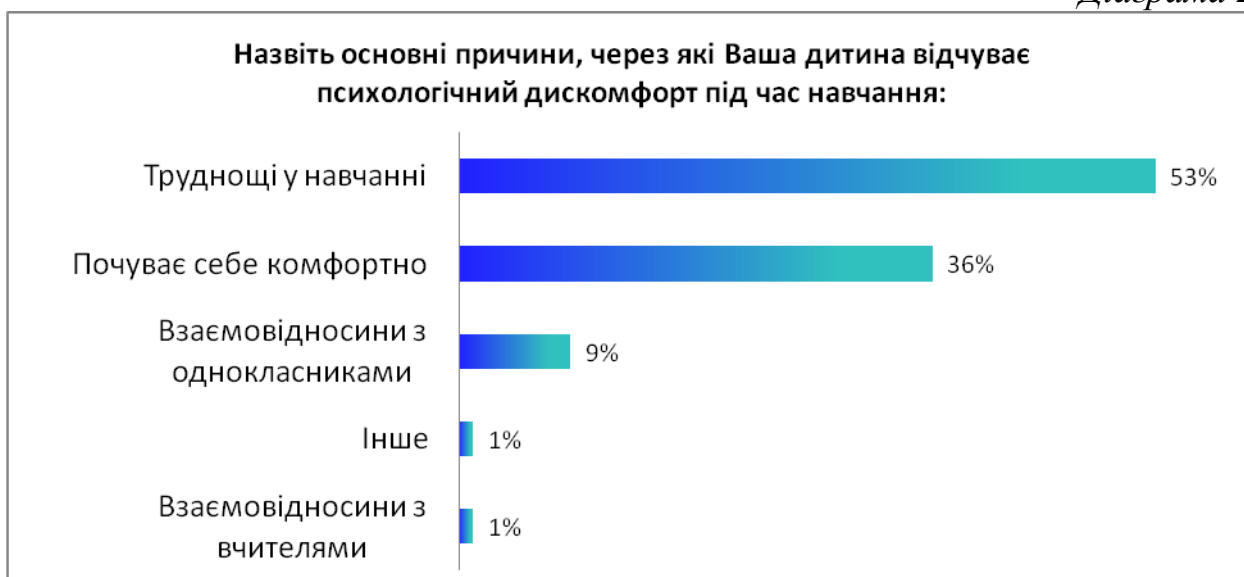
Великий відсоток батьків (50%) повідомляють про те, що в загальноосвітніх навчальних закладах ще не створені належні спеціальні умови для інклюзивного навчання, має місце недостатня кількість корекційних педагогів (43%) та відсутність належних засобів навчання (21%) (див. діаграму 21).

Діаграма 21

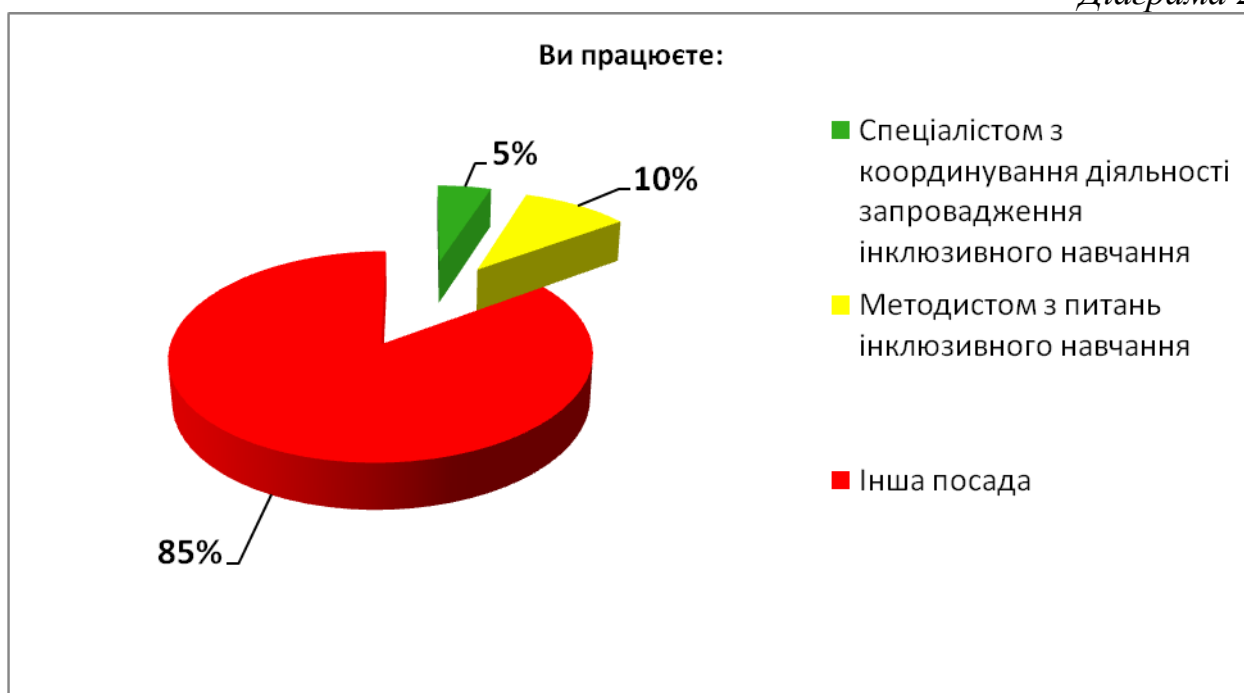
Велика кількість дітей з особливими освітніми потребами (53%) відчуває психологічний дискомфорт через труднощі у навчанні, а також через не толерантні взаємовідносини з однокласниками (9%), 36% опитаних респондентів (батьків) відповіли, що дитина відчуває себе комфортно (див. діаграму 22).

Діаграма 22

Що стосується методистів методичних кабінетів області, можемо сказати, що більша частина виконує інші функціональні обов'язки, а питаннями інклюзивної освіти займається додатково (див. діаграму 23).

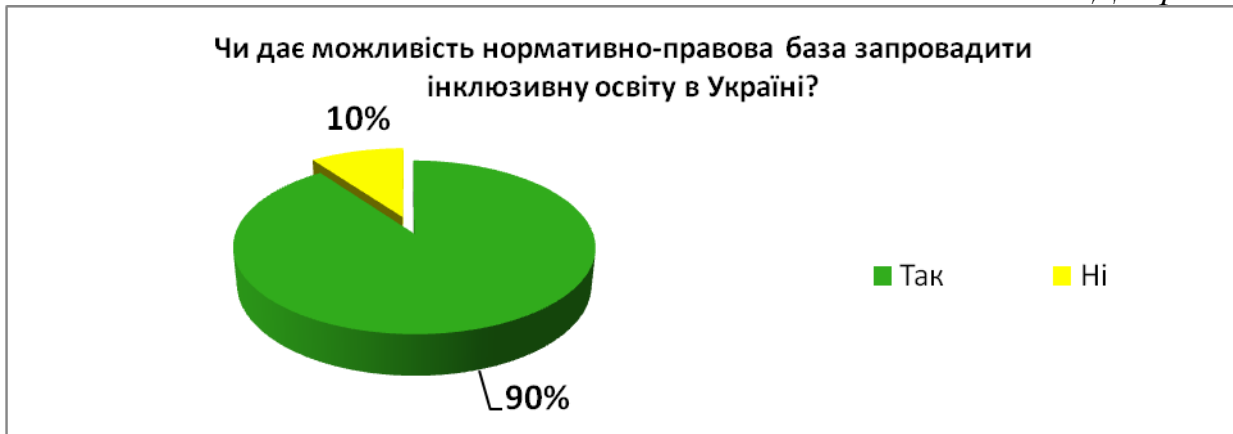
Діаграма 23

90% опитаних методистів методичних кабінетів області вважають, що чинна нормативно-правова база дозволяє запровадити інклюзивну освіту в Україні на належному рівні (див. діаграму 24).

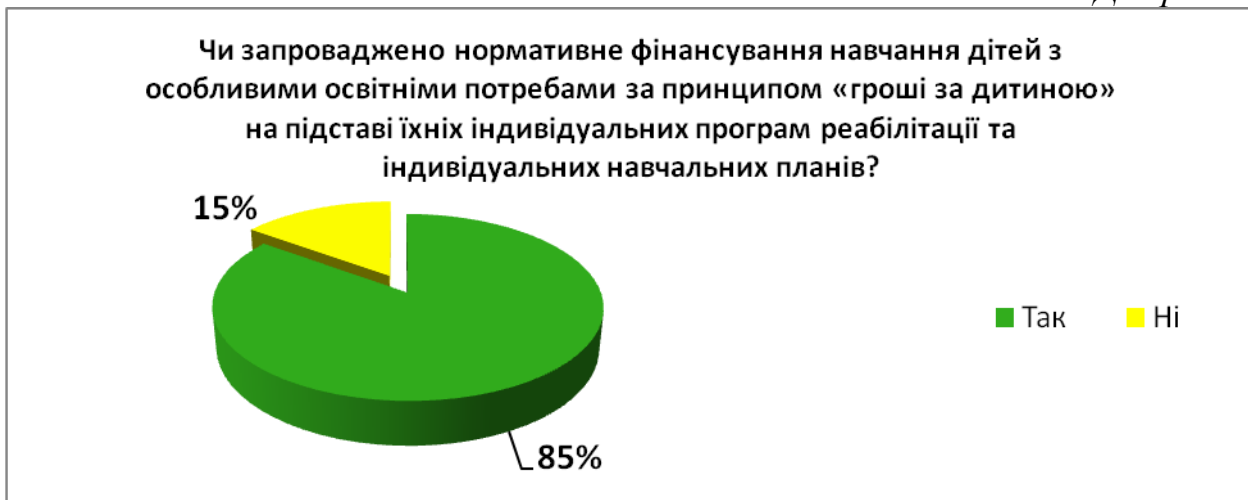

Діаграма 24

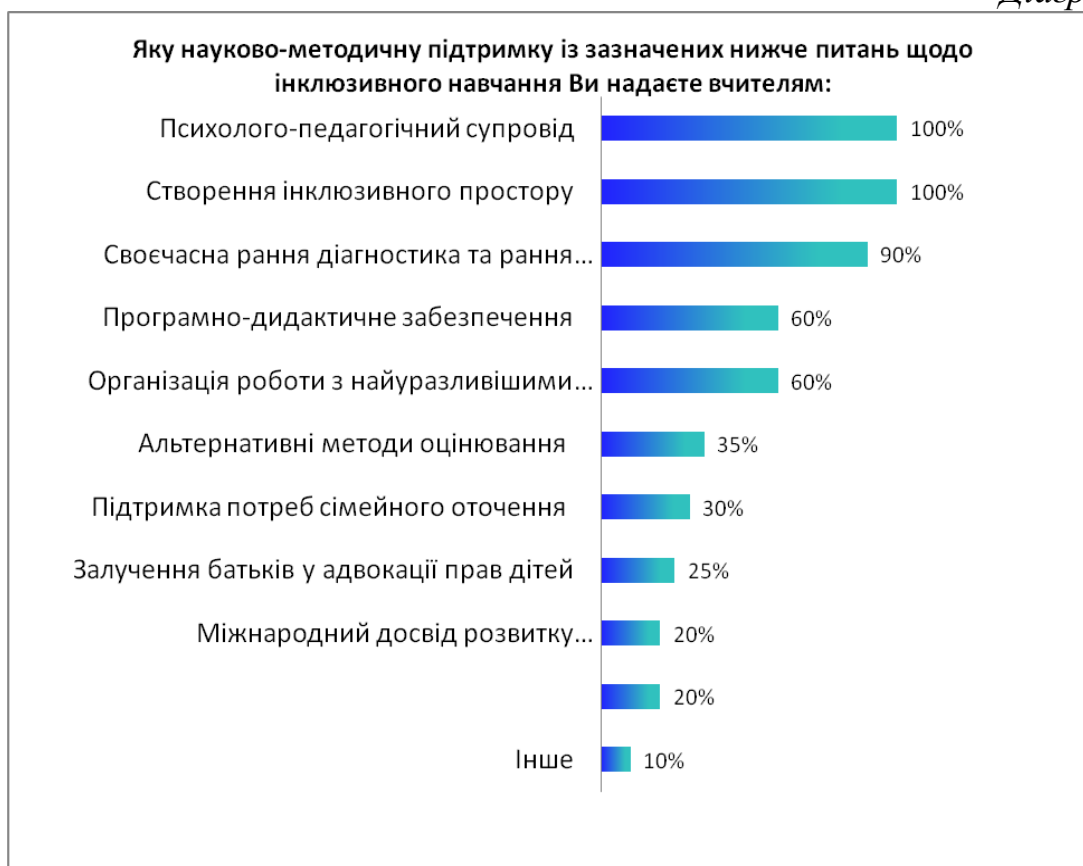
У більшості районів області для дітей з особливими освітніми потребами (85%) запроваджено нормативне фінансування на підставі їхніх індивідуальних програм реабілітації на індивідуальних навчальних планів (див. діаграму 25).

Діаграма 25

Всі методисти методичних кабінетів області (100%) зазначають, що вони надають психолого-педагогічний супровід учителям навчальних закладів та допомогу по створенню інклюзивного простору. 90% респондентів займаються питаннями своєчасної ранньої діагностики та інтервенції, 60% надають допомогу з програмно-дидактичного забезпечення та консультують з питань організації робіт з найуразливішими категоріями учнів (див. діаграму 26).

Діаграма 26

Органами управління освітою в області задля забезпечення успіху у впровадженні інклюзивної освіти надається методична допомога вчителям (100%), популяризується інформація щодо запровадження інклюзивного навчання (75%), проводиться аналіз забезпечення інклюзивної освіти на місцях (50%) (див. діаграму 27).

Діаграма 27

Більшість методистів методичних кабінетів (95%) вважають, що вчителям потрібно підвищувати рівень спеціалізованих знань на курсах підвищення кваліфікації та під час початкової підготовки під час навчання у вищому навчальному закладі (55%). 50% респондентів вважають доцільною дистанційну освіту та шляхом проведення короткотермінових навчальних заходів (35%) (див. діаграму 28).

Діаграма 28

На питання «Як Ви бачите роль навчальних закладів спеціальної освіти за умов розвитку системи інклюзивної освіти?» методисти методичних кабінетів області відповіли неоднозначно. 60% з них вважають доцільним функціонування двох систем паралельно, 20% пропонують об'єднання двох систем, інші 20% віддають перевагу перетворенню спеціальних закладів у навчально-методичні ресурсні центри.

Діаграма 29

За результатами проведення I етапу моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти у навчальних закладах області ми визначили, що метою інклюзивної освіти в області респонденти вважають забезпечення рівного доступу дітей з особливими освітніми потребами до якісної освіти; створення умов для їх особистісного розвитку, формування освітньо-розвивального середовища шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу. Поліпшення умов рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, соціалізація та індивідуалізація навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами. Залучення сім'ї до соціалізації дітей.

Впровадження інклюзивної освіти в Кіровоградській області відбувається відповідно до таких нормативних документів: Загальна декларація прав людини; Конвенція ООН про права дитини; Закон України «Про освіту»; Конституція України; листи Міністерства освіти і науки України від 18.05.2012 р. №1/9-284 «Про організацію інклюзивного навчання в ЗНЗ», «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами ЗНЗ у 2016-2017 н.р.»; Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872; лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 10.05.2012 № 1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»; лист Міністерства освіти і науки України від 12.07.2016 р. №1/9-364 «Про організаційно методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів із особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 н.р.»; постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами»; наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2013 р. № 302 «Про виконання рішення колегії від 01.03.2013 р. (протокол 2/3-2) про впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: реалії та перспективи»; наказ Міністерства освіти і науки України від 28.01.2014 р. № 80 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)»; від 22.04.2014 р. № 504 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»; від 18.02.2008 р. № 94 «Положення про державну підсумкову атестацію»; від 11.08.2004 р. № 651 «Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах» зі змінами, внесеними відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 10.12.2008 р. № 1123; лист Міністерства освіти і науки України №1/9-364 від 12.07.2016 р. «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими потребами», закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»; лист Міністерства освіти і науки України від

10.01.2017 р. №1/9-2 «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами»; Декларація про права дитини, Саламанкська декларація; Конвенція ООН про права дитини; Конвенція ООН про права людей інвалідністю.

Для дітей з особливими освітніми потребами виділено місця в класах за першими партами, передбачено надання допомоги при пересуванні, організовано додаткове обладнання робочого місця, є пристосування для розміщення навчального приладдя, приміщення шкіл оснащене поручнями, визначено зону відпочинку.

Керівники загальноосвітніх навчальних закладів здійснюють контроль за станом забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими потребами шляхом відвідування уроків і корекційних занять, аналізу стану організації інклюзивного навчання на адміністративних нарадах, за веденням шкільної документації, проводять індивідуальні бесіди з дитиною, батьками. Також затверджують індивідуальні навчальні програми, організовують семінари, анкетування, спостереження, забезпечують своєчасне виявлення дітей з психофізичними вадами (діагностика), щороку уточнюють списки дітей (співпраця з медичними закладами), проводять засідання методичних об'єднань, де у план включено питання стану забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими потребами.

Батьки учнів беруть участь у розробці індивідуалізованого навчального плану для їхньої дитини. Постійно контактують з педагогічним колективом з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами. Входять до складу органів управління навчальним закладом, беруть участь у розробці індивідуального навчального плану для їхньої дитини.

На сайтах навчальних закладах, де навчаються діти з особливими освітніми потребами розміщені матеріали з досвіду роботи із даною категорією учнів: фотоматеріали, індивідуальні програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, методичні матеріали: «Методичні принципи та прийоми формування навичок спілкування дітей з особливими освітніми потребами із загальним недорозвитком мовлення», «Що таке інклюзивна освіта», «Соціальна інтеграція дітей з особливими освітніми потребами», «Сім'я та дитина з особливими потребами», пам'ятки з розвитку моторики, пам'яті, розробки уроків та навчальних занять, нормативні документи.

Учителі загальноосвітніх навчальних закладів області проходять курси підвищення кваліфікації з питань інклюзивної освіти у комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» (2013, 2014, 2015, 2017 рр.). Підвищують свою кваліфікацію, беручи участь у методичних заходах різних рівнів:

- *всеукраїнські*: 21 грудня 2016 року на базі Київського університету імені Бориса Грінченка був проведений навчально-практичний семінар «Розроблення індивідуальної програми розвитку: адаптація та модифікація»;

- *обласні*: семінар по роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на базі Шостаківської школи-інтернату (2015 рік);

16 грудня 2016 року на базі Новомиргородської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 був проведений обласний семінар з проблеми «Особливості організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Районні: районний семінар з питань організації інклюзивного навчання у вересні 2016 року на базі Благовіщенського РМК.

Підготовка за програмою навчально-методичного інтернет-семінару «Розробка індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами» 04-06.10.2016 р. (Піщанобридська спеціалізована школа-інтернат, 17. 09. 2015 р.; Новгородківський НВК «Інклюзивне навчання в ЗНЗ», січень 2017 р.).

Класоводи, вчителі-предметники, логопеди, психологи, соціальні педагоги, вчителі початкових класів, медичні працівники забезпечують супровід навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Учні з особливими освітніми потребами користуються в процесі навчально-виховної діяльності дидактичними матеріалами, роздатковим, наочним матеріалом, картками, приладами для письма, шрифтом Брайля, комп'ютерною технікою.

Моніторингове дослідження стану впровадження інклюзивної освіти у навчальних закладах Кіровоградської області виявило ряд проблем:

- загальноосвітні навчальні заклади області потребують допомоги у вирішенні питань з організації і проведення навчання дітей в інклюзивному класі по двох суттєво різних програмах: для загальноосвітньої школи та для дітей з розумовою відсталістю; розвитком мовлення дітей з розумовою відсталістю;

- відсутні навчальні програми з трудового навчання, інформатики;
- недостатнє забезпечення підручниками для цих категорій дітей;
- недостатнє забезпечення методичними посібниками;
- відсутнє програмне забезпечення інваріантної складової навчального плану для дітей з особливими потребами.

Аналіз анкет також показав, що вчителі області, які працюють в спеціальних та інклюзивних класах, потребують допомоги:

- з питань створення завдань для розвитку уваги, пам'яті, логічного мислення;

- з питань організації корекційно-розвивальних занять для дітей з особливими освітніми потребами;

- підготовки індивідуальних планів для розвивально-корекційних занять;
- оцінювання дітей з особливими потребами;

- здійснення психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу інклюзивного навчання;

- організації навчального процесу в умовах інклюзії
- забезпечення методичної літератури та дидактичного матеріалу для здійснення корекційної роботи;

- забезпечення методичними рекомендаціями щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами;

- забезпечення навчальними програмами розвитку дитини з особливими освітніми потребами;
- забезпечення методичними посібниками з питань інклюзивного навчання;
- проведення семінарів для роботи в класі з інклюзивним навчанням,
- забезпечення спеціальними засобами навчання;
- забезпечення підручниками.

Як показало дане моніторингове дослідження, головними ініціаторами впровадження ідей інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами в Кіровоградській області, що базуються на принципах рівних можливостей в різних галузях життя, в тому числі й освіті, є загальноосвітні навчальні заклади, батьки та громадські організації, які поширюють ідеї інклюзії серед професійного співтовариства, а також активізують і стимулюють державну діяльність в цьому напрямку. Ефективна реалізація і впровадження ідей інклюзивної освіти в Кіровоградській області в подальшому буде залежати від можливостей знаходження точок дотику, розуміння, врахування інтересів і специфіки цілей представників різних суспільних груп у їх ставленні до проблем інклюзивної освіти.

Література та джерела

1. Будяк Л. Реформування освітнього закладу як соціально-культурний чинник трансформації сільської громади / Л. Будяк // Дефектологія. - 2009. - №2. - С. 11-13.
2. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти / Н. Валентик // Директор школи (Шкільний світ). - 2010. - №14/15. - С. 45-58.
3. Варава В. Інклюзивна освіта: готовність номер один? / В. Варава // Завуч (Шкільний світ). - 2010. - №15. - С. 3-4.
4. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими потребами / Т. Ілляшенко // Директор школи (Шкільний світ). - 2009. - №34. - С. 1, 20-24.
5. Інклюзивна модель освіти: методологічні засади // Підручник для директора. - 2010. - №2. - С. 62-72.
6. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні // Управління освітою. - 2007. - №12. - С. 5-7.
7. Інклюзивний підхід як основа освіти для всіх дітей // Завуч (Шкільний світ). - 2008. - №2. - С. 9-10.
8. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами / О. Коваленко // Освіта України. - 2009. - №90. - С. 1-2.
9. Колупасва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / А. Колупасва // Практика управління закладом освіти. - 2010. - №4. - С. 8-12.
10. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець, В. Шорохова // Рідна школа. - 2009. - №11. - С. 52-56.
11. Крикун А. Включення дітей з особливими потребами в освітнє середовище / А. Крикун // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2009. - №10. - С.9-15.
12. Литовенко С. Інклюзивна школа – реальність / С. Литовенко // Педагогічна газета. - 2009. - №4. - С. 6.
13. Моїсеєнко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти / К. Моїсеєнко // Соціальний педагог. - 2009. - №11. - С. 62-64.
14. Реалізація інклюзивного підходу як фактор у забезпеченні розвитку громадянського суспільства // Завуч (Шкільний світ). - 2007. - №36 (вкладка).
15. Сабельнікова С. Досвід впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі / С. Сабельнікова // Практика управління закладом

освіти. - 2009. - №10. - С. 15-28.

16. Савельєва О. Інклюзивне навчання / О. Савельєва, А. Сікач // Післядипломна освіта в Україні. - 2006. - №1. - С. 41-43.

17. Сватко Г. Інклюзивний підхід як основа освіти для всіх дітей / Г. Сватко // Завуч (Шкільний світ). - 2009. - №36. - С. 4-7.

18. Снігульська В. Всеукраїнський круглий стіл «Психолого-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти»: репортаж із роботи круглого столу / В. Снігульська // Соціальний педагог (Шкільний світ). - 2010. - №4. - С. 7-14.

19. Софій Н. Як досягти змін? Діти з особливими освітніми потребами / Н. Софій, Ю. Найда // Управління освітою. - 2007. - №16. - С. 21-24.

20. Україна. Міністерство освіти і науки. Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року: розпорядження від 03.12.09 р. № 1482-р // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. -2010. - № 1/2. - С. 41-45.

21. Шинкаренко В. Дітям з особливими потребами — рівний доступ до якісної освіти / В. Шинкаренко // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2009. - №10. - С. 4-8.

22. Шуляр В. Теорія і технологія інклюзивно-дистанційного уроку в системі літературної освіти школярів / В. Шуляр // Укр. л-ра в загальноосвітній школі. - 2009. - №11. - С. 8-10.

23. Ярмошук І. На шляху до інклюзивного навчання / І. Ярмошук // Математика в школі. - 2010. - № 1/2. - С. 51-54.

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДОСВІД

МЕТОД ПРОЕКТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

О.Е. Жосан,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Якщо ми уважно проаналізуємо запропоновану Міністерством освіти і науки України формулу нової української школи, то побачимо, що переважну більшість її компонентів неможливо навіть уявити без кардинальних змін як у змісті, так і в методах навчання («Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві», «Наскрізний процес виховання, який формує цінності», «Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками», «Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитино центризм», «Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя», «Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу») [5]. Зазначені проблеми реально можна розв'язати лише на основі суттєвих змін у чинній класно-урочній системі та системного впровадження в освітній процес інноваційних технологій, що стосуються як педагогічної, так і управлінської діяльності. Сьогодні на одне з

перших місць у практиці освітньої діяльності виходить *метод проектів*.

Метод проектів: з історії створення та поширення. Проектування, що виникло в технічних галузях знань на початку ХХ ст., поширилося і в гуманітарній сфері. Метод проектів – це теорія і практика, що дозволяють перекинути місток між досвідом і проблемами педагогів першої половини ХХ ст. та вимогами сьогодення. У методі проектів відображено комплекс ідей, які найчіткіше були розроблені американським педагогом і філософом Джоном Дьюї на основі «концепції прагматизму». Він був упевнений, що освіта має базуватися не на тих знаннях, які дитині стануть у пригоді колись у майбутньому, а на тому, що дитині потрібно саме сьогодні, на проблемах його реального життя [2, с. 333-334].

Теоретичною основою такого підходу є «метод проектів», розроблений на основі концепції прагматизму Джона Дьюї у 20-х роках ХХ ст. американським педагогом Вільямом Кілпатриком. Відповідно до цієї концепції, учні безпосередньо залучаються до практичної діяльності, в процесі якої опановують теоретичні знання, необхідні для виконання певних завдань. В. Кілпатрик писав, що метою впровадження методу проектів має бути виховання людини, що вміє працювати, постійно проявляючи ініціативу, ставить собі масштабні практичні завдання та вміє їх виконувати [2, с. 336-338].

Українська радянська школа в 1922-1933 роках також масово і системно використовувала метод проектів. Тоді навіть не існувало такої організаційної форми навчання, як урок. Учні на практичному занятті, яке могло тривати від 2 до 6 годин і навіть більше (!), відпрацьовували певну тему, розвиваючи різноманітні вміння та здобуваючи самостійно нові знання [2, с. 342-350].

Останнім часом метод проектів переживає друге народження, ефективно доповнюючи інші педагогічні технології, які сприяють становленню особистості школяра як суб'єкта діяльності та соціальних відносин.

Сучасна педагогічна наука розглядає проектування як створення на діагностико-прогностичній основі цілісної системи, що забезпечує гарантоване досягнення спланованого результату [6].

Суть та ознаки методу проектів. Під словосполученням «метод проектів» ми розуміємо і певний комплекс ідей, і досить чітку технологію, і конкретну практику роботи. Слово «проект» у перекладі з латинської мови означає «кинутий уперед, задум, план». Якщо задатися метою провести паралель між *прогнозуванням* і *проектуванням*, то слід звернути увагу на відмінність у: меті роботи, результаті роботи, критеріях оцінювання. Основна мета прогнозування – опис характеристики майбутнього об'єкта, а проектування – його побудова. Прогноз оцінюється відповідно до дійсності, а проект – відповідно до мети (мета – ідеальне уявлення кінцевого результату).

Метод проектів – спосіб організації навчально-виховного процесу, зорієнтований не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти) [2].

Проектування потребує систематизації різноманітних знань: педагогічних, психологічних, філософських, соціальних, історичних, екологічних, медичних, технічних, інформаційних. Метою «проектної» педагогіки, на думку Т. Піроженко, є створення умов повноцінного життя та життєдіяльності дитини. Способом реалізації перспектив розвитку дитини є створення моделі психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дітьми, це варіант реалізації моделі освіти, в якій мета, завдання та засоби реалізації відображають завдання розвитку особистості людини [8, с. 7].

Психологічна наука доказово підтверджує ефективність та доцільність соціалізації дитини на ранніх етапах онтогенезу і застосування проектної педагогіки, що наближає педагога до усвідомлення головного свого призначення – формування образу «Я» дитини. Метод проектів дає можливість отримати необхідні для життя знання не в *дискретному*, а в *синтезованому* вигляді, що дуже важливо для адаптації молоді людини до оточення, яке постійно змінюється.

Зростання популярності методу проектів у різних країнах протягом останнього часу веде до збільшення кількості різних підходів до тлумачення його сутності. Тому крім загального визнання сутності проектної технології запропоновано низку обов'язкових критеріальних вимог до її сучасного тлумачення:

- наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає навчальним запитам і життєвим потребам учнів;
- дослідницький характер пошуку шляхів вирішення проблеми;
- структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування;
- моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми (її постановка; дослідження; пошук шляхів вирішення; експертиза й апробація версій);
- конструювання підсумкового проекту, його захист; корекція і впровадження;
- самодіяльний характер творчої активності учнів;
- практичне або теоретичне (прикладне) значення результату діяльності до застосування (впровадження);
- педагогічна цінність діяльності (учні здобувають знання, розвивають особистісні якості, обґрунтовують необхідні способи мислення і дії) [6; 7].

З огляду на різні підходи до класифікації проектів, їх розрізняють за такими параметрами:

- 1) складом учасників проектної діяльності: індивідуальні; колективні (парні, групові);
- 2) характером партнерських взаємодій між учасниками проектної діяльності: кооперативні, змагальні, конкурсні;
- 3) характером координації проекту: безпосередній; прихований;
- 4) тривалістю: короткі; середньої тривалості; тривалі;
- 5) метою і характером проектної діяльності: інформаційні;

ознайомлювальні; пригодницькі; мистецькі; науково-пошукові; конструкційні тощо.

Дослідницькі проекти потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів дослідження, висунення гіпотез розв'язання проблеми і визначення шляхів її розв'язання.

Творчі проекти не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, інтересам учасників проекту.

В ігрових проектах учасники беруть собі визначені ролі. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, імітуються їх стосунки, які ускладнюються вигаданими учасниками ситуаціями. Домінуючим видом діяльності є гра.

Інформаційні проекти спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Можлива така структура такого проекту: мета проекту, його актуальність; методи обробки та отримання інформації, результати (стаття, реферат, доповідь, відеофільм); презентація (публікація, телеконференція). Такі проекти можуть бути частиною дослідницьких проектів, їхнім модулем.

Практично-зорієнтовані проекти. Результат діяльності чітко визначено з самого початку, він орієнтований на соціальні інтереси учасників (документ, програма, рекомендації, проект закону тощо.) Проект потребує складання сценарію всієї діяльності з визначенням функцій кожного учасника. Особливо важливими є добра організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів їх впровадження в практику.

Освітній (педагогічний) проект – це форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності усіх його учасників щодо отримання освітньої продукції за певний проміжок часу від одного уроку (заняття) до декількох місяців. У процесі виконання проектних завдань учні мають набути різноманітних умінь.

Активне включення учнів і педагогів у зміст тих або інших проектів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Педагогічні проекти є багатограннішими й мобільнішими порівняно з технічними. Якщо в технічному проекті можна перелічити й описати всі елементи, то для педагогічного проекту це зробити дуже важко через різноманітність педагогічних явищ, індивідуальних особливостей людей як суб'єктів його реалізації.

Загальні ознаки проектування:

- орієнтація на майбутнє,
- активний вплив на соціальні процеси,
- конкретне розв'язання перспективних проблем,
- варіативність,
- мобільність.

Проектування можна уявити і як багатовимірний план.

Великою перевагою проектної діяльності є вміння, яких набувають учні та педагоги, а саме: планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати; використовувати багато джерел інформації; самостійно збирати і накопичувати матеріал; аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку; приймати рішення; установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним); створювати «кінцевий продукт» - матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, реферат, фільм, календар, журнал, проспект, сценарій); представляти створене перед аудиторією; оцінювати себе та інших.

Методи проектування досить різноманітні, та добір їх залежить від:

- проблеми проектування,
- предмета проектування,
- особливостей суб'єктів, що беруть участь у проектуванні.

До методів, які можна вважати ефективними в проектуванні, належать методи моделювання та кваліметрії.

Результат проектування – це проект, функціональна специфіка якого залежить від таких умов: стану соціуму, особливостей суб'єктів, що працюють над підготовкою проекту, функціональних зв'язків між елементами проекту, реальних результатів, можливостей використання результатів проекту.

Етапи проектування

- Теоретичний (теоретичне створення проекту).
- Рефлексивний (самоосмислення, самоаналіз).
- Експериментальний (апробація, часткове застосування).
- Корируючий (уточнення теоретичного проекту).
- Заклучний (застосування проекту).

Теоретичний етап має такі напрямки: дивергенції (розширення меж проектної ситуації з метою забезпечення достатньо широкого простору для пошуку розв'язання проблеми); трансформації (створення принципів і концепцій); конвергенції (вибір оптимального варіанта з багатьох альтернативних).

Найскладнішим для впровадження у навчальний процес дослідницьких проектів є підготовчий етап. Педагог при плануванні на навчальний рік має виділити **провідну тему чи декілька тем**, які будуть винесені на проектування. Далі необхідно сформулювати відповідну кількість як індивідуальних, так і групових тем, робота над якими потребує засвоєння учнями необхідних знань і формування необхідного досвіду. Але педагогу слід мати на увазі, що проект учня може перетворитися в реферат, а реферат просто «витагується» із Інтернету.

Чіткість організації проектування визначається: конкретністю постановки мети, визначенням запланованих результатів, з'ясуванням вихідних даних. Дуже ефективним є використання невеликих методичних рекомендацій чи інструкцій, де вказується: необхідна і допоміжна література для самоосвіти, вимоги педагога до якості проекту, форми і методи кількісної оцінки результатів, алгоритми проектування.

Необхідно організувати роботу таким чином, щоб учні навчалися: визначати основні і поточні (проміжні) мету і завдання; шукати шляхи їх вирішення, обираючи оптимальні; здійснювати і аргументувати вибір; передбачати наслідки вибору; діяти самостійно (без підказки); порівнювати отриманий результат з тим, що потребується; об'єктивно оцінювати процес (саму діяльність) і результат проектування [2; 4].

Проектна діяльність передбачає *роботу в колективі*. Це формує соціалізовану особистість. Працюючи у команді, діти вчать:

- взаємодіяти один з одним, вирішувати конфлікти,
- набувати навичок міжособистісного спілкування,
- брати відповідальність за вибір рішення,
- аналізувати результати діяльності.

Досвід свідчить, що найскладніше *самостійно розподіляти обов'язки*. Тут слід дотримуватися принципу «кожний робить те, що зможе зробити краще інших».

Становленню особистості учня сприяє також необхідність допомогти один одному, оцінювати один одного, критикувати, а найголовніше – нести відповідальність за свою роботу перед собою, своєю групою, всім колективом.

Під час роботи з *інформаційною частиною* проекту учням може бути складно зорієнтуватися в інформаційному просторі. Тому рекомендуємо розпочати навчання учнів із пошуку і відбору необхідних відомостей, передбачаючи для цього тренінгові форми занять.

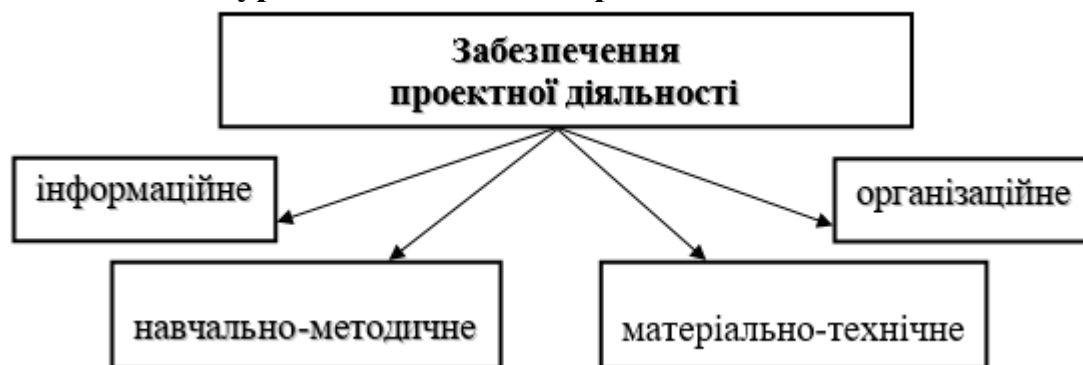
Певні труднощі для учнів пов'язані з *аналітичною частиною* проекту. Вони не завжди вміють розставити логічні та емоційні акценти, оцінити явища в цілому.

Педагогу необхідно:

- скласти графік індивідуальних і групових консультацій;
- визначити дати, коли учні подають у чорновому і чистовому варіанті підсумки чергового етапу роботи над проектом;
- коригувати діяльність учнів при необхідності.

Завдяки спланованим діям учитель досягає взаємодії дитячої душі і розуму, навчає мислити.

Ресурсне забезпечення проектної діяльності

Забезпечення мотивації. Необхідно забезпечити зацікавленість дітей в роботі над проектом, мотивацію, яка стане джерелом енергії для самостійної діяльності та творчої активності. Мотивація забезпечується *доступними, обраними відповідно до віку* темою та проблемою проекту [3].

Найвагомішим мотивом у проектній діяльності є *презентація результатів*. Розповісти про свої досягнення, про те, що знав нового, що навчився робити, як працював весь колектив та він особисто, необхідно учню будь-якого віку [7].

Використовуючи результати наукових досліджень та спираючись на перспективний педагогічний досвід, можна виокремити десять основних форм презентації проекту.

Форми презентацій

Обирати форми презентацій слід з урахуванням *індивідуальних* і *групових* особливостей учасників проекту та їхніх бажань.

Підготовка до презентації має займати тривалий період відведеного на проект часу. Слід пам'ятати, що результатом роботи над проектом є, передусім, *задум способу розв'язання* проблеми проекту. Тому його і потрібно подавати перш за все, а продукт роботи грає другорядну роль і допомагає подати втілення задуму або певний образ [7].

У процесі презентації важливою є позитивна тональність в оцінюванні результатів проекту з боку педагога, якими б несуттєвими вони не були; потрібно ініціювати доброзичливу та конструктивну дискусію щодо оцінки результатів даного проекту.

Умови застосування методу проектів у навчально-виховному процесі

1. Дотримання майнових і немайнових прав учасників проекту, збереження їх життя і здоров'я.
2. Дотримання вимог державних стандартів освіти.
3. Керованість діяльності.
4. Готовність до цієї діяльності педагога і учнів (вихованців).
5. Наявність забезпечення проекту (інформаційного, організаційного, навчально-методичного, матеріально-технічного).

Можна визначити також такі *чинники впливу* на процес застосування методу проектів:

1. Зовнішнє середовище закладу (особливості мікрорайону, сусідні заклади, батьки учнів, соціально-економічна ситуація тощо).
2. Кадровий склад закладу, склад учнів, їхні мотиви, цінності, культура і можливості.
3. Особливості змісту освіти в закладі.
4. Культура і традиції закладу.
5. Система громадського самоврядування закладу.

Висновки та рекомендації. Сутність проектної технології полягає в раціональному поєднанні теоретичних знань учасників проекту з практичним застосуванням їх для вирішення конкретних завдань.

Застосування методу проектів – це нагальна потреба нашого часу. Метод проектів засвідчує повну узгодженість навчання з життям, з інтересами учнів, він ставить учня у становище дорослої людини. І тоді школяр нагадує лікаря, інженера, вчителя, для якого теоретичні знання – засіб творчих пошуків. Зрештою активно розвивається мислення з опорою на науку. Основною тезою сучасного розуміння методу проектів можна вважати вислів: «Я знаю, для чого мені потрібно те, що я пізнаю, та де і як я можу ці знання застосувати».

Ця технологія подає один із можливих способів реалізації *проблемного навчання*. Коли вчитель ставить задачу, він тим самим окреслює заплановані результати навчання і вихідні дані. Все інше мають робити учні: визначати проміжні завдання, шукати шляхи їх вирішення, діяти, порівнювати отримане з тим, що вимагалось, корегувати діяльність.

Формування в учнів *дослідницьких навичок* – одне з важливих завдань

застосування методу проектів. Звісно, не з кожного учня вийде вчений, але необхідно домагатися, щоб кожному була знайома радість відкриття нового, радість творчого усвідомлення життя.

Результативним проект можна вважати тоді, коли його реалізація здатна розв'язати актуальну проблему, коли проект може бути застосованим для масового використання, бо йому властиві новизна, оптимальність, гнучкість, цілісність, відсутність протиріч.

Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною рисою якого є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження. Таким чином, виконання учнями проектів, як колективних, так і індивідуальних, передбачає залучення їх до виявлення, аналізу та розв'язання реальних загальнолюдських проблем із використанням для цього практичної дослідницько-пошукової діяльності.

Чи можливий симбіоз теорії та практики в освітній діяльності? Так, цього можна досягти при використанні методу проектів, адже кожен із нас знає, що практичний досвід у багатьох випадках буває набагато ціннішим, ніж сухі теоретичні знання.

Реалізація методу проектів на практиці змінює *роль учителя* під час навчального процесу. Із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності учнів.

Змінюється *психологічний клімат* у колективі, оскільки вчителю потрібно переорієнтувати свою роботу і роботу учнів на різноманітні види самостійної діяльності, на пріоритет діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру, на особистісний і професійний розвиток учня в процесі навчання.

Вчитель має не лише добре знати свій предмет, але й бути компетентним в інших галузях науки, бачити точки їх дотику. Педагог повинен знати своїх учнів, їхні можливості, інтереси, бажання, він має бути комунікабельним, толерантним і, найголовніше – творчим.

Вчителю *потрібно*:

1. Не лише передати учнями суму тих чи інших знань, а навчити здобувати ці знання самостійно, вміти застосувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань.

2. Сприяти учневі у здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо).

3. Розширити коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему, сприяти формуванню толерантності.

4. Прищепити учням уміння користуватися дослідницькими методами.

До *організації проекту* висуваються такі вимоги:

1. Проект розробляється за ініціативи учнів. Тема проекту для всього класу одна, а шляхи її реалізації у кожній групі – різні.

2. Проект є значущим для найближчого та опосередкованого оточення учнів-однокласників, батьків, знайомих.

3. Робота над проектом є дослідницькою, моделює роботу в науковій

лабораторії.

4. Проект – завжди педагогічно значущий, тобто учні набувають знань, будують стосунки, оволодівають необхідними способами мислення та дії.

5. Проект має бути орієнтованим на вирішення конкретної проблеми.

6. Проект повинен бути завчасно спланованим, сконструйованим, але разом з тим допускає гнучкість та зміни під час виконання.

7. Проект повинен бути реалістичним, орієнтованим на ресурси, які має у своєму розпорядженні навчальний заклад.

Результат роботи буде позитивним лише за умови плідної співпраці педагога, учнів, батьків, представників громадськості – розуміння одне одного та взаємодопомоги.

Література та джерела

1. Василевська Л.С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів [Електронний ресурс] / Л.С.Василевська // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 6.

2. Ващенко Г.Г. Загальні методи навчання: [підруч. для педагогів]. – К. : УВС, 1997. – 410 с.

3. Дьоміна О. Метод проектів як засіб розвитку творчої особистості та ефективної співпраці учнів та вчителя / О.Дьоміна // Англійська мова та література. – 2012. – № 3. – С. 7–10.

4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О.Л. Кононко – К. : Освіта, 1998. – 254 с.

5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / редкол. – К. : МОН, 2016. – 38 с.

6. Омельчук Р. Метод проектів у контексті сучасної освіти / Р.Омельчук // Директор школи (Шк. світ), 2007. – № 42.

7. Пахомова Н.Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : [пособ. для учителей и студ. пед. ВУЗов] / Н.Ю. Пахомова. – М. : АРКТИ, 2003. – 110 с.

8. Піроженко Т.О. Життєдіяльність дитини як цікава та змістовна подія / Т.О. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2006. – С. 9–12.

9. Яценко Н. Проектна діяльність учнів як засіб компетентісно-спрямованого навчання / Н. Яценко // ТНТ, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://virtkafedra.ucoz.ua/imidg/jacenko.pdf>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ

О.В. Литвиненко,

*завідувач навчально-методичного центру дистанційного навчання
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

На сучасному етапі розвитку системи освіти України «пріоритетом є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до

життєдіяльності в інформаційному суспільстві» (Національна доктрина розвитку освіти. Розділ IX «Інформаційні технології в освіті»).

Серед сучасних освітніх технологій, що активно заявили про себе наприкінці ХХ століття і набули сьогодні помітного поширення в розвинутих країнах світу, є дистанційні технології навчання, які підтримують і забезпечують дистанційну освіту.

З метою активізації роботи з розвитку дистанційного навчання в Україні це питання було розглянуто у 2005 році на Колегії Міністерства освіти України. Діюче Положення про дистанційне навчання було затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 [1].

Дистанційне навчання, дидактичною основою якого є інформаційно-навчальне середовище, все більше і більше заявляє про себе. За прогнозами аналітиків, у найближчому майбутньому воно охопить приблизно до 50% навчального ресурсу загальноосвітнього навчального закладу. Попит на дистанційне навчання зростатиме, саме тому постає питання готовності педагогічних кадрів загальноосвітніх навчальних закладів до активної участі у формуванні єдиного інформаційно-навчального середовища та використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних, інтернет-технологій.

Якість дистанційного навчання залежить від чотирьох складових:

- ✚ ефективної взаємодії викладача та здобувача освіти незважаючи на відстань один від одного;

- ✚ педагогічних технологій, які використовуються при цьому;

- ✚ ефективності розроблених методичних матеріалів і способів їх доставлення;

- ✚ ефективності зворотного зв'язку[2].

Отже, ефективність залежить від якості використаних матеріалів (дистанційних курсів) та майстерності педагогів (тьюторів), які беруть участь у цьому процесі.

Тому педагогічна, змістовна організація дистанційного навчання, як на етапі проектування курсу, так і в процесі його використання, є пріоритетною. Коротко їх можна охарактеризувати таким чином:

1. У центрі навчання перебуває самостійна пізнавальна діяльність здобувача освіти.

2. Важливо, щоб здобувач освіти навчився самостійно одержувати знання, користуватись різноманітними джерелами інформації, умів опрацьовувати отриману інформацію, використовуючи різні способи пізнавальної діяльності, та мав можливість працювати в зручний час.

3. Самостійне набуття знань не повинно мати пасивний характер, необхідно залучати здобувача освіти до активної пізнавальної діяльності.

4. Організація самостійної діяльності здобувачів освіти у мережі передбачає використання новітніх педагогічних, інформаційно-комунікаційних, інтернет-технологій, що стимулює розкриття внутрішніх резервів кожного здобувача й одночасно сприяє формуванню соціальних якостей.

5. Дистанційне навчання передбачає активну взаємодію як із викладачем-тьютором курсу, - так і з іншими партнерами.

6. Контроль має бути систематичним і будуватись на засадах оперативного зворотного контролю (автоматичного або відтермінованого).

Сучасний електронний навчальний курс - це цілісна дидактична система, яка складається з різних електронних навчальних матеріалів, що використовує комп'ютерні технології і можливості мережі Інтернет і забезпечує навчання і управління процесом навчання здобувачів освіти за індивідуальними і оптимальними навчальними програмами.

До електронних навчальних матеріалів курсу відносяться:

- матеріали за темами навчальної дисципліни (курси лекцій, віртуальні лабораторні роботи, практичні роботи, тести та ін.);
- довідники та бази даних навчального призначення;
- методичні посібники з вправами і прикладами розв'язання типових задач;
- наочні посібники (комп'ютерні ілюстрації) для підтримки різних видів занять (діаграми і схеми, атласи конструкцій і т.п.);
- хрестоматійні збірники;
- навчальні та контролюючі комп'ютерні програми;
- методичні вказівки по проведенню навчального експерименту, лабораторного практикуму, з курсового проектування та ін.

Під час створення дистанційного курсу необхідно враховувати такі вимоги.

✚ Рівень складності завдань має відповідати вимогам до роботи в ДК (одна година на добу);

✚ Практичні та самостійні роботи повинні мати чіткі критерії оцінювання;

✚ Вхідне тестування не враховується в загальну оцінку (це - рівень обізнаності здобувача освіти з теми);

✚ До практичних та самостійних робіт надавати зразки виконання завдання;

✚ Використовувати різні форми роботи з використанням можливостей платформи дистанційного навчання та онлайн-сервісів;

✚ Завдання мають бути практично орієнтованими (спрямованими на вирішення реальних проблем);

✚ Забезпечувати зворотній зв'язок із здобувачами освіти.

Найважливішим у дистанційному курсі є організація комунікацій «здобувач освіти – тьютор – здобувач освіти». Для цього рекомендовано застосовувати навчання у співпраці, дискусії на форум, обговорення, чати.

Під час створення дистанційного курсу необхідно використовувати гіпертекстові технології та мультимедійні засоби, що дозволяють зробити нелінійну структуру курсу, яка надає можливість здобувачу освіти рухатись за власною траєкторією навчання.

Гіпертекст – це така форма організації тексту, при якій його одиниці представлені не в лінійній послідовності, а як система явно вказаних можливих переходів, зв'язків між ними. Слідуючи цим зв'язкам, можна читати матеріал в будь-якому порядку, утворюючи різні лінійні тексти [3].

Використання гіпертексту дає тьютору можливість розділяти матеріал на велику кількість фрагментів, з'єднавши їх гіперпосиланнями в логічні ланцюжки.

Мультимедіа – це комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяє людині спілкуватися з комп'ютерною технікою, використовуючи найрізноманітніші, природні для себе засоби: звук, відео, графіку, тексти, анімацію тощо. Це підвищує якість освіти та дозволяє утримувати увагу здобувача освіти.

Використання засобів мультимедіа і гіперпосилань при створенні дистанційного курсу дозволяє:

- ✓ покращити подання навчального матеріалу;
- ✓ забезпечити зручний інтерфейс;
- ✓ організувати широкомасштабні дискусії (веб-конференцію, форум, чат).

Слід пам'ятати, що курс дистанційного навчання розробляється на модульній основі. Кожний модуль – це стандартний навчальний продукт, що містить чітко визначений обсяг знань і вмінь, призначених для вивчення протягом певного часу, або залікова одиниця, якість роботи з якою фіксують курсові та контрольні роботи, а також тестові й залікові засоби.

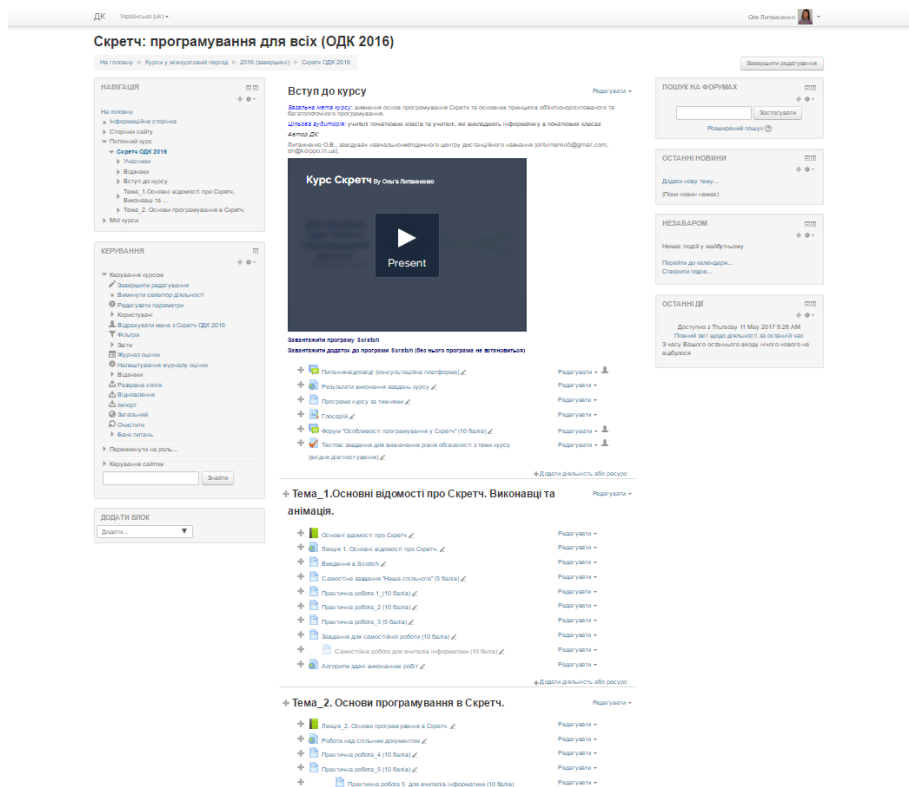

Рис.1. Модульна структура курсу

Основні вимоги до такої структури: логічність, що методично і дидактично забезпечує повне розкриття всіх тем програми навчальної дисципліни, предметний та міжпредметний зв'язки.

Серед найбільш розповсюджених помилок під час створення дистанційних курсів – подання їх у вигляді електронної копії стандартних друкованих підручників. Інформаційні технології, що перебувають у розпорядженні тьютора – це могутній набір інструментів, які він має ефективно використовувати для досягнення мети навчального процесу за дистанційною формою навчання.

Типова структура курсу виглядає таким чином:

Модуль 1. Вступ до курсу.

✓ Анотація курсу. Коротка характеристика курсу, в якій описується кому він призначений, що необхідно знати і вміти для успішного засвоєння;

✓ Визитка курсу (презентація курсу). Призначена для відображення мети й завдання курсу, організації, порядку навчання на курсі, взаємозв'язок з тьютором тощо;

✓ Загальна мета курсу;

✓ Програма курсу за тижнями – порядок навчання;

✓ Глосарій (основні поняття курсу для упорядкування словника) не менше 15 понять з посиланням на джерела;

✓ Список літератури (основна, додаткова) до курсу;

✓ Теми для організації форуму (знайомство, обговорення правил роботи, графік навчання і т.д.);

✓ Тестові завдання для визначення рівня обізнаності здобувача освіти у темі курсу (від 10 до 20 запитань).

Модуль 2. Вивчення теми 1.

Кожний модуль повинен мати назву.

✓ Мета вивчення теми 1.

✓ Лекційне заняття (чітко структурований матеріал, відеолекція за бажанням);

✓ Чітко сформульовані завдання для практичної роботи за участю тьютора (режим он-лайн або оф-лайн). Даний вид роботи необхідний для якісного засвоєння курсу;

✓ Критерії оцінювання виконаних практичних завдань, алгоритм чи інструкція щодо здачі виконаних завдань;

✓ Завдання для самостійної роботи (творчі завдання – есе, завдання, ситуації тощо), які спрямовані на самостійне застосування засвоєних знань, умінь, навичок, виконання проектів індивідуально та в групах співробітництва.

✓ Критерії оцінювання завдань самостійної роботи та алгоритм здачі виконаних завдань;

✓ Додаткові джерела (посилання на інтернет-джерела, текстові файли, презентаційні матеріали та ін.);

✓ Аналогічно розробляються інші модулі з вивчення теми.

Матеріали для залікового заняття

✓ Зведена таблиця (журнал), яка містить бали за всі контрольні види робіт;

✓ Тестові завдання (запитання) (від 20 до 30 питань з варіантами відповідей та вагою кожного питання).

Сценарій розроблення дистанційного курсу:

1. Визначити мету й завдання курсу.

2. Урахувати вікові особливості групи, для якої створюється курс та обрати методику дистанційного навчання відповідно до мети курсу й технічного забезпечення.

3. Визначити форми та методи навчання, організацію зворотного зв'язку і допомоги.

4. Визначити технічні засоби передавання інформації (мережа інтернет, електронні носії тощо).

5. Провести структурування навчального матеріалу: поділити курс на модулі (теми) згідно з ергономічними вимогами до курсу; кожний модуль має містити текст психологічного настрою, мету вивчення, навчальні запитання, навчальний матеріал, набір ключових проблем, приклади найкращих робіт за попередні курси, практичні, самостійні завдання, канали для отримання оперативної допомоги.

6. Підготувати медіа та графічні фрагменти та ілюстрації.

7. Підібрати додаткову літературу та інтернет-ресурси.

8. Розробити систему контролю й оцінювання діяльності здобувачів освіти.

9. Подання їх у мережі інтернет.

10. Тестування курсу на технічних засобах різного типу.

11. Рецензування курсу та сертифікація в експертній (методичній) комісії.

12. Апробація розробленого курсу.

Використання дистанційного навчання без платформи – лише через електронну пошту – значно зменшує мотивацію до навчання, знижує інтерактивність навчального процесу, обмежує як тьютора, так і здобувача освіти щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Для організації дистанційного навчання розроблено спеціальні платформи, в яких уже реалізовані необхідні функції. Серед них є платні (Прометей, Net-школа України) і умовно безкоштовні (Moodle). Перевагою платформ є неможливість появи в їхньому середовищі ненормативних матеріалів, організована система спілкування тьютора із здобувачами освіти, автоматизована система тестування, електронний журнал.

Отже, щоб самому розробити дистанційний курс та стати тьютором, необхідно пройти декілька різноманітних дистанційних курсів. Бажано пройти навчання на різних платформах та у різних тьюторів.

Дистанційні курси КЗ»КОІШО імені Василя Сухомлинського»;

Курси від Prometheus;

Курси від Edera тощо.

Література та джерела

1. Положення про дистанційне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/.
2. Васильченко Л.В., Лапшина І.С. Організаційно-методичне забезпечення дистанційного навчання в закладах освіти / Л.В. Васильченко, І.С. Лапшина. – Х.: Вид. група «Основа», 2016. – 128 с.
3. Гіпертекст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%96%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82>.
4. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : [навчальний посібник] / В.В. Вишнівський, М.П. Гніденко, Г.І. Гайдур, О.О. Ільїн. – Київ: ДУТ, 2014. – 140 с.

ВИВЧЕННЯ ВІКОВИХ ПЕРІОДИЗАЦІЙ, ВІКОВИХ КРИЗ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ В.В. ВОЙТКО)

А.М. Гельбак,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Актуальність досвіду. Науково обґрунтована вікова періодизація має як теоретичне значення, слугуючи основою для впорядкування та систематизації напрацьованих фактів онтогенетичного розвитку психіки людини, так і прикладне призначення. Знання змісту вікової періодизації стає основою для вивчення всієї вікової психології і є необхідним для будь-якої освіченої особистості, а для вчителя – базовим елементом професійної компетентності.

Науково обґрунтоване визначення періодів і фаз психічного розвитку потрібне, як зауважував Г.С. Костюк, передусім для раціональної побудови оптимальної системи навчання і виховання молодого покоління.

Досвід роботи В.В. Войтко відповідає сучасним освітнім тенденціям, зокрема концепції розвитку загальної середньої освіти «Нова українська школа», має спрямованість на вдосконалення навчального процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти та певною мірою – навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Мета узагальнення досвіду: класифікувати вікові кризи особистості, проаналізувати особливості їх перебігу, визначити роль вікової кризи в аспекті становлення та розвитку підростаючої особистості, ознайомити науково-педагогічних та педагогічних працівників із механізмами пом'якшення і прискорення їх проходження; сприяти створенню оптимальних умов для розвитку життєвої та соціальної компетентностей вчителя та учня.

Творча новизна досвіду полягає у принципово нових закономірностях організації навчального процесу слухачів курсів підвищення педагогічної кваліфікації, побудованого на засадах принципів андрагогіки; у впровадженні викладачем елементів сучасних технологій навчання на курсах підвищення

кваліфікації та в міжкурсовий період, створенні сприятливого навчального середовища в умовах розвитку життєтворчості педагогічних працівників.

Провідні ідеї досвіду:

- створення оптимальної системи науково-методичного забезпечення висвітлення і впровадження теоретичного й практичного аспектів проблеми вікових періодизацій і вікових криз в навчальний процес закладу післядипломної педагогічної освіти;
- створення нових підходів до розвитку життєтворчості педагогічних працівників в умовах реформування системи освіти;
- створення нових педагогічних технологій;
- зростання впливу післядипломної освіти на підвищення професійної компетентності педагогів.

Раціональність досвіду. Інноваційні підходи до організації навчального процесу в закладах післядипломної педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення якісного навчання педагогів. Ідеї життєтворчості мають допомогти набути життєвої компетентності, сприяти розвитку соціальної та громадянської компетентностей.

За темою і змістом досвід носить *комплексний характер*, оскільки передбачає конструктивні поєднання, інтеграцію елементів сучасних педагогічних технологій та методик, спрямованих на розвиток творчої особистості. Це дозволяє викладачам творчо інтерпретувати різні підходи до організації навчального процесу.

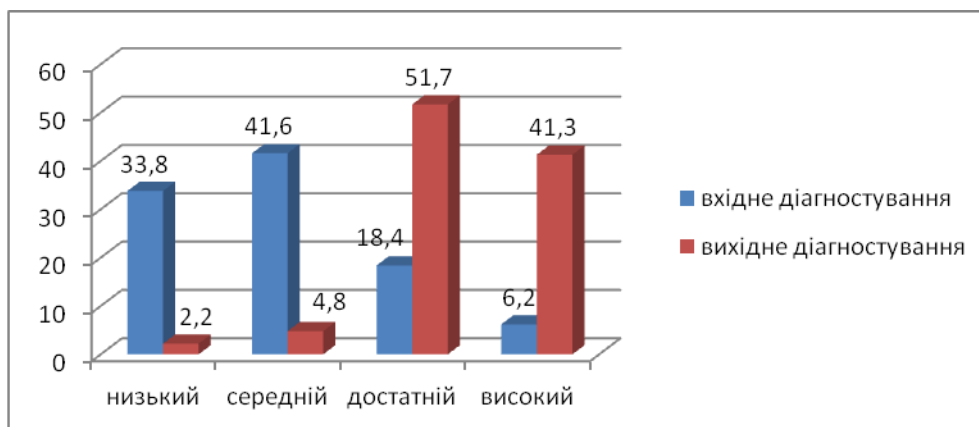
За характером діяльності досвід є *раціоналізаторським*.

Стабільність досвіду проявляється у розвитку професійної компетентності педагога; сприянні розвитку конкурентоспроможності особистості, здатної до професійного саморозвитку протягом життя.

Результативність досвіду. Оптимальне врахування вікових психологічних особливостей учасників навчального процесу, а саме: учителів та їх учнів є запорукою успішного вирішення завдань післядипломної педагогічної освіти. Висока результативність впровадження науково-методичних розробок В.В. Войтко з теми «Вивчення вікових періодизацій, вікових криз та їх вплив на розвиток особистості» підтверджується відповідними діагностичними матеріалами – результатами вхідного та вихідного діагностування слухачів курсів підвищення кваліфікації вихователів шкіл-інтернатів, професійно-технічних навчальних закладів, гуртожитків, спеціальних шкіл (04.04-15.04.2016, 08.08-19.08.2016), учителів загальноосвітніх навчальних закладів, які навчають учнів з особливими освітніми потребами, асистентів учителів (13.02-24.02.2017) (рис. 1).

1. Знання вікових особистісних криз та специфіки їх протікання

2. Розуміння ролі виховного впливу в період входження у вікову кризу

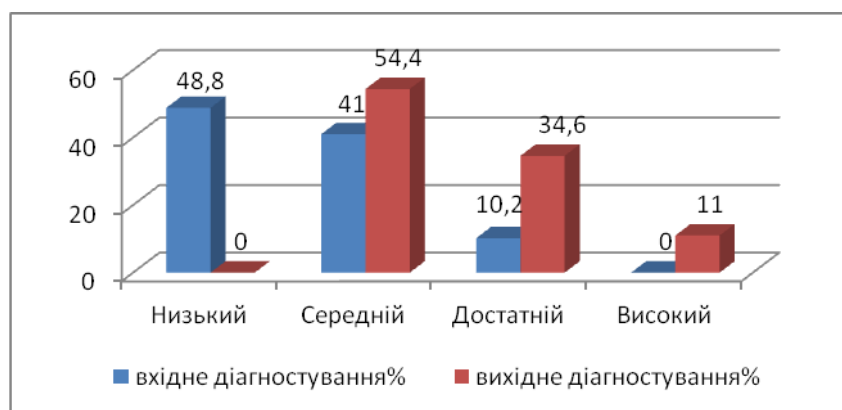

Рис. 1. Діаграми вхідного та вихідного діагностування слухачів курсів підвищення кваліфікації

Можливість застосування досвіду підтверджується у практиці роботи інших викладачів кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти: А.А. Кендюхової, В.В. Павлюх, О.М. Молчанової, С.М. Єфіменко.

СУТЬ ДОСВІДУ

Сучасна вітчизняна вікова періодизація спирається у будові на інтеграцію декількох критеріїв – соціального статусу індивіда й проявів його власної психічної активності, а також беруться до уваги соматичні зміни, зумовлені законами біологічного розвитку людського організму.

За радянського етапу розвитку вікової психології підручники не висвітлювали пренатальний період і дорослість, що ставало серйозним недоліком, так як порушувало цілісний розгляд психічного життя індивіда. Періодизація, розповсюджена в сучасній психології, має розширений характер і охоплює весь онтогенез людини.

Таблиця 1

Вітчизняна вікова періодизація психічного розвитку людини

Назва вікового відрізка	Тривалість
Епоха дитинства	
Пренатальний період	Зачаття-народження
Немовлячий період	Народження – 1 рік
<i>Фаза новонародженості</i>	<i>Народження – один-два місяці</i>

Ранній (переддошкільний) період	1-3 роки
Дошкільний період	3-6 років
Молодший шкільний вік	6-10 (11 років)
Епоха дорослішання	
Підлітковий період	10 (11)-15 років
<i>Фаза молодших підлітків</i>	<i>10 (11)-13 років</i>
<i>Фаза старших підлітків</i>	<i>13-15 років</i>
Юнацький період	15-21
<i>Фаза ранньої юності</i>	<i>15-18</i>
<i>Фаза власне юності</i>	<i>18-21</i>
Епоха дорослості	
Ранній дорослий період	21-40
Середній дорослий період	41-60
Пізній дорослий період	60 років - до смерті

Успішність соціалізації та індивідуалізації дитини на даному віковому періоді визначає соціальна ситуація розвитку.

Соціальна ситуація розвитку – особливе поєднання внутрішніх процесів і зовнішніх умов психічного розвитку індивіда, типове для представників певного вікового періоду. Зумовлюється, з однієї сторони, тими традиціями, потребами, що актуальні в суспільстві, а з іншої – індивідуальними психологічними особливостями, що характерні для даної людини.

Таким чином, соціальна ситуація індивіда виражається через:

- соціальний статус – специфічне становище людини у соціумі, що визначає її права та обов'язки; по мірі дорослішання людини її статус ускладнюється,
- систему взаємин індивіда з іншими людьми, зокрема, спілкування з дорослими – батьками, вихователями, педагогами, також з ровесниками – своєї та протилежної статі,
- адаптацію індивіда до нових соціальних умов – відвідування дитячого садка, навчання в школі та ВНЗ. У випадку порушення процесів соціального пристосування говорять про наявність дезадаптації.

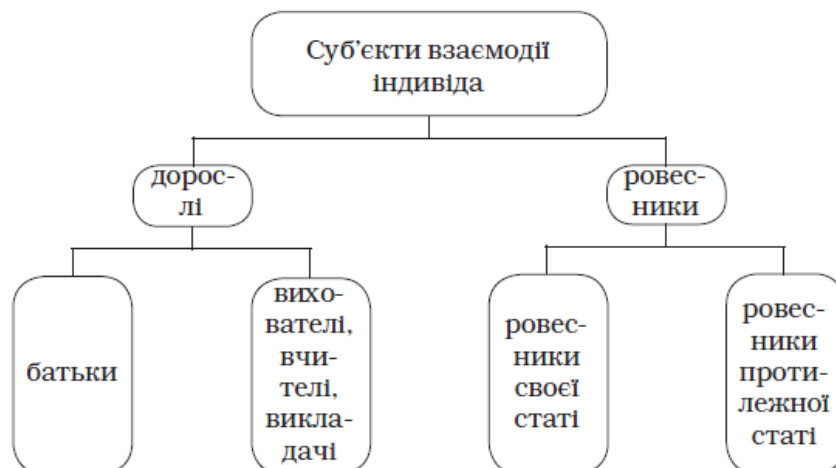

Рис. 2. Напрями соціальних взаємин індивіда

В кожному періоді розвитку людини котрась одна із багатьох діяльностей є провідною – найголовнішою діяльністю, яка визначає і забезпечує психічний розвиток в певному періоді.

Провідна діяльність – це діяльність, яка, виникаючи в рамках нової соціальної ситуації розвитку індивіда, забезпечує розв’язання психічних суперечностей і формування психічних новоутворень

Значення провідної діяльності для психічного розвитку залежить перш за все від її змісту, від того, що відкриває для себе і засвоює людина в процесі її виконання. Виділяють такі види провідної діяльності (за Л.М. Фрідманом):

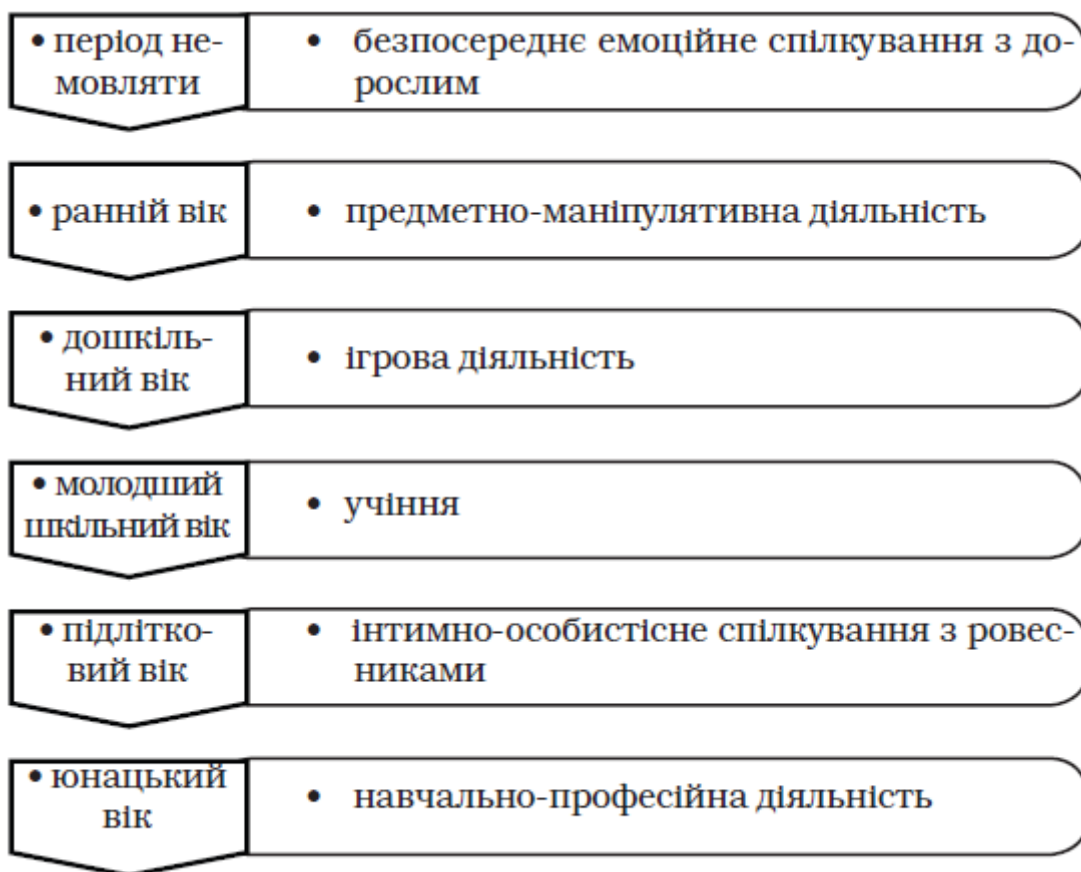

Рис. 3. Динаміка провідної діяльності в онтогенезі

Внаслідок функціонування провідної діяльності формуються *новоутворення психіки*, які є головними показниками адекватності психічного розвитку щодо визначеного вікового періоду.

Психічні новоутворення – прогресивні надбання психіки, що є узагальненим результатом психічного розвитку індивіда у певному віковому періоді.

Новоутворення не з’являються автоматично, а формуються під дією трьох факторів психічного розвитку за сприятливих умов існування і становлення особистості. Психічні новоутворення є специфічними для кожного вікового періоду і характеризують перебудову особистості. *Саме новоутворення психіки складають суть кожного вікового періоду, з їх появою завершується один період і відкривається наступний.*

Залежно від тієї сфери психіки, де сформувались психічні новоутворення, вони мають такі різновиди, як *особистісні*, що відображають зміни емоцій, почуттів, волі, характеру, самосвідомості, мотивації, та *пізнавальні* (пізнавальні процеси, увага, інтелектуальні здібності).

Якщо новоутворення охоплює всю сферу психіки, особистісну чи пізнавальну, воно називається загальним, на кшталт довільності пізнавальних процесів молодших школярів, а якщо стосується лише окремої психічної функції – парціальним (наприклад, адекватна самооцінка як компонент самосвідомості дошкільнят).

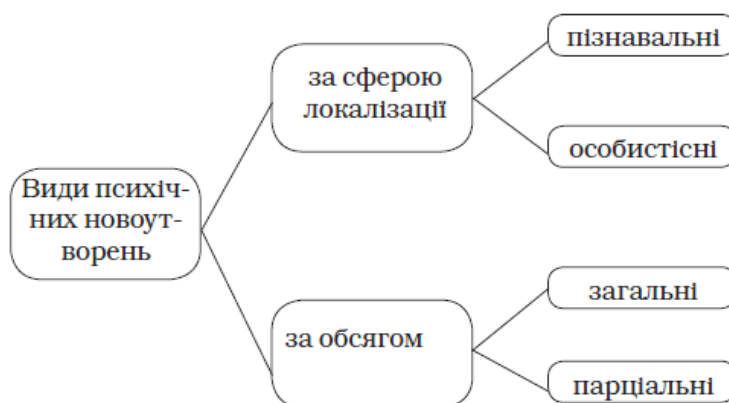

Рис. 4. Види психічних новоутворень

Динаміка психічного розвитку індивіда втілюється в певний механізм, який виявляється в послідовному походженні типових етапів щодо кожного вікового періоду. Так, на початку вікового періоду накопичуються та загострюються психічні суперечності, які формують потребу дитини в змінах умов свого дорослішання. Кризові тенденції у самосвідомості та поведінці індивіда спричиняють перебудову його взаємин з навколишніми людьми, тобто відбувається зміна соціальної ситуації розвитку. Нова соціальна ситуація розвитку індивіда забезпечує появу нової провідної діяльності, яка, в свою чергу, формує психічні новоутворення. Нові надбання психіки дають поштовх для виникнення суперечностей, які загострюються при збереженні старих умов соціалізації і формують передумови для зміни соціальної ситуації розвитку – настає новий виток психічного розвитку.

Такий механізм зміни вікових періодів підтверджує «спіралеподібний» характер розвитку психіки людини.

Рис. 5. Динаміка зміни вікових періодів

Становлення та функціонування особистості супроводжується як відносно стабільними періодами психічного розвитку, так і кризовими. Саме кризи, що зазвичай розгортаються в перехідні періоди психічного розвитку індивіда, свідчать про завершення одного циклу становлення особистості і початок наступного. Джерелом переживання кризи є суперечність, що розгортається між психічними й фізичними можливостями індивіда та системою його взаємин з навколишніми людьми.

Криза психічного розвитку – явище загострення психічних суперечностей, що супроводжується різкою і кардинальною перебудовою самосвідомості індивіда та його взаємин з навколишніми людьми.

Дискусійним в науці залишається питання обов'язковості гострого перебігу кризи розвитку та її неминучості взагалі. Окремі психологи зазначають, що неминучими є не кризи, а прогресивні якісні «стрибки» розвитку психіки індивіда. Войтко В.В. поділяє думку *Леонтьєва О.М.*: «Криз може і не бути, якщо психічний розвиток дитини складається не стихійно, а є розумно керованим процесом – процесом виховання». Наприклад, якщо дорослі своєчасно змінюють ставлення до дитини, передбачаючи зміни її психіки, то перебіг кризи пом'якшується. Слід пам'ятати й про те, що рамки та особливості переживання вікових криз є умовними, тому що індивідуальність кожної дитини накладає відбиток на час і зміст кризових переживань.

Будь-яка криза має дві сторони – руйнування старих психічних якостей, що втратили своє розвивальне значення, і формування нових особистісних функцій. Саме перша сторона кризи супроводжується негативними поведінковими реакціями індивіда – тривожністю, конфліктністю, пригніченістю тощо. В цілому ж кризи мають позитивне призначення – розв'язуючи суперечності психіки, людина розвивається. Конструктивно розв'язана криза забезпечує якісні прогресивні зміни психічного розвитку, тоді як занедбана – пригнічує особистість.

На думку В. Войтко, для організації ефективного соціального впливу на формування особистості необхідно знати та враховувати *сенситивні періоди* її розвитку. В певні періоди життя дитина є особливо чутливою до визначеного педагогічного впливу, тобто сенситивною до нього.

Сенситивний період – чутливий, оптимально сприятливий до розвитку певних психічних функцій відрізок становлення особистості.

Сенситивність варто тлумачити як найбільш сприятливі і своєчасні умови для розвитку певної психічної функції, якості. Важливо враховувати, що більшість сприятливих умов для розвитку певних психічних функцій має тимчасовий, скороминущий характер. Приміром, ранній період є сенситивним для розвитку мовлення, так як:

- по-перше, в цьому віці діти дуже чутливі до розвивального впливу дорослих, їх мовленнєві навички інтенсивно поповнюються і вдосконалюються;
  - по-друге, якщо дитина в цьому віці не отримує адекватної стимуляції зі сторони дорослих, то втрати у розвитку мовлення можуть бути незворотними.
- Йдеться про поняття зони найближчого розвитку.*

Запорукою успішності навчально-виховної взаємодії, переконує В.В. Войтко, є урахування усіх вищевикладених вікових аспектів.

Принципові та змістові засади та форми роботи. Теоретичне висвітлення вікового аспекту знайшло втілення у ряді лекцій, що широко і успішно впроваджуються Войтко В.В. у практику роботи з різними категоріями здобувачів освіти в навчальному процесі інституту післядипломної освіти на курсах та заходах у міжкурсовий період. Окрім того, Войтко В.В. широко й успішно в своїй практиці використовує тренінгову технологію, адже саме ця форма дозволяє формувати й розвивати уміння й навички в побудові продуктивних психологічних та соціальних міжособистісних стосунків, аналізувати дидактичні, методичні, виховні та соціально-психологічні ситуації зі своєї точки зору і позиції партнера, розвивати в собі здібності пізнання і розуміння себе й інших у процесі спілкування; тренінг, як форма навчання, має велику цінність для реалізації андрагогічних принципів організації та здійснення навчання дорослих, зокрема й педагогічних працівників.

Представляємо програму тренінгу, який успішно апробовано на курсах підвищення кваліфікації учителів-дефектологів (25.01-05.02.2016), учителів фізичної культури та керівників спортивних гуртків і секцій (14.03-25.03.2016), учителів-дефектологів, завідувачів логопедичними пунктами (03.10-13.10.2016).

Тренінг

Тема. Особливості психофізичного розвитку дитини

Автор: В. Войтко

Форма. Рефлексивний історико-рольовий тренінг

Мета:

- удосконалення професійних компетенцій вчителя у сфері психофізіологічних особливостей дітей, що перебувають на різних вікових етапах розвитку, віковими кризами, з метою оптимізації ефективного навчання;
- опанування навичок виявляти причини та прояви відставання дітей від вікових норм, з метою подолання проблеми чи мінімізації її проявів.

Очікувані результати:

знання:

- сучасних тенденцій розвитку вікового та педагогічного аспектів психологічної науки;
- психолого-педагогічних особливостей учнів різного віку;
- шляхів формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів;
- особливостей організації ефективного навчання на засадах принципів гуманістичної психології.

вміння:

- здійснювати аналіз сучасних тенденцій розвитку освіти і забезпечувати їх врахування у своїй професійній діяльності;
- ідентифікувати психологічні особливості учнів та забезпечувати їх врахування при організації навчальної роботи;

- формувати педагогічну компетентність учителя у сфері вікової та педагогічної психології.

План тренінгу

1. Знайомство.
2. Аналіз основних психологічних теорій розвитку особистості.
  - 2.1. Психоаналітична теорія дитячого розвитку.
  - 2.2. Теорія соціального навчання.
  - 2.3. Теорія інтелектуального розвитку дитини Ж. Піаже.
  - 2.4. Концепція діалектичного характеру розвитку Г. Костюка.
  - 2.5. Теорія розвитку вищих психічних функцій Л. Виготського.
  - 2.6. Періодизація вікового розвитку Д. Ельконіна.
3. Розроблення моделі ефективного розвитку особистості.
  - 3.1. Рольове представлення мікрогрупами психологічних теорій розвитку.
  - 3.2. Гра «Критерійний покер» за темою «Періоди чутливості (сенситивності)».
  - 3.3. Вправа «Комплексний підхід».
4. Рефлексія.

Рекомендована література

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Криза як зміна життєвих ролей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gorn.kiev.ua/publ00.htm>.
3. Поняття психологічної кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/1016.html>.
4. Типи криз особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/5599/47/>.

Висновки

Поняття вікових особливостей, вікових меж не абсолютні – межі віку рухливі, мінливі, мають конкретно-історичний характер і не збігаються в різних соціально-економічних умовах розвитку особистості. Кожен вік в людському житті має певні нормативи, за допомогою яких можна оцінити адекватність розвитку індивіда і котрі стосуються розвитку психофізичного, інтелектуального, емоційного і особистісного.

Вікові особливості розвитку учнів по-різному проявляються в їх індивідуальному формуванні. Це пов'язано з тим, що школярі, в залежності від природних задатків і умов життя (зв'язок біологічного і соціального), істотно відрізняються один від одного. Ось чому розвиток кожного з них у свою чергу характеризується значними індивідуальними відмінностями та особливостями, які необхідно враховувати у процесі навчання.

Однією з важливих причин катастрофічного погіршення здоров'я сучасних учнів є також недостатній облік вікових і індивідуальних особливостей школярів при організації їх навчально-пізнавальної діяльності. Саме неправильні організація та нормування інтелектуальних та інформаційних

навантажень ведуть до перевтоми школярів, і як результат – до нездужання і різного роду захворювань.

Запорукою оптимізації взаємодії в системі «вчитель-учень» є чітко визначена концепція людських стосунків, концепція, розроблена на андрагогічних засадах та особистісно сприйнята кожним учасником навчально-виховного процесу і технологічно реалізована вчителем.

Література та джерела

1. Войтко В.В. Емоційні порушення в дитячому віці та їх корекція : методичні рекомендації / В.В. Войтко. – Кіровоград : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 60 с.

2. Войтко В.В. Віковий аспект як основа формування особистості /В.В. Войтко // Зб. наукових праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2016. – С. 12-19.

3. Войтко В.В. Особистісно орієнтовний підхід в організації навчально-виховного процесу / В.В. Войтко // Зб. матеріалів Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії» (27-28 жовтня 2016 р.) – Вінниця, 2016. – С. 367-390.

4. Войтко В.В. Сутність феномену порушеного розвитку / В.В. Войтко // Зб. матеріалів XXVII Всеукраїнської наукової інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (17 листопада 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2016. – С. 56-63.

5. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку : методичні рекомендації / В.В. Войтко. – Кіровоград: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 101 с.

6. Войтко В.В. Емоційні порушення в дитячому віці та їх корекція : методичні рекомендації / В.В. Войтко. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 60 с.

7. Войтко В.В. Характерні особливості суїциду та суїцидальної поведінки : навчально-методичний посібник / В.В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 46с.

8. Войтко В.В. Особистісно орієнтований підхід в організації навчально-виховного процесу дітей «групи ризику» / В.В. Войтко // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. - Київ, 2014. - Том 11. - Вип. 11. - Ч.1. - С.192-201.

9. Войтко В.В. Особливості навчання та виховання дітей з особливими потребами / В.В. Войтко //Науковий огляд», № 1(33).-К., 2017. - С. 27-37.

10. Войтко В.В. Андрагогічні засади післядипломної освіти / В.В. Войтко // Зб. матеріалів Всеукраїнської науко-методичної конференції. - Кіровоград, 2015. - С. 28-41.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ АКТУАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ПРОБЛЕМ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

ДЕЩО ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ... (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТЕМАТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ)

А.П. Кирилюк,

завідувач навчально-методичного відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Глибинні зміни, що відбуваються у суспільному житті, економічному розвитку держави вимагають кардинальних змін і в освіті. На перше місце виходить завдання школи щодо формування в учнів компетентностей, які допоможуть дитині в дорослому житті краще розуміти інших і світ в цілому, повноцінно реалізувати себе у сучасних реаліях. З урахуванням цього вчитель, перш за все, повинен навчити учня навчатися (самостійно протягом усього життя), працювати, співіснувати, жити.

У зв'язку з цим актуальним стає питання переходу школи в новий стан, який забезпечить умови для розвитку особистості, задоволення освітніх потреб людини, суспільства та ринку праці.

Зміни у навчально-виховному процесі, які направлені на його розвиток, на якісно новий рівень можливі лише за умови впровадження інновацій, через інноваційний процес, через діяльність, що направлена на якісно нові результати.

У рамках тематичного вивчення діяльності районних методичних кабінетів відділів освіти Петрівської, Долинської та Олександрійської райдержадміністрації з проблеми «Інноваційний аспект роботи з обдарованими дітьми» у квітні 2017 року було проведено анонімне онлайн-опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів визначених районів з питання «Створення умов для інноваційної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах».

В опитуванні взяли участь 39 осіб.

№ з/п	Район	К-сть ЗНЗ	К-сть керівників, які взяли участь в опитуванні	%
1	Петрівський	17	17	100%
2	Долинський	20	20	100%
3	Олександрійський	19	2	10,5%

Усі респонденти у своїх відповідях зазначили, що у навчальних закладах, які вони представляють, здійснюється інноваційна діяльність.

Чи здійснюється у Вашому навчальному закладі інноваційна діяльність?

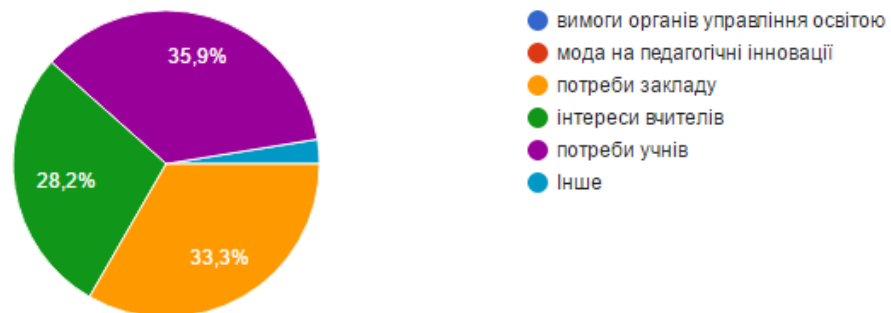
39 відповідей

Безперечно, що будь-які зміни та їх ефективність, успішна реалізація планів - все починається з мотивів (спонукальних причин) суб'єктів інноваційного процесу (керівника навчально-виховного закладу, учителів, учнів, батьків), тому нас цікавило питання, які чинники впливають на вибір та впровадження у загальноосвітніх навчальних закладах визначених районів. Згідно з результатами опитування вирішальними при виборі інновацій є потреби учнів. Цей чинник займає першу позицію, проте це лише третина відповідей - 35,9%. У школі, де головною фігурою виступає дитина, мають бути на першому місці освітні потреби учнів.

Які чинники впливають на вибір та впровадження інновацій?

39 відповідей

Ефективність інноваційного процесу, як і будь-якої іншої діяльності, зумовлюється його цілями, методами, засобами, системністю та організованістю. Оскільки результат кожного етапу інноваційного процесу є передумовою ефективного здійснення наступного, то доцільно розробити довгострокові стратегічні плани розвитку навчальних закладів. Мова йде про концепції/програми розвитку на 3-5-7 років.

Так, районні методичні кабінети відділів освіти Петрівської, Олександрійської райдержадміністрацій працюють над реалізацією програм розвитку освіти в районах, РМК відділу освіти Долинської райдержадміністрації – районної цільової програми «Обдарованість».

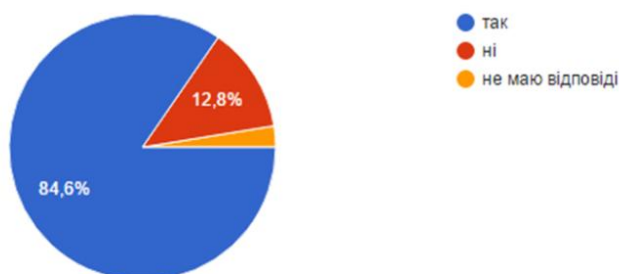
Район	Концепція, програма розвитку закладів освіти району	Основні завдання, мета
Петрівський	КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА розвитку освіти Петрівського району «Освіта Петрівщини» на 2014-2017 роки	Реалізація Програми дозволить створити умови для виконання державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти з урахуванням переходу загальноосвітніх навчальних закладів до оновленого змісту шкільної природничо-математичної освіти, забезпечити у загальноосвітніх навчальних закладах району якісний супровід навчально-виховного процесу відповідно до вимог сучасного розвитку освіти й науки, сприятиме удосконаленню діяльності закладів освіти, педагогічних колективів у питаннях пошуку, розвитку й підтримки талановитих дітей і підлітків, стимулювання розвитку їх творчого потенціалу.
Долинський	Перспективний план реалізації науково-методичної проблеми методичного кабінету відділу освіти «Формування та розвиток інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів як умова професійного розвитку педагогів», 2016 р.- 2021р.	Створення інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів
	Районна цільова Програма «Обдарованість».	Розвиток та підтримка талановитої та обдарованої молоді
Олександрійський	<u>Програма розвитку освіти в Олександрійському районі на 2016-2020 роки (затверджена рішенням другої сесії сьомого скликання Олександрійської районної ради від 23.12.2015 року № 20)</u>	Метою районної програми є нарощування інноваційного потенціалу освіти, усунення тих перепон, які гальмують та уповільнюють її адаптацію до соціально-орієнтованої ринкової економіки, інтеграція у європейський та світовий освітньо-правовий простір. Серед основних завдань програми : - пошуки шляхів ефективною та своєчасною реорганізацією освітньої галузі, її установ; - апробація та впровадження нових вітчизняних, європейських та світових педагогічних технологій; - запровадження інноваційних технологій та методик щодо розвитку дітей дошкільного віку;

		<ul style="list-style-type: none"> - зміцнення матеріально-технічного забезпечення закладів освіти району шляхом оснащення їх новітніми технічними засобами навчання; - запровадження у практику роботи початкової школи програми розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова; - забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх громадян України, вдосконалення механізму добору і залучення обдарованих дітей та молоді до навчання; - виявлення, проведення первинного обліку, контролю за станом утримання та виховання дітей з особливими потребами з метою забезпечення їх соціального майбутнього; - формування творчої, духовно багаті особистості з урахуванням її потреб, інтересів, здібностей і бажань; - забезпечення інноваційного розвитку освіти; - удосконалення механізму добору та залучення обдарованих дітей до навчання у вищих навчальних закладах.
--	--	---

Проте, серед опитаних керівників навчальних закладів 12,8% зазначили, що інноваційний розвиток їх навчального закладу не має концептуальної та цільової визначеності, а 2,6% не змогли дати відповідь на це запитання.

Чи можна стверджувати, що інноваційний розвиток Вашого навчального закладу має концептуальну та цільову визначеність (н-д, обумовлені Концепцією та Програмою розвитку закладу)?

39 відповідей

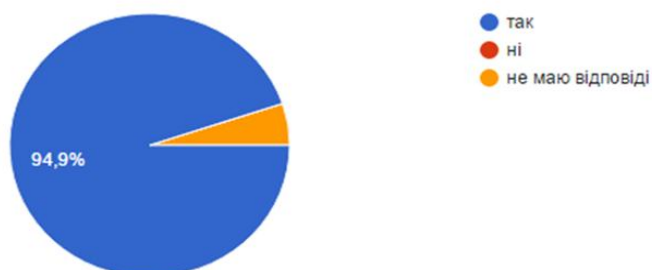

Під час онлайн-опитування керівникам загальноосвітніх навчальних закладів визначених районів було запропоновано запитання щодо системності у роботі районних методичних кабінетів з питань інноваційної діяльності. Переважна більшість респондентів (94,9%) відмітили системність у роботі

методичних служб та узгодженість усіх напрямків діяльності.

Чи має робота щодо інноваційного розвитку навчальних закладів у районі системний характер (узгодженість усіх напрямків діяльності: науково-методичного, освітньо-технологічного, ресурсного, ін.)

39 відповідей

Науково-методичні проблеми, над якими працюють районні методичні кабінети відділів освіти Петрівської, Долинської та Олександрійської райдержадміністрацій, передбачають підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників шляхом упровадження інноваційних форм роботи, педагогічних технологій.

РМК відділу освіти Петрівської районної державної адміністрації	«Реалізація запитів, професійних потреб педагогів, удосконалення їхнього практичного досвіду, технологічної та методичної підготовленості для поліпшення результативності роботи з обдарованими школярами»
РМК відділу освіти Олександрійської районної державної адміністрації	«Запровадження інноваційних педагогічних технологій, удосконалення системи психолого-педагогічного супроводу особистості в системі креативної освіти»
РМК освіти, молоді та спорту Долинської районної державної адміністрації	«Формування та розвиток інформаційного освітнього середовища навчальних закладів як умова професійного розвитку педагогів»

Структура методичної роботи районного методичного кабінету відділу освіти Петрівської райдержадміністрації (завідувач Ошега З.С.) забезпечує реалізацію вимог сьогодення, відповідає потребам педагогів, динамічно розвивається, є доцільною та ефективною, реалізується на основі діяльності 25 районних методичних об'єднань учителів-предметників, вихователів, класних керівників, 13 міжшкільних методичних об'єднань, 5 постійно діючих семінарів, 5 майстер– класів, 3 школи із підвищення педагогічної майстерності, шкіл комп'ютерної грамотності педагогічних працівників району, становлення молодого вчителя, шкільного бібліотекаря, віртуальних, творчих лабораторій, 7 творчих та 2 динамічні групи, консультпунктів із актуальних науково-методичних проблем, 30 семінарів – практикумів.

На реалізацію визначеної проблеми спрямована структура методичної

роботи РМК відділу освіти, молоді та спорту Долинської райдержадміністрації (завідувач Данилюк В.І.): районних методичних об'єднань, постійно діючих семінарів управлінського та методичного менеджментів, навчальних практикумів, діяльності опорних шкіл та ДНЗ, творчих груп, консультаційних пунктів, майстер-класів. Формування професійної компетентності педагогічного працівника районний методичний кабінет намагається здійснювати на основі комплексу взаємопов'язаних організаційно-педагогічних, науково-методичних заходів, що передбачають як районний, так і шкільний рівень (семінари, тренінги, методичні об'єднання), так участь у заходах обласного, всеукраїнського рівнів (майстер-класи, творчі лабораторії, написання авторських програм, посібників).

З метою реалізації науково-методичної проблеми та вирішення основних цільових завдань районним методичним кабінетом відділу освіти Олександрійської райдержадміністрації (Мартюшина Т.Г.) розроблена структура науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, яка складається із 55 методичних формувань, а саме: 18 районних методичних об'єднань, 6 постійно діючих семінарів, 13 творчих груп, 7 творчих лабораторій, майстер-клас, авторська творча майстерня, 8 шкіл педагогічного досвіду, проблемного клубу вчителів. Ефективність роботи формувань забезпечується, передусім, правильним підходом до визначення мети, завдань, змісту, які давали можливість здійснювати успішну психологічну, педагогічну, предметну, методичну підготовку педагогічних кадрів району.

Під час планування роботи районні методичні служби керуються основними параметрами структурних компонентів інноваційної діяльності, а саме:

- зацікавленість, бажання, готовність, потреба в здійсненні інноваційної діяльності (мотиваційний компонент);
- прагнення до самоосвіти, вміння творчо мислити, здатність генерувати оригінальні ідеї, уміння приймати нестандартні рішення (креативний компонент);
- знання нормативно-правової бази інноваційної діяльності, володіння основними поняттями педагогічної інноватики, розуміння їх суті, знання основних законів менеджменту освітніх інновацій (когнітивний компонент);
- самоаналіз інноваційного досвіду, контроль та оцінювання інноваційної діяльності, розробка критеріїв оцінювання процесу впровадження інновацій та коригування результатів інноваційної діяльності (рефлексивний компонент).

Так, наприклад, планування методичних заходів з педагогічними працівниками Петрівського району здійснюється на основі результатів опитування педагогічних працівників, що проводиться он-лайн (посилання знаходиться на сайті районного методичного кабінету (http://petrove-petr-rmk.edukit.kr.ua/diagnostika/diagnostichne_opituvannya_2017/)).

У 2013/2014 навчальному році у всіх загальноосвітніх закладах району проведено моніторингове дослідження визначення рівня інноваційної

діяльності за 4 основними параметрами: стратегія розвитку навчального закладу, розвиток організаційної структури, здійснення інноваційної діяльності та її результативність.

Результати дослідження засвідчили, що всі респонденти переконані в необхідності впровадження змін в організації навчально-виховного процесу.

Питання стратегії розвитку навчальних закладів оцінені експертними групами у межах 0,05 – 0,09 бала із 0,1 можливих.

Досить високо оцінені стратегії розвитку закладів, їхня відповідність сучасним тенденціям розвитку освіти району, врахування потреб батьків, учнів, учителів у Петрівському НВК, Новостародубській, Петрівській, Балахівській, Володимирівській загальноосвітніх школах I-III ступенів.

Оцінка готовності педагогічних колективів до впровадження інновацій показала, що вчителі більшості загальноосвітніх навчальних закладів почувають себе готовими до освоєння нововведень у змісті та технології навчання:

30-50% учителів мають високий рівень готовності до інноваційної діяльності, вони здатні до самореалізації та самоаналізу, готові відмовитися від стереотипів педагогічного мислення;

35-50% достатньо підготовлені, упроваджують елементи інноваційних технологій;

10-15% частково готові до інноваційної діяльності;

3-7% не впроваджують інновації через відсутність відповідної підготовки.

Враховуючи результати дослідження, усі методичні заходи, що проводяться у районі, були спрямовані на підвищення професійної компетентності вчителя, озброєння його новими знаннями, методами, технологіями, що дозволяють перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів.

Так, практикуються різноманітні форми роботи: круглі столи, дискусії, творчі зустрічі, звіти, методичні діалоги, педагогічні портрети, панорами методичних знахідок, майстер-класи, тренінги, презентації тощо.

Останні роки частина методичних заходів проводиться із дистанційним супроводом: заочні школи, творчі групи, віртуальні лабораторії, інтернет-семінари, науково-практичні інтернет-конференції. Проведено інтернет-семінари з актуальних питань упровадження ІКТ в управлінську діяльність та навчально-виховний процес для директорів та заступників директорів ЗНЗ (Червонокосянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів) http://chkostiantynivka-school.edukit.kr.ua/nasha_shkola/oporna_shkola/internet-seminar/, учителів української мови та літератури (Ганнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Петрівської районної ради), шкільних бібліотекарів (Балахівська загальноосвітня школа I-III ступенів Петрівської районної ради), учителів інформатики (Іскрівська загальноосвітня школа I-III ступенів Петрівської районної ради).

Свідченням результативності впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес є участь та відзначення

загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних працівників у Всеукраїнських, обласних конкурсах, акціях, методичних заходах.

Так, на Міжнародному форумі «Науковці та освітяни України в ім'я утвердження миру, стабільності та розвитку суспільства» Чечеліївська загальноосвітня школа I-III ступенів Петрівської районної ради (директор Позивай О.А.) була відзначена як один із кращих навчальних закладів України.

Педагогічний колектив Петрівської загальноосвітньої I-III ступенів Петрівської районної ради (директор Гнатюк Л.Г.) став лауреатом Всеукраїнського конкурсу - рейтингу загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з обдарованими дітьми «Школа – джерело талантів».

Той факт, що саме керівники навчальних закладів у більшості випадків є «двигуном», що запускає колесо змін у школі, підтверджують відповіді респондентів на запитання «Хто є ініціатором впровадження інновацій у Вашому закладі?». Маємо такі результати: адміністрація навчальних закладів - 56,4%, відділ освіти, методичний кабінет - 23,1% і лише 17,9% респондентів визначили ініціаторами змін вчителів. Якщо співставити відповіді на це запитання з відповідями на запитання щодо напрямків впровадження інновації, а саме те, що в першу чергу, зміни відбуваються у навчальному процесі (97,4%), то можна припустити, що в навчальних закладах існує певний адміністративний тиск на вчителів стосовно впровадження інновацій. А цей фактор має негативний вплив на ефективність інноваційного процесу.

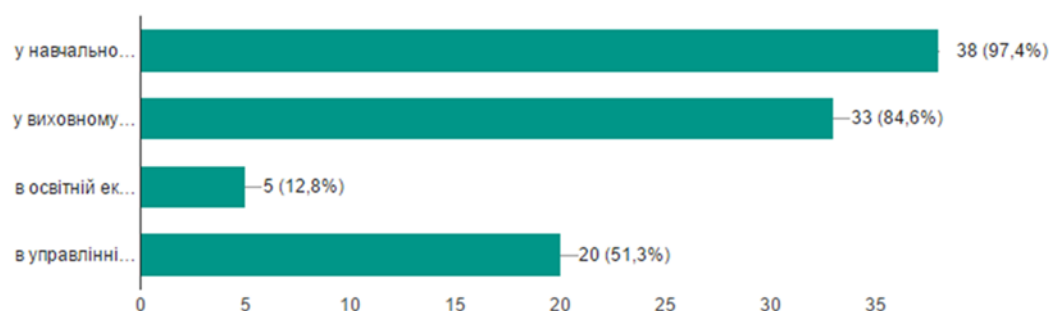
Хто є ініціатором впровадження інновацій у Вашому закладі?

39 відповідей

У Вашому навчальному закладі інновації впроваджуються

39 відповідей

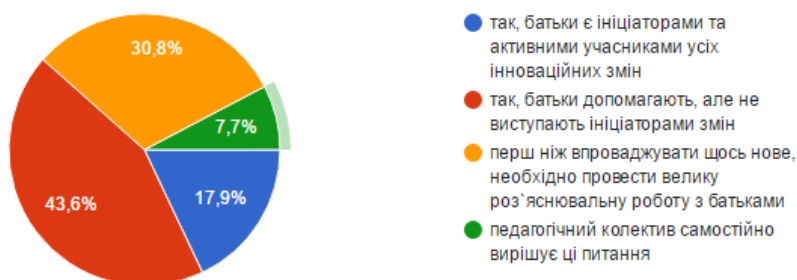

Результат інноваційної діяльності залежить також від того, наскільки будуть об'єднані спільною метою усі суб'єкти розвитку освітнього закладу: педагоги, діти, батьки, працівники органів управління освітою, методичні служби, кожен з яких реалізує в інноваційному процесі свою функцію і роль. На запитання «Чи залучена до інноваційної діяльності батьківська громада?», на жаль, лише 17,9% респондентів дали відповідь, що батьки є ініціаторами та активними учасниками усіх інноваційних змін. Майже третина опитаних визнали, що перш ніж впроваджувати зміни, педагогічному колективу необхідно провести велику роз'яснювальну роботу з батьками.

Чи залучена до інноваційної діяльності батьківська громада?

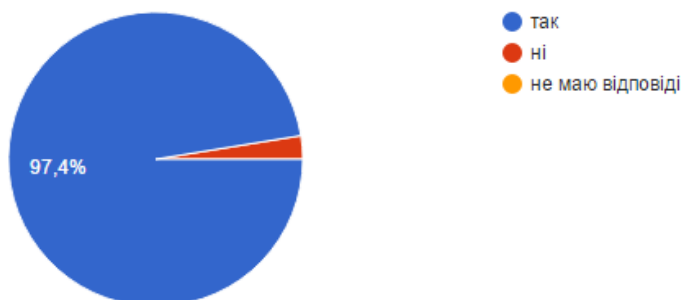
39 відповідей

Крім готовності і прагнення впроваджувати новації учасники інноваційного процесу повинні мати належну кваліфікацію для виконання покладених на них обов'язків. На практиці нерідко буває, що педагог може успішно реалізувати у навчальному процесі вимоги програми, володіти різноманітними методиками навчання й виховання, але при цьому не відчувати потреби в новому саме через відсутність у структурі особистості творчого потенціалу. Тому необхідною умовою ефективної інноваційної діяльності є спеціальна підготовка педагога, нагромадження та осмислення ним досвіду такої діяльності, внутрішня налаштованість на пошук та досягнення нового.

Чи можна вважати методичні заходи, що проводяться у закладі, систематичними та динамічними?

39 відповідей

Інноваційність не є і не може бути самоціллю в педагогічній практиці. Мета її полягає в оптимізації навчально-виховного процесу, в забезпеченні його відповідності умовам і тенденціям суспільного буття. Прикладом інноваційного підходу до навчання є спільна діяльність педагогічних працівників та учнів Новопразького навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради (директор Мітленко Л.О.), які виграли грант та пройшли два етапи захисту навчального проекту у м. Вінниці за програмою «Про. Навички». Педагоги закладу співпрацюють з компанією «Пролего», яка подарувала школярам навчальний набір з робототехніки, а учні НВК беруть активну участь у Всеукраїнських фестивалях з робототехніки. Наприклад, на Всеукраїнському фестивалі «ROBOfirst - більше ніж роботи» школярі ініціювали нову універсальну ідею з теми «Плч-о-плч з тваринами», яка і теоретично, і практично може бути втілена в життя. Для цього вони провели ряд ґрунтовних досліджень і на їх основі сконструювали роботизований проект, що передбачає надання швидкої мобільної допомоги великій рогатій худобі. У номінації «Інноваційний проект» ідея-стартап «Доктор Му» здобула перше місце.

У січні 2017 року команда юних робототехніків «Сузір'я» стала учасницею міжнародного хакатону (змагання з розробки комп'ютерних ігор) Global Game Jam, який проходив вже вдруге на базі Льотної академії Національного авіаційного університету. Команда учнів Новопразького НВК представила проект «Picture in Music»: навчальна гра на стику фізики, музики, інформатики та робототехніки і була відзначена організаторами заходу за креативний підхід до розв'язання поставленої задачі, практичну спрямованість проекту, також отримала приз глядацьких симпатій. В якості нагороди учні привезли до школи навчальний набір з робототехніки, набір датчиків та планшет.

Заслуговує на увагу система роботи щодо розвитку творчих здібностей учнів, що створена у Цукрозаводському навчально-виховному комплексі «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – центр художньо-естетичної творчості учнівської молоді» (директор Лещенко Т.В.). Навчальний процес у даному навчальному закладі будується на основі поєднання двох навчальних планів: загальноосвітньої школи та школи мистецтв.

У жовтні 2016 року учні Цукрозаводського НВК долучилися до проекту Twinning plus. Учні та вчителі закладу стали учасниками проектів «Christmas cards exchange» та «European eko-paper». У рамках проекту «Christmas cards exchange» члени євроклубу «Unity» створили презентації Power Point англійською мовою «Welcome to Ukraine», «Christmas in Ukraine», в яких розповіли школам-партнерам про свою школу, країну, традиції.

У Цукрозаводському НВК створена та постійно діє організація «Сузір'я». Метою учнівської організації є всебічний розвиток, самовдосконалення, самореалізація на благо собі, своїм ровесникам, закладу, своїй родині, народові України. Девіз організації – «Не споглядати і говорити, а вершити й творити». Члени організації беруть участь у проведенні предметних тижнів, місячників, здійснюють організацію дозвілля школярів, випускають тематичні та святкові

газети, ведуть пропаганду здорового способу життя.

За своєю структурою інноваційний процес є складним. Його можна розкласти на послідовні етапи та визначити кілька проблемно-смыслових частин. Тому реалізовувати його під силу не одній людині, а колективам, де кожен має працювати задля досягнення спільного результату. Для цього потрібно забезпечити ефективний обмін інформацією. Доступність, своєчасність надходження, достовірність інформації, сприятливий для професійного спілкування клімат забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників інноваційного процесу, своєчасне виявлення і розв'язання конфліктів, що є передумовою злагодженої роботи.

Сьогодні у всіх районах діють сайти методичних служб, навчальних закладів, сайти або блоги методичних формувань, педагогічних працівників. Проводиться системна цілеспрямована робота щодо підготовки до створення та використання он-лайн платформ у навчальному процесі.

Наприклад, з метою поширення інформації про інноваційні педагогічні технології та досвіду роботи педагогічних працівників, навчальних закладів, які створюють, апробують та впроваджують ці технології районними методичними кабінетами відділів освіти Петрівської та Олександрійської райдержадміністрацій створено каталоги педагогічних інновацій, що впроваджуються у закладах освіти районів. Каталоги розміщені на сайтах РМК:

Олександрійський РМК - <http://ormk.klasna.com/uk/site/informatsiine-zabezpechen.html>;

Петрівський РМК - http://petrove-petr-rmk.edukit.kr.ua/metodichna_robota/ppd_innovacii/.

Вчителі-методисти навчальних закладів Олександрійського району підготували ряд методичних посібників, що допомагають вчителям оволодіти інноваційними педагогічними технологіями та поглибити зміст загальноосвітньої підготовки учнів з певних предметів або освітніх галузей знань. Широко використовується досвід учителя Цукрозаводського НВК Бугарь Ю.М. «Інтегративні зв'язки у викладанні літератури та предметів художньо-естетичного циклу», учителя Добронадіївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Тищенко Г.О. «Формування життєвої компетентності учнів задачами прикладного характеру», вчителя Голоківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Ільчішина В.М. «Формування пізнавальних та творчих здібностей молодших школярів», учителя Бутівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Христонько М.П. «Науково-дослідницька робота на уроках історії України» та ін.

З метою поширення інформації інноваційні форми роботи з обдарованими учнями, досвід роботи навчальних закладів на сайті РМК створено розділ «Інноваційна діяльність», в якому розміщені вкладки «Робота з обдарованими дітьми» (<http://ormk.klasna.com/uk/site/robota-z-obdarovanimi-uch.html>).

Свого поширення набувають нові форми методичної роботи у

Долинському районі. Так, в районі діє Віртуальна школа молодого вчителя, проводяться віртуальні засідання РМО вчителів інформатики, вчителів трудового навчання (технологій) (http://drmk.ucoz.ua/index/internet_zakhodi/0-121). Своїми напрацюваннями вчителі активно діляться на засіданнях методичних формувань, на своїх блогах, сторінках фахових видань, через он-лайнкові публікації, на сайтах ЗНЗ.

З метою забезпечення системності, оперативності, залучення до інноваційної діяльності, до роботи з обдарованими дітьми усіх педагогів Долинського району створено блоги «Одаровані діти» (<http://obdditi.blogspot.com/>) та «Інноваційна діяльність» (<http://innovacii2017.blogspot.com/>).

Як зазначає Л.С. Ващенко, свідченням того, що на районних, міських рівнях забезпечуються необхідні умови для управління інноваційними процесами у закладах освіти є те, що:

- зміни, які відбуваються у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідають пріоритетам і перспективам розвитку освіти районів, міст;
- створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для стимулювання педагогів до інноваційного пошуку;
- відділи освіти, методичні служби володіють та використовують засоби управління, що забезпечують інноваційний розвиток освітніх систем районів, міст, ОТГ при збереженні їх цілісності;
- відбувається оновлення функцій управлінської діяльності з урахуванням інноваційних перетворень;
- організаційно-технологічні підходи до управління інноваційними процесами відповідають меті та завданням розвитку освіти регіонів;
- керівники загальноосвітніх навчальних закладів готові вирішувати завдання, що стоять перед управлінням інноваційними процесами в освіті регіону.

До найголовніших недоліків інноваційної діяльності в педагогічній сфері (за І.М. Дичківською) належать такі:

1. Потенційно ефективні новації не впроваджуються або впроваджуються із значним запізненням, що суттєво обмежує можливості одержання корисного ефекту від використання нововведення.

2. Нерідко значні зусилля спрямовуються на впровадження новації, яка не володіє необхідним інноваційним потенціалом. Іноді стимулом для впровадження новації стає її модність, а не очікуваний педагогічний ефект.

3. Низький ефект від впровадження новації виникає внаслідок явного чи прихованого їй опору або неправильної організації інноваційних процесів.

4. Непомірно тривалі строки впровадження.

Запобіганню негативним проявам у педагогічній інноваційній діяльності сприяє дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційного процесу, які мають забезпечуватися на різних рівнях: державному, всеукраїнському, обласному, районному та шкільному.

На нашу думку, для забезпечення організаційно-методичних умов щодо

інноваційного розвитку навчальних закладів необхідно:

методичним службам

1. Спрямувати роботу на:

оновлення змісту науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;
впровадження інноваційних освітніх технологій у практичну діяльність навчальних закладів;

формування засобами методичної роботи інноваційної культури педагогів, їх інформаційної компетентності;

визначення нових підходів щодо розвитку професійної компетентності педагогічних працівників шляхом застосування ними інноваційних освітніх технологій у навчально-виховному процесі, реалізації принципів індивідуалізації, диференціації, інтеграції навчання у практичній діяльності, впровадження інтерактивних форм, нових методів і засобів навчання, виховання учнів.

2. Забезпечити створення максимально сприятливих умов для розвитку обдарованих дітей шляхом:

- системного цільового підходу до організації роботи з обдарованими дітьми;

- удосконалення творчого потенціалу вчителів;

- забезпечення психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів;

- створення системи просвітницької роботи з батьками.

3. Забезпечити підвищення рівня науково-методичного та інформаційного забезпечення педагогічних, науково-педагогічних працівників. Постійно оновлювати на сайтах РМК науково-методичні та навчальні матеріали щодо роботи з обдарованими дітьми, знайомити вчителів з інноваційними педагогічними технологіями, сприяти їх впровадженню в навчально-виховний процес.

4. Розробити конкретні методичні рекомендації щодо індивідуальної роботи з окремих навчальних дисциплін з обдарованими та здібними дітьми.

5. Постійно вивчати педагогічну майстерність учителів, забезпечувати умови для їхньої самоосвітньої діяльності, підвищення загальнокультурного та професійного рівня.

6. Поширювати педагогічний досвід з питань інноваційної діяльності та роботи з обдарованими дітьми.

Загальноосвітнім навчальним закладам:

1. Оновити та адаптувати до умов підпорядкованого навчального закладу розроблені концепції, програми розвитку навчального закладу, системи роботи з розвитку здібностей і обдарувань учнів.

2. Модернізувати шкільні програми щодо роботи з обдарованими учнями, максимально враховуючи можливості освітнього середовища та нахили школярів. На їх основі складати програми індивідуального розвитку та саморозвитку творчої обдарованості.

3. Забезпечити організацію педагогічного процесу так, щоб максимально розвинути здібності дітей.

4. Забезпечити відбір та психологічний супровід обдарованих дітей.

5. Створити необхідні умови для повнішого розкриття інтелектуального, творчого потенціалу учнів, у тому числі шляхом впровадження профільного навчання, надання учням додаткових освітніх послуг відповідно до їх індивідуальних особливостей.

6. Щороку визначати варіативну частину робочого навчального плану, яка б максимально враховувала розвиток обдарованих та здібних дітей.

7. Сприяти участі обдарованих учнів у конкурсах та змаганнях різних рівнів, олімпіадах, турнірах, спартакіадах, конференціях, дистанційних, заочних та позашкільних формах навчання.

8. Постійно здійснювати моніторинг динаміки розвитку творчого потенціалу учнів за напрямками:

- визначення рівня знань учнів з конкретних навчальних дисциплін;
- аналіз динаміки ефективності навчання за шкільними статистичними матеріалами семестрової підсумкової успішності;
- вивчення та аналіз динаміки рівня особистісної зрілості та адаптованості учнів;
- оцінка професійного потенціалу педагогічного колективу школи і аналіз його динаміки;
- виявлення рівня розвитку творчих здібностей учнів, зв'язок цього показника з навченістю та рівнем соціального та особистісного розвитку;
- дослідження психологічних установок, мотивації, ціннісних орієнтацій педагогів та учнів;
- проведення експрес-дослідження рівня інноваційного розвитку навчального закладу і подальше відстеження динаміки цього розвитку;
- застосування інноваційної моніторингової методики контролю залишкових знань учнів та інші.

9. Створити умови для підвищення рівня науково-методичного та інформаційного забезпечення педагогічних, науково-педагогічних працівників.

10. Активізувати роботу щодо підготовки вчителів до роботи з розвитку здібностей і обдарувань учнів, використовуючи інноваційні форми методичної роботи.

11. Сприяти впровадженню у навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій.

Література та джерела

1. Ващенко Л.С. Рівні управління інноваційними процесами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/294/>.

2. Ващенко Л.С. Уміння вчитися — ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства - Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс]. – 2014, Том 43, №5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_3.

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. [Електронний ресурс] / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – Режим доступу: <http://vchilka.in.ua/ipporb>.

4. Науково-методичний супровід комплексного оцінювання інноваційного розвитку ЗНЗ: методичні рекомендації [Електронний ресурс] / Л.А. Онішук, Д.О. Пузіков,

К.В. Гораш, В.М. Зоц, В.М. Лелюх, М.В. Миньківська / за наук. ред. Л.А. Онищук, Д.О. Пузікова. – К., 2015. – Режим доступу: http://undip.org.ua/news/library/metod_rekom_detail.php?ID=3825.

5. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів : монографія [Електронний ресурс] / Щекатунова Г. Д., Тесленко В. В., Цимбалару А. Д., Гораш К. В., Пузіков Д. О., Варава В. Ю., Волченкова Г. М. ; за ред. Щекатунової Г.Д. – К. : Пед. думка, 2013. – Режим доступу: http://undip.org.ua/news/library/monografii_detail.php?ID=1515.

6. Формування освітнього середовища профільної школи : [колективна монографія] / Піддячий М. І., Васьківський М. В., Доротюк В. І., Левченко Н. Г., Туташинський В. І., Кохан О. В., Ассанов М. О., Рогоза В. В., Коляновська М. С., Чудакова В. П. ; за ред. Піддячого М. І. – К. : Пед. думка, 2013. – 200 с.

СТАН НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ МАЛОВИСКІВСЬКОГО ТА НОВОМИРГОРОДСЬКОГО РАЙОНІВ КІРОВОГРДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В.В. Павлюх,

*старший викладач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;*

О.М. Молчанова,

*кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології
і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

На сучасному етапі розвитку суспільства взято курс на реформування освітньої галузі. Реалізація гуманістичної парадигми освіти спрямована на забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти всіх дітей. Тому реформа спеціальної освіти спрямована на альтернативні шляхи організації навчально-виховного процесу та вибір тих форм навчання, що сприяють соціалізації особистості у суспільстві, створюють можливості реалізації власного потенціалу та активної участі у житті суспільства. Але, не зважаючи на альтернативу вибору освітніх моделей, більшість дітей з особливими потребами все ж здобувають освіту в закладах інтернатного типу.

На виконання п.п. 9.3.1. п.9. (розділ ІХ «Тематичне вивчення») плану роботи КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» на 2017 рік та плану роботи кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти викладачами кафедри В.В. Павлюх та О.М. Молчановою було здійснено тематичне вивчення стану науково-методичного та психолого-педагогічного забезпечення діяльності Маловисківської загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІІ ступенів Маловисківської районної ради та спеціальних навчальних закладів обласного підпорядкування міста Новомиргорода.

У процесі вивчення відвідано та проаналізовано серію уроків з різних предметів; виховні заходи; заняття з самопідготовки, проведено індивідуальні

бесіди з питань організації навчально-виховного процесу; здійснено аналіз стану навчально-методичного викладання предметів.

Було встановлено, що організація навчально-виховного процесу в **загальноосвітній школі-інтернаті Маловисківського району** здійснюється відповідно до базових навчальних планів та програм, затверджених Міністерством освіти і науки України. Робочі навчальні плани школи складено відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» та листа Міністерством освіти і науки України від 9 червня 2016 р. №1/9-296 «Про структуру 2016/2017 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів», затверджені начальником управління освіти, науки, молоді та спорту облдержадміністрації. Додаткові години (варіативна складова) розподілені на вивчення предметів (української мови, математики та ін.) та курсів за вибором. Оскільки у 10-11 класах профільне навчання (деревообробка) передбачає креслення різних деталей, у 5-9 класах введено години предмету креслення (допрофільна підготовка). В зв'язку з тим, що не відбувається поділу на групи при вивченні трудового навчання, додаткові години надані на вивчення обслуговуючої праці. У початкових класах курсом за вибором є предмет риторика для розвитку зв'язного мовлення учнів (авторська програма М.Д. Захарійчук, В.О. Науменко) Календарні плани вчителів складені згідно з державними програмами, погоджені та затверджені заступником директора з навчально-виховної роботи та директором школи-інтернату.

У школі навчається 134 учні, налічується 11 класних колективів.

Педагогічний колектив закладу у 2016/2017 навчальному році продовжив роботу над реалізацією проблеми «Соціалізація вихованця через знання, досвід та творчість педагога». Тому метою методичної роботи школи є розвиток творчого потенціалу педагогів, підвищення рівня професіоналізму, загальної культури, ознайомлення з досягненнями педагогічної науки, перспективного досвіду та інноваціями в організації навчально-виховного процесу.

Керуючись Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», рекомендаціями щодо організації й проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної педагогічної освіти, в школі створено методичну раду, до складу якої входять керівники методичних об'єднань вчителів.

Цілеспрямована робота колективу школи над єдиною методичною проблемою сприяє розвитку творчого потенціалу педагогів, вирішенню педагогічних труднощів, створенню здорового психологічного клімату в учнівському колективі, формуванню і розвитку особистості зі стійкою громадською позицією, готовою до конкурентного вибору свого місця в житті.

На засіданнях методичної ради розглядаються результати моніторингових досліджень навчальної діяльності, директивні документи Міністерства освіти і науки України, новинки психолого-педагогічної літератури, питання Державного стандарту базової і повної загальної освіти; аналізується стан

виконання навчальних програм, виконання планів роботи методичних об'єднань; визначаються зміст, форми і методи підвищення кваліфікації педагогів, підбиваються підсумки їх атестації.

Для контролю виконання атестації та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів створено стенд відкритого доступу в учительській «Перспективний план атестації та курсової підготовки», що дає змогу працівникам здійснювати аналіз та самоаналіз запланованого.

Робота методичних об'єднань спрямована на вдосконалення фахової та методичної підготовки, упровадження інноваційних форм і методів навчання. Застосовуючи набуті теоретичні знання, вчителями та вихователями школи були проведені відкриті уроки, заходи, години спілкування згідно затвердженої «Панорами відкритих уроків, заходів, виховних годин», що висвітлено на стенді в учительській.

Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення усієї системи виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації життєдіяльності учня, створення умов для самореалізації у різних видах діяльності. Головною метою виховання особистості є підготовка учнів до повноцінного суспільного життя, яка передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Основні завдання виховної діяльності школи визначені законами України, постановами Верховної ради України, наказами та листами МОН України.

Необхідно зазначити, що посада заступника директора з виховної роботи є вакантною, тому виконання обов'язків тимчасово покладено на заступника директора з навчально-виховної роботи Л.П. Кондратенко, також згідно наповнюваності закладу скорочено посаду педагога-організатора.

Відповідно до річного плану роботи школи минулого навчального року було здійснено вивчення стану виховної роботи в школі з проблеми «Превентивне виховання учнів – пріоритетний напрямок виховання». За результатами вивчення адміністрація школи та педагогічна рада визнали роботу задовільною. Багато недоліків було виявлено з напрямку формування здорового способу життя у вихованців, відвідуванні навчального закладу, підготовці до уроків та ін. У ході вивчення констатовано, що однією з причин низької якості знань учнів визнано дуже неякісне виконання домашніх завдань. Фактично учні засвоюють тільки те, що отримують на уроці. Недостатній контроль з боку як вихователя, так і адміністрації, призвели до низької мотивації до навчання вихованців школи.

Зазначені проблеми у напрямку виховної роботи прямо пропорційно пов'язані з відсутністю системи самоврядування, тому в учнів та вихователів присутня деяка інертність у діяльності. Заступник директора в силу завантаженості приділяє основну увагу пріоритетним питанням, зокрема, веденню документації вихователя, щоденників взаємозв'язку вихователя та вчителів – предметників, проведенню традиційних заходів та ін., але виховна система школи потребує докорінного реформування у плані організації будь-

якої структури самоврядування, наприклад, парламенту, в рамках якої можна активізувати діяльність учнів, мотивувати на успішність навчання та створити певну рейтингову систему, що була б стимулом у навчанні та вихованні для значної кількості учнів. На нашу думку, удосконалення виховної діяльності сприяло б у цілому систематизації та єднанню навчально-виховного процесу.

Традиційними стали в школі-інтернаті проведення щотижневих тематичних лінійок, предметних тижнів, конкурсів осінніх композицій, тому вчителі, класні керівники та вихователі груп планують свою роботу, включаючи всі необхідні сторони виховання, про що звітують на засіданнях методичних об'єднань.

Всі вихованці школи, схильні до протиправних дій, взяті на облік, охоплені гуртковою роботою. Ведеться профілактична робота щодо попередження шкідливих звичок (у вигляді бесід, показу кінофільмів, зустрічей з лікарями та іншими спеціалістами району); особливо тісна співпраця ведеться зі спеціалізованим формуванням «Школа самостійного життя» відділу соціальної роботи Маловисківської райдержадміністрації (щомісячні плани узгоджуються).

Поряд із вищевикладеним необхідно зазначити, що у ході аналізу матеріалів та співбесіди з педагогічним колективом відмічено ріст фахового рівня педагогів. Система консультаційної роботи закладу, обмін досвідом, відвідування занять та уроків досвідчених учителів, робота у напрямку самоосвіти дала змогу окремим вихователям підвищити рівень проведення заходів, виховних годин, що позитивно вплинуло на загальну динаміку виховного процесу. Аналіз роботи було заслухано на засіданні методичного об'єднання вихователів та педагогічній раді (рішення педради від 31.08.2016 р., протокол № 5).

Адміністрація закладу велику увагу приділяє моніторингу навчальних досягнень учнів. З метою підвищення якості навчально-виховного процесу, рівня викладання предметів, контролю виконання навчальних програм у минулому навчальному році були проведені директорські контрольні роботи, державна підсумкова атестація. Проаналізовано та обговорено на засіданні методичного об'єднання типові помилки, допущені при виконанні завдань, намічено шляхи їх подолання, що знайшло відображення в планах методичних об'єднань.

Враховуючи результати моніторингу навчальних досягнень, робота всіх методичних об'єднань школи була спрямована на здобуття учнями знань, вироблення грамотності, різнобічне виховання учнів. Для цього використовувались різноманітні методи та форми діяльності: дискусії, круглі столи, практикуми, тренінги, рольові ігри, дослідження та ін.

З метою обміну досвідом практикується взаємовідвідування уроків, де члени методичних об'єднань діляться враженнями від уроків колег, розробляються рекомендації щодо усунення недоліків, поліпшення підготовки вчителя до уроку. Для охоплення всіх членів колективу методичною роботою, колективними видами робіт, участі у громадському житті, в школі

практикується ведення «Обліку участі педагогічних працівників в роботі школи» – стенд, до якого мають доступ всі педагоги. Тому це є додатковим стимулом для працюючих бути активними, небайдужими, ініціативними.

З прогностичною метою головою методичної ради Л.П. Кондратенко було сплановано методичний тиждень «Я-тобі, ти-мені» (квітень 2017 р.), де члени педагогічного колективу ділилися зі своїми колегами професійною майстерністю: володінням педагогічними технологіями, використанням інноваційних методів роботи та ін. Підсумки методичного тижня обговорювались на засіданні методичної ради та визначався переможець.

Учителі та вихователі школи беруть участь у обласних семінарах (засіданнях обласної творчої групи вчителів початкових класів, практичних психологів; районних семінарах (вчителів математики, фізики, української мови, біології, фізкультури, зарубіжної літератури, географії, історії).

Маловисківська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів з 1 січня 2017 року відповідно до рішення Кіровоградської обласної ради **«Про модернізацію шкіл-інтернатів обласного підпорядкування»** підпорядкована Маловисківській районній раді. Не зважаючи на те, що заклад тільки з січня у підпорядкуванні Маловисківської районної ради, педагогічний колектив активно залучається до всіх заходів району, більшість яких відбувається на базі школи-інтернату. Завідувач районного методичного кабінету Кислякова Вікторія Федосіївна забезпечує координацію методичної роботи в регіоні. У рамках роботи районної «Школи молодого педагога» 15 березня 2017 року на базі закладу було проведено круглий стіл для молодих спеціалістів, які розпочали педагогічну діяльність. У роботі взяли участь досвідчені педагоги (учні яких здобули перемогу в різних конкурсах, олімпіадах та ін.), які презентували власну систему роботи для молодих спеціалістів. Учасники акцентували увагу на сучасних технологіях роботи фахівця, наголошували, що педагог повинен бути обізнаним з комп'ютерними технологіями, які дозволяють значно швидко опрацювати матеріал, провести підсумки; презентували роботу власних блогів і сайтів, що містять інформацію як для учнів, так і для батьків. Перед проведенням круглого столу молоді спеціалісти в он-лайн опитуванні зазначили проблемні питання розпочатої професійної діяльності. Захід було вдало продумано, оскільки запрошені досвідчені педагоги - предметники висвітлювали ті аспекти роботи, труднощі в яких відчувають молоді спеціалісти. По закінченні круглого столу було проведено опитування, результати якого свідчили про позитивну динаміку професійного зростання молодих педагогів.

Для надання кваліфікованої допомоги дітям, що мають вади усного і писемного мовлення, в школі працює логопед (згідно наказу МОН України №135 від 13.05.2005 року та шкільного наказу №81 від 01.09.16 року та Положення про логопедичні пункти системи освіти). Логопедичні заняття відвідує 25 учнів (1-5 кл). Основні завдання - виправлення звуковимови, удосконалення мовного апарату молодших школярів, формування мови учня.

У Маловисківській загальноосвітній школі-інтернаті I-III ступенів Маловисківської районної ради діє соціально-психологічна служба. На посаді психолога працює Ярова О.В., яка має вищу освіту та стаж роботи 11 років. Функції соціального педагога покладені на вчителя Балана О.В., який не має спеціальної освіти.

Практичний психолог працює над проблемою «Створення сприятливого психологічного клімату в колективі». В рамках окресленої проблеми психолог виконує всі види робіт, передбачені Положенням про психологічну службу та Посадовою інструкцією: психодіагностична, консультаційна, корекційно-відновлювальна та розвивальна робота, психологічна просвіта, навчальна діяльність, організаційно-методична робота, зв'язки з громадськістю.

Діагностична робота включає в себе психологічне обстеження дітей, умов навчання та розвитку. Результати оформлюються у вигляді таблиць. Психологом проводились дослідження з різних напрямів. Також, протягом року проводилось діагностування учнів «групи ризику» на запит класних керівників.

Консультаційна робота включала в себе консультації педагогічних працівників за результатами психодіагностики, проводилось вивчення особистості (за запитом), надавалась допомога вчителям у підборі психологічної літератури, опитувальників для анкетування учнів з широкого кола питань.

Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота психолога в основному спрямована на розвиток емоційної сфери та адаптації до навчання.

В рамках психологічної просвіти було організовано і проведено психолого-педагогічний семінар, проводяться «години психолога».

В результаті тематичного вивчення психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу закладу виявлено певні недоліки щодо системи роботи практичного психолога з учасниками навчально-виховного процесу, надано рекомендації з питань системного підходу до здійснення психологічного супроводу.

У рамках вивчення було відвідано розвивальне заняття психолога з учнями по розвитку комунікативних навичок. Заняття не відповідало основним вимогам до проведення таких занять: була відсутня чітка мета заняття та завдання, учні не зовсім розуміли зміст підібраних вправ та мету їх застосування, було мало зворотнього зв'язку та рефлексії. Практичному психологу рекомендується звернути увагу на зазначені недоліки та визначитись з основними напрямками роботи, привести у відповідність до нормативно-правової бази ведення документації.

Функції соціального педагога виконує вихователь, за дипломом – вчитель історії та права О.В. Балан. Він проводить консультації з усіма учасниками навчально-виховного процесу: з батьками (**щодо оформлення соціальних виплат; з приводу навчання дітей в школі, за оформлення опіки, взяття дітей під опіку**); з вчителями (**залучення дітей до навчання; щодо працевлаштування випускників; шкідливі звички учнів**); з учнями

(проблеми у сім'ї; влаштування до сімейних форм виховання; шкідливі звички; проблеми серед однокласників; відвідування школи; вступ до вищих навчальних закладів, оформлення паспорту) та з іншими зацікавленими особами та представниками громадськості.

З метою профілактичної та просвітницької роботи і в рамках реалізації національних, державних та регіональних програм вихователем проводяться різні заходи, зокрема, щодо проведення відеолекторіїв по профілактиці насильства. Відповідно до плану виховної роботи в рамках тематичних тижнів проводяться бесіди, відеолекторії, залучаються спеціалісти з різних організацій для виступів перед учнями, проводяться групові консультування та ін.

Налагоджений зв'язок з представниками міської ради, ПФУ, РЦ ССДМ, ССДРДА, національною поліцією, районним Центром зайнятості, ДРАЦСУ, місцевим відділом соціального забезпечення населення; з будинком культури та музичною школою щодо організації та відвідування гуртків, дозвілля учнів.

Вивчення показало, що однією з основних причин неналагодженої системи виховної роботи та психолого-педагогічного супроводу учнів закладу є відсутність заступника директора з виховної роботи; виховна робота, яка проводиться в закладі не координується між її учасниками, вжиті заходи не аналізуються, як наслідок – не спрацьовує системність та узгодженість всіх ланок навчально-виховного процесу.

У Новомиргородській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті I-III ступенів Кіровоградської обласної ради навчаються діти з порушеннями слуху, з відсутністю слуху, з туговухістю та діти з комбінованими порушеннями, які проживають у м. Новомиргород, Новомиргородському районі та Кіровоградській області.

У школі навчається 112 осіб, функціонує 17 класів та 15 виховних груп, запроваджено 2 відділення: для учнів з інтелектом норма та з порушеннями інтелекту. Організація навчання у закладі забезпечується згідно з базовими навчальними планами і програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

Педагогічний колектив працює над проблемами «Навчання мови як засобу спілкування» та «Реалізація особистісно орієнтованого підходу до розвитку виховання і навчання дітей та підлітків через відновлення змісту освіти та впровадження нових освітніх технологій на всіх ступенях навчання». Для вирішення поставлених завдань педагогічні працівники застосовують сучасні засоби навчання й виховання, а саме: мультимедійні та інтерактивні дошки, кабінет слухової роботи, 3 комп'ютерні класи, комп'ютерні програми для розвитку слухового сприймання та формування вимови «Живий звук», «Адаптація Лого».

З метою вдосконалення навчально-виховного процесу в школі-інтернаті створені методичні об'єднання різних спеціалістів, які працюють над вирішенням різних аспектів індивідуального підходу до учнів та впровадження новітніх технологій.

У закладі навчальний процес будується за базовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку затверджених Міністерством освіти України. Календарні плани вчителями складені відповідно до Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затверджених наказом МОН України від 28.01.2014 р. № 80 (зі змінами, внесеними наказами МОН України від 11.02.2014 р. №133 та від 15.07.2014 №828) (підготовчий, 1-4 класи); Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затверджених наказом МОН України від 22.04.2014 р. № 504 (зі змінами, внесеними наказами МОН України від 11.06.2014 р. №701) (5-7 класи); Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затверджених наказом МОН України від 09.04.2015 р. № 416 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.08.2008 р. № 778 (8-10 класи); Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом МОН України від 12.02.2015 р. № 134 (11-12 класи).

У ході вивчення було здійснено аналіз навчальних планів з різних предметів для учнів спеціальної ланки, який показав відповідність навчальних планів нормативно правовій базі. Державним стандартом передбачено створення умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами шляхом адаптації змісту і методів навчання до пізнавальних можливостей учнів; здійснення під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування учнями навчального матеріалу. Інваріантна складова базового навчального плану передбачає проведення корекційно-розвиткових занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови, які внесено до розкладу занять учнів.

Вивчення дозволяє констатувати, що навчально-виховний процес у школі будується на діагностичній основі, який дозволяє здійснювати диференційований підхід до навчання школярів, враховуючи при цьому специфіку порушень у їхньому розвитку. Позитивним аспектом є наявність у закладі достатньої кількості підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для дітей даної нозології.

У процесі реалізації оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами педагогічний колектив керується спрямованістю на комплексне забезпечення корекційно-компенсаторних функцій спеціальної освіти на основі раннього виявлення порушень у розвитку, вивченні особливостей емоційно-вольової сфери та стану залишків слуху у дітей. Відповідно до Державного стандарту спеціальної освіти у закладі дотримується оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою та інноваційним

підходом до навчання учнів: корекційно-розвиткові заняття (СПО, ЛФК, ритміка, розвиток слухового сприймання та формування вимови).

У закладі створено методичне об'єднання вчителів корекційної роботи, яке працює над проблемою «Формування виразного зв'язного мовлення учнів – основа реабілітації їх в суспільство чуючих людей». Система корекційної роботи забезпечується відповідними спеціалістами вчителями-сурдопедагогами (на сьогодні в закладі працює 17 сурдопедагогів, що мають відповідну фахову освіту, ще 6 навчаються на заочній формі). На окрему увагу заслуговує праця досвідчених педагогів: Щербій Т.Д., Корчохи Т.М., Брижіцької М.К., Шуригіної О.М., Бестаченка О.В., Барченкової О.Ф., Бажановської Н.М., Пантазьєвої В.П. та ін.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 2016 року №1/9-364 «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році» у закладі впроваджено проведення мовних годин, які сприяють практичному закріпленню навчальних знань, здобутих учнями на уроці, у поєднанні з корекційно-розвитковою роботою, залежно від особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності (розвиток мовлення, розвиток слухового сприймання та формування вимови, орієнтування у просторі та мобільність, комунікативні навички та ін.).

Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення проводиться реабілітаційна робота з урахуванням клінічних проявів захворювань та психологічних особливостей учнів, що зумовлюють труднощі в навчанні. Комплексна корекційно-відновлювальна робота в школі-інтернаті проводиться за методиками медико-соціальної реабілітації, рекомендованими Міністерством охорони здоров'я України, та відповідно до індивідуальних програм реабілітації дитини-інваліда.

Навчально-виховний процес спрямований на формування самостійних навичок і адаптації вихованців до сучасного життя та зорієнтований на розвиток здібностей, потреб й життєвих планів кожного вихованця. Виховні заходи проводяться згідно плану виховної роботи школи на 2016/2017 навчальний рік, що розроблений у закладі відповідно до Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (наказ Президента України від 25 червня 2017 року № 344/2017), методичних рекомендацій з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році (додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 25.07.2015 р. № 1/9-376).

Особлива увага приділяється національному та патріотичному вихованню. План виховної роботи включає заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2016 р. №641; наказ ДОН від 25.08.2016 р. № 337 «Про затвердження Плану заходів щодо реалізації

Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді у навчальних закладах» на 2016 – 2020 роки). Протягом навчального року було проведено блок заходів за участю волонтерів, учасників АТО, представників Ради ветеранів Новомиргородського району.

Планування виховної роботи для кожного класу здійснюється з урахуванням розумового, фізичного, соціального, психічного та духовного розвитку учнів та їх вікових особливостей з метою створення психологічно комфортного мікроклімату у взаєминах всіх ланок навчально-виховного процесу. Вихователі проводять різноманітні форми роботи з вихованцями: диспути, тренінги, ярмарки професій, конкурси, дидактичні та ділові ігри, круглі столи, презентації та ін.

Робота вихователів в позаурочний час структурована за напрямками: понеділок – робота над проектами (розвиток творчих здібностей та талентів, навичок пошукової та самостійної діяльності); вівторок – позакласне читання (розвиток самостійного читання, розуміння, осмислення прочитаного, діалогічне мовлення, розвиток словникового запасу); середа – виховні заходи (відповідно до плану виховної роботи закладу на навчальний рік); четвер – побутова праця, побутовий словник; п'ятниця – клуб за інтересами (гуртки, спортивні секції); субота – неділя – клуб вихідного дня (відвідування гуртків Новомиргородського районного дитячого та юнацького центру, кінозал, екскурсії та ін.).

З метою активізації пізнавальної і творчої діяльності вихованців, розвитку креативності та впровадження інноваційних технологій у закладі організовано роботу творчої групи вихователів з проблеми «Впровадження методу проектів у виховний процес школи». У закладі впроваджується проект «Таланти квітнуть серед нас...». Протягом навчального року вихованці мають змогу здобувати знання та застосовувати їх практично, займаються пошуковою та мовленнєвою діяльністю. По завершенні проекту - публічне представлення результатів діяльності кожної групи вихованців, що передбачає усний звіт про особливості та послідовність виконання роботи, підведення підсумків.

У закладі забезпечена обов'язкова складова навчально-реабілітаційного процесу (що є специфікою роботи вихователів закладу), а саме, переорієнтування з виконання режимних моментів на фаховий педагогічний супровід учнів з особливими потребами упродовж другої половини дня. Йдеться про практичне закріплення навчальних знань, здобутих учнями на уроці, у поєднанні з корекційно-розвитковою роботою, залежно від особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності (розвиток мовлення, розвиток слухового сприймання та формування вимови, орієнтування в просторі та мобільність, комунікативні навички та ін.).

Методичне об'єднання вихователів тісно співпрацює з педагогічним колективом школи з метою забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами, проведення ефективної корекційно-розвиткової роботи, плануючи проведення спільних мовних занять: під керівництвом вчителя-дефектолога, вчителя-методиста Пантазьєвої В.П.

розроблено структуру планування та проведення таких занять; заслуговує уваги робота щодо планування та проведення мовних годин вихователя-методиста Пишохи Л.В., яка проводиться у тісному зв'язку із вчителями-предметниками та класним керівником Бажановською Н.М. При підготовці до занять вихователі використовують інтерактивні вправи та завдання, розробляють дидактичні ігри та вікторини на основі мовного матеріалу.

У рамках гурткової роботи школа співпрацює з Новомиргородським районним дитячим центром дитячої та юнацької творчості. Вихованці протягом багатьох років займають призові місця на змаганнях різних рівнів з волейболу, баскетболу, греко-римської боротьби, настільного тенісу, є членами юнацької збірної України з волейболу та баскетболу. Крім того, вихованці шкільних гуртків «Хореографічний» та «Ексклюзив» стали учасниками обласного фестивалю творчості людей з обмеженими фізичними можливостями «Барви життя».

З метою розвитку учнівського самоврядування в закладі, впровадження нових форм дитячого і молодіжного руху, в школі діє учнівське самоврядування «Країна сонячна», яке співпрацює з класними керівниками, вихователями, вчителями-предметниками, соціально-психологічною службою, керівниками гуртків, інструктором з фізичної культури і спорту та є організатором й активним учасником шкільних виховних заходів.

З метою превентивного виховання учнів щодо запобігання шкідливих звичок, вживання наркотичних речовин, профілактики інфікування ВІЛ, СНІД та профілактики правопорушень серед дітей та учнівської молоді в закладі систематично організовуються зустрічі з лікарями, налагоджена тісна співпраця з центром соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді, з Новомиргородським відділом національної поліції. Розроблено плани спільних заходів, спрямованих на профілактику бродяжництва, вживання і розповсюдження наркотиків, психотропних речовин серед дітей та учнівської молоді закладу.

Реалізації виховної складової сприяє діяльності соціально-психологічної служби. Соціальний педагог Мазуренко Л.Ю. займає посаду лише 1,5 місяця і працює над проблемою «Соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу в контексті соціалізації учнів з особливими освітніми потребами».

Протягом 2016/2017 н.р. у закладі вакантною є посада практичного психолога. Деякі функції практичного психолога виконують класні керівники.

У закладі функціонує методичне об'єднання класних керівників, які працюють над методичною проблемою «Роль особистісно орієнтованої педагогіки в роботі класного керівника». Класний керівник складає індивідуальну карту дитини, у якій визначається стан здоров'я, навчально-пізнавальні можливості, ступінь свідомості та дисциплінованості стосовно навчальної діяльності, спрямованість особистості дитини, також ведеться документація по вивченню колективу класу та складається психолого-педагогічна характеристика, де відмічаються загальні дані про колектив; зміст і характер навчальної діяльності (поведінка, дисциплінованість, взаємодопомога

і т.д.); позашкільне життя класу (гуртки, суспільно-корисна праця, участь у загальношкільних заходах, ініціативність учнів); загальні висновки. Класні керівники складають аналіз та план виховної роботи на навчальний рік за основними напрямками виховання; планують та ведуть виховну роботу з безпеки життєдіяльності, для якої ними розроблено цикл бесід.

У школі діє Рада профілактики правопорушень, у рамках якої здійснюється облік учнів, схильних до порушень дисципліни та порядку, режимних правил, до агресивної, не толерантної поведінки у школі, поза школою, у спілкуванні із оточенням. На кожного учня, який є на внутрішньошкільному обліку, заводяться картки, пишуться характеристики, ведуться щоденники психолого-педагогічних спостережень (за їх вчинками). Усі учні задіяні у загальношкільних заходах та охоплені гуртковою роботою.

Школа співпрацює із батьківським комітетом. Оскільки контингент учнів закладу – це діти із усієї області, то в закладі практикується такий вид роботи, як «Заочний університет для батьків».

Також вважаємо за необхідне наголосити на повній залученості директора закладу Щербини С.С. до всіх процесів, які відбуваються в інтернаті, її широку обізнаність стосовно навчання, виховання в школі та життя в сім'ї всіх без винятку учнів. Поряд із зазначеними позитивними моментами доцільно активізувати висвітлення роботи закладу на сайті, удосконалити інформацію на блогах педагогів, звернути увагу на розробку відеоматеріалів для учнів та батьків.

У Новомиргородській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті І-ІІ ступенів Кіровоградської обласної ради навчаються діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, що забезпечує реалізацію права таких громадян на здобуття базової загальної середньої освіти та здійснює заходи з реабілітації.

Дана школа забезпечує здобуття певного рівня освіти, професійну орієнтацію та підготовку, проводить корекційно-розвиткову роботу з дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. У школі навчається 117 учнів, налічується 13 класних колективів та працює 11 виховних груп.

Навчально-виховний процес організовано відповідно до навчального плану на 2016-2017 навчальний рік та плану роботи школи. Робота закладу здійснювалася згідно з чинним законодавством і спрямовувалася на виконання основних завдань і положень законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Положення про дитячі будинки та школи-інтернати, Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Робочі навчальні плани на 2016-2017 навчальний рік для Новомиргородської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІ ступенів складено відповідно до нормативної документації. Для занять з

трудового навчання в 8-9 класах з наповненістю 8 і більше учнів відповідно забезпечується поділ на групи згідно з нормативами, затвердженими МОН України від 20.02.2002 р. № 128 із змінами, внесеними від 09.10.2002р. № 572. Відповідно до нормативної документації корекційні заняття проводяться по три години в тиждень в початкових класах і по одній годині в 5-9 класах. Заняття з розвитку мовлення проводяться по 5 годин на тиждень в початкових класах. Ритміка проводиться по дві години на тиждень у початкових класах. Зміст корекційно-розвиткових занять спрямований на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів і реалізується через корекційні заняття («Корекція розвитку») та логопедичні заняття («Розвиток мовлення»).

Педагогічний колектив працює над науково-методичною проблемою «Корекційно-превентивне навчання та виховання, як засіб реабілітації та інтеграції дитини в суспільстві».

Велику увагу колектив приділяє удосконаленню навчально-виховного процесу, так, проведено 8 нарад при директорові. На нарадах розглядалися питання, що стосуються різних напрямів роботи: навчально-виховного процесу, стану викладання предметів, підсумків навчально-виховної діяльності за семестр, господарської діяльності, діяльності підрозділів життєзабезпечення школи тощо.

Діяльність методичної роботи школи спрямована на підвищення рівня професійної майстерності педагогів, активізацію педагогічних досліджень, збільшення кількості і покращення якості науково-методичних розробок, створених педагогами-практиками. Слід відзначити, що на засіданнях науково-методичної ради презентується передовий педагогічний досвід, проводяться обговорення відкритих уроків, виховних заходів, науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, виконання навчальних програм. Упродовж року постійно проводяться психологічні і педагогічні семінари з практичними заняттями.

Члени методоб'єднання вихователів працюють над проблемою «Особливості організації навчально-виховного процесу в умовах корекційної спрямованості розвитку учнів». На виконання плану роботи школи виховна діяльність колективу націлена на виконання завдань щодо формування громадянина-патріота України, виховання якостей свідомої особистості з громадянською позицією, готовою до вибору свого місця в житті, створенні умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, інтересів на ґрунті національної культури і традицій, виховання громадянина з демократичним світоглядом і культурою, який не порушує прав і свобод людини, готового для подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я, формування належних гігієнічних навичок і засад здорового способу життя.

В закладі працює 8 методичних об'єднань. Усі методичні об'єднання мають плани роботи на рік і проводять свої засідання один раз на квартал. Слід

зазначити, що тематика засідань методичних об'єднань відповідає педагогічній темі, над якою працює школа.

Вчителі початкових класів працюють за Новим Держстандартом та керуються у роботі визначеними напрямками корекційно-розвиткової роботи.

У навчальній діяльності пріоритет надається розвитку зорового та слухового сприймання, мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичного, соціально-комунікативного розвитку дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування. Основна робота з дітьми із затримкою психічного розвитку спрямована на удосконалення недорозвиненого мовлення, поповнення словникового запасу, збагачення знань про оточуючий світ. Важливим показником системності у роботі є взаємозв'язок всіх ланок корекційно-розвивального супроводу, зокрема, на уроках рідної мови вчителі проводять фронтальні, групові та індивідуальні види роботи та узгоджують їх зі змістом корекційно-розвиткових занять, логопедичних занять.

Корекційно-розвиткові заняття з курсу «Розвиток мовлення» є важливою складовою роботи спецшколи для дітей із ЗПР, яка спрямована на подолання порушень мовлення та удосконалення мовних, мовленнєвих і соціально-комунікативних умінь і навичок дітей. Основною метою занять є подолання порушень мовленнєвого розвитку (ФФН, ЗНМ III-IV рівнів, дисграфій і дислексій) та формування комунікативної компетентності.

Позитивною динамікою корекційно-відновлювальної роботи в навчальному році є переведення 8 учнів до масових шкіл та помітна динаміка індивідуального розвитку окремих учнів.

Заклад забезпечений необхідними кадрами для ефективного супроводу дітей, які мають особливі освітні потреби: вчитель-дефектолог (1), вчитель-логопед (2), психолог (1), вчитель ЛФК (1). У цьому році 3 педагогічні працівники отримують другу вищу освіту за дипломом «Корекційна педагогіка. Олігофренопедагогіка. Вчитель-логопед», 1 працівник – освіту за дипломом «Практичний психолог» та продовжує навчання 1 працівник за освітою «Логопедія».

Соціальний педагог школи Меркоєв А.А. працює над проблемою «Соціалізація вихованців та реалізація їхніх можливостей як повноцінних членів суспільства». Основна увага приділяється таким категоріям: інваліди, мігранти, перебування одного з членів сім'ї у місцях позбавлення волі, важковиховувані діти, девіантні діти, сироти, позбавлені батьківських піклування, діти – батьки яких не мають житла або роботи, діти з неповних та багатодітних сімей.

Проблема, над якою працює практичний психолог школи Наливайко С.А., – «Виправлення вад емоційно-вольової сфери учнів шляхом корекційно-розвивальної роботи, яка спрямована на розвиток пізнавальної діяльності та комунікативних здібностей». Практичний психолог працює відповідно до основних видів діяльності: психодіагностики, консультування,

корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи, психологічної просвіти, організаційно-методичної роботи та зв'язків з громадськістю.

Робота з молодшими школярами направлена на підготовку дитини до навчання, адаптацію до шкільного життя, формуванню готовності до переходу у середню школу учнів 4 класу, виявлення учнів «групи ризику».

Робота з учнями середньої школи спрямована на допомогу в адаптаційний період п'ятикласників, роботу з дітьми, що мають ознаки шкільної дезадаптації (недостатній рівень навчальних досягнень, порушення поведінки, емоційна нестабільність), допомога в соціалізації учнів 9-х класів, профорієнтація.

Робота з педагогічним колективом орієнтується на оптимізацію емоційних станів, попередження «професійного вигорання», гуманізацію взаємин вчитель - учень, творче подолання конфліктів, консультування із складних проблем навчання та виховання дітей, допомозі у проведенні індивідуальної роботи з учнями.

Соціально-психологічні дослідження спрямовані на визначення психологічної готовності до школи; дослідження психологічної адаптації; дослідження пізнавальної сфери дітей; профдіагностика; дослідження особливостей особистості; дослідження міжособистісних стосунків; спостереження за особливостями навчально-виховного процесу.

Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота спрямовані на розвиток пізнавальної діяльності, формування позитивної мотивації до навчання, навичок самоконтролю, навичок соціально прийнятним способом виражати негативні емоції, відповідальної поведінки, позитивного образу «Я», згуртування учнів у класному колективі, корекція агресивності, емоційно-вольової сфери, зниження рівня тривожності, корекція страхів, розвиток комунікативних навичок учнів.

Практичним психологом проводиться консультативна та просвітницька робота з педагогічними працівниками. Системною є профілактична робота з учнями, які стоять на внутрішкільному обліку. За кожним з них закріплено педагога-наставника та заведена індивідуальна картка, з ними працює заступник з навчально-виховної роботи, практичний психолог, соціальний педагог. Стан роботи з цими учнями заслуховується на нарадах при директорові, на засіданнях профілактичної ради. Проводиться консультування вчителів щодо добору форм і методів корекційно-виховного впливу.

Наказом по школі створено профілактичну раду, яка діє відповідно до Положення про профілактичну раду. Планування та здійснення роботи з учнями «групи ризику» і сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах передбачено у виховних планах класних керівників та вихователів.

Проводиться систематична робота з батьками. У школі діє консультпункт «Сімейна педагогіка», де практичним психологом надаються практичні поради щодо виховання сучасної дитини. Працівниками психологічної служби школи надається методична та практична допомога класним керівникам, вихователям, вчителям предметникам в роботі з учнями, які потребують особливої

педагогічної уваги. Саме за результатами вивчення сім'ї складаються соціально-педагогічні паспорти класів, школи, а працівниками соціально-психологічної служби школи ведеться систематична індивідуальна та групова робота з різними соціальними групами.

100% учнів школи задіяні у гуртковій діяльності за інтересами та потребами, важковиховувані діти та діти із сімей, що тимчасово опинились в складних життєвих обставинах.

Формування ініціативної, здатної приймати рішення особистості неможливе без широкого залучення учнів до управління шкільними справами через діяльність в органах учнівського самоврядування. Під час засідань учнівської ради «Надія» (відповідно до плану) учні набувають навичок відстоювати власну думку, розвивається терпимість до різних ідей і точок зору, вміння слухати і чути, дивитись і бачити, спостерігати і аналізувати, систематизувати і робити правильні висновки. Учнівська Рада «Надія» включає в себе 4 комісії: освіти «Ерудит», дисципліни та порядку, з охорони здоров'я і культури та спорту «Дозвілля».

З метою формування національно-патріотичної свідомості учнівського колективу як однієї із найважливіших цінностей і основ морально-духовної єдності суспільства; виховання активної громадянської позиції, гідного виконання суспільного і державного обов'язку з урахуванням їх інтересів, потреб у різноманітних сферах людської діяльності та спілкування; виховання позитивного ставлення до праці як однієї з головних цінностей у житті, розвиток потреби праці на благо суспільства, Батьківщини, держави. Педагогом-організатором школи створено «Кімнату слави» за участю класних колективів. **Також організуються зустрічі з працівниками різних служб (Новомиргородського ВП, медицини, служби у справах дітей, центру зайнятості), ветеранами війни та праці, письменниками рідного краю, учасниками АТО, воїнами-афганцями, волонтерами. Всі виховні заходи висвітлюються на сторінках офіційного веб-сайту школи та на Фейсбуці.**

З метою подальшого удосконалення науково-методичного та психолого-педагогічного забезпечення діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів I-III ступенів та спеціальних навчальних закладів обласного підпорядкування необхідно:

сприяти залученню педагогічних працівників до дистанційних спецкурсів, тренінгів, активізувати роботу щодо впровадження в практику роботи сучасних форм організації навчально-виховного процесу: квестів, методичних коучингів, буккросінгу, флеш-мобів, тренінгів та ін.;

у рамках методичних формувань ширше практикувати звіти педпрацівників про результативність підвищення кваліфікації та самоосвітньої роботи, сприяти розробці відеоматеріалів у напрямку навчально-виховної діяльності закладів;

удосконалити роботу напряму виявлення та створення системи роботи з обдарованими учнями, залучати учнів до науково-дослідної роботи в рамках Малої академії наук.

ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ НОВОПРАЗЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Г.Я. Якова,

методист навчально-методичного відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Під час тематичного вивчення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Олександрійського району з проблеми «Інноваційний аспект методичної роботи з питань розвитку здібностей і обдарувань учнів» вивчалася робота Новопраського навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради Кіровоградської області (директор - Мітленко Лариса Олександрівна).

Новопраський навчально-виховний комплекс знаходиться в центрі восьмитисячного населеного пункту – селища Нова Прага. У закладі навчаються діти 6–17 років основної його частини, зокрема: північно-східної, південної та центру, а також сіл Лозуватки, Григорівки та Світлопілля Кіровоградської області. У даний час в школі навчається 372 учня.

Навчально-виховний процес здійснює 41 вчитель: 22 мають вищу кваліфікаційну категорію, 8 – першу кваліфікаційну категорію, 16 – звання «Старший учитель», 4 – звання «Учитель-методист», 1 – звання «Заслужений учитель України».

У своїй роботі з розвитку здібностей і обдарувань учнів педагогічний колектив Новопраського навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради Кіровоградської області керується Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про опорний заклад з інноваційної діяльності» та ін. У закладі розроблений і діє «Статут Новопраського НВК» (затверджений наказом директора Новопраського навчально-виховного комплексу Олександрійської районної ради Кіровоградської області від 01.10.2014 р. № 208 «Про дотримання Статуту Новопраського навчально-виховного комплексу та Правил поведінки для учнів»), яким визначені та затверджені: організація навчально-виховного процесу, загальні положення, права та обов'язки учасників навчально-виховного процесу (вчителів, учнів, батьків), а також питання управління навчальним закладом, компетенції педагогічної ради, міжнародне співробітництво та фінансові питання функціонування закладу.

Основними напрямками роботи НВК є:

- удосконалення системи виховної та навчально-виховної роботи;
- створення належних умов для розвитку здібностей та обдарувань учнів;
- формування свідомого ставлення учнів до власного здоров'я;
- підвищення престижу, професійної підготовки та діяльності вчителя.

Уся система роботи Новопраського НВК спрямована на створення максимально сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морально-естетичного, фізичного розвитку особистості; виховання національно свідомого громадянина України; забезпечення індивідуальних освітніх потреб особистості учня, випускника НВК; визначення та реалізацію світогляду, власної життєвої позиції, життєвого успіху.

Науково-методична проблема, над якою працює заклад, – «Створення психолого-педагогічних умов для підвищення рівня навчальних досягнень, формування життєвої активності та духовно-моральних цінностей особистості».

Характерним для колективу Новопраського НВК є прагнення впроваджувати нове у методику навчання і виховання; експериментувати, добираючи найефективніші форми і методи навчально-виховної роботи. Рада НВК планує роботу таким чином, щоб охопити всі ланки навчально-виховного процесу, експериментальну роботу, роботу з розвитку здібностей та обдарувань учнів, удосконалення та вивчення педагогічного досвіду.

Система методичної роботи Новопраського НВК включає:

1. Проведення тематичних семінарів.
2. Партнерське співробітництво.
3. Участь у тематичних конкурсах.
4. Відкриті уроки, заходи.
5. Позакласна робота з навчальних предметів.
6. Проведення предметних тижнів.
7. Дидактичне забезпечення викладання предметів.
8. Вивчення та узагальнення педагогічного досвіду вчителів.
9. Експериментальна робота (апробація електронних версій підтримки навчальних предметів).
10. Робота з обдарованими учнями (система секцій Шкільного наукового товариства «Сузір'я», олімпіади з базових дисциплін, участь у МАН).
11. Підвищення кваліфікації вчителів (курсова перепідготовка, атестація, навчання у ВНЗ, участь в семінарах закладу, району).

Методична робота закладу має чітку структуру та чітко сплановані у часі етапи реалізації науково-методичної проблеми:

1. діагностично-теоретичний (2015-2016 н.р.);
2. адапційно-корекційний (2016-2017 н.р.);
3. практичний (липень 2017 р. - липень 2019 р.);
4. підсумковий (липень 2019 р. – грудень 2020 р.).

На кожному етапі роботи постають нові конкретні завдання, які успішно вирішує педагогічний колектив.

Серед визначених завдань методичної роботи закладу виділимо ті, які стосуються інноваційної діяльності та роботи з обдарованими учнями:

1. Вивчати та впроваджувати досягнення психолого-педагогічної науки, педагогічного досвіду, інноваційних технологій навчання.
2. Вивчати і аналізувати результативність роботи вчителів, ефективно

використовуючи методи спостереження та анкетування. Пропагувати передовий педагогічний досвід, висвітлювати діяльність вчителів на сайті школи.

3. Активізувати діяльність членів методичної ради з питань організації методичної роботи з вивчення та впровадження інноваційних технологій, використання у роботі педагогічних програмних засобів.

4. Розвивати професійну компетентність педагогів шляхом використання нових інноваційно-комунікаційних технологій.

5. Покращити роботу з обдарованими дітьми.

6. Створювати умови для саморозвитку та самоосвіти педагога.

7. Удосконалити структуру, зміст і форми організації методичної роботи з педагогічними працівниками на основі моніторингу, діагностування та диференціації.

З метою реалізації поставлених завдань, у плані методичної роботи закладу заплановані відповідні заходи, такі, як:

- робота педагогів над інноваційним проектом «Обдаровані діти» (за окремим планом);

- практична робота над створенням учнівських портфоліо обдарованих учнів;

- проведення педагогічних читань на тему: «Створення психолого-педагогічних умов для підвищення рівня навчальних досягнень учнів»;

- моніторинг результативності використання інноваційних технологій у навчальному процесі;

- засідання творчої групи з проблеми «Оновлення та корегування картотеки обдарованих дітей»;

- круглий стіл на тему «ІКТ у позакласній роботі»;

- запровадження оформлення кожним учителем картки педагогічного досвіду, створення банку інноваційних технологій;

- проведення експертизи навчання обдарованих та здібних дітей, а також школярів, які навчаються на високому рівні (робота з анкетами);

- реалізація проекту «Обдаровані діти»;

- ділова гра Педагогічний ринг «Мандрівка ІКТ-країною»;

- майстер-клас «ІКТ-супровід сучасного уроку».

Педагогічним колективом та адміністрацією закладу використовуються різноманітні форми роботи для обміну досвідом та підвищення рівня професійної майстерності й компетентності педагогічних працівників у процесі реалізації методичної проблеми та поставлених завдань, це: конференція «Використання програмних засобів навчання та Інтернет ресурсів»; круглий стіл «Професійна етика вчителя»; семінар-практикум «Інновації в навчанні. Шляхи впровадження»; навчальний семінар «Використання мультимедійної дошки у навчальній та виховній діяльності»; методичний міст «Перспективність і наступність у роботі дошкільної, початкової і середньої ланок освіти»; тренінг «Вирішення конфліктних ситуацій»; майстер-клас

«Використання сервісів Веб 2.0 у діяльності вчителя»; практичне заняття «Платформи для створення тестів».

Започатковані і діють такі проекти:

«Єдиний інформаційний простір школи», «Профільне навчання», «Обдарована дитина», «Формування ключових і предметних компетентностей учнів початкової школи засобами ІКТ», «Школа-толерантне середовище» тощо.

Необхідно відмітити функціональний Інтернет-сайт закладу, де в повному обсязі представлена й структурована виховна, методична робота закладу; інноваційна діяльність, робота з обдарованими учнями та науково-дослідницька діяльність учнів. Завдяки цьому дуже легко, без будь-яких перепон, ознайомитися з усіма напрямками роботи педагогічного колективу Новопраського НВК та запозичити необхідний досвід, зокрема, систему роботи педагогічного колективу з обдарованими учнями. На сайті вичерпно представлена повна інформація про історію закладу, його працівників, учнів.

Заклад має сучасне технічне оснащення: у наявності 3 мультимедійні дошки, два проектори та сучасне комп'ютерне обладнання у навчальних аудиторіях. ІКТ-технології використовуються у роботі педагогічного колективу досить на високому рівні. Кожен учитель веде свій інформаційний блог. Здійснюється робота щодо функціонування платформи для дистанційного навчання, наприклад створення інформаційних паспортів до окремих тем з навчальних предметів для ознайомлення учнів з пропущеним матеріалом (з будь-яких причин) або для повторення і систематизації знань у процесі підготовки до ДПА та ЗНО. Здійснюється робота щодо функціонування платформи для дистанційного навчання, наприклад, створення інформаційних паспортів до окремих тем з навчальних предметів для ознайомлення учнів з пропущеним матеріалом (з будь-яких причин) або для повторення і систематизації знань у процесі підготовки до ДПА та ЗНО. Використовуються навчальні комп'ютерні ігри, наприклад: комп'ютерна гра (розроблена вчителем української мови та літератури Бугайовою Н.А.) для вивчення творів з української літератури; навчаюча гра «Sunflouг» (для учнів молодших класів) та ін.

Такий напрямок роботи закладу, як робота з обдарованими учнями у річному плані роботи винесена окремим розділом і включає: створення педагогічним колективом «Банку обдарованих дітей»; розроблення методичних рекомендації на допомогу батькам та вчителям, які працюють з обдарованими дітьми - «Розвиток обдарованості особистості».

Також, на сайті школи створений і ведеться Блог «Обдаровані діти», який відображає роботу творчої групи вчителів з проблеми: «Організація роботи з обдарованими учнями» (керівник – Петренко С.Г.). Мета створення цієї творчої групи: об'єднати зусилля педагогів-дослідників для отримання якісного, ефективного результату по підготовці обдарованих дітей, розвитку їх здібностей та інтересів. Завдання творчої групи – це допомога обдарованим та здібним учням обрати позитивну стратегію життєвого спрямування.

Творча група «Організація роботи з обдарованими учнями» працює за окремим планом роботи, який включає такі види діяльності творчої групи, як методичні консультації («Як розвивати творчий потенціал дитини?»), майстер-класи («Учись у нас: цікаво, конкретно, практично»), консультації (щодо підбору тематики науково-дослідницької діяльності учнів), робота в групах, проблемний стіл з участю практичного психолога («Обдарованість – природний дар чи наполеглива творча праця?»), збір і систематизація інформації, методичні поради тощо. Робота творчої групи керується положенням, затвердженим на засіданні методичної ради закладу.

З метою реалізації ідеї підвищення ефективності навчально-виховної роботи впроваджуються у практику роботи досягнення педагогічної науки, психології, передового педагогічного досвіду вчителів, інноваційні технології навчання.

**Інтерактивні методи, прийоми та технології,
які використовуються членами творчої групи:**

Прізвище, ім'я, по батькові вчителя	Методи, прийоми та технології
Петренко Світлана Григорівна	Інтегральні педагогічні технології (бінарні, інтегровані уроки)
Мітленко Лариса Олександрівна	Проектний метод
Бугайова Наталія Анатоліївна	Інформаційно-комунікативні технології, наявність зворотного зв'язку
Богданова Наталія Михайлівна	Використання опорно-логічних схем, інформаційних паспортів, інтерактивних вправ
Ярчук Олена Сергіївна	Інформаційні паспорти
Федорова Ірина Миколаївна	Технологія особистісно-орієнтованого уроку
Чорна Галина Василівна	Ігровий метод

На сьогодні Новопраський НВК є, безсумнівно, одним із кращих навчальних закладів. Його вихованці мають можливість опанувати не тільки предмети інваріантної частини навчального плану, а й варіативної складової: курси за вибором «Ми громадяни України», «Громадянська освіта», комп'ютерне програмування.

Адміністрація здійснює науково-методичну роботу з учителями, які об'єднані в однопрофільні та багатопрофільні методичні об'єднання:

№ з/п	Методичні формування	Керівник	Проблема, над якою працюють
1.	ШМО вчителів початкових класів	Гейко Людмила Петрівна	Формування і розвиток життєвої активності та пізнавальної діяльності молодших школярів засобами сучасних освітніх технологій навчання
2.	ШМО вчителів суспільно-гуманітарного циклу	Бугайова Наталія Анатоліївна	Формування морально-етичного ідеалу, розвиток інтелекту учнів на уроках предметів суспільно-гуманітарного циклу

3.	ШМО вчителів природничо-математичних наук	Чорна Галина Василівна	Створення оптимальних умов для розвитку навчально-пізнавальних, професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів у процесі навчання
4.	ШМО вчителів оздоровчо-естетичного циклу	Зайченко Сергій Іванович	Розвиток творчих здібностей на уроках естетично-оздоровчого напрямку навчання, та використання інноваційних ідей на заняттях
5.	ШМО класних керівників	Артюхова Інна Володимирівна	
6.	Творча група	Бугайова Наталія Анатоліївна	ІКТ-супровід сучасного уроку
7.	Творча група	Петренко Світлана Григорівна	Робота з обдарованими учнями
8.	Творча група	Федорова Ірина Миколаївна	Школа молодого вчителя

Необхідно зауважити, що у Новопраському НВК працює надзвичайно творчий колектив учителів, які з величезним бажанням прагнуть розвиватися самі, свою професійну майстерність та компетентність, а тому й учні мають нагоду під керівництвом творчих педагогів розвивати свої здібності й таланти. Стимулюючи педагогів до творчого росту, керівництво школи заохочує їх брати участь у роботі районних, обласних творчих груп, конкурсів «Учитель року», «Класний керівник року».

Педагогами Новопраського НВК активно впроваджуються такі інноваційні педагогічні технології:

1. Розвивальне навчання (автори: Д. Ельконін – В. Давидов);
2. Перевернуте навчання (автори: Аарон Самс і Джонатан Бергманн (США));
3. Технологія формування творчої особистості (автори: Ю. Богоявленська, Р. Грановська, В. Паламарчук, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.);
4. Інтерактивні технології (автори: О. Пометун, Л. Пироженко);
5. Технології проектного навчання («Метод проектів») (автор: К. Баханов та ін.);
6. Тестові технології (автор: Л. Кухар, В. Сергієнко).

Новопраський навчально-виховний комплекс Олександрійської районної ради визначений базовим закладом, у тому числі за напрямком роботи з обдарованими учнями. Аналізи звітів за рік допомагають оцінити можливості педагогічного колективу щодо кожного аспекту навчально-виховного процесу, виявити рівень фахової майстерності кожного учителя та результати досягнень учнів.

У процесі вивчення методичної роботи закладу з'ясовано, що значна частина педагогів застосовує інноваційні технології з метою підвищення професійної компетентності, рівня навчальних досягнень учнів; усвідомлює необхідність інноваційної діяльності, пропагує власні надбання.

Інноваційні методи роботи з обдарованими учнями використовуються й вчителями початкових класів, а саме: ігрові технології – LEGO-технології в початковій школі. Це сучасний, захоплюючий та дієвий спосіб навчання. Завдяки улюбленій грі, яка викликає стійкий інтерес, сприяє розвитку творчості, мовлення, вміння спілкуватися з однолітками учнями краще засвоюється матеріал із різних тем з української мови. Базові кубики LEGO – це чудовий наочний матеріал, який допомагає у опрацюванні творів з літературного читання. Цей вид роботи активно впроваджує вчитель початкових класів Корнієнко О.Г.

LEGO-технології активно використовуються і для навчання учнів середніх і старших класів. Так, у закладі створений і активно працює гурток Робототехніки. Заняття гуртку Робототехніки проводяться для учнів, починаючи з початкових класів. Гурток Робототехніки – це можливість для школярів вивчати математику, фізику та програмування у цікавій та доступній ігровій формі, розвивати свою творчість, можливість працювати в команді. Даний вид роботи є чудовим плацдармом для розвитку творчого потенціалу учнів, що, в свою чергу, дає можливість розвивати свої знання, здобувати нові, втілювати свої мрії у життя, та безперечно перемагати на різноманітних інтелектуальних змаганнях.

Прикладом інноваційного підходу до навчання й опанування нових знань є спільна діяльність педагогічних працівників та учнів Новопраського НВК, які виграли грант та пройшли два етапи захисту навчального проекту у м. Вінниці за програмою «Про.Навички» і готуються до фіналу конкурсу, який передбачає надання школі–переможниці гранту на суму близько 100 тис грн. Також педагоги закладу залучили до співпраці компанію «Пролего», яка подарувала школярам навчальний набір з робототехніки. Учні НВК брали участь у Всеукраїнському фестивалі «ROBOfirst - більше ніж роботи».

Школярі здобули перше місце у номінації інноваційний проект - ідея-стартап «Доктор Му». За умовами «ROBOfirst - більше ніж роботи» школярі ініціювали нову універсальну ідею з теми «Пліч-о-пліч з тваринами», яка і теоретично, і практично може бути втілена в життя. Для цього вони провели ряд ґрунтовних досліджень і на їх основі сконструювали роботизований проект, що передбачає надання швидкої мобільної допомоги великій рогатій худобі.

У січні 2017 року команда юних робототехніків «Сузір'я» стала учасницею міжнародного хакатону (змагання з розробки комп'ютерних ігор) Global Game Jam, який проходив вже вдруге на базі Льотної академії Національного авіаційного університету. Команда учнів Новопраського НВК представила проект «Picture in Music»: навчальна гра на стику фізики, музики, інформатики та робототехніки. Гравці повинні пройти кілька етапів: вивчити теоретичний матеріал з розділу фізики «Звукові хвилі», пройти тестування і отримати доступ до наступних рівнів гри: конструювання роботизованих музичних інструментів у середовищі Lego Digital Designer та їх програмування за допомогою Lego Mindstorms Education. І, нарешті, малювання картини за допомогою музичних інструментів, які складають оркестр роботизованих

музичних інструментів. Команда була відзначена за креативний підхід до розв'язання поставленої задачі, практичну спрямованість проекту та отримала приз глядацьких симпатій. В якості нагороди учні привезли до школи навчальний набір з робототехніки, набір датчиків та планшет.

Також для обдарованих дітей в районі шість років поспіль працює Літня Астрошкола. На базі Новопраського НВК діє очно-дистанційна школа «Сузір'я», метою якої є надання школярам району додаткових можливостей для навчання за допомогою сучасних форм отримання освіти. Очікуваний результат: набуття учнями навичок самоосвітньої роботи та оволодіння ІКТ-технологіями для організації самостійної пошукової діяльності школярів, підготовка учнів до ЗНО з української мови та літератури, формування технологічної культури учнів.

Одним із результатів є те, що робота учнів Новопраського НВК «Автономна роботизована вантажно-транспортна система» посіла III місце на Всеукраїнській науково-технічній виставці молодіжних інноваційних проектів «Майбутнє України».

Упровадження інноваційних форм діяльності сприяє підвищенню рівня викладання предметів, професійної компетентності педагогів, сформованості життєвих компетентностей та позитивного іміджу як випускників, так і навчальних закладів у цілому. Першими готовими до змін повинні бути керівники навчальних закладів.

Аналіз досягнень учнів Новопраського НВК демонструє рівень ґрунтовної праці адміністрації закладу та педагогічного колективу у цілому.

У 2015/2016 навчальному році випускники 9-х та 11-х класів Новопраського навчально-виховного комплексу мають досягнення в навчанні, які представлені у *Таблиці 1* та *Таблиці 2*.

Таблиця 1

Усього випускників 9-х класів	Отримали свідоцтво про базову загальну середню освіту:			
	звичайного зразка		з відзнакою	
	чол.	%	чол.	%
35	32	91	3	9

Таблиця 2

Усього випускників 11-х класів	Отримали атестат звичайного зразка		Нагороджено				Нагороджено грамотою за особливі успіхи з предмета	
			золотою медаллю		срібною медаллю			
	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%
30	28	93	2	7	-	-	13	43

За результатами складання ЗНО учнями закладу:

Українська мова і література			Математика			Історія України		
Кількість учнів, які склали ЗНО з української мови та літератури, осіб	Кількість учнів, які набрали 160 і вище балів, осіб	Відсоток учнів, які набрали 160 і вище балів, %	Кількість учнів, які склали ЗНО з математики, осіб	Кількість учнів, які набрали 160 і вище балів, осіб	Відсоток учнів, які набрали 160 і вище балів, %	Кількість учнів, які склали ЗНО з історії України, осіб	Кількість учнів, які набрали 160 і вище балів, осіб	Відсоток учнів, які набрали 160 і вище балів, %
30	6	20	15	2	13	15	2	13

Результатами роботи творчого педагогічного колективу Новопраського НВК є дані про участь і здобутки учнів Новопраського НВК у конкурсах:

Участь вихованців закладу у МАН:

Обласний етап			Всеукраїнський етап	
Кількість учасників	Учитель	Місця	Учасники	Переможці та призери
8	Мітленко Л.О., Бугайова Н.А., Полова В.І., Петренко С.Г.	Одне I місце, два III місця	1	Одне III місце

Участь і здобутки учнів Новопраського НВК у конкурсах:

Назва конкурсу	Здобутки
IV етап Всеукраїнського конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Т.Шевченка (2014 р.).	I місце
Обласний конкурс МАН, секція «Українська мова та фольклористика» (2015 р.).	Диплом II ступеню
III етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури (2015 р.).	Диплом III ступеню
Обласний конкурс МАН, секція «Світова література» (2015 р.).	Диплом I ступеню
Обласний конкурс МАН, секція «Географія» (2014 р.).	Диплом III ступеню
Обласний конкурс МАН, секція «Аерофізика та космічні дослідження» (2015 р.).	Диплом I ступеню
III етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії (2015 р.).	Диплом III ступеню

Досвід роботи педагогічного колективу Новопраського НВК у напрямку роботи з обдарованими учнями та організації методичної роботи з вчителями, а також інновацій у галузі управління закладом заслуговують на вивчення, узагальнення та розповсюдження.

ФАХОВІ КОНКУРСИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ

ПРОЕКТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ДО УЧАСТІ У ФАХОВИХ КОНКУРСАХ (НА ПРИКЛАДІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ»)

Л.С. Голодюк,

*заступник директора з науково-методичної діяльності комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент*

«У справі об'єднання людства на основі певних ціннісних підстав і цільових орієнтирів, безумовно, одним із пріоритетних чинників стає безперервна освіта. Безперервність виступає у сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно обновляється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань. Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50 % унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років» [1].

У статті 54 «Права і обов'язки педагогічних, науково-педагогічних працівників і наукових працівників» (проекту Закону України «Про освіту» (від 30.03.2016 року)) задекларовані обов'язки щодо постійного підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної ерудиції, власної культури.

Визначення терміну «навчання впродовж життя», зазначене в документі Європейської Комісії «Перетворимо Європейський простір навчання впродовж життя реальністю» (2001). «Навчання впродовж життя – вся діяльність з навчання, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій як в інтересах особистісного, громадянського і соціального розвитку, а також/або для отримання роботи» [2].

Досліджуючи питання освіти впродовж життя, яке тлумачимо як форму освіти дорослих, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті певних знань, виробленні навичок і умінь, особистісному і професійному зростанні та враховуючи зміст статті 59 «Професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, «може відбуватися у формі проходження освітньої програми, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, майстер-класах тощо. Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації впродовж 5 років не може бути меншою 150 годин.

При цьому педагогічні працівники мають щорічно планувати певну кількість часу на підвищення своєї кваліфікації» уточнюємо поняття «індивідуальна траєкторія підвищення кваліфікації».

Індивідуальна траєкторія / або індивідуальний маршрут (*маршрут – наперед визначений шлях проходження (Словник синонімів української мови: у 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк та ін. – К.: Наук. думка. – 2001. – Т. 1. – С. 922); траєкторія (лат. trajectories – який стосується переміщення) – неперервна лінія, яку описує матеріальна точка (чи тіло) під час руху (Словник іноземних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкаранута. – К.: Наук. думка, 2000. – С. 581)* тлумачимо як наперед сплановані найближчі заходи і подальші напрями підвищення кваліфікації з урахування власних педагогічних здібностей, якостей і потенційних можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, професійно-особистісних потреб і запитів, з підсиленням самостійно-творчим пошуком професійно значущої інформації.

Розкриємо етапи проектування індивідуальної траєкторії освітньої діяльності учасника всеукраїнського конкурсу «Учитель року» у 2015-2017 роках та змодельємо систему підготовки педагогів до участі у вказаному конкурсі у 2018 році.

Всеукраїнський конкурс «Учитель року» є одним із найпрестижніших фахових конкурсів серед освітян. Перемога у ньому – це підтвердження високого рівня професійної компетентності учителя. Упродовж трьох років нам вдалося розробити систему підготовки педагогів до результативної участі у професійних змаганнях.

Примітка. З перебігом конкурсу та основними матеріалами можна ознайомитися на блогах (адреси блогів: <http://konkurs2015.blogspot.com/>; <http://konkurs2016.blogspot.com/>; <http://konkurs2017.blogspot.com/>).

Так, за 2015-2017 роки спостерігаємо динаміку росту учасників у двох турах:

Рік	2015	2016	2017
Кількість учасників I (міського, районного) туру	227	283	295
Кількість учасників II (обласного) туру	46	56	60

Результати представлення області на III заключному турі:

Рік	2015	2016	2017
Дипломанти (педагоги, які увійшли до 12-ти кращих учителів України)	3	3	2

Місця, зайняті у III (заключному турі)	2, 8, 11 та 15	5, 8, 11 та 15	4, 9, 23 та 24
--	----------------	----------------	----------------

Отже, з однієї сторони ми спостерігаємо збільшення кількості бажаючих взяти участь у Конкурсі, а з іншої – є необхідність доповнити, створену систему підготовки педагогів до участі у Конкурсі, елементами, які дозволили б учасникам досягати вищих результатів.

Узагальнена нами модель проведення першого (районного, міського) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року» (подана нижче), дозволяє додати ряд елементів щодо наповнення поля самоорганізації та самопідготовки:

У даній моделі ми розширили поле *Науково-методичний супровід* (серія методичних заходів: вебінари; майстер-класи; інформація про другий тур), додавши елементи: *Варіативна складова дистанційної сесії* (серія дистанційних тренінгів); *Варіативна складова очної сесії* (збільшення частки теоретичних на практичних занять на вибір учасника) та *Індивідуальна консультаційна робота за професійно-особистісними потребами і запитами* (підвищений рівень надання консультацій педагогічними та науково-педагогічними працівниками інституту у період підготовки до III (заключного) туру).

У період підготовки до кожного наступного туру учасник проектує індивідуальну траєкторію (маршрут) підвищення кваліфікації у полі Конкурсу, заповнюючи індивідуальну картку учасника конкурсу:

Індивідуальна картка учасника всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2018»

прізвище, ім'я, по батькові _____

з _____ по _____
термін проведення

№ п/п	Назва конкурсного випробування (модуля)	Варіативний блок курсу (тренінг); різні види занять; консультації	Особистий вибір	Вибраний рівень опрацювання	Фактичний рівень опрацювання	К-сть годин та опрацювання
1	2		3	4	5	6
I.	I (районний, міський) тур					
	<i>Конкурсне випробування 1. Назва</i>					
	Курс (тренінг) 1.1.					
	Вебінар 1.2.					
	<i>Конкурсне випробування 2. Назва</i>					
	Курс (тренінг) 1.1.					
	Вебінар 1.2.					
	...					
	Результат:					
II.	II (обласний) тур					
	<i>Конкурсне випробування 1. Назва</i>					
	Курс (тренінг) 1.1.					
	Вебінар 1.2.					
	<i>Конкурсне випробування 2. Назва</i>					
	Курс (тренінг) 1.1.					
	Вебінар 1.2.					
	...					
	Результат:					
III.	III (заключний) тур					
	<i>Соціально-гуманітарний модуль</i>					
	...					
	<i>Професійний модуль</i>					
	...					
	<i>Консультативний модуль</i>					
	...					
	Результат					

Таким чином проектування індивідуальної траєкторії підготовки учителя до участі у всеукраїнському конкурсі «Учитель року» дозволить учаснику задовольнити професійно-особистісні потреби і запити, з підсиленням самостійно-творчим пошуком професійно значущої інформації для успішної участі у вказаному Конкурсі.

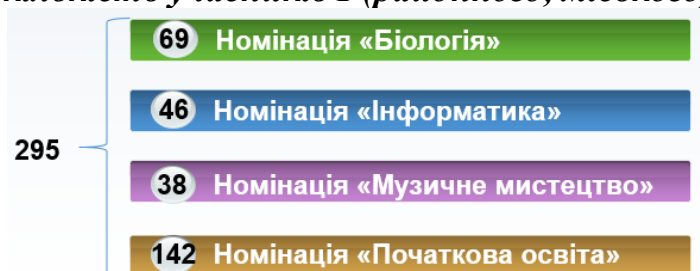
Література та джерела

1. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>.
2. Commission of the European Communities. Brussels, 21.11. 2001.COM (2001) 678 final. Communication from the Commission "Making a European Area of Life long Learning a Reality". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>.

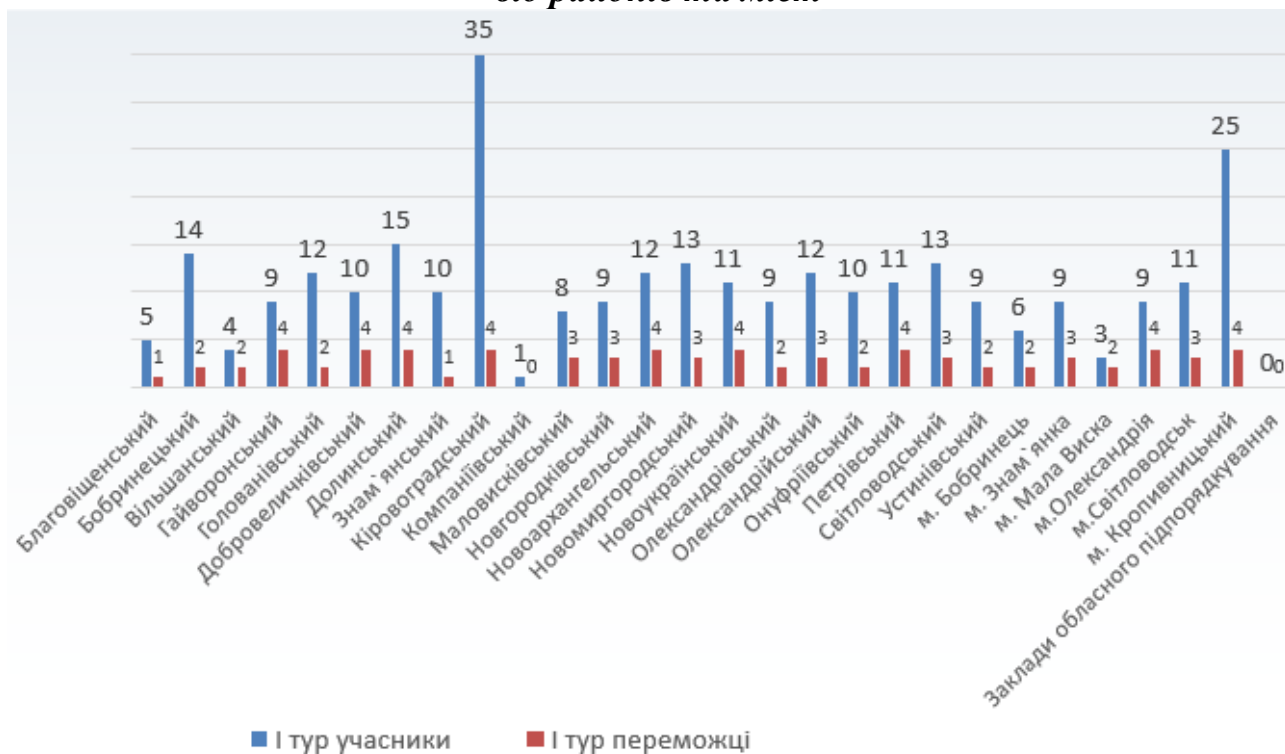
Кілька слів про результати участі педагогів Кіровоградщини у всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2017»

Всеукраїнський конкурс «Учитель року – 2017» проводився на виконання Указу Президента України від 29 червня 1995 року № 489 «Про всеукраїнський конкурс «Учитель року», відповідно до Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 року № 638, наказу Міністерства освіти і науки України від 14.06.2016 року № 668 у номінаціях: «Біологія», «Інформатика», «Музичне мистецтво», «Початкова освіта».

Загальна кількість учасників I (районного, міського) туру Конкурсу

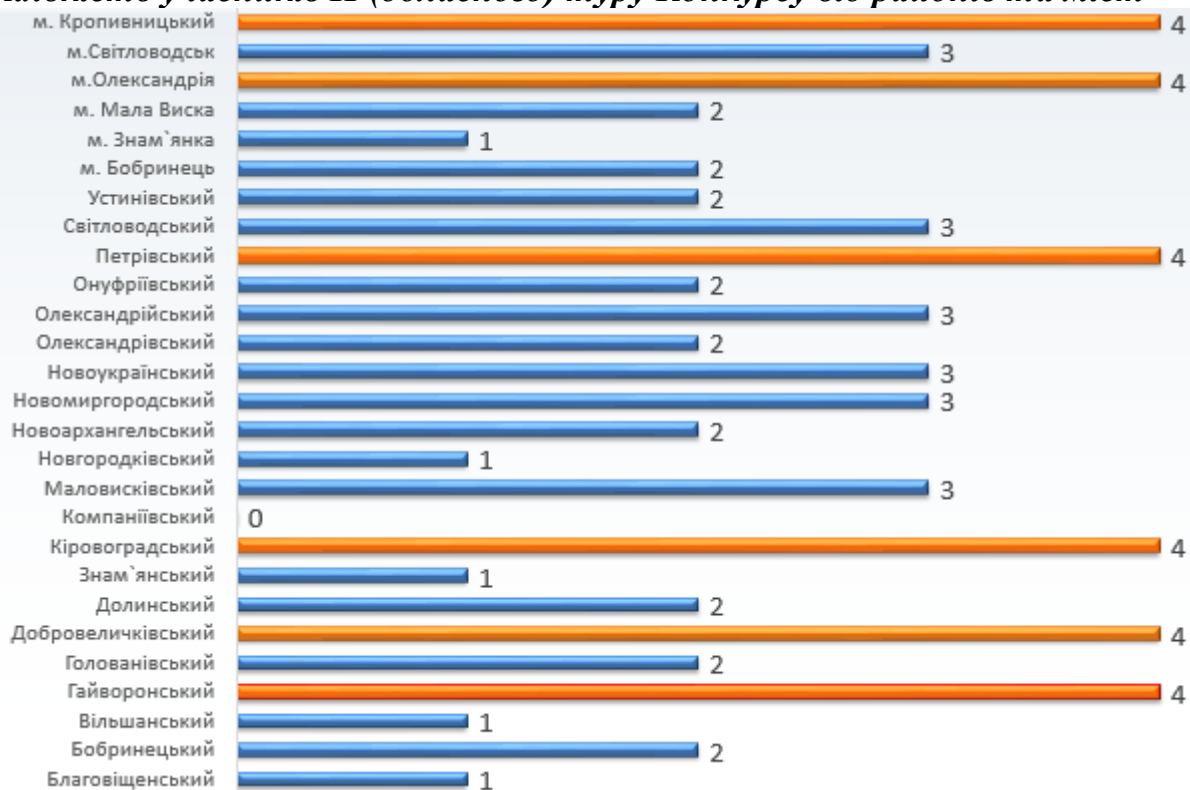

Кількість учасників I (районного, міського) туру Конкурсу від районів та міст

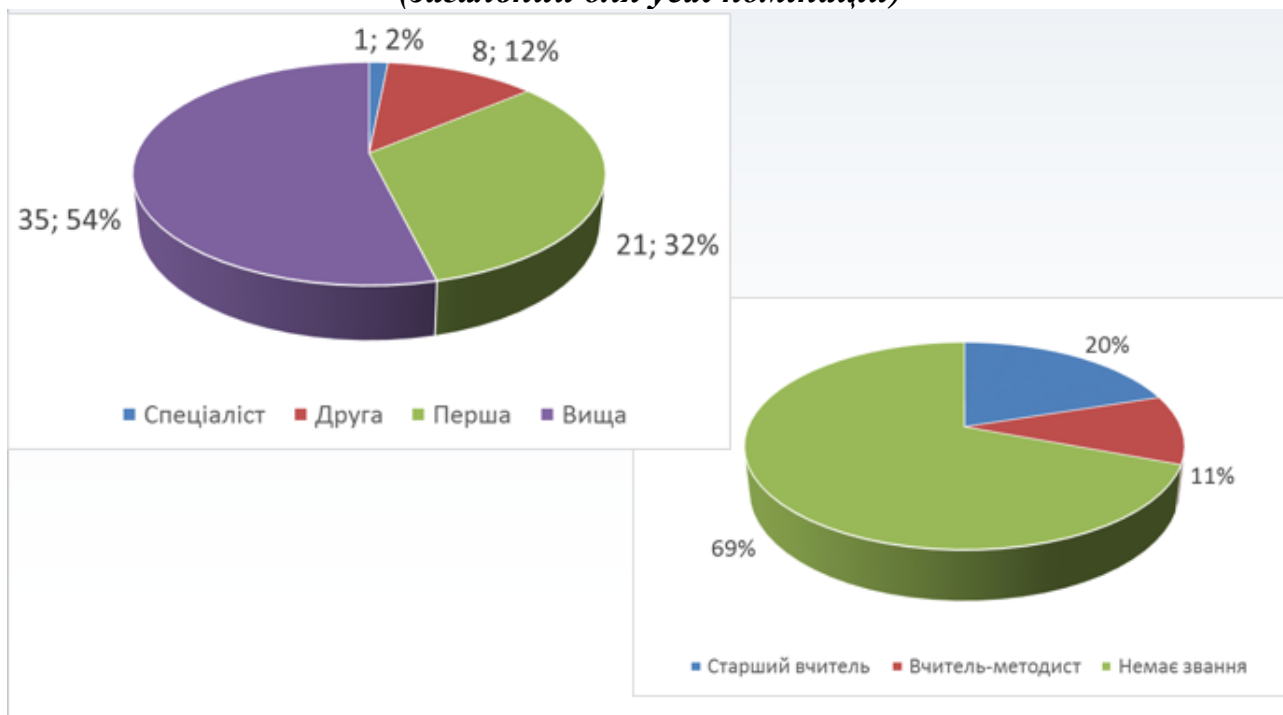

Слід відзначити, що у цьому році для участі у відбіркового етапі II (обласного) туру не всі переможці I (районного, міського) туру подали документи. Тому кількість переможців I туру та кількість учасників II туру різні.

Кількість учасників II (обласного) туру Конкурсу від районів та міст

Якісний склад учасників відбіркового етапу II (обласного) туру (загальний для усіх номінацій)

Звертаємо увагу, що половина учасників Конкурсу – це педагоги вищої кваліфікаційної категорії. Третина педагогів мають педагогічні звання «старший учитель» та «учитель-методист».

**Педагогічний стаж учасників відбіркового етапу
II (обласного) туру (загальний для усіх номінацій)**

Стабільно високим є показник стажу роботи учасників. І цей рік на став виключенням. Значна кількість учителів (88 %) мають стаж більше 10 років. Це дозволяє говорити про свідому участь педагогів у Конкурсі.

Конкурсні випробування II (обласного) туру відповідали випробуванням III (заключного) туру Конкурсу.

Відбіркового етапу: «Тестування з фахової майстерності», 40 балів; «Практична робота», 40 балів; «Майстер-клас», 20 балів.

Фінальний етап: «Урок», 50 балів; «Навчальний проект», 30 балів; «Експертиза підручника», 20 балів.

З детальною інформацією щодо умов виконання вказаних випробувань та відеозаписами виконання конкурсних випробувань на III (заключному) турі можна ознайомитися на блозі «Конкурс «Учитель року – 2017» у Кіровоградській області» (<http://konkurs2017.blogspot.com/>).

Рішенням фахового журі були визначені переможці обласного туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017», а саме, у номінації:

«Біологія»

Хоменко Вікторія Олексіївна, учитель хімії та біології комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої»;

«Інформатика»

Криволапова Валентина Дмитрівна, учитель інформатики Сосонівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний заклад» Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області;

«Музичне мистецтво»

Мельник Тетяна Антонівна, заступник директора з виховної роботи, учитель музичного мистецтва загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Світловодської міської ради Кіровоградської області;

«Початкова освіта»

Кріпака Світлана Василівна, учитель початкових класів загальноосвітньої школи I ступеня «Мрія» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області.

Більше інформації про результати участі педагогів області за 1996-2017 роки у всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2017» можна переглянути на блозі «Конкурс «Учитель року»» за адресою (<http://teacheroftheyear1996.blogspot.com/>).

Міністерством освіти і науки України у 2018 році визначені такі номінації: «Українська мова та література», «Іноземна мова (німецька)», «Фізика», «Фізична культура».

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2017» У НОМІНАЦІЇ «БІОЛОГІЯ»

*О.П. Богданова,
методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних
дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

*Всередині нас криються потенційні
творчі можливості, й ми повинні
працювати щосили, щоб розкрити цей
потенціал.*

Мартін Лютер Кінг

*Учитель, який передає дитині лише
знання, – це ремісник; той, хто
виховує характер, – справжній
митець у своїй справі. Кожен учитель
мусить сам постійно себе
виховувати. Він має бути мудрим
філософом у своїй громаді, мусить
мати не лише професійну, а й загальну
широку освіту.*

Софія Русова

Всеукраїнський конкурс «Учитель року» розпочав свій поступ в Україні з 1995 року та мав на меті стимулювання активної участі вчителів у становленні та розвитку національної системи освіти, популяризації кращих педагогічних здобутків і професійної майстерності.

Важливість суспільної ролі вчителя зумовлена універсальністю освіти як інституту соціалізації людини, її становлення як особистості, фахівця і громадянина. Через педагогічну діяльність учителя реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального й духовного потенціалу

нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини.

Конкурс педагогічної майстерності «Учитель року» – високоефективний засіб стимулювання самоосвіти, творчої активності вчителів, можливість оптимально задовольнити їхні різноманітні соціальні, професійні, духовні потреби; усвідомити свою роль в житті суспільства і в житті своїх учнів. Участь у всеукраїнському конкурсі «Учитель року» дає вчителям можливість якнайкраще продемонструвати свій фаховий рівень, загальну культуру та педагогічний досвід, систематизувати все надбане в щоденній копіткій праці, зробити крок на шляху до педагогічної зрілості.

Цього року проведення конкурсних змагань всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» відображав контекст прийнятої Концепції Нової української школи, а також розглядав виховні акценти та етичну складову професійної компетентності педагога.

Учителі-конкурсанти – це носії змін, участь у конкурсі «Учитель року» підтверджує бажання кожного педагога не лише реалізувати власні професійні амбіції, а й оновити, осучаснити зміст освіти. «Учитель року» дає можливість конкурсантам побачити більш широку перспективу, оскільки упродовж усіх етапів змагань відбувається обмін досвідом, а кращі його зразки поширюються на всю Україну.

Наразі триває процес оновлення навчальних програм для базової школи (5-9 класи). І вже незабаром із прийняттям Закону «Про освіту» учителю буде надано право самостійно розробляти навчальні програми. Тому відкриті онлайн-дискусії, які відбуваються сьогодні, для кожного вчителя є своєрідною «спробою пера» аргументувати та відстоювати свої пропозиції. Діяльність учителя має бути спрямована на вміння розробляти власні навчальні програми. Й не випадково до конкурсних випробувань введено аналіз підручника.

Вчитель – носій ідеї Нової української школи, девіз якої: «Не конкуренція, а співпраця в педагогічних спільнотах – основа успіху під час проведення реформ», повною мірою це стосується і конкурсу «Учитель року». Йдеться, насамперед, про інтегрованість змісту на основі формування ключових компетентностей учнів.

В цьому році конкурс мав низку особливостей, зокрема «Практична робота» передбачала демонстрацію учасниками умінь виконувати практичні завдання у межах свого предмету, а «Навчальний проект» потребував визначення проблематики та розроблення технологічної карти. Завданням нового випробування «Експертиза підручника» була перевірка уміння вчителів аналізувати навчальний та науково-методичний апарат підручника й аргументувати свою думку.

На виконання Указу Президента України від 29 червня 1995 року № 489 «Про всеукраїнський конкурс «Учитель року», наказу Міністерства освіти і науки України від 14 червня 2016 року № 668 «Про проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017», відповідно до Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року», затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 11 серпня 1995 року № 638, листа Міністерства освіти і науки України від 30.09.2016 року № 1/9-517 «Про організацію та проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2017» та змінами, внесеними згідно з протоколом засідання центрального оргкомітету всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» № 02 від 18 січня 2017 року, у вересні-листопаді 2016-2017 навчального року в області проходили I (районний, міський) тур, у грудні 2016 року - січні 2017 року II (обласний) тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

В I (районному) турі конкурсу цього року взяли участь 83 вчителі біології Кіровоградської області, з них: учителів сільських шкіл – 39, селищ міського типу – 8, міст - 22. Серед учасників конкурсу – 43% вчителів мають вищу кваліфікаційну категорію, 32% – першу кваліфікаційну категорію, 20% – другу, 4% – учасники мають кваліфікаційну категорію спеціаліст. Мають педагогічні звання - «Вчитель методист» 7% педагогів, «Старший вчитель» - 12%, почесне звання «Заслужений вчитель» - 0,3% конкурсантів. Педагогічний стаж учасників I туру конкурсу - понад до 10 років - 25%, від 10 до 20 років - 43%, понад 20 років - 32% учасників.

I-й тур конкурсу показав – кожен педагог прагне професійного зростання, підвищення професійної самооцінки, тому участь у конкурсі є **можливістю для вчителя заявити про себе як про творчу особистість, компетентного фахівця, людину, яка іде в ногу з часом і відкрита для всього нового.** Зрозуміло, що кожен учитель пройшов свій професійний шлях фахового зростання, який не схожий на інші, тому досвід кожного з учасників змагання гідний уваги і вивчення.

На виконання наказу начальника управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 10.10.2016 року № 690 «Про проведення I (районного, міського) та II (обласного) турів всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2017» (далі – конкурсу) до 28 грудня 2016 року на адресу КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського» було надіслано інформацію про підсумки проведення першого туру конкурсу і матеріали переможців з 21 району та міст області: Вільшанського, Гайворонського, Голованівського, Добровеличківського, Долинського, Знам'янського, Кіровоградського, Маловисківського, Новгородківського, Новоархангельського, Новомиргородського, Новоукраїнського, Олександрійського, Петрівського, Світловодського, м. Бобринець, м. Знам'янка, м. Мала Виска, м. Олександрія, м. Світловодськ, м. Кропивницький. На жаль, матеріали не представили органи управління освітою райдержадміністрації, міських рад, об'єднаних територіальних громад Благовіщенського, Бобринецького, Компаніївського, Олександрівського, Онуфріївського, Устинівського районів.

Відповідно до наказу начальника управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 07.11.2016 року № 792 «Про затвердження складу фахових журі II (обласного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» головою фахового журі конкурсу була завідувач кафедри біології та методики її викладання

природничо-географічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, доктор педагогічних наук, професор, заслужений вчитель України, Калініченко Н.А., заступник голови журі – Хлань Л.М., завідувач науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», найкращі учителі біології, які були переможцями конкурсів «Учитель року» попередніх років: Баланенко А.Г., Бондаренко Е.Е., Тасенко Л.О., Яковлєва Н.Б..

Члени журі у складі фахівців комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», провівши аналіз матеріалів переможців I туру конкурсу, зазначили, що у цілому учасники конкурсу ретельно підготувалися до участі в ньому і, за окремими винятками, подали повні комплекти методичних матеріалів, що передбачені умовами конкурсу. Матеріали учасників конкурсу, в яких був висвітлений їх педагогічний досвід, в повній мірі відобразили їх професійний рівень, індивідуальні особливості професійного іміджу, загальної та фахової компетентності. Конкурсанти належним чином оформили інформаційну картку, у якій чітко визначено їх педагогічне кредо, у стислій формі подано ґрунтовний самоаналіз діяльності, викладено основні методичні принципи, яких дотримуються учителі у повсякденній роботі.

Слід зазначити про наявність у більшості учасників персонального інтернет-ресурсу. Змістове наповнення блогів дає можливість зробити висновок про те, що конкурсанти глибоко оволоділи навичками практичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі. Особливо цінним є те, що в багатьох блогах відслідковуються сучасні тенденції освітньої галузі щодо модернізації змісту та форм діяльності педагогів, використання новітніх технологій навчання. Практичної значимості їм надають розробки уроків та презентації до них, методичні скарбнички, відеоматеріали. Блоги, завдяки різноманітності матеріалів, становлять значну цінність для вчителів, школярів та батьків.

Другий (обласний) тур конкурсу проходив 25-26 січня 2017 року на базі комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I ступеня «Гармонія» - гімназія імені Тараса Шевченка - центр позашкільного виховання «Контакт» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області». Адміністрація, педагогічні та технічні працівники вище зазначеного закладу забезпечили належні умови для проведення конкурсу, допомагали членам журі, організаційного комітету та конкурсантам у підготовці і проведенні конкурсних випробувань.

II тур конкурсу складався з двох етапів: відбіркового та фінального. У випробуваннях відбіркового етапу взяли участь 16 переможців районних (міських) турів, зокрема:

– Вовк Маргарита Євгеніївна, учитель біології Побузької загальноосвітньої школи I-III ступенів Голованівської районної ради Кіровоградської області;

- Горпинко Олена Олександрівна, учитель біології Олександрійського навчально-виховного комплексу (ЗНЗ I-II ступенів № 17 – лицей) Олександрійської міської ради Кіровоградської області;
- Єрушева Світлана Олександрівна, учитель географії, біології та природознавства комунального закладу «Петрівське навчально-виховне об'єднання «загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» Петрівської районної ради Кіровоградської області;
- Іваненко Світлана Степанівна, учитель хімії та біології Оситнязької загальноосвітньої школи I-III ступенів Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області;
- Колеснік Тетяна Іванівна, учитель біології навчально-виховного комплексу «Гайворонська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 5» Кіровоградської області;
- Крупа Людмила Миколаївна, учитель біології та хімії загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 Світловодської міської ради Кіровоградської області;
- Кучер Ольга Миколаївна, учитель хімії та біології Мануйлівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Маловисківської районної ради Кіровоградської області;
- Ніколенко Тетяна Олександрівна, учитель біології та географії комунального закладу «Маловодянська загальноосвітня школа I-III ступенів Долинської районної ради» Кіровоградської області;
- Овечко Олександр Вікторович, учитель біології та географії Маловисківської загальноосвітньої школи №3 I-III ступенів Маловисківської міської ради Кіровоградської області;
- Палярус Альона Сергіївна, учитель біології Озерського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Світловодської районної державної адміністрації Кіровоградської області;
- Рябовол Олександр Іванович, учитель біології Дмитрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Знам'янської районної ради Кіровоградської області;
- Сакалош Людмила Василівна, учитель біології комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області;
- Соколенко Єлизавета Михайлівна, учитель біології Новоукраїнської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області;
- Хоменко Вікторія Олексіївна, учитель хімії та біології комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої»;
- Чепіжак Віра Андріївна, учитель біології Новомиргородської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Новомиргородської районної ради Кіровоградської області;

– Шевцов Анатолій Олексійович, учитель географії та біології Куколівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Олександрійської районної ради Кіровоградської області.

Свідченням високого професійного рівня конкурсантів став їх якісний склад. Серед учасників відбіркового туру 11 вчителів вищої кваліфікаційної категорії, з них 3 – старші вчителі, 3 – мають звання вчитель методист, 4 – вчителі першої кваліфікаційної категорії, 1 – вчитель другої кваліфікаційної категорії. Педагогічний стаж учасників: понад 30 років мають 12,5% учасників (2), від 20 до 30 років – 25% (4), від 10 до 20 років 56,3% (9), до 10 років – 6% (1).

Конкурсна програма відбіркового етапу конкурсу складалася із трьох випробувань:

- I. тестування з фахової майстерності;
- II. практична робота;
- III. майстер-клас.

Першим проводилось випробування «Тестування з фахової майстерності», що мало на меті перевірку знань конкурсантів з фаху, методики викладання предмету, психології та педагогіки. Найвищий рівень фахових знань під час тестування показали: Хоменко В.О., Горпинко О.О., Крупа Л.М., Сакалош Л.В., Соколенко Є.М..

Ключовим змаганням цього етапу став майстер-клас, як одна з форм презентації досягнень конкурсанта як вчителя, яке проходило у формі міні-тренінгу «учитель – учителю». Це дозволило учасникам поділитися своїми методичними знахідками, авторськими напрацюваннями та показати вміння транслювати власний досвід і методичну майстерність на інших учасниках конкурсу.

У ході цього конкурсного випробування учасники демонстрували творче вирішення методичної проблеми, авторські напрацювання, вміння використовувати нові технології та методики, зв'язок предмета із життям, реалізацію міжпредметних зв'язків. Оцінюючи конкурсантів, журі враховувало відповідність обраної теми до змісту, оригінальності та доцільності його проведення. В цьому конкурсі не було рівних таким педагогам: Хоменко В.О., Колесник Т.І., Горпинко О.О., Сакалош Л.В..

Найбільші труднощі в учасників на відбіркового етапі викликало конкурсне випробування, що потребувало представити рівень своєї педагогічної майстерності в методиці проведення практичної роботи з шкільного курсу біології для 11 класу з теми «Розв'язування типових задач з генетики (моно- і дигібридне схрещування)». У цьому випробуванні відзначилися такі викладачі: Хоменко В.О., Горпинко О.О., Колесник Т.І., Чепіжак В.А., Сакалош Л.В..

Члени журі були приємно вражені талантом педагогів, що приймали участь в конкурсних випробуваннях, але кожне випробування передбачає переможців. Не став винятком і цей етап конкурсу. Тому, за сумарними

результатами всіх конкурсних випробувань, у фінал II (обласного) туру конкурсу вийшли:

– Горпинко Олена Олександрівна, учитель біології Олександрійського навчально-виховного комплексу (ЗНЗ I-II ступенів № 17 – ліцей) Олександрійської міської ради Кіровоградської області;

– Єрушева Світлана Олександрівна, учитель географії, біології та природознавства комунального закладу «Петрівське навчально-виховне об'єднання «загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» Петрівської районної ради Кіровоградської області;

– Колеснік Тетяна Іванівна, учитель біології навчально-виховного комплексу «Гайворонська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 5» Кіровоградської області;

– Сакалош Людмила Василівна, учитель біології комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів № 1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області;

– Хоменко Вікторія Олексіївна, учитель хімії та біології комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої».

Другий фінальний етап обласного туру конкурсу був проведений 15 та 16 лютого 2017 року. Конкурсна програма цього етапу складалася із таких випробувань:

- I. самопрезентація;
- II. експертиза підручника;
- III. навчальний проект;
- IV. урок.

Самопрезентація (що не оцінювалась) дозволила членам журі ближче познайомитися з конкурсантами, не лише як з фахівцями в галузі педагогіки, а і як з неповторними особистостями, які мають власний життєвий та професійний досвід, широку ерудицію, високий рівень інтуїції, емоційності, артистизм, комунікативні вміння, оптимізм та креативність. Також акцентувалась увага на індивідуальних проявах їх поведінки, манер, техніку спілкування і загальну культуру.

Цього року конкурсанти уперше випробували себе в конкурсі «Експертиза підручника», який найбільшою мірою відображає зміну підходів до сучасної освіти. Метою цього конкурсу було перевірка вміння конкурсантів аналізувати навчальний та науково-методичний апарат підручників для загальноосвітніх навчальних закладів. Передбачалося подання експертного висновку на одну логічно завершену тему підручника «Біологія» для 8 класу (за новою програмою) стосовно відповідності навчальній програмі предмета, структурних компонентів навчальної теми, сучасним цілям і завданням освіти.

Більшість учасників скористалася інструктивно-методичними порадами для проведення експертизи електронних версій проектів підручників і надали аргументовані висновки з певним рівнем критичності та коректністю викладених міркувань. Разом із тим, експертна оцінка в окремих конкурсантів

здебільшого складалась із загальних за змістом речень, без конкретизації позитивних та негативних сторін даного освітнього продукту. Фахове журі відзначило, що найбільш вдало з цим завданнями справилися Хоменко В.О. і Сакалош Л.В.

Потім на фіналістів чекало інше випробування – захист розробленого навчального проекту, який відображав би інноваційні підходи до освіти, сутність освітніх технологій та виявляв вміння проектувати дослідницько-пошукову діяльність учнів, шляхом практичного застосування педагогічних технологій, методів і прийомів, які презентовано під час попередніх конкурсних випробувань.

Із запропонованих 6 тем проектів в процесі онлайн-жеребкування було обрано 3 теми. Конкурсантам було запропоновано спрогнозувати дослідницько-пошукову діяльність учнів з таких тем:

1. Сучасні цитотехнології, їх використання для діагностування і лікування захворювань людини.

2. Діагностування вад розвитку людини та їх корекція. Ембріотехнології. Клонування.

3. Гіпотези виникнення життя на Землі. Система органічного світу як відображення його історичного розвитку.

Презентація навчального проекту підтвердила вміння педагогів застосовувати інформаційно-комунікаційні технології, створювати мультимедійні проекти, що відповідають сучасним освітнім запитам та дозволяють навчати і виховувати з урахуванням новітніх методик та форм роботи. Під час проведення майстер-класу конкурсанти в оригінальній формі, з використанням анімаційних мультимедійних технологій, презентували методи своєї роботи за заявленою проблематикою.

При підготовці навчального проекту труднощі викликало визначення значущої в дослідницькому або творчому плані проблеми, мети, результатів та способів організації самостійної діяльності учнів, застосування дослідницьких методів та структурування змістової частини проекту. Досить вдало в цьому конкурсному випробуванні виступили: Хоменко В.О., Колесник Т.І., Горпинко О.О.

В останній день фінального етапу були проведені конкурсні уроки, їх теми визначені напередодні жеребкуванням. Зокрема, на розгляд членів журі були представлені уроки з таких тем:

- «Різноманітність плодів» (6 клас);
- «Виділення. Органи виділення» (7 клас);
- «Спинний мозок» (8 клас);
- «Центральні ендокринні залози» (9 клас);
- «Принципи функціонування клітин прокаріотів як цілісної системи» (10 клас).

Проведені учасниками уроки стали ілюстрацією їх досвіду роботи, фахових здобутків, творчого підходу до викладання біології, використання сучасних інноваційних технологій, показали їх здатність продукувати нові ідеї.

Конкурсанти продемонстрували високу педагогічну ерудицію, ґрунтовні знання з предмету, досконалу методику його викладання та організації навчально-виховного процесу, уміння налагоджувати контакт із дітьми, спрямовувати їх діяльність на практичне засвоєння програмового матеріалу. Кожен учитель показав широкий спектр методів, форм, засобів, педагогічних прийомів, що дозволили розкрити неповторність і педагогічний талант кожного конкурсанта. Уроки проходили на високому методичному та емоційному рівні, кожному педагогам пощастило знайти з учнями взаєморозуміння, розкрити тему і досягти запланованих результатів у відповідності до поставленої мети.

Журі відзначило різноманітність застосування інноваційних методів, форм та технологій навчання, глибоке розуміння навчальних, загальнопедагогічних, розвиваючих цілей навчальної програми з предмета, вдалу реалізацію дидактичних принципів, позитивну психологічну атмосферу на уроках, створену всіма конкурсантами. Учителі володіють сучасними технологіями навчання, правильно моделюють архітектуру уроку, активно застосовують інтерактивні методи навчання, використовують інформаційно-комунікаційні засоби та дидактичний матеріал, уміло застосовують методи активізації пізнавальних здібностей учнів, що мотивує їх до навчальної діяльності, дотримуються принципів науковості та послідовності у навчанні.

Лідером, на цьому етапі випробувань, стала Хоменко Вікторія Олексіївна, учитель хімії та біології комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області імені Олени Журливої». Вона і стала переможцем фінального етапу ІІ (обласного) туру конкурсу. Відповідно лауреатами конкурсу стали: Горпинко Олена Олександрівна, Єрушева Світлана Олександрівна, Сакалош Людмила Василівна, Колеснік Тетяна Іванівна.

У подальшому, з метою розкриття сутності процедури організації, порядку проведення та здійснення науково-методичного супроводу переможців обласного етапу конкурсу з 20 по 24 лютого 2017 року заступником директора з науково-методичної діяльності КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» Голодюк Л.С., науково-педагогічними працівниками кафедр «Теорії і методики середньої освіти» та «Кафедри педагогіки, психології і колекційної освіти» було проведено семінар переможців обласного туру конкурсу з проблеми «Удосконалення професійної компетентності педагога засобами всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017».

Під час семінару переможець ІІ (обласного) туру Хоменко В.О. отримала методичну допомогу щодо підготовки до конкурсних випробувань ІІІ туру конкурсу та ознайомитись із такими питаннями:

- ✓ психолого-педагогічний супровід підготовки педагога до участі у професійних конкурсах;
- ✓ особливості емоційно-вольової сфери особистості в екстремальній ситуації;
- ✓ психолого-педагогічні засади теоретичної підготовки учасників конкурсу;

- ✓ особливості організації і управління проектною діяльністю учнів;
- ✓ організація, проектування і проведення майстер-класу: теоретичні підходи;
- ✓ мовнокомунікативна компетенція вчителя як складова професійної компетентності;
- ✓ науково-методичні підходи та інструментарій експертизи якості підручника;
- ✓ сучасний урок: теоретичні та методичні аспекти. Моделювання уроку.

Також були проведені індивідуальні консультативні заняття щодо аналізу конкурсного уроку та удосконалення методики його проведення, надано матеріали для підготовки до фахового тестування, здійснено відеозапис майстер-класу з теми «Організація навчально-пізнавальної діяльності учні під час вивчення біології».

Матеріали переможця конкурсу Хоменко В.О. були надіслані на розгляд фахового журі третього (заключного) туру конкурсу.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 15 лютого 2017 року № 238 «Про проведення третього (заклучного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» III тур конкурсу в номінації «Біологія» проходив з 21 по 28 квітня 2017 року у Вінницькій області на базі комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти». Але, нажаль, представниця від нашої області, Хоменко В.О., не пройшла відбіркового етапу та не потрапила до 12 найкращих учителів біології країни.

На завершення хочеться акцентувати увагу, що сьогодення вимагає у кожного з нас творчого підходу до своєї справи, тому актуальними залишаються слова К. Ушинського про те, що вічно винаходити й удосконалюватися – ось єдиний курс учительського життя. Хочеться побажати учасникам та фіналістам конкурсу не зупинятися у пошуках, творити себе, бути щасливими і дарувати щастя іншим. Тільки так можна відчувати задоволення від своєї праці і побачити вогники цікавості в очах учнів.

ФАХОВІ КОНКУРСИ ЯК СТИМУЛ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БІБЛІОТЕКАРІВ

Н.І. Дяченко,

методист науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Стрімкі зміни пріоритетів відбуваються як у суспільстві й державі, що знаходить своє відображення в усіх сферах (культурній, науковій, освітній, інформаційній та ін.), так і в особистому житті кожного українця та його ставленні до цих змін і подій.

Важливим акцентом і стимулом у життєдіяльності особистості є її система цінностей, духовно-моральний стержень, уміння адаптуватися та бути конкурентним у сучасному інформаційному суспільстві на основі базових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

На формування особистості мають значний вплив різні інституції (родина, школа, ЗМІ, оточення та ін.).

У проекті Закону України «Про освіту» визначена мета повної загальної середньої освіти, що передбачає *«різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка:*

- усвідомлює себе *громадянином України;*
- здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою;
- має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя;
- готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [2].

Провідне місце у процесах розвитку, виховання та соціалізації дитини, як наголошується в Концепції Нової української школи, відводиться школі, яка має закласти основи формування *«особистості як цілісної, усебічно розвиненої, здатної до критичного мислення, патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя» [1].*

Усі зміни в суспільстві і, зокрема, в освітянській галузі, мають значний вплив і на бібліотечний процес загальноосвітніх навчальних закладів.

Місія бібліотек – забезпечення, у межах своєї компетенції, реалізації стратегічних завдань суспільства та освітянської галузі у формуванні особистості, яка здатна навчатися упродовж життя.

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій, що стали невід’ємною складовою навчально-виховного процесу, бібліотечна діяльність ускладнюється, стає більш багатогранною. А наявність альтернативних інформаційних джерел, які доступні для всіх учасників освітнього процесу, все ширше використання електронних засобів навчання, спонукає бібліотечних працівників до перегляду стратегії ведення бібліотечної справи та визначення пріоритетних напрямків своєї діяльності. А це передбачає широке впровадження сучасних технологій для розширення інформаційно-ресурсних можливостей бібліотек та інформаційно-освітнього простору користувача. Зросли й вимоги до рівня професійної компетентності бібліотекарів, що потребує від них умінь оперувати дедалі більшою кількістю об’єктів, володіти технічними засобами, поєднувати осучаснені бібліотечні форми з новаціями, широко використовувати інформаційно-комунікаційні технології й інтернет-сервіси як інструменти для розширення культурно-духовного середовища бібліотеки та інформаційно-освітнього простору користувачів, задоволення їх запитів та потреб.

Отже, сучасний бібліотекар повинен бути не лише фахівцем бібліотечної справи, а також володіти мистецтвом спілкування, бути компетентним у різних

галузях знань, тримати в пам'яті різноманітну інформацію, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, а також бути здатним генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, запроваджувати інновації.

Це потребує системної та цілеспрямованої роботи кожного працівника бібліотеки над самовдосконаленням особистісного і фахового рівня. Ефективність професійного зростання залежить як від налагодженої системи курсового підвищення кваліфікації, особистісно орієнтованого науково-методичного супроводу процесу підвищення професійної компетентності бібліотекарів у міжкурсовий період, так і від бажання та вмотивованості самого працівника на успіх.

Значним стимулом і ресурсом самовдосконалення бібліотекарів виступають фахові конкурси, які допомагають не лише розкрити професійний рівень працівників та їх творчий потенціал, а й слугують певним індикатором діяльності методичних служб, які ними опікуються, ставлення керівників усіх рівнів до роботи бібліотек в загальноосвітніх навчальних закладів району чи міста.

Конкурс – це професійне змагання й платформа для розкриття компетентності, творчості та майстерності працівників, активний діалог бібліотекарів, захоплених і закоханих у дітей та свою професію, певний марафон бібліотечних ідей та новацій. Це – стимул до самоаналізу бібліотечної діяльності, професійного підйому, самовдосконалення й самореалізації.

Фахові конкурси бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів спрямовані, перш за все, на підвищення іміджу бібліотек, розкриття їх ролі в здійсненні інформаційно-ресурсного супроводу освітнього процесу та процесу формування виховного середовища. Конкурс це – майданчик на виявлення і поширення перспективного досвіду ведення бібліотечної справи та ефективних систем роботи щодо заохочення учнів до активного читання, підвищення їх рівня читацької культури, що є важливою основою ключових компетентностей, розширення українського середовища.

Проведення фахових конкурсів має свою історію. Всеукраїнські конкурси «Шкільний бібліотекар 2005 року», «Шкільний бібліотекар 2007 року» та «Шкільний бібліотекар 2009 року» були спрямовані, перш за все, на підвищення статусу бібліотеки та престижу бібліотечної професії. Особливість двох останніх конкурсів – фахові змагання бібліотекарів здійснювалися у рамках номінацій, пов'язаних з певним типом навчальних закладів.

Переможці та лауреати обласного етапу всіх трьох конкурсів отримали також статус лауреатів всеукраїнських етапів, зокрема:

Бородіна Н.В., провідний бібліотекар Павлівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 ім. В.О. Сухомлинського Онуфріївської районної ради (2005 р.);

Гайдай Л.М., завідувач бібліотеки Новоукраїнської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6 Новоукраїнської райдержадміністрації, *Рудова І.Г.*, бібліотекар загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів № 4 м. Долинська (2007 р.), *Полтавець С.В.*, бібліотекар Компаніївської

загальноосвітньої школи I-III ступенів (2009 р.) у номінації «*Бібліотекарі міських загальноосвітніх навчальних закладів*»;

Когут В.О., бібліотекар Тернівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Новоархангельської районної ради та *Кириченко Т.М.*, бібліотекар загальноосвітньої школи I-III ступенів с. Хащувате Гайворонського району (2007 р.), *Сергієнко Л.А.*, бібліотекар Олександрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Олександрійської районної ради (2009 р.) у номінації «*Бібліотекарі сільських загальноосвітніх навчальних закладів*»;

Руденко Т.Д., завідувач бібліотеки гімназії № 9 Кіровоградської міської ради (номінація «*Бібліотекарі гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл*», 2007 р.);

Цемрюк Л.П., бібліотекар спеціалізованої школи № 2 Кіровоградської міської ради (номінація «*Бібліотекарі шкіл-інтернатів*», 2007 р.).

У подальшому фахові змагання було визначено як Всеукраїнські конкурси «Шкільна бібліотека», головна мета яких – підняття статусу бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, сприяти їх розвитку та активізації процесу впровадження сучасних інформаційних технологій. Вони (конкурси) проводяться раз на три роки за номінаціями, що визначаються щоразу Міністерством освіти і науки України, та змінюються як за змістом, так і за критеріями їх оцінювання. Головною умовою конкурсів є їх відкритість і добровільність для участі керівників, бібліотекарів, педагогів загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів і форм власності, методистів методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад.

У додатку до статті наведена статистика участі районів, міст в обласних етапах фахових бібліотечних конкурсів, починаючи з 2005 року, та їх результативності.

Варто акцентувати, що фахові конкурси створили підґрунтя для:

- розкриття творчого потенціалу працівників бібліотечної сфери та перспективних лабораторій бібліотекарів – майстрів бібліотечної справи, зокрема, серед переможців та лауреатів;

- виявлення ефективних, нетрадиційних і цікавих за змістом бібліотечних форм і методів та різних напрямків дослідницько-пошукової діяльності школярів, пов'язаної з книгою, ініційованих бібліотекарями чи започаткованих спільно з педагогами, і спрямованих на створення платформи для формування ціннісних орієнтирів читачів, виховання їх патріотичних почуттів та активної громадянської позиції;

- виявлення та представлення бібліотечному загалу області (через обласні заходи, публікації у фахових видання) позитивного досвіду щодо системного підходу до процесу становлення компетентного читача – творчої особистості, яка вміє грамотно орієнтуватися в інформаційному просторі (бібліотечному та віртуальному) у пошуках потрібних ресурсів, і спрямований на стимулювання до навчання впродовж життя;

▪ творчого використання сучасних технологій, бібліотечних новацій для інформаційно-ресурсного супроводу процесів навчання й виховання учнів, сприяння розширенню їх україномовного середовища та духовної сфери, пізнанню історико-культурної, духовної спадщини українського народу та складного шляху становлення нашої державності.

Кожен із конкурсів мав свою особливість.

Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека» у 2010/2011 навчальному році (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.11.2010 р. №1044) передбачав фахові змагання у шести номінаціях, зокрема: «Бібліотека ХХІ ст.» (для керівників, бібліотекарів ЗНЗ), «Бібліотекар-дослідник», «Майстер бібліотечної справи», «Компетентний читач», «З комп'ютером на «Ти», «Методист-порадник».

На обласний етап зазначеного вище конкурсу було представлено матеріали 40 бібліотекарів навчальних закладів та 2 методистів з бібліотечних фондів методичних кабінетів (центрів) у 5-ти номінаціях, крім номінації «Бібліотека ХХІ ст.».

Варто зазначити, що найскладнішою для бібліотекарів виявилася номінація «З комп'ютером на «Ти», на що існували й об'єктивні причини, серед яких: практична відсутність на той час у бібліотеках технічних засобів і комп'ютерної техніки, низький відсоток володіння працівниками основ комп'ютерної грамотності та навичок роботи в інтернет-мережі. Формування бібліотечного фонду відбувалося переважно за рахунок документів на друкованій основі та малих друкованих форм, створених самими бібліотекарями. Процес розширення інформаційно-ресурсної бази документів на цифрових носіях (медіатеки) та створення банку корисних інтернет-ресурсів у бібліотеках лише набирав обертів.

Проте, конкурс не лише виявив проблеми в аспекті якісного функціонування бібліотек, а й став певним стимулом як для покращення технічного забезпечення книгозбірень (ряд бібліотек отримали комп'ютери або доступ до шкільної техніки), так і для підвищення інформаційної компетентності бібліотекарів на всіх рівнях. *(Зазначимо, що за підсумками паспортизації бібліотеки ЗНЗ у 2010 році комп'ютерну техніку мали 21 бібліотека або 5,1%, а на кінець 2016 року, за даними органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, у бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів області налічувалося 109 одиниць комп'ютерної техніки, 63 з яких мали вихід в Інтернет, що склало відповідно 20,8% та 12% від загальної кількості бібліотек).* Конкурс також сприяв значній мотивації працівників бібліотек щодо освоєння ними інформаційно-комунікаційних технологій на курсах підвищення кваліфікації та обласних заходах, у рамках районних та міських методичних формувань, а також і самостійно (участь у районних тренінгах, інтернет-проектах).

Переможцями обласного та лауреатами всеукраїнського етапів стали: *Бородіна Н.Б.*, провідний бібліотекар Павлиської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 ім. В.О. Сухомлинського Онуфріївської районної ради

(номінація «Майстер бібліотечної справи»), *Ружанська Т.В.*, провідний бібліотекар навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» № 3 Помічнлянської міської ради (номінація «Компетентний читач») та *Савицька Т.Л.*, бібліотекар Новомиргородської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 Новомиргородської районної державної адміністрації (номінація «З комп'ютером на «Ти»).

Волощук Т.С., методист центру методичної та соціально-психологічної служби управління освіти Кіровоградської міської ради, визнана журі переможцем обласного етапу Конкурсу в номінації «Методист-порадник».

Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека» у 2013/2014 навчальному році та цьогорічний конкурс «Шкільна бібліотека – 2017» проводилися на основі нового Положення про Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека» (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства культури України від 25.01.2012 р. № 61/58). На його основі було розроблено Положення про обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» (наказ управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації від 29.03.2012 р. № 158), яким було визначено і систему інформаційної й організаційно-методичної роботи на обласному рівні та на місцях.

На обласний етап Конкурсу в 2013/2014 навчальному році було надіслано 29 конкурсних матеріалів з трьох номінацій, крім «Сучасній школі – сучасну бібліотеку». Номінація «Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу» (23 матеріали) надавала учасниками можливість широкого вибору тематики представленого досвіду роботи. Номінація «Бібліотечний веб-ресурс» (5 конкурсних матеріалів) передбачала розкриття сучасних підходів до розширення інформаційно-освітнього простору користувача, задоволення їх запитів і потреб та наявності відповідних технічних умов забезпечення бібліотечного процесу. Крім того обов'язковою умовою в цій номінації було представлення блогу чи сайту бібліотеки як змістовного й актуального контенту з доступною і простотою навігацією, який наближав бібліотеку до користувача, підвищував можливості бібліотекаря у просуванні власних ідей та інновацій щодо популяризації як фонду бібліотеки, так і сучасних творів українських письменників засобами віртуальних виставок та оглядів, буклетів, презентацій проектів, буктрейлерів, інтерактивних ігор тощо.

Відповідно до наказу директора департаменту освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації від 25.04.2014 р. № 190, переможцями обласного етапу було визначено: *Гайдай Л.М.*, завідувача бібліотеки Новоукраїнської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6 Новоукраїнської районної ради (номінація «Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу»), *Ткаченко О.М.*, бібліотекаря Нечаївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів ім. Ю.І. Яновського Компаніївського району (номінація «Бібліотечний веб-ресурс») та

Романич Н.В., методиста районного методичного кабінету відділу освіти Маловисківської районної державної адміністрації (номінація «Методист-порадник»).

Цьогорічне фахове змагання – Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека – 2017» проходило за номінаціями: «Шкільна бібліотека: інноваційні проекти», «Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу», «Бібліотека – виховний простір навчального закладу», «Читання і діти: діапазон бібліотечних ідей і можливостей», «Сучасний методист: новий формат діяльності».

Нова номінація «*Бібліотека – виховний простір навчального закладу*» дозволила учасникам конкурсу більш цілеспрямовано розкрити можливості бібліотеки як середовища духовності, платформи для виховання патріотичних почуттів школярів, їх активної громадянської позиції; показати системний підхід та ефективне партнерство з педагогами щодо системної роботи над розширенням україномовного середовища та духовного простору; зосередитися на питаннях залучення учнів до процесу пізнання та збереження історичних, культурних цінностей українського народу, його традицій, а також усвідомлення його досягнень, інтелектуальних і духовних надбань. Значне місце відводилося й питанням боротьби українців за незалежність та територіальну цілісність нашої держави.

Особливість цьогорічного конкурсу в тому, що матеріали його учасників мали бути представлені у формі тематичного портфоліо, розміщені в мережі Інтернет (Google Диск; веб-ресурс учасника, навчального закладу, установи, бібліотеки) у рубриці «Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека – 2017» та бути доступними для перегляду членами журі у визначені терміни.

Враховуючи специфіку конкурсу, на головній сторінці сайту науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я було створено ресурс – банер «Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека – 2017» з переходом на сторінку сайту, де було розміщено:

- накази: «Про проведення Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» (наказ МОН від 11.03.2016 р. № 247), «Про затвердження номінацій та критеріїв оцінювання Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» (наказ МОН від 23.05.2016 р. № 559), «Про проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» (наказ УОНМС КОДА від 04.10.2016 р. № 683);

- «Методичні рекомендації щодо підготовки та представлення матеріалів Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» у формі портфоліо» (розроблені Кендюховою А.А., доцентом кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», кандидатом педагогічних наук);

- презентація щодо особливостей використання сервісів Google (автор Голодюк Л.С., заступник директора з науково-методичної діяльності КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук).

Тут же було розміщено і онлайн-анкету для реєстрації учасників обласного етапу конкурсу у визначені умовами терміни.

Варто зазначити, що до складу журі двох останніх конкурсів увійшли не лише наукові працівники інституту, методисти різних рівнів, а й бібліотекарі-практики – переможці попередніх конкурсів: *Ружанська Т.В.*, провідний бібліотекар Помічнлянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Добровеличківської райдержадміністрації, та *Ткаченко О.М.*, бібліотекар Нечаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів ім. Ю.І. Яновського Компаніївської районної ради.

На обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» було подано 30 конкурсних матеріалів у 4-х номінаціях, крім «Шкільна бібліотека: інноваційні проекти». Журі визначило переможців лише в трьох номінаціях, зазначивши, що жоден з конкурсних матеріалів, оцінюваних у рамках номінації «Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу», не набрав достатньої кількості балів для перемоги.

Переможцями обласного етапу конкурсу (наказ начальника управління освіти, науки молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 30.03.2017 р. № 256) визнано:

Ленів О.В., завідувача бібліотеки комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання - «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 31 з гімназійними класами, центр дитячої та юнацької творчості «Сузір'я» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області» у номінації «*Бібліотека – виховний простір навчального закладу*»;

Бєбих Н.А., завідувача бібліотеки Капітанівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Новомиргородської районної ради Кіровоградської області у номінації «*Читання і діти: діапазон бібліотечних ідей і можливостей*»;

Романич Н.В., методиста районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Маловисківської районної державної адміністрації Кіровоградської області у номінації «*Сучасний методист: новий формат діяльності*».

Вони ж представили область на всеукраїнському рівні.

До організації конкурсів, як і до діяльності бібліотек на місцях, ставлення різне і неоднозначне.

Цьогорічний як і попередні конкурси виявив як рівень ефективності науково-методичного супроводу становлення бібліотекаря-майстра в регіонах, так і ставлення керівників навчальних закладів до проблем удосконалення бібліотечної справи на місцях.

Показовим є той факт, що жоден із керівників загальноосвітніх навчальних закладів не виявив бажання у рамках номінацій «Бібліотека XXI ст.» (2011 р.), «Сучасній школі – сучасну бібліотеку» (2014 р.) та «Шкільна бібліотека: інноваційні проекти» (2017 р.) представити своє бачення, діючий управлінський проект щодо модернізації бібліотеки, перетворення її на сучасний інформаційно-ресурсний та культурно-просвітницький центр

навчального закладу, здатний здійснювати цілеспрямований і ефективний супровід освітнього процесу.

Зазначимо, що за час проведення трьох останніх конкурсів участь у них взяли лише троє методистів: *Волощук Т.С.*, методист центру методичної та соціально-психологічної служби управління освіти Кіровоградської міської ради з методичних кабінетів (центрів) з бібліотечних фондів (2011 р., на даний час не працює), *Рябчун Н.І.*, методист районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Світловодської райдержадміністрації (2014 р.), *Романич Н.В.*, методист районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Маловисківської райдержадміністрації (2014 р., 2017 р.).

Варто наголосити, що основною складовою конкурсних матеріалів є представлення досвіду роботи бібліотеки за визначеною учасником конкурсу тематикою, що має відповідати умовам та критеріям оцінювання обраної номінації. Опис, має розкривати основну ідею досвіду з обраної проблеми, її актуальність, мету даної роботи, системний і діяльнісний підходи бібліотекаря щодо її реалізації. Значна увага має бути приділена показу індивідуального стилю та сучасних підходів до організації бібліотечного процесу чи його окремих складових. Важливо продемонструвати ефективність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій і вміле поєднання традиційних форм з новаціями.

Підготовка конкурсних матеріалів також вимагає дотримання певних вимог щодо їх оформлення (відповідно до умов проведення конкурсу та чинних стандартів з бібліографічного опису посилань на першоджерела).

У роботі мають бути відображені результати моніторингової діяльності з означених напрямків. Важливим є і підбір додатків, які б максимально доповнювали й висвітлювали практичний аспект реалізації означеної тематики.

Кожна і запропонованих номінацій має свої критерії, але передбачає розкриття основних пріоритетів у діяльності бібліотек, серед яких можуть бути:

- створення інформаційно-освітнього та виховного середовища бібліотеки, спрямованого на розвиток особистості, патріота з активною громадянською позицією;

- спрямованість на розширення інформаційно-ресурсного фонду бібліотеки для повноцінного супроводу навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних вимог;

- сучасні підходи до розширення інформаційно-освітнього простору користувача та створення умов для задоволення його інформаційних, самоосвітніх потреб;

- використання інформаційно-комунікаційних технологій для просування книг, ефективних форм мотивації до читання та розширення читацьких інтересів, формування інформаційної культури школярів та культури читання;

- створення власних веб-ресурсів, як платформи для розширення послуг бібліотеки, популяризацію фонду, української книги, інноваційних бібліотечних форм роботи, надання посилань на корисні сайти, блоги для

задоволення інформаційних, інтелектуальних, дозвіллевих запитів і потреб користувачів тощо;

- залучення до дослідницько-пошукової діяльності, пов'язаної з пізнанням історико-культурної та духовної спадщини українського народу, традицій та рідного краю.

Отже, участь у фахових конкурсах потребує як від працівника значного напруження зусиль, навиків самоаналізу та узагальнення своєї діяльності, так і цілеспрямованої й системної роботи методичних служб усіх рівнів щодо вмотивованості бібліотекарів та їх підготовки до конкурсних змагань.

Варто відзначити, що популяризація досвіду роботи переможців та лауреатів фахових конкурсів у освітянському середовищі стає значним стимулом для професійного зростання інших бібліотекарів та предметом розгляду у системі методичної роботи з даною категорією працівників.

Підготовка потенційних учасників фахових конкурсів на обласному рівні здійснюється під час курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів, засідань творчої лабораторії шкільних бібліотекарів, започаткованої в 2009 році, через семінари та консультації у ході тематичних вивчень, обговорюються аспекти методичного супроводу бібліотекарів, зокрема щодо особливостей та основних вимог при підготовці та презентації власного досвіду роботи, у рамках постійно діючого семінару методистів методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад з бібліотечних фондів, через публікації у виданнях КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» та фахових виданнях. Цим питанням приділяється значна увага і в рамках методичних формувань у міжкурсовий період (методичних об'єднаннях, динамічних та творчих групах, школах бібліотечної майстерності та професійного росту бібліотекаря, клубах творчого бібліотекаря, майстер-класах, інтернет-семінарах). Важливе місце відводиться й самоосвітньому процесу працівників.

Переможців і лауреатів фахових конкурсів, а це переважно досвідчені фахівці, які мають власні творчі напрацювання, залучаються до розкриття власного досвіду та особливостей підготовки до участі у фахових змаганнях на курсах підвищення кваліфікації бібліотекарів навчальних закладів у рамках творчих майстерень, майстер-класів, під час бібліотечної практики, що проводилася на базі їх бібліотек. Так, за останні роки розкрили свої творчі лабораторії, а також уміння поєднувати бібліотечні традиції з новаціями; використовувати сучасні технології для розширення інформаційно-освітнього простору школярів й мотивації їх читацької активності; ефективно використовувати потенціал виховного середовища навчального закладу для становлення й розвитку особистості читача, переможці і лауреати фахових змагань. Серед них: Ружанська Т.В., Полтавець С.В., Ткаченко О.М., Капкан Т.О., Коновал Г.Т. (бібліотекарі відповідно Помічнлянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Добровеличківської райдержадміністрації, комунального закладу «Компаніївське навчально-виховне об'єднання» та Нечаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів ім. Ю.І. Яновського Компаніївської районної ради, Великосеверинівської

загальноосвітньої школи I-III ступенів Кіровоградської райдержадміністрації, комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання № 25 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, природничо-математичний ліцей, центр позашкільного виховання «Ліра» Кіровоградської міської ради) та ін.

Слухачі курсів – учасники фахових конкурсів, мають можливість розкрити інноваційні підходи та особливості ведення бібліотечної справи, використання сучасних технологій під час круглих столів, тематичних дискусій, конференцій тощо.

Важливим акцентом завершення курсового навчання є захист випускної роботи (індивідуальний чи груповий проект, портфоліо). Підготовка до захисту потребує самоаналізу професійної діяльності; вибору тематики, яка якнайкраще може розкрити власні творчі напрацювання; дотримання певної структури опису; значної самостійної роботи над додатковими джерелами тощо.

Слугують значним підґрунтям для розкриття обраних слухачами проблем лекційно-практичні заняття, серед яких: «Портфоліо як інструмент оцінювання діяльності бібліотекаря», «Моніторинг як засіб підвищення якості роботи бібліотеки навчального закладу», «Моделювання бібліотечних та медіа-уроків з використанням сучасних технологій», «Впровадження сучасних технологій у практику бібліотечної роботи в контексті Концепції нової української школи», «Сучасні підходи до наочної популяризації інформаційно-освітніх ресурсів бібліотеки навчального закладу», «Буктрейлер – інновація в просуванні книг і дитячого книгочитання в діяльності сучасного бібліотекаря: практика створення», «Бібліотека навчального закладу – простір інформаційно-освітніх можливостей», «Використання онлайн-ресурсів у професійній діяльності бібліотекаря» та ін.

Важливою платформою для обговорення сучасних тенденцій розвитку бібліотечної справи та місця і ролі бібліотеки в новій сучасній школі стали засідання обласної творчої лабораторії бібліотекарів, які проходили у різних форматах, зокрема: семінари-практикуми на базі бібліотек переможців конкурсів – Полтавець С.В. («Створення сучасної моделі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу: продуктивний підхід», 2011 р.), Ружанської Т.В. («Плекання компетентного читача засобами сучасних бібліотечних та інформаційно-комунікаційних технологій», 2012 р.); семінар-тренінг «Основи Internet та on-line освітні середовища як засіб оновлення бібліотечного процесу» (2013 р.), творчий звіт «Професійність та творчість – запорука успіху бібліотечної справи: досвід роботи переможців та лауреатів Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» (2015 р.); майстер-клас «Бібліотека – територія ідей та інновацій» (2016 р.). Учасники мали можливість обмінятися ідеями, творчими напрацюваннями й досвідом використання інформаційно-комунікаційних технологій для осучаснення бібліотечного процесу; презентували власні блоги чи сайти та обговорили особливості підготовки до участі у фахових конкурсах.

Такі методичні заходи сприяли розширенню кола учасників фахових конкурсів. Слід зазначити, що серед учасників – переможці та лауреати

конкурсів попередніх років, бібліотекарі, які проявляють професійну активність під час методичних районних та обласних заходів, організатори семінарів, керівники творчих груп, голови методичних формувань, активні дописувачі до фахових видань.

Аналіз конкурсних матеріалів як попередніх фахових конкурсів, так і цього річного, показав певні позитивні тенденції щодо підвищення рівня використання бібліотеками сучасних технологій, інтерактивних методик, власних веб-ресурсів для розширення інформаційного і виховного простору, україномовного середовища через популяризацію літератури рідного краю й кращих зразків художніх творів для дітей, спрямування на соціалізацію особистості, формування її системи цінностей.

Варто відмітити й широку палітру проектів, осучаснених бібліотечних форм з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, медіа-ресурсів, електронних засобів (мультимедійні презентації, вікторини, віртуальні виставки та огляди, віртуальні екскурсії та подорожі, буктрейлери та інтернет-плакати), власної друкованої продукції (посібники, буклети, методичні матеріали, збірки дитячої творчості тощо).

Цьогорічний конкурс мав певні особливості, як зазначалося вище. Зосередимося на основних моментах його проведення. Так, оргкомітет обласного етапу зазначив, що ряд поданих матеріалів не відповідали умовам конкурсу (вимогам до поданих матеріалів у додатку 1 наказу начальника управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації від 04.10.2016 р. № 613 «Про проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017»), деякі з них мали складний доступ до веб-ресурсів, де були розміщені конкурсні матеріали, що показало й певні упущення методичних служб на місцях.

Оцінювання цьогорічних конкурсних робіт членами журі, відповідно до умов конкурсу вище зазначеного наказу (зокрема їх розміщення в інтернет-мережі та доступність для перегляду), відбувалося в онлайн-режимі за визначеними критеріями до кожної з номінацій. При цьому враховувалися загальні позиції: відповідність теми роботи заявленій номінації; обґрунтованість актуальності й значущості обраної теми; цілісність, системність і логічність побудови портфолію; розкриття системного та діяльнісного підходів до реалізації означеної проблеми з відповідними висновками; практичне використання сучасних технологій та новацій; доцільність презентованих додатків та особливості змістового наповнення портфолію у рамках певної номінації.

Журі цьогорічного обласного етапу конкурсу акцентувало увагу на ряді позицій, які знизили цінність наданих матеріалів, серед них:

- визначення теми (проблеми) має широкий діапазон, що ускладнює визначення автором конкретизованої мети і завдань щодо її реалізації та знижує можливості концентрації на основних (ключових) поняттях та підходах;
- структурування матеріалу здебільшого є довільним, з порушенням логіки викладу;

- переважна більшість змісту робіт носить описовий характер без аналітики результативності використаних форм і методик;
- перевантаженість фотоматеріалами без їх аналізу та узгодження з текстом;
- відсутнє логічне завершення опису, тобто висновків та перспективного бачення реалізації даного аспекту діяльності.

Переконана, що зважаючи на певні проблеми, які виявляють фахові конкурси, участь у цих змаганнях професіоналізму і творчості стимулює зростання професійної майстерності працівників, сприяє пошуку нових, нетрадиційних бібліотечних форм, розширює аспекти використання сучасних технологій, можливостей мережі Інтернет, сприяє розширенню співпраці з педагогічним колективом, батьками, сприяючи залученню й учнів до спільної творчої діяльності.

А ще, і це головне, творча і професійна група бібліотекарів поповнюється новими, активними, творчими майстрами своєї справи, готовими до поширення нових ідей, бібліотечних інновацій. А методичним службам усіх рівнів варто підтримувати їх, поширюючи досвід ведення бібліотечної справи в умовах нової української школи, плекати нових професіоналів, підвищуючи статус бібліотекаря та імідж бібліотеки.

Проведення фахових конкурсів потребує від методичних служб всіх рівнів забезпечення системи інформаційної й організаційно-методичної роботи та системної роботи щодо підготовки бібліотекарів до їх участі у конкурсах. І це, перш за все, має бути спрямованість на підвищення їх рівня професійної компетентності у веденні бібліотечної справи, а також мотивації працівників до самоаналізу професійної діяльності. Важливим при цьому є їх уміння чітко й зважено визначати проблему, бачити основні аспекти її реалізації, виділяючи головну ідею та розкриваючи системний підхід.

Тож *методичними службам на місцях*, зокрема й під час серпневих конференцій, важливо глибоко проаналізувати вище зазначені позиції та висновки журі, що мають стати певним лакмусовим папірцем розгляду конкурсних матеріалів бібліотекарів району, міста, спільно з працівниками зосередити увагу на визначенні основних завдань, пріоритетних напрямків та розробці системи різнопланових занять (семінарів-практикумів, тренінгів, майстер-класів тощо) з питань формування умінь бібліотекарів щодо підготовки та представлення досвіду роботи з певної проблеми, а також аспекту представлення своїх матеріалів в інтернет-мережі.

Заслужовують уваги методичних служб питання поширення позитивного досвіду ведення бібліотечної справи в сучасних умовах через створення творчих чи динамічних груп, започаткування майстерень чи лабораторій учасників фахових конкурсів, організація майстер-класів переможців та лауреатів конкурсів тощо.

При цьому необхідно означити й підґрунтя щодо створення умов для професійного становлення і розвитку їх працівників, забезпечення їх професійних потреб та здійснення ними повноцінної бібліотечної діяльності

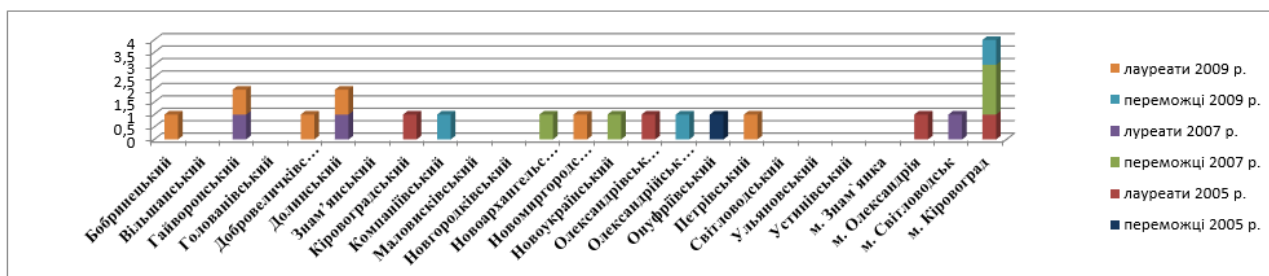
(матеріально-технічне забезпечення, рівень навантаження, що передбачає ставку чи мінімум 0,5 ставки бібліотекаря).

Варто зосередити увагу *керівників навчальних закладів* на підвищенні статусу бібліотек, важливості їх ролі в становленні й розширенні продуктивного освітньо-інформаційного й виховного середовища та важливості інформаційно-ресурсного забезпечення освітнього процесу. Додамо, що важливим фактором ефективного функціонування бібліотек є їх повноцінна комп'ютеризація і доступ до мережі Інтернет, а також відстоювання інтересів працівників у плані бібліотечного навантаження та матеріальної підтримки й відзначення їх професійності й майстерності у веденні бібліотечної справи.

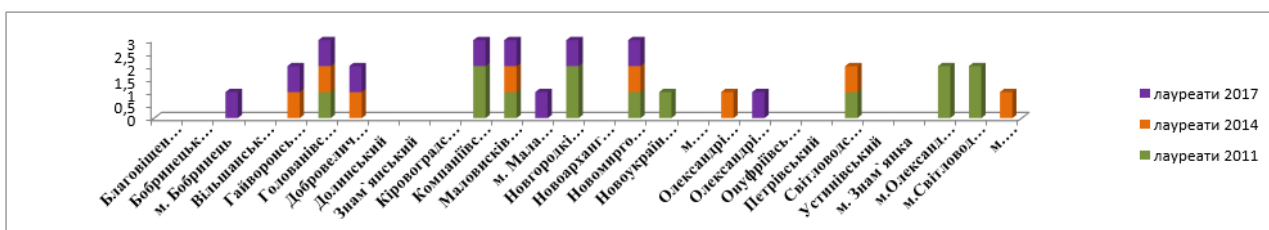
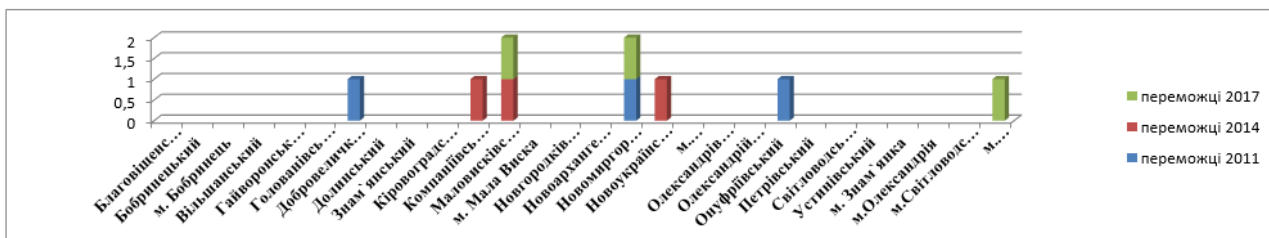
Результативність участі бібліотекарів районів, міст

в обласному етапі всеукраїнських конкурсів

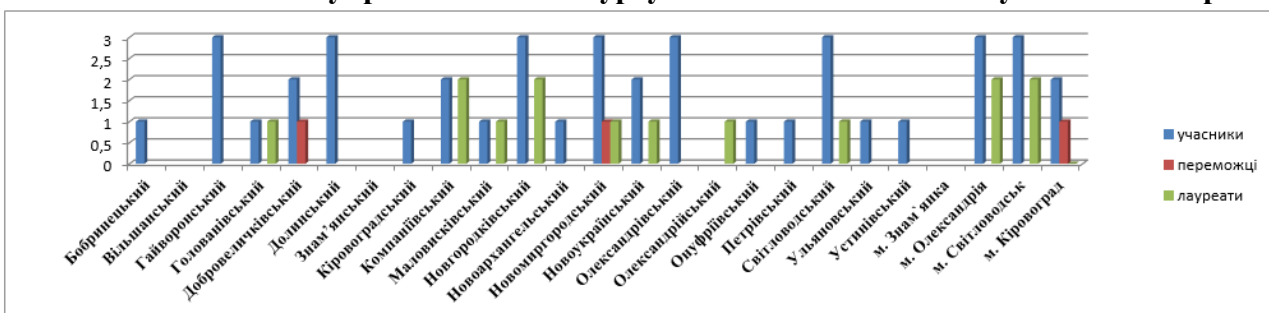
«Шкільний бібліотекар 2005 року», «Шкільний бібліотекар 2007 року» та «Шкільний бібліотекар 2009 року»

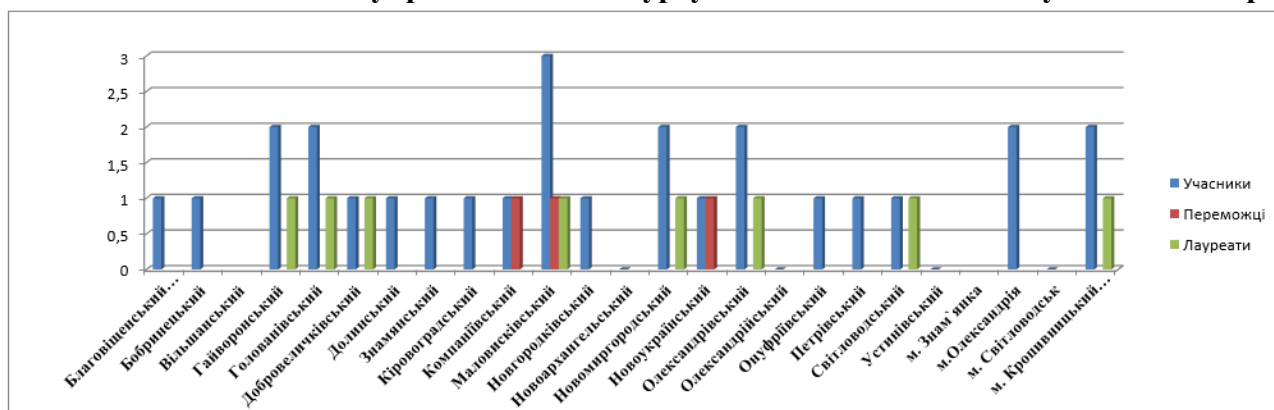
«Шкільна бібліотека» (2011 рік), «Шкільна бібліотека» (2014 рік), «Шкільна бібліотека – 2017»

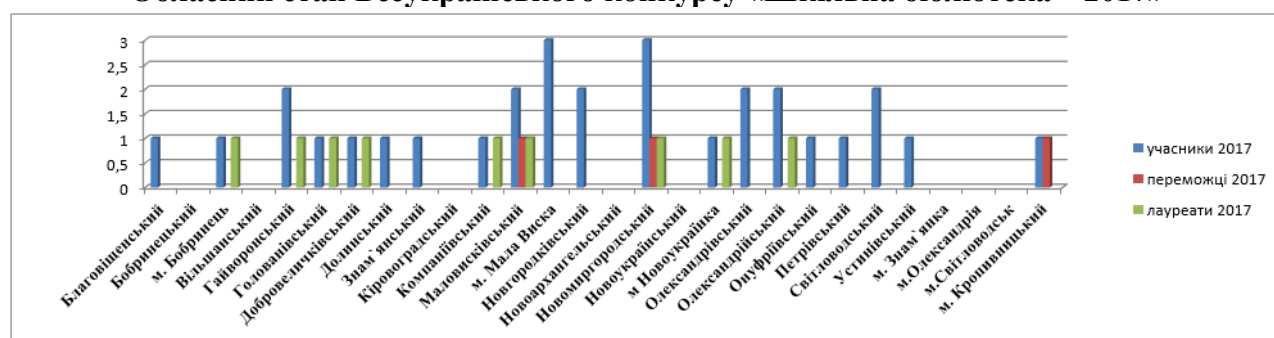
Статистичні дані щодо участі та результатів обласного етапу:
Обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» у 2010/2011 н. р.

Обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» у 2013/2014 н. р.

Обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017»

Література та джерела

1. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням Колегії МОН України від 27.10.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>.
2. Проект Закону України «Про освіту» від 6.10.2016 р. № 3491-д, прийнятий Верховною радою за основу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pedrada.com.ua/news/4002-qqn-16-m10-07-10-2016-proekt-zakonu-pro-osvtu-priunyato-za-osnovu-shcho-j-matimemo-u-perspektiv>.
3. Дяченко Н.І. Бібліотека в освітньо-інформаційному середовищі начального закладу: реалії та перспективи / Н.І.Дяченко // Науково-методичне забезпечення освітньої діяльності в області. Методичний вісник № 50. / укладачі Л.С. Голодюк, А.С. Бик. – Кіровоград : Видавництво КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2014. – С. 350-366.
4. Дяченко Н.І. Виховання громадянина-патріота в практиці шкільних бібліотекарів Кіровоградщини // Шк. б-ка плюс : наук.-метод. часоп. – 2015. – № 7/8. – С. 16-19.
5. Дяченко Н.І. Професійна компетентність і творчість – шлях до успіху (З досвіду роботи Т.В. Ружанської, провідного бібліотекаря Помічянської ЗШ І-ІІІ ступенів № 3 Добровеличківської райдержадміністрації) / Н.І. Дяченко // Педагогічний вісник, 2016. – № 1 (37). – С. 84-92.
6. Дяченко Н.І. Фахові конкурси як засіб професійного самовдосконалення та розвитку творчості бібліотекарів навчальних закладів // Шк. б-ка плюс : наук.-метод. часоп. – 2015. – № 7/8. – С. 7-15.

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ Й ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ)

Н.В. Тарапака,,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки в Україні неможливе без кардинальних змін в економічній освіті. Першочерговим завданням економічної освіти дошкільників є підготовка дітей до життя в умовах сучасного суспільства.

Слово економіка в перекладі з давньогрецької мови означає «уміння вести домашнє господарство». Зараз під цим поняттям розуміють господарство в найширшому розумінні цього слова: домашнє господарство, певне підприємство, господарство міста, держави – все це економіка [5].

У Базовому компоненті дошкільної освіти і чинних комплексних програмах, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, рельєфно й детально прописані завдання та зміст освітньої роботи з формування в дітей позитивної самоідентифікації, розуміння свого місця серед інших людей, прагнення до розширення сфери контактів у соціумі, збереження власного «Я» і водночас толерантного ставлення до інших (однолітків, молодших і старших за віком дітей, членів родини, дорослих у дитсадку, на вулицях, в установах тощо) [1].

Завдання фінансової освіти малюків у нормативних документах подані крізь призму економічного виховання, що, виправдано з огляду на специфіку вікових можливостей, потреб розвитку впродовж перших 6-7 років життя і спрямованість життєвих компетенцій дошкільника. Однак, у змісті документів ці завдання дещо розпорошені по різних розділах, частинах, пунктах, що створює ефект дифузії й заважає цілісному сприйманню змісту, перспектив і результатів освітніх впливів на дитину.

Уже з раннього віку діти починають усвідомлювати правила і норми поведінки, визначати свою роль у найближчому соціумі, а згодом – і в більш віддаленому. У цей період закладаються основи ціннісного ставлення до предметів матеріального світу, уміння бережно користуватися речами, дотримуватися порядку й чистоти, а це поступово готує ґрунт для засвоєння в майбутньому різних економічних категорій і понять.

В освітній лінії «Дитина у світі культури» у частині «Предметний світ» зазначено, що дитина 6 (7) років має «уявлення про заощадливе ведення домашнього господарства, вміє ощадливо ставитися до речей, грошей; розрізняє соціальні ролі «покупець», «продавець», поняття «товар», «гроші», «заощадливий», «недбайливий» [1].

Реалізуючи завдання щодо економічного виховання дошкільників, педагогам слід пам'ятати, що вже в дошкільному віці **потрібно:**

- 1) мати первинні уявлення про свої потреби та потреби своєї родини;
- 2) розуміти, що потреби можуть бути обмеженими;
- 3) уміти співвідносити свої бажання з можливостями родини їх задовольнити.

З цією метою в дітей необхідно виховувати усвідомлене **розуміння:**

1) речі треба берегти не тому, що дорослі будуть незадоволені, а тому, що будь-яка річ – результат праці багатьох людей і ресурси для її виготовлення обмежені;

2) побут у сім'ї, у дошкільному навчальному закладі повинен давати приклади дбайливого ставлення дорослих до особистої та суспільної власності.

Життєва компетентність, спрямована на формування в дітей дошкільного віку ощадливості, **передбачає:**

1) уміння бережливо користуватися ресурсами – власними й суспільними, бути господарями;

2) витратити з розумом та примножувати те, що маємо. У цивілізованому суспільстві ощадливість цінується як одна з чеснот особистості, і тому важливо формувати цю рису як внутрішню моральну потребу, що визначає спосіб життя людини.

Показники сформованості бережливого ставлення до довкілля в дітей:

1) початкове усвідомлення дитиною того, що в кожному році вкладено працю людей;

2) використання речей відповідно до їхнього функціонального призначення;

3) наявність навичок догляду за речами, своєчасне приведення їх до ладу разом із дорослими;

4) небайдуже ставлення до пошкоджених речей.

У комплексній додатковій освітній програмі «Дитина в дошкільні роки» є розділ «Економічна освіта», у якому виокремлено показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в галузі економіки.

Педагогічні колективи дошкільних навчальних закладів мають можливість спрямувати педагогічну діяльність у сфері економічної освіти дошкільників, а саме:

- в ігровій діяльності, яка займає провідне місце серед різних засобів формування первинного економічного досвіду. Це ігри споживацької спрямованості – дидактичні, ситуативні та рольові («У крамниці», «Зваримо обід», «Упізнай професію», «Обираємо найкращий товар», «Супермаркет», «Рекламне агентство» тощо);

- під час ознайомлення з елементарними економічними поняттями (економічне виховання);
- культивування поваги до людей різних професій (трудове виховання);
- стимулювання безпечної поведінки (безпека життєдіяльності);
- вивчення довкілля, прищеплення валеологічних навичок (культурне й безпечне споживання продуктів харчування).

Показники компетенції дитини в галузі економіки

Знає:

- про першочергові потреби людини (їжа, вода, житло, безпека, тощо);
- про особисті потреби самої дитини, людей, що її оточують, рослин, тварин, птахів;
- про основні ресурси та їх обмеженість;
- чому людина не може мати все, що бажає;
- чому необхідно робити вибір;
- для чого людям потрібні гроші;
- що значить «дорого» чи «дешево»;
- про бюджет сім'ї (дохід і витрати);
- про працю дорослих: кожна людина повинна працювати на роботі і вдома;
- чому потрібні всі види праці;
- чому необхідні й корисні різні продукти і страви;
- правила культури поведінки.

Уміє:

- виділяти першочергові потреби своєї родини;
- пояснювати причину існування обмежень;
- робити вибір;
- порівнювати й оцінювати товари (якість, ціна), зіставляти потреби і можливості родини;
- вибирати товари у відповідній крамниці;
- орієнтуватись у світі товарів за допомогою реклами;
- визначати предмети та засоби праці;
- пояснювати результати праці людей різних професій (товар чи послуга).

Розуміє:

- що людина повинна постійно працювати (на роботі й удома);
- людина не може мати все, чого бажає;
- вибираючи, від чогось треба відмовитися;
- економія та бережливість потрібні як родині, так і дитячому садку;
- природа має дари, які віддає людям (красу, блага, природні ресурси) і до неї треба ставитися дбайливо.

Враховуючи показники компетентності дошкільників, педагоги повинні:

- дати уявлення про економіку та її значення для кожної родини;
- ознайомити з різними видами потреб людини та способами їх задоволення;

- розкрити зміст поняття «ресурси» та показати взаємозв'язок усіх видів ресурсів (трудові, природні, капітальні) та їхню важливість для створення різних товарів;

- підвести дітей до висновку про обмеженість ресурсів та необхідність їх економного використання;

- закріпити уявлення про різні види праці та її значення в житті людини й показати результати праці людей окремих професій на виробництві та в домашньому господарстві.

- дати поняття про професії, пов'язані з наданням послуг (лікар, учитель, перукар, поштар та ін.) і виховувати бережливе ставлення до результатів праці дорослих.

- підвести до розуміння понять «споживач» та «споживання». Дати знання про те, що всі люди є споживачами [4].

Тільки спільно з батьками вихованців можна досягти бажаних результатів у соціально-економічному вихованні дошкільників. **Рекомендуємо** такі форми співпраці дошкільного навчального закладу з сім'єю:

- залучення до участі в навчально-виховному процесі;
- сумісна суспільно-корисна праця дітей із батьками;
- проведення різних виховних заходів за участю батьків і дітей;
- проведення конкурсів, змагань за участю родини.

Надзвичайно корисним у реалізації завдань соціально-економічної освіти у вітчизняних дошкільних закладах може стати використання світового досвіду. Нещодавно Україна приєдналася до Міжнародного проекту з упровадження соціальної й фінансової освіти дітей віком від 3 до 18 років «Афлатун». Сьогодні цей проект діє в 114 країнах на різних континентах планети. 16 листопада 2015 року підписано Меморандум про співпрацю у сфері дошкільної освіти між Міністерством освіти і науки України і Міжнародною фундацією «AflatounInternational» (Нідерланди).

Головна мета зазначеного проекту – соціалізація відповідно до віку, соціальна адаптація дітей, формування в них умінь і навичок з основ планування (бюджетування) власних коштів і сімейного бюджету, здатності приймати виважені рішення щодо використання та заощадження будь-яких ресурсів (електроенергії, води, паперу, продуктів харчування, грошей тощо).

Реалізація Меморандуму про співпрацю в цьому проекті вже розпочалася. Пусковим механізмом став наказ Міністерства освіти і науки України від 22.01.2016 р. №46 «Щодо упровадження основ соціальної і фінансової освіти дітей дошкільного віку» (див. на сайті МОНУ <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5028>), відповідно до якого зазначений напрям реалізовуватиметься у 81 дошкільному навчальному закладі в 16 регіонах України. Педагоги мають можливість скористатися досвідом колег-учасників Міжнародного проекту «Афлатот».

Відповідно до наказу управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської облдержадміністрації від 29.01.2016 р. №46 за цим проектом працює дошкільний навчальний заклад комбінованого типу № 2 «Теремок»

Знам'янської міської ради (завідувач Мазур О.В.), дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 14 «Калинка» (завідувач Богданова І.Г.) та дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 73 «Червона квіточка» (завідувач Давидченко В.М.) Кіровоградської міської ради, а також у багатьох дошкільних навчальних закладах області (ДНЗ №70 м. Кропивницький та інші).

Отже, формування основ економічних знань дітей дошкільного віку повинно стати однією з умов набуття важливих життєвих компетентностей.

Література та джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наук. кер.: А. М. Богуш. – К., 2012. – 26 с.
2. Грама Н. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника // Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності: моногр. / А. М. Богуш, Н. Г. Грама, Н. І. Луцан та ін. – Одеса: Видавець Бакаєв Вадим Вікторович, 2013. – 236 с.
3. Григоренко Г. Виховуємо раціонального споживача / Г. Григоренко, Р. Жадан // Дошкільне виховання. – 2012. – № 1 – С. 16–19.
4. Григоренко Г. І. Дошкільник у світі економіки / Г. І. Григоренко, Р. П. Жадан. – Х.: Вид-во «Ранок», 2016. – 160 с. – (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
5. Дахнова О. Є. Економіка. Словник термінів. – Харків: ФОП Співак В. Л., 2012. – 256 с.
6. Лелюк Ю. М. Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в Україні // Економічна освіта: проблеми і перспективи. Матеріали 11 Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2001. – С. 63–66.
7. Низковська О. Соціально-економічній освіті – новий подих / О. Низковська // Дошкільне виховання. – 2016. – №3 – С. 6–8.
8. Побірченко Н. Проектування наступності в розвитку економічного мислення дітей дошкільного та шкільного віку // Директор школи. – 2001. – № 46–47. – С. 27–33.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Н.П. Гагаріна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Одним із пріоритетних напрямів навчально-мовленнєвої діяльності дошкільного навчального закладу є формування в дітей зв'язного мовлення, умінь самостійно складати різного типу розповіді. Такими дослідженнями займаються сучасники-науковці Н. Гавриш [2], О. Білан [1], Л. Шелестова [6]. Досягнення творчого рівня розвитку особистості можна вважати найвищим результатом будь-якої педагогічної технології. Працюючи відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (освітня лінія «Дитина у світі культури») вихователь має сформуванати художньо-продуктивну компетенцію дошкільників, виховати ціннісне ставлення до мистецтва. За державним стандартом дошкільної освіти результатами освітньої роботи є: дитина старшого дошкільного віку «...називає прізвища, твори улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, пригадує їх зміст, порівнює твори. Виокремлює жанри

народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва: портрет, пейзаж, натюрморт, побутовий. Виявляє інтерес до різних видів візуального мистецтва: декоративно-прикладного, живопису, графіки, скульптури, архітектури, дизайну. Фантазує, експериментує, змішуючи кольори, вигадуючи оригінальну композицію, змінюючи і створюючи нові форми». З цього переліку чітко видно інтеграцію завдань з мистецтва, розвитку мовлення, мислення, уяви. Перед педагогами дошкільних закладів постає проблема як організувати навчальний процес, щоб старші дошкільники ознайомились зі значним переліком репродукцій, запропонованих програмою; які методи і прийоми стануть найефективнішими на шляху до поставленої мети.

Реалізація навчально-виховного процесу за допомогою звичних методів не призводить до бажаних результатів (діти з п'яти художників запам'ятовували лише двох, швидко втомлювалися, плутали назви картин, були боязкими). Отже виникла потреба спробувати методи та інструментальні прийоми ТРВЗ. Матеріали з досвіду роботи експериментальної діяльності колективу можна переглянути за посиланням http://oleksandria-dnz25.edukit.kr.ua/eksperimentaljna_robota/.

ТРВЗ – це методологія пошуку нових розв'язань, що дає стабільні позитивні результати і не впливає шкідливо на психіку людини. Родоначальником цієї науки є вчений-дослідник, письменник-фантаст Генріх Альтшуллер. Це універсальна організаційно-педагогічна та методична система, яка дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення навчальних і соціальних завдань.

З досліджень сучасних науковців (О.Митник, І.Стеценко) бачимо, що вони акцентують увагу на тому, як плекати особистість нового типу, готову впевнено реагувати на виклики сучасного життя. Дошкільник-діяч – це особистість, яка вміє розмірковувати, планувати свої дії на кілька кроків уперед, доводити власну думку, створювати інтелектуальні продукти (казки, вірші, загадки, конструкції, умови задач тощо) [5]. І, дійсно, щоб виховати таку особистість маємо розвивати в дитини логічне мислення, чітке доказове мовлення, навчати її здійснювати розумові дії (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), знаходити аналогії, класифікувати та систематизувати поняття і факти. Для цього слід застосовувати відповідні методи, прийоми, технології. Отже, однією із таких технологій і є ТРВЗ.

Сучасна ТРВЗ включає життєву стратегію творчої особистості і теорію розвитку творчої особистості. В основі ТРВЗ лежить алгоритм розв'язання винахідницьких завдань. Як показує життєва практика, дошкільникам посилені прийоми винахідництва, методи психологічної активізації творчого процесу, за допомогою яких заняття – це пошук, проблеми, знахідки, винаходи, ланцюжки питань.

ТРВЗ може бути використана в різних формах організації роботи з дітьми, а саме: підчас спостережень, розваг, підготовчої роботи до

продуктивної діяльності, індивідуальної роботи, роботи в малих групах тощо. Цю технологію застосовують і в музиці, літературі, журналістиці, менеджменті, рекламі. Тому в дошкільних навчальних закладах ми говоримо про інтегрування навчально-виховного процесу та впровадження ТРВЗ саме на таких заняттях. Очевидним є те, що для розвитку творчості в будь-яких видах художньої діяльності дітям необхідні різноманітні враження про навколишнє життя, природу, знайомство з творами мистецтва (образотворчого, музичного, літературного, архітектури, народного), знання про предмети і явища, способи діяльності; необхідним є освоєння дітьми багатого художнього досвіду як на заняттях, так і в повсякденному житті (на прогулянках, у різноманітних іграх, під час знайомства з творами мистецтва). Методикою навчання дітей розповіданню за репродукціями картин займалися А. Бородич, Е. Короткова, Є. Тихеева, із сучасних науковців звертаємось до праць Н. Гавриш, А. Богуш, Л. Калмикової та ін.

Діти п'яти років мають значний досвід, багатий словник, уміють описувати предмети, іграшки, встановлювати прості причинні зв'язки між предметами та явищами. Педагоги мають формувати в дітей уміння не тільки розповідати за змістом репродукції, складати описову та сюжетну розповідь, а й виходити за межі зображеного художником, пов'язувати зміст картини зі своїм досвідом. Для цього вихователь ставить евристичні запитання (чому? як? для чого? чим?), які наводять на певну думку, спонукають до глибшого дослідження певного об'єкта чи явища, порівняння та аналізу фактів. В останні роки намітилася прогресивна тенденція в практиці роботи дошкільних установ до перегляду педагогічних цінностей і пріоритетів, важливе місце серед яких стали займати завдання виховання творчої особистості, розвитку здібностей і формування головної з них – життєздатності. Вона складається з уміння оцінити, проаналізувати будь-яку ситуацію й знайти способи вирішення проблем, що виникають. Для цих умінь недостатньо готових знань, отриманих стандартним шляхом.

Головною стратегією педагогічної діяльності з дітьми дошкільного віку є спрямованість навчально-виховного процесу на реалізацію художньо-продуктивної компетенції формування духовного світу особистості, ствердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей і здібностей дітей. Вирішення цих актуальних проблем можливе лише за умови широкого впровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на всебічний розвиток дитини. Одними з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання. Цю проблему досліджували К. Крутій, Л. Шелестова, І. Стеценко та ін. Педагогами дошкільних закладів розроблені методичні посібники на допомогу вихователям http://oleksandria-dnz25.edukit.kr.ua/metodichna_skarbnichka/metodichni_posibniki/.

На картину світу дитини дошкільного віку впливають різні чинники, серед яких систематична навчально-пізнавальна та виховна діяльність у дошкільному навчальному закладі, що здійснюється на основі відібраного змісту і за допомогою відповідних методів. Процес пізнання світу старшими

дошкільниками й дорослими здійснюється в такій послідовності: сприймання (образ), осмислення та розуміння (значущість і смисли); узагальнення та систематизація (значущість і смисли); запам'ятовування (закріплення); перетворення та застосування (ціннісне ставлення). Основним завданням є формування в них цілісної картини світу. Узагальнені матеріали науково-педагогічного експерименту регіонального рівня (http://koippo.in.ua/arhiv/druk/%D0%9C%D0%92_52.pdf), методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу педагогів дошкільних навчальних закладів (<http://koippo.in.ua/arhiv/mvisnuk/mv50.pdf>), складові формування творчих здібностей у старших дошкільників у процесі їх художньо-естетичної діяльності (<http://koippo.in.ua/arhiv/mvisnuk/mv49.pdf>), форми методичної роботи з педагогічними кадрами, діагностичні матеріали, конспекти занять з художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку (http://koippo.in.ua/arhiv/druk/249_16.pdf) стануть у нагоді вихователям на шляху формування художньо-продуктивної компетенції.

Отже, виділимо та схарактеризуємо етапи навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників і педагогічні методи, що є доречними на цих етапах.

1. Активізація пізнавальної діяльності: бесіда на основі власного досвіду про спостереження за світом, під час якої відбувається обмін враженнями між дітьми і вихователем.

2. Мотивація дітей до пізнання певних об'єктів у ході первинного сприймання: коротке інформаційне повідомлення вихователя на тему, бесіда на основі власного досвіду.

3. Сприймання та осмислення нової інформації про світ, розвиток і корекція набутого раніше досвіду взаємодії з ним: бесіди на основі власного досвіду дітей; пізнавальні та соціально-психологічні ігри; практичні завдання; дослідно-експериментальна діяльність; постановка проблемних питань; оцінна діяльність (самооцінка) стосовно об'єктів пізнання і результатів пізнавальної діяльності.

4. Узагальнення й систематизація інформації про об'єкти пізнання: пізнавальні ігри; практичні завдання; дослідно-експериментальна діяльність.

5. Закріплення отриманої інформації про певні об'єкти пізнання: бесіди на основі власного досвіду дітей; пізнавальні та соціально-психологічні ігри; практичні завдання.

6. Використання набутих знань, інтелектуального, емоційно-ціннісного та морально-етичного досвіду спілкування зі світом у практичній діяльності: соціально-психологічні ігри, орієнтовані на участь дітей в уявних і реальних життєвих ситуаціях; продуктивна діяльність, орієнтована на створення творчих продуктів/продукції (виготовлення моделей окремих об'єктів і явищ; виготовлення моделей, що відображають зв'язки об'єктів і явищ; конструювання окремих об'єктів; створення малюнків до музичних творів; створення ілюстрацій до літературних творів (казок, віршів і загадок); перебудова змісту казок, придумування казок тощо).

Отже, варто відзначити, що основи нестандартного, творчого мислення закладаються в дітей у дошкільному віці. Засобами оволодіння творчою діяльністю та розвитку творчих здібностей дитини може бути застосування системи творчих завдань із сучасними інтерактивними методами та технологіями. Така діяльність з дітьми передбачає партнерський стиль спілкування. Тільки у вільній невимушеній атмосфері дитина вчиться творчо мислити, шукати, самостійно розв'язувати проблеми, фантазувати, винаходити.

Література та джерела

1. Білан О. І. Навчання розповідання з використанням наочності. Старший дошкільний вік: [методичний посібник] / О. І. Білан. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 128 с.
2. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць / Н. Гавриш, О. Безсонова. – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 256 с.
3. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: [навч.-метод. посіб.] / Л. О. Калмикова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 384 с.
4. Калуська Л. В. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: [посібник на допомогу дошкільним працівникам] / Авт.-упор.: Л. В. Калуська, М. В. Отрошенко. – Мандрівець, 2010. – 376 с.
5. Митник О. Як виховати дошкільника-діяча / О. Митник // Дошкільне виховання. – 2016. – № 2. – С. 8-9/
6. Шелестова Л. В. Світ у картинах художників: [альбом розвивальних завдань для дітей 5-7 років] / Л. В. Шелестова. – Київ: «Видавництво «Фенікс», 2017. – 120 с.

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ КАРТ РОЗУМОВИХ ДІЙ НА ЗАНЯТТЯХ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

С.Л. Скуренко,

*методист кафедри дошкільної та початкової освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Ефективним засобом формування системності знань на основі інтеграції змісту дошкільної освіти є застосування *методу інтелектуальних карт* або карт розумових дій.

Останнім часом інтелектуальні карти широко використовуються як у вітчизняній, так і зарубіжній освіті й мають різноманітні визначення. Наприклад, у вищій школі спосіб застосування цих карт-схем носить назву *метод концептуальних карт* (Л. Карпинська, Н. Іванченко, Л. Тархова). У середній школі інтелектуальні карти мають назву *схеми орієнтувальної основи дій* (Т. Лазарева), а також *схеми розумових дій*.

У системі дошкільної освіти застосування схем не дуже поширено. В останні роки у методиці розвитку зв'язного мовлення дітей в окремих авторських технологіях застосовуються схеми, які допомагають зберегти логіку побудови описової розповіді. Проте системних карт у дошкільній освіті не застосовували. Розглянемо методику застосування карт розумових дій,

розроблену Н. Гавриш, доктором педагогічних наук, професором. Мета цієї технології – допомогти вихователю оптимізувати навчально-виховну діяльність завдяки унаочненню послідовності пошуково-орієнтувальних дій, встановленню взаємозв'язків різноманітних понять.

Інтелектуальна карта – це структурно-логічна схема змістово-процесуальних аспектів вивчення певної теми, в якій у радіальній формі відображаються зв'язки ключового поняття, що розташовується в центрі, з іншими поняттями цієї теми, та становить з ними нерозривну єдність. Така карта дає змогу на кожне поняття дивитись крізь призму його міжсистемних зв'язків, які стають наочними та очевидними. У процесі побудови інтелектуальних карт людина не тільки відтворює власне уявлення щодо міжсистемних зв'язків ключового поняття з іншими, а й усвідомлює логічну послідовність пошуково-орієнтувальних дій. Така карта складається за активної участі дітей на їх очах, коментується дітьми, багаторазово удосконалюється та доповнюється. Наприклад, карта, складена дітьми середньої групи разом з вихователем, у наступному навчальному році може бути розглянута цими самими дітьми, проаналізована, суттєво доповнена чи навіть змінена. Отже, для визначення названого засобу наочного навчання дітей ми застосовуємо термін *інтелектуальні карти* чи *карти розумових дій*.

Для оптимізації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі бажано використовувати інший тип – *концептуальні карти*. Поняття «концепція» означає певний спосіб розуміння, трактування будь-якого предмета, явища, процесу. Така карта дає змогу педагогу вибудувати логіку вивчення певної теми, враховуючи різні її аспекти. Наявність концептуальних карт допомагає побудувати в логічній єдності цикл тематичних занять. Концептуальна карта складніша за карту розумових дій, адже вона відображає значно більше інформації, ніж вихователь може використати на своїх заняттях. Водночас це поширює його можливості щодо багатоваріантної організації змісту.

Інтелектуальна карта здатна відображати глибинні зв'язки – філософські, соціально-культурні тощо. Наприклад, якщо ключове поняття карти «**гості**», стає очевидною потреба пов'язати його з такими поняттями, як свято, традиції гостинців, очікування господарями гостей, приготування, привітання, пригощання, розвага гостей, культура гостювання. За кожним із названих складових стоїть також певна сукупність інших уточнюючих понять. Так, усвідомлення сутності ключового поняття вимагає визначення важливих його ознак, якими *гість* відрізняється від *не гостя* (святкове вбрання, наявність гостинця, настрої, налаштований на свято гостювання тощо). Отже, карта-схема орієнтує педагога і дітей на засвоєння не відокремленого, теоретизованого знання, а на життєву ситуацію, освоєння якої надає дитині життєвих компетенцій.

Є труднощі у визначенні належності методу застосування інтелектуальних карт до відомих класифікацій методів навчання. Адже сама карта є наочним засобом, оскільки показує дітям взаємозв'язки понять теми,

основні логічні блоки, містить малюнки, картинки, а спосіб застосування такого засобу можна класифікувати як наочний метод. Проте складання карти відбувається в процесі обговорення, полілогу. Під час колективного обговорення карти діти залучаються до різних видів діяльності (малювання, розігрування ситуацій, виконання завдань за предметними картинками тощо). Отже, метод інтелектуальних карт можна зарахувати до класу комбінованих видів навчання.

Особливого значення застосування карт набуває на заняттях інтегрованого типу – ключове слово схеми становить смисловий стрижень, навколо якого відбувається об'єднання різних видів діяльності.

Сутність запропонованого підходу полягає в тому, що педагог, обираючи тему-образ заняття, спочатку сприймає обрану тему як багатозначне поняття. На етапі підготовки до заняття він складає концептуальну карту та вирішує, які елементи становитимуть інтелектуальну карту, що буде складатися на занятті, відповідно робить заголовки, готує демонстраційний та роздатковий матеріал. Вихователь повинен бути готовим до того, що на самому занятті діти можуть запропонувати власну логіку міркувань, і, можливо, заготовлену схему доведеться дещо змінити.

Про ключове слово вихователь повідомляє дітям на початку заняття, коли пропонує подумати, чи знають це слово діти, з якими словами воно «дружить». На ватмані педагог посередині друкує ключове слово, від якого проводить ліній-стежинки в різні сторони. У такий спосіб діти можуть поступово навчитися «читати» слова без спеціального навчання. Кожна стежинка закінчується словом, логічно пов'язаним з ключовим. До кожного слова діти можуть намалювати картинку-ілюстрацію чи інший смисловий образ. Таким чином схема стає живою, наочною, а процес складання надає заняттю жвавого динамічного та діалогічного характеру.

Робота зі схемою відбувається за наступними логічними кроками.

Перший крок – термінологічний. Мета цього етапу роботи: зосередити увагу дітей на ключовому слові, зробити його об'єктом роздумів та спостережень. Разом із дітьми формується понятійне поле, насичене численними словами. Упродовж заняття схема може доповнюватися, перше коло слів може розростатися і збільшуватися завдяки уточненням.

Способи роботи на першому етапі – бесіда, полілог, гра «запитання-відповіді», малювання символічних зображень названих слів, застосування інших способів (зобразити в русі, жестах, знайти відповідну картинку тощо). Результат першого етапу має бути складений разом з дітьми, записаний та домальований перший варіант карти-схеми. Щодо малювання, то діти можуть малювати на самій карті або на аркушах паперу, а потім приклеювати свої малюнки на загальну схему.

Докладніше поговоримо про полілог. *Полілог* – проблемна непродуктивна бесіда (у репродуктивній бесіді відповіді на всі запитання, які ставить вихователь дітям, уже відомі). У репродуктивній бесіді (основній формі діалогу з малюками в дитячому садку) вихователь – ведучий, у полілозі – режисер. У

полілозі кожен має право мати і висловити власну думку, навіть якщо вона не збігається із загальною. Будь-який варіант відповіді сприймається як *можливий*. Оцінка типу «Ти помилився», «Неправильно» – неприпустима. Вихователь, як авторитетна особа, може насамкінець висловити свою аргументовану позицію, залишивши при цьому дітям право вибору мати свою думку. Така форма спілкування і навчання сприяє формуванню в дітей прагнення мати свій погляд, звичку до самостійного мислення, розвивати здатність формулювати та висловлювати власну думку аргументовано. Полілог – один з методів розвитку словесної творчості дітей у процесі пізнавальної діяльності. Важливою організаційною умовою для полілогу є спілкування «очі в очі» (діти сідають по колу, на одному рівні з педагогом, що допомагає створити довірливу атмосферу щирості та участі кожного). Цю умову дітям пояснюємо так: «Ми сидимо в колі, щоб жодна наша думка не загубилася. Якщо хтось її «випустить», інший обов'язково підхопить».

Кожна тема пропонує своє коло проблем, які можна і бажано обговорювати під час полілогу. Наприклад: «Хотів би ти стати пташкою? Якою пташкою ти б став?», «Діти і дорослі по-різному грають? Чи відрізняються їх ігри?», «Який подарунок ти можеш зробити своїм рукам? А своїй душі?». Не думайте, що це складно для дітей. Відомий гуманіст, психолог і педагог Глен Доман сказав: «Діти розумні настільки, наскільки розумними ми їм дозволяємо бути». Для того щоб полілог відбувся, слід дотримуватись обов'язкового принципу партнерства, за якого вихователь не переймається суперзавданням дати знання, а шукає істину, відповіді на питання разом з дітьми, показуючи їм способи народження розумних рішень інтелектуальних проблем, допомагаючи дітям самим опанувати ці способи.

Другий крок – художньо-лексичний. Мета другого етапу: уточнення значень слів-понять, вправлення дітей у складанні словосполучень, фраз, пошуку відповідних смислів у літературних та фольклорних творах. На цьому етапі перше коло слів-малюнків може поширитися. Наприклад, за словом «погода» можуть з'явитися слова *дощ, вітер, сонце* (інший варіант: *тепла, морозна, спекотна* тощо). Вихователь може застосовувати такі методи та прийоми: читання та розповідання, хорове промовляння коротких віршів, текстів, загадування загадок, лексико-граматичні вправи. Педагог намагається розгорнути смислове поле якомога ширше, використовуючи знання про природу, світ людських стосунків, художні уявлення, сенсорні відчуття дітей, – тобто інтегрує змістовий матеріал заняття.

Третій крок – тілесно-орієнтований, або руховий. На занятті він може займати місце в кожній його частині, коли вихователь відчує потребу задіяти рух для збереження загального ритму, темпу заняття. В ігровому арсеналі є багато ігор, які тематично можуть бути близькими ідеї заняття, також долучаються різноманітні рухові вправи. Не можна ігнорувати цю складову заняття, адже групова робота над складанням карти – це цілеспрямована навчально-пізнавальна діяльність, яка потребує значного емоційного,

розумового, а також фізичного навантаження, тому рухова активність має надзвичайно важливе значення для забезпечення працездатності дітей.

Четвертий крок – продуктивний (або проєктувальний). Цей етап має бути орієнтований на створення спільного кінцевого продукту. Мета етапу: об'єднати дітей спільною діяльністю, збагатити досвід активної участі у взаємодії з ровесниками та дорослими, вправлятися в ініціюванні власних ідей, дій, навчитися домовлятися, наполягати, підкорятися, діяти разом. Спільний результат, разом виготовлений продукт викликають радість і залишаються в пам'яті дітей. Це може бути невеличка інсценівка, виготовлення колажу, заповнення групового часопису, соціально-ігрове проєктування тощо.

Отже, застосування карт розумових дій на заняттях є ефективним способом формування системності знань на основі інтеграції змісту дошкільної освіти.

Література та джерела

1. Бойчук О.В., Фесюкова Л.Б. Дитячий садок із поглядом у майбутнє / О.В. Бойчук, Л.Б. Фесюкова. - Харків: Веста, 2005. – 112 с.
2. Гавриш Н. Інтегровані заняття: Методика проведення / Н. Гавриш. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
3. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей: [методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць] / Н. Гавриш, О. Безсонова. - К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 256 с.
4. Гавриш Н. Розумне виховання дошкільнят / Н. Гавриш, О. Брежнєва, І. Кіндрат, О. Рейпольська. - К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 176 с.
5. Кононко О. Л. Сучасний дитсадок: який він? // Дошкільне виховання. - 2006. - №7. - С. 3-6.
6. Крутій К. Л. Діяльнісна модель заняття // Дошкільне виховання. - 2006. - №7 - С. 16-19.

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В.В. Кондратова,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

У концепції Нової української школи зазначено, що дитині недостатньо дати лише знання, ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [1]. Виділено 10 ключових компетентностей: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математична

компетентність, основні компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, обізнаність та самовираження у сфері культури, вміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, екологічна грамотність і здорове життя. Усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння:

- вміння читати і розуміти прочитане;
- вміння висловлювати думку усно й письмово;
- критичне мислення;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- виявляти ініціативу;
- творити;
- вміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- застосовувати емоційний інтелект;
- здатність співпрацювати в команді [1].

На формування та розвиток перелічених вище компетентностей і має бути спрямований навчально-виховний процес початкової школи.

У процесі навчання на першому освітньому рівні компетентність спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами виявляється передусім через вміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко й аргументовано пояснювати факти, а також через любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування, готовність уживати українську мову в різних життєвих ситуаціях.

У рамках компетентності спілкування іноземними мовами учні належно розуміють висловлювання іноземною мовою, можуть спілкуватися іноземною мовою в певних ситуаціях, розуміють культурний контекст, мають навички міжкультурного спілкування.

Після закінчення першого рівня освіти учні відкривають математичні залежності в навколишньому світі, усвідомлюють роль та необхідність математичних умінь для розв'язання простих життєвих задач/проблем, процеси і ситуації, застосовуючи математичні відомості.

Природні для дитини молодшого шкільного віку прагнення запитувати, пропонувати нові ідеї, разом з учителем (учителькою) чи самостійно спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, а ще сприймати успіхи і невдачі як новий етап у пізнанні себе та природи є основою для формування цієї компетентності у випускника 4-го класу.

Учні початкової школи вирішують життєві проблеми за допомогою ІКТ та критичного мислення, опановують основи комп'ютерної грамотності для розвитку і спілкування, безпечно та етично використовують засоби ІКТ у близькому їм середовищі.

Учні початкової школи організують власне навчальне довкілля, вчать ся здобувати нову інформацію й застосовувати її для власних навчальних потреб, окреслюють навчальні цілі та способи їх досягнення, навчаються самостійно і в групі.

Учні початкової школи – активні в житті класу і школи, співпрацюють з іншими для досягнення спільної мети, усвідомлюють принципи демократичного суспільства, поважають цінності та приватне життя інших, уміють діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних із різними виявами дискримінації, цінують культурне розмаїття різних народів й ідентифікують себе як громадяни України.

У початковій школі розвиток компетентності підприємливості та ініціативності виявляється через ініціативність учнів, їх готовність до взяття відповідальності за власні рішення, уміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці.

У початковій школі компетентність у сфері культури і здатність до творчого самовираження формується завдяки залученню дітей до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне мистецтво, хореографія, театр тощо), через розкриття і розвиток їхніх природних здібностей, творче вираження свого «Я».

Учні початкової школи усвідомлюють основи екологічного природокористування, дотримуються правил природоохоронної поведінки, ощадно використовують природні ресурси, розуміючи важливість енергозбереження для сталого розвитку суспільства, дбають про власне здоров'я і збереження здоров'я інших, дотримуються здорового способу життя.

Навчання за Державним стандартом нової української школи розпочнеться, як зазначив П. Хобзей, заступник Міністра освіти і науки України, з 1 вересня 2018/2019 навчального року.

Навчання починатиметься, як правило, з шести років.

Новий Державний стандарт початкової освіти буде реалізуватися через навчальні програми курсів і предметів. Навчальну програму учительські спільноти можуть створювати на основі Модельної (Типової) навчальної програми, яка відображає можливі підходи до інтеграції змісту початкової освіти та відповідно до конкретних очікуваних результатів, визначених Стандартом.

Новизна нового Державного стандарту початкової загальної освіти:

- 1) компетентнісний підхід;
- 2) інтеграція предметів;
- 3) дитиноцентризм;
- 4) формування цілісної особистості, з увагою до інтелектуального, духовного, емоційного, соціального та фізичного розвитку;
- 5) зміна навчального середовища, яке повинно бути каналом інформації, стимулювати самостійне навчання, передбачати моделювання таких ситуацій, які дають змогу дитині планувати та організувати власну навчальну діяльність, ухвалювати рішення та відповідати за них;

б) плекання здоров'я учнів, яке передбачає популяризацію здорового способу життя і створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку.

Початкова освіта нової школи поділятиметься на два цикли: адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та основний (3-4 класи).

Перший цикл початкової освіти допоможе учневі звикнути до шкільного життя. А саме:

- навчальні завдання і час на їхнє виконання будуть визначатися відповідно до (з урахуванням) індивідуальних особливостей школярів;
- навчальний матеріал можна буде інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів;
- обсяг домашніх завдань буде обмежено;
- навчання буде організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель матиме свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти;
- буде запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок не буде;
- найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

У другому циклі початкової освіти в учнів буде формуватися почуття відповідальності й самостійності. З цією метою процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня; запроваджується предметне навчання; частина предметів передбачатиме оцінювання.

Державна підсумкова атестація здобувачів початкової освіти буде здійснюватися лише для моніторингу якості освітньої діяльності закладів.

У початковій школі не буде одноденних курсів або предметів. В одному класі не буде більше ніж 8 обов'язкових предметів [1].

У 2017/2018 навчальному році вивчення предметів початкової школи буде здійснюватися відповідно до оновлених програм для 1-4 класів (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>) і методичних рекомендацій МОН України щодо викладання предметів початкової школи у 2017/2018 навчальному році.

Головна мета програм: реалізація державного стандарту початкової загальної освіти, що передбачає компетентнісний підхід до навчання учнів.

Основна мета початкової загальної освіти: гармонійний розвиток та виховання особистості дитини; збагачення досвіду життєдіяльності школяра на основі ціннісних орієнтацій, формування ключових і предметних компетентностей та пізнавального інтересу.

Навчальний процес потрібно будувати таким чином, щоб уроки були цікавими й пізнавальними. Учні потрібно вчити жити разом, працювати разом, шанувати та цінувати один одного. Тому доречним буде використання

кооперативного (робота в групах) та перевернутого навчання (конструювання навчальної ситуації, використання активних й інтерактивних методів навчання).

Ефективними у роботі зі школярами будуть також:

1) інтерактивні методи навчання: «Мозковий штурм», «Асоціативний куш», «Ажурна пилка», «Акваріум», фасилітована дискусія тощо;

2) креативні методи навчання: метод придумування, метод «Якби...», метод «мозкового штурму»;

3) когнітивні методи навчання: метод перевтілення, метод змістовного бачення, метод образного бачення, метод досліджень, метод гіпотез;

4) системи знань, утворені шляхом трансформації методів навчання до рівня форм навчання (метод проектів), які спонукають учнів до активної творчої діяльності, дають змогу підвищити ефективність уроку, а також сприяють умінню висловлювати власні думки;

5) складання та розв'язування ребусів, кросвордів, проведення інтелектуальних ігор (вікторина, КВК), сюжетно-рольових ігор (інсценізація, пантоміма).

Це дасть можливість навчити учнів вчитися, підтримувати їх пізнавальні здібності, стимулювати дослідницькі зацікавлення, стимулювати до пошуку різних шляхів розв'язання проблем як можливостей для нових відкриттів, підвищити впевненість в собі (діти не будуть боятися помилитися), розвивати вміння відстоювати свою позицію, презентувати себе, критично мислити, тобто успішно розвивати ключові, предметні та міжпредметні компетентності, наскрізні вміння, які допоможуть бути успішними в навчанні та житті загалом.

Уроки в початковій школі потрібно проводити в атмосфері довіри, взаємоповаги, творчості.

Реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів сприяють:

1) розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання;

2) зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності (встановлення міжпредметних зв'язків, використання міжпредметної тематичної інтеграції);

3) інтеграції шкільного навчання з соціокультурним середовищем.

З метою уникнення перевантаження учнів на зміну урокам, на яких традиційно здебільшого переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти компетентнісно орієнтовані, що сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Одним з ефективних шляхів їх конструювання з урахуванням окреслених завдань є встановлення міжпредметних зв'язків (окремі короткочасні моменти включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та осмисленню певного поняття).

Формуванню в учнів цілісної картини світу сприятимуть інтегровані уроки (коли у межах одного уроку вивчається матеріал різних навчальних предметів), а також бінарні інтегровані уроки (коли у межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів).

Тривалий час терміни «інтеграція навчального матеріалу» та «міжпредметні зв'язки» вживалися як синоніми. Проте згодом намітилася їх диференціація: «у тих випадках, коли один предмет є основним, а відомості з іншого викладаються лише в допоміжній ролі з метою повторення, прискорення процесу навчання чи закріплення знань, умінь і навичок є підстава говорити про міжпредметні зв'язки. Інтеграція – це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючій моноліт особливої якості».

Словосполучення «інтеграція навчання» у педагогічному словнику тлумачиться як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [2].

Враховуючи сказане вище, можна схематично зобразити порівняльну характеристику інтегрованого навчання та навчання з міжпредметними зв'язками.

Порівняльні параметри	Міжпредметні зв'язки	Інтегроване навчання
Роль навчального предмета	Один предмет є основним, а інші грають допоміжну роль, сприяють кращому засвоєнню матеріалу з основного предмета	Різні навчальні предмети рівноправні в навчальному процесі
Навчальний матеріал	Має лінійну структуру	Має блочну структуру
Принцип об'єднання навчального матеріалу	Локальний: знання з інших предметів вкраплюються в загальну логіку уроку з основного предмета	Глобальний: об'єднання в єдине ціле знань з різних предметів з метою утворення цілісної картини про поняття, явище, процес
Кількість навчальних предметів	2-5	2-3

Отже, інтеграція – це обов'язкове утворення нового цілого, з новими якостями, цілого, якого раніше не було, та яке за відсутності однієї зі складових не буде існувати. А міжпредметні зв'язки – це явище фрагментарне, яке не утворює нові дидактичні одиниці.

Які шкільні дисципліни можуть бути інтегровані?

Аналіз чинної програми для початкової школи дозволяє зробити висновок, що всі предмети початкової школи мають своєрідний інтеграційний потенціал. Варіанти інтегрованих уроків є різноманітними. Але слід пам'ятати, що в основі інтегрованих уроків повинна бути близькість змісту провідних тем різних предметів та їх логічний взаємозв'язок.

Ідея реалізації інтегративного підходу до навчання та міжпредметних зв'язків на уроках – важливий фактор, що сприяє підвищенню якості навчально-виховного процесу в початкових класах.

Основою ефективності таких уроків є чітке визначення мети і відповідне їх планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів.

Особливість планування й проведення інтегрованих і бінарних інтегрованих уроків у початковій школі полягає в тому, що вони можуть проводитись як одним учителем, який викладає предмети, які інтегруються, так і двома вчителями у випадках, коли другий предмет, що інтегрується, викладає фахівець (учитель, який викладає відповідний предмет в основній школі). Такі уроки необхідно планувати заздалегідь.

Інтеграція уроків з природознавства, трудового навчання, музичного і образотворчого мистецтва з українською мовою відбувається на основі реалізації мовленнєвої й соціокультурної (за темами «Рідний край», «Батьківщина», «Громадські місця») змістових ліній, а з уроками літературного читання – завдяки добору відповідних за змістом творів.

Щоб успішно підготуватись до проведення інтегрованого планування, учитель повинен зробити:

- аналіз річного календарного планування;
- зіставлення матеріалу навчальних програм з предметів для виявлення можливих варіантів побудови інтегрованих уроків;
- обдумування та формулювання загальних понять, узгодження часу їх вивчення;
- вибір форм та методів реалізації навчального матеріалу, планування тематики, «конструювання» заняття;
- визначення завдань уроку;
- ретельний вибір оптимального навантаження учнів різноманітними видами діяльності під час уроку;
- добір дидактичного матеріалу.

Інтегрований урок розв'язує не велику кількість окремих завдань, а їх сукупність.

Оскільки інтегрований урок – це здебільшого урок повторення та узагальнення, то його структура має такі етапи [3].

I. Організація класу.

II. Повідомлення теми, мети та завдання уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Актуалізація та коригування опорних знань з усіх інтегрованих предметів. Цей етап доцільно проводити у формі змістовної, лаконічної, чіткої бесіди (8-10 хв.), підготовка якої потребує особливої уваги вчителя.

V. Повторення та аналіз основних фактів, подій, явищ.

VI. Творче перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації.

VII. Узагальнення та систематизація навчальних досягнень дітей.

VIII. Підбиття підсумків інтегрованого уроку.

ІХ. Домашнє завдання. Дається окремо для кожного із предметів, що інтегровані в цьому уроці.

Така структура є типовою, учитель може внести в неї свої корективи залежно від особливостей навчальних предметів, що інтегруються, та конкретних завдань уроку.

Різні види діяльності (художньо-трудова, малювання, читання, слухання тощо), які притаманні урокам інтегрованого змісту, роблять їх цікавими, запобігають втомлюваності дітей, посилюють інтерес до навчання. Так, наприклад, уроки мови і читання дають широку можливість здійснювати міжпредметні зв'язки, оскільки вони ґрунтуються на спільних дидактичних цілях і в їх основі одні й ті ж види мовленнєвої діяльності: слухання, читання, висловлювання (усні й писемні). На уроках читання учні працюють зі словами, правопис яких треба запам'ятати. Діти повторюють їх, записують на дошці. Коли на уроці мови учні вивчають власні назви, можна записати імена, по батькові і прізвища відомих їм з уроків читання письменників.

У результаті проведення інтегрованих уроків відбувається:

- 1) підвищення рівня знань учнів;
- 2) підвищення пізнавального інтересу молодших школярів, їх пізнавальної активності;
- 3) розвиток емоційної сфери особистості учнів;
- 4) розвиток творчих здібностей учнів;
- 5) формування у свідомості учнів цілісної картини світу.

Основою уроку з міжпредметними зв'язками є одна навчальна дисципліна, а інформація з інших навчальних предметів використовується з допоміжною метою повторення, прискорення, закріплення знань.

Наприклад, уроки розвитку мовлення, образотворчого мистецтва й музики дають можливість здійснювати міжпредметні зв'язки, оскільки вони ґрунтуються на спільних дидактичних цілях і базуються на однакових видах діяльності: слуханні, сприйманні, створенні художніх образів, читанні, висловлюванні. Здійснення міжпредметних зв'язків спрямовується на створення художніх образів, пояснення причинно-наслідкових зв'язків, формування позитивного ставлення учнів до навчання.

Якщо вчитель передбачає встановлення міжпредметних зв'язків із залученням додаткового матеріалу, а саме репродукцій, аудіо-, відеозаписів музичних творів, то бажано добирати їх з огляду на зміст навчальних програм з образотворчого і музичного мистецтва для певного класу.

Наведемо приклади використання міжпредметної інтеграції.

1. На уроці образотворчого мистецтва, під час вивчення теми «Діалог музики та живопису» (3 клас), за допомогою естетико-мистецтвознавчої інтеграції розкривається взаємозв'язок музики і живопису (споріднені враження між музичними та живописними образами – тема в музичному творі та в картині). Учні, під керівництвом учителя порівнюють музичний твір М. Чурльоніса «Соната» та його картину «Соната зірок», а потім створюють

власну космічну композицію за допомогою різних художніх технік (на вибір) до музичного твору «Соната».

2. На уроках математики в 1 класі діти вивчають тему «Просторові фігури (геометричні тіла)», де знайомляться з об'ємними фігурами та їх назвами (куля, куб, циліндр), а на уроці образотворчого мистецтва з теми «Цілісність форми. Особливості створення складної форми на основі простих форм в об'ємі» учням можна запропонувати виготовити з кольорового картону на основі циліндра кумедного пінгвіна чи мишу.

3. На уроках літературного читання в 3 класі учні вивчили вірш Л. Костенко «Вже брами літа замикає осінь». На уроці образотворчого мистецтва з теми «Технічні прийоми роботи акварельними фарбами. Осінні враження» учням можна запропонувати виконати живописну композицію до цього вірша.

4. На уроках природознавства у 4 класі діти вивчають тварин Північного Льодовитого океану, Євразії, Африки, Північної та Південної Америки. На уроці образотворчого мистецтва з теми «Особливості створення художнього образу в об'ємі. Карнавал тварин» учням можна запропонувати зліпити тварину, яка найбільш сподобалася та запам'яталася під час вивчення тем з природознавства (наприклад, білий ведмідь, верблюд, жираф, мураход тощо).

Відповідно до Інструкції щодо заповнення класного журналу для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України 08.04.2015 року № 412), дату і тему кожного з бінарних інтегрованих уроків записують окремо на сторінках фіксації проведення уроків із певного предмета, а дату і тему інтегрованого уроку фіксують на сторінці одного (за вибором учителя) з тих навчальних предметів, зміст яких інтегрувався.

До оновлених програм розроблені вимоги щодо оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 р. № 1009 «Про затвердження орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»), у яких зазначено, що оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється вербально

- у 1 класі з усіх предметів інваріантної складової;
- у 2 класі за рішенням педагогічної ради навчального закладу;
- у 2-4 класах з предметів інваріантної складової: «Інформатика», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво», «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Я у світі» та «Трудове навчання»;

- у 1-4 класах з усіх предметів варіативної складової.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за 12-бальною шкалою з предметів інваріантної складової освітніх галузей: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство».

Недопустимою є заміна оцінок іншими зовнішніми атрибутами.

Результати навчальних досягнень учнів не озвучуються в класі та на батьківських зборах. Інформація про бали готується у письмовому вигляді індивідуально для кожної родини (за запитами батьків).

На уроках у 1-4 класах учитель озвучує тільки вербальну оцінку роботи учня на уроці. Оцінка в балах ставиться в щоденник на перерві.

Якщо за рішенням педагогічної ради навчального закладу прийнято рішення у 2-му класі оцінювати навчальні досягнення учнів вербально, то в журналі у графах «І семестр», «ІІ семестр», «Рік» записується «Зар.» (зараховано).

Колонки для фіксації результатів оцінювання ведення зошитів наприкінці кожного місяця не відводяться. Факт перевірки зошитів учителем підтверджується виставлянням поточних оцінок у зошитах, а не в окремій колонці Класного журналу (лист МОН України від 11.11.2016 р. №2/2-14-2401-16).

У зв'язку з внесеними змінами у навчальні програми календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі.

Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя незалежно від категорії (наказ від 23.06.2000 р. № 240 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах І-ІІІ ступенів»). Обов'язково потрібно написати тему уроку, мету. Поурочний план може бути складений у вигляді конспекту, тез, таблиці тощо.

Під час підготовки вчителів до уроків доречно використовувати періодичні фахові видання, зокрема: журнал «Початкова школа», журнал видавничої групи «Основа» «Початкове навчання та виховання», газета «Початкова освіта» видавництва «Шкільний світ», науково-педагогічний журнал «Рідна школа» тощо.

Література та джерела

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczya.pdf>.

2. Інтегроване навчання та міжпредметні зв'язки на уроках: спільне, відмінне, особливості реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=53441>.

3. Попова О. Інтегроване навчання в початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3218>.

ГРУПОВА ФОРМА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ

Н.Г. Тіхонова,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Зміни в сучасному суспільстві визначають пріоритетні напрями вдосконалення початкової школи. Сьогодні необхідно формувати особистість, яка здатна знаходити необхідну інформацію, критично її сприймати та обробляти, а також формувати власні ідеї та втілювати їх у життя. Важливою складовою всебічного розвитку дитини є здатність до співпраці, що позитивно впливає на якість навчання, сприяє розвитку в дитини уміння вчитися.

Наскрізним завданням засвоєння учнями знань та розвитком їх умінь є формування вміння вчитися, що в узагальненому вигляді трактується О. Савченко в такому контексті: вміє вчитися той учень, який:

- сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем;
- проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить відповідні знання та способи діяльності для розв'язування задачі, виконання завдання;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалення;
- має вміння й навички самоконтролю та самооцінки [4].

Школа I ступеня є фундаментом для формування навичок навчального співробітництва, яке ґрунтується на взаємодопомозі, співпраці, співтворчості, вірі в навчально-пізнавальні можливості кожного, сприйманні учнів як загально або спеціально здібних особистостей.

Актуальним завданням процесу навчання в контексті компетентнісної парадигми освіти є інтегрований підхід до одночасного формування в учнів як уміння самостійно здійснювати навчальну діяльність, так і результативно взаємодіяти з іншими суб'єктами.

Теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що природа навчання в спільній діяльності учнів полягає в тому, що вчитель створює атмосферу, яка забезпечує творчий підхід для навчально-пізнавальної активності учнів, що, в свою чергу, сприяє формуванню їх особистісних якостей, прагненню до спілкування, взаємодопомоги і співпраці.

Однією з альтернативних традиційній формі навчання, що існує, є групова форма навчання, яка в разі вмілого поєднання з індивідуальною формою роботи допомагає успішному навчанню дітей, а їх активність і

самодіяльність модернізує навчальний процес, підвищує ефективність сучасного уроку.

В основу групової форми навчальної діяльності покладено ідеї Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Дж. Дьюї про вільний розвиток і виховання дитини. На думку Й.Г.Песталоцці вміле поєднання індивідуальної і групової навчальної діяльності підвищує активність, самодіяльність учнів, створює умови для взаємного навчання, що сприяє успішному оволодінню знаннями, вміннями й навичками.

Переорієнтація процесу навчання на особистість учня значно активізувала дослідження групових форм навчальної діяльності школярів. Вагомий внесок у розробку загальних засад групового навчання зробили праці В. Дьяченка, В. Котова, М. Бітянова, А. Карпова, О. Кузьміна, О. Савченко, О. Ярошенко та інших. Значна увага приділяється груповій формі навчальної діяльності в системі розвивального навчання, яке базується на ідеях провідних психологів – Л. Виготського, Д. Ельконіна, В. Давидова. Учитель розвивального навчання є насамперед організатором самостійної колективно-розподіленої діяльності учнів, основною формою якої є робота в «малих групах» з 3-5 школярів. У такий спосіб вони вчаться діалогічним формам ділового спілкування. Розвивальний аспект сучасного уроку передбачає колективні форми роботи, роботу в парах, спільну творчість учнів. Саме тому актуальним стало завдання озброїти вчителя методикою застосування групових форм роботи на уроці.

За визначенням К. Нор, «групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителя і співпраці з учнями». Але учні початкової школи ще не в достатній мірі вміють спілкуватися, вести конструктивний діалог, їм бракує чіткості у висловлюваннях, вони мають слабку аргументованість своїх поглядів, багато емоційних, егоцентричних висловлювань тощо. Тому, щоб групова форма навчання стала ефективним засобом навчання і її застосування було результативним, саме педагогам початкової школи необхідно навчити молодших школярів групової форми навчальної діяльності, яка в психолого-педагогічній практиці посідає важливе місце в оновленні освітньої галузі.

Перед введенням у навчальний процес групових форм роботи, які б підвищили ефективність уроку, необхідно вирішити наступні завдання:

1. Сформувати групу:

- групи повинні бути рівноцінними, формуватися з учнів, які мають різні рівні навчальних досягнень;
- час від часу необхідно змінювати склад груп.

2. Відпрацювати норми співробітництва в групі:

- учитель повинен провести серію уроків, щоб навчити дітей вести конструктивний діалог під час розв'язання навчального завдання, вміння слухати товариша, ставити питання, чітко висловлювати свої думки, давати власну оцінку почутому. Ці вміння відпрацьовуються тренувальними вправами,

наприклад «Інтерв'ю»: учитель пропонує певну ситуацію, що потребує обговорення типу «запитання-відповідь». Запитання і відповідь аналізує і корегує вчитель до тих пір, доки у дітей не сформулюються достатні вміння вибудувувати конструктивний діалог.

3. Відпрацювати правила ведення диспуту:

- учні повинні навчитись аргументувати власну думку та ставити запитання своїм опонентам. Під час виконання завдання не залучати учнів до роботи на швидкість. Це призводить до неправильної відповіді, відсутності навчальної дискусії або до ситуації, у якій учні з вищим рівнем підготовки підміняють учнів з середнім чи початковим рівнем, щоб якомога швидше отримати результат.

4. Навчити дотримуватись норм групової роботи:

- у групі в кожного будуть вироблені власні погляди на досліджувану проблему. Учні мають обрати кращий варіант і опрацювати його.

5. Сформувати критерії оцінювання, що орієнтуються як на групу, так і на окремих учасників:

- учні з високим рівнем підготовки повинні навчати учнів із середнім чи початковим рівнем, щоб кожен член групи був готовий відповісти на поставлені запитання під час опитування.

Виділяють такі форми групової взаємодії:

1. *Парна форма навчальної роботи* – два учні виконують певну частину роботи разом. Форма використовується для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань тощо.

Робота в парах дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок висловлюватися, спілкуватися, критично мислити, переконувати й вести дискусію.

2. *Кооперативно-групова навчальна діяльність* – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Виконуючи частину спільної для всього класу мети, група представляє, захищає виконане завдання в процесі колективного обговорення. Головні підсумки такого обговорення стають надбаннями всього класу і записуються всіма присутніми на занятті.

3. *Диференційовано-групова форма* передбачає організацію роботи учнівських груп з різними навчальними можливостями. Завдання диференціюються за рівнем складності або за їх кількістю.

4. *Ланкова форма* передбачає організацію навчальної діяльності в постійних малих учнівських групах, керованих лідерами. Учні працюють над єдиним завданням.

5. *Індивідуально-групова форма* передбачає розподіл навчальної роботи між членами групи, коли кожен член групи виконує частину спільного

завдання. Підсумок виконання спочатку обговорюється і оцінюється в групі, а потім виносяться на розгляд усього класу та педагога.

Групи можуть бути стабільними чи тимчасовими, однорідними чи різнорідними.

Кількість учнів у групі залежить від загальної кількості їх у класі, характеру й обсягу знань, що опрацьовуються, наявності необхідних матеріалів, часу, відведеного на виконання роботи. Оптимальною вважають групу з 3-5 осіб, бо в разі меншої кількості учнів важко всебічно розглянути проблему, а в разі більшої – складно визначити, яку саме роботу виконав кожен учень.

Об'єднання в групи може здійснювати учитель (здебільшого на добровільних засадах, за результатами жеребкування) або самі учні за власним вибором.

Групи можуть бути *гомогенними (однорідними)*, тобто об'єднаними за певними ознаками, наприклад, за рівнем навчальних можливостей, або *гетерогенними (різнорідними)*. У різнорідних групах, коли в одну групу входять учні з різним рівнем підготовки, краще стимулюється творче мислення, здійснюється інтенсивний обмін ідеями. Для цього надається достатньо часу для висловлювання різних поглядів, докладного обговорення проблеми, розгляду питання з різних боків [2].

Учитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, які він пропонує групі, та які регулюють діяльність учнів.

Стосунки між учителем і учнями набувають характеру співпраці, тому що педагог безпосередньо втручається у роботу груп тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються за допомогою.

Вирішення конкретних навчальних завдань здійснюється завдяки спільним зусиллям членів групи. При цьому навчальна діяльність не ізолює учнів один від одного, не обмежує їх спілкування, взаємодопомогу і співробітництво, а навпаки, створює можливості для об'єднання зусиль діяти погоджено і злагоджено, спільно відповідати за результати виконання навчального завдання. Водночас завдання в групі виконуються таким способом, що дозволяє враховувати й оцінювати індивідуальний внесок кожного члена групи.

Контакти й обмін думками в групі істотно активізують діяльність всіх учнів-членів групи, стимулюють розвиток мислення, сприяють розвитку і вдосконаленню їх мовлення, поповненню знань, розширенню індивідуального досвіду.

У груповій навчальній діяльності учнів успішно формуються вміння вчитися, планувати, моделювати, здійснювати самоконтроль, взаємоконтроль, рефлексію тощо. Важливу роль вона відіграє в реалізації виховної функції навчання. У груповій навчальній діяльності виховується взаєморозуміння, взаємодопомога, колективність, відповідальність, самостійність, уміння доводити і відстоювати свою точку зору, культура ведення діалогу.

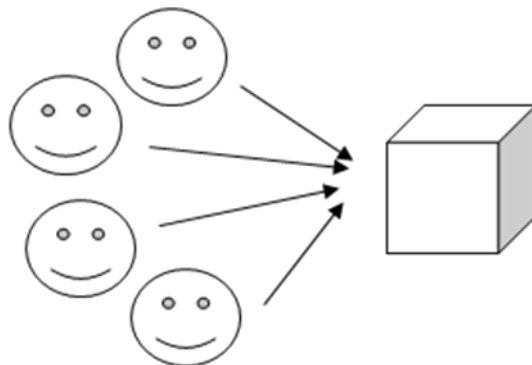
Успіх роботи в групах залежить від уміння вчителя комплектувати групи, організовувати роботу в них, розподіляти свою увагу так, щоб кожна група і

кожен її учасник відчували зацікавленість педагога в їх успіху, у нормальних і плідних міжособових взаєминах.

Наведемо приклади структурних різновидів групової роботи (за системою розвивального навчання Б.Ельконіна – В.Давидова):

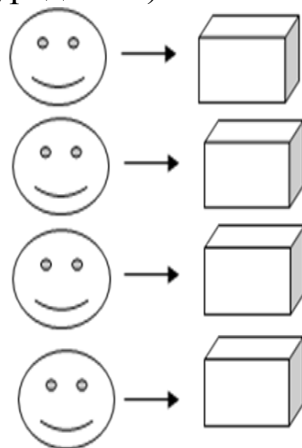
«Учнівська рада» (мікродискусія) – продукт групової роботи є наслідком вільного обговорення гіпотез кожного з учасників групи, найбільш обґрунтована гіпотеза визнається остаточною.

Правила роботи учнів групи «Учнівська рада»:

- вислухайте пропозиції кожного, не перебиваючи;
- обговоріть найбільш обґрунтовані пропозиції;
- підготуйте спільне повідомлення від групи й оберіть доповідача;
- дайте сигнал про закінчення роботи групи.

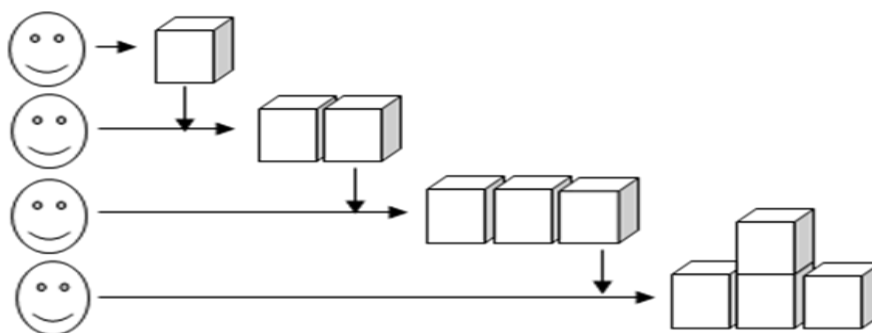
«Вулик» (індивідуально-групова форма) – продукт групової роботи є наслідком спільного об'єднання результатів виконання кожним учасником групи своєї частини роботи (сурядності).

Правила роботи учнів групи «Вулик»:

- розподіліть завдання між членами групи;
- уважно, швидко, старанно виконайте кожний своє завдання;
- перевірте правильність виконання завдання кожним учасником групи;
- дайте сигнал про закінчення роботи групи.

«Естафета» (кооперація) – продукт групової роботи є наслідком послідовного виконання кожним учасником групи своєї частини роботи (частини роботи знаходяться у відношенні підрядності).

Правила роботи учнів групи «Естафета»:

- розподіліть обов'язки між членами групи;
- працюйте разом: один виконує – троє контролюють;
- перевірте спільну роботу;
- виберіть доповідача для повідомлення результату всьому класові;
- дайте сигнал про закінчення роботи групи.

Варто пам'ятати, що перш ніж вводити до структури уроків різні види групової роботи, потрібно навчити молодших школярів спільної роботи, співпраці.

Зокрема, навчити учнів *правилам дружньої роботи*, наприклад:

1. Перед роботою слід домовитися, хто що виконуватиме.
2. Не сперечатися даремно.
3. Намагатися зрозуміти один одного.

Або

Нагадайте *правила роботи в групі*:

1. Уважно слухайте того, хто говорить.
2. Не критикуйте! Не принижуйте!
3. Право промовчати.
4. Взаємна повага.
5. Дотримуйтесь визначеного часу.

Правила загального обговорення:

1. Не говорити всім одночасно.
2. Заперечуючи, звертатися безпосередньо до учня.
3. Усім слухати одного.

Слід також наголосити і на особливій ролі вчителя в організації групової роботи на *етапі розробки уроку*:

- оцінити, чи доцільно виконувати те чи інше завдання в групах; які можливості організації мікродискусії в групах під час виконання завдання (наявність різних способів виконання завдання, можливі правильні і неправильні розв'язання, наявність зайвих чи недостатніх даних тощо);
- продумати інструкцію виконання роботи (принцип організації груп, чітке формулювання завдання, розподіл функцій між членами групи);
- продумати, як організувати перевірку й обговорення результатів групової роботи [3].

Надзвичайно важливим є те, що правильно застосована під час того чи іншого етапу уроку групова форма навчання підвищує в учнів позитивне ставлення до навчання, поліпшує відносини між учасниками, розвиває здатність продуктивно працювати в колективі.

На думку І. Гудзик, значною перепорою під час парної і групової роботи є те, що багато учнів не вміють обходитися без щохвилинної допомоги вчителя, діяти без його прямого керівництва. Часто вони навіть не можуть приступити до роботи в парі чи групі, зробити зусилля, щоб зрозуміти завдання, спробувати його виконати (наприклад, самостійно прочитати невеликий уривок тексту і переказати його). Діти чекають роз'яснень учителя і для висловлення «своєї» думки. Тому завдання вчителя – допомогти невпевненим перебороти сором'язливість, повірити в себе, а жвавих і багатослівних учнів учити бути терплячими у спілкуванні, пам'ятати не тільки про себе. Дітей потрібно привчати до думки, що важливим результатом навчання є вміння працювати в команді, тому що це обов'язково знадобиться в житті. А для цього слід спілкуватися так, щоб усі відчували себе потрібними і кожний міг виявити себе. Учитель постійно робить акцент на тому, що цінується не лише результат виконання, а й те, як обговорювали завдання, як слухали один одного, як знаходили те чи інше рішення [1, С. 8-9].

Таким чином, робота в парах і групах (по можливості – самостійна) формує вміння працювати у взаємодії з однокласниками для досягнення загальної навчальної мети, а це є необхідною характеристикою компетентісно орієнтованого навчання.

Література та джерела

1. Гудзик І. Групова робота в компетентісному навчанні мови / І.Гудзик // Початкова освіта. – 2008. – № 32 (464). – С. 4-9.
2. Електронний ресурс : http://pidruchniki.com/17990226/pedagogika/formi_organizatsiyi_navchalnoyi_diyalnosti_uchniv_zanyatti.
3. Кондратюк Е.М. Урок в системі розвиваючого навчання : Особенности організації групової роботи / Е.М. Кондратюк, І.Н. Толмачова, З.І. Шилкунова / Під ред. : А.К. Дусавицького. – Х. : ЦПМРО, 2002. – 63 с.
4. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти // Компетентісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 34-46.

РОЛЬ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СТВОРЕННІ УСПІШНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

С.В. Баканьова,

*учитель початкових класів Червонокосянтинівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Петрівської районної ради Кіровоградської області*

Перша ознака сучасного суспільства – інформатизація всіх сфер діяльності. Інформатизація освіти – використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій у шкільному навчанні. Школа покликана вирішувати завдання підготовки молоді до життя в інформаційному суспільстві. Сучасний урок – це поєднання традиційних та нових мультимедійних технологій.

Запровадження інформаційно-комунікативних технологій у початкових класах – це не данина моді, а необхідність, оскільки більшість дітей знайомиться з комп'ютером набагато раніше, ніж це може запропонувати школа.

Поняття «мультимедіа» є багатогранним. Мультимедіа (від англ. слова «multi» – багато і від лат. «media» – носій, засіб, середовище, посередник) – це 157 інтерактивна технологія, поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію.

Мультимедіа – це поєднання трьох видів інформації:

- інформації цифрового характеру (тексти, графіка, анімація);
- інформації візуального зображення (відео, фото, картини);
- інформації звуку (мова, музика, інші звуки).

Мультимедіа часто вживається як аналог терміна «засоби масової комунікації» (друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, Інтернет) [1].

Статистика, яка відома у всьому світі, стверджує, що людина запам'ятовує:

- 10% з прочитаного,
- 20% з почутого,
- 30% з побаченого,
- якщо людина чує і бачить – 50% інформації,
- якщо чує, бачить і обговорює – до 70%.

Існує два шляхи використання мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі:

- використання спеціальних навчальних програм, у яких передбачаються матеріали для різних видів діяльності, пропонується методика їх використання;
- самостійний відбір окремого матеріалу щодо конкретних цілей навчання [3].

Основне завдання – формувати уявлення про навколишній світ, здатність використовувати набуті знання та вміння, розвивати здібності, збагачувати емоційно-естетичний досвід, виховувати різнопланові інтереси, смаки і потреби. Саме на вирішення цих завдань і спрямовані уроки в початкових класах з використанням інформаційних технологій.

Під час підготовки до уроку з ІКТ учитель повинен скласти план уроку, виходячи з його цілей. При цьому необхідно пам'ятати, що комп'ютер не замінює вчителя, а тільки доповнює його. Урок з комп'ютерною підтримкою (комбінований) у початковій школі складається з логічно обґрунтованих частин:

- оголошення теми уроку;
- вступ;
- пояснення нового матеріалу з використанням мультимедійної демонстрації;
- формування практичних навичок;
- тестові завдання;
- підведення підсумків уроку.

Найпростішою і найпоширенішою програмою, яка допомагає вчителю урізноманітнити урок, є програма PowerPoint. Як показує практика, використовувати комп'ютерні презентації можна на будь-якому уроці. Головне, щоб матеріал відповідав принципам науковості, наочності, був поданий в обсязі, що відповідає дидактичній меті.

Цікавим є використання спеціальних комп'ютерних програм [5], у яких передбачаються різні види діяльності, що дають можливість дитині нетрадиційно застосовувати свої уміння та навички. Такі програми невеликі за розміром і розроблені відповідно до вікових особливостей дітей.

Розвивальні ігри набувають нового змісту – мають свою навчальну ціль, примушують учня думати; за їх допомогою можна перевіряти і розвивати свої здібності, змагатися з однолітками. Розвивальні ігри сприяють самоутвердженню й розвитку наполегливості, розвивають бажання досягати успіху, мотивують. Під час гри дитина удосконалює свої дії щодо прогнозування, планування, вчиться порівнювати свої шанси на успіх, а також обирати альтернативні шляхи розв'язування задач. Діти молодшого шкільного віку з цікавістю пізнають навколишній світ, кожного дня відкривають для себе щось нове. Сприйняття не може відбуватися саме по собі, тут важлива роль учителя, який кожного дня вчить не просто дивитися, а розглядати, не просто слухати, а вслухатися; він показує, що головне, а що другорядне, привчає до планомірного і систематичного аналізу навколишніх об'єктів.

Дуже цікаво відбувається робота з програмою «Сходинки до інформатики», яку можна використовувати як програму для підтримки навчальних предметів (разом з анімаційними героями учні пізнають ази та закріплюють знання з предметів: інформатика, математика, природознавство, українська мова, англійська мова), а також під час вивчення курсу «Інформатика», у підготовчих заняттях школи майбутнього першокласника.

Саме у грі діти відчують себе впевнено, бо можуть використати отримані знання для створення системи знань або для формування нових понять, підтвердити рівень сформованості умінь і навичок.

У Червонокосянтинівській загальноосвітній школі I-III ступенів склалася добра традиція: учитель 4 класу веде школу майбутнього першокласника «Дзвіночок». У комплексні заняття включається і робота з комп'ютером, де дошкільнята із задоволенням тренують моторику дрібних м'язів, вчать користуватися мишкою, клавіатурою, вивчають букви. Труднощі у проведенні занять з комп'ютером полягають в тому, що 60% дітей мають вдома комп'ютер, а інші – ні. Тому школа просто зобов'язана кого знайомити, а кому допомагати удосконалювати свої знання.

На уроках інформатики, починаючи з 2 класу, за допомогою цієї програми школярі оволодівають основними навичками роботи з комп'ютером, знайомляться з його можливостями; розвивають логічне мислення, отримують підтримку знань і навичок, набутих на інших уроках; вчать використовувати комп'ютер для складання текстів і малювання; знайомляться з поняттям алгоритм, основними алгоритмічними структурами і вчать складати алгоритми різних дій; розвивають свої творчі здібності.

Використання інших комп'ютерних програм, таких як TuxPaint, Sckratch та інші, дають можливість учневі виявити свої творчі можливості, заявити про себе як про починаючого програміста.

Уроки з мультимедійною підтримкою допомагають ефективно вирішувати такі дидактичні завдання:

1. Сформувати мотивацію до навчання взагалі.
2. Засвоїти базові знання з предмета.
3. Сформувати навички самоконтролю [4].

Застосування сучасних інформаційних технологій у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу. Комп'ютер надає нові можливості для розвитку здібностей дитини, життя маленького учня стає цікавішим і не таким важким.

Використання ІКТ дозволяє розширити рамки підручника, а також виправдати затрачений час з таких позицій:

- підвищується якість знань;
- просування дитини в загальному розвитку;
- допомагає долати труднощі;
- вносить радість у життя людини;
- дозволяє вести навчання у зоні найближчого розвитку;
- створює сприятливі умови для кращого взаєморозуміння вчителя й учня та їх співпраці в навчальному процесі.

Використання ІКТ сприяє розвитку творчих здібностей учня та навичок дослідницької діяльності, навчає працювати з інформацією, розвиває комунікативні здібності.

Останнім часом зросла і кількість, і якість навчальних програмних засобів навчання. Презентації, Інтернет, навчальні комп'ютерні програми стали природними засобами пізнання навколишнього світу, як раніше була книга. Комп'ютер розширює можливості подання навчальної інформації.

Застосування кольору, графіки, звуку, мультиплікації дозволяє відтворити реальну сферу діяльності демонстрованого предмета чи явища. Використання комп'ютера в навчальній та позаурочній діяльності школи все більше стає для дітей природним станом їх існування й одним з ефективних засобів підвищення мотивації, диференціації та індивідуалізації навчання, створення сприятливого емоційного фону, розвитку творчих здібностей тощо [2].

Отже, процес організації навчання школярів із використанням ІКТ дозволяє:

- зробити навчання учнів цікавим, з одного боку, за рахунок новизни і незвичайності такої форми роботи, а з іншої, зробити його яскравим і захоплюючим, різноманітним за рахунок використання мультимедійних можливостей сучасних комп'ютерів;
- ефективно вирішувати проблему наочності, розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, роблячи його більш зрозумілим і доступним;
- індивідуалізувати процес навчання за рахунок наявності різнорівневих задач, за рахунок засвоєння матеріалу в індивідуальному темпі;
- створити комфортні психологічні умови для учнів під час відповіді на питання, тому що комп'ютер коректно реагує на помилки; можна самостійно аналізувати і виправляти допущені помилки;
- використовувати електронне приладдя: підручники, енциклопедії, довідники, словники, відеофрагменти, презентації;
- реалізувати реальне входження учнів у світ дорослих, у виробничу діяльність людини сучасного інформаційного цифрового суспільства в процесі роботи вчителя і учня з використанням комп'ютерних технологій.

Навчальні і контролюючі програми, програми-тести, програми-редактори, бізнес-симуляції, мультимедійні презентації стимулюють інтерес молодших школярів до навчальної діяльності, сприяють формуванню логічного, творчого мислення, розвитку здібностей дітей. Використання інформаційних технологій на уроках та в позашкільній роботі в початковій школі є одним із сучасних засобів розвитку особистості молодшого школяра. Інформаційні технології дозволяють більш глибоко розвинути *резерви* дитини, що дасть змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Сучасна дитина живе у світі електронної культури. Для неї комп'ютер, Інтернет не предмет навчання, а засіб. Таким чином, упровадження ІКТ та використання інтернету полегшує роботу вчителя, а навчання дітей робить цікавим і ефективним.

Література та джерела

1. Бойченко Т. Як виростити дитину здоровою : [посібник для батьків учнів молодшого шкільного віку] / Т. Бойченко. – К.: Прем'єр-Медіа, 2001. – 204 с.
2. Даниленко Л.І. Основні проблеми освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці / Л.І. Даниленко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Збірник наукових праць // Ред. кол.: Л.І. Даниленко (гол. ред.) та ін. – К. : Логос, 2000. – С. 6-122.
3. Хуторський А.В. Інтернет в школі / А.В. Хуторський. – М.: ИОСО РАО, 2000. – 304 с.
4. Шишка І.В. Використання мультимедійних засобів навчання на уроках в початкових класах: [посібник] / І.В. Шишкіна. – Шевченкове, 2013. – 30 с.

ВПЛИВ ХАРАКТЕРУ РОДИННИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ

О.П. Третьак,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Ціннісне ставлення до людини починається з родини і взаємин з батьками, що створює передумови для взаємодії з ровесниками. Ставлення до іншої людини починається з любові до батьків як зворотна реакція на їхню турботу і любов. Тому важливо виховувати в дітей почуття любові і шанобливого ставлення до батьків, співчуття і співрадість за допомогою конкретних прикладів. Поступово ці почуття поширюватимуться на інших і діти вчаться цінувати братів і сестер, друзів, сусідів тощо.

Висока відповідальність сучасних батьків перед собою та суспільством за виховання своїх дітей вимагає від них ґрунтовних знань з психології, етики, педагогіки, валеології, фізіології. У сім'ї формується духовний стрижень особистості, основи моралі, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння. Батьки як головні вихователі відповідають перед власною совістю, народом, державою за долю дітей, їхню моральну зрілість та вихованість. Об'єктивно переважна кількість батьків вирізняється вкрай низьким рівнем психолого-педагогічної культури, що, у свою чергу, є причиною загального низького рівня вихованості дітей, зокрема, їх ставлення до іншої людини. Батьки віддають дитину до школи з надією, що вона потрапить до рук розумного, гуманного вчителя, який забезпечить їй хороше виховання. Але цього мало. Лише за умов спільної, узгодженої діяльності вчителів та батьків можна говорити про успіх виховної роботи. Тому педагог, з одного боку, має забезпечувати зв'язок між школою та сім'єю, а з іншого – стимулювати батьків до підвищення власної педагогічної культури кожного, намагаючись зробити їх рівноправними партнерами, суб'єктами в процесі виховання своїх дітей.

У роботі з батьками педагог має використовувати різноманітні методи, сучасні технології, які якнайкраще сприятимуть підвищенню рівня їхніх знань, удосконаленню вмінь і навичок, необхідних для виховання ціннісного ставлення до людини.

Безперечно, ідеальних батьків не існує, як і вчителів.

Виховання ціннісного ставлення до людини в дітей молодшого шкільного віку потребують проведення з батьками індивідуальної роботи: цільового консультування або персональних порад. Однак батькам також варто і самостійно працювати в цьому напрямі: звертатися до психолого-педагогічної літератури, дослухатися до порад фахівців і постійно займатися

самовихованням для того, щоб бути прикладом для дітей і забезпечити їм належний рівень виховання.

Нас цікавило, хто є для молодших школярів взірцем ціннісного ставлення до інших людей. Результати відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Взірці ціннісного ставлення до інших для молодших школярів

№ з/п	Відповіді	К-ть	%
1	Мама	124	30,3
2	Тато	83	20,3
3	Бабуся	56	13,6
4	Дідусь	42	10,3
5	Учитель	35	8,5
6	Сестра	8	1,9
7	Брат	6	1,5
8	Друг	3	0,7
9	Знайомі	3	0,7
10	Герої кінофільмів та мультфільмів	3	0,7
11	Герої художніх творів	3	0,7
12	Ніхто	3	0,7
13	Не визначились з відповіддю	25	6,1
14	Не відповіли	16	4,0
	Всього:	410	100

Дані, наведені у таблиці 1.1. свідчать, що діти, в основному, орієнтуються на родину і вчителів, намагаються наслідувати їх у ставленні до інших людей. Друзі, хоча і відіграють важливу роль, поки ще не є авторитетом у їхньому ставленні до інших людей. Герої кінофільмів, мультфільмів, художніх творів слугують ілюстрацією того, як потрібно ставитись до інших людей, які це може мати наслідки, що цілком відображає вікові особливості молодших школярів. Стурбованість викликає той факт, що 10,1% дітей не справились із завданням.

Світлана Василівна Гребінка, учитель Березівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Устинівської районної державної адміністрації Кіровоградської області, на батьківському консилиумі під час диспуту запропонувала для обговорення наступні питання:

– Людина прийшла в цей світ, щоб робити добро і залишити добру пам'ять про себе.

– Якими ж позитивними якостями повинна володіти людина?

– Чи впливає характер родинних стосунків на формування ціннісного ставлення до людини в дітей молодшого шкільного віку?

– У чому проявляється ціннісне ставлення до людей?

– Як може позначитися нестача батьківської любові на дитині?

У вихованні в дітей ціннісного ставлення до людини велику роль відіграють батьки, сімейні цінності, взаємостосунки у родині, від яких залежить, як буде ставитись дитина до оточуючих у школі, на вулиці, у громадських місцях. Для того, щоб з'ясувати, яким чином здійснюється ціннісне виховання до людини в сім'ї, нами було проведене опитування,

інтерв'ювання, анкетування та індивідуальні бесіди з батьками, які засвідчили, що переважна більшість батьків усвідомлює необхідність виховання ціннісного ставлення до людини у своїх дітей (79,4%). Батьки докладають зусилля для забезпечення здоров'я усіх членів родини (68,9%), матеріального благополуччя сім'ї (62,8%), самореалізації (45,5%), власної успішності (37,4%), навчання дітей (25,2%). Велику увагу батьки приділяють формуванню «ділових» якостей, які забезпечують успішність навчальної діяльності – дисциплінованість (45,5%), старанність (29,4%), цілеспрямованість (21,5%), охайність (14,8%), зібраність (7,8%) та ін. Батьки також намагаються виховувати і моральні якості (ввічливість (25,2%), повага до старших (13,6%), чесність (7,8%), любов до батьків (2,5%).

Відповідаючи на запитання «Чи виховує початкова школа ціннісне ставлення до людини?», 26,8% батьків висловили думку, що школа виховує його в достатній мірі, 39,9% батьків вважає, що виховує, але не належним чином, оскільки відсутня спільна робота сім'ї та школи, 33,3% батьків оцінили як незадовільну роботу з виховання ціннісного ставлення до людини і наполягали би на необхідності введення в навчально-виховний процес початкової школи курсу з етики, а також різноманітних спільних форм позаурочної діяльності.

Відповідаючи на питання, чи відчувають вони труднощі у вихованні ціннісного ставлення до людини у власних дітей, 4,2% батьків зауважили, що вони не відчувають труднощів і самі є прикладом для власних дітей у тому як слід поважати та цінувати оточуючих людей, однак 88,2% батьків потребують допомоги, вони хотіли би отримати відповідну інформацію (19,6%), конкретні інструкції (18,3%), ознайомитись з досвідом інших батьків (16,3%), отримати поради досвідчених педагогів (9,8%), відвідати тренінги (7,2%), мати можливість попрактикуватись (6,5%). Частина батьків (7,6 %) не змогли відповісти.

Батькам також запропонували визначити рейтинг відповідних моральних якостей своєї дитини, розмістивши їх на п'яти щаблях в залежності від рівня вихованості. На думку батьків, їхні діти більшою мірою виявляють людяність, яку вони поставили на перше місце, повагу людської гідності (друге місце), менше всього – відповідальність (останнє місце), не завжди вміють бути справедливими і толерантними, про що свідчить третє і четверте місце відповідно. Серед причин невихованості зазначених якостей батьки називають виключну увагу сім'ї до навчальних успіхів дитини (26,6%), невідповідність поведінки дорослих їхнім настановам, які не завжди можуть бути прикладом ціннісного ставлення до оточуючих (14,6%), дитячу бездоглядність (12,1%), безсистемне виховання дітей (9,6%), незнання вікових особливостей і потреб власної дитини (7,3%), перенасичення інтернету та телебачення кіно- та ігровою продукцією, у якій пропагується насилля (5,8%), акцентування уваги в програмах новин на неадекватній поведінці депутатів, державних службовців, силових структур на нехтуванні прав рядових громадян, їхніх потреб і інтересів, що зрештою призводить до викривлення світогляду (4,2%). До

недоліків сімейного виховання батьки відносять також і відсутність щирого спілкування з дитиною (4,2%), спільного дозвілля (4,2%), проблеми у стосунках між батьками (3,9%). «Якщо ми прагнемо виховати в дитини повагу до людської особистості, почуття морального обов'язку, то мусимо бути для неї в усьому взірцем цих рис. Але якщо дитина бачить навколо себе, і зокрема у своїх найближчих вихователів – батька й матері – замість поваги до особистості зневажливе ставлення, свавілля або принизливу покірність, то це призведе до негативних виховних наслідків» [2, с. 351]. Для молодших школярів надзвичайно важливо відчувати порозуміння батьків між собою. Негативно позначаються на вихованні ціннісного ставлення до людини пліткування дорослих у присутності дитини (2,5%), осуд (1,5%), негативне оцінювання (1,2%), брутальність (0,9%), з'ясування стосунків (0,9%), підозри та взаємні звинувачення (0,5%). Здоровий мікроклімат, як невидимий результат взаємодії багатьох чинників: вихованості самих батьків, характер стосунків між членами сім'ї, культури домашнього побуту, організованості сімейного колективу, його традицій тощо [8, с. 90]. Зазначені чинники свідчать про недостатній рівень залучення сім'ї до виховання ціннісного ставлення до людини, що і підкреслює актуальність та необхідність виховання ціннісного ставлення до людини в молодших школярів.

У своїй виховній практиці вчителі використовують переважно вербальні методи, які не мають практичного, діяльнісного підкріплення, а тому мають незначний вплив на поведінку. З цього приводу О.Я. Савченко слушно зауважила, що «у школі дітей переважно переконують, повчають, а сім'я – це практична школа моралі. І якщо в сім'ї здоровий мікроклімат і діти виховуються особистим прикладом батьків у дусі моральності, гуманізму, відповідальності, це і є основою виховання» [7, с. 90].

Бажання бути хорошим, виявлення цього бажання в активній поведінці – найважливіша передумова виховання таких моральних цінностей, як бажання творення краси й радості для людей, чуйність і привітність, людяність, уміння серцем відчувати іншу людину, правильне бачення добра і зла, совість, відповідальність, толерантність, почуття власної гідності. Найголовніше полягає в тому, щоб учити дитину бачити і відчувати, розуміти й переживати всім серцем, що вона живе серед людей і що найголовніша людська радість – жити для людей [9, с. 217–223].

Виховання ціннісного ставлення до людини в молодших школярів неможливе без участі батьків, які є першими вихователями дитини, чия думка і приклад є орієнтиром у їхній поведінці та у ставленні до інших. Сім'я дає дитині важливий досвід взаємодії з людьми і є тим унікальним виховним середовищем, де вона вчиться людяності, толерантності, любові і повазі до близьких та оточуючих людей, турботливому, відповідальному ставленню до інших. У вихованні ціннісного ставлення до людини вагоме значення має особистий приклад батьків, близьких людей, а також та атмосфера, у якій зростає дитина, стосунки дорослих, їхнє ставлення один до одного, до старших і молодших членів сім'ї, а також до інших людей. У спілкуванні з близькими

людьми у дітей формуються уявлення про себе як людину гідну поваги, любові, визнання, а також про інших людей та ціннісне ставлення до них. «Провідними принципами у визначенні змісту, форм і методів виховання є: любов до дитини, доброзичливість і гуманізм у взаємовідносинах з людьми, оптимізм і життєлюбство» [3, с. 123].

Результати формувального експерименту показали, що рівень мотивації до вияву ціннісного ставлення до людини в експериментальних групах збільшився, тоді як в контрольних – зазнав неістотних змін, що пояснюється загальним розвитком дітей, формуванням їхньої емоційно-почуттєвої сфери. У дітей експериментальних груп спостерігалось зростання гуманістичних мотивів та зниження конформістських і егоїстичних, що спонукало до вияву толерантності, людяності, справедливості, гідності і відповідальності.

Зросла кількість молодших школярів, порівняно з початком експерименту, які керувалися мотивами любові до рідних (85,4%), друзів (62,9%), поваги до інших (56,4%), прагненням бути ввічливим (52,5%), інтересу до людей, які їх оточують (49,8%), почуттям відповідальності (45,9%), вимогливості до себе (35,1 %), потреби у справедливості (32,6%), почуттям власної гідності (29,8%), переживання власної значущості в житті класу (25,7%), прагнення бути корисним людям (19,8%), переживання радості за результати допомоги іншим (18,2%), бажання бути кращим (10,6%), об'єктивного ставлення (9,8%).

Важливим здобутком в експериментальних групах було подолання егоцентричних мотивів молодших школярів, які на початку експериментальної роботи вимагали до себе надмірної уваги. Проведена співбесіда з батьками показала, що такою увагою користуються діти, які є єдиними, або наймолодшими, де є велика різниця у віці між дітьми в сім'ї. Таке виключне положення дитини було обумовлене надмірним опікуванням, позбавленням дитини самостійності, бажанням всіляко полегшити життя, створити комфортні умови. За таких обставин діти звикли отримувати все найкраще, вимагати до себе уваги й піклування, тоді як до проблем інших людей часто виявляли байдужість, грубість, нетерпимість. У таких випадках з батьками проводились індивідуальні і групові бесіди, психологічні консультації, запрошували до участі в тренінгах. Проводилась робота як з усією сім'єю, так окремо з дорослими і дітьми, що сприяло гармонізації взаємин у сім'ї, усвідомленню дитиною ціннісного ставлення до батьків, бабусь і дідусів, братиків і сестричок. З цього приводу мама Марійки С. зазначила: «Ми дуже любимо Марійку. Вона наша єдина і довгоочікувана дитина. Усе наше життя заради неї. Кожен з нас хоче її здивувати, зробити щось приємне. Ми хочемо, щоб наша дитина була щасливою. І самі винні, що не помічали насуплених бривок, все більших і більших вимог, дитячих істерик, небажання з нами спілкуватися, дріб'язкових образ, маніпулювання. Ми обманювали самі себе, що у нас все гаразд. І можливо не дуже приємно, але дуже добре для нашої сім'ї, що проблема привернула увагу педагогів, і ми, нарешті, її усвідомили і зробили чимало для її вирішення. Хоча зміни у ставленні нашої дитини до нас та до інших людей нас

радують, ми не повинні забувати урок, який отримали через надлишок своєї любові, бажання відгородити дитину від життя, вирішення усіх її проблем без її участі.»

Батьки також оцінили експериментальну роботу, як ефективну, що допомогла їм краще зрозуміти власних дітей (32,8%), гармонізувати стосунки в сім'ї (28,4%), вчасно скоригувати проблеми у вихованні, які б могли призвести до небажаних результатів (19,5%), звернути увагу на надзвичайно важливі речі, що стосуються майбутнього їхніх дітей (16,7%), усвідомити своє батьківство як відповідальність за результати виховання власної дитини (15,9%), розширити свій педагогічний кругозір (15,2%), оволодіти секретами сучасного виховання дітей у сім'ї (10,8%), знайти у вчителів та інших батьках однодумців (9,8%), активніше долучатись до шкільного життя власних дітей (8,5%), бути перш за все самому прикладом ціннісного ставлення до оточуючих людей (6,7%), не дозволяти собі брутальності, настирності, пліткування, байдужості у ставленні до оточуючих людей (4,5%). Окрім того батьки виявили бажання надалі тісно співпрацювати з педагогами (15,6%), відвідувати на постійній основі різноманітні заняття для батьків (12,1%), брати участь разом з дітьми у благодійній діяльності (8,2%), долучати дітей до гурткової роботи, що спрямована на виховання ціннісного ставлення до людини (5,6%), отримувати індивідуальні консультації під час зустрічі чи електронному листуванні (4,5%), бути в курсі всіх педагогічних новинок для батьків (1,8%) тощо.

Індивідуальна робота з батьками створювала найкращі умови для суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що відображала спільні інтереси, цілі і потреби всіх учасників виховного процесу, будувалась на засадах конфіденційності стосовно виховання ціннісного ставлення до людини в молодших школярів.

Прикладом може слугувати наведена нижче тематика індивідуальних консультацій для батьків початкової школи, запропонована і проведена нами на базі комунального закладу «Навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа I-II ступенів № 34 – економіко-правовий ліцей «Сучасник» – дитячо-юнацький центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області».

Тематика індивідуальних консультацій для батьків:

- Гуманістичний підхід у вихованні ціннісного ставлення до людини в молодших школярів у сім'ї.
- Що потрібно знати батькам про молодший шкільний вік у вихованні ціннісного ставлення до людини.
- Що найбільше турбує вашу дитину.
- Використання українських пошанівних традицій у вихованні ціннісного ставлення до людини в дітей у сім'ї.
- «Чарівні слова» у сімейному спілкуванні.
- Ставлення батьків до оточуючих (близьких, сусідів, друзів, знайомих, колег) як особистий приклад для дітей ціннісного ставлення до людини.
- Батьківські любов і довіра як умова виховання ціннісного ставлення до людини в дітей молодшого шкільного віку.
- Методи заохочення й покарання в сімейному вихованні.

- Посильна допомога дорослим у сім'ї як чинник виховання ціннісного ставлення до людини в молодших школярів.
- Якими мають бути методи виховання ціннісного ставлення до людини в дітей.
- Допомога оточуючим як приклад ціннісного ставлення до людини в сімейному вихованні.
- Чи потрібно з'ясовувати стосунки в присутності дітей?
- Образи і вибачення в міжособистісних стосунках дітей.
- Як навчити дитину піклуватись про оточуючих.
- Використання ігрової діяльності у вихованні ціннісного ставлення до людини в молодших школярів.
- Вчимо дітей радіти успіхам та досягненням братиків і сестричок.
- Спільне читання та перегляд телевізійних передач з обговоренням у вихованні ціннісного ставлення до людини в дітей молодшого шкільного віку.

По завершенню роботи батьки відмітили, що така робота допомогла їм зблизитися з дітьми (36,1%), знайти спільну мову (18,7%), подолати непорозуміння (10,5%), зрозуміти потреби дітей (9,1%), відмовитися від моралізаторства (6,8%), негативного порівняння (5,4%), лайливих слів (4,2%), контролювати себе при дітях (3,8%), покращити стосунки зі своїми батьками (2,9%), приділяти більше часу родині і дітям (2,5%).

Досить ефективним у роботі з батьками виявився тренінг «Обличчям до людей», що проводився у неформальній обстановці і був спрямований на розкриття активності та ініціативності, обмін досвідом батьків у вихованні ціннісного ставлення до людини в дітей молодшого шкільного віку, оскільки ґрунтувався на положеннях гуманістичної етики, активних та інтерактивних формах роботи. Окрім цього, тренінгові заняття давали змогу коригувати виховні дії батьків, а також закріплювати необхідні вміння і навички.

Тренінгові заняття передбачали такі блоки:

- інформаційний (містив інформацію для батьків стосовно проблеми ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку в сім'ї);
- аналітичний (спрямований на окреслення проблем і встановлення причинно-наслідкових зв'язків порушень у вихованні ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку в сім'ї);
- формувальний (передбачав формування рефлексивної позиції учасників тренінгу, уміння і навички виховання ціннісного ставлення до людини в дітей).

Одним із шляхів подолання маніпулювання є уміння протистояти йому, уміння сказати «ні» чи вирішити цю проблему на паритетних засадах. Тож виконуючи вправу «Умій сказати: "Ні"», батьки практикували це вміння у різних ситуаціях, які могли виникнути в реальному житті. Для дітей батьки підготували відеоматеріали (декілька короткометражних фільмів кіножурналу «Єралаш»), де показано, до яких негативних наслідків може призвести хитрування, бажання використати когось у своїх цілях чи поставити в незручне становище, які кожен використав у домашньому перегляді разом із дітьми з подальшим обговоренням.

Під час тренінгу «Шануймо і шануймося» мова йшла про ставлення до себе і до оточуючих. Заняття показало, що не всі батьки вміють цінувати себе, переживаючи комплекс меншовартості, у своїх відповідях вони відзначали більш успішних колег чи колишніх однокласників. Невміння сприймати себе як цінність негативно позначалось і на їхньому ставленні до інших людей, яких вони звинувачували у невдачах чи у створенні певних перепон. Тому в рамках тренінгу нами здійснювалась корекційна діяльність. Для таких батьків розроблено комплекс аутотренінгових вправ «Я у променях сонця», «Мої удачі і перемоги», «Я на вершині» та інші, які дозволяли позбутися комплексів і підвищити власну самооцінку. І, навпаки, батьки, які відчували себе самодостатніми, цінували себе й інших, ставились до дітей як до рівних, дослухались до їхньої думки, своїм прикладом виховували ціннісне ставлення до людини у своїх дітей та викликали захоплення у їхніх товаришів і друзів.

Батьки, які відвідували тренінги, відзначили, що тренінги змінили їхнє ставлення до себе (17,9%), сприяли покращенню психологічного клімату в родині (16,1%), кращому розумінню власних дітей (15,6%), розширили коло знань про сучасне виховання і людину як цінність (11,4%), вплинули на зростання впевненості в собі і на позитивне ставлення дітей до них (10,8%), сприяли подоланню негативних моментів (10,2%), навчили виховувати дітей, граючись із ними (8,3%), розширили виховні можливості батьків (6,5%), допомогли згуртувати батьків (3,2%).

Пам'ятка для батьків

- Намагайтеся у всьому бути прикладом для Ваших дітей, активно розширюйте сферу ціннісного ставлення до оточуючих людей. Не будьте байдужими!

- Находіть час для спілкування зі своєю дитиною. Усіляко показуйте, що для Вас це приємно. Цікавтеся її життям. Не забудьте пригорнути дитину і посміхнутися їй.

- Розмовляйте з дитиною на теми, які її хвилюють. Умійте слухати, не нав'язуючи своєї думки чи свого рішення. Не насміхайтеся і не глузуйте, бо ви ризикуєте втратити довіру.

- Виявляйте повагу до гідності Вашої дитини. Ніколи не принижуйте. Не карайте її в присутності інших. Не переповідайте її секретів.

- Завжди радьтеся зі своєю дитиною. Дитина відчуватиме свою значущість, що робитиме її більш відповідальною у прийнятті рішень.

- Хваліть дитину за найменший успіх, однак пам'ятайте, що незаслужена похвала може стати причиною душевної лінії, а незаслужена критика позбавить дитину мотивації.

- Якщо дитина щось зробила не так, розкажіть їй і про свої помилки у її віці, дайте шанс виправити свою помилку, зробіть так, щоб дитині це було не важко.

- Робіть так, щоб дитина з радістю Вам допомагала, виявляла власну ініціативу.

- Цінуйте своїх дружин, чоловіків, літніх батьків, бо для дітей любов, яка панує в сім'ї, є найкращим виявом ціннісного ставлення до людини.

Література та джерела

1. Азбука нравственного взросления / В.И. Петрова, Н.М. Трофимова, И.С. Хомякова, Т.Д. Стульник. – СПб. : Питер, 2007. – 304 с. (114)
2. Бех І.Д. Виховання особистості : [підручник] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
3. Запорожец А.В. К вопросу о генезисе, функции и структуре эмоциональных процессов у ребенка / А.В. Запорожец, Я.З. Неверович // Вопросы психологии. – 1974. – №6. – С. 59-73.
4. Методичні рекомендації і розробки з формування педагогічної культури батьків, школи молодих батьків, батьківського всеобучу. Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах : [наук.-метод. зб.] / відп. ред. В.Г. Поставий. – К. : ІЗМН, 1998. – 80 с.
5. Повалій Л.В. Зміст, форми і методи виховання дітей у сім'ях різного типу : [метод. рек.] / Л.В. Повалій, О.Л. Хромова. – К. : Науковий світ, 2010. – 39 с.
6. Поставий В.Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : [монографія] / Віктор Григорович Поставий. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2006. – 190 с.
7. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: [посібник для вчителів і методистів початкового навчання] / О.Я. Савченко. – 2-ге вид., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
8. Савченко О.Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В.О. Сухомлинським / О.Я. Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Пед. науки: [збірник наукових праць] / Миколаїв. держ. ун-т ім. В.О. Сухомлинського; Редкол.: В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, А.М. Богуш та ін. – Миколаїв, 2004. – Вип. 8. – С. 4–9.
9. Сухомлинський В. О. Народження добра / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. : Статті. – С. 217-223.
10. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах / Д.Б. Эльконин; под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, Воронеж : Модэк, 1995. – 416 с.

ЧИТАЦЬКОЦЕНТРИЧНА ПАРАДИГМА УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ

О.В. Ревнищева,

*завідувач науково-методичної лабораторії гуманітарно-естетичних дисциплін
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Найважливіше – не те велике, до
чого додумались інші, але те
маленьке, до чого ти прийшов сам.

Харукі Муракамі

Ніколи не дозволяй школі
перешкоджати своїй освіті.

Марк Твен

Проблема читання чи, точніше не читання, – одна з найгостріших у сучасному соціумі. Світ б'є тривогу: виростає не читаюче покоління Z, настає «епоха не читання». Вчені кажуть, що покоління Z вирізняється реалізмом – тероризм, складні економічні умови, нестабільність у світі призвели до того, що підліткам доводиться дивитися на світ без рожевих окулярів. Вони розуміють, що майбутнє вимагатиме зовсім інших підходів, тому бачать себе першопрохідцями, а не виконавцями монотонної роботи. Чи здатна сучасна школа забезпечити творчу, індивідуальну траєкторію навчання? Чи забезпечують програми з зарубіжної літератури можливості для індивідуального розвитку кожного? Чи здатен учитель перебудувати свою методику викладання відповідно до потреб сучасного учня-читача?

Читання являє собою процес, що базується на використанні розумової діяльності, певних способах кодування інформації, яка надходить під час її обробки в мозок. Читання дитини – процес сприймання, розуміння та відтворення в усній або графічній формах змісту прочитаного [7]. Виділяють два види читання: читання з метою придбання читацького досвіду; читання з метою засвоєння та використання інформації. Розуміння тексту – це процес перекладу змісту цього тексту в будь-яку іншу форму його закріплення.

При читанні літературних та інформаційних (науково-популярних) текстів виділяють чотири групи читацьких умінь:

- 1) знаходження очевидної інформації;
- 2) формулювання висновків;
- 3) інтерпретація та узагальнення інформації;
- 4) аналіз і оцінювання змісту, мовних особливостей і структури тексту.

Серед умінь, які розвиваються в процесі читання, сучасний психолог А. Цукерман зазначає такі:

- «проглянути» текст;

- з'ясувати його основні елементи;
- розпізнати необхідну інформацію, яка в самому тексті висловлена за допомогою синонімічної форми, прихований зміст;
- шукати в тексті докази на підтвердження власних думок;
- зіставляти твердження з тексту з власними уявленнями про події та героїв;
- робити висновки щодо авторської позиції та головної ідеї тексту;
- вести внутрішній діалог з автором: шукати докази в тексті на захист авторської та власної думок;
- поєднати інформацію тексту з інформацією, отриманою з інших джерел (культурологічний контекст, мультимедійний, історичний, технологічний, творчий) [6].

Що ми маємо при вивченні літератури сьогодні? На уроці літератури діти вивчають не власне літературу, а науку про неї. «З п'ятого класу – філфак», – так характеризує уроки літератури професор, доктор філологічних наук В. Звиняцьковський. Курс вивчення історії літератури, а не власне літератури, особливо бачимо в старших класах. Увага учнів зосереджується не на тому, що саме вони побачили у творі, що їх емоційно торкнулося, на що вони звернули увагу, про що хочуть поговорити, а на певних літературних періодах, теоретико-літературних поняттях, а особливо шкідливо – на необхідності відтворювати готову думку про літературний твір із підручника. Такий підхід до вивчення літератури – породження авторитарної педагогіки, для якої головне предмет, а не учень [1, с. 6].

Іноді вчитель наповнює урок «різноманітними позатекстовими матеріалами»:

- відомості про добу, за якої жив та працював письменник;
- мистецька школа, до якої він належав;
- життєвий та творчий шлях;
- довідки історичного, культурологічного та морально-етичного характеру;
- інтерактивні вправи та завдання;
- відео- та презентаційний контент.

Учень під час такої роботи може активно слухати, готувати повідомлення, аналізувати матеріал, рефлексувати, але його думка не потрібна. Потрібно лише якісно відтворити готовий матеріал (з підручника, Інтернету тощо). Як засіб формування на уроках зарубіжної літератури кваліфікованого читача шляхом партнерської співпраці вчителя та учня пропонуємо розглянути читацькоцентричний підхід до роботи на уроці.

Читацька компетенція розглядається як цілісна системна якість особистості читача художньої літератури і як здатність до естетичного діалогу із художнім твором на основі творчих, художніх здібностей, естетичної чутливості, читацького досвіду та літературознавчих знань [3, с. 19].

Головна мета вивчення шкільного курсу літератури полягає у вихованні читацької культури особистості, здатної до самостійного повноцінного

спілкування з літературними творами. Для поглиблення читацької культури школярів необхідно індивідуалізувати процес навчання, враховувати особисті читацькі враження, «читацьке право» учнів на своє ставлення до прочитаного [2, с. 6]. Таким чином, саме *читацькоцентрична технологія*, а не текстоцентрична, яку в минулому на високому рівні опанували вчителі Кіровоградщини, стає пріоритетною на уроках літератури.

Відповідно змінюється «портрет» учителя. На відміну від традиційного розуміння провідної ролі вчителя як головного джерела інформації, школа XXI століття пропонує іншу роль: учитель як фасилітатор, провідник та спостерігач, який створює можливість для учнів застосувати отримані навички для побудови нових знань. На думку ряду науковців (Л. Мірошніченко, О. Ісаєва, О. Ніколенко, С. Сафарян, А. Богосвятська, Ф. Штейнбук) та вчителів-практиків особливо цінним є те, що на уроці зарубіжної літератури не просто відбувається знайомство з новим художнім твором, а здійснюється поліфонічне спілкування: письменник – учитель – учень. Долаючи простір і час, до сьогоднішніх читачів доходять думки й почуття найсвітліших умів людства. Щоб вони були адекватно сприйняті, учитель має виконувати функції своєрідного «транслятора» – підсилювача художніх емоцій літературного твору, «налагоджувача» невидимого зв'язку між досвідом поколінь [5].

У 2017 році було проведено опитування 100 учнів 9-11 класів, де вони висловлювались про те, що їм до вподоби на уроках літератури, а що викликає відторгнення. Пропонуємо проаналізувати систематизовані підсумки опитування та побачити компетентнісного учня, якого прагне Нова українська школа.

«+» Подобається	«-» Не подобається
Суперечки під час обговорення тексту	Контрольні та самостійні роботи
Детальне обговорення творів, аналіз	Письмове обговорення персонажів
Аналізувати складних моментів	Писати в зошитах
Дискусія під час обговорення, саме коли виникає зіткнення думок	Розбір декількох творів за одну пару
Використання прикладів з життя, цікавих фактів	Конспектування
Дискутування, особливо коли вчитель бере активну участь у дискусії	Великий обсяг домашніх завдань
Можливість розглянути події різних епох	Пошук цитат для характеристики героїв
Можливість висловити свою думку під час аналізу, яку теж вважають важливою	Багато письмового домашнього завдання
Розгляд життєвих ситуацій з різних сторін	Багато аналізу героїв, а не твору в цілому
Відстоювання власної точки зору	Обговорення біографій письменників
Повага до власної думки учнів, навіть якщо вона не зовсім правильна	Вивчення віршів, уривків
Коли вчитель «відходить» від теми уроку	Записування в зошитах великої кількості теоретичного матеріалу
Читати великі за обсягом твори	Аналіз «нецікавих» творів
Аналізувати, чути, розуміти та бути почутим	Написання тестів

Слухати улюбленого вчителя	Написання розгорнутих відповідей на запитання
Працювати в парах	Не слухати приклади з життя інших людей
Аналізувати та робити для себе висновки	Не подобається самому аналізувати твір
Вивчати біографію письменників	Не всі твори цікаві для нашого віку
Читати вірші	Коли викладач не сприймає думку учня тільки тому, що вона не співпадає з думкою вчителя
Уявляти життя героїв	Читати поеми

Серед відповідей ми можемо вибрати саме ті прийоми, які допоможуть організувати вивчення літератури з урахуванням **читацькоцентричної технології**, що дозволить говорити про зміну методичного формату. Учні-читачі прагнуть самостійно формувати читацькі враження, не спираючись на авторитети минулого, надають перевагу дискусійним формам, де активну участь бере учитель, хочуть відстоювати власну точку зору (а перш за все їй потрібно сформулювати після прочитання літературного твору). На такому «живому» уроці неможливо передбачити, до якої висновку прийдуть учні, тому, працюючи над конспектом уроку, учитель має створити не чіткий план, а скоріш за все «коридор», у межах якого пересуватися під час уроку. Іноді висновки, які роблять учні, не співпадають із думкою вчителя. Тоді вчителю потрібно проявити найвищий рівень педагогічної майстерності, щоб прийняти читацьку позицію учнів. Кожен урок стає відкриттям для вчителя й учнів, це приклад співпраці читачів, де вчитель просто має більше читацького досвіду.

Перебудова власної методики викладання, іноді авторитарної, – це головне методичне завдання для вчителів зарубіжної літератури. Все, що ви можете розказати самі, переробіть у завдання або в запитання. Головне місце в такій роботі відіграє правильно сформульоване запитання. Порівняйте зміст запитань та завдань:

Текстоцентричні	Читацькоцентричні
Простеживши за життям героя протягом одного дня, зрозуміти причини його розчарування і побачити, у чому автор співчуває своєму героєві (за романом «Євгеній Онегін»)	Прослідкуйте за життям героя протягом одного дня, спробуйте віднайти причини його розчарування. У чому ви можете поспівчувати герою, а в чому звинуватити його?
Перечитайте ліричний вірш. Що сподобалося?	Перечитайте ліричний вірш. Що привернуло вашу увагу? Про що ми б могли поговорити?
Що цим віршем хотів сказати автор?	Що в цьому вірші побачили ви?
Як Л.М. Толстой зображує щасливі та нещасливі родини в романі «Анна Кареніна»?	Яку родину в романі ви вважаєте щасливою? Яка родина, на вашу думку, має шанс стати щасливою?
Прочитайте біографію Джека Лондона. Що ви дізналися про письменника?	Прочитайте біографію Джека Лондона. За що можна поважати письменника? Який епізод з життя вам здається найяскравішим?
Яка роль Франца Кафки у світовій літературі.	Чи можете ви назвати Франца Кафку своїм письменником?

Читацькоцентрична технологія передбачає також переформатування письмових завдань, завдань для контрольних та домашніх робіт, особливо в старших класах:

«Читати не можна дивитися». Порівняти кінофільм (фрагмент) та літературне джерело.

Викрити таємницю літературного героя (скласти загадки за твором).

Музичні та графічні інтерпретації поетичних творів.

Сторітайми з поламаними сюжетами.

Щоденник собачих мандрів (за оповіданням Е.С. Томпсона «Снап»).

Створити літературно-хуліганські історії (наприклад, за творами «Том Соєр» М. Твена, «Конрад, або Дитина з бляшанки» К. Нестлінгер, «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу» П. Маара).

Літературний батл: світ Воланда та мешканці Москви в романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита».

Чи допустима містика в реалістичних творах (за повістю М. Гоголя «Шинель»).

Шлях Нори Хельмер: від моральної травми до нової ідентичності.

Лабораторія доповненої реальності в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Доля індивіда та вічні питання людської екзистенції (за романом А. Камю «Чума».)

Інакшість Гренуя як доля чи вибір. Криза маргінальної особистості (за романом П. Зюскінда «Парфюмер»).

Які бачимо шляхи взаємного порозуміння між батьками та дітьми в повісті А. Гавальди «35 кіло надії».

Як зберегти людську гідність у найскрутніших умовах? (За оповіданням Ф.Кафки «Перевтілення».)

У завданнях потрібно намагатися побачити саме думку окремого учня, дати простір для розвитку літературної інтерпретації, створити умови, які унеможливають списування та використання гаджетів. Спочатку це викликає розгублення в учнів (підручник та Google не допомагають), потім виникає смак до індивідуального дослідження.

Учитель має знати більше, ніж учень, але також повинен знати те, що знає учень. 7 елементів системи освіти ХХІ століття, які допоможуть сучасному вчителю:

- навчання за допомогою інтерактивних лекцій у кращих учителів України та світу (<http://www.chytomo.com/news/literturni-lekciii-onlajn-de-shukati>);

- навчання через ігровий стимулятор (<http://online.vum.org.ua/blog/grasvit-gromad-abo-pro-igrovi-tehnologiyi-u-gromadyanskij-osviti/>);

- навчання через інтерактивні аудіовізуальні тести (<https://zno.osvita.ua/literature/list.html>);

- навчання через локальне та глобальне змагання (http://es-area.net/garri-potter_tag.html);

- навчання за час перегляду кінострічок (<http://svitliteraturu.com/publ/>);
- навчання через занурення в ігровий світ (<https://vn.20minut.ua/Podii/vchiti-po-novomu-gru-minecraft-pochali-vikoristovuvati-u-shkoli-10562386.html>);

- децентралізація навчання (<http://cdo.org.ua>).

Зміна літературної парадигми з текстоцентричної на читацькоцентричну – це точка методичної біфуркації, коли маленький вплив призводить до зміни роботи всієї системи.

Література та джерела

1. Ненько І. Про кризу дитячого читання, її причини та шляхи подолання // Всесвітня література в школах України. – 2017. - №3. – С. 4-8.

2. Ісаєва О. Читання художньої літератури в сучасному світі: реальність чи утопія? // Всесвітня література в школах України. – 2015. - №9. – С. 2-6.

3. Сафарян С. Технологія аналізу художнього твору у процесі формування читацької компетенції учнів // Всесвітня література в школах України. – 2015. - №4. – С. 18-21.

4. Сафарян С. Формування активної читацької діяльності як складова інформаційно-методичного середовища вчителів світової літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B3Vc4DKg-X-CZkhXX1QyLVIBWGM/view>.

5. Наталія Дениско. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zarlit19.blogspot.com/2014/12/blog-post_72.html.

6. Цукерман Г.А. Оцінка читацької грамотності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2020strategy.ru/data/2011/07/15/1214720557/4.pdf>.

7. Фасоля А. Модель дитячого читання XXI століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblio.lib.kherson.ua/model-dityachog.htm>.

МОТИВАЦІЯ ТА СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВ ДО ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

І.А. Маранська, Г.В. Мінич,

*методисти науково-методичної лабораторії гуманітарно-естетичних
дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

*Життя – це гра з постійно змінюваною системою правил.
Дітей треба навчити не знань, а орієнтуватися в зміні умов.
Анатолій Гін*

ЗНО – серйозне випробування як для випускника, так і для його вчителя. Адже саме від його управління процесом учіння залежить кінцевий результат, стан навченості учня, уміння гнучко оперувати набутими міцними знаннями, практично їх застосовувати. Без попередньої системної підготовки годі сподіватися на високі результати.

Сучасний педагог – це творчий учитель, котрий відмовляється від ретранслявання готових істин і переходить на позицію помічника, консультанта, організатора взаємодії як діалогічного спілкування, так і спільної пошукової діяльності. Це сприяє розвитку інтелектуальних і творчих

здібностей кожної дитини, її загальної компетентності. Компетентний учитель допомагає знаходити істину, а не подає її в готовому вигляді, навчаючи учня, готує його стати в майбутньому конкурентоспроможною особистістю, затребуваною на ринку праці. Для цього необхідно достойно пройти своє перше випробування – ЗНО. Учитель має подбати, передусім, про спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей, як того вимагає Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.).

Філологічно компетентна особистість – це успішний учень і громадянин у майбутньому, самодостатній носій мови, толерантний культурний співрозмовник, що має власну позицію, уміє реалізувати особистий потенціал, генерувати нові ідеї. Це людина освічена, творча, культурна, життєспроможна, яка вміє жити в соціумі, швидко адаптуватися до нових умов. Задля реалізації цих ідей урок слід вибудовувати почасти відповідно до принципів компетентнісно орієнтованого навчання [9; 7].

Оскільки сьогодні відбувається синтез інформації і, як результат, формування цілісного сприйняття матеріалу через власну оцінку проблеми, викладання української мови і літератури слід спрямовувати на розвиток в учнів здатності бачити проблеми, виявляти суперечності, висувати гіпотези, аналізувати, трансформувати та синтезувати інформацію, здійснювати дослідницьку роботу, дбати про те, щоб учні були активними співавторами навчально-виховного процесу, мали змогу долучитися до співпраці в колективній або груповій діяльності. Отже, вбачаємо такі шляхи реалізації проблеми: формування мотивації учнів до набуття знань, упровадження інноваційних технологій, забезпечення високого рівня знань; участь учнів у дослідних проектах; забезпечення комфортних умов для навчання і творчості; ведення позакласної роботи.

Сформувати мотивацію можна шляхом створення проблемної ситуації через невимушеність стосунків між учителем і учнями; унаслідок творчих завдань, використання ігрових ситуацій; створення «ситуації успіху»; проведення позакласної діяльності; збагачення змісту навчання особистісно орієнтованим матеріалом; стимулювання інтелектуальних почуттів тощо.

Для досягнення результату доцільно обирати як традиційні, так і нетрадиційні форми проведення навчальних занять.

Із запровадженням зовнішнього незалежного оцінювання виникла потреба додаткової підготовки учня через те, що традиційна система, методика й методологія шкільної освіти мало орієнтується на ЗНО. Запропонований нижче матеріал значною мірою сприятиме реалізації завдання успішної підготовки учнів до виконання завдань ЗНО.

На наш погляд підготовку учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури слід розпочинати з 5 класу. Тож учитель української мови і літератури уже сьогодні має розставити акценти під час підготовки учнів 5-11 класів до ЗНО з української мови і літератури, звертаючи увагу на опрацювання програми ЗНО з української мови і літератури і

встановлення рівня її відповідності навчальній програмі для конкретного класу. Слід обов'язково проаналізувати зміст тестових завдань з української мови і літератури попередніх років, а також розробити власні тестові завдання для проведення контролю навчальних досягнень учнів у конкретних класах. На кожному уроці варто планувати роботу, спрямовану на формування в школярів певного виду умінь і навичок. На заняттях розвитку комунікативних умінь працювати над власним висловленням, відповідно структуруючи свої міркування, удосконалюючи написане та встановлюючи міжпредметні зв'язки між українською мовою і літературою. Не зайвим буде укладання своєрідних смислових блоків-тем і зв'язних висловлень під час вивчення творчості письменників української літератури.

Добрим помічником для вчителя та учнів може бути дистанційне навчання. Цього року EdEra та Освіторія створили онлайн-курс у формі корисних порад (лайфхаків). Це допоможе сформувати базові теоретичні знання з української мови, виробити навички успішної мовленнєвої комунікації та підготуватися до складання ЗНО. Курси складаються з відеолекцій, тестових та відкритих завдань, допоміжних матеріалів і супровідного інтерактивного конспекту на платформі EdEraBooks.goo.gl/XBhD3e.

Однією із сучасних безкоштовних платформ, яка розширює навчальні можливості учнів є Prometheus. Вона містить курс «Українська мова та література». Підготовка до ЗНО, що може допомогти всім охочим вступникам поглибити та закріпити набуті знання зі шкільного курсу української мови та літератури. Цей курс розрахований не на вивчення української мови та літератури як такої, а саме на допомогу в підготовці до ЗНО. Він містить необхідні для цього відомості, теми та матеріали goo.gl/FbyqvA.

Пропоновані онлайн-курси охоплюють і систематизують усю шкільну програму, дають можливість переглядати відеолекції, користуватись схемами, картами, зображеннями, передбачають щоденне навчання за індивідуальним графіком, а також тренування на всіх типах тестів, які пропонуються на ЗНО.

Належному вивченню української мови сприяє участь учнів у Всеукраїнській українознавчій грі «Соняшник», що дає можливість уже з 5 класу використовувати завдання гри в підготовці до ЗНО.

Одним із факторів, які можуть суттєво підвищити якість підготовки до ЗНО, є використання на уроках української мови і літератури мультимедійних технологій. При цьому учні набувають необхідних навичок роботи з мультимедійними ресурсами та Інтернет-сайтами, а також розвивають уміння цілеспрямовано знаходити необхідну інформацію, бачити її повністю, а не фрагментарно, оцінювати засоби її впливу на людину, зберігати та використовувати в повсякденному житті. Це значною мірою допоможе виконати будь-яке творче завдання, у тому числі написати власне висловлювання на ЗНО. Практично на кожному уроці з української мови, крім контрольних, доречно відводити певний час (10-15 хв.) на повторення правил, при застосуванні яких виникають труднощі. Це можна робити за допомогою невеликих словникових чи пояснювальних диктантів. Спочатку пояснення

намагається дати учень, потім – учитель. За потреби можна записувати правило або складні слова в спеціальні зошити (їх бажано завести ще в 5 класі й вести до кінця 11-го класу). Як самостійну роботу можна запропонувати підібрати власні приклади на ці ж правила. Обов'язково контролювати самостійну підготовку учнів. Для цього надавати індивідуальні завдання тестового характеру різних форм. На уроках можна застосовувати взаємоперевірку вивченого матеріалу. Велику користь принесуть також естетично оформлені таблиці та літературні пазли (goo.gl/duXLMW). На уроках розвитку мовлення необхідно знайомити учнів із правилами побудови та перевірки власних висловлювань на ЗНО, учити добирати до них доречні приклади із творів.

Із метою систематизації знань цікавим видом роботи може стати проведення квестів (http://koipro.in.ua/arhiv/druk/242_16.pdf), вікторин на основі питань, які використовують у ЗНО, створювати та реалізувати учнівські проекти з літератури, інсценізувати твори, пропоновані для вивчення. Це сприятиме осмисленню та запам'ятовуванню змісту художнього тексту.

Отже, виникає потреба у розширенні інструментарію вчителя української мови і літератури та необхідності застосування нових способів викладання.

Останніми роками все більшої популярності набувають соціальні мережі. Школярі проводять там безліч часу за спілкуванням з друзями, прослуховуванням музики, переглядом відео та браузерними іграми. Такі дії, звичайно, шкодять навчанню. Використання ж мереж для освіти значно розширить можливості освіти учнів [10].

Користуючись соцмережами можна значно покращити якість підготовки учнів до ЗНО з української мови і літератури. Наприклад, оцінюючи роботу школяра на уроці, можна похвалити його на сторінках в мережі. Це буде навіть більш продуктивно, ніж звичайне виставлення оцінки за урок. Тому що цю похвалу побачить не лише учень та його однокласники, а й усі його друзі, що значно підвищить самооцінку дитини та мотивує її до кращих успіхів у навчанні. На сторінках у соцмережах можна викладати навчальні матеріали, робити розсилку учням, задавати домашні завдання та перевіряти їх. Ще одним способом покращення навчального процесу може стати створення спеціалізованих навчальних груп, учасники яких постійно обмінюються інформацією.

Прикладом може слугувати створення фейкових сторінок українських письменників, винесених на ЗНО. Фейкова (англ. fake – підробка, фальш) сторінка «Іван Франко» goo.gl/RJfoqD. Фейкова сторінка «Михайло Коцюбинський» goo.gl/85bvt9.

Таким чином у соцмережах є багато можливостей не лише для дозвілля, а й для навчання. Однією з переваг соціальних мереж в освіті школяра є можливість у будь-який момент отримати терміново онлайн-консультацію. Отже, правильне використання соціальних мереж у навчальному процесі сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів.

Сьогоднішні учні – це, так зване, покоління Z, діти, які хочуть і вміють будувати власні стартапи. Відомі факти, що нинішні школярі багато часу

витрачають на гру Майнкрафт. Ми переконані, що ця гра є унікальним інструментом для оновлення змісту навчально-виховного процесу. Тому завдання на кшталт «закрафтити» художні деталі, образи-символи, конфлікти, місце дії чи перифрастичні імена письменників гарантують прочитання текстів творів та сприяють формуванню вміння аналізувати художні тексти, які пропонуються програмою ЗНО з української мови і літератури. (Приклад роботи «Майнкрафт як засіб підготовки до ЗНО. Літературний дім» goo.gl/9xPyP4.)

Як би вдало, раціонально й компетентно не організував учитель підготовку до ЗНО, часу на уроці занадто мало. Це спонукає вчителя до організації самостійної роботи учнів. Самостійна діяльність учнів – це сукупність різноманітних прийомів і дій, за допомогою яких вони закріплюють і поглиблюють раніше набуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, а також набувають нових. Сучасні освітні процеси роблять принцип самостійної роботи одним із основних. Тому для вчителя надзвичайно важливо уміло її організувати й забезпечити методично. Найскладнішим видом такої діяльності є робота з друкованими джерелами. Тому ще з 5 класу школи учитель має навчити дітей навичок роботи з друкованими джерелами, а у випускних класах ці навички мають бути доведені до автоматизму, що забезпечить правильне виконання завдань ЗНО, пов'язаних з аналізом тексту.

Така планомірна, систематична та змістовна робота сприятиме реалізації мети реформи середньої освіти – зробити випускників шкіл конкурентоздатними в сучасному світі, сформувати «всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, новатора, що може змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя».

Література та джерела

1. Александрова В.А., Колесник Л.Ф., Сільченко Г.В. Підготовка учнів до ЗНО з української мови та літератури: стратегії й тактики // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2016. – № 10-11. – С. 9-19.
2. Блог Кунашенко Наталії Григорівни «ЗНОВу ЗНО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/yRgKqT.
3. Концепція «Нової української школи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/W6WDeX.
4. Ідеальний твір за 5 кроків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/VxZVxu.
5. 20 днів до ЗНО: варіанти інтенсивної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://200baliv.org.ua/skorozno/>.
6. Посібники для підготовки до ЗНО з української мови і літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vk.com/topic-70626031_29944891.
7. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://testportal.gov.ua>.
8. Три ключі до ЗНО з української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/GN2sm3.
9. Смик Т.С. Підготовка учнів до складання ЗНО з української мови та літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/SQrtdr.
10. Шуляк А.С. Використання соціальних мереж в освітній діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/IU19WS.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ У 2017/2018 Н.Р.

І.Т. Коса,

завідувач науково-методичної лабораторії іноземних мов та міжнародних освітніх обмінів комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

Ю.А. Задубняк,

методист науково-методичної лабораторії іноземних мов та міжнародних освітніх обмінів комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Розвиток системи освіти в Україні і її вихід на європейський рівень неможливий без підвищення уваги до викладання іноземних мов, володіння однією з них є неодмінним пріоритетом інтеграції України в європейське світове товариство. Національна Доктрина розвитку освіти в Україні наголошує на важливості опанування іноземної мови як засобу комунікації, що має на меті набуття учнями відповідних навичок і умінь.

Основне завдання викладання іноземних мов на сучасному етапі – це навчання мови як іншомовного засобу спілкування, засобу міжкультурної комунікації. Сформуваність і **здатність учня до міжкультурної комунікації** – означає розвинути в учня не тільки навички спілкування, а й уміння користуватися відповідною іншомовною «технікою», «озброїти» його екстралінгвістичною інформацією, необхідною для адекватного спілкування і взаєморозуміння на міжкультурному рівні, а також розвинути в нього такі якості, які дозволять йому здійснювати безпосереднє та опосередковане спілкування з представниками інших культур.

У педагогічному процесі важливо створити такі умови, за яких учень співвідносить себе не тільки зі своєю, але й з іншими культурами, відчуває симпатію, прагнення знайти способи взаємодії, бажання співпрацювати з іншими людьми. Саме тому, перед уроком іноземної мови стоять нові завдання – це, насамперед, підготувати людину майбутнього, людину, що здатна проявити себе в умовах глобального багатокультурного простору, яка є відкритою до сприйняття іншої культури, а отже, і до спілкування з іншими людьми.

Компетентнісний, інтегрований (міжпредметний), комунікативно-діяльнісний і особистісно зорієнтований підходи становлять методичне підґрунтя для навчання іноземної мови. Відповідно до *компетентнісного* підходу, результатом навчання має стати сформованість ключових і предметних компетентностей. *Інтегрований* підхід зумовлює спрямованість освітнього процесу на комплексне сприйняття світу учнем через встановлення міжпредметних зв'язків. *Комунікативно-діяльнісний* підхід орієнтує організацію навчального процесу з іноземної мови на забезпечення активної, особистісно значущої, усвідомленої комунікативної діяльності. *Особистісно*

зорієнтований підхід передбачає спрямованість освітнього процесу передусім на плідний розвиток особистості кожного школяра, розкриття його здібностей, побудову індивідуальної освітньої траєкторії учня.

Ключові компетентності можна розвивати щоденно через відповідні *форми роботи*, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчально-виховного процесу. Для цього потрібно використовувати:

- *інтерактивні методи*, які забезпечують активну діяльність учнів у процесі опанування навчального матеріалу, адже інтерактивне навчання будується на основі таких ситуацій, де взаємодія розвивається в природний спосіб і учні можуть використати свій потенціал для здійснення реальної комунікації;

- *кооперативне навчання*, у якому формуються соціальні вміння, лідерські якості та скорочується відстань між учителем та учнем;

- *рольові та ділові ігри*, які переносять учнів у таке бажане доросле життя, допомагають побачити світ і себе в ньому, підвищують самооцінку і попит на нове;

- *проектні технології*, завдяки яким в учнів формується проектне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, вони вчаться застосовувати знання на практиці, працювати в команді над конкретним завданням, презентувати свої результати;

- *методи «змішаного навчання»*, які поєднують у собі традиційне й дистанційне навчання та найбільше відповідають інтересам і вподобанням учнів, які живуть у період стрімкого інформаційно-технологічного розвитку суспільства та володіють комп'ютерною грамотністю;

- *вихід за межі класу* на екскурсію або на «польове дослідження», що допоможе переконати учнів у сенсі навчання, мотивує й активізує до пізнання нового. Для того, щоб така форма роботи мала максимальний ефект, важливо, щоб її завершенням стало осмислення побаченого й почутого у вигляді учнівських презентацій, відгуків, рефлексивних нотаток, заповнення листів спостереження тощо;

- *звернення до досвіду учнів*, що гарантує перетворення кожного учня на справжнього учасника навчально-виховного процесу, співтворця й конструктора нових знань;

- відповідні форми оцінювання, а саме: *самооцінювання*, яке формує здатність до самоаналізу, спостережливості за собою, вміння бачити та визнавати перед собою власні помилки; *взаємооцінювання*, що виховує відкритість до критики з боку інших, здатність відсторонювати об'єкт від суб'єкта оцінювання, вміння слухати, аналізувати й порівнювати.

Важливим чинником розвитку ключових життєвих компетентностей є *інтегрованість змісту* уроку іноземної мови, яка передбачає:

- *проблемність змісту* висловлювань на уроках, що стимулюють дискусію, обговорення, пошук різних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

- пов'язаність змісту уроку з реальним світом; практичну цінність інформації, що має знаходити підтвердження через реальні факти, у змодельованих на уроці ситуаціях.

Реалізація зазначених підходів має свої особливості в основній школі, які відбиваються у різних аспектах організації освітнього процесу з іноземної мови.

У 2017/2018 навчальному році розпочнеться реалізація оновлених програм з іноземних мов для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Особливістю нового навчального змісту є те, що він передбачає розгортання навчально-виховного процесу не тільки за традиційною тематикою ситуативного спілкування, а й за чотирма *інтегрованими змістовими лініями*, а саме: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях та подолання фрагментарності навчання.

Під час планування уроків інтегрованого характеру вчителю іноземної мови необхідно упорядковувати навчальні цілі залежно від складності розумових дій над матеріалом. Наприклад, учитель може пропонувати вправи та завдання, які б не обмежували учнів трьома рівнями когнітивних процесів низького порядку (знання, розуміння та застосування), а поступово виводили б їх на найвищі рівні когнітивних процесів (аналіз, оцінка та творення). На кожному етапі вчитель формулює цілі навчання, але не з погляду педагога, як дидактичні цілі (формувати, удосконалювати тощо), а з погляду учня, як очікувані результати діяльності (учень умітиме, зможе тощо). Складена матриця цілей повинна відповідати всім рівням когнітивних процесів. Таке планування занять має декілька переваг:

- знаючи цілі навчання, учитель упорядковує їх, визначаючи першочергові, базові, а також, порядок засвоєння матеріалу й подальші перспективи роботи над ним;

- знання вчителем конкретних цілей дає можливість пояснити учням орієнтири в їх спільній роботі; чітке формулювання цілей, які виражені через результати діяльності, піддається надійному та об'єктивному оцінюванню.

Для успішної реалізації інтегрованих змістових ліній важливою є співпраця вчителів іноземних мов з учителями інших предметів. Для цього у школі слід створювати умови й можливості для тісної взаємодії та підтримувати професійний взаєморозвиток учителів з метою здійснення різних способів інтеграції: міжпредметних зв'язків, комбінування предметів, мультидисциплінарної інтеграції.

Короткий опис *основних змін внесено до навчальних програм з іноземних мов* для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов.

1. Удосконалено застосування компетентнісного підходу до навчання іноземної мови в контексті положень «Нової української школи» згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

2. Створено нову пояснювальну записку до програми – визначено ієрархію цілей навчання, завдання навчального предмета узгоджено із галузевою та освітньою метою, а також із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: викладання, вивчення, оцінювання.

3. Узгоджено термінологічний апарат, зокрема, назви комунікативних умінь, із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

4. Виокремлено в навчальних програмах чотири інтегровані змістові лінії, а саме: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

5. Додано новий розділ до змістової частини програми «Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації», у якому для кожного класу за тематикою ситуативного спілкування визначено відповідні комунікативні вміння.

6. Визначено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до рівнів і дескрипторів комунікативних умінь Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (комунікативна компетентність).

7. Окреслено лексичний, граматичний і фонологічний діапазон учня/учениці на кінець 9-го класу (лінгвістична компетенція).

8. Уточнено орієнтований розподіл змісту по класах стосовно сфер спілкування, тематики ситуативного спілкування, мовленнєвих функцій та мовного інвентарю.

9. Внесено до складу граматичного мінімуму (англійська мова) у 5-му класі спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови вивчення часових форм Present та Past Continuous, які були вилучені з програм для початкової школи у процесі їх оновлення.

10. Перенесено зміст рубрик «Соціокультурна компетенція», «Загальнонавчальна компетенція» в опис компетентнісного потенціалу предмета «Іноземні мови» до відповідної компетентності з метою уникнення дублювань.

11. Уведено орієнтовні параметри оцінювання в узгодженні з програмами початкової школи, конкретизовано кількісні показники з усного сприймання.

12. Змінено змістове наповнення теми «Засоби масової інформації» у 9 класі з метою її оптимізації і відповідно до інтересів сучасних учнів.

Навчально-методичне забезпечення

Вивчення іноземних мов у 2017-2018 навчальному році буде здійснюватися за декількома навчальними програмами, а саме:

- «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, 1-4 класи» (Київ, 2016 р.);
- «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, 5-9 класи» (Київ, 2017 р.);
- «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, 10-11 класи» (Київ, 2017 р.);
- «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова, 5-11 класи» (Київ, 2017 р.).

Навчальні програми з іноземних мов не встановлюють порядок вивчення тематики ситуативного спілкування в рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення якого є об'єктом тематичного і семестрового контролю. Учителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окресленої тематики, але так, щоб не порушувалась логіка його опрацювання.

Навчальні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній. Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Педагоги можуть наповнювати новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань і вмій, а також навчальних методів з метою формування ключових життєвих компетентностей та досягнення цілісності навчальної програми й навчального процесу відповідно до потреб певного класу.

Програма не обмежує самостійність і творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання.

Робочі навчальні плани на 2017/2018 навчальний рік складаються:

- для 1-4-х класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 р. № 572;
- для 5-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 р. № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від **29.05.2014 р. № 664**;
- для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 зі змінами, внесеними наказом МОН України від **29.05.2014 р. № 657**;
- для спеціалізованих шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів: **5-9 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими

наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 р. № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 р. № 664 (додаток 8); **10-11 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 р. № 657;

- для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: **1-4 класи** – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 р. № 572 (додатки 4-5); **5-9 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 р. № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України 29.05.2014 р. № 664 (додаток 3); **10-11 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 р. № 657 (додаток 19);

- для білінгвальних класів: **5-9 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 р. № 409, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 р. № 664; **10-11 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 р. № 657 (додаток 20).

Як і в минулі роки інваріанта складова типового навчального плану основної школи (1-11 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Звертаємо увагу на:

- нові Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня (**Наказ Міністерства від 29.05.2014 р. № 664**), згідно з якими навчальний заклад отримує право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов для такого вивчення, навчальним закладом самостійно;

- **наказ Міністерства від 07.08.2015 р. № 855** «Про внесення змін до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів», згідно з яким збільшено години на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через

«Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України». Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua.

Дозволяється використовувати підручники, що видані у поточному році та в попередні роки, враховуючи при цьому зміни в програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізує його методику навчання та компетентнісний потенціал предмета «Іноземні мови».

Організація навчально-виховного процесу за оновленими навчальними програмами з іноземних мов для 5-9 та 10-11 класів.

Зміст чинного навчально-методичного забезпечення з іноземних мов, яке створювалось протягом 2012-2017 років для 5-9 класів, відповідає сферам і тематиці ситуативного спілкування, лінгвістичному компоненту нових «Навчальних програм з іноземних мов для 5-9 класів», а також корелюється із окресленими в «Пояснювальній записці» метою базової загальної освіти, завданнями іноземної мови в її реалізації та рівнем комунікативної компетентності на кінець 9 класу.

Навчально-методичне забезпечення для 9 класу спрямоване на розв'язання таких практичних завдань:

- розвиток комунікативної культури школярів, підвищення рівня їхньої комунікативної освіченості на основі усної, писемної та он-лайн взаємодії;
- формування в учнів культури читання та аудіювання відносно нескладних аутентичних текстів інформаційно-довідкового, побутового, публіцистичного та художнього характеру, а також розвиток загальнокультурних умінь систематизувати й узагальнювати прочитану або прослухану інформацію;
- розвиток в учнів соціокультурної спостережливості, мовленнєвої творчості й загальнокультурних умінь, необхідних в умовах іншомовного спілкування; ознайомлення учнів із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою та способами самооцінювання за дескрипторами комунікативних умінь під час говоріння, читання, аудіювання та письма.

Розвитку таких умінь та якостей сприятиме, зокрема, використання методу проектів. Проектні роботи дозволяють учителю розширити рамки теми, а учневі — проявити свої *творчі здібності*. Передбачається, що проектні завдання на уроці виконуються у невеликих групах. Учасники роботи над проектом переймаються роздумами, дослідженням, а отже, пошуком, збором необхідної інформації, її обговоренням. І, що найголовніше, мова тут виконує свою пряму функцію засобу обміну інформацією та думками. Такий підхід сприяє створенню реального навчального середовища, справжньому зануренню не тільки в проблему, що досліджується, а й у саму іншомовну діяльність, в іншу культуру. Проблема, що досліджується спільно, може бути якою завгодно: екологічною, творчою, історичною, країнознавчою, лінгвістичною тощо. Головне, що вона досліджується, обговорюється і розв'язується іноземною мовою, яка стає мовою спілкування у певній спільноті учасників. У такий

спосіб учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми навичок та умінь.

Проектні завдання можуть бути найрізноманітніші: опитування громадської думки і представлення його результатів, підготовка матеріалів про школу з метою представлення зарубіжним друзям, створення реклами, складання вікторини чи розробка/проведення гри тощо. Пошук потрібної інформації приводить учасників проекту до віртуальних бібліотек, баз даних, віртуальних кафе і музеїв, на різноманітні інформаційні й освітні сервери. Необхідність живого спілкування з реальними партнерами повертає його учасників до можливостей електронної пошти, телеконференцій, чат-технологій. Необхідність підготовки спільного продукту того чи іншого проекту, який представляє кожний учасник у своїй аудиторії (у класі, школі) або на спеціально створених з цією метою web-сторінках, вимагає звернення до текстових, графічних редакторів, застосування різноманітних мережевих програм, що дозволяють використовувати графіку, анімацію, мультиплікацію, тобто мультимедійні засоби. Таким чином, проект стає **міжпредметним**. Важливо, щоб результати такої діяльності були представлені в письмовому або графічному вигляді для того, щоб учні могли порівнювати свої роботи і навчатись одне в одного. Крім того, учителям бажано знайти час для усної презентації практичних робіт учнями.

У процесі навчання на етапі 9 класу все більш важливим постає питання формування **учнівських навичок самостійної роботи або учнівської автономії** з іноземної мови. Автономія учня в навчальній діяльності — це здібність до незалежних і самостійних дій, критичної рефлексії, до прийняття рішень. Ця здатність включає в себе, а в той самий час і передбачає той факт, що учень виробляє певне психологічне ставлення до процесу і змісту навчальної діяльності. Здатність до автономії проявляє себе як у способі учіння, так і в способі переносу учнями результатів учіння на більш широкий контекст. У «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» рівень автономії, самостійності в процесі вивчення іноземної мови розглядається як обов'язковий критерій рівня володіння мовою, що вивчається. Учнівська автономія в процесі вивчення іноземної мови передбачає **рефлексію власної навчальної діяльності**.

Самооцінювання є невід'ємним умінням сучасної людини в процесі пізнання і самопізнання та альтернативним способом оцінки досягнень учнів. За допомогою самокритичного мислення і самооцінювання формується особистісна відповідальність учня за вибір засобів досягнення навчальних та особистих цілей. Ці засоби можуть бути різноманітними. Це інформаційно-комунікаційні технології, технології, до яких належить Інтернет-ресурс, мультимедійні навчальні програми, електронні словники, електронні версії зарубіжних газет і журналів, освітні веб-сайти тощо, котрі дозволяють не тільки індивідуалізувати процес навчання мови та органічно об'єднати різноманітні роботи – групову, самостійну, дистанційну, а й розширюють і збагачують можливості учнів у формуванні власного мовного портфолію, яке може бути свідченням їхніх досягнень та успіхів в іншомовному навчанні. Методичний

посібник щодо організації мовного портфоліо учнів 12-17 років можна знайти за посиланням <http://www.libra-terra.com.ua/insha-navchalna-literatura/12-other-literatura/126-other-literatura-portfolio-12-17.html>.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що регламентує його вимоги до обов'язкового мінімуму змісту й рівня підготовки випускників. Ці вимоги містять у собі знання фонетики, лексики, фразеології, граматики.

Зміст навчання іноземної мови містить у собі 4 види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, письмо і читання. Для виявлення рівня володіння кожним видом розроблені відповідні критерії.

Ці види діяльності є основою для реалізації системи контролю над ходом і якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови. Учень із самого початку навчання повинен знати, як буде оцінюватися його робота, які вимоги в навчанні будуть до нього ставитися. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості своїх знань.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Питання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати з фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного бала результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Наступною ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються викладачем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання.

Семестровий контроль проводиться за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). У журналі робиться, наприклад, такий запис:

К. ауд.	К. чит.	К. гов.	К. ПИШЬМО
5/12	18/12	22/12	25/12

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Під час перевірки робіт з іноземної мови у початковій школі (1-4 класи) учитель виправляє помилки і пише згори правильний варіант слова, виразу тощо. Зошити, у яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються після кожного уроку у всіх учнів з виставленням оцінок.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

У 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи, але з таким розрахунком, щоб один раз у місяць перевірялись роботи всіх учнів.

Відповідно до загальних вимог із ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета».

Зошити підписуються мовою, яка вивчається.

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет – клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

Літні мовні табори

У 2017 році в Україні стартував новий спільний проект Міністерства освіти і науки України та Громадської ініціативи «Глобал Офіс» GoCamp – це новий формат табору, робочою мовою якого є англійська, французька або німецька. У Кіровоградській області цей проект реалізується у 34 загальноосвітніх навчальних закладах. Протягом трьох тижнів табору діти зможуть взяти участь у реалізації захоплюючих проектів та завдань, поспілкуватися з іноземними волонтерами та відпочити. За допомогою спеціально розробленої програми діти будуть перебувати в багатокультурному середовищі, навчатися працювати в команді, критично мислити та бути толерантними до інших.

У таборах GoCamp вивчення мови – це не мета, а засіб, за допомогою якого діти перебувають в багатокультурному середовищі, навчатимуться працювати в команді, критично мислити та бути толерантними до інших. У той же час учителів залучатимуть до розробки міждисциплінарних програм, які наближують навчання до реального життя. Мета GoCamp – виховати нове покоління всебічно розвиненої та освіченої молоді, яка готова до життя у XXI столітті, вільно володіє іноземними мовами та відкрита до інших культур і досвідів.

Табори плануються за певними змістовими напрямками.

STEAM – наука, технології, інженерія, мистецтво і математика.

Це новий начальний підхід, у якому наука, технології, інженерія, мистецтво і математика використовуються як відправний пункт до розвитку цікавості, діалогу та критичного мислення учнів.

У результаті ми отримаємо учня, який:

- може ризикувати;
- бере активну участь в емпіричному навчанні (навчанні через досвід);
- вирішує задачі;
- взаємодіє з іншими;
- задіяний у творчому процесі.

Це – новатор, просвітитель, лідер, людина, яка здатна вчитися протягом життя. У цьому напрямку учні створюватимуть програми, які дозволять дітям будувати міста, мобільні додатки, захопитися робототехнікою, зробити експертизу картини, змайструвати приклад за ескізом самого Да Вінчі або розробити план дій щодо захисту навколишнього середовища.

Глобалізація в суспільному житті

Громадянська освіта сприяє розвитку вміння приймати власні виважені рішення, брати відповідальність за своє життя і життя своєї громади та держави.

У рамках цього напрямку діти створюватимуть програми, завдяки яким будуть краще розуміти демократичні цінності, отримують знання та вміння критично осмислювати політичні й соціальні питання та зважувати докази, брати участь у дебатах і аргументувати свою точку зору. Адже демократії потребують активних, інформованих та відповідальних громадян, які бажать і можуть брати відповідальність за себе та свої громади й робити вагомий внесок у політичні процеси.

Лідерство й кар'єра

У багатьох країнах світу профорієнтаційне навчання набуває державного значення та є невід'ємною частиною шкільних програм.

Програми, розроблені в рамках цього напрямку, покликані допомогти молоді обрати майбутню професію усвідомлено та сприяти її подальшому кар'єрному розвитку в обраній сфері.

Спорт і здоров'я

Здоров'я – найголовніша складова нашого життя. У шкільному віці фізичне виховання є основою всебічного розвитку дитини, повноцінного фізичного та особистісного росту.

Програми, розроблені в межах даного напрямку, не лише сприятимуть поглибленню знань про те, що таке здоров'я, а й пропагуватимуть здоровий спосіб життя. Обравши цей напрям, діти зможуть влаштувати Школу здорової кулінарії, навчитися спортивним іграм, піти в похід або реалізувати проект про те, як здоровий спосіб життя впливає на добробут родини, спільноти чи навіть всієї країни. Більш докладну інформацію можна віднайти на сайті за посиланням <http://gocamps.com.ua>.

Наші партнери: «Макміллан Едюкейшн», «Експрес Паблішінг», «Британська Рада в Україні», Корпус Миру США в Україні «Оксфорд Юніверсіті

Прес», видавництво «Пірсон», «Кембрідж Юніверсіті Прес» «ММ Паблікейшн» підготували методичні й практичні матеріали для організації та проведення літніх мовних таборів у навчальних закладах. Більш детально ознайомитись з ними можна на сайті Міністерства за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednva/2016-%E2%80%93-rik-angliiskovi-movi-v-ukrayini/litni-movni-tabori/praktichni-materiali/>.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО» У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У 2017/2018 Н.Р.

Ю.В. Кравченко,

*завідувач науково-методичної лабораторії суспільствознавчих дисциплін
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;*

Н.С. Черткова,

*методист науково-методичної лабораторії суспільствознавчих дисциплін
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Нове тисячоліття ставить перед українським суспільством, яке переживає період становлення, низку актуальних проблем: техногенних, політичних, економічних, моральних і духовних. Розв'язати ці проблеми можна шляхом упровадження високих технологій у виробництво, у соціальну сферу, у галузі культури й освіти. Вагоме місце в цьому процесі належить науковим знанням, що є основою всіх досягнень, та формуванню творчої особистості, яка критично мислить, формує самостійні судження, уміє доцільно використовувати здобуті знання на практиці. Молода людина сьогодення повинна заздалегідь усвідомлювати, для чого вона здобуває знання та набуває навичок, якими, можливо, буде оперувати в житті. Біля витоків розвитку інтелектуальних здібностей дитини стоять зазвичай дорослі. Вагоме місце в цьому процесі посідають вчителі історії та інших суспільствознавчих дисциплін. Сама система викладання предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» вирішальним чином впливає на формування самосвідомості суспільства. Єдиний засіб зрозуміти реалії життя, які так швидко змінюють одна одну, – пристосуватись до них, органічно пов'язати при цьому сучасне і минуле, тобто навчитись дитині самостійно переосмислювати власний шлях та шлях розвитку суспільства, стати творчою особистістю й не боятися мислити по-новому.

Сьогодні недостатньо дати молоді певний обсяг знань і вмій, навчивши поповнювати та використовувати їх. Треба обов'язково прищепити молодому поколінню певну систему цінностей, спираючись на яку воно зможе використовувати свої знання на благо країни і світу загалом. «Ціннісне щеплення» мусить бути невід'ємним елементом сучасної освіти. А для його

ефективності педагоги мають добре розумітися на природі цінностей, їх різновидах, ієрархії та засобах прищеплення [4].

Цінності є системотворчим ядром діяльності та внутрішнього духовного життя людини. Система цінностей здійснює соціальну регуляцію найвищого рівня. Рада Європи надає великого значення розробці Кодексу Європейських базових цінностей та передачі цих цінностей юнацтву. Загальноєвропейські цінності, які мають бути покладені в основу сучасної системи освіти базуються на:

- утвердженні прав людини, як вони подані в Конвенції прав людини Ради Європи (людська гідність кожного, право на життя і фізичну недоторканність, заборона знущань і рабства, особиста свобода, захист від свавільного арешту, принцип правового послууху і судової незалежності);
- утвердженні плюралістичних цінностей, тобто цінностей демократії, що ґрунтуються на партійній різноманітності, повага до цінностей європейського судового співтовариства;
- толерантності стосовно інакомислячих і представників інших народів та рас;
- ідеї мирного розв'язання конфліктів, збереження миру в Європі й у світі;
- відкритості до інших народів і культур при збереженні власної культурної неповторності;
- солідарності і любові до ближнього;
- усвідомленні відповідальності та активна участь громадян у політичних подіях;
- здатності до самостійного і критичного мислення;
- готовності виступати за свободу, справедливість і соціальну захищеність;
- повазі до життя і прав інших;
- збереженні природи і довкілля;
- збереженні традиційних чеснот – таких, як доброта, вірність, скромність, старанність, усвідомлення обов'язку і ввічливість [5].

Провідна роль у ствердженні загальноєвропейських цінностей належить освітній галузі «Суспільствознавство», структурними компонентами якої є історія України, історія рідного краю, всесвітня історія, право, мораль, філософія, економіка, громадянська освіта.

Завданнями суспільствознавчих дисциплін є:

- формування в учнів цілісної системи вмінь і навичок дослідження суспільних проблем, пропонування способів їх розв'язання, проведення аналізу та оцінювання суспільних явищ, процесів і тенденцій у державі та світі;
- здійснення самостійного пошуку в різних видах джерел інформації про життя суспільства і людини в ньому;
- формування активної громадянської позиції, загальнолюдських моральних якостей, правової та економічної культури, мотивації до соціальної активності [3].

Тому сучасна суспільствознавча освіта в Україні має бути такою, щоб виховувати повагу до особистості, розкривати цінність кожної людини, її унікальність, неповторність; сприяти примиренню, взаєморозумінню та розвитку взаємної довіри між людьми, співпраці між націями, заперечувати дискримінацію, расизм, бути частиною освітньої політики, яка безпосередньо впливає на розвиток і формування молоді; бути органічним елементом у перспективі побудови майбутньої Європи та сприяти мирному розвитку людського суспільства у світовому масштабі в дусі взаємного порозуміння та взаємної довіри.

XXI століття зробило виклик учителям суспільствознавчих дисциплін і їх професійній підготовці, який полягає в появі таких явищ, як: збільшення різноманітності в суспільстві, прямим наслідком якої є посилення різноманітності учнівського контингенту; інформаційний вибух, який призвів до перевантаження навчальних програм; поява альтернативних джерел інформації, які є носіями суперечливих цінностей. Усе це передбачає наявність у вчителя суспільствознавчих дисциплін чіткої громадянської позиції; системи цінностей, куди обов'язково входить: визнання багатоманітності світу й толерантність, демократичний стиль роботи, висока комунікативна культура, етична компетентність. Учитель суспільствознавчих дисциплін – це насамперед експерт з поширення загальноєвропейських цінностей, провідник ідей демократичної освіти, особистість, що втілює цінності Європейської Спільноти.

Утвердження загальноєвропейських цінностей значною мірою залежить від здатності вчителя стати над національним контекстом, розвинути в собі європейську свідомість. В умовах євроінтеграції вчителі не можуть залишатися в статусі «національних служителів», вони мають формувати «європейський учительський корпус» [6]. Таке розуміння ролі вчителів суспільствознавчих дисциплін у створенні інтегрованої Європи висуває професійну діяльність педагогів у число пріоритетів освітньої стратегії.

Отже, в основі професійної діяльності нової генерації вчителів суспільствознавчих дисциплін на початку XXI ст. мають знаходитись загальноєвропейські цінності, які є основою соціалізації особистості, підтримки порядку в суспільстві та у світі загалом засобами інтеграції людських спільнот.

У щорічному Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості в номінації «Історія України і державотворення» перемогу на обласному етапі конкурсу здобули учні Бібік Н.С. (м. Бобринець), Мазур О.М. (м. Мала Виска), Грінченка В.В. (Кіровоградський район), Мар'янової В.І. (Добровеличківський район), Раїни С.В. (Бобринецький район), а на заключному етапі конкурсу переможцем стала учениця 11 класу Високобайрацького навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад» Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області Грейцаровська І. (керівник – В.В.Грінченко).

Через уміння виконувати конкурсні завдання реалізується механізм формування предметної історичної компетентностей, зокрема, у Міжнародному

учнівському конкурсі юних істориків «Лелека-2017» область представлена наступним чином:

Нагорода	Золото	Срібло	Бронза	Учасник	Усього
К-ть нагород	144	306	588	721	1759
Бали	100-90	89-80	79-60	59-0	
Бобринецький	1	6	22	23	52
Гайворонський	1	7	14	25	47
Голованівський	5	10	12	23	50
Добровеличківський	-	2	16	21	39
Знам'янський	6	14	16	11	47
Кіровоградський	11	15	40	40	106
Компаніївський	-	3	16	13	32
Маловисківський	2	2	15	41	60
Новоархангельський	6	13	23	32	74
Новомиргородський	-	-	1	14	15
Новоукраїнський	2	7	38	71	118
Олександрівський	9	20	16	7	52
Онуфріївський	6	9	21	49	85
Олександрійський	6	25	83	96	210
Петрівський	-	2	-	22	24
Світловодський	-	-	3	7	10
Устинівський	2	10	4	-	16
м. Бобринець	14	16	20	3	53
м. Знам'янка	36	56	60	36	188
м. Кропивницький	36	84	149	166	435
м. Олександрія	-	1	7	8	16
м. Світловодськ	-	2	9	3	14
м. Мала Виска	1	2	3	10	16
Усього	144	306	588	721	1759

Серед розмаїття форм проведення державних інтелектуальних змагань з історії на особливу увагу заслуговує Всеукраїнська учнівська олімпіада. По-перше, у ній можуть брати участь усі школярі, яких цікавить історія та правознавство. По-друге, відпрацьована система проведення олімпіади в чотири етапи створила максимально сприятливі умови для найбільш повної реалізації здібностей учнів. По-третє, переможці IV етапу мають пільги під час вступу до вищих навчальних закладів України, що є особливою мотивацією для учнів. У 2017 році наша область має трьох призерів IV етапу Всеукраїнської олімпіади з історії: диплом I ступеня здобув Зацепіло Валентин, учень 11 класу гімназії № 9 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області (учитель – Сімеонова В.М.); дипломи III ступенів вибороли Великий Ярослав, учень 11 класу навчально-виховного об'єднання «Олександрійська гімназія ім. Т.Г. Шевченка – ЗНЗ I-II ступенів – школа мистецтв» Олександрійської міської ради Кіровоградської області (учитель – Таран Т.О.) та Іванюра Ігор, учень 9 класу Соснівської філії комунального закладу «Красносільське навчально-виховне об'єднання» Олександрівської районної ради Кіровоградської області (учитель – Лушпай А.О.).

Учитель, який навчає олімпійця, зазвичай у своїй роботі орієнтується на форми проведення фінального етапу. Особливо це стосується змісту й видів завдань. Уміння і навички, сформовані впродовж навчання та додаткової підготовки до олімпіади, дають можливість учням якісно, послідовно та змістовно розкрити запропоновані завдання. Олімпіада є однією з найбільш ефективних форм виявлення найкращих, а іноді прихованих якостей учнів. А тому обмежувати кількість учасників змагання на шкільному рівні не варто. Відкрита та багатогранна система проведення шкільного етапу змагань дає можливість розкрити талант кожної дитини. Перемога у фінальному етапі не повинна стати самоціллю для учня. Можливість розкрити свій інтелектуальний потенціал, навчитись різними способами та методами пізнавати минуле й дійсність, а також самоутвердитись, є головною функцією історичних перегонів. Учителю необхідно сприяти не лише накопиченню знань, а й розвивати життєву компетентність в учнів, формувати необхідність постійної роботи над собою та можливість прагнути особливого успіху.

Уперше відбувся обласний етап Всеукраїнського турніру юних істориків, який є альтернативною формою інтелектуальних змагань олімпіадам. Розробники цього проекту організували захід, який дає можливість талановитим учням бути не лише носіями знань, а й навчає презентувати власні здобутки перед однолітками, учителями і фахівцями, що сприяє формуванню життєво необхідних якостей кожної особистості. Процедура кожної командної гри передбачає обговорення однієї з п'ятнадцяти задач Доповідачем, Опонентом і Рецензентом.

Учасники 16 команд взяли участь у першій грі (чвертьфінал) обласного етапу. У другу гру (півфінал) вийшли 6 команд з районів: Бобринецького, Маловисківського, Добровеличківського, Долинського, Олександрійського та Новоукраїнського.

У фінальній грі змагалися 4 команди, які успішно пройшли випробування попередніх етапів: Маловисківського, Добровеличківського, Долинського, Олександрійського районів.

Переможцем турніру стала команда Олександрійського району (учні 11 класу Добронадіївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, керівник – Ловарік С.Г., учитель історії Добронадіївської ЗШ І-ІІІ ступенів Олександрійської районної ради Кіровоградської області). Найкращим гравцем турніру члени журі визнали ученицю 11 класу Злинського НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Маловисківської районної ради Кіровоградської області (команда Маловисківського району). Кращі гравці: у ролі доповідача, у ролі опонента, у ролі рецензента – учениці 11 класу Добронадіївської ЗШ І-ІІІ ступенів.

Головним здобутком змагань є виховання особистості, яка вміє внаслідок копіткої праці здобувати знання не тільки від учителя та з підручника, а й генерувати знання в діяльності самостійно. Адже під час гри триває протистояння різних поглядів стосовно тієї чи іншої історичної проблеми. По-перше, учень має опанувати колосальний обсяг інформації, щоб апелювати або

погоджуватись з думкою суперника. По-друге, незалежно від того, у якій ролі виступає гравець, кожен з учасників, крім здобуття нових знань, виховує в собі повагу до думки іншої людини, вміння слухати і чути, володіти комунікативною культурою. Оскільки з розвитком сучасної цивілізації постає актуальне питання навчитись молодій людині визначати мету та стратегію свого життєвого шляху, формувати соціогенні параметри відповідно до своїх здібностей, уміти використовувати набутий досвід у прогнозуванні й конкретизації особистих і суспільних планів щодо задоволення матеріальних і духовних потреб. Пройшовши «школу турніру» молода людина стає компетентною, мобільною та конкурентоспроможною у непростому життєвому просторі.

26 квітня 2017 року у м. Кропивницькому пройшов щорічний обласний конкурс на кращого знавця Конституції України серед учнів 11-х класів, завдяки якому можна пересвідчитися, наскільки досконало школярі усвідомлюють основоположні моменти українського законодавства. І цей факт не варто недооцінювати, адже саме від молоді залежить майбутнє нашої країни. Більш того, участь у подібних конкурсах дозволяє отримати чудовий досвід і загартувати свій дух для подальших життєвих досягнень. У рамках конкурсу учасники виконали завдання різного рівня складності, тематика яких стосувалася як безпосередньо положень Конституції України, так і правознавства загалом. Перше місце розділили між собою учень спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Світловодської міської ради Кіровоградської області та учень комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області». Друге місце посіли учениця Новоселицької загальноосвітньої школи I-III ступенів Благовіщенської районної ради й учень комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Долинська гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів №3 Долинської районної ради». Третє місце зайняли учениця Новоукраїнської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Новоукраїнської міської ради Кіровоградської області, учень загальноосвітньої школи I-III ступенів № 30 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області та учень комунального закладу «Педагогічний ліцей Кіровоградської міської ради Кіровоградської області». Усі учасники конкурсу отримали примірники Конституції України, а переможці – грамоти, подарунки та книги. Окрім цього, найкращі знавці основного закону держави отримали унікальну можливість поглянути на роботу структурних підрозділів органу юстиції й здобути практичні навички роботи в правовій сфері. Завдяки цьому вони зможуть поглибити свої знання з юриспруденції, успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання та вступити на юридичні спеціальності в провідні виші країни.

Метою навчання правознавства є формування системного уявлення про державу та право. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти спрямовує суспільствознавчий компонент на створення умов для

розвитку компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської та світової спільноти. Завданнями суспільствознавчої освіти є: формування в учнів цілісної системи вмінь і навичок дослідження суспільних проблем. Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки на уроках правознавства з історією, українською та світовою літературою мають достатньо прикладів і зразків життєвих ситуацій та проблем минулого, які регулюють різні галузі права. І саме ці приклади на уроках правознавства можуть бути дидактичними матеріалами для набуття досвіду діяльності з правознавства і є допоміжними під час аналізу проблемного питання чи правової ситуації з метою набуття досвіду діяльності з правознавства. Отже, набуття досвіду предметної діяльності на уроках правознавства повинно відбуватись шляхом розв'язання правових ситуацій, проблемних завдань, засобами опанування рольової гри і саме в цьому віці їм треба опановувати такі соціальні ролі як абітурієнта, члена громадської організації, підприємця, працівника, чоловіка та дружини. Цьому сприяють методи й технології проблемного та частково-пошукового навчання, проектної діяльності, критичного мислення, вітагенна та інші [7].

Отже, змістовим, практичним, методичним, ціннісним компонентами міжпредметні зв'язки пов'язують правознавство з предметами таких галузей, як мова і література, природознавство і сприяють збагаченню предмета різними методами (написання есе, виправлення помилок у тексті, дослід тощо).

Для формування судження через міжпредметні зв'язки вчителю необхідно за навчальною програмою визначити уроки, на яких він реалізовуватиме проблему.

Міжпредметні зв'язки не повинні підміняти внутрішньопредметні під час формування компетентності учня, а, навпаки, гармонійно доповнювати їх. Перенасиченість уроків міжпредметними зв'язками відвертає від формування предметних компетентностей. Тим більше, що за новим Державним стандартом правознавство буде вивчатися лише один рік.

Суспільно-політичні виклики сьогодення висувають нові вимоги до виховання покоління, що підростає, серед яких, насамперед, формування національної самосвідомості учнів, усвідомлення основоположних прав і свобод людини та знання механізмів їхнього захисту. За цих умов значно зростає відповідальність педагогів, обов'язком яких є розвиток в учнів основних загальнолюдських цінностей, морально-правових якостей, відповідальність за власну долю й майбутнє держави та вирішення зазначених актуальних завдань неможливе без спільної праці вчителів, науковців, представників громадських та міжнародних організацій задля вироблення єдиної стратегії розвитку правового виховання школярів.

Матеріали навчального посібника, шкільний календар прав людини дозволяють дати учням основні знання щодо прав людини, залучити їх до дискусії, навчити школярів використовувати набуті знання для обґрунтування власної думки, добирати аргументи та заперечення власної позиції тощо.

Основними завданнями з основ правознавства для вчителя є:

- створення і освоєння досвіду, що дає нову якість правової освіти, формування практичних правових знань і вмінь, предметних компетентностей учнів відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти для подальшої роботи в галузях, пов'язаних з юриспруденцією;

- упровадження гуманістичної педагогіки з метою виховання соціально успішно адаптованої особистості;

- сприяння формуванню й розвитку творчого та інтелектуального потенціалу України;

- упровадження нових технологій з поглибленого вивчення правознавства, розширення змісту освіти з предмета, застосування сучасних методик навчання;

- виявлення найбільш здібних, обдарованих дітей, формування в учнів навичок самоосвіти;

- підготовка учнів до свідомого вибору профілю навчання у старшій школі.

Вивчення основ правознавства спрямоване на формування в учнів певної системи цінностей, вплив на правосвідомість учнів і рівень їхньої правової культури, прищеплення інтересу до права, заохочення свідомого використання, застосування й додержання правових норм.

Зміст навчального правознавчого матеріалу, охопленого програмою, побудований з використанням людиноцентричного й аксіологічного підходів у контексті юридичної науки. Укладачі розглядають право як мистецтво добра та справедливості. Методологія відбору змісту програмного матеріалу базується на системі наукових ідей і понять юридичної науки, загальнолюдських цінностях (право, справедливість, демократія, права і свободи людини), сучасних психолого-педагогічних вимогах до навчання в основній школі. Засвоєння учнями навчального змісту, пропонованого цією програмою, забезпечує набуття ними ключових і галузевих компетентностей та предметно-правової компетентності.

Зміст курсу поглибленого вивчення правознавства розширений у порівнянні з курсом «Основи правознавства». Ця програма спрямована на поглиблене вивчення і систематизацію знань з предмета, активізацію навчальної діяльності учнів, яка забезпечує успішність пізнавальної діяльності й осмислене засвоєння нових знань. До основних завдань курсу віднесено такі:

- поглиблення і систематизація знань про суспільство, державу та право, особливості державно-політичного устрою України;

- розвиток критичного мислення учнів, вміння чітко висловлювати і аргументувати свої думки, самостійно міркувати, сприймати, порівнювати й аналізувати інформацію, творчо підходити до пошуку рішень з поставлених завдань і питань;

- оволодіння вміннями й навичками, які необхідні учням для самостійного аналізу проблем устрою і розвитку правової сфери

життєдіяльності суспільства, орієнтації в складних процесах суспільного і політичного життя;

- формування вміння й навичок роботи з відображенням інформації у різних знакових системах (текст, малюнок, таблиця, схема).

Таким чином, поглиблене вивчення правознавства підвищує освітній рівень учнів та озброює їх знаннями й уміннями, необхідними для участі в політичній, цивільній, сімейній, трудовій та інших сферах життєдіяльності.

В основу вивчення курсу покладена практика державного і правового будівництва, закріплена в українському законодавстві. Програмою передбачено вивчення положень Конституції України як Основного закону держави, розгляд правового становища особи, закріпленого в Конституції, більш детальне (порівняно зі стандартним курсом) вивчення правових понять, інститутів, галузей права: конституційного, цивільного, сімейного, трудового, адміністративного, кримінального.

У програмі особливу увагу приділено правовідносинам, учасниками яких є неповнолітні, що дає змогу разом з формуванням конкретних знань і загальноправових уявлень учнів створювати умови для використання правових знань з метою реалізації й захисту ними своїх прав, свобод і законних інтересів, регулювання взаємовідносин з іншими людьми, вибору правомірних моделей поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, а також застосовувати критичне мислення, аналіз і синтез правового матеріалу.

Курс розрахований на його освоєння учнями впродовж одного навчального року в обсязі 70-ти навчальних годин. Він відповідає віковим особливостям учнів і сучасним освітнім викликам. Програма курсу передбачає чіткі орієнтири для оцінювання результатів навчання учнів.

Із психолого-дидактичних позицій програму курсу побудовано на поєднанні особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентісного підходів до навчання, реалізація яких потребує певних змін в організації навчання правознавства поглибленого рівня. У пропонованій програмі ці зміни відображено у змісті, вступному уроці, практичних заняттях, уроках узагальнення та підсумкових уроках.

Програма розпочинається *вступним уроком*, що передбачає актуалізацію знань учнів про державу і право з курсів *всесвітньої історії, історії України, географії* тощо, а також ознайомлення їх з метою вивчення предмета та його особливостями.

Окремою структурною складовою програми є *практичні заняття* (уроки), які введені в програму протягом вивчення певного правознавчого змісту й мають допомогти школярам сформуванню уявлень про тему, що вивчається. Кожне з пропонованих практичних занять є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми. Практичні заняття передбачають переважно самостійну роботу учнів над певним аспектом змісту теми з використанням різноманітних джерел знань (підручників, посібників, правових актів, довідкового матеріалу, інтернет-ресурсів тощо). На практичних заняттях учитель виконує роль консультанта-

організатора самостійної роботи учнів у різних формах, надає їм допомогу відповідно до їхніх пізнавальних можливостей.

Програма передбачає також *уроки-узагальнення до розділів курсу та підсумкові уроки до курсу*. На цих уроках учні за допомогою вчителя мають можливість систематизувати й узагальнити вивчене, відрефлексувати процес навчання, реалізувати міжпредметні зв'язки. Такі уроки можна використати для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів і підсумкового узагальнення.

Заплановано також виконання учнями відповідних *домашніх завдань*, що мають сприяти закріпленню вивченого на уроках та досягненню ними кращих навчальних результатів. Наприкінці курсу передбачено резервний час, який учитель використовуватиме на власний розсуд.

Перевірка результатів навчання учнів з правознавства за пропонованою програмою передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Для цього слід використовувати як традиційні методи (усне опитування, письмові завдання), так і альтернативні (оцінювання «участі в діяльності», самооцінювання, взаємооцінювання тощо) у різних комбінаціях. Вибір методів оцінювання має здійснюватися з урахуванням характеру об'єктів оцінювання. Це можуть бути усні відповіді та письмові роботи учнів, завдання щодо виявлення їхніх операційних умінь, моделювання життєвих ситуацій, створення презентацій, коротких відеофільмів, підготовка міні-доповідей, а також участь учнів у дискусіях, рольових іграх, фахових конкурсах, написання творів-есе тощо.

Структура змісту курсу

Основними компонентами змісту курсу за цією програмою є: зміст правознавчого навчального матеріалу та перелік державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, на який учитель орієнтується під час вивчення конкретних тем курсу.

До кожної теми подано орієнтовний узагальнений перелік основних питань змісту, які обов'язково мають бути відображені в підручниках або посібниках, що повідомляють учням зміст навчального правознавчого матеріалу. Школярі засвоюють їх у вигляді знань правових явищ, процесів, юридичних понять різної складності й узагальненості.

Зміст теми не розподілений за окремими уроками, що дає змогу автору підручника, учителю на власний розсуд, орієнтуючись на вимоги до підготовки учнів, визначати тему уроку, кількість, обсяг і перелік питань, які вивчатимуться на тому чи іншому уроці, залежно від особливостей учнів класу й індивідуального підходу до викладання педагога.

Пропоновані питання підлягають обов'язковому засвоєнню учнями на різних рівнях навчальних досягнень відповідно до розвитку їхніх пізнавальних можливостей. Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів подано в програмі у вигляді переліку вмінь і навичок, яких мають набути школярі під час вивчення тієї чи іншої теми. Вони відповідають вимогам Державного стандарту

базової та повної загальної середньої освіти, є їх детальною конкретизацією, на яку має орієнтуватись учитель, забезпечуючи виконання навчального плану.

З метою підвищення ефективності роботи вчителів суспільствознавчих дисциплін у 2017/2018 навчальному році рекомендуємо звернути увагу на:

- виконання обласного плану заходів з правової освіти населення на 2016-2020 роки (організація та проведення турніру юних правознавців, конкурсів);

- Національну стратегію у сфері прав людини (забезпечити вивчення Міжнародних стандартів у сфері прав людини на уроках та позакласній роботі; навчальний посібник «Шкільний календар прав людини». – К.: ВАІТЕ, 2016. – 80 с.);

- на виконання Указу Президента України від 23 квітня 2017 року №75 «Про заходи у зв'язку з 80-роковинами Великого терору масових політичних репресій 1937-1938 років» (сприяти організації та проведенню дослідницької пошукової роботи учнівської молоді щодо масових репресій 1937-1938 років);

- на виконання Указу Президента України від 22 січня 2016 року №17 «Про заходи з відзначення 100-річчя від початку Української революції 1917-1921 років» проводити учнівські наукові конференції, культурно-просвітницькі заходи.

На серпневих конференціях рекомендуємо розглянути такі питання:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти та навчальна програма з історії як втілення новітніх тенденцій у розвитку шкільної історичної освіти.

2. Особливості проектування й методики уроку в контексті оновлення змісту історичної освіти.

3. Практичні заняття в системі історичної освіти.

4. Аналіз роботи методичних формувань учителів, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» за минулий навчальний рік та завдання щодо піднесення результативності їх роботи у 2017/2018 навчальному році.

5. Аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання випускників загальноосвітніх шкіл з історії України. Актуальні аспекти підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя у підготовці учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України.

6. Особливості роботи вчителів, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» в умовах компетентнісного навчання.

7. Ознайомлення з інформаційно-методичними листами Міністерства освіти і науки України «Про вивчення історії, правознавства, курсу «Людина і світ», курсів за вибором суспільно-гуманітарного напрямку у 2017/2018 н.р.» та їх обговорення.

8. Використання онлайн-ресурсів у професійній діяльності вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін.

9. Права людини: міжнародно-правові стандарти.

10. Основні новели конституційної реформи правосуддя.

11. Особливості змісту та методики нових підручників з історії України, всесвітньої історії, основ правознавства для 9 класу.

12. Презентація роботи сайтів, блогів учителів суспільствознавчих дисциплін.

13. Інтеграція громадянської освіти у зміст та методи викладання суспільствознавчих дисциплін.

14. Особливості роботи з обдарованими учнями. Обговорення результатів участі школярів району (міста) у предметних олімпіадах, турнірах, конкурсах у 2016-2017 н.р.

15. Потенціал регіональної історії в процесі активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії та суспільствознавчих дисциплін.

16. Запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі.

17. Багатоперспективний підхід до роботи з історичними джерелами на уроках історії.

18. Кримський ханат – остання степова імперія України: територія та суспільство.

19. Шкільний календар прав людини.

Під час висвітлення рекомендованих питань радимо опрацювати такі джерела:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (галузь «Суспільствознавство»), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>. 2.

2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/materials/estimation/2396/>.

3. Використання історичних джерел на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/5303/423981/sitepage_63/files/robot_a_z_istorichnimi_dzherelami_.pdf. <http://www.novadoba.org.ua/ukr/node/67>. <http://www.novadoba.org.ua/ukr/node/69>.

4. Підготовка до ЗНО з історії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno.academia.in.ua/course/view.php?id=3>.

5. Проектування сучасного уроку та його ІТ-контенту. Випуск 4 : [метод. посіб.] / за наук. ред. Л. Голодюк. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2015. – 72 с.

6. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : [збірник наукових праць] / за заг. ред. С.Г. Литвинової. – Київ. : Компринт, 2016. – 310 с.

7. Практичні роботи з історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uchitel.com.ua/metodichni-rekomendacii-vchitelju/praktichni-zanjattja-7-kl/>.

8. Фамілярська Л.Л. Сучасні комп'ютерні технології в професійній діяльності педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110531/pe5_famil.htm.

9.Баханов К.О. Запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі. Частина 1. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 123 с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». – Вип. 3 (159)).

10. Машика В.Т. Практичні заняття з правознавства. 10 клас. Рівень стандарту та академічний. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 96 с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». – Вип. 2 (159)).

11. Щупак І. Актуальність минулого та «український вимір» всесвітньої історії: особливості підручника І.Щупака «Всесвітня історія» для учнів 9 класу / І.Щупак // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2017. – № 3. – С. 18-23.

12. Ремех Т. Як підготувати і провести практичні заняття з правознавства в старшій школі / Т.Ремех // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2016. – № 11. – С. 34-38.

13. Сучасний урок історії : [навчально-методичний посібник] / В.О. Мисан. – К. : Шкільний світ, 2010. – 118 с. (Б-ка «Шк. Світу»).

14. Гірич І. «Позбутися комплексу меншовартості... і запобігти формуванню його у підлітків, або проконтроверсійні питання курсу «Історія України. 9 клас» / І.Гірич // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2017. – № 1-2. – С. 2-6.

15. Викладання предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» у 2017-2018 н.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://koipro406.blogspot.com/>.

16. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>.

Перелік підручників, за якими будуть працювати у 2017-2018 навчальному році у 9-х класах:

1. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Турченко Ф.Г., Мороко В.М.).

2. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Струкевич О.К.).

3. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Сорочинська Н.М., Гісем О.О.).

4. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Власов В.С.).

5. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

6. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бурнейко І.О., Хлібовська Г.М., Крижановська М.Є., Наумчук О.В.).

7. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пометун О.І., Гупан Н.М., Смагін І.І.).

8. «Історія України», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Реєнт О.П., Малій О.В.).

9. «Історія України для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням історії», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

10. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Осмоловський С.О., Ладиченко Т.В.).

11. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Сорочинська Н.М., Мартинюк О.О., Гісем О.О.).

12. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Д'ячков С.В., Литовченко С.Д.).

13. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

14. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Коляда І.А.).

15. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Полянський П.Б.).

16. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Щупак І.Я.).

17. «Всесвітня історія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Реєнт О.П., Малій О.В.).

18. «Всесвітня історія для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням історії», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

19. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Філіпенко Т.М., Сутковий В.Л.).

20. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Наровлянський О.Д.).

21. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Ратушняк С.П.).

22. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Андрусишин Б.І., Берендєєв С.О., Губань Р.В.).

23. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Васильків І.Д., Кравчук В.М.).

24. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Ремех Т.О., Пометун О.І.).

25. «Основи правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Святокум О.Є., Святокум І.О.).

26. «Основи правознавства для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням основ правознавства», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Святокум О.Є., Святокум І.О.).

Примітка: Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про викладання суспільствознавчих дисциплін у 2017-2018 навчальному році»

буде надрукований у фаховому журналі «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання» 2017 р. № 6.

Література та джерела

1. Сайт Українського інституту національної пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/methodic-materials>.
2. Сайт Всеукраїнської асоціації учителів суспільствознавчих дисциплін «Нова доба» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/>.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
4. Ціннісні парадигми освіти / укл. Н.О. Ткачова. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – 128 с.
5. Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти / М. Форбек // Шлях освіти. – 1997. – № 1. – С. 28-32.
6. Онуфрієнко Н. Загальноєвропейські цінності у професійній діяльності вчителів суспільствознавчих дисциплін / Н. Онуфрієнко // Історія в рідній школі. – 2017. – № 2. – С. 2-4.
7. Жидкова Н.М. Використання міжпредметних зв'язків для набуття досвіду предметної діяльності з правознавства / Н. Жидкова // Історія та правознавство. – 2016. – №9. – С. 3-4.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО», «МИСТЕЦТВО», «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА» У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В.В. Кондратова,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

У концепції Нової української школи зазначено, що дитині недостатньо дати лише знання, ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці [1]. Виділено 10 ключових компетентностей, серед яких: обізнаність та самовираження у сфері культури, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, екологічна грамотність і здорове життя, які можна реалізувати через предмети освітньої галузі «Мистецтво».

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння висловлювати думку, критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, уміння застосовувати емоційний інтелект, здатність співпрацювати в команді [1].

Предмети художньо-естетичного циклу в школі спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній

діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей.

У 2017/2018 навчальному році вивчення предметів художньо-естетичного циклу здійснюватиметься за такими програмами: у 5-9 класах за навчальною програмою «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); у 10-11-х класах – за програмами «Художня культура» рівня стандарту, академічного та профільного рівнів. Програми розміщені на офіційному сайті МОН (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programy.html>).

Навчальна програма «Мистецтво. 5-9 класи» (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новикова, Н. Овіннікова) включає три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва, у 7-му класі – новітні явища у мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрямками мистецтва.

З метою формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програми предмети художньо-естетичного циклу – музичне мистецтво, образотворче мистецтво, інтегровані курси «Мистецтво» та «Художня культура» – повинні викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою: учитель музичного чи образотворчого мистецтва, учитель художньої культури (лист МОН України від 09.06.2016 р. № 1/9-298).

У 2017 році здійснено оновлення чинної навчальної програми «Мистецтво. 5-9 кл.».

У пояснювальній записці до програми визначено мету загальної середньої освіти (єдину для всіх освітніх галузей) і окреслено завдання предмета «Мистецтво», які її реалізують. Особлива увага акцентується на реалізації компетентнісного підходу, який сприяє формуванню ключових предметних і міжпредметних компетентностей, насамперед загальнокультурних і художньо-естетичних.

У програмі «Мистецтво. 5-9 кл.» окреслено сутність предметних мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва. Визначено компоненти компетентностей – знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, – відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» [2].

На уроках мистецтва слід системно формувати в учнів уміння виявляти власні художні інтереси й потреби; уміння планувати та організовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва чи самовираження через

мистецтво; раціонально використовувати час для задоволення культурних потреб, здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію тощо; не боятися пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв'язання, презентувати власні творчі досягнення, ефективно співпрацювати в команді, зокрема для реалізації громадських мистецьких проєктів та естетизації середовища; застосовувати мистецький досвід для вираження емоцій, почуттів, переживань та корекції власного емоційного стану. Наявність цих умінь та якостей свідчить про сформованість в учнів компетентностей уміння вчитися впродовж життя; ініціативності і підприємливості; соціальної та громадянської, екологічної грамотності і здорового життя.

Навчальний предмет «Мистецтво» активно сприяє формуванню компетентності обізнаності та самовираження у сфері культури. Адже у процесі опанування мистецтва учні вчать орієнтуватися в культурному розмаїтті на основі українських і зарубіжних творів мистецтва, у результаті чого у підлітків формується розуміння загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво; усвідомлення української культурної ідентичності, виявлення шанобливого ставлення до мистецького надбання українського народу і гордості за нього, пропагування національної культури через власну художньо-творчу діяльність; усвідомлення необхідності збереження художнього надбання людства. Тому саме на ці уміння та якості важливо спрямовувати педагогічну увагу в процесі опанування учнями мистецтва.

Діяльнісний підхід до викладання предметів художньо-естетичного циклу спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці.

Інтегративний підхід виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків з предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст оновленої навчальної програми введено **наскрізні змістові лінії** – соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях.

Наскрізними змістовими лініями в основній школі визначено: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

«Екологічна безпека та сталий розвиток» на уроках мистецтва здійснюється під час художньо-образного сприйняття мистецтва і мистецької діяльності. Зокрема, у процесі аналізу-інтерпретації творів мистецтва увага учнів має спрямовуватися на самоцінність природи, гармонію і красу світу, необхідність економного споживання природних ресурсів. У цьому сенсі твори мистецтва виступають як ідеальні моделі, які допомагають у виборі найбільш

оптимальних стратегій взаємодії людини й природи, людини і світу. Це сприяє вихованню емоційно-ціннісного ставлення учнів до природи, а також усвідомленню себе як частини світу, у якому все взаємопов'язано.

Реалізація наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства. Вагомою складовою цієї змістової лінії в контексті опанування мистецтва є виховання в учнів культурної самосвідомості – якості, що характеризує учня як свідому культурну людину, яка розуміє роль культури у формуванні способу мислення і поведінки людей, а також історичні зміни культур, яка має уявлення про культурне різноманіття та особливості практичного життя, що зумовлюються культурою, яка цінує рідну культуру і культурне різноманіття, толерантною і готовою до співпраці.

На уроках мистецтва школярі опановують українське народне мистецтво, у якому виявлено кращі якості національного характеру (свобода, гідність, честь, відповідальність, совість, любов, доброта, вірність, хоробрість, героїзм, почуття гумору тощо) та досягнень українських митців у контексті світової мистецької спадщини. Це сприяє вихованню поваги до української культури і традицій, Батьківщини, рідного краю, усвідомлення власної значущості і відповідальності.

Усвідомлення досягнень культурних надбань свого народу відбувається в тісному зв'язку зі знайомством з мистецькими досягненнями різних народів світу, що призводить до формування у підлітків поваги до культурного різноманіття, переконання в тому, що приналежність до іншої культури, перехід від однієї культури до іншої і культурне різноманіття, а також плюралізм думок, точок зору і досвіду повинні розглядатися як явище позитивне, сприяти відкритості щодо інших культур, вірувань, світогляду і звичаїв, шанобливого ставлення до осіб, які мають іншу культурну приналежність, інші вірування, інші точки зору і інший відмінний досвід. Усе це сприяє веденню міжкультурного діалогу і зміцненню культури демократії.

Споглядання мистецьких творів та виконання практичного завдання – створення власного мистецького твору сприяє створенню творчої атмосфери в класі, що дає можливість відчувати творчу радість, а радість творчості – одна з найбільших радощів на землі. Таким чином, залучення школярів до мистецтва допомагає зняти стрес, вивільнитися від тривоги, позбутися депресії.

Формуванню підприємливості й ініціативності на уроках освітньої галузі «Мистецтво» сприяє уміння працювати в команді (групі), мотивація брати участь у культурно-мистецьких проектах, творення нових мистецьких продуктів, відвідування закладів культури та мистецтва тощо. У контексті реалізації цієї змістової лінії ефективним є застосування методу моделювання життєвих ситуацій у рольових іграх тощо. Наприклад, «Студія дизайну», «Імідж-студія», «Наші таланти», «Кращий екскурсивод», під час яких відкриваються можливості для продукування й утілення різних творчих ідей у практичній діяльності.

У 2017/2018 навчальному році учні 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до навчальної програми, продовжать опановувати особливості стилів і напрямів мистецтва (Розділ I «Стили та напрями мистецтва»), а саме: імпресіонізмом та постімпресіонізмом, модерном, модернізмом (авангардизм та його художні течії: абстракціонізм, кубізм, сюрреалізм, футуризм, дадаїзм, експресіонізм, фовізм; неокласицизм; примітивізм), постмодернізмом (дадаїзм, поп-арт, кінетизм, оп-арт, абстрактний експресіонізм), ознайомляться з екранними видами мистецтва та формами збереження й поширення мистецької спадщини (розділ II «Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва»), а саме: **кінематограф** (жанри: бойовик, вестерн, гангстерський фільм, карате-фільм, трилер, фільм-катастрофа; фільм-біографія, пригодницький фільм, детективний фільм, драма, трагедія, фільм жахів; історичний фільм, кінокомедія, мелодрама, музичний фільм, фантастичний фільм; мова кінематографа; кінематографічні школи: український кінематограф, російський кінематограф, американський кінематограф, індійська кіноіндустрія, азійський кінематограф; художні течії і напрями в кінематографі: кіноімпресіонізм, дадаїзм, кіноабстракціонізм, футуризм, сюрреалізм, експресіонізм, неореалізм); **телебачення** (жанри, які мають беззаперечну мистецьку природу (телевистава, телефільм, мультфільм, телесеріал, музичний відеокліп, талант-шоу, трансляції концертів та вистав тощо); жанри, які яскраво демонструють властиві їм мистецькі й видовищні риси (популяризаторські передачі мистецького напрямку, ток-шоу, інтелектуальні та розважальні ігри, жартівливі програми, трансляції спортивних змагань); жанри, які спрямовані на виконання суто інформаційної функції (новини, інтерв'ю, бесіди, репортажі, журналістські розслідування, теледебати); телевізійне кіно (анімаційні, неігрові та ігрові короткометражні фільми, телевізійні фільми, серіали), зняте спеціально для показу по телевізору); тема «Музей, картинна галерея: збереження, презентація і популяризація мистецької спадщини», де звертається увага на **медіатехнології**, які застосовуються в сучасних арт-експозиціях).

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: **кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання**, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку. Зокрема, для реалізації змісту розділу I необхідно обирати твори, що репрезентують найхарактерніші ознаки стилю чи напрямку XX – XXI ст., що вивчається; для реалізації змісту розділу II – визначні екранні твори (зі змістом, дозволеним для дітей цієї вікової категорії) та явища соціуму, що сприяють збереженню й поширенню мистецької спадщини. Учитель також визначає художньо-практичні та інші види завдань для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

У 9 класі, як і в попередні навчальні роки, **пізнання мистецтва відбувається через сприймання, інтерпретацію й оцінювання художніх творів** з акцентом на культурологічний контекст та **творче самовираження учня**, що реалізується, зокрема, через виконання різноманітних завдань та мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) відповідно до потреб учнів у співі, малюванні, конструюванні, відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми та, за необхідності, змінює порядок вивчення тем у межах навчального року.

Не варто перевантажувати учнів інформацією, зокрема: історичним контекстом епохи, переліками імен митців, творів, дат, тому що така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на творах мистецтва, які презентують певний художній стиль, напрям; особливості художньої мови екранного мистецтва тощо.

Під час створення поурочних календарно-тематичних планів вчителю необхідно дотримуватися балансу усіх видів діяльності учнів. Визначаючи час на пізнання мистецтва (знайомство з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва), необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їх потреб і нових ідей у соціумі.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися у взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) з ігровими, евристичними методами, інформаційно-комунікаційними технологіями та інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва.

Ефективними в роботі з підлітками є:

1) **інтерактивні форми навчання**. Зокрема, **кооперативне** навчання (робота в групах), використовуючи методи «Ажурна пилка», «Акваріум» тощо; **«перевернуте» навчання** (конструювання навчальної ситуації, використання активних й інтерактивних методів навчання); **креативні методи навчання** (метод придумування, метод «Якби...», метод «мозкового штурму»); **когнітивні методи навчання** (метод перевтілення, метод змістовного бачення, метод образного бачення, метод досліджень, метод гіпотез), які доцільно використовувати у процесі вивчення нового матеріалу;

2) **фасилітована дискусія**, яку доцільно використовувати під час сприймання творів мистецтва;

3) системи знань, утворених шляхом трансформації методів навчання до рівня форм навчання (**метод проєктів**), які спонукають учнів до активної

творчої діяльності, дають змогу підвищити ефективність уроку, а також сприяють умінню висловлювати власні думки;

4) **методи «Прес», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати»** тощо, які доцільно використовувати під час опрацювання дискусійних питань;

5) **інтерактивні методи «Мозковий штурм», «Асоціативний куш»** тощо – на етапах узагальнення чи актуалізації навчального матеріалу.

Учителеві в роботі з учнями доречно також використовувати такі завдання, як: складання та розв'язування ребусів, кросвордів, чайнвордів, криптограм; художньо-конструкторські ігри («Фабрика іграшки», «Дизайн одягу» тощо), інтелектуальні ігри (вікторини, КВК), сюжетно-рольові ігри (інсценізація, пантоміма).

Слід звернути увагу на розкриття змісту II розділу програми «Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва». Екранні мистецтва – кінематограф, телебачення – є досить популярними видами мистецтва в сучасному соціумі, тому важливо дати підліткам можливість ознайомитися зі специфікою художньої мови цих мистецтв, розуміти її, уміти характеризувати твір, висловлювати власне ставлення до нього. Саме тому **під час розкриття особливостей художньої мови кінематографу, телебачення; образів, характерів героїв доцільно використовувати приклади фрагментів з кіно/телетворів, акцентуючи увагу учнів на особливостях, характерних лише цим видам мистецтва.** Але, щоб осягнути твір у повному обсязі, скласти про нього певне уявлення, здійснити аналіз-інтерпретацію, потрібен час, значно більший за час навчального уроку. У зв'язку з цим, потрібно завчасно передбачити перегляд запланованих творів екранних мистецтв у вільний час завдяки різним ресурсам, зокрема, Інтернет, а під час уроків здійснювати їх обговорення, застосовуючи різні дискусійні форми роботи (круглі столи, «експертні зустрічі», ток-шоу, дебати тощо), стимулюючи учнів до пошуку в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Під час підготовки вчителів до уроків доречно використовувати періодичні **фахові видання**, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ», науково-методичний журнал «Мистецтво в школі».

Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя незалежно від категорії** (наказ від 23.06.2000 р. № 240 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів»). Обов'язково потрібно написати тему уроку, мету. Поурочний план може бути складений у вигляді конспекту, тез, таблиці тощо.

Подаємо приклад оформлення уроку з предмета **«Мистецтво. 8 клас»**.

Урок 11. Тема: Готика. «Архітектура, що лине до небес...» (розробила Агеєва О.В., учитель образотворчого мистецтва комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання ліцей – школа – дошкільний навчальний заклад «Вікторія-П» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»).

Мета: формування ключових компетентностей: знаходити інформацію про мистецтво Середньовіччя, застосовувати вже набуті знання про епоху Середньовіччя; проявляти ініціативу й здатність до взаємодії та продуктивної співпраці з різними партнерами в групі та команді;

міжпредметних естетичних компетентностей: ознайомити з основними рисами стилю «готика»; формувати вміння аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення готичного стилю в епоху Середньовіччя; уміння вільно висловлювати та аргументувати власну думку; виховувати інтерес та поважне ставлення до мистецької спадщини світового значення;

предметних мистецьких компетентностей: ознайомити з прикладами готичної архітектури, розкрити основні риси готичного стилю в різних видах мистецтва того часу; дати поняття «готика», «готичний собор», «аркбутан», «контрфорс», вікно - «роза», «вітраж»; розвивати естетичний смак, творчі здібності; активізувати пошукові ініціативи учнів.

Тип уроку: комбінований

Технічне оснащення: комп'ютер, мультимедійна дошка.

Візуальний ряд: електронна презентація «Готика».

Методи і прийоми: бесіда, діалог, аналіз-інтерпретація художніх творів, ілюстративно-репродуктивний, частково пошуковий, проблемний.

Обладнання: підручник (Мистецтво: підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М. Масол. – Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2015. – 208 с.), альбом, графічні матеріали.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація навчальної діяльності.

- З яким мистецьким стилем ви познайомились на минулому уроці?
- Назвіть основні риси романського стилю.

III. Мотивація, оголошення теми уроку.

- Ми продовжуємо з вами мандрувати епохою Середньовіччя. Епіграфом до уроку будуть рядки з твору **В. Гюго: «Готика - застигла музика...».**

1. Слово вчителя (Слайд 1).

- Готичний стиль розвивався в Європі понад трьох століть. Рання готика – XII – початок XIII ст., Висока готика – XIII ст., пізня готика (полум'яніюча) – XIV-XV ст.

Готичний стиль, або Готика – це художній стиль, що виявився завершальним етапом у розвитку середніх століть культури країн Західної Європи (між серединою XII і XVI століть). Термін «Готика» введений в епоху Відродження як зневажливе позначення всього середньовічного мистецтва, що вважалося «варварським».

2. Віртуальна екскурсія-занурення «Стиль Готика в архітектурі» (уривок) <https://www.youtube.com/watch?v=eH4zpwJpJZ4>.

IV. Пояснення нового матеріалу.

1. Архітектура готики (Слайд 2).

Близько 1137 р. в абатстві Сент-Дені абат Сугерій розробляє вчення про Божественне світло й, щоб «впустити» світло у храм, міняє конструкцію собору. Західний портал церкви абатства Сент-Дені з двома масивними вежами, трьома порталами, прикрашеними скульптурою тимпанів і віконною розою у верхньому ярусі, став прототипом фасадів готичних соборів. На відміну від романського собору, прикрашені всі три портали, а не тільки центральний. Три портали – три входи – Свята Трійця.

Особливості архітектури готичного стилю:

- споруди сакральні (собори та костели), світські (ратуші, університети, палаци);
- будівельний матеріал: тесаний камінь (пісковик, мармур), цегла (фігурна, полірована), бетон, скло;
- відмова від масивних конструкцій і перехід до каркасної системи (система аркбутанів і контрфорсів) (Слайд 3). Готичні будівельники відмовилися від масивних конструкцій і перейшли до каркасної системи. Щоб полегшити склепіння, будівельники підсилили каркасні арки. Чим вищою й більш загостреною була арка, тим більший розмір вона створювала. Розмір компенсували за рахунок зовнішніх опорних стовпів – аркбутанів і контрфорсів. Контрфорси відділяються від стіни й вибудовуються в ряд. Опорні стіни були замінені величезними віконними прорізами;
- хрестоподібні та зірчасті склепіння (Слайд 4);
- вертикаль перемогла горизонталь (стрілчасті вікна, арки, гостроверхі шпилі та вежі). Інтер'єр готичного собору став світлим і просторим, стрілчасті форми виражали прагнення душі християнина до Бога (Слайд 5);
- в основі храму – витягнутий хрест;
- вітраж – основний елемент готичного собору (завдяки зміні конструкції). Споглядаючи вітражі, віруючий відходив від тілесного, наближаючись до духовного, божественного (Слайд 6);
- роза алхіміків (Нотр-Дам). Ще в романських храмах з'являються так звані «рози» – круглі вікна великого розміру, що прикрашають фронти головного нефа. Символіка віконної рози: кругла форма символізує небо, а «Трояндою (лат. rosa) без шипів» називали Діву Марію.
- відомі споруди: Храм Сен-Дені, Нотр-Дам де Парі (Париж), Шартрський собор, Реймський собор (Франція), собор Св. Діви Марії (Бургос, Іспанія), Кельнський собор (Німеччина), Костел Святої Анни (Вільнюс, Литва), Львівська катедра (Україна) (Слайди 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13). Архітектура стає вертикально спрямованою, легкою, повітряною, мереживною, як сказав В.Гюго «застиглою музикою», що говорить про велич Бога.

2. Готична скульптура (монументальна), прикрашала екстер'єр та інтер'єр соборів (Слайди 14, 15, 16).

Доповнює архітектуру готична скульптура, яка подолала скутість романських фігур. Її вирізняє особливий S-подібний вигин, що нагадує мову полум'я свічі, яка символізує духовне життя людини. До середини XIII століття

складається основна тематика скульптури: тема Страшного Суду, цикл, присвячений Марії, цикл шанування місцевих святих.

3. Живопис (Слайди 17, 18, 19).

1) Монументальний – Вітражі (Франція, Іспанія, Німеччина, Англія), мозаїки і фрески (Італія).

Основні кольори, що застосовуються у вітражах, – червоний, синій, жовтий, коричневий. Крім кольорового скла використовували й безбарвне. Різнокольорове світло і значна висота соборів особливо впливали на віруючих. У сюжетах вітражів – біблійні та орнаментальні композиції.

2) Книжкова мініатюра (Слайди 19, 20, 21, 22).

Часослов Герцога Беррійського (січень, вересень, серпень). Аналіз, споглядання ілюстрацій.

Кодекс Рутундус (1480 р., автор – Брюгге).

Бестиарії.

Перші енциклопедії (суми, зерцали).

4. Декоративно-прикладне мистецтво (орнаментальний розпис, шрифти, виробництво меблів, оздоблених різьбленням (різьблені дубові панелі для стін), ткацтво (гобелени), різьблення по слонової кістці (ікони, скриньки, домашні вівтарі) (Слайд 23).

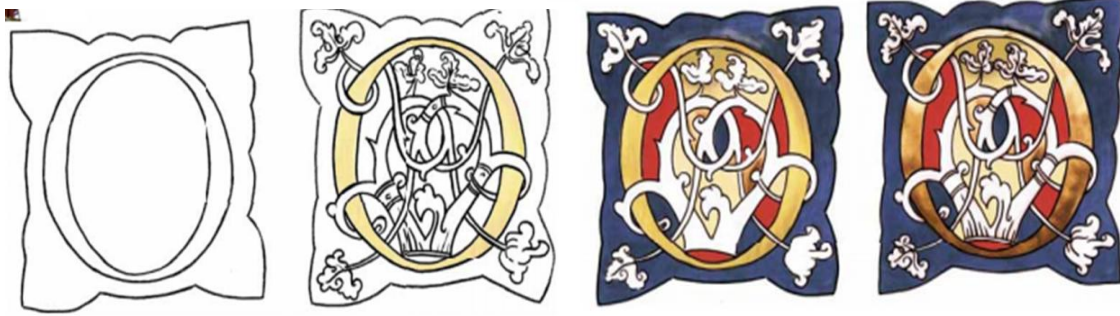
V. Практична робота.

Варіант 1.

Створіть ескіз вітража для вікна певної форми – арочного, стрілчастого або прямокутного (на вибір). Використовуйте геометричні або рослинні мотиви. Виконайте ескіз кольоровими олівцями або акварельними фарбами й чорним фломастером або гелевою ручкою.

Варіант 2. Створіть ескіз буквиці в готичному стилі

Варіант 3.

Дослідіть моду готичного стилю.

Замалуйте ескіз жіночого або чоловічого одягу за середньовічними мотивами. Використовуйте графічні матеріали.

Варіант 4. Приготуйте повідомлення (15-20 речень) про відому архітектурну споруду готичного стилю.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Рефлексія. Оцінка діяльності учнів під час уроку.

- Чому середні віки часто асоціюються з темними і похмурими часами?
- Назвіть основні риси готичного стилю в архітектурі?
- Що таке вітраж? Охарактеризуйте кольорову гаму вітражів готичного стилю.

VII. Домашнє завдання.

Дослідіть самостійно, у яких літературних і музичних творах, кінофільмах і мультфільмах «персонажем» є перший готичний собор Європи – Нотр-Дам де Парі.

Мистецтво. 9 клас.

Тема. Імпресіонізм як напрям у мистецтві (розробила Брошеван А.В., учитель образотворчого мистецтва комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №5» Бобринецької міської ради Кіровоградської області).

Мета:

- ознайомити з поняттям імпресіонізм та його характерними особливостями, поглиблювати знання про течії та напрями мистецтва; збагачувати та закріплювати в дітей уміння сприймати, розрізняти та аналізувати характерні особливості течій і напрямів мистецтва;

- розвивати практичні навички зображення течій та напрямів мистецтва, розвивати образно-просторове мислення, фантазію й уяву;

- виховувати естетичний смак і почуття прекрасного.

Тип уроку: комбінований.

Методи і прийоми: бесіда, діалог, аналіз-інтерпретація художніх творів, ілюстративний, репродуктивний, метод проєктів.

Інструменти та матеріали: журнали, газети, клей.

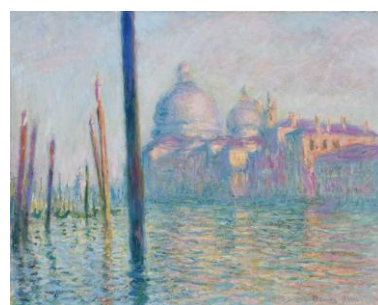
Обладнання: репродукції картин імпресіоністів, підручник.

ХІД УРОКУ

I. Організація уваги учнів, оголошення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Які напрями мистецтва ви знаєте?
- Які їх характерні особливості?
- Які відчуття у вас виникають, коли переглядаєте ці картини?

Сьогодні на уроці познайомимось із таким напрямом у мистецтві як імпресіонізм. З французької «*Impression*» перекладається як враження.

III. Виклад нового матеріалу.

1. Вступне слово вчителя.

Імпресіонізм – мистецька течія в живописі, а також у літературі та музиці. Виникла вона в 1860-х роках і остаточно сформувалася на початку ХХ століття у Франції.

Термін спочатку вживався в негативному значенні при критичній оцінці твору **Моне «Враження, схід сонця»** (1872).

Засновники імпресіонізму діяли на противагу реалізму.

2. Виступ учня. Робота з презентацією «Імпресіонізм».

3. Робота за картинами головних

представників у живописі: Клода Моне, Едуарда Мане, Каміля Піссарро, П'єра-Огюста Ренуара, Едгара Дега.

4. Бесіда.

- Які характерні особливості імпресіонізму?

Імпресіоністи намагаються у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів і переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла. Проте не зобов'язувалися об'єктивно відображати реальність, а натомість поділитися власними почуттями зі спостерігачем твору, вплинути на нього.

- Які на той час були пензлики у художників?

У ХІХ столітті з'явилися нові види пензлів: тверді, плоскі, зміцнені сталевую оправою, що дозволяли робити міцніші кроки.

У продажу з'явилися значно дешевші синтетичні барви, що дало можливість використовувати більше блакитного кольору, який до тієї пори був дуже дорогим (виготовляли з лазуриту).

- Що таке пленер або пленерний живопис? (*Пленерний живопис виник у результаті роботи художників на вільному повітрі, а не в майстерні.*)

Почали вживати пленерні мольберти та переносні коробки для фарб і пензлів, що полегшило вихід на природу.

- Пригадайте, які відкриття зробив Ньютон стосовно світла та призми?

Відкриття структури світла завдяки застосуванню призми зробив Ньютон. Завдяки працям французького хіміка Шеврола в 1839 році було сформульоване та описане явище одночасного кольорового контрасту: око, бачачи якусь барву, завжди відтворює барву доповнювальну, а наслідком цього явища є те, що покладені на малюнку поруч дві будь-які барви око бачить як взаємно максимально розрізнені. Іншим наслідком є практична настанова: якщо на малюнку поруч зіставлено дві протилежні барви, то вони відрізнятимуться більше за інші зіставлення барв. Імпресіоністи використовували лише сім барв кольорового спектру і першими стали змішувати їх безпосередньо на полотні, а не на палітрі, як їх попередники.

- Пригадайте, який винахід з'явився в той час пов'язаний із мистецтвом? (*Фотографія.*)

Великий вплив на імпресіоністів мав винахід і поширення фотографії. Оглядаючи фотознімки, вони почали подібно komponувати свої малюнки: їх композиції були відкритими, часто справляли враження випадкових фрагментів цілого. Люди чи дерева, усічені посередині, викликали справжню революцію в салонах. Цей новаторський прорив можна було також приписати впливу японського мистецтва, яке раніше зважалося на такий крок. З'явившись в образотворчому мистецтві, імпресіонізм заклав фундамент і для аналогічних течій в інших видах мистецтв – музиці, літературі.

- Назвіть недоліки цієї течії.

Як і мистецтво ренесансу (Відродження), імпресіонізм будується на особливостях і навичках сприйняття перспективи. Разом з тим ренесансне бачення підривається доведеною суб'єктивністю і відносністю людського

сприйняття, що робить колір і форму автономними складовими образу. Для імпресіонізму важливе не те, що зображено на малюнку, а важливо як зображено.

Їх картини відображували лише позитивні сторони життя, не порушували суспільних проблем, оминали такі проблеми як голод, хвороби, смерть. Це призвело пізніше до розколу серед самих імпресіоністів.

- *Назвіть переваги імпресіонізму.*

До переваг імпресіонізму як течії відноситься і демократизм. За інерцією, мистецтво і в XIX столітті вважалось монополією аристократів, вищих верств населення. Саме вони виступали головними замовниками на стінописи, монументи, саме вони – головні покупці картин і скульптур. Сюжети з важкою працею селян, трагічні сторінки сучасності, ганебні сторони війн, бідності, суспільних негараздів засуджувались, не схвалювались, не купувались. Критика блюзнірської моралі суспільства в картинах Теодора Жеріко, Франсуа Мілле знаходила відгук лише у прихильників художників і небагатьох знавців.

Імпресіоністи в цьому питанні займали досить компромісні, проміжні позиції. Були відкинуті біблійні, літературні, міфологічні, історичні сюжети, притаманні офіційному академізму. З другого боку вони палко бажали визнання, поваги, навіть нагород. Показовою є діяльність Едуарда Мане, що роками домагався визнання і нагород від офіційного Салону і його адміністрації.

Замість того з'явилося бачення буденності й сучасності. Художники часто малювали людей у русі, під час забави чи відпочинку, репрезентували вигляд певного місця при певному освітленні, також мотивом їх робіт була природа. Бралися сюжети флірту, танців, відвідування кафе й театру, прогулянок на човнах, на пляжах і в садах. Якщо судити за картинами імпресіоністів, то життя – це черга маленьких свят, вечірок, приємних годин за містом чи в оточенні картин (Ренуара, Мане і Клода Моне). Імпресіоністи одні з перших почали малювати на повітрі, не допрацьовуючи своїх робіт у майстерні.

IV. Постановка навчального завдання.

Створити пейзаж у техніці колаж (мозаїка) із журналів, газет.

V. Керування практичною діяльністю учнів.

VI. Аналіз дитячих робіт.

VII. Підбиття підсумків уроків.

- Які ідеї лежали в основі імпресіонізму?
- Які риси притаманні цій течії?

VIII. Повідомлення домашнього завдання.

IX. Прибирання робочого місця.

З презентаціями до уроків та іншими прикладами уроків можна ознайомитись на сайті КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського» на сторінці кафедри дошкільної та початкової освіти в рубриці «Особливості викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» («Мистецтво. 8-9 класи»).

Література та джерела

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
2. Мистецтво. Програма для 5-9 класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Освіта/31.pdf>.

МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ ЗА ВМОТИВОВАНИМИ, КОМПЕТЕНТНИМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

С.В. Черненко,

*методист науково-методичної лабораторії гуманітарно-естетичних
дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

В останні роки українське суспільство брало активну участь в обговоренні проблем мистецької освіти та її реформування. Як освітяни, так і більшість батьків учнів розуміють, що сучасна шкільна мистецька освіта не відповідає вимогам сьогодення.

Наразі з'явилися представники громадськості, які вважають себе експертами в освітянській галузі й намагаються долучитися до реформування сучасної загальноосвітньої школи. Разом з цим виникла небезпека впливу на реформи в освіті представників громадськості, які не є професіоналами.

Багато батьків, маючи бажання розвантажити своїх дітей не розуміють, які предмети є важливішими для дитини та її розвитку, а які мають бути вилученими з навчального процесу, або на них має бути відведена менша кількість годин. Зокрема це стосується і шкільних дисциплін художньо-естетичного циклу. Значна частина батьків вважає ці предмети необов'язковими для вивчення в загальноосвітній школі. Тож у чому причина такої хибної думки? Однією з причин є неналежний, а іноді й низький рівень викладання предметів художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі.

Ще за часів радянської школи, особливо в сільських школах рівень викладання предметів художньо-естетичного циклу був не завжди на високому рівні. По-справжньому талановиті, творчо обдаровані вчителі мистецтва дуже часто не «потрапляли» в загальноосвітні школи (однією з причин була невелика кількість годин, відведених на мистецькі предмети та їх «неважливість») і йшли працювати в спеціалізовані загальноосвітні навчальні заклади або в музичні школи, вважаючи їх більш престижними. Звісно, є загальноосвітні школи, які мали й мають зараз справжніх педагогів-професіоналів.

На жаль, і в наш час шкільна мистецька освіта стикається з такими ж проблемами: це, як і завжди, недостатня кількість висококваліфікованих творчих вчителів і не рідко надто низький рівень викладання дисциплін художньо-естетичного циклу. Причиною цього є нерозуміння або частіше просто ігнорування значною частиною вчителів мистецтва у своїй роботі

сучасних інноваційних підходів до викладання предметів художньо-естетичного циклу.

Шановні колеги! Настав час, коли ми всі повинні **усвідомити**, що в школу прийшли діти XXI століття – покоління Z, де кожна дитина по-своєму «неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями» [1]. Тому уроки, на яких учителі використовують нецікаві, застарілі форми і методи навчання, є неефективними і нудними для учнів. Зрозуміло, що уроки, які «отруюють нудьгою» дитяче серце і душу не зможуть зацікавити учнів і вони сприйматимуть їх, як не цікаві та не обов'язкові.

Друга причина – у суспільстві поки що немає розуміння значення дисциплін художньо-естетичного циклу для формування особистості учня.

Більшість батьків і учнів досить часто не усвідомлюють, що саме предмети музичного та образотворчого мистецтва мають надзвичайний потенціал для розвитку творчої особистості, формування креативного мислення, розвитку почуттєвої сфери і тому тільки на уроках мистецтва є можливість розвинути в дітей згадані вище якості, які вкрай необхідні в сучасному світі.

У Концепції Нової української школи йде мова про сучасну людину, яка має бути креативною, гнучкою, уміти нестандартно вирішувати поставлені завдання. Для формування цих якостей необхідні саме предмети художньо-естетичного циклу, унікальність впливу яких на особистість дитини закладена в самій природі мистецтва.

На уроках мистецтва учень повинен навчитися мислити художніми образами, розвивати фантазію, почуттєву сферу, для того, щоб у будь-якій сфері діяльності проявляти свою творчість, гнучкість мислення.

Так чому ж ми маємо навчати на уроках предметів художньо-естетичного циклу?

Передусім, відчувати мистецтво на чуттєвому рівні. Учитися використовувати потенціал мистецтва для розвитку особистості.

Для цього школярам необхідно оволодіти різними засобами художньої творчості, вони мають навчитися відчувати й розуміти мову мистецтва та самі «твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід і почуття за допомогою мистецтва» [2].

Розуміючи всю важливість дисциплін художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі, постає питання: чи були спроби у вітчизняних професіоналів (учителів, науковців) за 26 років незалежності України спробувати модернізувати мистецьку освіту в загальноосвітній школі?

Звісно, були спроби на різних рівнях упроваджувати сучасні підходи до викладання мистецьких дисциплін. Мова йде про масштабний Всеукраїнський експеримент щодо впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво», до якого було залучено школи з усіх областей України.

Понад 12 років учителями України та нашого регіону (зокрема Калашнікова О.В., учитель музичного мистецтва ЗШ I ступеня «Мрія» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області) успішно запроваджено

курс «Мистецтво», який є інноваційним, ураховує сучасне мислення й потреби учнів; цей курс має компетентнісну спрямованість, направлений на розвиток креативного мислення учнів.

Інтегрований курс «Мистецтво» побудований на ідеї поліцентричної інтеграції, у якій є домінантні змістові лінії (музичне мистецтво та образотворче мистецтво), а також є додаткові змістові лінії (синтетичні мистецтва).

Головні острахи в педагогів мистецьких дисциплін до впровадження нового інтегрованого курсу – це переконання, що відбувається знищення предметів та замість практичної роботи необхідно займатися лише розмовами про мистецтво.

Звісно, це хибна думка, бо відповідно до принципу поліцентричної інтеграції (за яким побудована концепція загальної мистецької освіти Людмили Михайлівни Масол), зберігаються дві домінантні змістові лінії – музичне й образотворче мистецтво, де змістом визначено два основні види діяльності учнів на уроках: сприймання й творення (художньо-творча діяльність) мистецтва. Запропонований у програмі інтегрований підхід дає можливість розвинути більш ефективно художньо-образне, асоціативне мислення, сприяє розвитку креативності, дає можливість розвинути інтуїцію тощо, і щонайперше, сформувані в процесі практичної діяльності предметні мистецькі компетентності.

Необхідно зазначити, що для інтеграції предметів мистецтва існують загальні для природи мистецтва закономірності: ритм, гармонійність, рівновага, пропорційність, симетрія й асиметрія, динаміка та статика, контраст і нюанс. Але для безпосереднього сприйняття будь-якого виду мистецтва інтегровувальними категоріями виступають емоції, почуття, образ, пафос, афекти. Для інтелектуального усвідомлення мистецьких творів інтегровувальними категоріями є форма, композиція, жанр, стиль, напрям.

Однією з маніпуляцій, яка заважала й заважає зараз позитивному сприйняттю інтегрованого курсу «Мистецтво», є скорочення годин на мистецькі дисципліни на 50% у Типових навчальних планах [1] (і це відбулося всупереч тому, що в Державному стандарті зазначено предметне навантаження дві години на тиждень: музичне мистецтво – 1 година та образотворче мистецтво – 1 година або інтегрований курс «Мистецтво» – 2 години). Таким чином, учителям було запропоновано викладати інтегрований курс «Мистецтво» протягом однієї години на тиждень [3]. Такі «інновації», які повторилися і в середній школі (8-9 класи), звісно, негативно позначилися на сприйнятті вчительством ідеї інтегрованого викладання мистецьких дисциплін. Усі, хто виступав проти інтегрованого підходу, ствердилися у своїй антиінтеграційній позиції. На їх думку, ідея інтеграції таки зашкодила мистецькій шкільній освіті.

Можна підготувати нові стандарти, скласти нові програми й написати нові сучасні підручники, але без докорінної зміни підготовки вчителя не можна оновити процес викладання мистецьких дисциплін.

На разі виникла ситуація, коли необхідні докорінні зміни підходів до викладання мистецьких дисциплін в загальноосвітніх школах. Застаріли методи та підходи знищують мистецьку освіту Нової української школи.

Мотивація вчителя до інновацій – це комплексна проблема, яка в окремих аспектах не може вирішуватися без державної підтримки педагога. Але є ще проблема підготовки компетентного фахівця – це проблема, яка має вирішуватися на рівні підвищення кваліфікації та під час підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ.

Для ефективного впровадження художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі необхідно мотивувати вчителів до вдосконалення педагогічних методів та технік.

З цією метою у КЗ «КОІПО імені Василя Сухомлинського» до навчального плану підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва, інтегрованого курсу «Мистецтва», художньої культури у професійний модуль внесено суттєві зміни із сучасним змістом. Для того, щоб змінити підходи від суб'єктно-об'єктних до суб'єктно-суб'єктних, розроблено та розробляються практичні заняття, тренінги для набуття таких якостей, як асертивність (комплексне почуття впевненості в собі, у власних силах; позитивне ставлення до власних навичок і здібностей); атрактивність (власне позитивне ставлення до себе та інших, яке розкривається в щирості, відкритості, конгруентності, робить поведінку людини соціально адаптованою); толерантність (уміння без роздратування і вираженої ворожості ставитися до думок, поглядів, звичок інших людей, бути великодушним і терпимим).

На таких практичних заняттях, тренінгах учителі зможуть підвищити рівень комунікативних вмінь та оволодіти фасилітованими технологіями. Сучасні підходи до викладання мистецтва в загальноосвітній школі вимагають переходу від монологічних методів на діалогічних методів навчання. Від розповідей про мистецтво вчитель має знаходити методи занурення учнів в мистецтво, емоційне переживання мистецьких творів.

Загальна проблема оцінювання, концентрація вчителів на помилках учнів, а не на їх досягненнях, особливо гостро стоїть для предметів мистецького циклу. Учителі, критично оцінюючи творчі роботи учнів, тим самим заперечують можливість мати творче, індивідуальне бачення. Унікальність предметів художньо-естетичного циклу саме в тому, що вони не потребують оцінювання, створення безоцінного середовища – це запорука успіху учнів та мотивація до подальших творчих пошуків.

Компетентний учитель Нової української школи повинен розуміти, які важелі потрібно залучити для підсилення мотивації до навчання мистецтву. У центрі має стояти бажання учня вдосконалити свої творчі здібності, знаходити різні види діяльності, щоб розкрити свій внутрішній світ, реалізувати власний потенціал. Отримання естетичного задоволення від мистецтва – це найсильніший вплив на мотивацію учня займатися мистецтвом.

Допомогти сформувати нову модель учителя мистецтва Нової української школи, розвинути установки до інноваційності, креативності, толерантності,

асертивності, атрактивності тощо, зламавши стереотипи вчителювання, які закладалися від покоління до покоління, можливо лише в активних, тренінгових формах навчання.

На нашу думку, без перебільшення, взірцем моделі вчителя мистецтва Нової української школи можемо вважати кращих вчителів музичного мистецтва нашого регіону, які брали участь у Всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2017» (обласний та всеукраїнський етапи).

Більшість з них умотивовані, компетентні, креативні, толерантні, ерудовані вчителі музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів Кіровоградської області: Мельник Т.А. (м. Світловодськ), дипломант Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» (IV місце з XII), переможець II (обласного етапу) конкурсу. Лауреати II (обласного етапу) конкурсу: Криворучко Т.М. (Гайворонський район), Малова О.І. (Онуфріївський район), Корінь О.В. (м. Олександрія), Ломака Н.А. (Устинівський район). Учасники II (обласного етапу) конкурсу: Бондаренко М.В. (м. Бобринець), Чубенко О.В. (Новгородківський район), Клименко О.С. (Кіровоградський район), Буторіна О.В. (м. Кропивницький), Кімнатний О.С. (Новомиргородський район), Трипадуш М.М. (Петрівський район).

Для створення педагогічного портрета Мельник Тетяни Антонівни, учителя музичного мистецтва та художньої культури загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Світловодської міської ради Кіровоградської області, можна використати рядки з Інформаційної картки учасника всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Музичне мистецтво»: «Для реалізації проблеми: «Формування музичних компетентностей у процесі музичної діяльності учнів» Мельник Тетяна Антонівна використовує такі форми організації та компоненти навчально-виховного процесу (мету, зміст, інноваційні художньо-педагогічні технології), спрямованого на формування музичних компетентностей учнів, активізацію їхніх пізнавальних інтересів, здатність до творчого самовираження . З огляду на це, процес формування музичних компетентностей учнів обумовлюється використанням і комбінуванням таких інноваційних художньо-педагогічних технологій навчання: інтерактивних, ігрових, інформаційно-комунікаційних, мас-медійних, проектних. Використання інтерактивних технологій пов'язане з колективним обговоренням проблеми або співставлення інформації, ідей, думок учнів. Серед ефективних інтерактивних методів виокремлює наступні методи: «Акваріум», «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Прес», «Навчаючи, вчуся», «Мікрофон», «Займи позицію», «Дискусія в стилі ток-шоу», «Дебати», «Дерево рішень», «Кейс-методи». Форми інтерактивного навчання поєднуються у роботі в парах, ротаційних (змінних) трійках, у малих групах тощо». Та, мабуть, краще про себе розповіла сама Тетяна Антонівна в автопортреті «Я – педагог і особистість» (у формі есе): «Снігова хуртовина за вікном створює свою неповторну мелодію буття. Дивлюсь у вікно. Милуюся. Сніжинки, то невимушено кружляють у ритмі вальсу, то несподівано затанцюють під подихом вітру в стилі регі, то стрімко летять, створюючи

ілюзію невпинності часу. Все змінюється. Ця зимова картина завжди змушує мене замислитися, озирнутися назад, переосмислити минуле і мріяти. Пригадую, як я була впевнена, що буду ким завгодно, тільки не вчителем, тим паче музики. Тоді навіть і уявити собі не могла, що це доля... І ось я вчитель... Активна, натхненна, завжди з новими ідеями прийшла працювати до школи. Здавалося, увесь світ у твоїх руках і ти ладен змінити все на краще, принаймні на уроці. Ще Черчіль говорив: «Учитель у школі має таку владу, про яку прем'єр-міністр тільки мріє». Адже перед тобою діти, які розуміють тебе, які починають любити і осмислювати музику, які беруть з тебе приклад і насамперед, вчать тебе йти в ногу з часом. Розумієш, що ти не маєш права бути не цікавою, не сучасною. Тому завжди усміхнена, завжди завзята. Яке ж це щастя бути вчителькою... Ранкова кава, безліч думок і планів. Ноутбук, флешки, друковані наочності, пара «розумних» книжок: головне – нічого не забути. Цікаво, чи приготував творче завдання восьмий клас? Як сприйматиме сьогодні 7-А Рахманінова? Як правильно донести до них різнобарв'я безмежної музики? Чи знайдуть мої учні в цій музиці частину себе? А ось і знайомі двері. Серце змінює свій ритм биття. Тепер залишаємось тільки мистецтво, діти і я. Зазираю в їх очі – які вони різні! Одні виражають цікавість, інші напруженість, деякі взагалі байдужість. Намагаюся розгадати, про що вони зараз думають, як налаштовані на урок, яка мелодія лунає в їх серцях. Прислухаюсь до кожного. Іноді наші партії звучать у різних тональностях, іноді я чую тільки соло, а згодом один за одним приєднуються голоси, і ось відчуваєш ту бажану гармонію, де кожна мелодія серця неповторна та унікальна. Кожного уроку звучить якась нова музична композиція, наповнюючи мене неймовірним відчуттям ейфорії... Яке ж це щастя бути вчителькою... Світське життя, сукня від Versace, нова шубка – мрії багатьох звичайних жінок. А про що мрію я, жінка-вчитель. Не раз запитувала себе, що тримає мене в школі? Любов до дітей, чи їх любов до мене? Так, безумовно! Сподіваюся, що зможу зробити своїх учнів добрими, чуйними, мудрими, навчу бачити прекрасне навколо, бути небайдужими до чужих проблем, щирими і відкритими у своїх почуттях. Звичайно, це нелегко, але в мене є союзник – Музика. Адже музика примушує бриніти найкращі струни дитячих сердець. Іноді пригадую, що хотіла стати режисером, акторкою, юристом, дизайнером. Але я вдячна долі, що дала мені змогу стати вчителем. Мабуть, жодна з існуючих професій не така багатогранна. Ти відчуваєш себе і актором, адже обов'язково потрібно, щоб діти тобі вірили; і сценаристом-режисером, бо кожен урок це маленька вистава; і дизайнером, бо саме ти впливаєш на розвиток дитячого смаку. Аж страшно уявити: якби я не стала вчителем, я б ніколи не дізналася, як воно створювати вночі презентації, як готувати конкурси на «вчора», як у магазині обирати учительську сумку не найкрасивішу, а таку, щоб всі підручники, методички, папка з календарними вмістились. І незважаючи на ці всі буденні негаразди, я отримую надзвичайні емоції від великої дитячої радості і маленьких перемог. Я відчуваю, що можу допомогти, переконати, налаштувати, підбадьорити,

навчити, зацікавити. І це дає мені енергію життєвої сили для написання своєї мелодії життя...».

Продовжуючи тему всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Музичне мистецтво» II обласного етапу, необхідно звернути увагу на такі аспекти. Не всі учасники конкурсу виявили належний рівень знань з методики викладання музичного мистецтва, програмового матеріалу молодшої та середньої школи (тестування, музична вікторина), при виконанні практичної роботи (розучування вокального твору під власний супровід), якщо робота над вокально-хоровими навичками в якійсь мірі відповідала певним вимогам, то володіння музичним інструментом або не володіння зовсім деякими конкурсантами не витримувало ніякої критики (відбірковий етап). Необхідно звернути увагу на те, що й досі дуже часто продовжується практика використання мінусових фонограм під час розучування програмових вокальних творів значною частиною вчителів, які мають фахову музично-педагогічну освіту і **повинні володіти музичним інструментом на високому професійному рівні.**

На перший погляд вражає, порівняно з минулими конкурсами, дійсно високий показник учасників обласного етапу (13 заяв, взяли участь 11 конкурсантів). Та поряд з цим простежується хронічне небажання брати участь у конкурсі переможців районних етапів Благовіщенського, Голованівського, Добровеличківського Знам'янського, Олександрівського, Олександрійського, Маловисківського, Новоукраїнського, Новомиргородського, Світловодського районів та м. Знам'янки. З'являється думка про формальне проведення I (районного) етапу конкурсу в номінації «Музичне мистецтво» у цих районах. Таким чином фактично нівелюється реальна можливість взяти участь в обласному етапі конкурсу кращих учителів музичного мистецтва з цих районів, які могли б гідно позмагатися зі своїми колегами з інших регіонів області. Така ситуація вказує на неналежну роботу в організації й проведенні районного етапу конкурсу методичних служб та методистів, які відповідають за цю роботу. Сподіваємося, що в наступному Всеукраїнському конкурсі в номінації «Музичне мистецтво» ми зможемо побачити кращу підготовку і проведення районного етапу конкурсу і як результат – участь кращих учителів музичного мистецтва з цих районів в обласному етапі.

Що стосується навчально-методичного забезпечення викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2017-2018 навчальному році, то їх вивчення буде здійснюватися за такими програмами: у 5-9 класах за навчальною програмою «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); у 10-11-х класах – за програмами «Художня культура» рівня стандарту, академічного та профільного рівнів. Програми розміщені на офіційному сайті МОН (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programy.html>).

Навчальна програма «Мистецтво. 5-9 класи» (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новикова, Н. Овіннікова) включає три блоки:

«Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» **або** інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтв, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрямками мистецтва.

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програми, предмети художньо-естетичного циклу (музичне мистецтво, образотворче мистецтво, інтегровані курси «Мистецтво» та «Художня культура») мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (учитель музичного та образотворчого мистецтва, художньої культури; Лист МОН України від 09.06.2016 р. № 1/9-298).

У 2017 році здійснено оновлення чинної навчальної програми «Мистецтво. 5-9 кл.», у якому віддзеркалилися зміни, що відбуваються в сучасній освіті.

У Пояснювальній записці до програми визначено мету загальної середньої освіти (єдину для всіх освітніх галузей) і окреслено завдання предмета «Мистецтво», які її реалізують.

Акцентування на реалізації компетентнісного підходу в освіті зумовило більш рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами певного навчального предмета, зокрема мистецтва.

У програмі «Мистецтво. 5-9 кл.» окреслено сутність предметних мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які щонайперше формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва. Визначено компоненти компетентностей – *знаннєвий, діяльнісний, ціннісний*, – відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів».

У Пояснювальній записці оновленої програми розкрито можливості мистецтва щодо формування ключових компетентностей, які подано як систему **вмінь** (здатності людини реалізувати на практиці набуті знання і навички) і **ставлень** (якостей, що виявляються в поведінці особистості у певній ситуації чи її вчинках на засадах ціннісних переконань, поглядів, інтересів тощо). Ключові компетентності подаються відповідно до Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи. Перелік основних компетентностей:

- 1) спілкування рідною /державною мовою;
- 2) спілкування іноземною мовою;
- 3) математична компетентність;
- 4) основні компетентності в природничих науках і технологіях;
- 5) інформаційно-цифрова компетентність;
- 6) уміння вчитися впродовж життя;
- 7) компетентності ініціативності і підприємливості;

- 8) соціальна та громадянська компетентності;
- 9) компетентність обізнаності та самовираження у сфері культури;
- 10) компетентність екологічної грамотності і здорового життя.

Важливість формування ключових компетентностей є незаперечною, і тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій методичний інструментарій педагогічно доцільно і тільки в контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво».

Зокрема, компетентність спілкування рідною/державною мовою ефективно формується в процесі аналізу, обговорення, виконання творів мистецтва рідною/державною мовою. У цьому контексті вчитель має привчати учнів висловлюватися тільки рідною/державною мовою, спрямовувати їх увагу на влучність формулювань, правильність і чіткість вимови тощо.

Усвідомленість і розуміння текстів вокальних творів іноземною мовою (знайомою підліткам), правильність вимови – важливий прояв компетентності спілкування іноземними мовами.

За потреби на уроках мистецтва застосовуються обчислювальні вміння, що потребують точних вимірювань (наприклад, для створення об'ємно-просторових, площинних художніх образів), або знання з природничих наук (акустики, оптики, хімії тощо), зокрема, для відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва. У цьому виявляється необхідність застосування математичної компетентності та основні компетентності у природничих науках і технологіях.

За умови технічного забезпечення, для реалізації художніх потреб учнів у пізнанні та творенні мистецтва доцільно використовувати сучасні цифрові технології – у цій діяльності знадобиться їх інформаційно-цифрова компетентність.

Сучасне суспільство ставить до школою багато вимог, з-поміж яких – формування умінь і якостей особистості, які будуть їй необхідними в дорослому житті. На уроках мистецтва ці якості також слід системно формувати, акцентуючи педагогічну увагу в процесі навчання. Це: формування в учнів умінь виявляти власні художні інтереси та потреби; умінь планувати та організовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва чи самовираження через мистецтво; раціонально використовувати час для задоволення культурних потреб, здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію тощо; не боятися пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв'язання, презентувати власні творчі досягнення, ефективно співпрацювати в команді, зокрема для реалізації громадських мистецьких проєктів та естетизації середовища; застосовувати мистецький досвід для вираження емоцій, почуттів, переживань і корекції власного емоційного стану. Наявність цих умінь і якостей свідчить про сформованість в учнів компетентностей умінь вчитися впродовж життя; ініціативності і підприємливості; соціальної, громадянської, екологічної грамотності і здорового життя.

Навчальний предмет «Мистецтво» активно сприяє формуванню компетентності обізнаності та самовираження у сфері культури. Адже у

процесі опанування мистецтва учні вчать орієнтуватися в культурному розмаїтті на основі українських та зарубіжних творів мистецтва, в результаті чого у підлітків формується розуміння загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво; усвідомлення української культурної ідентичності, виявлення поваги до мистецького надбання українського народу і гордості за нього, пропагування національної культури через власну художньо-творчу діяльність; усвідомлення необхідності збереження художнього надбання людства. Тому саме на ці вміння та якості важливо спрямовувати педагогічну увагу в процесі опанування учнями мистецтва.

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст оновленої навчальної програми введено **наскрізні змістові лінії** - соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях.

Наскрізними змістовими лініями в основній школі визначено: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Однією з провідних тем у мистецтві є взаємовідносини людини з природою, світом, на основі формування такого способу життя, який став би основою довготривалого ощадливого розвитку людства. Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» на уроках мистецтва відбувається під час художньо-образного сприйняття мистецтва і мистецької діяльності. Зокрема, у процесі аналізу-інтерпретації творів мистецтва увага учнів має спрямовуватися на самоцінність природи, гармонію і красу світу, необхідність економного споживання природних ресурсів. У цьому сенсі твори мистецтва виступають як ідеальні моделі, які допомагають у виборі найбільш оптимальних стратегій взаємодії людини і природи, людини і світу. Це сприяє вихованню емоційно-ціннісного ставлення учнів до природи, а також усвідомленню себе частиною світу, у якому все взаємопов'язане; виробленню у школярів екологічно-моральної поведінки та пошуку шляхів вирішення екологічних проблем; формуванню культури споживання школярів на основі особистісної причетності щодо перегляду «споживчого» підходу, розуміння єдності національно-регіональних цінностей і глобальних людських пріоритетів. У навчальній програмі «Мистецтво» реалізацію цієї змістової лінії окреслено в розділі «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів», а саме: розуміння учнями того, що у творах різних видів мистецтв повною мірою відображається багатоплановість і складність навколишнього середовища (5 клас); усвідомлення підлітками відповідальності людини за

збереження природного середовища свого краю, України та планети (6 клас);
уміння висловлювати ціннісні ставлення щодо творів мистецтва, які відображають життя і побут різних верств населення минулого та сучасності (6 клас).

Реалізація наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме вихованню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи й механізми функціонування суспільства, а також важливість громадянських ініціатив, почуває себе членом суспільства і у своїй діяльності спирається на культурні традиції і вектори розвитку держави. Вагомою складовою цієї змістової лінії в контексті опанування мистецтва є виховання в учнів культурної самосвідомості – якості, що характеризує учня як свідому культурну людину, яка розуміє роль культури у формуванні способу мислення і поведінки людей, а також історичні зміни культур, яка має уявлення про культурне різноманіття та особливості практичного життя, що зумовлюються культурою, що цінує рідну культуру і культурне різноманіття, толерантною і готовою до співпраці.

Виховання відповідального громадянина неможливе, якщо про це говорити абстрактно. Завдяки мистецтву ця змістова лінія може реалізуватись під час вивчення підлітками українського народного мистецтва, у якому показано кращі якості національного характеру (свобода, гідність, честь, відповідальність, совість, любов, доброта, вірність, хоробрість, героїзм, почуття гумору тощо), і досягнень українських митців у контексті світової мистецької спадщини. Це сприяє вихованню поваги до культури і традицій, Батьківщини в цілому і до малої Батьківщини, усвідомлення власної значущості і відповідальності щодо причетності до свого народу. Усвідомлення досягнень культурних надбань нації відбувається шляхом знайомства з мистецькими досягненнями різних народів світу, що призводить до формування в підлітків поваги до культурного різноманіття. Переконавання у тому, що приналежність до іншої культури, перехід від однієї культури до іншої і культурне різноманіття, а також плюралізм думок, точок зору і досвіду повинні розглядатися як явище позитивне, яке сприяє відкритості щодо інших культур, вірувань, світогляду і звичаїв, шанобливого ставлення до осіб, які мають іншу культурну приналежність, інші вірування, інші точки зору та інший відмінний досвід. Це сприяє веденню міжкультурного діалогу і зміцненню культури демократії.

У навчальній програмі ця змістова лінія реалізується через формування в учнів усвідомлення української культурної ідентичності, виявлення шани до мистецького надбання українського народу і гордості за нього; пропагування національної культури через власну художньо-творчу діяльність; виявлення поваги та толерантного ставлення до культурного розмаїття різних регіонів світу; уміння висловлювати судження, ціннісні ставлення до творів мистецтва, які є культурним надбанням людства в Україні і світі (5 клас); усвідомлення значення творів декоративно-прикладного мистецтва і скульптури у формуванні та збереженні культурної спадщини України і світу; усвідомлення фундаментального значення народного мистецтва; важливості особистого

внеску в розвиток української культури; усвідомлення необхідності збереження мистецької спадщини рідного краю та світу (7 клас).

Вивчення питань, що належать до змістової лінії «Здоров'я і безпека», сприятиме формуванню особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Сучасне суспільство досягло такого етапу розвитку, на якому починає усвідомлювати цінність не тільки матеріального достатку, а й психічної рівноваги, душевного комфорту. Загальновідомо, що мистецтво потужно впливає на емоційний стан людини, на її самопочуття та рівень працездатності. Споглядання мистецьких творів або власне творення мистецтва допомагає зняти стрес, вивільнитися від тривоги, позбутися депресії. Тому важливо навчати учнів користуватися у своєму житті прийомами арттерапії, які сприятимуть не тільки збагаченню емоційно-почуттєвої сфери школярів, але й певних поведінкових ризиків. Системна і постійна діяльність щодо опанування підлітками цих якостей мистецтва сприятиме активному розвитку емоційного інтелекту, гармонізації інтелектуальної та емоційної сфер особистості, що дає можливість досягнення стану здоров'я як рівноваги. У вимогах навчальної програми це окреслено як здатність підлітків висловлювати власні враження, почуття, отримані під час сприймання та творення мистецтва; визначати власні емоції від сприйняття мистецтва; ідентифікувати, характеризувати їх вплив; усвідомлювати цінність поваги, розуміння, шанобливого ставлення до людини; усвідомлювати загальнолюдські, естетичні та художні цінності, транслятором яких є мистецтво.

Змістова лінія «**Підприємливість та фінансова грамотність**» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в сучасному середовищі, плекання проактивної особистості, яка вміє ризикувати, планувати й досягати поставлених цілей.

Підґрунтям для формування підприємливості й ініціативності на уроках освітньої галузі «Мистецтво» є активне формування умінь працювати в команді (групі), мотивація брати участь у культурно-мистецьких проектах, творення нових мистецьких продуктів, відвідування закладів культури та мистецтва тощо. У контексті реалізації цієї змістової лінії ефективним є застосування методу моделювання життєвих ситуацій і ролевих ігор тощо. Наприклад, «Студія дизайну», «Імідж-студія», «Створюємо музичне шоу», «Наші таланти», «Кращий екскурсивод», під час яких відкриваються можливості для продукування й утілення різних творчих ідей у практичній діяльності. У навчальній програмі ця змістова лінія розкривається у вимогах щодо формування здатності проявляти активність у процесі пізнання мистецтва, використовувати в пошуковій діяльності різні джерела інформації (7 клас); усвідомлювати важливість творчої діяльності для самореалізації особистості (7 клас); виявляти здатність мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави (8, 9 клас).

У 2017/2018 навчальному році учні 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до навчальної програми продовжать опановувати особливості стилів і напрямів мистецтва (Розділ I «Стили та напрями мистецтва» (*продовження*)), ознайомляться з екранними видами мистецтва та формами збереження й поширення мистецької спадщини (розділ II «Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва»).

Якісна реалізація змісту програми «Мистецтво» у 9 класі потребує її методичного тлумачення, враховуючи певну новизну навчального предмету та обмеженість визначеного нормативними документами навчального часу (1 – 0,5 години на тиждень) і ймовірних ризиків (у зв'язку з тематикою курсу) щодо застосування великого обсягу інформаційного матеріалу.

Щонайперше, слід наголосити, що місія курсу полягає в тому, щоб захопити учнів мистецтвом сучасності, знайти емоційний відгук, зацікавити їх настільки, щоб з'явилося бажання самостійно, більш досконало ознайомитися з мистецькими шедеврами різних художніх стилів/напрямів та екранних мистецтв. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів системи компетентностей, передбачених навчальною програмою.

Найважливіші позиції викладання мистецтва у 9 класі, на яких має базуватися методичний арсенал учителя наступні:

1) *Добір творів мистецтва.* Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку. Зокрема, для реалізації змісту I розділу необхідно обирати твори, що репрезентують найхарактерніші ознаки стилю чи напряму ХХ-ХХІ ст., що вивчається; для реалізації змісту II розділу – визначні екранні твори (зі змістом, дозволеним для дітей цієї вікової категорії) і явища соціуму, що сприяють збереженню та поширенню мистецької спадщини. Учитель також визначає художньо-практичні та інші види завдань для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

2) *Провідні види діяльності на уроці.* У 9 класі, як і в попередні навчальні роки, пізнання мистецтва відбувається через сприймання, інтерпретацію й оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст і творче самовираження учня, що реалізується, зокрема, у виконанні різноманітних завдань та мистецьких проектів (індивідуальних, колективних) відповідно до потреб учнів у співі, малюванні, конструюванні, відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

3) *Структурування змісту навчального матеріалу в межах теми розділу.* Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Наголошуємо, що інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема, історичним контекстом епохи, переліками імен митців, творів, дат тощо, адже наперед відомо, така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому - на творах мистецтва, які презентують певний художній стиль/напрямок; особливості художньої мови екранного мистецтва тощо.

Саме тому важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перетворити курс «Мистецтво» у 9 класі в суто інформативний, не перевантажувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Тому під час структурування змісту мистецької освіти у 9 класі (зокрема, створення поурочних календарно-тематичних планів) учителю необхідно дотримуватися балансу всіх видів діяльності учнів: визначаючи час на пізнання мистецтва (знайомство з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва), необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їх потреб і нових ідей у соціумі.

4) *Широкий арсенал методичного інструментарію вчителя.* Для реалізації зазначеного вище слід наголосити на важливості застосування вчителем різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діалогічних форм подачі матеріалу над монологічними. Адже сьогодні вчитель – це не тільки транслятор певної кількості знань та інформації, а й партнер в опануванні світу мистецтва. Ні для кого не секрет, що авторитарний підхід з монологічним викладом навчального матеріалу є неефективним і малоцікавим для учнів, особливо якщо це стосується мистецтва.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися у тісному взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) з ігровими, евристичними методами, комп'ютерними технологіями та (що важливо для інтегрованого курсу) інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва. Ефективні в роботі з підлітками інтерактивні форми навчання. Зокрема, роботу в парах, групах (методи «Ажурна пилка», «Акваріум» тощо) доцільно використовувати у процесі опанування нового матеріалу; фасилітовану дискусію під час сприймання творів мистецтва; методів «Прес», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати» тощо у ході опрацювання дискусійних питань; «Мозковий штурм», «Асоціативний куш» тощо – на етапах узагальнення чи актуалізації.

У цьому зв'язку слід звернути увагу на розкриття змісту II розділу програми «Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва». Екранні мистецтва – кінематограф, телебачення – є досить популярними в сучасному

соціумі, і тому важливо дати підліткам можливість ознайомитися зі специфікою художньої мови цих мистецтв, розуміти її, вміти характеризувати твір, висловити власне ставлення до нього.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена в Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта», газету «Шкільний світ» та інші [4].

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2017-2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Т.В. Ціперко,

методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Усе, що стає повсякденним, мало цінується.

Вольтер

Згідно з метою освітньої галузі «Природознавство» та її хімічного компонента, визначених державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, навчання хімії в школі спрямоване на розвиток засобами навчального предмета особистості учнів, формування їх загальної культури, екологічного стилю мислення та поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок.

Метою навчання хімії є формування засобами навчального предмета *ключових компетентностей учнів*, необхідних для самореалізації особистості, розуміння природничо-наукової картини світу.

Людмила Величко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, спільно зі своїм творчим колективом із удосконалення програм з хімії визначають наступні ключові компетентності учнів та їх предметний зміст.

№ з/п	Ключова компетентність	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовувати в мовленні хімічні терміни, поняття, символи, сучасну українську наукову термінологію і номенклатуру; - формулювати відповідь на поставлене запитання; - аргументовано описувати хід і умови проведення хімічного експерименту; - обговорювати результати дослідження і робити висновки; - брати участь в обговоренні питань хімічного змісту, чітко, зрозуміло й образно висловлювати свою думку; - складати усне і письмове повідомлення на хімічну тему,

		<p>виголошувати його.</p> <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - цінувати наукову українську мову; - критично ставитись до повідомлень хімічного характеру в медійному просторі; - популяризувати хімічні знання. <p>Навчальні ресурси: підручники й посібники, науково-популярна і художня література, електронно-освітні ресурси, дослідницькі проекти та презентація їх результатів.</p>
2	Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - читати й розуміти іншомовні навчальні й науково-популярні тексти хімічного змісту; створювати тексти повідомлень з використанням іншомовних джерел; - читати іноземною мовою і тлумачити хімічну номенклатуру; пояснювати хімічну термінологію іншомовного походження. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - цікавитись і оцінювати інформацію хімічного змісту іноземною мовою; - обговорювати деякі питання хімічного змісту із зацікавленими носіями іноземних мов. <p>Навчальні ресурси: медійні та друковані джерела іноземною мовою.</p>
3	Математична компетентність	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - застосовувати математичні методи для розв'язання завдань хімічного характеру; - використовувати логічне мислення, зокрема, для розв'язання розрахункових і експериментальних задач, просторово уяву для складання структурних формул і моделей речовин; - будувати і тлумачити графіки, схеми, діаграми, складати моделі хімічних сполук і процесів. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлювати необхідність математичних знань для розв'язання наукових і хіміко-технологічних проблем. <p>Навчальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - навчальні завдання на виконання обчислень за хімічними формулами і рівняннями реакцій; - представлення інформації в числовій чи графічній формах за результатами хімічного експерименту та виконання навчальних проектів.
4	Основні компетентності в природничих науках і технологіях	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснювати природні явища, процеси в живих організмах і технологічні процеси на основі хімічних знань; - формулювати й обговорювати проблеми природничо-наукового характеру; - проводити досліди з речовинами з урахуванням їхніх фізичних властивостей; - виконувати експериментальні завдання і проекти, використовуючи знання з інших природничих предметів; - використовувати за призначенням сучасні прилади і матеріали; - визначати проблеми довкілля; - проводити дослідження природних об'єктів. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлювати значення природничих наук для пізнання матеріального світу; - оцінювати значення природничих наук і технологій для сталого

		<p>розвитку суспільства;</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлювати наукове значення основних природничо-наукових понять, законів, теорій, внесок видатних вітчизняних учених у розвиток природничих наук; - висловлювати судження про природні явища з погляду сучасної природничо-наукової картини світу. <p>Навчальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - навчальне обладнання і матеріали, засоби унаочнення; - міжпредметні контекстні задачі; - інформаційні й аналітичні матеріали з проблем стану довкілля, ощадного використання природних ресурсів і синтетичних матеріалів; - інформаційні матеріали про сучасні досягнення науки і техніки.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовувати сучасні пристрої для добору хімічної інформації, її оброблення, збереження і передавання; віртуальні хімічні лабораторії; програмне забезпечення в освітньому процесі; - створювати інформаційні продукти хімічного змісту. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - критично оцінювати хімічну інформацію з різних інформаційних ресурсів; - дотримуватись авторського права, етичних принципів поведінки з інформацією; - усвідомлювати необхідність екологічних методів та засобів утилізації цифрових пристроїв. <p>Навчальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - освітні електронні ресурси.
6	Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - організувати самоосвіту з хімії: визначати мету, планувати, добирати необхідні засоби; - спостерігати хімічні об'єкти та проводити хімічний експеримент; - виконувати навчальні проекти хімічного й екологічного змісту. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляти допитливість щодо хімічних знань; - прагнути самовдосконалення; - осмислювати результати самостійного вивчення хімії; - розуміти перспективу власного розвитку упродовж життя, пов'язаного із хімічними знаннями. <p>Навчальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> дидактичні засоби навчання.
7	Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виробляти власні цінності, ставити цілі, діяти задля досягнення їх, спираючись на хімічні знання; - залучати партнерів до виконання спільних проектів з хімії; - виявляти ініціативність до роботи в команді, генерувати ідеї, брати відповідальність за прийняття рішень, вести діалог задля досягнення спільної мети під час виконання хімічного експерименту і навчальних проектів. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вірити в себе, у власні можливості; - виважено ставитися до вибору майбутнього напрямку навчання, пов'язаного з хімією; - бути готовими до змін та інновацій.

		<p>Навчальні ресурси: література про успішних винахідників і підприємців, зустрічі з успішними людьми, бізнес-тренінги, екскурсії на сучасні підприємства.</p>
8	Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - співпрацювати з іншими над реалізацією соціально значущих проектів, що передбачають використання хімічних знань; - працювати в групі зацікавлених людей, співпрацювати з іншими групами, залучати ширшу громадськість до розв'язування проблем збереження довкілля. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляти патріотичні почуття до України, любов до малої батьківщини; - дотримуватись загально визнаних моральних принципів і цінностей; - бути готовими відстоювати ці принципи і цінності; - виявляти зацікавленість у демократичному облаштуванні оточення й екологічному облаштуванні довкілля; - оцінювати необхідність сталого розвитку як пріоритету міжнародного співробітництва; - шанувати розмаїття думок і поглядів; - оцінювати й шанувати внесок видатних українців, зокрема вчених-хіміків, у суспільний розвиток. <p>Навчальні ресурси: навчальні проекти, тренінги.</p>
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовувати сучасні хімічні засоби й матеріали для втілення художніх ідей і виявлення власної творчості; - пояснювати взаємозв'язок мистецтва і хімії. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - цінувати вітчизняну і світову культурну спадщину, до якої належать наука і мистецтво. <p>Навчальні ресурси: твори образотворчого мистецтва, музичні й літературні твори як ілюстрації до вивчення хімічних явищ; контекстні завдання; синхроністична таблиця.</p>
10	Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі і її цілісність; - використовувати хімічні знання для пояснення користі і шкоди здобутків хімії і хімічної технології для людини і довкілля; - влаштовувати власне життєве середовище без шкоди для себе, інших людей і довкілля; - дотримуватися здорового способу життя; - безпечно поводитись із хімічними сполуками й матеріалами в побуті; - брати участь у реалізації проектів, спрямованих на поліпшення стану довкілля завдяки досягненням хімічної науки; - дотримуватися правил екологічно виваженої поведінки в довкіллі. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підтримувати й втілювати на практиці концепцію сталого розвитку суспільства; - розуміти важливість гармонійної взаємодії людини і природи; - відповідально й ощадно ставитися до використання природних ресурсів як джерела здоров'я і добробуту та безпеки людини й

	спільноти; - оцінювати екологічні ризики і бути готовим до розв'язування проблем довкілля, використовуючи знання з хімії. Навчальні ресурси: навчальні проекти, якісні й кількісні задачі екологічного змісту.
--	--

Формування компетентностей – це складний, цілеспрямований процес, основними компонентами якого є знанневий (пізнавальний), діяльнісний (поведінковий) і ціннісний (мотиваційний). Змістове наповнення цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчання».

Наприклад: 9 клас, тема 1 «Розчини».

Знанневий компонент:

наводить приклади колоїдних та істинних розчинів, розчинників, суспензій, емульсій, електролітів і неелектролітів, сильних і слабких електролітів, кристалогідратів;

пояснює вплив різних чинників на розчинність речовин; утворення водневого зв'язку; суть процесу електролітичної дисоціації.

Діяльнісний компонент:

розрізняє компоненти розчину, насичені й ненасичені розчини, катіони й аніони, електроліти й неелектроліти, сильні й слабкі електроліти; рН лужного, кислого та нейтрального середовища;

описує розчинення речовин у воді як фізико-хімічне явище; якісну реакцію на хлорид-іони; виявлення в розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену;

складає рівняння електролітичної дисоціації лугів, кислот, солей, рівняння реакцій обміну в повній та скороченій йонній формах; рівняння якісних реакцій на хлорид-іони в молекулярній та йонній формах;

характеризує електроліти за ступенем дисоціації; визначає характер середовища за значенням рН;

проводить реакції між розчинами електролітів з урахуванням умов їх перебігу; якісні реакції на хлорид-іони; виявлення в розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену;

використовує якісні реакції для виявлення деяких йонів у розчині; значення рН для характеристики кислотного чи лужного середовища.

Ціннісний компонент:

обґрунтовує перебіг реакцій між електролітами у водних розчинах;

оцінює важливість рН розчинів для визначення якості харчової, косметичної продукції тощо;

висловлює судження про значення розчинів у природі та житті людини; про застосування знань про способи виявлення окремих йонів; про роль експерименту в науці.

Для реалізації цих ідей у програмі виокремлено *наскрізні змістові лінії*: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Наскрізні змістові лінії послідовно розкриваються в процесі навчання й виховання учнів, є спільними для всіх предметів і корелюються з ключовими компетентностями.

У навчальній програмі з хімії наскрізні змістові лінії винесено в окрему рубрику. У ній зазначено питання, що дають змогу відповідно спрямувати зміст кожної теми.

У 2017-2018 навчальному році вивчення предмета «Хімія» відбуватиметься за новою навчальною програмою, укладеною відповідно до нової редакції Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 р. № 804.

У новій навчальній програмі з хімії враховано вимоги до конструювання змісту освіти в сучасній школі, зокрема: універсальність, практичну спрямованість, відповідність віковим категоріям, міжнародному стандарту.

У 9 класі обрано таку послідовність викладання навчального матеріалу:

- Повторення найважливіших питань курсу хімії 8 класу.
- Тема 1. Розчини.
- Тема 2. Хімічні реакції.
- Тема 3. Початкові поняття про органічні сполуки.
- Тема 4. Узагальнення знань з хімії.

Зміст програми передбачає формування засобами предмета загальнохімічних понять. Усього на вивчення предмета в 9 класі виділено 68 годин (2 години на тиждень). Як передбачає програма, чітка кількість годин на кожну тему не визначена. Учитель, враховуючи навченість учнів, складність того чи іншого матеріалу, *самостійно визначає кількість годин на вивчення теми.*

У першій темі «Розчини» продовжено формування знань учнів про розчини. Вивчаються поняття про дисперсні системи, колоїдні та істинні розчини, будову молекули води, водневий зв'язок, як різновид хімічного зв'язку, що реалізується за донорно-акцепторним механізмом між двома ковалентно зв'язаними атомами з великим значенням електронегативності атома Оксигену за посередництвом атома Гідрогену. За новою програмою у 9 класі в темі «Розчини» вивчаються поняття:

- кристалогідрати. З метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів та розширення знань про кристалогідрати запропоновано реалізацію навчального проекту «Вирощування кристалів солей» (<https://www.youtube.com/watch>);

- водневий показник водних розчинів (рН). Вивчається без математичного обґрунтування. Приблизно рН визначаємо використовуючи індикатори – сполуки, що змінюють забарвлення при протонуванні/депротонуванні. Використовуємо найбільш розповсюджені індикатори: фенолфталеїн, лакмус, метилоранж. По можливості, для більш точного визначення рН знайомимо учнів з рН-метрами. Вивчення цього поняття має носити практичне спрямування, значення якого відіграє важливу роль для біологічних систем.

Тема 2 «Хімічні реакції» узагальнює знання про типи хімічних реакцій, розкриває суть та ознайомлює з новим типом реакцій – окисно-відновні. Де учні мають навчитися складати окисно-відновні реакції, знати і розуміти

ступінь окиснення, окисник, відновник, процеси окиснення і відновлення. А також знати значення окисно-відновних процесів у житті людини, природі й техніці. У цій темі формується уявлення про швидкість хімічної реакції, її залежність від різних чинників, поглиблюються знання про каталізatori, інгібітори.

Вивчення теми 3 «Початкові поняття про органічні сполуки» потребує особливої уваги, оскільки обсяг навчальної інформації тем не передбачає ні глибини, ні широти охоплення знань, які традиційно надаються в систематичному курсі органічної хімії. Основними завданнями є формування в учнів початкових уявлень про органічні речовини (вуглеводні, оксигеновмісні та нітрогеновмісні органічні речовини), їх хімічний склад, будову, властивості, застосування. Знайомимо учнів з представниками різних класів органічних сполук, від найпростіших, як метан, до складних, як білки. Ознайомлення з основними біологічно важливими речовинами має підготувати учнів до вивчення молекулярних основ життя в курсі біології. У процесі вивчення теми більше уваги треба приділити питанням, які впливають на формування оцінних суджень учнів, зокрема щодо екологічного впливу органічних речовин на живі організми та довкілля, шкідливого впливу алкоголю на організм людини, ролі біологічно активних речовин у функціонуванні організму, а також на формування особистої поведінки, що передбачає безпечний контакт з органічними сполуками в побуті. Отже, *не слід розширювати вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів понад ті, що визначені у відповідній рубриці навчальної програми, і вимагати від учнів знання формул гомологів різних гомологічних рядів, складних структурних формул, формул ізомерів, усіх відомих хімічних властивостей сполук, пояснення електронних ефектів у молекулах.*

Тема 4 «Узагальнення знань з хімії» розкриває місце предмета серед наук про природу, їх значення для розуміння наукової картини світу. Зміст теми має великі можливості для організації самостійної роботи учнів і узагальнення знань щодо цивілізаційної ролі хімічної науки та значення хімічних знань як складової загальної культури людини.

З метою формування пізнавальної діяльності учнів у новій програмі запропоновано розрахункові задачі, демонстрації, лабораторні досліди, практичні роботи, домашній експеримент, навчальні проекти. Практичні роботи виконуються з метою формування практичних умінь і навичок. На їх виконання виділяється окремий урок. Учні виконують роботу в зошитах для практичних робіт, оформлюють звіт, записують спостереження, рівняння реакцій, роблять висновки. Виконання практичної роботи оцінюється в усіх учнів, що були на ній присутні. Лабораторні досліди оцінюються вибірково. Методика проведення всіх видів практичної діяльності учнів на уроках хімії висвітлена в методичному віснику за 2016 рік.

Вивчення хімії в 10-11 класах (рівень стандарту, академічний, профільний, поглиблене вивчення) відбуватиметься за програмою з хімії 10-11 класи для загальноосвітніх навчальних закладів (Мандрівець, 2011 р.).

У 10-11-х класах технологічного (легка промисловість, харчові технології тощо) математичного та, особливо, фізико-математичного профілів за наявності годин варіативної частини рекомендується вивчати хімію на академічному рівні. При цьому на вивчення хімії в 10-му класі доцільно виділити 2 години на тиждень (лист МОН України від 09.06.2011 р. №1/9-454). У разі збільшення кількості годин на вивчення предмета «Хімія» за рахунок варіативної складової, учитель *самостійно* розподіляє години на вивчення тих чи інших тем передбачених навчальною програмою.

ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Л.А. Ткаченко,

*методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних
дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Говорять, що для вивчення математики необхідні особливі здібності, ця думка помилкова, для математики необхідне логічно правильне мислення. Якщо виховання правильне – ця здібність може бути розвинута у кожної дитини. Мета шкільного навчання має полягати в розвитку логічно вірного мислення.

В.Єрмаков

Україна прагне інтегруватися до європейського та світового освітнього простору, де пріоритетом є формування цінностей та компетентностей учнів. Для досягнення цієї мети необхідно реформувати вітчизняну систему освіти, суттєво оновити зміст і методику навчання, що у свою чергу, вимагає вдосконалення процесу викладання математики в школі. У системі навчальних занять широке застосування мають знайти найбільш ефективні методи і прийоми організації навчання учнів, які сприятимуть орієнтації на розвиток особистості шляхом створення умов для широкого аналізу фактів, уміння самостійно працювати, учитися самому.

Математика, як шкільний предмет, має достатній потенціал для формування та розвитку тих якостей, які необхідних людині, щоб бути успішною в сучасному житті. Головне завдання вчителя математики - розвивати математичні здібності і навички учнів, підвищувати престиж знань, формувати не тільки математичні, але й ключові компетентності, тобто формувати вміння, використовувати набуті в процесі навчання знання в повсякденному житті. Значимість та успіх кожного громадянина суспільства на ринку праці надзвичайно зростає завдяки його математичній підготовці і вмінню використовувати її в своїй трудовій діяльності.

Головним нормативним документом, що визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи та гарантії держави у її досягненні є Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. У 2017/2018 навчальному році буде продовжуватися впровадження його нової редакції, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти». Оновлений навчальний зміст опановуватимуть учні 5-9 класів (дев'ятикласники – вперше).

Особливістю організації навчально-виховного процесу в сучасній школі є організація на досягнення всіма учнями обов'язкового рівня математичної підготовки і створення умов для навчання на більш високому рівні тим учням, які мають здібності, інтерес до предмета.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається в результаті застосування діяльнісного підходу під час вивчення математики. Навчальними програмами обов'язково передбачається внесок предмета у формування зазначеної компетентності.

В умовах реформування та модернізації математичної освіти в Україні все частіше стали говорити про парадокс: програми з математики стають більш об'ємними, але це не призводить до покращення якості математичної освіти. З кожним роком навчання учні отримують величезний обсяг інформації, який потрібно переробити, усвідомити, навчитись застосовувати на практиці, і до того ж за менший, ніж раніше, час. Перевантаження матеріалу великою кількістю правил, формул, теорем і означень не дає можливості учням їх засвоїти і призводить до механічного запам'ятовування без достатніх логічних зв'язків.

Викладання математики у 2017-2018 навчальному році проходитиме за оновленими програми, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Ознайомитись з цими програмами можна на сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

Оновлена Програма для 9 класу представлена в табличній формі і складається з двох частин: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та змісту навчального матеріалу. Перша частина орієнтує на результати навчання, які є об'єктом контролю і оцінювання; у другій частині подано матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. На основі програми та орієнтовних тематичних планів учитель розробляє календарно-тематичний план, у якому конкретизується обсяг навчального матеріалу. При цьому необхідно планувати проведення уроків *узагальнення знань, умінь, навичок* та *корекції знань, умінь, навичок* (після контрольної роботи). У календарно-тематичному плануванні великі за обсягом теми доцільно ділити на підтеми (10-15 годин), які містять логічно завершений навчальний матеріал, та звернути увагу на необхідність проведення різних видів самостійних робіт, включати завдання практичного характеру.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством освіти і науки України до використання в навчальних закладах, зазначено в переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua). Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: «Математика в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України».

Для реалізації шкільних програм з математики 28 квітня 2017 року Колегія МОН України затвердила перелік підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів, що видаватимуться за кошти державного бюджету у 2017 році. Відбір підручників проходив у два етапи:

- на першому – здійснювалася науково-методична експертиза проектів підручників;
- на другому – голосування вчителів та адміністрацій шкіл за те чи інше видання.

Електронні версії макетів підручників розміщались на державному ресурсі «Репозитарій навчальних матеріалів» і вчителі через особисті кабінети голосували за них. На відміну від попередніх років, коли голосування відбувалося на комерційних ресурсах, у цьому році Репозитарій навчальних матеріалів було розроблено та пілотовано в ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Таким чином були визначені підручники, які мають найбільшу довіру освітян, а саме:

1. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бевз Г.П., Бевз В.Г.).

2. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Кравчук В.Р., Підручна М.В., Янченко Г.М.).

3. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Істер О.С.).

4. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Прокопенко Н.С., Захарійченко Ю.О., Кінащук Н.Л.).

5. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Тарасенкова Н.А., Богатирьова І.М., Коломієць О.М., Сердюк З.О.).

6. «Алгебра», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.).

7. «Алгебра для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням математики», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.).

8. «Геометрія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Єршова А.П., Голобородько В.В., Крижановський О.Ф., Єршов С.В.).

9. «Геометрія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Істер О.С.).

10. «Геометрія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бевз Г.П., Бевз В.Г., Владімірова Н.Г.).

11. «Геометрія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бурда М.І., Тарасенкова Н.А.).

12. «Геометрія», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.).

13. «Геометрія для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням математики», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.).

У цьому році вперше електронні версії підручників, які друкуватимуться державним коштом, будуть розміщені у вільному доступі на сайті МОН.

Для більш детальнішого ознайомлення зі структурою та змістом, оформленням, принципами написання нових підручників для 9 класу вчителі, методисти методичних кабінетів (центрів) органів управління освітою районних державних адміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад, які відповідають за викладання математики в області, зустрічались з їх авторами:

- *Тарасенковою Ніною Анатоліївною*, доктором педагогічних наук, професором, завідувачем кафедри математики та методики навчання математики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, яка виступила з доповіддю «Компетентнісно орієнтовані складові сучасних підручників з алгебри і геометрії». Основну увагу Ніна Анатоліївна приділила дидактичному супроводу таких підручників: «Експрес-контроль з алгебри для 9 класу»; «Самостійні та контрольні роботи з алгебри. 9 клас»; «Перевірка предметних компетентностей. Алгебра. 9 клас»; «Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів»; «Формування предметних компетентностей. Алгебра. 9 клас; Збірник К-задач» та методичний посібник «На допомогу вчителю»;

- *Бевз Валентиною Григорівною*, доктором педагогічних наук, професором кафедри математики і теорії та методики навчання математики Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, головним редактором науково-методичного журналу «Математика в сучасній школі». Тема її виступу «Сучасний підручник математики: проблеми та реалії»;

- *Захарійченко Юрієм Олексійовичем*, кандидатом фізико-математичних наук, доцентом кафедри математики Національного університету «Києво-Могилянська академія», який розкрив тему «Шляхи формування основних характеристик мислення учнів сучасними засобами навчання за допомогою підручника «Алгебра. 9 клас».

Представники видавництв Костенко Олег Васильович (директор Українського освітянського видавничого центру «Оріон») та Ткаченко Галина Михайлівна (редактор видавництва «Освіта») презентували демоверсії підручників згаданих вище авторів. Бондаренко Андрій Вікторович (генеральний директор ПП «Кіровоградський Книжковий дім») та Гавій Тетяна Олександрівна (заступник директора, офіційний представник видавництва «Оріон» у Кіровоградській області) організували виставку діючих підручників з алгебри, геометрії для 7-8 класів з їх дидактичним супроводом.

Учителі математики області взяли участь в авторських вебінарах онлайн-проекту видавництва «Ранок» «Інтерактивна школа творчого вчителя» (інформацію про подальшу роботу авторських вебінарів можна знайти на сайті <http://interactive.ranok.com.ua/>).

Головна відмінність компетентнісного підходу полягає у спрямуванні навчально-виховного процесу на досягнення результатів, яким підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна компетентності. Це вимагає переорієнтації традиційної системи оцінювання знань, умінь і навичок учнів на визначення рівнів сформованості набутих у процесі навчання компетентностей учнів як інтегрованої здатності, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які реалізуватимуться на практиці.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів основної і старшої школи розроблені відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та наказу МОНмолодьспорту від 13.04. 2011 року № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з математики, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30 серпня 2011 року № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану», які набувають чинності поетапно, зокрема у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2017/2018 навчального року. Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів з інваріантної та варіативної складових (курси за вибором, спеціальні курси) робочого навчального плану закладу. Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення учнів із факультативних, групових та індивідуальних занять, які фіксуються в окремому (спеціальному) журналі.

Контроль навчальних досягнень учнів здійснюється у вигляді поточного, тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації. Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування; тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; робота з графіками, схемами, діаграмами; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. Поточне оцінювання учнів із математики проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці. Поточне оцінювання учнів учитель повинен здійснювати обов'язково з відповідними фіксованими записами в журналі.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу). Під час вивчення кожної теми учитель підтримує зворотній зв'язок з учнями через поточне оцінювання, перевірку виконання домашніх завдань, ведення зошита, проведення 1-2 коротких самостійних робіт (10-15 хвилин), діагностичної самостійної роботи

(25-45 хвилин), письмової контрольної роботи. Тематична оцінка виставляється за результатами опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення, з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (самостійних, контрольних) та навчальної активності школярів. У процесі вивчення значних за обсягом тем можливе проведення декількох проміжних тематичних оцінювань.

Зміни в підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти спонукають переглянути вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін, які регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 27.12.2000 р. № 1/9-529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах» (окрім кількості контрольних робіт). Вимоги щодо письмового оформлення робіт з математики не повинні зводитись до нав'язування учням єдиної форми запису розв'язування задач і вправ. Останні можуть мати скорочений вигляд, адже вміння стисло і чітко записувати розв'язання задачі свідчить про достатній рівень розвитку логічного мислення.

Вимоги щодо обсягу домашніх завдань регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 29 жовтня 2007 року № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів». *Вимоги до ведення класного журналу* регламентуються наказами Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року № 496 «Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів ЗНЗ», від 10 травня 2011 року № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності».

Забезпеченню високого рівня викладання математики, підвищенню рівня навчальних досягнень учнів сприяє наявність обладнаного навчального кабінету відповідно до Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 грудня 2012 року № 1423, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 03 січня 2013 року за № 44/22576). Під час роботи в кабінеті математики доцільно керуватися інструктивно-методичними матеріалами «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01 лютого 2012 року № 1/9-72). Необхідною умовою підвищення якості освіти є запровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій та їх ефективне використання. Одним із перспективних напрямів інформатизації шкільної математичної освіти є використання в навчальному процесі систем комп'ютерної математики, зокрема, систем динамічної математики. У процесі навчання математики учитель має можливість використати найбільш поширені інтернет-середовища, які підтримують

вивчення шкільного курсу математики. Інформація, з якою кожен охочий зможе познайомитись, розміщена на сайтах:

- <http://www.dynamicgeometry.com/> (блокнот геометра);
- <https://www.geogebra.org/>;
- http://dg.osenkov.com/index_ru.html – DG (Динамічна геометрія);
- http://faculty.uaeu.ac.ae/I_Zembat/wgengenter.htm;
- <http://pro-spo.ru/linuxob/2097-geometria> – Geometria;
- <http://raumgeometrie.de/drupal/> – Archimedes Geo3D;
- <https://www.desmos.com/>.

Сучасні інноваційні педагогічні технології дозволяють максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, надають можливість залучати всіх учнів до активної творчої навчальної діяльності, до процесу самонавчання, самореалізації, вчити спілкуватися, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію. Результатом навчання на основі сучасних інноваційних технологій є формування висококомпетентної особистості, яка володіє всіма життєвими компетентностями, у якій встановлені тісні зв'язки з суспільством, яка може успішно самореалізуватись в соціумі як свідомий громадянин, відповідальний сім'янин, високий професіонал, здатний успішно функціонувати в сучасному євроінтегрованому суспільстві.

Але без міцного збереження набутих знань, без уміння відтворювати в необхідний момент раніше засвоєний матеріал, вивчення математики пов'язане з великими труднощами і не дає належного ефекту. Незважаючи на те, наскільки зрозуміло викладено матеріал у підручниках, наскільки чітко складено деталізовані програми, методичні рекомендації щодо викладання предмета, саме дії *вчителя* на уроці значною мірою впливають на якість навчання учнів, саме *вчитель* є рушійною силою, яка сприяє ефективному впровадженню навчальних програм, інноваційних технологій. Надзвичайно важливим є те, що вчитель знає і вміє робити. Тому професійний розвиток учителів є центральною проблемою при спробі змінити або реформувати освітню систему.

Література та джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Математика». Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392.

2. Інформаційне повідомлення від 03.05.2017 року №(б/н) «Перелік підручників для 9 класу ЗНЗ, що видаватимуться коштом державного бюджету у 2017 році».

3. Про організацію навчально-виховного процесу в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі. Лист Міністерства освіти і науки України від 24.05.2013 р. №1/9-368.

4. Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі. Педагогічні особливості навчання учнів шостих класів. Лист Міністерства освіти і науки України від 01.07.2014 р. №1/9-343.

5. Особливості вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році (7 клас). Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 р. № 1/9-305.

6. Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах) / упор. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрґіна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.

7. Математика. 5-11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016-2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Х.: Вид-во «Ранок», 2016. – 160с.

8. Математика. Навчальна програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (авт. М.Бурда, Ю.Мальований, Є.Нелін, Д.Номіровський, А.Паньков, Н.Тарасенкова, М.Чемерис, М.Якір), затверджена наказом МОНмолодьспорту України від 06.06.2012 р. №664 зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 29.05.2015 р. №585 «Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня».

9. Навчальна програма для поглибленого вивчення математики у 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної освіти) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [mon.gov.ua/content/Освіта/matematika-\(algebra,-geometriya\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Освіта/matematika-(algebra,-geometriya).pdf).

10. Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.mon.gov.ua/images/education/average/prog89/matem.pdf.

11.Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах. Наказ МОН України від 27.12.2000 р. № 1/9-529.

12. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 21.08.2013 р. №1222.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

П.В. Побережний,

методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Сьогодні спонукає вчителя творчо підходити до навчального процесу, шукати нові оригінальні форми проведення занять, які б зацікавили учнів, сприяли кращому засвоєнню матеріалу. Отже, і методику навчання фізики творчий вчитель має вдосконалювати, оновлювати і успішно впроваджувати в своїй педагогічній діяльності. Серед сучасних інноваційних методик і технологій метод проектів посідає чільне місце, тому увійшов у навчально-виховний процес школи. Прийняття нового Державного стандарту базової і повної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів від 23 листопада 2011 року №1392), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>). зумовило необхідність переходу на **нові навчальні програми з фізики:**

- Фізика. 7-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН України від 29.05.2015 р. № 585 (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>);

- Фізика. 10-11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень (К., 2010). З урахуванням змін, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 р. № 826 (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>);

- Фізика. 7-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (Проект) // Фізика в школах України. – 2017. – №7-8. – С. 4-22. (Рубрика «Беремо участь у громадському обговоренні»).

Згідно з цими програмами, окрім зміни логічної послідовності викладання навчального матеріалу, після вивчення кожного розділу шкільного курсу фізики передбачено виконання учнями навчальних проектів, які дозволяють поєднати теоретичні знання з реальним практичним застосуванням.

Структуру навчальних програм з фізики у 7-9 класах за розділами, кількістю годин, відведених на їх вивчення, а також кількістю і тематикою навчальних проектів показано у таблиці:

Назва розділів оновлених навчальних програм з фізики 7 - 9 класів
7 клас (70 год., 2 год. на тиждень, 4 год. – резервний час)
Вступ – 1 год.
Розділ I. Фізика як природнича наука. Пізнання природи – 7 год.
Навчальні проекти – 1 год. <i>Орієнтовні теми навчальних проектів.</i> Видатні вчені-фізики. Фізика в побуті, техніці, виробництві. Спостереження фізичних явищ довкілля. Дифузія в побуті.
Розділ II. Механічний рух – 17 год.
Навчальні проекти – 1 год. <i>Орієнтовні теми навчальних проектів.</i> Визначення середньої швидкості нерівномірного руху. Порівняння швидкостей руху тварин, техніки тощо. Обертальний рух в природі – основа відліку часу. Коливальні процеси в техніці та живій природі.
Розділ III. Взаємодія тіл. Сила – 26 год.
Навчальні проекти – 1 год. <i>Орієнтовні теми навчальних проектів.</i> Розвиток судно- та повітроплавання. Дослід Торрічеллі. Спостереження за зміною атмосферного тиску. Насоси.
Розділ IV. Механічна робота та енергія – 11 год.
Навчальні проекти – 1 год. <i>Орієнтовні теми навчальних проектів.</i> Становлення і розвиток знань про фізичні основи машин і механізмів. Прості механізми у побутових пристроях. Біомеханіка людини. Використання енергії природних джерел.
Резерв – 4 год.
8 клас (70 год., 2 год. на тиждень, 4 год. – резервний час)
Розділ I. Теплові явища – 30 год.
Навчальні проекти – 1 год. <i>Орієнтовні теми навчальних проектів.</i> Екологічні проблеми теплоенергетики та теплокористування. Енергозберезувальні технології. Унікальні фізичні властивості води. Рідкі кристали та їх використання. Полімери. Наноматеріали. Холодильні машини. Кондиціонер, теплові насоси.
Розділ II. Електричні явища. Електричний струм – 30 год.
Навчальні проекти – 3 год. <i>Навчальний проект.</i> Електрика в житті людини. Сучасні побутові та промислові електричні прилади. Застосування електролізу і струму в газах у практичній діяльності людини. Вплив електричного струму на людський організм.
Резерв – 4 год. + 2 год.

9 клас (105/ 87 год., 3/2,5 год. на тиждень, 4 год. – резервний час)
Розділ І. Магнітні явища – 15/12 год.
Навчальний проект – 1 год. Магнітні матеріали та їх використання.
Розділ ІІ. Світлові явища – 18/13 год.
Навчальний проект – 1 год. Складання найпростішого оптичного приладу.
Розділ ІІІ. Механічні та електромагнітні хвилі - 8/8 год.
Навчальний проект – 1 год. Звуки в житті людини. Застосування інфра- та ультразвуків у техніці.
Розділ ІV. Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики – 12/10 год.
Навчальний проект – 1 год. Складання радіаційної карти регіону.
Розділ V. Рух і взаємодія. Закони збереження в механіці – 30/24 год.
Навчальні проекти – 4 год. Людина і Всесвіт. Фізика в житті сучасної людини. Сучасний стан фізичних досліджень в Україні та світі. Україна – космічна держава.
Узагальнюючі заняття – 2 год.
Екскурсії – 2 год.
Резерв – 4 год.
10 клас Рівень стандарту (70 год., 2 год. на тиждень, 4 год. – резервний час)
Механіка
Вступ – 1 год.
Розділ І. Кінематика – 11 год.
Розділ ІІ. Динаміка – 22 год.
Навчальні проекти – 1 год.
Молекулярна фізика і термодинаміка
Розділ І. Властивості газів, рідин, твердих тіл – 18 год.
Навчальні проекти – 1 год.
Розділ ІІ. Основи термодинаміки – 6 год.
Фізичний практикум – 5 год.
Узагальнюючі заняття - 1 год.
Резерв – 4 год.
11 клас Рівень стандарту (70 год. на тиждень, 4 год. – резервний час)
Електродинаміка
Розділ І. Електричне поле та струм – 10 год.
Розділ ІІ. Електромагнітне поле – 10 год.
Розділ ІІІ. Коливання та хвилі - 15 год.
Розділ ІV. Хвильова і квантова оптика - 12 год.
Розділ V. Атомна та ядерна фізика - 12 год.
Фізичний практикум – 5 год.
Узагальнюючі заняття - 2 год.
Резерв - 4 год.

У навчальних програмах з фізики академічного і профільного рівнів для 10 і 11 класів не вказані теми навчальних проектів, що надає право учителю організувати і впроваджувати цей вид роботи на власний розсуд.

Аналіз змісту навчальних програм із змістом підручників показує, що:

- виконання проектів у кожному класі учнями здійснюється з питань, на які немає відповіді в підручниках з фізики;
- залучення учнів до виконання проектів сприяє досягненню цілей, які не завжди можна реалізувати на звичайному уроці, це формування вмінь бачити проблему і визначати шляхи її розв’язання;

- проект ставить учня в позицію людини, яка самостійно планує свою діяльність, вивчає літературу, досліджує, приймає рішення, розв'язує проблеми, документує результати своєї діяльності.

Фактично навчальний проект – це будь-який задум, що має мету, термін та конкретні кроки реалізації. Проект мусить відповісти на питання:

- навіщо, для чого він створений?
- наскільки новим постає бачення проблеми?
- наскільки проект відповідає вимогам часу?
- чи придатний він для втілення?
- чи завершений, готовий до реалізації?

Зміст проекту має складатися з таких розділів: вступ, основна частина, заключна частина і висновки, використані джерела інформації. У вступі зазначається актуальність обраної теми (чим вона зацікавила учня, яке значення має в житті людини, суспільства), мета і завдання роботи над проектом.

В основній частині описують зміст роботи і процес її виконання, отримані результати та їх узгодження з поставленими завданнями. Оформлення звіту про виконання проекту передбачає необхідність форми звіту, яку учень обирає самостійно. Він готує презентації отриманих результатів і захищає свій навчальний проект. Захист навчальних проектів, обговорення та узагальнення отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Оцінювання навчальних проектів здійснюється індивідуально за самостійно виконане учнем завдання. Для учнів реалізація навчальних проектів відбувається упродовж певного часу (наприклад, місяця або семестру) у процесі вивчення того чи іншого розділу фізики, а також через підготовку та захист робіт МАН, роботу шкільного фізичного наукового товариства, виконання завдань під час навчальної практики.

Розрізняють такі найбільш поширені проекти за видами діяльності учнів.

Дослідницькі проекти потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності, соціальної значущості, продуманості методів, експериментальної обробки результатів. Такі проекти повністю підпорядковані логіці дослідження і мають свою структуру: постановка мети, доведення її актуальності, визначення предмета чи об'єкта, завдань і методів, методології дослідження, висування гіпотез, припущень щодо вирішення проблеми.

Творчі проекти не мають конкретної структури спільної діяльності учасників, що підпорядковується кінцевому результату, логіці; групи учасників, об'єднаної інтересами. Попередньо учасники проекту домовляються про заплановані результати та форму їх представлення (колективний колаж, вечір, свято, газета, відеофільм, мультипрезентація).

Ігрові проекти. Учасники беруть визначені ролі, обумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні особистості. Імітуються їхні соціальні та ділові стосунки, які можуть ускладнюватися вигаданими ситуаціями.

Інформаційні проекти спрямовані на збирання інформації про якийсь об'єкт, явище, на ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її

аналіз, узагальнення фактів. Такі проекти теж потребують добре продуманої структури, можливості корекції у ході роботи. Структуру такого проекту можна визначити так:

- мета проекту, його актуальність, методи отримання (аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, висновки) та обробка використаних джерел інформації;
- результат (реферат, стаття, доповідь, відеофільм);
- презентація.

Практико-орієнтовані проекти – результат діяльності, чітко визначений від самого початку. Орієнтований на соціальні інтереси учасників (довідник, проект шкільного саду чи шкільного газону). Потребує складання сценарію, враховуючи діяльність усіх його учасників із визначенням функції кожного. Важливу роль відіграє координаційна робота у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів їхнього втілення.

Реалізація будь-якого з проектів відбувається поетапно (див. таблицю):

№ з/п	Етапи діяльності	Зміст діяльності
1	Підготовка теми і мети проекту	Учні: обговорення, пошук інформації. Учитель: задум, мотивація, допомога у визначенні завдань.
2	Планування: - визначення джерел інформації, засобів збирання, методів аналізу інформації, способів представлення результатів; - устанавлення критеріїв оцінки результату і процесу	Учні: формулюють завдання і розробляють план дій. Учитель: корегує, пропонує ідеї, висуває пропозиції.
3	Збирання інформації (спостереження, робота з джерелами інформації, анкетування, експеримент)	Учні: збирають інформацію. Учитель: спостерігає, опосередковано здійснює керівництво.
4	Аналіз інформації, формування висновків	Учні: аналізують інформацію. Учитель: корегує, спостерігає, радить.
5	Подання і оцінка результатів (усний, письмовий звіт та оцінка результатів і процесу дослідження за встановленими критеріями)	Учитель та учні беруть участь у колективному обговоренні, оцінюють зусилля, використанні можливості, творчий підхід.

За тривалістю проведення розрізняють проекти:

- короткотривалі (кілька уроків);
- середньої тривалості (від тижня до місяця);
- довготривалі (кілька місяців).

Як правило найчастіше використовують змішані типи проектів.

За характером навчальні проекти поділяються на внутрішні та міжнародні. **Внутрішні** – це проекти, організовані всередині однієї школи або між школами, класами, всередині регіону чи країни. **У міжнародних проектах** беруть участь представники різних країн, а для їхньої реалізації застосовуються інформаційно-комунікаційні технології. Як приклад, розглянемо міжнародний

проект «Міксіке», у перекладі з естонської мови «Чомучка» – освітнє онлайн середовище, що надає можливість учителям, учням і батькам створювати та використовувати власні навчальні онлайн матеріали, а також використовувати онлайн колекцію навчальних матеріалів, яку спільними зусиллями створили педагоги-учасники проекту.

Також освітнє онлайн середовище Міксіке дозволяє організувати та проводити навчальні змагання серед учнів школи, між учнями різних шкіл області або країни, а також між школами різних країн Європи. З 1994 року Міксіке працює в Естонії та інших європейських країнах, бере участь в освітніх проектах Європейського Союзу. У 2011 року розпочалась співпраця Міксіке з Україною за підтримки Arengukoostöö Programm (Estonian Development Cooperation) Міністерства закордонних справ Естонії.

У 2011-2013 роках проект Міксіке в Україні реалізовувався в Криму.

У 2014 році, у зв'язку із соціально-політичними подіями в Україні, проект продовжує свою роботу на материковій Україні. Пілотним регіоном для реалізації проекту обрано Львівську область.

Реалізація проекту у 2014/2015 р. підтвердила велику зацікавленість проектом в інших областях України. Тому донорами проекту прийнято рішення продовжити його реалізацію у 2015-2016 році у Львівській області та поширити на інші регіони України.

Упродовж останніх двох років (2014-2016 р.р.) на теренах України за підтримки Arengukoostöö Programm (Estonian Development Cooperation) Міністерства закордонних справ Естонії, Міністерства освіти і науки України, окремих обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти успішно реалізовувався українсько-естонський проект «Міксіке в Україні». Детальна інформація про міжнародний проект «Міксіке в Україні» розміщена в листі МОН України від 05.10.2016 р. № 2/2 -14-2040-16 «Про продовження реалізації міжнародного освітнього проекту «Міксіке в Україні» у 2016-2017 н.р.». Координатор проекту «Міксіке» в Кіровоградській області є завідувач науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» Чала М.С. (marinachala@gmail.com).

У процесі проведення спільних освітніх заходів у середовищі Міксіке в країні утворилась активна онлайн спільнота, яка складається з педагогів, учнів ЗНЗ різних типів від спеціальних ЗНЗ та шкіл-інтернатів до спеціалізованих шкіл та ліцеїв, позашкільних навчальних закладів тощо та їх батьків зі всіх регіонів України.

Arengukoostöö Programm (Estonian Development Cooperation) Міністерства закордонних справ Естонії підтримав ініціативу реалізації нового освітнього проекту «Розробка та впровадження спільних онлайн освітніх заходів в Україні», що спирається та продовжує здобутки попередніх проектів Міксіке в Україні. Цей проект у 2016-2017 навчальному році функціонує за 4 основними напрямками:

- мультипредметні заходи спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів (наприклад, використання онлайн інструментів у вивченні мов,

практикоорієнтоване вивчення природничих предметів з використанням мобільних пристроїв тощо);

- розвиток міжрегіонального та міжнародного партнерства на рівні навчальних закладів, підтримка регіональних ініціатив;
- розвиток усного математичного рахунку;
- сприяння професійному розвитку педагогів країни, зокрема у використанні сучасних цифрових технологій у навчально-виховному процесі.

У кожному з напрямів заплановано проведення низки всеукраїнських та регіональних заходів.

Головна мета проекту – стимулювати та підтримувати активність спільноти педагогів, учнів і їх батьків.

У майбутньому учасники проекту зможуть використати здобуті досвід та навички у професійній діяльності в реформованій новій українській школі.

Проект можна розглядати як практичний інструмент для проведення освітньої реформи України на рівні середньої загальної освіти, що допомагає створювати ефективне освітнє середовище з використанням сучасних інформаційних та педагогічних технологій.

Освітнє середовище Міксіке вже має учасників зі всіх регіонів України. Усі заходи в рамках проекту для загальноосвітніх навчальних закладів України проводяться безкоштовно.

Отже, підготовка вчителя до впровадження у навчально-виховний процес проектної технології навчання фізики за оновленими програмами передбачає необхідність знань про існуючі види навчальних проектів, особливості організації навчально-пізнавальної діяльності учнів під час виконання проектів різних типів, вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів, здобутих під час роботи над проектом тощо.

Література та джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів від 23 листопада 2011 року №1392 // Фізика та астрономія в сучасній школі. – 2012. – №4. – С. 2-11.

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>.

3. Портал EdEra («EducationalEra» - проект, який створює освітній контент широкого спектру з використанням ІТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<https://www.ed-era.com/mon59/>).

4. Методичні рекомендації МОН України щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін, що розміщені на сайті МОН України (<http://old.mon.gov.ua/often-requested/methodical-recommendations>) та в Інформаційних збірниках Міністерства освіти і науки України відповідних років.

5. Лист МОН України від 26.06.2015 р. № 1/9 – 306 «Особливості вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році. Фізика. // Фізика та астрономія в рідній школі. – 2015. – №4. – С. 10- 13.

6. Демоверсія підручника «Фізика» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В.Г. Бар'яхтар, С.О. Довгого, Ф. Я. Божинова, О.О. Кірюхіна ; за редакцією В.Г. Бар'яхтара, С.О. Довгого. – ТОВ Видавництва «Ранок», 2017.

7. Календарно-тематичний план з фізики для 9 класу за підручником / за редакцією В.Г. Бар'яхтара, С.О. Довгого.

8. Демоверсія підручника «Фізика» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики / І.М. Гельфгат. – ТОВ Видавництва «Ранок», 2017.
9. Календарно-тематичний план з фізики (9 клас) за підручником «Фізика» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики / І.М. Гельфгат. – ТОВ Видавництва «Ранок», 2017.
10. Переліки навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті МОН України (www.mon.gov.ua).
11. Фізика. 7-9 кл.: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН України від 26.06.2012 року № 664 з урахуванням змін, затверджених наказом МОН України від 29.05.2015 року № 585 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
12. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Фізика. 10-11 класи. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень [Електронний ресурс]. – К., 2010, з урахуванням змін, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 р. № 826. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
13. Стонкус Т.В. Як організувати роботу над навчальним проектом // Електронна версія журналу «Фізика в школах України. Позакласна робота» [Електронний ресурс]. – 2017. – №1 (37). – С. 2. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua>.
14. І.Ю. Ненашев. Нова школа - нові програми // Фізика в школах України. – 2017. – №7-8. – С. 3 (Рубрика «Беремо участь у громадському обговоренні»)
15. Фізика. 7-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (Проект) // Фізика в школах України. – 2017. – №7-8. – С. 4-22 (Рубрика «Беремо участь у громадському обговоренні»).
16. Шарко В.Д. Методика організації і проведення навчальної практики з фізики : навч.-метод. посіб. для вчит. і студ. / В.Д. Шарко, Н.О. Єрмакова. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2011. – 231 с.
17. В. Шарко. Навчання учнів проектувальної діяльності з фізики в контексті нової програми // Фізика та астрономія в сучасній школі. – 2013. – №7. – С. 19 - 22.
18. Лист МОН України від 05.10.2016 р. № 2/2 -14-2040-16 «Про продовження реалізації міжнародного освітнього проекту «Міксіке в Україні» у 2016-2017 н.р.».

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ІНФОРМАТИКА» У 2017/2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

М.С. Чала,

*завідувач науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Розвиток процесів модернізації структури і змісту освіти України протягом останнього десятиріччя був зосереджений зокрема на пошуку нових механізмів інтегрованого навчання дітей з усіх предметів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що, на жаль, позбавило наукового змісту предмет «Інформатика» та звело його до «курсу користувача». Проте хоча предмет «Інформатика» і має дуже велике і постійно зростаюче число міждисциплінарних зв'язків, як на рівні понятійного апарату, так і на рівні інструментарію, виникла потреба в оновленні навчальних програм та зміні

рамкових понять державного стандарту. Тому в оновлених програмах значна увага приділяється метапредметності знань з інформатики, системному підходу до визначення місця інформатики в системі наукових знань, акценті на алгоритми та програмування, дані та їх аналіз засобами різних програмних продуктів, Інтернет та безпека його використання, застосування інформаційних технологій для розв'язування практично значимих задач тощо.

Концепція «Нова українська школа» зумовлює необхідність виокремлення інформатичної освітньої галузі.

Структура курсу «Інформатика» згідно концепції «Нова українська школа» виглядатиме так:

- початкова школа – інтегрований предмет;
- основна школа – окремий предмет;
- профільна школа – обов'язково-вибірковий предмет, профільні спецкурси.

Запорукою успішного викладання шкільного курсу інформатики в контексті оновлених програм та реалізації концепції «Нова українська школа» є системна організація методичної роботи з учителями інформатики, їх мережева взаємодія та самоосвіта.

У рамках організації методичної роботи з учителями інформатики у 2017/2018 навчальному році слід особливу увагу приділити підвищенню якості методичного супроводу зростання професійної компетентності вчителів інформатики.

На засіданнях методичних об'єднань учителів інформатики доцільно опрацювати наступні питання:

- співпраця та комунікації в онлайновому середовищі у роботі вчителя інформатики;
- мережева взаємодія вчителів і учнів як форма організації позакласної роботи з навчального предмета «Інформатика»;
- особливості компетентнісного підходу у викладанні інформатики;
- використання відкритих масових онлайн-курсів для підвищення власного фахового рівня та предметної компетентності вчителя, роботі з обдарованими дітьми та школярами, які відчувають труднощі в навчанні;
- створити творчі групи та інші методичні формування вчителів, спрямовані на розробку дидактичного забезпечення викладання інформатики за оновленими програмами на основі компетентнісного підходу;
- емоційний внесок учителя в ефективний урок інформатики.

Науково-методична лабораторія інформаційно-технологічної освіти здійснює регулярний моніторинг та інформування педагогів області про доступні масові відкриті онлайн-курси (МВОК) на різних платформах (Prometheus, Khan Academy, Skills Academy, ВУМ online тощо) та публікує щомісячні дайджести на сайті структурного підрозділу <https://lito.kr.ua>.

Наведемо деякі постійно діючі онлайнві можливості:

1) для вивчення окремих тем шкільного курсу інформатики:

Мережеві технології та Інтернет. Безпека в Інтернеті

- мультимедійний навчальний дистанційний курс безпечного користування ресурсами мережі Інтернет (<https://onlinesafety.info/>);
- курс «Інтернет-медіа» - (https://edx.prometheus.org.ua/courses/KNU/103/2015_T2/about);
- курс «Кібер-безпека» (<http://test.skillsacademy.com.ua/courses/38>);
- курс «Захист інтелектуальної власності» (<http://test.skillsacademy.com.ua/courses/51>);
- «Інформаційна безпека у цифровому світі» (<http://online.vum.org.ua/course/informatsijna-bezpeka-u-tsyfrovomu-sviti/>);
- «Верифікація в Інтернеті» (<http://online.vum.org.ua/course/veryfykatsyya-v-ynternete-kurs-dlya-zhurnalystov-2/>).

Алгоритмізація і програмування

- CS First безкоштовна програма для вивчення програмування з основ (<https://www.cs-first.com/en/home>);
- курс «Основи програмування CS50» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/CS50/2016_T1/about).

Робототехніка

- курс «Робототехніка» (<http://test.skillsacademy.com.ua/courses/37>).

2) для фахового зростання вчителів:

- «Як створити масовий відкритий онлайн-курс» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/MOOC101/2016_T1/about);
- курс «Тайм-менеджмент» (<http://test.skillsacademy.com.ua/courses/25>);
- «Як розуміти соціальні мережі» (<http://online.vum.org.ua/course/rozumity-sotsialni-merezhi-kurs-dlya-zhurnalistiv/>);
- «Вступ до критичного мислення» (<http://online.vum.org.ua/course/vvedenye-v-krytycheskoe-myshlenye/>).

Також науково-методичною лабораторією інформаційно-технологічної освіти ініційовано проведення системи вебінарів для вчителів інформатики та вчителів, які використовують інформаційні технології навчання «Проектування навчального процесу і навчального середовища», які відбуваються в режимі реального часу другої середи кожного місяця о 15 годині. Звертаємо увагу на те, що відеозаписи вебінарів можна переглянути на YouTube-каналі лабораторії <https://www.youtube.com/channel/UCfbyLAGt2aIRJSHLs6awrTQ>.

Теми вебінарів визначаються відповідно до запитів освітян <https://goo.gl/8IJcA8>.

Для ефективної та продуктивної роботи до проведення вебінарів запрошуються провідні науковці, найкращі вчителі області та України. Так одним із популярних є вебінар «Дистанційне навчання інформатики»,

проведений Пасічник Оксаною Володимирівною, учителем інформатики навчально-виховного комплексу «Школа-гімназія "Сихівська" Львівської міської ради Львівської області» <https://youtu.be/M-SmZ07H-ek>.

Зазначимо, що державної закупівлі підручників з інформатики для 5-6 класів за новою програмою не передбачено, тому актуальними є онлайн ресурси, такі як «Дистанційне навчання інформатики» (<https://dystosvita.gnomio.com/>, автор Пасічник О.В.), «Інтерактивний підручник з інформатики» (<http://itknyga.com.ua/>, автор Завадський І.О.) тощо.

Важливим компонентом методичного супроводу викладання навчального предмета «Інформатика» є блог <http://itkrvg.blogspot.com/>.

Актуальну інформацію щодо особливостей викладання навчального предмету «Інформатика» в основній школі та перспективи удосконалення його змісту представлено на сторінці <http://seminarlito.blogspot.com/p/blog-page-19.html>.

Цікавим ресурсом для формулювання мети уроку, проекту чи позаурочного заняття є «Конструктор цілей» <http://ode.susu.ru/target/>.

Також важливо звертати увагу на роботу з учнями, які відчують труднощі в навчанні. Недостатньо намагатися виявити прогалини в знаннях дитини і заповнити їх тими чи іншими способами, які безумовно, дають позитивні результати, однак успіхи в більшості випадків мають тимчасовий характер, тому так важливо здійснювати дистанційний супровід навчання інформатики.

Для роботи з дітьми, що зазнають труднощів у навчанні, як і в роботі з обдарованими дітьми важливе:

- складання індивідуального освітнього маршруту;
- попереднє планування їх індивідуальної роботи і роботи в групах, де учень може самостійно обирати завдання відповідно до власних навчальних досягнень;
- використання рейтингової системи при оцінюванні результатів навчання та формуючого оцінювання.

Особливо варто наголосити на формуванні функціональної читацької грамотності на навчальних заняттях з інформатики. Цілеспрямований розвиток читацьких умінь учнів: знаходити інформацію в тексті (малюнки, таблиці, графіки, схеми, діаграми), інтегрувати, інтерпретувати, аналізувати її і робити висновки.

Програми, конкурси для школярів у сфері комп'ютерних наук:

- Міжнародний конкурс з інформатики та комп'ютерної вправності «Бобер» <http://bober.net.ua/>;
- Молодіжний IT-фестиваль Vesna-Soft 2017 <http://vesnasoft.org/>;
- конкурс для школярів в області сучасної науки та техніки Google Science Fair;
- конкурс з програмування, який знайомить дітей із проектами з відкритим кодом Google Code-In <https://www.google.com/about/careers/search/>;
- інтернаціональна олімпіада з програмування Google Code Jam;

- командне змагання з програмування GoogleHashCode <https://hashcode.withgoogle.com/>;
- Міжнародний it-чемпіонат «Золотий байт» <https://goldenbyte.org/ua/>;
- Міжнародна олімпіада «Наланда» <https://nalanda.ac/>;
- Всеукраїнський фестиваль *робототехніки* ROBOTICA <http://robotica.in.ua/> тощо.

Автори звертаються безпосередньо до вчителів з проханням слідкувати за оновленням інформації на сайті науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»: <http://www.lito.kr.ua>, у разі виникнення запитань користуйтеся формою зворотного зв'язку.

3D-ГРАФІКА В КУРСІ ІНФОРМАТИКИ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

О.С. Шовенко,

методист науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Міністерством освіти і науки за ініціативою міністра розпочато роботу з підготовки Концепції нової української школи. Вона передбачатиме нові стандарти, програми, підручники, нові підходи до підготовки вчителів. Ця Концепція буде впроваджуватися з 2018-го року – після ґрунтовного опрацювання та експериментальної апробації.

Так за результатами коментарів дописувачів на сайті EdEra та обговорень у робочих експертних групах після першого етапу публічного обговорення у 9-й клас додано тему «3D-графіка».

Термін «3D» з англ. «3-Dimensional», що може означати: тривимірний простір, три виміри, тривимірна графіка, стереоскопічне зображення, тривимірний принтер, тривимірна гра. Тобто мова йде про технології і поняттях, які використовують три виміри простору. Ми живемо з вами в 3D. І тут виникає таке поняття, як просторове мислення – вид розумової діяльності людини, що вимагає швидкої орієнтації в реальному або уявному просторі, необхідний для вирішення завдань. Просторове мислення необхідне для успішної діяльності людини, починаючи з грудного віку дитина розвиває просторове мислення пізнаючи світ. У рамках освітньої програми просторове мислення розвивається на уроках трудового навчання, геометрії, алгебри, креслення.

Відповідно до оновленої версії програми з інформатики для 9 класу, вивчення теми «3D-графіка» передбачає такі вимоги до рівня навчальних досягнень учнів:

Знаннєва складова:

- пояснює призначення тривимірного моделювання об'єктів реального

світу;

- знає основні принципи тривимірного моделювання;
- пояснює принцип отримання тривимірного анімованого зображення.

Діяльнісна складова:

- створює просторові моделі з використанням тривимірних примітивів;
- редагує форму й вигляд тривимірних об'єктів, змінюючи властивості вершин, ребер, граней і поверхонь;
- створює анімаційні ефекти.

Ціннісна складова:

- оцінює перспективи використання тривимірного моделювання для розв'язання повсякденних задач;
- усвідомлює важливість технології тривимірної графіки та 3D-друку в сучасному світі.

Для успішного викладання вчителю треба самому добре розбиратися в цій темі, володіти чудовим просторовим мисленням. Адже, якщо потрібно змоделювати тривимірний об'єкт, то спочатку його треба хоч якось уявити, причому розкласти на складові. А діти будуть задавати питання щодо побудови складних тривимірних об'єктів. І якщо ти сам ніколи не моделював такі об'єкти, то вирішити відразу поставлене завдання не зможеш.

Для вивчення цієї теми можна скористатися наступними безкоштовними програмними засобами.

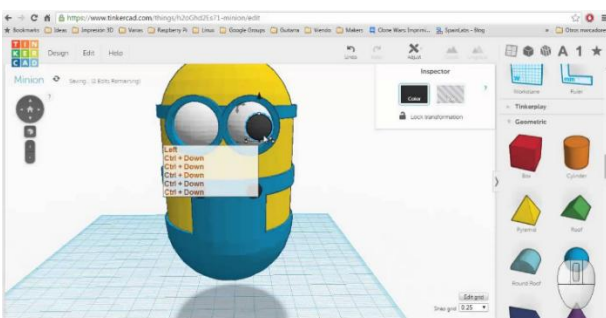
Blender – пакет для створення тривимірної комп'ютерної графіки, що включає засоби моделювання, анімації, вимальовування, після обробки відео, а також створення відеоігор <https://www.blender.org>.

Навчальний матеріал:

- <https://blender3d.com.ua>;
- [https://www.youtube.com/playlist](https://www.youtube.com/playlist?list=PLC15BA37A75D1F0D1)

[?list=PLC15BA37A75D1F0D1](https://www.youtube.com/playlist?list=PLC15BA37A75D1F0D1);

- <http://blender3d.org.ua/tutorial/>;
- <http://teachlab.ucoz.ua/publ/5/>;
- https://uk.wikibooks.org/wiki/Blender/Стартовий_посібник;
- <http://younglinux.info/blender.php>.

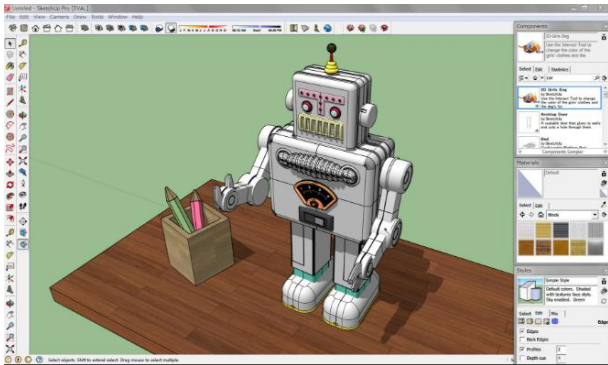

Tinkercad - це простий веб-інструмент для 3D-проекування і моделювання, призначений для широкої аудиторії. З його допомогою можна придумати будь-який об'єкт і втілити його в реальність.

Навчальний матеріал:

- <https://www.tinkercad.com/learn>

- <http://3dtoday.ru/blogs/daymon/tinkercad-for-dummies-part-1>;
- <https://www.youtube.com/watch?v=B5m4QhM5y8M>.

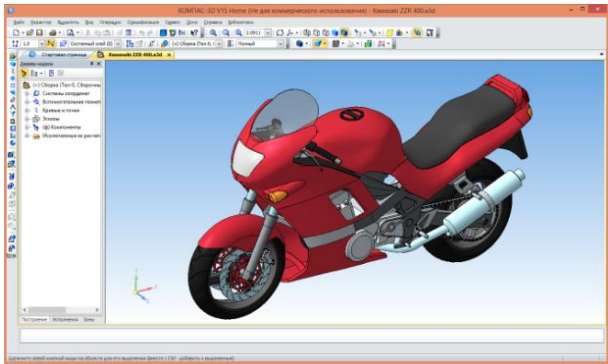

SketchUp – програма для моделювання відносно простих тривимірних об'єктів – будівель, меблів, інтер'єру <http://www.sketchup.com/ru>.

Навчальний матеріал:

- <http://www.sketchup.com/ru/learn>;
- <https://www.litmir.me/br/?b=430581>;
- <https://www.youtube.com/watch?v=oT0b00heZ1I>.

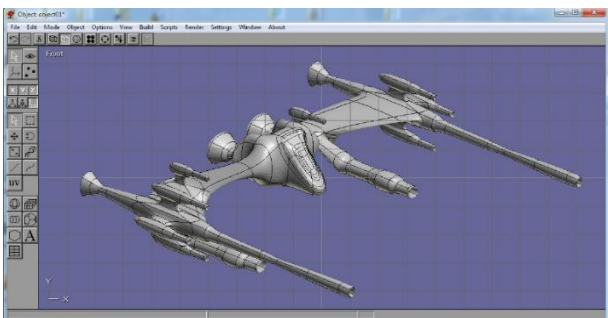
[v=oT0b00heZ1I](https://www.youtube.com/watch?v=oT0b00heZ1I).

Система КОМПАС-3D – інтерактивний графічний редактор з сучасним інтерфейсом, оснащений інструментальними засобами, які дозволяють створювати тверді тіла об'єкти з використанням набору елементарних параметричних тіл <http://kompas.ru>.

Навчальний матеріал:

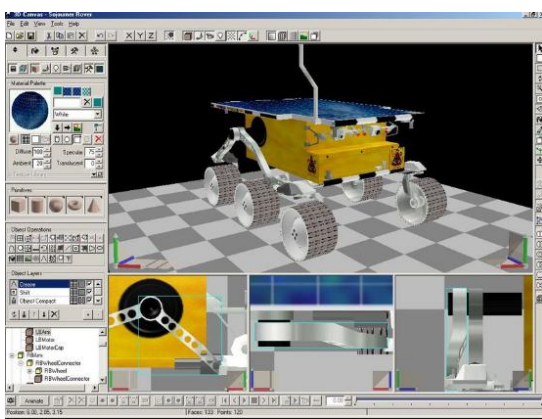
- <http://kompas.ru/publications/video>;
- <http://4create.ru/training/187-uroki-kompas-3d.html>;
- https://www.youtube.com/watch?list=SP732A3352E651D6B4&time_continue=3&v=HweLSDzriWk.

Anim8or – Маленький OpenGL-пакет для 3D-моделювання та анімації, що підходить для новачків. Програма має чотиривіконну робоче місце, графічні примітиви, текстури, експорт у формат 3DS <http://www.anim8or.com>.

Навчальний матеріал:

- <http://www.anim8or.com/learn/manual/index.html>;
- <http://anim8or.far.ru/Anim8or/tutorial.html>.

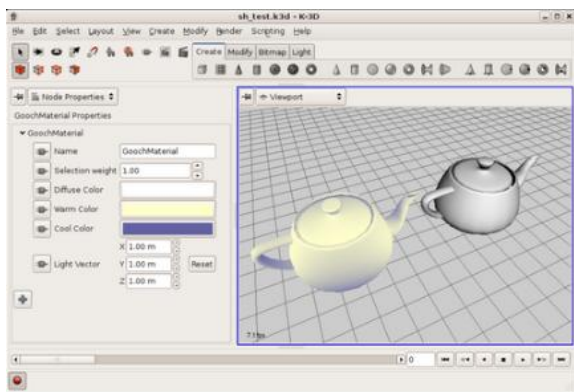

3D Crafter – безкоштовна версія програми для створення 3D-моделей і анімації. Раніше мала назву 3D Canvas.

Дозволяє використовувати технологію Drag & Drop (тягни-і-кидай), тому побудова тривимірних моделей, у тому числі і досить складних, не повинно викликати особливих труднощів навіть для початківців <http://amabilis.com>.

Навчальний матеріал:

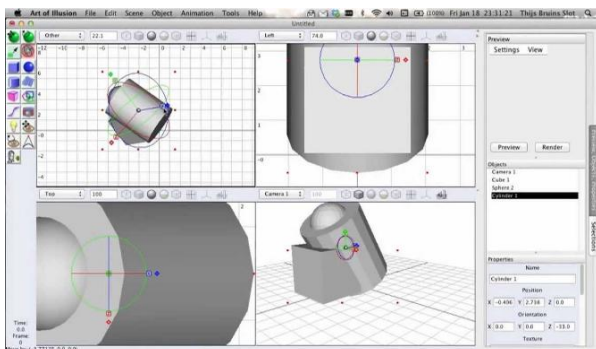
- <https://www.bestfree.ru/soft/graph/3d.php>
- https://www.youtube.com/watch?v=RD6aZtcJf8A&list=PLSwWlf267eLUWE1IW2yOA9WRxB_Q1P_9y

K-3D – повнофункціональний і потужний редактор для створення анімованих 3D моделей. Програма включає в себе багато шаблонів і моделей, а також може розширювати свої можливості моделювання за допомогою установки різних плагінів <http://www.k-3d.org>.

Навчальний матеріал:

- http://www.k-3d.org/wiki/Video_Tutorials;
- <https://sites.google.com/site/trehmernaagrafika/k-3d>.

ArtOfIllusion – програма для 3D-моделювання, текстурування, рейтрейсінгу, а також рендерингу статичних зображень або анімації <http://www.artofillusion.org>.

Навчальний матеріал:

- <http://www.artofillusion.org/documentation>;

mentation:

- <https://www.youtube.com/watch?v=RFiRH3f6GJw>;
- <http://blender3d.org.ua/forum/rendering/191.html>.

Окрім цього компанія Autodesk (американська транснаціональна корпорація, найбільший у світі постачальник програмного забезпечення для промислового і цивільного будівництва, машинобудування, ринку засобів інформації та розваг) надає безкоштовне програмне забезпечення (3ds Max, Maya, AutoCAD) та ліцензії на три роки для навчальних закладів <https://knowledge.autodesk.com/ru/customer-service/account-management/account-access/education-program>.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КЛЮЧОВИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

О.В. Татаренко,

методист науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Упровадження педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків є визначальним новим принципом **державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»**.

Випускник Нової української школи – це цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; новатор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя.

Новий зміст технологічної освіти, заснований на формуванні в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст предмета закладено наскрізні змістові лінії: **«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність»**.

Призначення наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань наближених до життя.

Результатом вивчення наскрізних змістових ліній є процес формування ключових компетентностей, які характеризуються доповненням учнівського досвіду з урахуванням їхніх природних нахилів та здібностей, професійних намірів, наявних готових знань з різних предметів.

Трудове навчання, крім зазначених вище, розв'язує внутрішньопредметні завдання, пов'язані з формуванням в учнів проектно-технологічної компетентності.

Провідним напрямом реалізації нового змісту трудового навчання, як підкреслено в Державному стандарті освітньої галузі «Технологія», є проектно-технологічна діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини від появи творчого задуму до реалізації готового проекту. Сучасний зміст трудового навчання розроблений на засадах проектно-технологічної системи, яка базується на гнучкій організації процесу навчання учнів, де пріоритет належить засобам активного навчання і сучасним педагогічним технологіям, а це, у свою чергу, вимагає розроблення відповідної методики, перегляду важливих питань проведення уроків трудового навчання.

Навчальна програма з трудового навчання для 5-9 класів розроблена відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 та Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409, відповідно до яких на вивчення трудового навчання в усіх загальноосвітніх навчальних закладах відводиться у 5-6 класах 2 години на тиждень, у 7-9 класах 1 година на тиждень.

Оновлена програма у порівнянні з попередньою:

- збільшує автономію вчителя та спонукає до праці;
- максимально враховує інтереси дітей та запити батьків;
- забезпечує рівність вибору виробів та технологій у класах, що не поділяються на групи;
- забезпечує освоєння технологій обробки матеріалів, які життєво необхідні;
- ставить орієнтир на цінність учнівських робіт.
- посилює роль проектної діяльності;
- передбачає освоєння графічної грамоти;
- дозволяє розвивати в шкільній майстерні нові технології та просувати нове оснащення;
- дає можливість відображати та розвивати техніки декоративно-ужиткового мистецтва притаманних як всій Україні так і її окремим регіонам.

Навчальний програмовий матеріал для засвоєння учнями, подано в таблиці 1.

Навчальний процес зорієнтований на кінцевий результат у вигляді очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів (Таблиця 1). Навчальний матеріал із згаданих вище наскрізних змістових ліній можна побачити, як виділений курсивом текст у цій колонці.

Таблиця 1

5 клас
(70 годин, 2 години на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів	Перелік основних технологій
Розділ I. Основи матеріалознавства та технології обробки		
<p>Учень знайомиться з правилами внутрішнього розпорядку навчальної майстерні та елементами технологічної діяльності.</p> <p><i>Визначає у співпраці з учителем та іншими учнями алгоритм взаємодії в майстерні.</i></p> <p>Знаннєвий компонент Знає етапи проектування. Розуміє сутність методу фантазування. Називає конструкційні матеріали необхідні для виготовлення запланованого виробу. Розрізняє та називає інструменти та пристосування для обробки конструкційних матеріалів. <i>Розуміє необхідність дотримання правил</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підставка під гарячий посуд з термостійкими з'єднаннями. 2. Підставка під горняк. 3. Кухонна дощечка. 4. Підставка для гаджета. 5. Органайзер для рукоділля. 6. Підставка для випалювача (паяльника). 7. Серветниця. 8. Гольниця. 9. Брелок. 10. М'яка пласка 	<ul style="list-style-type: none"> - Технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом. - Технологія обробки текстильних матеріалів машинним способом. - Технологія обробки деревинних матеріалів (ДВП, фанера). - Технологія обробки

Провідним завданням учителя є **реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів**. Шлях досягнення результатів визначає вчитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого вчителя.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів укладено у вигляді трьох складових компонентів: знаннєвого, діяльнісного, ціннісного. Вказані результати складають основу освітніх цілей у роботі вчителя, орієнтують його на запланований навчальний результат.

Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів – це навчальні і творчі проекти учнів, які можуть виконуватись будь-якою технологією з представлених у змісті програми, з відповідним доббором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється саме **на основі об'єктів проектної діяльності**, а не технологій, як це було передбачено попередніми програмами. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той же виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути **проект** (спроектований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5-6 класах учні опановують 6-10 проектів, у 7-8 класах від 4 до 6 проектів, у 9-му класі – 2 проекти.

Вікові особливості учнів 5-6 та 7-8 класів мало відрізняються між собою, тому в цих класах перелік технологій та орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів однакові.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання відбувається окремо, тобто **клас поділяється на групи хлопців і дівчат**. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128, відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, то вчитель одночасно планує проектування та виготовлення одного виробу за допомогою різних основних та додаткових технологій.

Кількість годин на опанування проекту **вчитель визначає самостійно** залежності від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються. При цьому одна й та ж технологія може використовуватися **як основна** не більше 2-х разів в одному класі.

Практичний результат учнівського проекту має бути:

- 1) особистісно ціннісним;
- 2) корисним для сім'ї, родини, класу, школи, громади;
- 3) соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Процес роботи над всіма проектами в кожному класі (міні-маркетингові дослідження, зображення виробів: малюнок, ескіз, кресленик, схема),

технологічні особливості їх виготовлення тощо мають обов'язково відображатися в робочих зошитах учнів, а самі роботи після завершення використовуватися за призначенням.

Проект у 9-му класі виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок набутих учнями в попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації роботи пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, виконання раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо.

У процесі проектування учні 9 класу мають виконати необхідні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), необхідні для виготовлення виробу, що проектується. За потреби до готових креслеників або інших зображень учні вносять необхідні зміни. З цією метою вчитель має актуалізувати раніше засвоєні знання та уміння з **основ графічної грамоти** та передбачити необхідну кількість годин на опанування відповідного матеріалу.

В оновленій програмі вилучено операції, які не відповідають сучасним тенденціям розвитку сучасних технологій або є шкідливими для дітей, як-от: рубання металу зубилом, лакування виробу тощо.

Кожен об'єкт праці повинен бути представлений у системі: назва, основна технологія, допоміжні технології, перелік матеріалів з розмірами, графіка (шаблони, ескізи, креслення, малюнки), послідовність виготовлення, перелік можливих творчих змін (конструкція, оздоблення), безпека праці. При наявності ПК, доповнюються майстер-класами.

Технології укладено у вигляді переліку процесів обробки різних матеріалів, з якого учитель спільно з учнями обирають найбільш доцільні для виготовлення проектного виробу.

У переліку технологій обробки матеріалів зазначено технологію, а вчитель самостійно обирає матеріал (лозоплетіння, соломоплетіння, бісероплетіння) чи обирає один з видів (віяння гачком, в'язання спицями):

- технологія виготовлення аплікації (об'ємної аплікації, аплікації з природних матеріалів);
- технологія плетіння (із паперових трубочок, із соломи, стрічок, ниток тощо);
- технологія виготовлення виробів із бісеру(плетених із бісеру; із бісеру на дротяній основі);
- технологія ліплення з пластичних матеріалів (полімерна глина; солоне тісто);
- технологія оздоблення різьбленням (геометричним різьбленням; об'ємним різьбленням);
- технологія виготовлення в'язаних виробів (гачком; спицями);
- технологія виготовлення штучних квітів (папір, тканина, шкіра, фоаміран тощо).

Особливості вибору технологій:

- для одного проекту може обиратися одна основна технологія із переліку для кожного класу;
- для одного проекту може обиратися одна основна і додаткова технологія. Додаткова технологія чи техніка може виходити за межі зазначеного переліку (декупаж, розпис, контурне різьблення тощо);
- для змішаних класів можна обирати дві основні технології. Наприклад, у 5 класі – обираємо проект брелок, для хлопчиків «Технологія ажурного випилювання», а для дівчаток «Технологія виготовлення виробів з бісеру».

При відборі додаткової технології чи техніки, яка виходить за межі переліку для даного класу, враховуються такі вимоги:

- не повинна створювати будь-яку загрозу здоров'ю учня;
- повинна мати навчальну цінність – при її вивченні в учня мають з'являтися нові знання, уміння, цінності;
- має відповідати віковим особливостям, бути доступною для засвоєння учнями, та відповідати цілям і завданням проекту.

Планування навчального процесу здійснюється у кілька етапів та за певною послідовністю.

Орієнтовний алгоритм роботи вчителя складається з таких послідовних кроків:

- *Крок 1.* Обрати разом з учнями види об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів (проектів) та визначити їх кількість.
- *Крок 2.* Обрати основні технології та додаткові технології за потреби для проектування та виготовлення кожного обраного виробу.
- *Крок 3.* Спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.
- *Крок 4.* Визначити орієнтовну кількість годин на кожен проект.
- *Крок 5.* Спланувати теми та зміст уроків з технології побутової діяльності та самообслуговування.
- *Крок 6.* Сформулювати теми та зміст уроків з проектування й виготовлення кожного об'єкту проектно-технологічної діяльності учнів.

Така робота спрямована на формування суб'єктної (активної та інтерактивної) позиції учня в навчальному процесі, коли він у співпраці з вчителем та однокласниками бере участь у конструюванні власної освітньої траєкторії.

Провідним засобом такої діяльності учня виступає метод проектів.

Терещук А.І., зазначав, що оновлена програма дає максимум можливостей для реалізації методу проектів. Це перше. Проектування дозволяє реалізувати і діяльнісний підхід і всі інші.

По-друге, говорити про проектування без шкільної практики, це те саме, що навчати майбутнього пілота аеробуса лише на теоретичних лекціях – без практики, і сподіватись що він буде літати..

Метод проектів - це практика. Щоб його дослідити, треба бути на цій практиці. Щоб про нього вести мову – треба бути практиком проектування.

У процесі проектної діяльності під дослідженням розуміють визначення форми виробу, компоновання його частин, кольорове рішення або його декоративне оформлення тощо. Для цього **основними методами проектування** у 5 класі слід вважати метод фантазування, у 6-му – метод біоформ, у 7-му – метод фокальних об'єктів, у 8-му класі – елементи комбінаторики, у 9-му класі – елементи біоніки. Учитель може долучити учнів до засвоєння й інших методів колективного творчого пошуку, таких як: мозковий штурм, конференції ідей, елементів синектики та інших.

Під дослідженням і добором матеріалів слід розуміти таку діяльність учнів, яка спрямована на самостійне ознайомлення з різними варіантами виконання виробу з інших матеріалів.

У ході вище описаної практичної, проектної діяльності учень доповнює власний досвід техніко-технологічними і проектними знаннями, уміннями, навичками, на основі чого в нього формується комплекс власних суджень, цінностей, ставлень, який слід розуміти як **проектно-технологічну компетентність**.

Вивчення теоретичного матеріалу, технічних понять, а також формування відповідних умінь і навичок відбувається в послідовності, визначеній на власний розсуд учителя, з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей учнів, відповідно до очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів та обраних технологій.

Учитель самостійно формує теми, необхідні для засвоєння учнями, згідно обраних об'єктів проектування для їх виготовлення, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин для вивчення ними відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія учителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Для зручності планування навчального процесу необхідно скласти матрицю (Таблиця 2). Для її компоновання виконуються перші п'ять кроків алгоритму (Таблиця 2.1).

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності та самообслуговування». Цей розділ вивчається як окремі маленькі проекти, які не входять до передбаченої кількості проектів, вивчаються в будь-який час, не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення виконання проекту; перед закінченням чи на початку четверті, семестру, навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, невідповідні до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу. На їх опанування відводиться 1-2 години на проект.

Таблиця 2

Проект 1	Проект 2	Проект 3	Проект 4	Проект 5	Проект 6	Міні-проект
Основна технологія	Основна технологія Додаткова технологія	Основна технологія	Основна технологія Додаткова технологія	Основна технологія	Основна технологія Додаткова технологія	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів
12 год.	10 год.	8 год.	12 год.	10 год.	12 год.	4 год.

Декілька годин бажано залишити для резерву. У цьому випадку зарезервовано 2 години.

Таблиця 2.1

Проект 1 Статична іграшка	Проект 2 Панно, картина	Проект 3 Ялинкова прикраса	Проект 4 Рамка для фото	Проект 5 Підставка для гаджета	Проект 6 Декоративні квіти	Міні-проект Сервірування столу
Технологія 1 Технологія обробки деревинних матеріалів (ДВП, фанера)	Технологія 1 Технологія обробки деревинних матеріалів (ДВП, фанера) Додаткова Технологія ниткографії	Технологія 2 Технологія ажурного випилювання	Технологія 2 Технологія ажурного випилювання	Технологія 3 Технологія обробки деревини Додаткова Техніка декупажу	Технологія 4 Технологія обробки дроту Додаткова Техніка «ганутель»	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів						
12 год.	10 год.	8 год.	12 год.	10 год.	12 год.	4 год.

На виготовлення проектів планується 64 години, на технологію побутової діяльності – 4 години, резерв часу – 2 години.

Після складання матриці очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів трансформуємо в теми уроків (Таблиця 3) відповідно до шостого кроку алгоритму дій. При цьому слід зазначити, що тема уроку не копія очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, а трансформація. Тема уроку **не починається з дієслова** і повинна відображати зміст (процес).

Таблиця 3

Очікування в навчальній програмі	Формулювання теми
Учень знайомиться з правилами внутрішнього розпорядку навчальної майстерні та елементами технологічної діяльності. <i>Визначає у співпраці з вчителем та іншими учнями алгоритм взаємодії в майстерні.</i>	Вступ. Правила безпеки та поведінки у шкільній майстерні.
Знає етапи проектування.	Поняття про проектування. Етапи проектування.
Називає конструкційні матеріали необхідні для виготовлення запланованого виробу.	Фанера як конструкційний матеріал. Виготовлення та властивості фанери.

Таблиця 4

Зразок орієнтовного календарно-тематичного плану
Планування 5 клас

№ уроку	Дата	Тема	Домашнє завдання	Примітка
1-2		Вступ. Правила безпеки та поведінки в шкільній майстерні. Етапи проектування.		
3-4		Деревинні матеріали. Їх види та властивості.		

На думку Дятленка С.М., сповна скористатися можливостями оновленої програми може лише працюючий, творчий вчитель. У всіх є шанс почати працювати по новому, для учня.

Новий зміст і структура трудового навчання в 5-9-х класах вимагає певного переосмислення організації та методики занять стосовно проектно-технологічного підходу. Традиційні спарені уроки трудового навчання, розраховані на 90 хвилин, у 7-9-х класах на урок 45 хвилин. У частини вчителів трудового навчання виникає запитання: як за 45 хвилин встигнути виконати обсяг запланованих очікуваних результатів?

По-перше, необхідно відійти від традиційного комбінованого типу уроку, застосовуючи різні типи уроків, по-друге, перейти до максимального використання активних і інтерактивних технологій, які дають можливість інтенсифікувати процес трудового навчання.

Ступінь інтенсивності навчальної праці залежить від корисного використання кожної хвилини уроку й інших форм занять, майстерності вчителя, підготовки учнів, організованості учнівського колективу, наявності необхідного устаткування й раціонального підбору технологій обробки матеріалів.

Особливу увагу під час роботи в навчальній майстерні на кожному уроці слід звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Вивчення предмета в новому навчальному році для учнів 10-11 класів буде здійснюватись за тими ж навчальними планами та програмами, що і в попередні роки («Технології», авт. А.І. Терещук та інші). Програма схвалена

комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (протокол від 01.06.2010 р. №3, лист від 29.06.2010 р. № 1.4/18 – Г – 339).

Додаткову інформацію щодо переліку рекомендованих програм, організації трудового навчання, його методичного забезпечення можна отримати на сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та у фаховому журналі «Трудова підготовка в закладах освіти».

У загальноосвітніх навчальних закладах, у яких виникли труднощі з викладанням трудового навчання, пов'язані з повною відсутністю належного навчального обладнання, заняття слід проводити на базі професійно-технічних училищ, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, навчальних майстерень інших загальноосвітніх навчальних закладів, де це доцільно. У такому випадку уроки проводить учитель того навчального закладу, на базі якого проходять заняття. При цьому потрібно забезпечити безпечне пересування учнів до місця проведення занять і у зворотному напрямі.

Учитель має постійно пам'ятати, що ефективність окремих занять і виконання програми в цілому забезпечується високим рівнем підготовки кожного уроку, систематичною роботою з методичною літературою.

До нового навчального року підручники оновлюватися не будуть. Учитель може використовувати будь-який підручник з наявних для підготовки до занять чи на уроках. Наприклад, для виконання проекту у 8 класі обрано технологію виготовлення в'язаних виробів, а підручник можемо використовувати 9 класу, у якому розкрито суть цієї технології.

На сьогодні під технологією навчання розуміють таку організацію процесу навчання, що передбачає систему дій та взаємодії учнів і вчителя, які підпорядковані алгоритму. Істотною ознакою технологічного навчання є те, що вона описує діяльність не лише вчителя, а в першу чергу, учнів, які працюють за певним алгоритмом дій чи методів і в результаті досягають визначених результатів. Учителеві необхідно домогтися активної участі всіх учнів під час роботи над проектами та бути консультантом, спостерігаючи і коригуючи діяльність вихованців.

Учитель Нової школи повинен бути не стільки джерелом знань для учня, як учителем-методистом. Він повинен навчити вчитися, допомогти, підтримати, бути організатором/тьютором, учителем, який уміє навчати застосовуючи сучасні педагогічні технології з використанням ІКТ, а не контролювати учня з приводу виконання програми.

Матеріали для вчителів трудового навчання можна знайти на сайті КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» <http://koippo.kr.ua/> та на сайті науково-методичної лабораторії інформаційно-технологічної освіти <http://lito.kr.ua/>.

Література та джерела

1. Боринець Н.І. Творчий проект. Обслуговуючі та технічні види праці. 7 клас // Трудове навчання. – 2008. - № 2. – С. 23 – 33.
2. Боринець Н.І., Ходзицька І.Ю. Робочий зошит для вчителя трудового навчання (обслуговуючі види праці). 7 клас / Н.І. Боринець, І.Ю. Ходзицька. – К.: Сакцент, 2003. – 128 с.
3. Боринець Н.І., Ходзицька І.Ю. Робочий зошит для вчителя трудового навчання (технічні види праці). 7 клас / Н.І. Боринець, І.Ю. Ходзицька. – К.: Сакцент, 2003. – 112 с.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2012. - № 2-3. – С. 2-9.
5. Коберник О. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України (проект) / О. Коберник, В. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 6. – С. 3-8.
6. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика: [монографія] / За заг. ред. М.О. Коберніка. – К.: Науковий світ, 2003.
7. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
8. Пехота О.М. Освітні технології / О.М. Пехота. – К.: А.С.К., 2002.
9. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея / В. І. Садкіна. – Х.: Основа, 2009. – 88 с.
10. Терещук А. І. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій: [метод. посіб. для вчителів, навч. прогр., варіат. модулі] / А.І. Терещук, С.М. Дятленко. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 128 с.
11. Трудове навчання. Навчальна програма для загальноосвіт. навч. закладів. 5-9 класи. – К.: Літера ЛТД, 2013. – 288 с.
12. Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
13. Сайт освіта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/>.

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ
НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» ТА
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ПРОЕКТІВ
У 2017-2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

Т.П. Желєзнова,

*завідувач науково-методичної лабораторії основ здоров'я, безпеки
життєдіяльності та охорони праці комунального закладу «Кіровоградський
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»;*

С.Л. Барсукова,

*методист науково-методичної лабораторії основ здоров'я, безпеки
життєдіяльності та охорони праці комунального закладу «Кіровоградський
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

Школа має стати противагою суспільству, яке молиться на технології та проповідує суцільне споживання. Її завдання допомогти дітям усвідомити сенс життя. Школа має стати адвокатом дітей за всього розмаїття і складності їхніх характерів. Педагогіка покликана вказувати дітям шляхи, ставши на які, вони навчатися бути відповідальними, розвинути у собі самостійність і незалежність.

Ми всі хочемо, щоб наші діти уміли любити, творити, бути добрими. Ми хочемо, щоб у них вистачало мужності розв'язувати проблеми, які стоять перед нашою планетою, і щоб вони відчували свою належність не лише до власного народу, а й до багатомільярдного населення усієї нашої Землі.

Клаус В. ФОПЕЛЬ

У більшості країн, передусім розвинених, модернізація системи освіти відбувається одночасно за двома напрямками. Перший умовно можна назвати інформатизацією, другий – гуманізацією освіти.

Особливо вагоме значення нині надається процесам інформатизації. Держава багато робить для реалізації окресленого вище напрямку, хоча справа ця складна і недешева. Проте поряд із численними вигодами – необмеженим доступом до інформації, інтенсифікацією процесу навчання, можливістю дистанційної освіти – робота з комп'ютером забирає час, відведений для живого спілкування вчителя з дітьми та дітей між собою. Крім того, Інтернет не має цензури, і учні отримують доступ до будь-якої інформації, у тому числі і тієї, яка може зашкодити морально незрілій особистості.

Саме тому паралельно з інформатизацією в освіті запроваджуються педагогічні технології розвитку соціально-психологічних компетентностей (життєвих навичок) учнів. Їх мета – поліпшення соціальної адаптації дітей та підвищення їхньої стійкості в сучасному світі.

Це завдання є особливо актуальним для України, адже значна кількість родин із дітьми, які мешкали на тимчасово окупованих територіях, стала внутрішніми переселенцями

В Україні освіта на засадах життєвих навичок запроваджується переважним чином через предмет «Основи здоров'я» та здоров'язбережувальні превентивні проекти і програми, серед яких, зокрема, такі:

- навчальна програма курсу «Шкільна програма з профілактики вживання тютюну, алкоголю і наркотиків (ХОУП)» (1-4 класи);

- програма навчального курсу для загальноосвітніх навчальних закладів «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» («Захисти себе від ВІЛ») (10-11 класи);

- інтегрований превентивний проект «FAIR PLAY - Чесна гра» (5-11 класи);

- превентивний проект «Маршрут безпеки» (The Join-in-Circuit) (9-11 класи).

Починаючи з 2017-2018 навчального року, до вказаного вище переліку додається проект «Вчимося жити разом», який буде впроваджуватися в закладах освіти всіх регіонів України серед учнівської молоді з 1 по 11 клас через предмет «Основи здоров'я» та виховні години.

Слід підкреслити, що предмет «Основи здоров'я» та здоров'язбережувальні превентивні проекти і програми мають на меті навчання дітей і підлітків життєвих навичок (психосоціальних компетентностей), які сприяють соціальній злагодженості, полегшенню адаптації до нових життєвих обставин, відновленню психологічної рівноваги, розбудові здорових стосунків тощо. Прикладом таких життєвих навичок є позитивна самооцінка, ефективне спілкування, співчуття, попередження та розв'язування конфліктів, протистояння негативним соціальним впливам, самоконтроль, керування стресами, мотивації успіху, аналіз проблем і прийняття виважених рішень, критичне і творче мислення, активна громадська позиція тощо.

Зазначимо, що на формування саме цих компетентностей спрямовано зміст освіти проекту «Нова Українська Школа».

Як показали моніторингові дослідження, завдяки викладанню предмета та впровадженню здоров'язбережувальних превентивних проектів і програм можна досягнути позитивних результатів, а саме є можливість:

- *подарувати учням особливий час і місце в школі.* Так, запрошуючи дітей сісти в коло і обмінятися думками, ми наслідуюмо давні традиції, що існують у багатьох культурах світу – організовувати своєрідне коло, де кожен має змогу висловитися з приводу будь-якої події чи проблеми і вислухати думки інших;

- *допомогти дітям відчувати єднання з групою,* оскільки багатьом із них важко зосередитися на навчанні, якщо вони почуваються самотніми;

- *дати дітям «точку опори»,* допомагаючи усвідомити цінності й пріоритети, наставляючи на правильний шлях, ми вчимо їх уникати невиправданих ризиків і створених ними самими проблем;

- навчити дітей приймати рішення і діяти з позицій здорового глузду, розвиваючи в учнів навички критичного мислення, ми вчимо їх усебічно аналізувати ситуації, зважувати альтернативи, робити вибір і брати на себе відповідальність за його наслідки;

- навчити дітей протистояти соціальному тиску, тренуючи навички відмови, ми вчимо їх протидіяти маніпуляціям, підвищуємо їхню стійкість до пропозицій, які можуть спричинити проблеми;

- навчити дітей долати стреси, говорячи про те, що в умовах інтенсивного навчального процесу важливо уміти розподіляти час, відпочивати і розслаблятися душею і тілом;

- показати дітям, як можна жити у світі без насилля, навчаючи учнів спілкуватися і розуміти одне одного, ми допомагаємо їм набути досвіду мирного розв'язання конфліктів і пошуку компромісів. Ми здатні пробудити в дітей інтерес до того, що відчувають і як думають інші люди, розвинути в них толерантність і співчуття;

- вселити в дітей надію. Розвиваючи в них навички самооцінки, ми найбільше допомагаємо дітям, які змушені дорослішати у складних життєвих обставинах. Переконаючи, що їхня доля в їхніх руках, ми захищаємо дітей від негативного впливу оточення, яке, можливо, щодня нагадує про відсутність життєвих перспектив.

Усі ці завдання можуть здаватися надто складними для школи, яку дехто сприймає лише як місце, де учні здобувають знання. Однак сучасний випускник має бути не лише освіченою, а й добре вихованою, гармонійно розвиненою та стійкою особистістю, яка знає, чого хоче в житті і як цього досягти. І починати реалізовувати ці завдання потрібно з перших днів навчання дитини у школі, зокрема через предмет «Основи здоров'я», програму якого побудовано за концентричним принципом. У кожному класі зміст і обсяг пропонованої учням інформації, організація її засвоєння змінюються відповідно до зростаючих пізнавальних і психологічних особливостей учнів. За умови дотримання державних вимог до результатів навчання послідовність і кількість годин на ці складові в підручниках і календарних планах можуть змінюватися відповідно до авторського викладу, робочого плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, у яких відбувається навчально-виховний процес (наближення епідемій, стихійне лихо, інфекційні хвороби тощо).

Нагадуємо, що у 2017-2018 навчальному році вивчення предмета «Основи здоров'я» буде здійснюватися з 1 по 9 клас по 1 годині на тиждень згідно з Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 10.06.2011 р. № 572 та від 03.04.2012 р. № 409 (зі змінами від 29.05.2014 р. № 664).

У спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов на вивчення предмета «Основи здоров'я» у 5-7 класах передбачено 1 годину на тиждень, 8-9 класах – 0,5 години на тиждень.

Навчання у ЗНЗ здійснюється за такими програмами (<http://old.mon.gov.ua>):

- 1-4 класи: Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: « Початкова школа», 2011 р. (автори: Бойченко Т. Є., Воронцова Т.В., Гнатюк О.В., Гозак С.В., Москаленко О. Л., Савченко В.А.);

- 5-9 класи: Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013 р. (автори: Бойченко Т.Є. та ін.);

- Програми для навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах спеціальних навчальних закладів (спеціальних класів у ЗНЗ), інклюзивного навчання за індивідуальною формою у ЗНЗ (http://doshkilla.blogspot.com/2013/06/blog-post_5.html);

- 1-4 класи: Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку) // Лист Міністерства освіти і науки України від 16.05.2006 р. № 1/11-1986. – К.: Видавництво «Неопалима купина», 2006 р.;

- 5-9 класи: Програми та рекомендації до розподілу програмного матеріалу загальноосвітніх навчальних закладів для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції. Основи здоров'я // Лист Міністерства освіти і науки України від 08.09.2009 р. № 1/11-7407.

Особливістю викладання предмета *в початковій школі* та впровадження здоров'язбережувальних превентивних проектів і програм є їхня практична спрямованість. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності. Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу в процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів.

Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання в русі тощо. Діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 1-2 класах - це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4 класах – групова, командна робота.

На уроках учитель також може організувати бесіди, дискусії за змістом мультфільмів, читання літературних текстів, публікацій у дитячій періодиці, ситуацій, що висвітлюють у новинах, тощо, а також колективні творчі справи, навчальні проекти, зустрічі з фахівцями державних установ, екскурсії тощо.

Водночас з метою формування і перевірки предметних компетентностей учитель має брати за основу систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями способів навчально-пізнавальної діяльності, знань, умінь і навичок для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях. На відміну від тестової форми, у такому форматі організації роботи учень матиме змогу здійснювати різноманітні мисленнєві операції, розкривати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати, зіставляти пропоновану ситуацію і робити висновок, а не механічно обирати один із варіантів відповіді.

Результатом навчання *в основній школі* має бути розвиток здоров'язбережувальних компетенцій учнів, а саме: збільшення обсягу знань щодо збереження життя та зміцнення здоров'я; поглиблення навичок та умінь (зокрема прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій і стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина); усвідомлення учнями необхідності відповідати за своє життя і здоров'я.

Під час планування вивчення основ здоров'я учнями 5-9 класів учителю необхідно керуватися насамперед принципами наступності, перспективності, активності й емоційності.

Ефективність навчання залежить від багатьох факторів, провідним із яких є якісна підготовка вчителів. Для досягнення максимальної ефективності учителю необхідно ознайомитися з сучасною концепцією здоров'я, безпеки і розвитку, принципами навчання на засадах розвитку життєвих навичок; оволодіти сучасними педагогічними методиками, передусім інтерактивними (тренінговими) формами групової роботи; користуватися якісними навчально-методичні матеріалами і перевіреними джерелами додаткової інформації; бути відданим справі навчання дітей здоров'ю, розуміти і визнавати актуальні потреби, інтереси і вікові можливості учнів; знати, як забезпечити підтримку батьків і колег.

Засоби реалізації змісту предмета «Основи здоров'я» спрямовують діяльність учня на розвиток його активності у засвоєнні істин здорового способу життя на *розвиток* продуктивного і творчого мислення. З цією метою доцільно використовувати в навчально-виховному процесі завдання, що різняться за характером пізнавальної діяльності учнів (рецептивні, репродуктивні, творчі) та враховують навчальні й розвивальні цілі (на усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань та умінь за зразком, творче використання набутих знань, формування емоційно-ціннісного ставлення).

Постійної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю у процесі виконання завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальних компетенцій дітей. Програмою передбачена обов'язкова участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені у програмі *).

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на всіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетентностей. Особливістю оцінювання здоров'язбережувальної діяльності дитини є відзначення як позитивного навіть мінімального досягнення в школі, удома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця вчителя з батьківською громадою. Партнерство школи і батьківської громади щодо здоров'язбереження дітей уможлиблює:

- участь батьків у навчанні і вихованні дітей в умовах школи;
- спільну відповідальність за навчально-виховний процес;

- підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності членів сім'ї;
- участь батьківської громади у прийнятті рішень щодо здоров'я дітей, підвищення значимості громади в управлінні життям суспільства;
- поліпшення здоров'язбережувального середовища школи.

Слід зауважити, що згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 02.08.2012 р. № 882 «Про використання навчальної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах» в організації навчально-виховного процесу загальноосвітнім навчальним закладам дозволено використовувати лише ті навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України або схвалені відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти.

Зміст, структура, методичний апарат підручників для 9 класу підпорядковані загальній меті предмета – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів.

У 2017-2018 навчальному році в навчальному процесі за новою програмою треба використовувати підручники для 9 класу, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти та науки України» (<http://www.imzo.gov.ua>):

«Основи здоров'я», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори: Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В.);

«Основи здоров'я», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори: Гущина Н.І., Василенко С.В., Колотій Л.П.);

«Основи здоров'я», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автор Поліщук Н.М.);

«Основи здоров'я», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори: Бойченко Т.Є., Василяшко І.П., Гурська О.К., Польова Н.Б. та інші);

«Основи здоров'я», підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автор Тагліна О.В.).

Рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу з 1 по 11 клас, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність шкільної превентивної освіти.

Для проведення факультативних занять у загальноосвітніх навчальних закладах доцільно користуватися програмами та навчально-методичною літературою, які схвалені Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема, це:

- навчальна програма курсу «Шкільна програма з профілактики вживання тютюну, алкоголю і наркотиків (ХОУП)» (1-4 класи);

- програма з розвитку соціальних навичок учнів початкової школи в курсі «Основи здоров'я» «Вчимося жити разом»;

- програма навчального курсу для загальноосвітніх навчальних закладів «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» («Захисти себе від ВІЛ») (10-11 класи);

- інтегрований превентивний проект «FAIR PLAY - Чесна гра» (5-11 класи);

- превентивний проект «Маршрут безпеки» (The Join-in-Circuit) (9-11 класи);

- програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи в курсі «Основи здоров'я» «Вчимося жити разом».

Більш детально зупинимося на проекті «Вчимося жити разом», який буде впроваджуватися з 2017-2018 навчального року в закладах освіти всіх регіонів України, у тому числі і в Кіровоградській області.

Цей проект має на меті навчання дітей і підлітків життєвих навичок (психосоціальних компетентностей), які сприяють соціальній злагодженості, полегшенню адаптації до нових життєвих обставин, відновленню психологічної рівноваги, розбудові здорових стосунків тощо. Прикладом таких життєвих навичок є позитивна самооцінка, ефективне спілкування, співчуття, попередження та розв'язування конфліктів, протистояння негативним соціальним впливам, самоконтроль, керування стресами, мотивації успіху, аналіз проблем і прийняття виважених рішень, критичне і творче мислення, активна громадська позиція тощо.

Зазначимо, що на формування саме цих компетентностей спрямовано зміст освіти проекту «Нова Українська Школа».

У рамках упровадження проекту «Вчимося жити разом», зокрема, передбачено:

- удосконалення навчально-методичних матеріалів для вчителів та учнів;
- розробку і

впровадження інноваційних он-лайн курсів для масової підготовки вчителів з методики викладання курсів на засадах компетентнісного підходу;

- підготовку фахівців початкової, основної та старшої школи для обласних інституцій післядипломної педагогічної освіти;

- моніторинг процесу впровадження та оцінку впливу проекту на знання, цінності, ставлення, уміння, поведінку учнів.

Проект «Вчимося жити разом» упроваджується за ініціативи Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, має повне ресурсне забезпечення <http://autta.org.ua/ua/resources/learning-to-live-together/>, а також статистично доведена ефективність впливу на знання, ставлення, уміння та поведінкові практики учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Ефективність проекту визначалась шляхом проведення он-лайн опитування за процедурою «До» та «Після». В он-лайн опитуванні взяли участь понад 60 тисяч учнів та 3 тисячі вчителів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Запорізької та Харківської областей. Детальніше з результатами оцінки ефективності проекту за 42 індикаторами можна ознайомитися за посиланням: <http://autta.org.ua/ua/Advocacy/>.

Поширення проекту «Вчимося жити разом» буде здійснюватися шляхом його інтеграції в програми післядипломної підготовки вчителів основ здоров'я та педагогів-тренерів і навчання учнів.

Звертаємо увагу, що з метою підвищення якості та результативності роботи вчителів основ здоров'я і педагогів-тренерів загальноосвітніх навчальних закладів Кіровоградської області на сайті лабораторії основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та охорони праці розміщено матеріали з питань організації навчального процесу (<http://ozbjop.ucoz.ua/>):

- методичні рекомендації щодо викладання предмета «Основи здоров'я»;
- критерії оцінювання з предмета та факультативних курсів;
- вимоги щодо ведення класних журналів (початкова, основна та старша школа);
- орієнтовні календарно-тематичні планування за новою програмою для 1-9 класів за новою програмою;
- інструктивно-методичні матеріали щодо впровадження здоров'язбережувальних превентивних проєктів та програм: технологічна карта впровадження, навчально-тематичний план, матеріали для проведення тренінгів, принципи та методи навчання, процедури оцінювання знань і вмінь учнів (анкетування, творчі звіти, комп'ютерні презентації, проєкти, відгуки), звітна документація тощо.

Література та джерела

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та інші. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (початкова школа). - К.: Видавництво «Алатон», 2016. – 232 с.
2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та інші. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). - К.: Видавництво «Алатон», 2016. – 376 с.
3. Інформаційно-освітній сайт «Взрослеєм вместе!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sexualeducation.org.ua/>.
4. Публікації МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aidsalliance.org.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ua/library/index.htm>.
5. Інформаційно-освітні матеріали (ІОМ) з питань ВІЛ/СНІДу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aidsfiles.net.ua/>.
6. Бібліотека Всеукраїнської Мережі ЛЖВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.network.org.ua/books/library-method/>.
7. Портал превентивної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://autta.org.ua/>.

ФІЗИЧНЕ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

М.Г. Коробов,

*завідувач науково-методичної лабораторії фізичної культури, спорту і захисту
Вітчизни комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Побудова і розвиток держави неможлива без патріотичного виховання її громадян. Тому на сучасному етапі в Україні патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Становлення України як незалежної держави супроводжується складними соціально-економічними, морально-етичними, екологічними та іншими проблемами, які призвели до погіршення фізичного, психічного та матеріального стану переважної більшості населення.

Сьогодні як ніколи раніше фізична культура і виховання підростаючого покоління повинні бути орієнтованими на забезпечення їх здорового майбутнього. Саме тому актуальним постає раціональна організація педагогічного процесу викладання фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах.

Одним із важливих завдань сучасної школи є виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів.

Реалізація цих завдань має вирішуватися за напрямками:

❖ створення в навчальному закладі безпечних та нешкідливих умов навчання, режиму роботи, умов для фізичного розвитку й зміцнення здоров'я, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя дітей та учнівської молоді;

❖ організація оптимального рухового режиму: уроки фізичної культури, фізкультурно-оздоровчі заняття, заняття у фізкультурних гуртках і спортивних секціях, групах загальної фізичної підготовки, групах лікувальної фізичної культури, спортивних школах, клубах за інтересами;

❖ стимулювання до самостійних фізичних вправ та до виконання домашніх завдань з фізичної культури.

Важливо дотримуватись вимог щодо проведення фізкультурних хвилинок під час уроків, які потребують підвищеної уваги та значного інтелектуального напруження. Звісно, це не має прямого впливу на процес фізичного розвитку, але дозволяє «перезавантажити» увагу учнів, зняти зайве навантаження,

підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу, сприяючи збереженню здоров'я дітей.

Для залучення учнів до занять у спортивних гуртках, секціях, як однієї з форм рухової активності, доцільно співпрацювати з дитячо-юнацькими спортивними школами, представляючи їм на пільгових умовах базу для проведення занять, у свою чергу маючи можливість використовувати їх обладнання для проведення уроків фізичної культури, а також запрошувати представників дитячих юнацьких спортивних шкіл на батьківські збори. Під час проведення спортивно-масових заходів бажано проводити показові виступи вихованців спортивних гуртків, секцій для ознайомлення дітей з видами спорту, які культивуються на базі дитячих юнацьких спортивних шкіл.

Усі внутрішні змагання є частиною загального плану роботи навчального закладу і проводяться відповідно до календарного плану спортивно-масових заходів, затвердженого директором.

Змагання мають проводитись організовано та урочисто, за участю педагогічного колективу, батьків і громадськості. При цьому особливу увагу необхідно приділити питанням безпеки та попередження травматизму дітей, обов'язкового лікарського контролю. Спортивно-масові заходи, які проводяться за участю дітей та учнівської молоді установами і організаціями, що не належать до системи освіти, мають бути узгоджені з управліннями (департаментами) освіти і науки держадміністрацій та проводитись у позаурочний час.

Одним з прикладів гармонійного поєднання урочної та позакласної роботи може бути досвід роботи Лизня В.М., учителя фізичної культури Мар'янівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Маловисківської районної ради Кіровоградської області.

Тема досвіду «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу з фізичної культури на основі інноваційних технологій навчання».

Досвід вивчався науково-методичною лабораторією фізичної культури, спорту і захисту Вітчизни КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» та схвалений вченою радою інституту.

Інноваційна педагогічна діяльність Віктора Михайловича Лизня спрямована на вдосконалення форми підготовки і проведення уроку вчителем (спеціальне обладнання, технічні засоби навчання, технології і ресурси Інтернету, нестандартні пристрої тощо).

Досвід відображає надбання багаторічного творчого пошуку вчителем оптимальних шляхів досягнення найкращих результатів у засвоєнні учнями навчального матеріалу з фізичної культури. Педагог постійно урізноманітнює методи й прийоми проведення уроків, використовує інтерактивні форми роботи з учнями, виготовляє нестандартне спортивне обладнання.

Методологічна основа досвіду базується на сучасних концепціях становлення та розвитку особистості, зокрема концептуальних положеннях сучасної педагогічної науки про сутність і значення фізичного виховання у всебічному розвитку особистості. Теоретичним підґрунтям стали праці

М. Амосова, Г. Апанасенка, Л. Волкова, О. Дубогай, Т. Круцевич, Б. Шияна та ін.

Інноваційність досвіду:

❖ запровадження ігрових і навчальних завдань на основі авторських розробок, у процесі яких учень має можливість виконувати певні вправи більшу кількість разів;

❖ використання власних пристроїв в основній частині уроку як елементів активного відпочинку після найбільш інтенсивних навантажень.

Лизнем В.М. успішно використовуються нестандартні рухливі ігри для розвитку витривалості, швидкості, сили, спритності тощо.

Більшість уроків фізичної культури Лизень В.М. проводить на свіжому повітрі, що сприяє зміцненню здоров'я та загартуванню організму дітей.

Лизень В.М. працює творчо, постійно знаходить нові підходи та елементи інноваційних технологій для підвищення ефективності уроків та мотивації учнів.

Модернізувати урок фізичної культури, посилити мотивацію школярів до активності під час навчального процесу допомагає Віктору Михайловичу використання різних пристроїв: сигналізатора під час виконання учнями вправ із згинання рук, застосування електроподавача тенісних м'ячиків, приладу для обліку кількості пройденої дистанції, стабілізуючого парашуту для розвитку швидкості тощо.

У школі є спортивна кімната з настільного тенісу. Крім звичайних столів, Віктор Михайлович обладнав один із столів електроподавачем м'ячів для настільного тенісу власного конструювання. За допомогою такого пристрою коефіцієнт корисної дії учня на занятті зріс у рази, тому що кількість повторень тієї чи іншої вправи значно стала більшою за одиницю часу. Навченість школярів значно підвищилася.

Віктор Михайлович проводить майстер-класи для слухачів курсів підвищення кваліфікації щодо впровадження елементів інноваційних технологій на уроках фізичної культури (електронний вимірювач пройдених кросових та легкоатлетичних дистанцій, пристрій для вимірювання гнучкості, система для автоматичної регульованої подачі м'ячів для настільного тенісу тощо). Він проводив урок фізичної культури в 6 класі за навчальним модулем «Легка атлетика». Інноваційною складовою уроку було проведення гри «Лапта» та застосування різних технічних пристроїв.

У школі систематично проводяться спортивні змагання. В окремих із них беруть участь діти й батьки.

Велику роботу вчитель фізкультури проводить у рамках олімпійського тижня, у якому беруть участь учні 1-11 класів. «День здоров'я» Лизень В.М. проводить у квітні на шкільному стадіоні з використанням естафет з модуля «Легка атлетика», спортивні змагання в спортивному залі – «Ну-мо хлопці!», «Мама, тато, я – спортивна ми сім'я», «Спорт – це життя» з модулів, що є в розділі «Спортивні ігри». У своїй практиці часто проводить змагання – товариські зустрічі з футболу, волейболу, баскетболу.

Команди школи були переможцями та призерами змагань різних рівнів. Неодноразово виборювали перші місця на районних, обласних та брали участь у Всеукраїнських змаганнях.

Лизень В.М. забезпечує високу результативність своєї роботи. Його учні мають оцінки високого та достатнього рівня навчальних досягнень, виконують вікові нормативи.

Він бере активну участь у роботі районного методичного об'єднання вчителів фізичної культури. Проводить відкриті уроки. Передає досвід молодим колегам. Як член обласної творчої групи вчителів фізичної культури Лизень В.М. допомагав у підготовці та проведенні обласних етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з фізичної культури.

Висновки:

1. Створено комфортні умови для навчання, розвитку та виховання дітей.
2. Освоєні нові сучасні технології, методи і форми роботи.
3. Лизень В.М. ділиться досвідом роботи з проблемної теми через відкриті уроки, заходи.
4. Позитивні результати дає використання інноваційних розробок у вихованні і навчанні дітей:

❖ підвищилася мотивація, пізнавальний інтерес учнів до навчання та рівень навчальних досягнень;

❖ збільшилась кількість учнів, які беруть участь в інтелектуальних та творчих конкурсах;

❖ підвищується рівень сформованості комунікативних навичок учнів;

❖ підвищився рівень креативного та критичного мислення;

❖ ефективна творча робота в групах, парах;

❖ збільшилась кількість дітей, здатних до самостійної роботи на рівнях конструктивної та творчої діяльності;

❖ підвищується рівень вихованості учнів.

Стан викладання фізичної культури та захисту Вітчизни у загальноосвітніх навчальних закладах

У поточному році науково-методичною лабораторією фізичної культури, спорту і захисту Вітчизни було проведено вивчення стану викладання відповідних предметів у закладах освіти Устинівського та Бобринецького районів з проблеми «Науково-методичне забезпечення викладання предметів «Фізична культура» та «Захист Вітчизни»».

Відділом освіти, молоді та спорту Устинівської, відділом освіти Бобринецької райдержадміністрацій, районними методичними кабінетами проводиться достатня робота з фізичного виховання школярів загальноосвітніх навчальних закладів.

Значна увага приділяється проведенню систематичної роботи з військово-патріотичного виховання учнівської молоді, удосконаленню роботи зі спортивно обдарованими дітьми. Видано відповідні накази та належним чином проводиться спортивно-масова робота, чітко виконується календар спортивних змагань поточного навчального року.

Значні досягнення Устинівського району є в обласних змаганнях «Захисник Кіровоградщини», у яких команди школярів два роки підряд виборювали друге і третє місце.

У фінальних змаганнях «Олімпіада Кіровоградщини» спортсмени Устинівського району посіли 5 місце.

У рамках святкування Дня Збройних сил України в Устинівській ЗШ І-ІІІ ступенів Устинівської районної державної адміністрації Кіровоградської області відбувся конкурс строю і пісні серед учнів 5-11 класів. Перед початком конкурсу пройшла святкова лінійка, присвячена 25-й річниці Збройних сил України. Учасники заходу вшанували пам'ять героїв Небесної Сотні, воїнів АТО, які загинули в зоні антитерористичної операції, хвилиною мовчання.

Відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації «Про реалізацію у 2017 році заходів щодо проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у навчальних закладах області» в Устинівському районі 20 квітня 2017 року на базі Устинівської ЗШ І-ІІІ ступенів відбувся районний етап Всеукраїнської дитячо-юнацько-військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), у якій взяли участь 10 шкіл району.

У районі започатковані кубки пам'яті воїнів-афганців «Козацький гарт», кубок пам'яті з футболу двічі Героя Радянського Союзу О.Ю. Мазуренка, кубок пам'яті учасників АТО з волейболу, кубок пам'яті Осіпова і Стеріна з баскетболу.

Учасникам було запропоновано майстер-клас з розбирання і збирання автомата АК-74, який представили призери змагань.

Про життя і загибель земляків-героїв АТО – Віталія Федитника й Ігоря Правосудька – у віршованій формі розповіли учні Докучаєвської ЗШ І-ІІІ ступенів Устинівської районної державної адміністрації Кіровоградської області. Учасники гри з гідністю та відповідальністю проходили різних етапи гри «Джура»: конкурс пісні і строю, рятівник, стрільба, туристичні перешкоди.

У Бобринецькому районі в минулому навчальному році проведено районну спартакіаду серед школярів із восьми видів спорту. У змаганнях взяли участь 676 учнів: збірні команди комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, Витязівської, Кетрисанівської, Тарасівської, Свердловської і Червонопільської загальноосвітніх шкіл І-ІІІ ступенів Бобринецької районної ради Кіровоградської області. Переможцями районної спартакіади серед загальноосвітніх закладів І-ІІІ ступенів стали учні комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, третє – за школярами Тарасівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Бобринецької районної ради

Кіровоградської області. Серед шкіл I-II ступенів перше місце вибороли учні комунального закладу «Загальноосвітня школа I-II ступенів №3» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, друге – Свердловської загальноосвітньої школи I-II ступенів, третє за школярами з Червонозорівської загальноосвітньої школи I-II ступенів.

Переможці районних змагань брали участь в обласній спартакіаді. Для цього було сформовано збірні команди, до складу яких увійшли учні міських шкіл, а також школярі із Витязівської, Кетрисанівської, Костомарівської, Новоградівської, Тарасівської, Червонозорівської шкіл.

Цього року, чи не вперше за весь час проведення змагань обласної спартакіади, Бобринецький район зайняв третє місце в загальному заліку. Такого результату досягнуто завдяки тісній співпраці вчителів фізичної культури навчальних закладів та тренерів-викладачів дитячо-юнацької спортивної школи «Чемпіон».

У березні 2017 року в Кропивницькому відбулися обласні змагання з тенісу настільного серед учнів загальноосвітніх шкіл Кіровоградської області. Команду відділу освіти, молоді та спорту Бобринецької райдержадміністрації представляли учні Тарасівської ЗШ I-III ступенів (директор навчального закладу Черненко І.П., учитель фізичної культури Луценко В.А.) та учні Буховецької ЗШ I-III ступенів (директор навчального закладу Воронов М.І., учитель фізичної культури Шевченко О.М.). У загальнокомандному заліку команда посіла 4 місце.

Наведені приклади спортивно-масової роботи показують систематичність та значну увагу представників різних гілок влади до зазначених питань.

Під час тематичного вивчення були відвідані загальноосвітні навчальні заклади: Устинівська, Докучаєвська, Седнівська, Дмитровська загальноосвітні школи I-III ступенів Устинівської районної державної адміністрації Кіровоградської області, Витязівська, Тарасівська, Кетрисанівська, Федіївська загальноосвітні школи I-III ступенів Бобринецької районної ради Кіровоградської області.

У 2016/2017 навчальному році вивчення фізичної культури здійснюється за навчальними програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

❖ 1-4 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Т. Круцевич, В. Єрмолова та ін., 2016);

❖ 5-8 класи – «Фізична культура. 5-9 класи» (авт. Т. Круцевич та ін.);

❖ 9-11 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи» (за ред. С. Дятленка) та з відповідним розподілом годин:

– 4 класи – 3 години на тиждень;

– 5-9 класи – 3 години;

– 10-11 класи – 2 години.

Вивчення стану викладання фізичної культури в Устинівській, Докучаєвській, Седнівській та Дмитровській загальноосвітніх школах I-III ступенів показало, що вчителі Чорновол Наталія Іванівна, Добрянський

Петро Іванович (вища кваліфікаційна категорія), Ткаченко Володимир Олександрович, Григоров Віталій Миколайович мають належну науково-теоретичну підготовку, володіють методикою викладання предмета, на уроках забезпечують дотримання принципів доступності та послідовності, враховують вікові й індивідуальні особливості учнів під час вибору вправ.

Учителі на уроках фізичної культури створюють найкращі умови для розв'язання всіх завдань фізичного виховання, спрямовують самостійну роботу учнів, чітко регламентують діяльність учнів, суворо дозують навантаження згідно з їх індивідуальними можливостями. Вони навчають учнів виконувати організаційні та стройові вправи, комплекси загальнорозвивальних вправ з предметами і без предметів, спеціальні, підготовчі й основні фізичні вправи з розділів навчальної програми. Значне увага в роботі з учнями приділяється рухливим і сюжетним іграм, тим самим забезпечуючи біологічну потребу дитини в рухових діях.

В Устинівській загальноосвітній школі I-III ступенів фізичну культуру викладає Чорновол Н.І., спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист (попередня атестація – 2013 рік), педагогічний стаж – 36 років.

Чорновол Н.І. у своїй щоденній роботі використовує різноманітні форми виховання для того, щоб збільшити обсяг рухової активності своїх вихованців, залучає їх до здорового способу життя та систематичних занять фізичною культурою. Уроки Наталії Іванівни змістовні, цікаві для учнів. Вона правильно формулює мету й завдання уроків, раціонально розподіляє час між складовими частинами, обґрунтовано обирає форми й методи навчання та виховання, використовує індивідуальний і диференційований підхід до учнів. Для підвищення щільності уроків застосовує рухливі ігри, змагання. Крім того, Чорновол Н.І. виконує обов'язки методиста методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Устинівської райдержадміністрації з декількох напрямів діяльності й успішно з ними справляється.

Вивчення стану викладання предмета «Захист Вітчизни» показало, що вчителі Ткаченко В.О., Добрянський П. І., Стук В. М. приділяють значну увагу ретельній підготовці до уроків і пошуку ефективних форм і методів викладання тем предмета: загальновійськової, вогневої, тактичної підготовки, основ цивільного захисту та ін. На уроках використовують картки-завдання, таблиці, схеми, інформаційно-комунікаційні технології.

Викладачі на основі навчальної програми предмета «Захист Вітчизни» розробили поурочно-тематичні плани проходження навчального матеріалу, у яких передбачені теоретичні та практичні заняття. Для хлопців – вогнева, тактична, прикладна фізична підготовки, контрольні заняття, навчально-польові заняття.

Викладачі мають інструкції з дотримання правил техніки безпеки під час проведення занять та стрільб. Теми навчально-польових занять вичитуються після проходження відповідних тем програми або під час проведення навчально-польових занять.

У Бобринецькому районі, після виділення з його складу Бобринецької ОТГ (відокремлено всі школи м. Бобринця), Тарасівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів стала однією з базових шкіл Бобринецького району з питань фізичного та військово-патріотичного виховання. Урок фізичної культури в школі посідає чільне місце серед предметів інваріантної складової базового навчального плану. Вихованці школи є постійними призерами та переможцями міських і районних змагань, беруть участь у складі збірних району в обласних змаганнях. Учитель фізичної культури Луценко В.А. проводить заняття на належному організаційно-методичному рівні. Під час проведення уроку під постійною увагою вчителя знаходяться основні фізичні якості учнів – витривалість, сила, швидкість та ін. Під час занять він використовує диференціацію навчальних завдань, метод колового тренування, уміло застосовує раціональні методи організації навчальної діяльності учнів, грамотно варіює їх залежно від складності навчального матеріалу, етапу його вивчення, рівня фізичної підготовки школярів та наявної матеріальної бази.

Основними напрямками роботи вчителів фізичної культури Босого В.В., Луценка В.А. (Витязівська та Тарасівська загальноосвітні школи І-ІІІ ступенів) є інтенсифікація колективної роботи учнів на уроках, досягнення оптимальної рухової активності і високої щільності уроку. Достатня увага приділяється індивідуальній роботі з учнями, які віднесені до спеціальних медичних груп. Учителі поглиблюють науково-теоретичні й спеціальні знання учнів у галузі фізичної культури, ведення здорового способу життя, закріплюють техніку виконання спеціальних, підготовчих та основних фізичних вправ з інваріантного та варіативного модулів програми.

Під час виконання складних вправ Ткаченко М.Г., Довбинщук О.В. (Кетрисанівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, Федіївська загальноосвітня школа І - ІІІ ступенів) обов'язково використовують страховку та організують відповідну допомогу, завжди особисто демонструють нові вправи, які розучуються на уроці. Для підвищення щільності уроків застосовують різні рухливі ігри, змагання та використовують усю площу майданчика. На уроках учителі дотримуються педагогічної етики, створюють атмосферу доброзичливості, взаєморозуміння, поважають гідність учнів, пропагують заняття з фізичної культури та здоровий спосіб життя, забезпечують диференційований підхід до уроків з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного розвитку, рухової підготовки та статі.

На уроках з предмета «Захист Вітчизни» Босий В.В., Луценко В.А. чітко визначають основні завдання і зміст занять, володіють методикою викладання предмета. Учителі будують стосунки з учнями на основі Статутів Збройних сил України. Під час проведення уроків учні отримують знання та навички, які потрібні військовослужбовцю на початковому етапі військової служби. Пріоритетним напрямом є використання ІК-технологій на уроках, що значно підвищило ефективність уроків.

Робота районних методичних об'єднань

З метою якісного розв'язання освітніх, виховних та оздоровчих питань усі педагоги відвіданих районів систематично проходять підвищення кваліфікації і професійної майстерності в КЗ «КОІПО імені Василя Сухомлинського», а в міжкурсовий період на засіданнях постійно діючих методичних об'єднань учителів фізичної культури та захисту Вітчизни.

Районне методичне об'єднання вчителів фізичної культури Устинівського району очолює досвідчений методист РМК Чорновол Н.І. Планами роботи методичного об'єднання вчителів фізичної культури і захисту Вітчизни передбачено проведення та обговорення відкритих уроків, фрагментів змагань, моделювання уроків, інструктування щодо проведення шкільних та участі в районних змаганнях, вивчення наказів та інших документів щодо фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання.

У 2016/2017 н.р. методичне об'єднання працює над проблемою «Особистісно орієнтоване навчання й виховання учнів засобами фізичної культури та «Захисту Вітчизни».

Члени районного методичного об'єднання значну увагу приділяють проведенню уроків фізичної культури та захисту Вітчизни, позакласної фізкультурно-спортивної роботи, організації та участі збірних команд закладів освіти в районній спартакіаді школярів.

У поточному навчальному році розглядалися питання проведення моніторингу стану здоров'я учнів, планування роботи шкільних методичних об'єднань, підвищення ефективності уроків фізичної культури, використання елементів інноваційних технологій в процесі фізичного виховання школярів тощо.

Районне методичне об'єднання вчителів предметів «Фізична культура» та «Захист Вітчизни» Бобринецького району очолює Луценко В.А., учитель Тарасівської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Проблема: «Активізація військово-фізичного виховання на уроках фізичної культури та предмета «Захист Вітчизни».

Планом роботи методичного об'єднання передбачено проведення відкритих уроків, вивчення наказів та інших документів щодо фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової, військово-патріотичної роботи, моделювання уроків, фрагментів змагань, інструктування щодо проведення шкільних та участі в районних змаганнях.

Проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України

Метою щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2015 р. № 1045, є визначення та підвищення рівня фізичної підготовленості населення України, створення належних умов для фізичного розвитку різних груп населення, покращення його здоров'я, забезпечення здатності до

високопродуктивної праці, захисту суверенітету і територіальної цілісності України, а також сприяння у вихованні патріотизму та громадянської позиції.

Основними завданнями щорічного оцінювання є:

- ❖ визначення рівня фізичної підготовленості населення України;
- ❖ сприяння розвитку фізичної культури серед населення України;
- ❖ формування у населення України потреби в руховій активності;
- ❖ спрямування діяльності навчальних закладів, зокрема, на фізичний розвиток учнівської та студентської молоді, фізкультурно-спортивних організацій на забезпечення належного рівня фізичної підготовленості населення України;

- ❖ надання можливості населенню України самостійно оцінювати рівень фізичної підготовленості;

- ❖ сприяння формуванню здорового способу життя, патріотизму та національної свідомості населення України, підвищенню рівня зацікавленості службою в Збройних Силах, готовності до захисту Вітчизни;

- ❖ сприяння створенню належних умов для підготовки та проведення щорічного оцінювання різних вікових груп.

Проведення щорічного оцінювання для учнівської та студентської молоді навчальних закладів усіх типів незалежно від форми власності, особового складу Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законів, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб, є обов'язковим.

Щорічне оцінювання проводиться у травні. Може бути встановлено інший строк проведення щорічного оцінювання з урахуванням особливостей діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій. На території Кіровоградської області проведення повинно відбутися у жовтні.

Щорічне оцінювання є підставою для порівняння показників фізичної підготовленості різних груп населення України з показниками фізичної підготовленості населення інших держав, зокрема країн євроатлантичного простору.

Щорічне оцінювання проводиться згідно з відповідними тестами і нормативами. Відповідальність за підготовку та організацію проведення щорічного оцінювання несуть керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій.

Тести і нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України

Учні молодшого шкільного віку (10 років)

№ з/п	Види тестів	Стать	Нормативи, бали			
			5	4	3	2
1	Рівномірний біг без урахування часу, м	ч	1000	800	560	500
		ж	900	700	500	450
2	Підтягування на перекладині, разів, або стрибок у довжину з місця, см	ч	6	5	4	3
			155	140	125	115
	Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, разів, або стрибок у довжину з місця, см	ж	11	10	7	5
			145	135	120	110
3	Біг на 30 м, с	ч	5,6	6,1	6,6	7,0
		ж	5,9	6,4	6,9	7,3
4	Човниковий біг 4 x 9 м, с	ч	11,3	12,0	12,5	13,0
		ж	12,0	12,6	13,0	13,5
5	Нахил тулуба вперед з положення сидячи, см	ч	7	6	4	2
		ж	11	9	7	4

Аналіз результативності участі вчителів у конкурсах та інших науково-методичних заходах

На виконання наказу начальника управління освіти, науки, молоді та спорту облдержадміністрації від 07.03.2017 року № 160 «Про проведення II (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу» 27-28 квітня 2017 року проведено II (обласний) тур Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу».

У конкурсі взяли участь 9 учителів:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові вчителя	Номер загальноосвітнього навчального закладу, місто (село), район
1	2	3
1	Паскаль Петро Андрійович	Сухоташлицький навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Вільшанської районної ради Кіровоградської області
2	Кривошея Тетяна Григорівна	Ганнівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад»
3	Бондаренко Оксана Петрівна	Дружелюбівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Добровеличківської районної державної адміністрації Кіровоградської області
4	Степаненко Олег Іванович	Знам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Знам'янської міської ради Кіровоградської області
5	Нетребенко Олексій Олександрович	Комунальний заклад «Карлівське навчально-виховне об'єднання» Кіровоградської районної ради Кіровоградської області

6	Зибін Анатолій Анатолійович	Комунальний заклад «Білозернівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Новгородківської районної ради Кіровоградської області»
7	Пузир Валерій Валентинович	Комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»
8	Чумак Максим Олегович	Копанська загальноосвітня школа I-III ступенів Маловисківської районної ради Кіровоградської області
9	Снопков Олександр Вікторович	Олександрівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад» Маловисківської міської ради Кіровоградської області

На підставі рішення обласного журі зазначеного вище конкурсу від 28 квітня 2017 року протокол № 2 (наказ начальника управління освіти, науки, молоді та спорту облдержадміністрації від 15 травня 2017 року № 407 «Про підсумки проведення II (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу» переможцями II (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу» визнано:

– Паскаля Петра Андрійовича – учителя фізичної культури Сухоташлицького навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Вільшанської районної ради Кіровоградської області (I місце);

– Кривошею Тетяну Григорівну – учителя фізичної культури Ганнівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад» (II місце);

– Бондаренко Оксану Петрівну – учителя фізичної культури Дружелюбівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Добровеличківської районної державної адміністрації Кіровоградської області (III місце).

Деякі аспекти проведення військово-патріотичного виховання

як одного з важливих чинників національно-патріотичного виховання

Формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим, національно-патріотичне виховання є важливим сектором навчально-виховного процесу.

Саме національно-патріотичне виховання закладає підвалини для формування свідомості теперішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку на засадах гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нової формації (ініціативну особистість продуктивно-діяльнісного типу, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси). Основним документом щодо національно-патріотичного виховання підростаючого покоління є Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015. Відповідно до положень зазначеної Стратегії, основними складовими національно-патріотичного виховання визначено: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне й духовно-моральне виховання.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Відтак, зусилля керівників органів управління освітою, педагогів мають бути спрямовані на підвищення рівня патріотизму молодого покоління шляхом оптимальної організації відповідної навчально-виховної роботи. Завдання навчальних закладів – так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. При цьому патріотизм є чужим націоналізму, шовінізму, сепаратизму і космополітизму.

Завдання педагогів полягає в тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого смислу, тобто сприймалися не лише розумом, а й «серцем». Для цього слід чітко усвідомлювати завдання національно-патріотичного виховання:

- ❖ утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- ❖ виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- ❖ утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- ❖ культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;

- ❖ формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- ❖ усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- ❖ підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя тощо.

Важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та використання її у повсякденному спілкуванні повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище має значний вплив на формування учня-громадянина, патріота України.

З огляду на зазначене вище рекомендуємо:

1. Районним методичним кабінетам (центрам):

1.1. Забезпечити належний рівень методичної та консультативної допомоги керівникам навчальних закладів, учителям предмета «Захист Вітчизни» щодо створення чи осучаснення кабінетів допризовної підготовки.

1.2. Продовжити вивчення та сприяти поширенню перспективного педагогічного досвіду вчителів фізичної культури та захисту Вітчизни.

2. Районним методичним об'єднанням учителів предметів «Фізична культура» та «Захист Вітчизни» на засіданнях розглянути питання:

2.1. Методичні особливості організації і проведення навчально-польових занять.

2.2. Використання інноваційних технологій фізичного та військово-патріотичного виховання під час уроків з предметів «Фізична культура» і «Захист Вітчизни».

3. Учителям фізичної культури:

3.1. Ґрунтовно опрацювати оновлені навчальні програми «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2016), «Фізична культура. 5-9 клас» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2017).

3.2. Акцентувати увагу на ефективній реалізації інваріантного модуля навчальної програми «Загальна фізична підготовка».

3.3. Неухильно дотримуватися вимог безпеки життєдіяльності дітей під час проведення уроків з фізичної культури, позакласної роботи, спортивно-масових заходів, детальніше інструктувати учнів перед початком виконання фізичних вправ.

3.4. Використовувати під час уроку ігровий та змагальний методи навчання, проведення народних, рухливих ігор, естафет. Відповідно до програми в повному обсязі доводити теоретико-методичні знання з фізичної культури.

4. Учителям предмета «Захист Вітчизни»:

4.1. Домагатися чіткого дотримання стосунків між учнями та викладачами на основі вимог загальновійськових статутів.

4.2. Заняття зі стройової підготовки проводити на спеціально розмічених стройових майданчиках.

4.3. Під час проведення занять використовувати плакати, рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

4.4. Неухильно дотримуватися вимог безпеки життєдіяльності дітей під час проведення уроків з фізичної культури, позакласної роботи, спортивно-масових заходів, детальніше інструктувати учнів перед початком виконання фізичних вправ.

*Питання для розгляду на секційних засіданнях учителів
під час проведення серпневих конференцій освітян - 2018*

Навчальний предмет «Фізична культура»

1. Реалізація оновленої навчальної програми з фізичної культури для 5-9 класів у контексті становлення нової української школи.

2. Навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних у 2017/2018 навчальному році.

3. Формування фізичної культури школярів у контексті реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2015 р. № 1045 «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України».

Рекомендована література

1. Контроль в физическом воспитании детей, подростков и юношей / Т.Ю. Круцевич, М.И. Воробьев. – К., 2005. – 195 с.

2. Круцевич Т.Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Татьяна Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 1999. – С. 30-46.

3. Кузнецов А.В. Спортивные игры и методика преподавания / Алексей Кузнецов. – М.: Физкультура и спорт, 1997. – 268 с.

4. Максименко І.Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх: [монографія] / І.Г. Максименко; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 352 с.

5. Сватъев А.В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / А.В. Сватъев, М.В. Маліков. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – 195 с.

11. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здібностей школярів: [навчальний посібник] / Л.П. Сергієнко. – К.: Олімпійська література, 2001. – 439 с.

12. Столітенко Є.В. Фізичне виховання учнів 1-11 класів у процесі занять футболом. – К.: ТОВ ВБ «Аванпост-Прим», 2011. – 300 с.

16. Худолій ОМ. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: [навчальний посібник] / О.М. Худолій. - Харків: «ОВС», 2008. – 406 с.

17. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Богдан Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Ч. 1. – 272 с.

18. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: [підручник для студ. вищ. навч. закладів] / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – Ч. 2. – С. 113-125.

Навчальний предмет «Захист Вітчизни»

1. Організаційно-методичні особливості викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2017/2018 навчальному році».

2. Підготовка учнівської молоді до захисту Вітчизни і проходження військової служби у Збройних силах України чи інших військових формуваннях

України, створення умов для формування та удосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок, високої патріотичної свідомості.

3. Урок, як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни».

4. Навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники з вивчення предмета «Захист Вітчизни», рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році.

Література та джерела

1. Захист Вітчизни. 10 клас / А. М. Бахтін, С. М. Василенко, В. М. Лелека та ін. – К.: Ліра-К, 2013. – 400 с.

2. Івашковський В.В. Педагогічні основи формування готовності старшокласників до служби в Збройних силах України / В. В. Івашковський : дис. ... канд. пед. наук. – К., 2002. – 199 с.

3. Конотопенко Я.І. Організація та методика допризовної підготовки : [навч.-метод. посібник] / Я.І. Конотопенко, М.І. Томчук. – К. : Вежа, 1996. – 324 с.

4. Коробов М.Г. Організація і проведення навчально-виховного процесу з допризовної підготовки в школі: [методичний посібник] / М.Г. Коробов. – Кіровоград : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2015. – 160 с.

5. Лелека В.В. Захист Вітчизни. Організація та методика викладання предмета. 10-11 класи / В.М. Лелека. – Х. : Ранок, 2016. – 192 с.

6. Організація та методика викладання уроків предмета «Захист Вітчизни» : [навчально-методичний посібник] / Бахтін А.М., Василенко С.М. та ін. – Миколаїв : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2014.

7. Поурочні тести з предмета «Захист Вітчизни». 10-11 кл. : [методичний посібник] / Куришко К.А. – Рівне : Рівненський ОШПО, 2013.

8. Шевченко О.В. Педагогічна майстерність: метод. рек. на допомогу викладачам предмета «Захист Вітчизни» / О.В. Шевченко // Основи захисту Вітчизни. – 2007. – № 8. – С. 27-30.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМЕНТАР

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЩОДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

А.А. Мирська,

методист обласного навчально-методичного центру психологічної служби системи освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Відповідно до Концепції профільного навчання у старшій школі (наказ МОН України від 11.09.2009 р. № 854) важливу роль в організації допрофільного та профільного навчання відіграє психологічний супровід цього процесу [1]. У Концепції введено новий термін – «**профільна орієнтація**», що трактується як надання психолого-педагогічної допомоги учням у прийнятті рішення щодо вибору профілю навчання та створення умов для готовності підлітків до соціального, професійного і культурного самовизначення в цілому.

В основі психологічного забезпечення допрофільної підготовки та профільного навчання передбачається найбільш раннє виявлення і розвиток здібностей, нахилів і потреб учнів, формування стійкої мотивації до навчання, сприяння свідомому вибору учнями галузі майбутньої професійної діяльності.

Практичний психолог закладу освіти реалізує важливий напрям психологічного супроводу допрофільного та профільного навчання – діагностування учнів з метою надання рекомендацій під час їх розподілу в класи за профілем. Разом із цим необхідно усвідомити, що науковий підхід вимагає дотримання всіх принципів проведення діагностування, а саме: довготривалості, комплексності, участі різних спеціалістів.

1. *Принцип довготривалості.* Виявлення здібностей, обдарованості дитини – процес довготривалий і вимагає системності. Жодна з ефективних методик, що використовується у визначенні здібностей, інтересів, спрямованості особистості, не може давати 100% достовірного результату. Тому дослідження, що проводиться з метою відбору учнів до профільних класів, не може бути разовим.

2. *Принцип комплексності.* Діагностика має бути всебічною і комплексною. Крім рівня розвитку інтелектуальних здібностей, потрібно вивчати рівень розвитку творчих здібностей, соціального і фізичного розвитку тощо.

3. *Принцип участі різних спеціалістів.* У дослідженні повинні брати участь не тільки психологи, але й педагоги, батьки. Погляд на проблему має бути всебічним (за О. І. Савенковим) [4].

Як зазначає В. Рибалко, **особистісна готовність учня до профільного навчання** має певну структуру, до якої відносяться такі її складові: психофізіологічна; інтелектуальна; мотиваційна; характерологічна; професійна готовність [3].

Психофізіологічна готовність базується на врахуванні природжених властивостей нервової системи, які є незмінними впродовж усього життя людини. Для визначення провідного типу темпераменту особистості використовуємо методику Г. Айзенка.

Б. Цуканов, досліджуючи зв'язок типологічного статусу особистості та схильності до певного виду діяльності, визначив, що неправильний, неконгруентний вибір профілю навчання учнів впливає на виникнення в них психосоматичних відхилень та рекомендував такі профілі учням із різним типом темпераменту:

– *холерики* (переважає спрямованість у майбутнє) – проектно-конструкторський, технологічний, образотворчий, літературний, управлінський;

– *сангвініки* (переважає спрямованість у сьогодення – «тут і тепер») – транспортний, екологічний, побутово-обслуговуючий, естетичний, театральний;

– *флегматики, меланхоліки* (переважає спрямованість у минуле) – історичний, природничий, філософський, гуманітарний, театральний, народних ремесел [3].

Інтелектуальна готовність є чи не найважливішою серед інших видів особистісної готовності учнів до профільного навчання. Тому виявлення інтелектуальних здібностей необхідне в опануванні будь-якого профілю, у навчанні за кожним напрямом профільного і професійного навчання.

Виявлення інтелектуальних здібностей учнів має важливе значення для вибору і змісту профільного навчання. Існують різні за своєю складністю методи виявлення інтелектуальних здібностей. У дослідженнях психологічного забезпечення профільного навчання школярів рекомендуємо використовувати тест структури інтелекту Р. Амтхауера (групи із шести інтелектуальних тестів на визначення розуміння словесних зв'язків, математичних здібностей, абстрактного мислення (на геометричному матеріалі), розуміння механічних зв'язків, просторової уяви та субтест для встановлення абстрактного мислення), інтелектуальний тест Г. Айзенка, за допомогою якого визначається рівень розвитку інтелектуальних здібностей учня, методику КНОП-I (О. Яцишина), спрямовану на виявлення й оцінювання рівня розвитку точності й обсягу короткочасної наочно-образної пам'яті старшокласників, методику «Коректурна проба» С. Алфімова, застосування якої дає змогу оцінити концентрацію уваги учнів. З метою дослідження пізнавальних потреб учнів можна використовувати метод спостереження, у якому експертами можуть бути батьки учнів, класний керівник, педагогічні працівники [2].

Відмінною від інтелектуальної є *освітня готовність* старшокласників, яку В. Рибалка називає едукативною або життєвою. Рівень знань учнів із різних навчальних предметів також є одним із критеріїв відбору дітей до класів за різними профілями. Для здійснення зрізу знань учнів радимо використовувати карту досягнень учнів за період навчання в школі, яка включає академічні оцінки учня та оцінювання його пізнавальної діяльності на позаурочних, позашкільних заняттях.

Характерологічна готовність старшокласника у виборі та опануванні профільного навчання включає врахування наявних рис характеру учня, оскільки процес і результат цього етапу професійного самовизначення істотно залежать від ставлень учня до навколишнього світу, суспільства, людей, речей, до себе, які визнаються як сталі і водночас як такі, що можуть поступово змінюватись, а також від індивідуально-психологічних властивостей особистості школяра. Тому доцільно виявляти провідні риси характеру учня у співставленні з вимогами профільного навчання. Для діагностики характерологічних особливостей школяра рекомендуємо використовувати такі тести, як особистісний опитувальник для дітей Г. Айзенка та модифікований С. Подмазінім опитувальник А. Лічко – К. Леонгарда для ідентифікації типів акцентуацій характеру в підлітків.

Мотиваційна готовність учня до профільного навчання є центральним видом готовності, оскільки стосується самосвідомості як «ядра» особистості.

Виявлення мотиваційної готовності учня до профільного навчання може здійснюватись за допомогою методики визначення спонукань особистості, які призводять до вибору професії (опитувальник Л. Лучко «Ваша майбутня професія»).

Важливим є і такий компонент, як самопізнання, що включає процеси самоаналізу, синтетичного порівняння особистісних якостей з вимогами профілю і професії, самооцінки відповідності між ними, самоприйняття профілю для себе та самопрограмування своїх дій щодо вибору й опанування профілем.

Важливою умовою мотивації учня до певного профілю навчання є рефлексивна готовність, сутність якої полягає передусім у тому, що профільне навчання на всіх його етапах реалізується переважно на основі самостійної активності юної особистості, яка в широкому сенсі і визначається як рефлексивна діяльність. Компонентами останньої є потреба і мотиви самоусвідомлення, самопізнання, самореалізації, самоорганізації, самовиховання, емоційні компоненти самосвідомості саме в контексті профільного навчання. Адже учень має усвідомити себе суб'єктом профільного навчання, тобто ініціатором, організатором, реалізатором, від якого залежить успіх здійснення такого навчання.

Для визначення певних орієнтирів щодо готовності учня до профільного самоусвідомлення доцільно використовувати «Опитувальник само ставлення», розроблений В. Століним.

Професійна готовність включає профільні і професійні інтереси, нахили старшокласника. Для діагностики професійної спрямованості використовуються такі методики:

– орієнтаційно-діагностичний опитувальник інтересів «ОДАНІ-2» (С. Карпіловська та Б. Федоришин);

– методика самооцінки схильностей до різних типів професійної діяльності (М. Волков);

– методика визначення інтересів та спрямованості до майбутньої професійної діяльності (опитувальник «Професійних переваг» Б. Басса);

– опитувальник Д. Голланда (ОПС) за модифікацією стимульного матеріалу В. Синявського, О. Яцишина;

– анкета інтересів А. Голомштока і О. Мешковської.

З метою уточнення самовизначення учнів щодо таких напрямів і профілів, як соціально-гуманітарний (іноземні мови, історико-філологічний, історико-правознавчий профілі тощо) радимо для використання додаткові методики, такі, як відомий метод визначення комунікативних і організаторських здібностей (КОС-2), розроблений у профорієнтаційних цілях В. Синявським і Б. Федоришиним та інші [6].

Просвітницька робота практичного психолога з учнями щодо визначення та вибору певного профілю навчання здійснюється за такими етапами: **початковий, пізнавально-пошуковий і визначальний.**

1. Початковий етап розпочинається з емоційно-образного (діти старшого дошкільного віку). У цей час відбувається формування позитивного ставлення

до світу професій, до людей праці. На цій стадії діти ознайомлені з професіями лише за назвами і деякими зовнішніми ознаками (форма одягу, манери поведінки, оцінка інших людей).

Пропедевтичний (1-4 класи): ознайомлення дітей у процесі навчальної, позакласної та позашкільної роботи з найпоширенішими професіями, виховання позитивного ставлення до різних видів трудової і професійної діяльності, розвиток інтересу до пізнання себе як особистості, формування початкових загальнотрудових умінь і навичок, здатності до взаємодії з іншими людьми у процесі діяльності. Результатом етапу є сформоване у молодших школярів ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності.

II. Пізнавально-пошуковий етап також складається з кількох періодів. Перший – пошуково-зондуєчий (5-7 класи), – під час якого відбувається формування професійної спрямованості за умови усвідомлення інтересів, здібностей, цінностей, які пов'язані з вибором професії і свого місця в суспільстві. На цьому етапі в учнів можуть мати вияв раптові зміни в інтересах, що викликане істотним підйомом пізнавальної активності в цьому віці. Однак саме на цьому етапі можуть виникнути інтереси, які вплинуть на вибір професійної діяльності. У цей час відбувається формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, налаштування на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю; систематичне ознайомлення з професіями в навчально-виховному процесі; формування вмій самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування щодо вибору профілю подальшої освіти, форм трудової підготовки.

Період формування професійної свідомості (8-9 класи) трактується як час формування особистісного сенсу вибору професії, уміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності зі своїми ідеалами, уявлення про цінності зі своїми можливостями. На цьому етапі відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі учень повинен реально сформулювати для себе завдання вибору майбутньої діяльності з урахуванням наявного психологічного і психофізіологічного ресурсів. Предмети за вибором у цих класах покликані сприяти формуванню у школярів стійких інтересів, допомогти їм у виборі профільного навчання в 10-11 (12) класах. Посилена увага повинна приділятися виробленню у школярів бажання до постійного навчання. Профорієнтаційна робота з ними планується з урахуванням можливості продовження освіти у професійно-технічних, середніх спеціальних навчальних закладах чи у середніх загальноосвітніх школах.

III. Визначальний етап – період уточнення соціально-професійного статусу (10-11 класи). У цей час формуються знання, уміння у визначеній сфері трудової діяльності. На зазначеному етапі в сучасній системі загальної середньої освіти старшокласники, які вибрали профіль навчання чи опанували (за бажанням) професією, уточнюють відповідність своїх професійно важливих та інших якостей, стану здоров'я вимогам професійної діяльності, що обирається.

У просвітницькій роботі з учнями практичний психолог здійснює наступне:

- навчає науковим основам вибору професії, класифікаційним ознакам професії, вимогам професій до людини, основним професійно важливим якостям, правилам вибору професії;
- сприяє оволодінню методиками самопізнання, самооцінки; забезпечує розвиток індивідуальних професійно важливих якостей;
- формує вміння порівнювати вимоги, необхідні для здобуття конкретної професії, із власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці;
- консультує учнів щодо вибору професії та вищого або професійно-технічного навчального закладу;
- проводить професійний відбір для випускників загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Результатом просвітницької діяльності практичного психолога є сформованість особистісно значущого сенсу вибору професії, певної професійної спрямованості, професійне самовизначення учнів, готовність до зміни професійної спрямованості та переорієнтації на суміжні професії, на інші види діяльності відповідно до індивідуальних особливостей учнів та результатів профвідбору.

Значне місце в супроводі допрофільного та профільного навчання мають бесіди, які потрібно присвячувати ознайомленню з однією професією, із групою споріднених професій, питанням значимості правильного вибору для людини. При цьому тематика бесід повинна відповідати віковим особливостям школярів і охоплювати коло питань, що цікавлять власне учнів [5].

Отже, **профконсультація** – це система надання дієвої допомоги у професійному самовизначенні учнів, заснована на вивченні особистості. Професійна консультація має також на меті навчити учнів прийомам самооцінки своїх якостей, щоб встановити їх відповідність вимогам професії.

Проблема активізації школярів у професійному самовизначенні є, перш за все, питанням розвитку їх як активних суб'єктів навчальної, трудової діяльності і спілкування. Перед практичним психологом стоїть завдання активізувати самопізнання школярами своїх індивідуальних особливостей; розвивати функцію самооцінювання у співставленні уявлення про самого себе з уявленням про необхідний рівень розвитку професійно важливих якостей у бажаній діяльності; розвивати в учнів прагнення до саморозвитку. Крім того, важливо навчити школярів аналізувати ситуацію, що склалася в період вибору професії, і виділяти умови, що можуть змінюватися.

Аналогічні консультації потрібно надавати і батькам учнів, щоб вони серйозно ставилися до проблеми обрання майбутньої професії дітьми, змогли певною мірою допомогти їм у цьому. До професійної консультації доречно залучати також медичних працівників школи, які знають перелік медичних протипоказань щодо основних професій і можуть запобігти небажаним випадкам, коли учням доводиться змінювати професійну орієнтацію вже на етапі відбору.

Висновки. Ураховуючи зазначені вище умови і фактори, можемо зробити висновок, що перед практичним психологом стоїть важливе завдання: на основі

всіх даних про особливості особистості (психофізіологічний стан, рівень домагань, мотиви, потреби, ціннісні орієнтації, рівень освітніх знань) допомогти молодій людині обрати такий профіль навчання, який буде відповідати її потребам, у якому вона зможе максимально реалізувати себе.

Виходячи зі специфіки проблем професійного самовизначення молоді, бачимо, що основним носієм професійної інформації та осередком профорієнтаційної роботи є загальноосвітній навчальний заклад. Тому саме на практичного психолога покладається важливе завдання: виконуючи функції просвітителя (інформування педагогів та адміністрації за результатами реалізації різних програм психологічної роботи з дітьми; інформування за підсумками моніторингу освітніх програм і проектів; психологічна просвіта педагогів), консультанта (консультування педагогів із проблем навчання і виховання окремих дітей, учнівських колективів; із проблем спілкування з колегами і адміністрацією; із проблем професійного і особистого розвитку), експерта (методичне консультування педагогів; психологічний аналіз уроку, освітньої програми, позакласного заходу тощо в аспекті психологічних закономірностей розвитку і особливостей учнів; психологічна оцінка результатів моніторингів і діагностичних обстежень), менеджера (проведення психолого-педагогічних консиліумів; організаційно-діяльнісних, ділових і проектних ігор, семінарів із педагогічним колективом; організація і проведення педрад з конкретної психолого-педагогічної проблеми; конфліктологічна робота), фасилітатора (сприяє процесам групової динаміки, полегшує контакти між членами групи в процесі обговорення або ухвалення рішення), тренера (психологічне навчання педагогів, батьків, учнів; проведення семінарів, тренінгів, повчальних ігор) та співавтора (спільні з педагогами розроблення і реалізація психолого-педагогічних програм і проектів; проектування освітнього середовища школи з управлінською командою і зацікавленими педагогами), допомогти молодій людині правильно обрати профіль навчання, визначитися щодо майбутньої професії, що сприятиме як розвитку кожної особистості, так і суспільства в цілому.

Література та джерела

1. Активні методи в роботі практичного психолога : [навчальний посібник] / Долинська Л.В., Левченко М.В., Чепелева Н.В., Уманець Л.І. – К.: УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1994. – С. 81.
2. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка / Ю.З. Гільбух. – К.: Віпол, 1993. – С. 75.
3. Підготовка учнів до професійного навчання і праці : психолого-педагогічні основи: [навчально-методичний посібник] / за ред. Г.О. Балла, П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки; кол. авторів. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 188.
4. Савенков А.И. Одаренный ребенок дома и в школе / А.И. Савенков. – Екатеринбург : У-Фактория, 2004. – 272 с.
5. Самодрін А.П. Технологія відбору учнів до профілів навчання в умовах профільно-диференційованої школи: формування профілів 5-11 (12) класів гімназії, 8-11 (12) класів ліцею / А.П. Самодрін, Н.М. Куліш, О.В. Забеліна. – Кременчук: ІЕНТ, 2001. – С. 78.
6. Федоришин Б.О. Психологічні аспекти профорієнтації учнів / Б.О. Федоришин. – К.: Знання, 1976. – С. 48.

Список рекомендованої літератури

1. Барко В.І. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі : [методичні рекомендації для практикуючих психологів] / В.І. Барко, В.Г. Панок, С.В. Лазаревський. – К.: Тернопіль, 2000. – С. 286.
2. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе / М.Р. Битянова. – М.: Генезис, 2000. – С. 298.
3. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика / С.І. Болтівець. – К.: Ред. «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. – С. 231.
4. Готовність учня до профільного навчання / упоряд. В. Рибалка; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – С. 112.
5. Киричук В.О. Система роботи класного керівника з учнівським колективом на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку / В.О. Киричук, Л.М. Романовська. – Харків: Ранок, 2002. – С. 156.
6. Климов Е.А. Как выбирать профессию: книга для учащихся / Е.А. Климов. – М.: Просвещение, 1984. – С. 160.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – С. 512.
8. Коломинский Я.Л. Человек: психология: [книга для учащихся старших классов] / Я.Л. Коломинский. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1986. – С. 223.
9. Кряж И.В. Психологические основы профконсультации и отбора: учебно-методическое пособие / И.В. Кряж. – Харьков, 2002. – С. 56.
10. Моргун В.Ф. Методика багатовимірного аналізу досягнень учня з метою профілювання та профорієнтації / В.Ф. Моргун. – Полтава, 1997. – С. 16.
11. Основи практичної психології: [підручник] / Панок В., Титаренко Т., Чепелевата Н. та ін. – К.: Либідь, 2001. – С. 342.
12. Пономаренко Л.П. Основы психологии для старшеклассников: [пособие для педагога] / Л.П. Пономаренко, Р.В. Белоусова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Ч. 2. – С. 139.
13. Пряжников Н.С. Активизирующие опросники профессионального и личностного самоопределения: методическое пособие / Н.С.Пряжников. – М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО «МОДЕК», 1997. – С. 80.
14. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах: [навчальний посібник для практичних психологів] / за заг. ред. С.Д. Максименка. – К., 2000. – С. 345.
15. Самоукина Н.В. Практический психолог в школе: лекции, консультирование, тренинги / Н.В. Самоукина. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. – С. 244.
16. Тренинг общения для старшеклассников / авт. текст С.А. Єфремцева. – К.: Ин-т психологии АПН Украины, 1994. – С. 80.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ УЧНЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ М. КРОПИВНИЦЬКОГО (З ДОСВІДУ РОБОТИ ЦМСПС)

І.В. Червонець,

завідувач науково-методичної лабораторії з інклюзивного та інтегрованого навчання комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

На виконання ряду указів Президента України, постанов Кабміну, наказів МОНУ, департаменту освіти і науки Кіровоградської облдержадміністрації й КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» протягом 27-28 лютого 2017 року в загальноосвітніх навчальних закладах міста Кропивницького проводився I етап моніторингового дослідження стану впровадження інклюзивної освіти.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про результативність роботи управління освіти міськради та ЦМСПС в напрямі забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (відповідно до бази даних у місті налічується 97 дітей дошкільного та 540 – шкільного віку).

Так, протягом останніх трьох років адміністрацією управління освіти Кіровоградської міської ради (начальник управління Костенко Л.Д.) було відкрито 69 спеціальних та 2 інклюзивні групи на базі 23-х дошкільних та 19 спеціальних навчальних закладів і 10 інклюзивних класів на базі 8-ми загальноосвітніх навчальних закладів.

Питання навчання школярів з особливими освітніми потребами щорічно розглядалися на *колегіях* та *апаратних нарадах* управління Кіровоградської міської ради, *нарадах* директорів, заступників з навчально-виховної роботи, психологів та соціальних педагогів, учителів-дефектологів.

Протягом звітнього періоду видавалися *рішення виконавчого комітету* Кіровоградської міської ради «Про затвердження мережі навчальних закладів міста на навчальний рік» (від 03.10.2014 року № 464, від 28.09.2015 року №509, від 27.09.2016 року № 515); *накази* управління освіти Кіровоградської міської ради: «Про упорядкування роботи закладів освіти міста щодо навчання учнів» (від 18.08.2014 року № 369/о, від 25.08.2015 року № 424/о, від 23.08.2016 року № 605/о); «Про вивчення стану корекційного навчання розвитку для учнів, що навчаються за спеціальними програмами» (від 23.09.2014 року № 434/0, від 05.05.2015 року № 261/о, 27.04.2016 року №321/о); *листи*: «Про організацію навчання» (від 18.08.2014 року № 2283/1-01-09, від 25.08.2015 року № 2607/1-01-09, від 29.08.2016 року № 3346/1-01-09); за планом та за потреби проводилися *інспекторсько-методичні, тематичні* перевірки із зазначеного

питання (усього за 2016-2017 роки здійснено 31 вивчення, з них 21 – у 2016 році).

Управління освіти Кіровоградської міської ради в установленому порядку виділяє кошти на створення відповідної матеріально-технічної та методичної бази, забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які надають освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами.

Одночасно працівниками центру методичної і соціально-психологічної служби (директор ЦМСПС Пахолівецька Л.В.) для вчителів, які навчають учнів з особливими освітніми потребами, постійно проводилися різні заходи: конференції, семінари (у тому числі дистанційні, з використанням електронних ресурсів), скайп-наради, засідання методичних об'єднань, тренінги, консультації, презентації новинок психолого-педагогічної та методичної літератури тощо.

На допомогу освітянам цієї категорії створено окремий сайт (<http://cmsps-inclus.kr.sch.in.ua/>), де бажаючі можуть отримати інформацію з питань нормативно-правового забезпечення інклюзивної та спеціальної освіти, методичні рекомендації щодо навчання учнів різних нозологій, ознайомитися з сучасною науково-педагогічною літературою, обмінятися досвідом з колегами, презентувати власні методичні напрацювання тощо.

У своїй роботі методист ЦМСПС Федорченко Т.І., яка відповідає за корекційну освіту, керується нормативно-правовими документами з питань спеціальної освіти. Серед номенклатури справ є:

- зібрання основних Державних цільових освітніх програм, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України; наказів, листів та методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України протягом останніх років; наказів та листів Департаменту освіти і науки Кіровоградської облдержадміністрації; наказів і листів КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами;

- картотека педагогічних кадрів м. Кропивницького, які навчають учнів з особливими освітніми потребами;

- графік вивчення стану організації інтегрованого та інклюзивного навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах міста;

- довідки та методичні рекомендації за наслідками тематичних вивчень закладів, що працюють в умовах інклюзії та інтеграції.

Загальна кількість учителів міста, які забезпечують рівний доступ до якісної освіти учням з особливими освітніми потребами шляхом організації інклюзивного та інтегрованого навчання, становить 124 особи. Їх якісний склад наступний:

- учителів вищої кваліфікаційної категорії – 55. З них мають звання:
«Старший учитель» – 17;
«Учитель-методист» – 4.
- учителів I кваліфікаційної категорії – 29;
- учителів II кваліфікаційної категорії – 21;
- учителів категорії «Спеціаліст» – 20.

Планування методичних заходів ЦМСПС м. Кропивницького для цієї категорії педагогічних працівників Федорченко Т.І. здійснює на засадах діагностики та диференціації, шляхом анкетування, врахування результатів тематичних вивчень, запитів з місць.

Зокрема, протягом останніх трьох років методистами центру було проведено ряд методичних заходів, на яких розглядалися питання:

<i>№ з/п</i>	<i>Форми роботи</i>	<i>Дата проведення</i>	<i>Тема заходу / Відповідальні</i>
1.	Засідання «Школи педагогічної майстерності»	2014/2015 Листопад Лютий Квітень	Використання інноваційних методів в інклюзивних класах в умовах загальноосвітнього навчального закладу. (Федорченко Т.І., Максименко Н.В., учитель-логопед ДНЗ № 16)
2.	Семінар-практикум для заступників директорів з навчально-виховної роботи	26.03.2015	Основні напрями організації навчально-виховного процесу з дітьми з особливими освітніми проблемами в системі інклюзивного навчання. (Пахолівецька М.В., Федорченко Т.І.)
3.	Тренінг для педагогічних працівників	20.05.2015	Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного. (Федорченко Т.І.)
4.	Засідання авторської школи	22.10.2015	Корекція мовленнєвого недорозвинення в дітей із затримкою психічного розвитку. (Федорченко Т.І., Добриніна С.М., учитель-логопед КЗ «НВК «СЗНЗ І-ІІІ ст. № 26 – ДНЗ – ДЮОЦ «Зорецвіт»)
5.	Консультпункт для вчителів, які працюють в умовах інклюзії	2015/2016 Вересень Грудень Лютий КЗ «НВО №35 «ЗШ І-ІІІ ст., позашк. центр»	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з різними типами порушень психофізичного розвитку. Методика проведення уроку в інклюзивному класі. Форми і методи роботи з учнями з різними типами порушень психофізичного розвитку в інклюзивному класі. (Федорченко Т.І.)
6.	Консультпункт для вчителів, які працюють в умовах інклюзії	2016/2017 Жовтень Грудень Березень ЗОШ №35	Партнерська співпраця шкільного психолога й учителя інклюзивного класу. Психологічний аспект навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Експрес-методики діагностики адаптації першокласників. (Сосновська М.В., Федорченко Т.І.)
7.	Засідання авторської школи	22.10.2015 03.01.2016 15.03.2016	Корекція мовленнєвого недорозвинення дітей із затримкою психічного розвитку в системі роботи спеціальних класів. (Федорченко Т.І., Цветанович І.В., учитель-логопед ДНЗ № 72)

8.	Майстер-клас для вчителів-логопедів	Листопад, січень, березень 2015/2016	Корекційно-логопедична робота з дітьми, які мають дизартрію. (Федорченко Т.І., Овсяннікова В.С., учитель-логопед КЗ «НВО «ЗНЗ I-III ст. №16 – ДЮЦ «Лідер»)
9.	Школа молодого вчителя-логопеда	Жовтень Листопад 2016 Лютий Квітень 2017	Навчально-методичний супровід та впровадження елементів сучасного підходу під час організації корекційної роботи в навчальних закладах. (Федорченко Т.І., Максименко Н.В., учитель-логопед ДНЗ № 16)
10.	Творча група вчителів - логопедів	2016 (діє з 2013)	Корекція мовленнєвих вад дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у корекційній роботі. (Федорченко Т.І.)
11.	Творча група вчителів-логопедів	2016 (до 2019)	Стимульний матеріал для автоматизації та диференціації конфліктних звуків. (Федорченко Т.І.)
12.	Веб-консультації для вчителів, які навчають дітей з особливими освітніми потребами	Вересень, Жовтень Грудень 2015 Січень Лютий Березень 2016 Жовтень Листопад Грудень 2016 Січень Лютий Квітень 2017	Особливості організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах міста. (Федорченко Т.І.) Ефективні форми і методи роботи в інклюзивних класах. (Федорченко Т.І.) Нормативно-правові документи з питань організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Діагностика дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. (Федорченко Т.І., Сосновська М.В.) Основні критерії оцінки розумового розвитку дитини з особливими потребами. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного, інтегрованого та індивідуального навчання. Програма індивідуального розвитку дитини та її основні етапи (адаптаційно-діагностичний, корекційний та інтеграційний). (Федорченко Т.І., Сосновська М.В.)
13.	Вивчення досвіду роботи вчителів-логопедів міста	2015/2016 2015/2016	Станкевич Н.В., директора КЗ «НВО «СЗШ I-II ст. №1 – ДНЗ» з проблеми «Забезпечення психолого-педагогічних умов соціалізації учнів з особливими освітніми потребами»; Овсяннікової В.С., учителя-логопеда КЗ «НВО «ЗНЗ I-III ст. №16 – ДЮЦ «Лідер» з проблеми

		2016/2017	«Корекційно-логопедична робота з дітьми, які мають дизартрію»; Цветанович І.В., учителя-логопеда ДНЗ № 72 з проблеми «Розвиток фонематичного слуху дітей засобами ігор»; Добриніної С.М., учителя-логопеда КЗ «НВК «СЗНЗ I-III ст. № 26 – ДНЗ – ДЮОЦ «Зорецвіт» з проблеми «Корекція мовленнєвого недорозвинення дітей із затримкою психічного розвитку»
14.	Семінари – практикуми	27.08.2014	Соціально-психологічний супровід навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. (Сосновська М.В.)
		Жовтень 2015	Проблеми та розвиток концептуальної інноваційної моделі логопедичної роботи та включення дітей з особливими потребами в освітнє середовище.
		Грудень 2015	Форми і методи роботи в умовах корекційної та інклюзивної освіти.
		Лютий 2016	Використання методу наочного моделювання для підвищення мовленнєвої активності дітей в корекційній роботі.
		Березень 2016	Навчально-методичний супровід та запровадження елементів сучасного підходу в процесі організації корекційної роботи в навчальних закладах.
		Листопад 2016	Корекційно-розвивальні програми і комплекси вправ, що використовуються в роботі логопеда.
		Лютий 2017	Проблеми та розвиток концептуальної інноваційної моделі логопедичної роботи в дошкільному навчальному закладі (Федорченко Т.І.)

Крім того, під час проведення методичних заходів для різних категорій освітян міста, систематично здійснювалася консультативно-роз'яснювальна робота з питань навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами.

До кожного засідання чи наради, залежно від проблеми, що розглядалася, працівники центру готували тимчасову тематичну виставку-огляд новинок методичної літератури з питань навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами, розробляли методичні рекомендації на допомогу вчителю, який працює в умовах інклюзії та інтеграції, здійснювали презентацію матеріалів сайту ЦМСПС і науково-методичної лабораторії з інклюзивного та інтегрованого навчання КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (директор Пахолівецька М.В., методисти Федорченко Т.І., Сосновська М.В.).

Щорічно на нарадах керівників шкіл розглядалися питання про стан упровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах міста (Пахолівецька М.В). та про науково-методичний супровід інклюзивного навчання, науково-методичного забезпечення впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 р. № 607, виконання навчальних програм для учнів з особливими освітніми потребами. Ці питання також висвітлювалися на сторінках сайту ЦМСПС (Федорченко Т.І. та Сосновська М.В.).

На базі центру методичної та соціально-психологічної служби працює постійно діючий консультпункт для вчителів, які навчають учнів з особливими освітніми потребами. Тут вони можуть дізнатися про порядок організації інклюзивного та інтегрованого навчання, вимоги до ведення відповідної документації, отримати методичні рекомендації щодо розробки індивідуальних програм навчання вказаної категорії школярів, оцінювання їхніх навчальних досягнень тощо.

Планом ЦМСПС на 2017 рік передбачено вивчення стану організації навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами у дошкільних (ДНЗ № 1, ДНЗ № 67) та загальноосвітніх навчальних закладах (КЗ «НВО № 15 «ЗШ І-ІІІ ст., ДНЗ комбінованого типу, ДЮЦ «Явір»; КЗ «НВК «СЗНЗ І-ІІІ ст. № 26 – ДНЗ – ДЮЦ «Зорецвіт»; ЗОШ № 4) (Федорченко Т.І.).

Одним із пріоритетних завдань ЦМСПС на 2016/2017 н. р. визначено:

- забезпечення науково-методичного супроводу впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, інклюзивного та інтегрованого навчання в загальноосвітніх навчальних закладах міста;

- сприяння патріотичному вихованню й соціальній адаптації школярів з обмеженими можливостями здоров'я;

- підтримка обдарованих учнів з особливими освітніми потребами;

- спрямування самоосвітньої діяльності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, які працюють в умовах інклюзії, на засадах використання ІК-технологій;

- ознайомлення педагогічних працівників із сучасними технологіями навчання учнів з обмеженими можливостями здоров'я.

Значна увага працівників ЦМСПС м. Кропивницького приділяється удосконаленню змісту й форм методичної роботи з педкадрами та інформаційно-методичному забезпеченню навчально-виховного процесу.

До участі в заходах центру залучаються вчителі-методисти та вчителі вищої кваліфікаційної категорії, які діляться досвідом, проводять майстер-класи.

Слід зазначити, що матеріали педагогічних працівників міста розміщено на сайті науково-методичної лабораторії з інклюзивного та інтегрованого навчання КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського» в рубриці «З досвіду роботи»:

- Бабак Т.С., Федорова Н.О, Лавріненко А.В. «Організація навчально-виховної роботи в інклюзивних класах» (КЗ «НВО №35 «ЗШ I-III ст., позашк. центр»);

- Губарева Н.В. «Особливості методичної роботи вчителя початкових класів з аутичними дітьми» (ЗНЗ I-III ст. № 3 КЗ «НВО №35 «ЗШ I-III ст., позашк. центр»);

- Скринько Ж.В. «Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі» (КЗ «НВО «ЗШ-інтернат I-III ст., ліцей «Сокіл», ЦПВ»);

- Сосновська М.В. «Методичний супровід діяльності соціально-психологічних служб навчальних закладів Кіровоградської міської ради протягом 2015/2016 навчального року» (ЦМСПС);

- Станкевич Н.В. «Забезпечення психолого-педагогічних умов соціалізації учнів з особливими освітніми потребами» (КЗ «НВО «СЗШ I-II ст. №1 – ДНЗ»);

- Сторчаус С.Д. «Організація навчально-виховного процесу в класах з інтегрованим навчанням» (КЗ «НВО «ЗШ-інтернат I-III ст., ліцей «Сокіл», ЦПВ»).

Вагомий внесок у справу запровадження інклюзивної освіти в місті роблять педагогічні працівники, які атестуються. Зокрема,

- програма «Трудове навчання: столярна справа» для 10 класу спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей (Автори: Нароженко О.Ю, Стародубцов А.В., Непоможець В.І., Савицький В.В. – учителі трудового навчання СЗОШ № 1) отримала гриф комісії зі спеціальної педагогіки Науково-методичної ради з питань освіти МОН України «Схвалено до використання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами», про що свідчить лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» від 31.01.2015 року № 14.1/12-Г-22;

- гриф «Рекомендовано вченою радою КЗ "КОІППО імені Василя Сухомлинського"» отримав навчальний посібник для дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення «Разом з мамою і татом будемо вчитись розмовляти» (Автори: Сорокун Н.М., Жеребцова Н.І.).

Схвалення науково-методичної ради КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» отримали атестаційні матеріали:

- Овсяннікової В.С., учителя-логопеда КЗ «НВО «ЗНЗ I-III ст. №16 – ДЮЦ «Лідер» з проблеми «Корекційно-логопедична робота з дітьми, які мають дизартрію» (2015/2016 н.р.)

- Станкевич Н.В., директора КЗ «НВО «СЗШ I-II ст. №1 – ДНЗ» з проблеми «Забезпечення психолого-педагогічних умов соціалізації учнів з особливими освітніми потребами» (2015/2016 н.р.);

- Цветанович І.В., учителя-логопеда ДНЗ № 72 з проблеми «Розвиток фонематичного слуху дітей засобами ігор» (2015/2016 н.р.);

- Добриніної С.М., учителя-логопеда КЗ «НВК «СЗНЗ I-III ст. № 26 – ДНЗ – ДЮЦ «Зорецвіт» з проблеми «Корекція мовленнєвого недорозвинення дітей із затримкою психічного розвитку» (2016/2017 н.р.).

На думку Федорченко Т.І., важливе значення для підвищення результативності роботи педагогічних працівників має їх стимулювання. Тому в індивідуальному плані роботи на наступний рік передбачене залучення вчителів, які працюють в умовах інклюзії, до проведення майстер-класів, навчання молодих спеціалістів; вивчення досвіду кращих із них; оголошення подяк за активну участь у міських та обласних заходах тощо.

Одним із важливих напрямів діяльності ЦМСПС є психолого-педагогічний супровід навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами. Основними завданнями методиста, який відповідає за діяльність соціально-психологічної служби міста (Сосновська М.В.), є:

- організація та забезпечення діяльності міського методичного об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів з проблем психологічного і соціально-педагогічного забезпечення інклюзивної освіти із залученням до цієї роботи фахівців ПМПК, учителів-дефектологів, логопедів, науковців;

- спрямування діяльності фахівців соціально-психологічних служб освітніх закладів міста на вивчення індивідуальних особливостей дітей з обмеженими можливостями здоров'я та розробку алгоритму взаємодії педагогічних працівників навчальних та позанавчальних закладів, спрямованої на забезпечення освітніх потреб цієї категорії дітей;

- організація і проведення в навчальних закладах працівниками психологічної служби просвітницької роботи з підвищення психологічної культури вчителів, батьків і учнів з метою попередження стигматизації і дискримінації дітей, які мають особливі освітні потреби;

- використання можливостей Internet-ресурсів з метою підвищення результативності впливу методичної служби на діяльність працівників соціально-психологічних служб, підвищення їх комп'ютерної грамотності;

- формування професійної самосвідомості фахівців соціально-психологічних служб.

З цією метою, спільно з методистами ЦМСПС протягом 2014-2016 років було проведено різноманітні методичні заходи, серед яких:

- *серпневі наради*, під час яких працівники соціально-психологічних служб міста аналізують результати власної діяльності та визначають пріоритетні завдання на наступний навчальний рік (*щорічно*);

- *місячники молодого педагога-стажиста*, на яких досвідчені фахівці ділилися з молоддю досвідом організації діяльності соціально-психологічної служби закладу на засадах співпраці з усіма учасниками навчально-виховного процесу (*щорічно*);

- *інструктивно-методичні наради*, що проводяться з метою роз'яснення основних положень останніх нормативних документів з питань навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами (*у міру їх надходження*) та внесення коректив у діяльність служби;

- засідання клубу «Психолого-педагогічна просвіта батьків та вчителів», під час яких психологи дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів ознайомлюються з сучасними формами організації ефективної взаємодії з батьківським та педагогічними колективами, способами ведення просвітницької роботи тощо.

Плани та зміст усіх заходів, що проводить ЦМСПС для працівників соціально-психологічної служби, розміщуються на сайті служби (детально ознайомитись з матеріалами сайту можна за посиланням <http://cmsps.kr.sch.in.ua/>) з метою надати фахівцям можливість переглянути інформацію, оцінити її, обмінятися з колегами думками щодо змістового наповнення заходу.

У рамках постійно діючого консультпункту для психологів навчальних закладів міста було надано консультативну допомогу з питань корекційно-розвиткової, аналітичної, прогностичної, профілактичної та просвітницької діяльності. А також зі способами виявлення та оцінки труднощів і потенційних можливостей розвитку дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, дітей, які мають ознаки ризику виникнення труднощів пізнавальної діяльності та поведінки. Під час проведення всіх запланованих заходів (відповідальна Сосновська М.В.), увага фахівців соціально-психологічних служб міста акцентувалася на важливості здійснення діяльності виключно в межах повноважень, визначених Положенням про психологічну службу системи освіти та Етичного кодексу психолога.

Крім співбесід з працівниками методичної служби, які забезпечують реалізацію державної політики з питань упровадження інклюзивної освіти, та перегляду номенклатурних справ, які вони ведуть, моніторингове дослідження здійснювалося в 6 закладах міста:

- загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 – навчається один учень з ДЦП (директор В.П. Лозовий);

- комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №15 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад комбінованого типу, дитячий юнацький центр «Явір» – навчається 31 учень із затримкою психічного розвитку (директор Л.П. Левченко);

- комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я» – навчається 12 учнів із затримкою психічного розвитку (директор С.О. Колосова);

- комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 26 – дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт» – навчається 79 учнів із затримкою психічного розвитку (директор О.В. Ярова);

- комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання №35 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, позашкільний центр» – навчається 2 учні з ДЦП (директор Ю.О. Конопат);

- комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів, ліцей «Сокіл», центр позашкільного виховання» – навчається 107 учнів зі зниженим зором (директор С.Д. Сторчаус).

Дослідження показало, що в усіх школах організація навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами здійснюється на основі оновленого змісту освіти, визначеного Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 р. №607, методичними листами МОН України «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році» від 12.07.2016 р. № 1/9-364, «Щодо організації навчального процесу для учнів з особливими освітніми потребами з урахуванням змін» від 30.08.2016 р. № 2/1-14-1659-16 тощо.

На кожну дитину з особливими освітніми потребами, яка навчається в інклюзивному класі, групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель, психолог, учитель-дефектолог та батьки) з урахуванням рекомендацій міської ПМПК складено індивідуальну програму розвитку, навчальний план і навчальну програму з урахуванням можливостей учнів та особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності.

В індивідуальних програмах розвитку вказано кількість годин і тривалість занять учнів з відповідними фахівцями: логопедом та практичним психологом. Програми складені на рік, однак протягом року в них вносяться корективи.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за «Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 13.04.2011 р. № 566/19304 та обсягом матеріалу, визначеного індивідуальною навчальною програмою. Крім того, учителі використовують метод портфоліо – накопичувальну систему оцінювання, що засвідчує рух дитини в індивідуальному розвитку.

У планах роботи шкіл, в яких проводився моніторинг, передбачено внутрішньошкільний контроль за навчанням учнів з особливими освітніми потребами. Щорічно його результати розглядаються на засіданнях педагогічних рад шкіл і видаються відповідні накази.

Зокрема, у комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання №15 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад комбінованого типу, дитячий юнацький центр «Явір» протягом 2014/2015 навчальних років на засіданнях педагогічної ради були розглянуті такі питання організації навчання учнів з особливими освітніми потребами: «Про організацію індивідуальної форми навчання з учнями з ООП закладу» (протокол від 29.08.2014 року № 8); «Формування вміння вчитися в класах педагогічної корекції» (протокол від 06.11.2014 року № 9); «Про погодження робочих навчальних планів закладу на 2015/2016 н. р.» (у тому числі для класів

ППК, затверджених МОН України від 28.01.14 року № 80, дод. 10) (протокол від 28.05.2015 року № 4); «Про організацію інклюзивного навчання з учнями закладу (протокол від 29.08.2016 року № 8); «Про стан організації навчально-виховного процесу в інклюзивних класах (протокол від 27.12.2016 року № 10).

У комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я» питання роботи з учнями спеціального класу розглядається на засіданнях педагогічних рад: «Про особливості організації навчально-виховного процесу в 7-В класі ППК» (протокол від 28.10.2014 року № 3); «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами» (протокол від 23.02.2017 року № 8); на нарадах при директорові: «Про організацію проведення класно-узагальнюючого контролю в 7-В класі» (протокол від 05.11.2014 року № 10); «Про підсумки класно-узагальнюючого контролю в 7-В класі» (протокол від 26.11.2014 року № 12); «Контроль за навчанням дітей з особливими освітніми потребами» (протокол від 31.01.2017 року № 7).

У комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання №35 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, позашкільний центр» проводяться наради при директорові та розглядаються питання на педагогічних радах: «Про стан навчально-виховної роботи в інклюзивних класах» (протокол від 16.03.2015 року № 12); «Про стан навчально-виховної роботи в інклюзивному класі» (протокол від 10.03.2016 року № 10); «Про організацію роботи інклюзивного класу» (протокол від 19.09.2016 року № 3); засіданнях методичної ради: «Про організацію роботи в інклюзивних класах» (протокол від 06.09.2012 року № 1); засіданнях педагогічної ради: «Навчально-методичний супровід та запровадження елементів сучасного підходу під час організації корекційної роботи в навчальних закладах» (протокол від 31.08.2011 року № 1).

У комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів, ліцей «Сокіл», центр позашкільного виховання» розглядалися такі питання на засіданнях педагогічної ради: «Контроль за навчанням дітей з особливими освітніми потребами» (протокол від 13.01.2015 року № 1, протокол від 27.01.2016 року №2, протокол від 18.01.2017 року №1); «Рівень навчальних досягнень учнів за результатами виконання навчальних програм» (протокол від 13.01.2015 року № 1, протокол від 27.01.2016 року №2, протокол від 18.01.2017 року №1); «Стан корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають вади розвитку (протокол від 11.11.2014 року № 10, протокол від 18.11.2015 року №10, протокол від 09.11.2016 року №11); «Про охоплення учнів позашкільною освітою (залучення дітей з особливими освітніми потребами» (протокол від 22.10.2014 року № 9, протокол від 19.10.2016 року №10); «Про стан відвідування корекційних занять учнями спеціальних класів» (протокол від 06.01.2016 року № 1).

У комунальному закладі «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 26 – дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт» на

засіданні педагогічної ради розглядалися питання організації навчально-виховного процесу в спеціальних класах «Про організацію роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» (протокол від 30.09.2016 року № 6); «Про підсумки перевірки класних журналів та щоденників учнів 5-9-х класів інтенсивної педагогічної корекції за I семестр 2016-2017 н. р.» (протокол від 23.12.2016 року № 2).

На педагогічних радах загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 розглядалися наступні питання організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі: «Проблеми адаптаційного періоду п'ятикласників. Особливості навчання учнів в умовах інклюзії» (протокол від 25.10.2016 року № 12); «Про зайнятість учнів, які навчаються в інклюзивних класах, гуртковою та позакласною роботою» (протокол від 17.10.2016 року № 10).

Однією з форм контролю адміністрацій вказаних шкіл за навчанням учнів з особливими освітніми потребами є проведення співбесід з батьками і учнями, відвідування уроків та проведення зрізів знань школярів.

Співбесіди з учителями Магльованою О.І. та Магльованою Я.Ю. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №15 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад комбінованого типу, дитячий юнацький центр «Явір»»), Раєвою О.Я. (загальноосвітня школа I-III ступенів № 4), Кочетковою В.І. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №35 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, позашкільний центр»), Гаврилюк Л.В., Кондратенко О.М., Скринько Ж.Л. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів, ліцей «Сокіл», центр позашкільного виховання), Горобець О.В., Бардаковим А.О. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я»»), Вороновим Ю.М., Митко Л.А., Кулібабою Л.І. (КЗ «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 26 – дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт») показали, що педагогічні працівники шкіл, де проводилося дослідження, знають зміст нормативно-правових документів з питань організації інклюзивного навчання та керуються ними у своїй роботі, а в навчально-виховному процесі використовують сучасні методи навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Окремо вивчалось питання *кадрового* забезпечення корекційно-розвиткової та реабілітаційної роботи з учнями з обмеженими можливостями здоров'я. У навчальних закладах цю роботу здійснюють практичні психологи та логопеди. Їх календарні плани побудовані з урахуванням державних вимог щодо гранично допустимого навантаження школярів, а також їх індивідуальних потреб.

Відвідування уроків, аналіз конспектів занять, календарних планів та записів у класних журналах, перегляд робочих зошитів учнів дозволяє зробити висновок про те, що медпрацівники відвіданих шкіл відповідально виконують свої професійні обов'язки. Теми уроків відповідають календарним планам та індивідуальним програмам. Значну роль у цьому відіграє адміністрація шкіл, зокрема, заступники директорів з навчально-виховної роботи: Колісніченко С.Г. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №15 «Загальноосвітня

школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад комбінованого типу, дитячий юнацький центр «Явір»); Павленко С.О. (загальноосвітня школа I-III ступенів № 4); Дехтяренко В.Д. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання №35 «Загальноосвітня школа I-III ступенів, позашкільний центр»); Біденко Т.М. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів, ліцей «Сокіл», центр позашкільного виховання); Цибуля Н.О. (КЗ «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 20 – дитячий юнацький центр «Сузір'я»); Воронов Ю.М. (КЗ «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 26 – дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт»).

Результати співбесід з учнями, які навчаються в класах з інклюзивним навчанням, свідчать про демократичний стиль спілкування учасників педагогічного процесу у вказаних навчальних закладах, оскільки діти не комплексували, легко йшли на контакт, посміхалися, сміливо відповідали на поставлені запитання.

У процесі моніторингу значна увага була приділена вивченню питання забезпечення відповідальними працівниками шкіл психолого-педагогічного супроводу навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Аналіз діяльності практичних психологів відвіданих навчальних закладів дозволяє зробити висновок про те, що всі фахівці брали участь у складанні індивідуальних програм для школярів. Крім того, відповідно до планів, щорічно на початку навчального року ними проводиться діагностична робота з учнями інклюзивних та спеціальних класів, мета якої – визначити рівень інтелектуального розвитку, пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери дітей, а також можливостей їх комунікативної діяльності. Це одночасно дозволяє з'ясувати причини труднощів учнів у навчанні та спілкуванні з оточуючими. За результатами діагностики даються відповідні рекомендації педагогічним працівникам та батькам учнів. Наприкінці навчального року подібне дослідження повторюється з метою контролю за динамікою досліджуваних показників. У разі потреби, згідно запиту батьків, учителів або адміністрації, проводиться поточна діагностична робота. З дітьми, у яких виявлено знижений рівень досліджуваних показників, практичні психологи шкіл проводять поглиблену індивідуальну діагностичну роботу, у ході якої детально вивчають причини, що перешкоджають нормальному розвитку процесів.

Зокрема, фахівцями навчальних закладів міста, що працюють в умовах інклюзії, проведено наступні дослідження:

- вивчення інтелектуального розвитку та розвитку пізнавальних процесів, особливості емоційно-вольової сфери та комунікативної діяльності (*жовтень-грудень, ЗОШ-інтернат, ЗОШ № 4, НВО № 15, № 20, № 35, НВК № 26*);

- вивчення психологічної та соціальної адаптації (*жовтень-листопад, ЗОШ №4, НВО №20, НВК №26, ЗОШ-інтернат*);

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини та вікової норми; рівнів розвитку когнітивної сфери; особливостей емоційно-вольової сфери; індивідуально-характерологічних особливостей; рівнів сформованості

мотивації до навчання (*листопад-лютий, НВО № 20, № 35, НВК № 26, ЗОШ-інтернат*) тощо.

Загальні відомості щодо динаміки розвитку дітей фахівці соціальних психологічних служб фіксують в індивідуальних картках розвитку дитини. У тому числі на кожного окремого учня інклюзивного й спеціальних класів заведено індивідуальні діагностичні карти, у яких фіксуються результати групових та індивідуальних досліджень, що дозволяє чітко відслідковувати динаміку розвитку кожного учня.

Відповідно до результатів отриманих діагностичних даних фахівцями соціально-психологічної служби заплановано та проведено низку корекційних заходів, під час планування яких враховано рекомендації ПМПК щодо гранично допустимого (або рекомендованого) навантаження.

У процесі здійснення корекційно-розвиткової роботи практичні психологи використовують програми, рекомендовані МОНУ для роботи з дітьми різних нозологій. В обов'язковому порядку, як в інклюзивних, так і в спеціальних класах, проводиться групова робота, спрямована на формування згуртованості класних колективів, розвиток комунікативних навичок та соціального інтелекту, сприяння налагодженню контактів з навколишнім світом, що є важливою умовою соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

З узагальненою інформацією про результати проведеної роботи, а також з рекомендаціями стосовно врахування індивідуальних особливостей дітей, практичні психологи в присутності батьків (обов'язково) ознайомлюють адміністрацію навчального закладу, учителів, які беруть участь у створенні індивідуальної програми розвитку учня.

Одним з важливих напрямів діяльності фахівців соціально-психологічних служб є здійснення просвітницької діяльності щодо формування психологічної готовності всіх учасників навчально-виховного процесу до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Зокрема, з цією метою у відвіданих школах були проведені такі заходи: психолого-педагогічні семінари для педагогічних колективів з таких проблем: «Подолання упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, руйнування міфів та стереотипів» (*ЗОШ-інтернат, Зозуля В.В.*), «Забезпечення психолого-педагогічного супроводу навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами» (*НВК № 26, Шпиль А.В., Луценко А.В.*), «Особливості соціально-психологічної адаптації учнів, що мають особливі освітні потреби до умов навчально-виховного процесу» (*НВО № 20, Мезенцева О.В.*); батьківський лекторій з питань: «Інклюзивна освіта: інформація для батьків учнів школи, майбутніх першокласників та їх батьків», «Інвалідність та знання з «доступності» та етикету» (*ЗОШ № 4, Раєва О.Я., Пономаренко Н.І.*); семінар-практикум на тему «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу» (*НВО № 35, Мачула Н.І., Ломакіна Н.І.*); постійно діючий консультпункт для батьків та вчителів (*НВО № 15, Магльована Я.Ю.*).

На окрему увагу заслуговує стан ведення практичними психологами вказаних навчальних закладів ділової документації.

У цілому можна зробити висновок про те, що результативність діяльності навчальних закладів з питань забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я є результатом ефективного управлінського та методичного впливу.

Література та джерела

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про освіту" щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг від 23.05.2017 року № 6437» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>.

СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО **(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО МАРАФОНУ «ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО» (до 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського)

Ю.В. Міщай,

кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

С.М. Пляка,

методист науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Творчі пошуки шляхів і засобів удосконалення структури та змісту сучасної національної школи активізують увагу до вивчення й використання багатойвітчизняної педагогічної спадщини.

Сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів наявність об'єктивних потреб в освоєнні спадщини видатного педагога, творця, гуманіста, нашого земляка Василя Олександровича Сухомлинського. Під його організаційним і науковим керівництвом у педагогічному досвіді Павлиської школи була створена унікальна система розвитку особистості школяра, яка охоплює всі вікові групи, змістовно і методично об'єднує урочну й позаурочну діяльність, залучає до цього процесу зусилля самої дитини, кожного вчителя, батьків, різні види середовища.

Його творчий доробок, загальна філософська позиція, праці психологічного й педагогічного змісту, громадянська і освітня публіцистика, школа як освітньо-виховна база складають вагомий аргумент того, що він належить саме до найвидатніших представників гуманістичного напрямку

педагогічної думки, гідно представляючи її розвиток у ХХ столітті в освіті України.

Провідні ідеї педагогічної теорії і практики Василя Сухомлинського є предметом вивчення українських вчених і розглядалися у працях І. Беха, Н. Гупан, Н. Дічек, О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Зязюна, В. Кузя, М. Сметанського, М. Антонця, В. Федяєвої. Спадщину нашого видатного земляка також досліджують Х. Франкос і М. Ціандзі (Греція), В. Іфферт, Р. Штайник, Е. Гертман (Німеччина), М. Библюк, С. Лашин (Польща), Л. Мілков (Болгарія), БіШуджі, Ван Ігао (Китай), А. Кокеріль (Австралія) [3, с. 35].

Звертаючись до спадщини В. Сухомлинського розмірковуємо над питаннями, які у процесі становлення Нової української школи звучать не відсторонено академічно, не формально, а стосуються кожного навчального закладу, учителя, дитини та її родини.

Особливої гостроти набули питання: Які умови розвитку дитини? Що таке особистість? Які зміни потрібні в змісті освіти і формах навчання? Що вважати результатом освіти? Як вимірювати успішність компетентнісного підходу? Чи готові до інновацій учителі, батьки, управлінці? Як забезпечити плідну співпрацю вчителів, батьків та дітей на засадах взаємної довіри й поваги?

Для вирішення цих та інших питань важливо проаналізувати і відповідно оцінити непересічну педагогічну спадщину В.О. Сухомлинського, зокрема його ідеї розвитку, формування, виховання дитини, що перегукуються з сучасним баченням проблем, з нинішніми освітніми тенденціями.

Педагогічна система Василя Сухомлинського у сучасних умовах пролонговується у компетентнісно орієнтовану освіту і залишається продуктивною й актуальною в умовах сучасних освітніх змін.

Виділимо, на наш погляд, основні педагогічні напрями та ідеї, обґрунтовані Василем Олександровичем, реалізація яких сприяла вдосконаленню навчально-виховного процесу.

Системний гуманний підхід до дитини і до організації її життєдіяльності – загальний і визначальний принцип педагогічного процесу, який ґрунтувався на розробленій видатним педагогом концепції дитячого щастя. У працях ученого ми знаходимо багато описів практичної діяльності, коли він всебічно підходить до дитини: і в аспекті її розумових здібностей, і психічного, і фізичного стану.

З позицій гуманної педагогіки, з позицій дитиноцентризму результати навчальних досягнень учнів педагог аналізує та порівнює зі змінами в їхньому розвитку, стані емоційного і фізичного самопочуття вихованців. Він не розглядав дитину лише як учня, а ставився до неї як до гідної поваги і підтримки соціально-природної істоти. У нього дитина постає і як учень, і як син, і як онук, і як товариш, і як однокласник, і як трудівник, і як патріот, і як громадянин. Він добирав, розробляв технології навчання, які враховували дитячі запити, інтереси, здібності. Педагог наголошував на тому, що форми

роботи з дітьми мають бути доцільними, розвивальними, враховувати реальні умови життя, соціальний досвід учнів.

Павлиська школа під керівництвом В. Сухомлинського стала «майстернею гуманності». Ця ідея була реалізована для учнів різного віку. Для молодших учнів винятково захоплюючими були створені «Школа радості», «Школа під голубим небом», «Кімната казки», «Куточок мрії», «Музична скринька», «Мандрівки до джерел слова і думки», для підлітків було створено «Кімнату думки».

Реалізація гуманістичної складової у педагогіці В. Сухомлинського, що забезпечила гармонійну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу потребує осмислення та втілення в нових освітніх умовах. Оскільки є засадничою у формуванні загальнолюдських цінностей, цивілізаційних вимірів і стандартів якості життя.

Ідеї розвитку особистості школяра та створення для цього найкращих умов павлиський директор приділяв увагу впродовж усієї педагогічної діяльності, залучаючи дітей до різних видів діяльності та розвиваючи їх пізнавальні здібності. Ця ідея відображена в багатьох його творах: «Серце віддаю дітям», «Духовний світ школяра», «Сто порад учителю», «Павлиська середня школа», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Розмова з молодим директором», а також у літературній творчості. У працях В.О. Сухомлинського широко вживаються терміни: всебічний розвиток, розвиток мислення, розвиток почуттів, мовленнєвий розвиток, інтелектуальний розвиток, культурний розвиток, фізичний розвиток, розвиток навчальної діяльності, розвиток потреб та інтересів, розвиток мотивів учня, розвиток працелюбності, розвиток культури бажань тощо [4, с. 98].

Його педагогічна творчість розкриває методику проектування розвитку особистості дитини на тривалу перспективу, підкреслює самостійність дитячого життя, показує цілісну педагогічну систему розвивального навчання, у якій гармонійно представлені різні напрями, але системоутворювальну роль відіграє розумове виховання. «Повноцінне навчання, тобто навчання яке розвиває розумові сили і здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил, розуму від обсягу знань» [8, с. 97]. Вчений неодноразово підкреслював, що розвиток інтелекту дитини органічно пов'язаний з її внутрішньою духовністю, світоглядом, життєвими цінностями.

Сьогодні для розвитку моделі Нової української школи актуальною є система прийомів, які розвивають дитячу допитливість, розум, викликають радість пізнання: «запитання – вузлики знань», «читати книгу природи», «думати про свої думки, думати про незрозуміле», «розум дитини – у кінчиках її пальців», «казковий період розумового виховання», «мандрівки до джерел мислення і мови», «дві програми навчання», «навчальні діалоги», «етична цінність оцінки вчителя» тощо.

Важливо звернути увагу на середовищний підхід В.О. Сухомлинського до освіти дітей як комплексу взаємопов'язаних компонентів, а не просто як сукупності частин, що їх оточують.

Педагогічне середовище Павлиської школи охоплювало комплекс різних складових: навчальне, природне, соціальне, мистецьке, ігрове, господарське, технологічне, інформаційне. Це створювало організаційні і матеріально-технічні умови для всебічного виховання і розвитку учнів у різних видах діяльності (навчальній, господарській, літературній, громадській), змістовного відпочинку, творчості, виявлення доброзичливого, дбайливого ставлення до оточення. «Виховання всебічно розвиненої особистості – це не якась-то серія придуманих загальних заходів... Це педагогічне керівництво різноманітними її стосунками з навколишньою природою і соціальним середовищем, яке залежить від найрізноманітніших умов, від великої кількості явищ, які бачить і осмислює дитина... Ми твердо переконані у тому, що одне з найбільших лих шкільного виховання – невідповідність умов, обстановки, обставин тим зусиллям, які створюються для правильного виховання» [8, с. 71].

Унікальне педагогічне середовище – шкільне містечко було створене зусиллями вчителів, учнів, батьків, сільської громади. Крім того, цей реальний простір поступово розширювався і збагачувався, доповнювався уявними мандрівками дітей країною, зарубіжними країнами, земною кулею.

Багатоаспектність, мінливість сьогоденної реальності, її багатоманітність і змінність, з якими сьогодні комунікує і підростаюча і доросла особистість вимагають виключно середовищного підходу в діяльності Нової української школи.

Дидактична система навчання з науково-філософським обґрунтуванням спрямовувалась на індивідуалізацію навчання, розвиток здібностей і обдарувань вихованців, розвиток пам'яті, мислення, творчості, фантазії. У Павлиші пройшли апробацію і стали ефективною складовою навчально-виховного процесу дві програми навчання, уроки мислення, подорожі до джерел думки і слова: уроки творчості, казки школи під голубим небом, казки вечірніх сутінків; свята: Казки, Книги, Рідної мови. Щорічно видавалися рукописні журнали «Педагогічна думка», «Павлиські казки».

Формування екологічного світогляду в педагогіці В. Сухомлинського реалізується через усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, відповідальності та уміння кожного розумно і раціонально користуватися природними ресурсами.

Переконливо, а найчастіше образним словом, він доводив взаємозв'язок духовного і матеріального життя людини з природою. «Природа – колиска дитячої думки, і треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення» [9, с. 539]. «Ми вважаємо дуже важливим виховним завданням те, щоб наші вихованці, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження і примноження природних багатств...» [7, с. 555]. Думка про те, що ми, діти природи, повинні бути дбайливими і вдячними, особливо виразна і хвилююча тоді, коли діти бачать плоди землі,

замислюються над тим, якою ціною вони дістаються, як треба оберігати джерело, з якого ми п'ємо» [7, с. 557].

Цей напрям у педагогіці Василя Сухомлинського особливо гармонійно поєднується з пізнанням краси в усіх її вимірах, розвитком позитивних емоційних співпереживань і захоплень, здобуттям знань, збагаченням життєвого досвіду, прагненням пізнати, зберегти і захистити природу. Його «Триста сторінок книги природи» – школа, яку з користю пізнають і сприймають діти і дорослі.

Ціннісні аспекти педагогіки В.О. Сухомлинського сьогодні складають ціннісну основу Нової української школи і визначають роль освіти у формуванні системи цінностей особистості.

Серед пріоритетних цінностей, що забезпечують життєтворчість людини, педагог виділяє *здоров'я* як соціально-педагогічну складову освітнього процесу. Здоров'я, на думку Василя Сухомлинського, є саме тим багатством, тією цінністю, які не можна порівнювати з будь-якими іншими цінностями людського життя. Здоров'я, за В.О. Сухомлинським, є самодостатньою цінністю найвищого порядку, а турбота про здоров'я дитини є найвищим громадянським обов'язком, найвідповідальнішою місією школи й учителя.

Яскравою і самобутньо вираженою цінністю педагогіки В.О. Сухомлинського є ідея *сім'ї* як особистісної цінності людського життя. Приналежність дитини до сім'ї, щастя спілкування з матір'ю і батьком і радість самопізнання та самореалізації як члена сім'ї є чи не найсокровеннішими почуттями особистості в дитинстві і юності, у роки зрілості й старості.

Важливою змістовою лінією ціннісного виміру педагогіки В. Сухомлинського є *родина* як особистісно-суспільна цінність людського життя. Виховання поваги до родинних звичаїв і традицій, до історичної долі предків є найпочеснішим призначенням школи й кожного вчителя.

Особливо яскраво в педагогіці В. Сухомлинського реалізується *ціннісне ставлення до Батьківщини, до свого рідного краю*, того природного оточення, матеріальної і природної бутності, де зародилося і здійснилося особисте життя людини, де було зроблено перші кроки, вимовлено перше слово, з'явилась перша власна думка та мрії про щастя і свободу, справедливість і благородство, про історичне покликання людини.

Значну увагу педагог приділяв формуванню *ціннісного ставлення дитини до держави* як особистісно-громадянської цінності суспільного життя. Виховання любові до рідної землі, готовності до самопожертви в боротьбі за свободу і благополуччя свого народу, плекання почуття власної гідності, патріотизму, відповідальності і обов'язку, прагнення до соціальної гармонії, виховання пошани до закону, шанобливого ставлення до прав і свобод інших людей, поваги до державних символів і національних святинь є пріоритетним завданням навчального закладу [1, с. 212].

Ґрунтовними є напрацювання Василя Сухомлинського з проблеми *громадянського виховання*, до якої український педагог звернувся як до головної педагогічної проблеми. Для В. Сухомлинського громадянськість –

складна ідейно-моральна якість людини. Найповніше цю проблематику видатний педагог розробив у працях «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину», «Сто порад учителів», «Методика виховання колективу».

Громадянином потрібно стати, засвоїти насамперед, за образним виразом В. Сухомлинського, азбуку громадянськості в усталеному життєдіяльнісному і життєтворчому просторі людського життя. А «перша сторінка азбуки громадянськості започатковується з перших кроків життя дитини, з перших кроків її соціалізації, з першого крику дитини, який є стимулом до встановлення перших взаємовідносин з матір'ю, з її ставлення до матері» [2, с. 3].

Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи у стосунки з людьми, які задовольняють її матеріальні й духовні потреби, дитина включається в громадянське суспільство, стає її членом, майбутнім громадянином.

В. Сухомлинський зауважував, що виховання громадянськості особистості залежить перш за все, від того, що ввійшло в її серце в роки дитинства і отрочтва, що схвилювало, стривожило її душу, що наболіло на душі. Чим ближче до серця бере юний громадянин те, що здавалося б, не стосується його особи, тим багатшим стає особисте життя юного громадянина, глибшим його бажання, прагнення зробити щось для утвердження себе як громадянина. В. Сухомлинський наголошував, що виховання громадянина – одна із складних проблем не тільки теорії, а й практики педагогічного процесу. У цій сфері першорядну важливість має те, щоб знання пройшли через серце, відбилися в особистому духовному світі людини, бо «...справжнє громадянське виховання починається там, де думка надихає, пробуджує і утверджує прагнення до морального ідеалу» [6, с. 236].

В. Сухомлинський чітко визначає теоретичні засади виховання громадянських почуттів дітей:

- це, передусім, створення дитиною радостей для інших людей і переживання особистісного щастя й гордості у зв'язку з цим;
- по-друге, творення й збереження краси в усіх її багатогранних проявах;
- по-третє, різноманітна діяльність дитини в колективі, взаємовідносини між дітьми й іншими, позашкільними колективами;
- по-четверте, культивування й розвиток співчуття, жалості (не біймося цього слова й тих благородних почуттів, які воно несе!) до всього живого й красивого, розвиток сердечної чуйності до прекрасного в природі;
- по-п'яте, розвиток високої інтелектуальної культури – думок, почуттів, переживань, що хвилюють душу людини, коли вона пізнає навколишній світ, минуле й сучасне людства, матеріальні й духовні багатства Вітчизни, душу свого народу, цінності мистецтва, особливо сучасної літератури [6, с. 293].

Першочерговою умовою формування рис громадянина педагог вважав організацію емоційно насиченого, діяльного життя школи, розвиток громадянської активності кожного індивіда в контексті життя шкільного колективу та громади.

Видатний педагог переконаний, громадянин виростає там, де є почуття обов'язку перед людьми. Тому дуже важливо, зауважував В. Сухомлинський, щоб вихованці на власному досвіді бачили, «...що вони роблять щось значне і потрібне для суспільства, і щоб ця праця приносила радість, гордість кожній особистості і колективу» [5, с. 23].

Розглядаючи громадянськість насамперед як «відповідальність, обов'язок», вищу «...сходінку в духовному житті людини...», В. Сухомлинський водночас не оминає й інший її аспект – гармонію суспільних та індивідуальних потреб у структурі особистості громадянина. Глибоко усвідомлюючи сутність понять «громадянин», «особистість», В. Сухомлинський тлумачить їх виходячи із високих гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

З погляду сучасних тенденцій розвитку освіти та новітнього педагогічного досвіду варто проаналізувати й осмислити важливість ідей педагогіки Василя Сухомлинського, їх співзвучність з основними завданнями Нової української школи.

Пошуку нових підходів у реалізації ідей видатного педагога сприятиме обласний педагогічний марафон «Штрихи до портрета Василя Сухомлинського» (далі – Марафон), проведення якого розпочато в рамках обласної програми підготовки до 100-річного ювілею від дня народження видатного педагога-земляка (рішення Кіровоградської обласної ради від 19 травня 2017 року № 289 «Про обласну програму з відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського»).

Ідея проведення обласного педагогічного марафону «Штрихи до портрета Василя Сухомлинського», розробка його структури й змісту, організаційне та науково-методичне забезпечення, адміністрування електронного ресурсу, де розміщено контент педагогічного марафону належать працівникам нашого інституту.

Метою Марафону є вшанування пам'яті, сподвижницької педагогічної праці В.О. Сухомлинського, дослідження і творча трансформація його ідей розвитку, формування, виховання дитини, що сприятиме пошуку ефективних моделей компетентісно спрямованої освіти нової української школи.

Основними завданнями Марафону визначено, зокрема:

- активізація роботи педагогів і педагогічних колективів навчальних закладів області з підготовки до відзначення 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського;

- популяризація перспективного досвіду реалізації педагогічних ідей В.О. Сухомлинського, підвищення до них інтересу, їх осмислення та творче використання в умовах Нової української школи; підвищення інтересу до проблем освіти регіону серед громадськості;

- розробка і впровадження демократичних та гуманістично-спрямованих педагогічних засобів, методів навчання й виховання;

- обмін досвідом щодо впровадження нових підходів, технологій, окремих прийомів, що сприяють демократизації структури управління навчально-

виховним процесом в освітньому закладі, стимулюють творчі пошуки педагогічних працівників;

- актуалізація ідеї В.О. Сухомлинського щодо розвивального навчання, емоційного сприйняття процесу навчання, «радості пізнання»;

- презентація перспективних моделей співпраці та взаємодії з батьківською громадськістю, педагогізації сім'ї, використання ідей педагогіки співробітництва;

- формування і збагачення педагогічної культури вчителя, підвищення якості методичної роботи з педагогічними кадрами з урахуванням основних підходів педагогіки В.О. Сухомлинського та вимог сучасних освітніх тенденцій;

- розвиток творчих зв'язків і створення умов для співпраці наукових, методичних і педагогічних працівників області у вивченні, популяризації та творчому впровадженні ідей В.О. Сухомлинського у діяльність Нової української школи;

- активізація діяльності щодо оновлення, створення музейних кімнат, куточків, експозицій, присвячених життю та діяльності видатного педагога; організувати відвідування педагогічно-меморіального музею В.О. Сухомлинського у с. Павлиші Онуфріївського району;

- підвищення рівня професійної компетентності педагогів у процесі створення і поширення електронного контенту, пошуку й обміну інформацією з метою використання в навчально-виховному процесі; удосконалення практичних навичок роботи з інтернет-сервісами; формування культури роботи з інтернет-технологіями.

Участь у Марафоні передбачає дослідження провідних ідей педагогіки В.О. Сухомлинського через *очну та дистанційну взаємодію*.

Дистанційна взаємодія реалізується через виконання семи творчо-дослідницьких завдань («Технологічна картка», «Опорний навчальний заклад», «Методична студія», «Відеоінтерв'ю», «Урок. Гурткове заняття», «Музейна педагогіка», «Книжкова виставка»). Для розміщення матеріалів дослідження учасників Марафону використовуються он-лайн сервіси та інтернет-ресурси. Платформа для організації і проведення Марафону розміщена за адресою <https://goo.gl/U5Bben>.

Очна взаємодія передбачає проведення презентаційних заходів творчого доробку педагогів та педагогічних колективів, спрямованих на розкриття й доповнення проблеми (провідної ідеї) у рамках однієї творчої локації (*додаток до Умов*).

Учасники Марафону: учні, педагогічні працівники та колективи навчальних закладів, батьківська громадськість, представники методичних служб, культурно-освітніх установ, засобів масової інформації, громадських організацій.

Організаційна складова Марафону передбачає об'єднання педагогічної громадськості області у вісім творчих локацій для дослідження однієї з провідних ідей педагогіки Василя Сухомлинського (*таблиця 1*).

У межах творчих локацій створюються оргкомітети та міжрайонні (міські) творчі групи. Склад оргкомітетів Марафону затверджується відповідним органом управління освітою. Оргкомітети вирішують усі питання, пов'язані з організацією та проведенням Марафону.

Учасники творчих груп спільно визначають і досліджують одну із провідних ідей педагогіки Василя Сухомлинського та планують діяльність з її презентації.

На рівні навчальних закладів (дистанційна взаємодія) до участі в Марафоні залучаються педагогічні працівники і педагогічні колективи навчальних закладів через реалізацію та виконання ними семи творчо-дослідницьких завдань («Технологічна картка», «Опорний навчальний заклад», «Методична студія», «Відеоінтерв'ю», «Урок. Гурткове заняття», «Музейна педагогіка», «Книжкова виставка»).

Дистанційна взаємодія педагогічних працівників і колективів навчальних закладів передбачає роботу з он-лайн сервісами та інтернет-ресурсами, можливості застосування яких надають сервіси Google Диск і YouTube. Зокрема, пропонується використання Google Презентацій, де необхідно розмістити творчий доробок та дослідницькі матеріали педагогів і колективів.

Кожен бажаючий педагог, який виявить власну ініціативу, має можливість долучитись до Марафону і здійснювати наповнення презентації зі спільним доступом, отримавши доступ на її редагування; здійснювати коментування слайдів презентації та окремих її об'єктів.

На рівні творчої локації (очна взаємодія). Проводяться презентаційні заходи, що передбачають колективну співпрацю учасників творчих локацій. Їх проведення здійснюється у визначені терміни та регулюється наказами відповідних місцевих органів управління освітою.

Порядок, терміни проведення і маршрут Марафону.

Марафон проводиться поетапно:

I етап – дистанційна взаємодія (вересень 2017 року – вересень 2018 року) спрямована на виконання творчо-дослідницьких завдань педагогами, педагогічними колективами навчальних закладів, міжрайонними (міськими) творчими групами;

II етап – очна взаємодія передбачає проведення презентаційних заходів творчо-дослідницьких матеріалів учасників кожної творчої локації Марафону у визначені терміни.

Розпочинається Марафон у м. Благовіщенську (вересень 2017 року) і завершується в с. Павлиші Онуфріївського району (вересень 2018 року) відповідно до визначеного маршруту та термінів (*таблиця 1*).

Таблиця 1

**Склад учасників творчих локацій, проблематика та маршрут
обласного педагогічного марафону
«Штрихи до портрета Василя Сухомлинського»
(вересень 2017 року – вересень 2018 року)**

№ з/п	Провідна ідея педагогіки Василя Сухомлинського (форма проведення)	Склад учасників творчої локації	Місце проведення презентаційних заходів з учасниками творчої локації	Термін проведення презентаційних заходів	Терміни виконання творчих завдань
1	«Виховання громадянина-патріота в системі ціннісних орієнтацій науково-педагогічної спадщини Василя Сухомлинського»	Райони: Благовіщенський Вільшанський Гайворонський Голованівський	м. Благовіщенськ	Вересень 2017 року	До 25.08.2017 р.
2	«Гуманістична спрямованість ідей В.О.Сухомлинського та сучасні освітні акценти»	Райони: Добровеличківський Новоархангельський Новоукраїнський м. Новоукраїнка	сmt Добровеличківка	Жовтень 2017 року	До 25.09.2017 р.
3	«Василь Сухомлинський про роль рідної мови у процесі формування українського світосприйняття»	Райони: Маловисківський Новомиргородський м. Мала Виска	м. Мала Виска	Листопад 2017 року	До 25.10.2017 р.
4	«Ідеї Василя Сухомлинського в системі методичної роботи з педагогічними кадрами та їх використання в практиці сучасної школи»	м. Кропивницький	м. Кропивницький	Листопад 2017 року	До 25.10.2017 р.
5	«В центрі уваги – дитина. Ідеї розвитку особистості в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського та в умовах нової	Райони: Бобринецький Компаніївський Устинівський м. Бобринець	м. Бобринець	Березень 2018 року	До 01.02.2018 р.

	української школи»				
6	«Педагог як співавтор освітнього та духовного простору дитини»	Райони: Знам'янський Кіровоградський Олександрівський м. Знам'янка	м. Знам'янка	Квітень 2018 року	До 01.03.2018 р.
7	«Використання ідей Василя Сухомлинського у процесі формування екологічної культури та здорового способу життя в сучасних умовах»	Райони: Долинський Новгородківський Петрівський	с. Веселі Боковеньки Долинського району (дендрологічний парк загально- державного значення «Веселі Боковеньки»)	Травень 2018 року	До 01.04.2018 р.
8	«Діалог, що продовжується: популяризація та поширення ідей Василя Сухомлинського»	Райони: Олександрівський Онуфріївський Світловодський м. Олександрія м. Світловодськ	с. Павлиш Онуфріївського району	Серпень- вересень 2018 року	До 01.06.2018 р.

Змістова складова Марафону передбачає дослідження провідних ідей педагогіки В.О. Сухомлинського через реалізацію семи творчо-дослідницьких завдань, зокрема: «Технологічна картка», «Опорний навчальний заклад», «Методична студія», «Відеоінтерв'ю», «Урок. Гурткове заняття», «Музейна педагогіка», «Книжкова виставка».

Творчі напрацювання та матеріали з дослідження педагогічної спадщини В. Сухомлинського передбачено розмішувати на відповідних слайдах презентації зі спільним доступом, що передбачає використання можливостей сервісів Google Диск.

Пропонуємо ознайомитися зі змістом завдань та рекомендаціями щодо їх виконання.

Завдання «Технологічна картка» з метою презентації кращих педагогічних практик творчої трансформації ідей В.О. Сухомлинського в контексті визначеної вами проблеми, рекомендуємо розпочати роботу із заповнення технологічної картки щодо підготовки і проведення заходу в локації.

Всі учасники кожної творчої локації, відповідно до визначеної проблеми, створюють разом одну технологічну картку.

Технологічна картка

підготовки та проведення методичного заходу

(назва заходу)

Складові заходу	Види діяльності		Місце розміщення
Мета			
Основні завдання			
Учасники			
Місце проведення			
Дата проведення			
Етапи проведення	Види діяльності	Засоби та інструментарій реалізації	
1. Організаційний етап			
Визначення та формулювання теми, відбір учасників			
Науково-теоретичне обґрунтування проблеми заходу			
2. Підготовчий етап			
Організаційно-методичне та науково-методичне забезпечення підготовки заходу			
Підготовка наказу, листів про проведення заходу			
Підготовка програми та сценарію проведення заходу			
3. Проведення заходу			
4. Завершальний етап			
Аналіз та узагальнення			
Результат			
Етап упровадження (популяризація)			

Завдання «Опорний навчальний заклад»

Пропонуємо в рамках педагогічного марафону презентувати свій досвід роботи опорного навчального закладу.

Для виконання завдання важливо опрацювати творчий доробок педагогічних колективів навчальних закладів області та України, пошуки яких спрямовані на *комплексне дослідження* проблеми «Творча трансформація педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику модернізації освіти».

Переважна більшість педагогічних колективів шкіл для дослідження впродовж року обирають *один із аспектів* його багатогранної педагогічної спадщини, зокрема:

- гуманізація навчально-виховного процесу;
- збереження і зміцнення здоров'я дітей;
- інтелектуальний розвиток дитини;
- підвищення якості й ефективності уроку;
- розвиток творчих здібностей і обдарованості дітей;

- формування азбуки моральної культури особистості;
- утвердження культури рідної мови;
- удосконалення естетичного (трудового, екологічного) виховання школярів;

- формування громадянина-патріота;
- зміцнення співдружності школи, сім'ї і громадськості;
- формування і збагачення педагогічної культури вчителя;
- піднесення якості внутрішньошкільного управління та ін.

Радимо ознайомитися з досвідом роботи таких навчальних закладів:

- Созонівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Кіровоградської районної державної адміністрації Кіровоградської області (режим доступу – http://grushunanozdnr.blogspot.com/p/blog-page_12.html);

- Йосипівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Новомиргородської районної ради Кіровоградської області (режим доступу – https://www.slideshare.net/Alex_fin/ss-25997196);

- Знам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 ім. Т.Г. Шевченка Знам'янської міської ради Кіровоградської області (режим доступу – <https://www.slideshare.net/school1-zn/ss-28451294>);

- Коблівська загальноосвітня школа I-III ступенів Березанської районної ради Миколаївської області (режим доступу – <https://youtu.be/96uva-ipsGU>);

- Прилуцька загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 імені Сергія Гордійовича Шовкуна Прилуцької міської ради Чернігівської області (режим доступу – <https://youtu.be/IwOkEa-WlhI>).

Завдання «Методична студія»

Презентувати роботу методичних формувань (шкільного, міжшкільного, районного, міського рівнів, ОТГ), проблема та зміст яких підпорядковані провідній ідеї педагогіки Василя Сухомлинського, що розкривається учасниками творчої локації Марафону.

Для виконання завдання рекомендуємо ознайомитися з презентаціями діяльності таких методичних формувань:

- методичне об'єднання вчителів початкових класів навчально-виховного комплексу «Голованівська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Т.Г. Шевченка – гімназія» Голованівської районної ради Кіровоградської області (режим доступу – <https://goo.gl/Dqaegf>);

- творча група з вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського вчителів початкових класів Авдіївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Сосницької районної ради Чернігівської області (режим доступу – <https://goo.gl/oWq5IL>);

- творча лабораторія Василя Сухомлинського на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (режим доступу – <http://kgpa.km.ua/node/620>);

- Методичне об'єднання на базі Коблівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Березанської районної ради Миколаївської області з проблеми «Формування творчої особистості учня на основі використання інноваційних технологій» (режим доступу – <https://youtu.be/70GKa9i0bK8>).

Завдання «Відеоінтерв'ю»

Пропонуємо методичним службам та творчим групам педагогів (іншим методичним формуванням), представникам батьківських рад, керівникам та вихованцям гуртків журналістики, Школи Лідера, учнівським парламентам та дитячим творчим об'єднанням взяти відеоінтерв'ю у лауреатів обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського, життя та діяльність яких пов'язані з Вашим навчальним закладом, населеним пунктом.

Для виконання завдання пропонуємо підготувати запитання, що розкривають особливості успішної професійної діяльності лауреата та його творчі підходи в реалізації педагогічної спадщини Василя Сухомлинського.

Орієнтовні запитання для відеоінтерв'ю:

- У чому полягає особливість Вашого педагогічного стилю?
- Яка порада видатного Педагога Василя Сухомлинського з його праці «100 порад учителю» стала для Вас найважливішою?
- Що особисто для Вас означають слова Василя Сухомлинського: «Стає майстром педагогічної праці лише той, хто відчув себе дослідником»?
- Які наголоси та акценти педагогіки Василя Сухомлинського, на Вашу думку, є актуальними в діалозі поколінь для побудови Нової української школи?
- Яке дружнє настановне слово Ви можете сказати своїм молодим колегам-педагогам?

Рекомендації щодо розміщення відеоінтерв'ю. Записане відеоінтерв'ю необхідно завантажити в YouTube. У назві відео необхідно коректно вказати прізвище, ім'я, по батькові особи, в якій брали інтерв'ю. В описі відео необхідно подати короткі відомості про педагога та дату, коли було взяте інтерв'ю.

Інформацію щодо реалізації завдань та заходів слід розміщувати на відповідних слайдах презентації зі спільним доступом, що передбачає використання можливостей сервісів Google Диск.

Завдання «Урок. Гурткове заняття»

Пропонуємо розробити:

- урок;
- гурткове заняття;
- *дидактичні матеріали* (тексти для диктантів, переказів на основі творчо-літературної спадщини Василя Сухомлинського; творчі завдання та завдання-роздуми на основі казок, оповідань, притч видатного Педагога; пам'ятки-інструкції з організації самостійної роботи та самопідготовки учнів;

картки-консультації з пояснюючими малюнками та планом виконання завдань; алгоритм виконання завдань; картки-завдання на розвиток мислення тощо);

- «Уроки мислення на природі».

Для виконання завдання радимо ретельно продумати структуру уроку, його організаційно-змістове наповнення, дидактичний апарат, підібрати форми та методи роботи, урахувавши провідні ідеї педагогіки В.О. Сухомлинського, зокрема:

- змістове та організаційне наповнення уроку:
  - взаємозв'язок теоретичних знань і способів діяльності учнів;
  - зміст активної діяльності учнів під час вивчення предмета;
  - осмислення нового матеріалу як етап уроку;
  - сприяння розвитку розумових сил і здібностей дитини;
  - досягнення в учнів гармонії умінь і знань;
  - індивідуальний підхід до кожної дитини;
  - застосування активних і проблемно орієнтованих методів викладання.
- гуманістична спрямованість уроку;
- повага до особистості дитини, її заохочення, зосередження на позитивному, «віра в дитину»;
- орієнтація на потреби учня, дитиноцентризм;
- звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили та внутрішній потенціал;
- емоційне пробудження розуму дитини, інтелектуальне натхнення учнів у пошуковій діяльності;
  - застосування активних і проблемно орієнтованих методів викладання;
  - використання демократичних педагогічних засобів і методів навчання;
  - урахування особливостей мотиваційної сфери дитини;
  - втілення ідеї «радість пізнання», стимулювання пізнавального інтересу та самостійної діяльності учнів, створення позитивної емоційної атмосфери процесу навчання;
- управління процесом навчально-пізнавальної діяльності учнів:
  - створення гуманного і вимогливого підходу до оцінювання;
  - вмiла організація виконання домашніх завдань;
  - виховання самодисципліни у розумовій праці.

Орієнтовні приклади розробок

- Голик О., Нудний В. До джерел живого слова: [дидактичний матеріал, диктанти, перекази з української мови на основі творчої спадщини В.О. Сухомлинського] [Електронний ресурс] / О. Голик, В. Нудний. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 100 с. – Режим доступу: http://koippo.in.ua/arhiv/druk/232_16.pdf.

- Розробки уроків Чернійчук Т.Л., Наумової Т.А., Лизун С.М., Гілічук Н.С., Вовк М.Є. та інших педагогів Побузької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Голованівської районної ради Кіровоградської області

Завдання «Музейна педагогіка»

Рекомендуємо педагогам загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів Кіровоградщини до 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського:

- презентувати досвід оформлення та діяльності музеїв, музейних кімнат та куточків, присвячених творчій реалізації педагогічної спадщини нашого земляка Василя Сухомлинського;
- організувати поїздки до педагогічно-меморіального музею відомого вченого-педагога в Павлиші, ознайомитись із системою роботи його авторської школи;
- створити (оновити) на веб-сайті навчального закладу тематичну рубрику «Сухомлиністика: традиції та інновації» з метою висвітлення технологій упровадження елементів сучасної сухомлиністики в навчально-виховний процес, до яких включено й інноваційні форми з музейної педагогіки.

Для виконання завдання радимо ознайомитися з відповідним напрямом роботи представленим на електронних ресурсах, а саме:

- віртуальна виставка музейної кімнати Василя Сухомлинського при Луцькій гімназії № 14 (режим доступу - <https://goo.gl/9mY9A5>);
- педагогічно-меморіальний музей відомого вченого-педагога у с. Павлиші (режим доступу - <https://goo.gl/F8KkA9>);
- інноваційні форми з музейної педагогіки (режим доступу - <https://goo.gl/K8FCqb>).

Завдання «Книжкова виставка»

Пропонуємо організувати серію книжкових виставок циклу «Василь Сухомлинський – дітям», зміст яких зосереджує увагу на постаті Василя Олександровича Сухомлинського як дитячого письменника.

Для виконання завдання радимо ознайомитися з різними видами виставок, зокрема: традиційні, віртуальні, у формі інтернет-плакату тощо.

Орієнтовні приклади створених виставок:

- виставка однієї книги «Василь Сухомлинський «Чиста криниця» (режим доступу - <https://goo.gl/Knl9mQ>);
- виставка-знайомство «Василь Олександрович Сухомлинський» (режим доступу – <https://goo.gl/jjZNof>);
- виставка-декорація «Василь Сухомлинський – дитячий письменник» (режим доступу – <https://youtu.be/WCo6JVoSgmE>).

Виставки можуть доповнюватися корисними посиланнями на матеріали, що висвітлюють професійний та життєвий шлях Василя Олександровича; твори, оповідання, казки, які можна читати в онлайн-режимі чи завантажити; відеоматеріали телевізійних передач, серед них:

- Василь Олександрович Сухомлинський. Біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=hwg0ebP2Cto>;
- Сухомлинський В.О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=XSj33i-IAB8>;
- казки Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/suhomlinskiy/>;
- оповідання Василя Сухомлинського для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/aP3Pzr>;
- Василь Олександрович Сухомлинський. Навчальне ТВ для дітей і дорослих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=6FZmOENZNPQU>.

Література та джерела

1. Бик А.С. Педагогіка Василя Сухомлинського в системі цінностей демократичного суспільства / В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : [монографія] / упоряд. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко ; авт. кол. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 504 с.
2. Богуш А.М. Азбука громадянськості в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Гуманізація навчально-виховного процесу : Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янск : Видавничий центр СДПУ, 2007. – 182 с.
3. Калініченко Н.А. Проблеми любові і вимогливості у вихованні дітей / А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко: естафета гуманної педагогіки / упорядник Крутенко О.В. – Черкаси, 2012 – 108 с.
4. Савченко О.Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського / В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : [монографія] / упоряд. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко ; авт. кол. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 504 с.
5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. – К. : Радянська школа, 1971. – С. 13-30.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / Вибрані твори в 5-ти томах. Т.3. – К. : «Радянська школа», 1977. – 670 с.
7. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол. : О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976 (Т. 5. – 1977. – С. 551-562.)
8. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол. : О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976 (Т.1. – 1976. – С. 55-206).
9. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол. : О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976 (Т. 5. – 1977. – С. 536-551).

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЗОРУ

В.В. Войтко,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології
і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

Система реформування освіти в Україні ставить своїм завданням формування високо інтелегентної, внутрішньо вільної і свідомої особистості, здатної розв'язувати соціальні та економічні проблеми суверенної держави. Її реалізація можлива за умови організації особистісного орієнтованого навчання, кінцевою метою якого є максимальне розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізація особистості кожного, створення умов для якомога повної реалізації інтелектуального й духовного потенціалу дитини.

У центрі сучасних технологій навчання й виховання знаходиться особистісно орієнтований підхід, основною метою якого є індивідуальний розвиток кожного вихованця освітнього закладу. Казкотерапія в цьому аспекті є потужним методом як виховання, так і корекції.

Казка супроводжує людину впродовж усього життя, допомагає її успішній соціалізації й ефективному засвоєнню життєвих уроків. Казка для дитини – це не просто вигадка, фантазія, це особлива реальність світу почуттів. Саме вона розсуває рамки звичайного життя; тільки в казковій формі діти стикаються з такими складними явищами і почуттями, як життя і смерть, любов і ненависть, гнів і співчуття, зрада і підступність. Казка – це стародавній спосіб підтримати людину за допомогою слова [2].

Казкотерапія – це один із ефективних методів роботи з дітьми, які зазнають тих чи інших емоційних та поведінкових труднощів. Суть цього методу у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє дитині вступити в боротьбу зі своїми страхами, комплексами [4].

Основний принцип казкотерапії – цілісний розвиток особистості, турбота про душу, зцілення казкою.

Казкотерапія добре долає в дітей високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних дитячих колективів. Казкотерапію можна використовувати в роботі з агресивними дітьми, невпевненими, сором'язливими, брехливими, а також у випадках різного роду психосоматичних захворювань. Процес казкотерапії дозволяє дитині усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення.

Суть методу казкотерапії полягає в тому, що казка доступно пояснює, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться бути хорошою, а негативні герої казок викликають у неї лише негативну реакцію. Негативний герой завжди залишається покараним, а доброму дістається красуня-принцеса й півцарства на додаток.

Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що її вигадують спеціально з урахуванням особливостей дитини. Тобто її головний герой схожий на дитину, він переживає ті ж проблеми й емоції. Він бореться, наприклад, з темрявою, і за його вчинками дитина може бачити, що це насправді не так уже й страшно. Або, навпаки, героя казки доля карає за те, що він не мисє руки або не слухається батьків.

Головне завдання казок: через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки.

Казкотерапія дозволяє опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності. Спілкування дітей із казкою допомагає їм впоратися зі своїми негативними станами, невпевненістю, лінню, небажанням пізнавати нове тощо.

Алгоритм підбору (складання) терапевтичної казки:

- чітко визначити проблему, яку слід вирішити;
- підібрати можливі шляхи її подолання у реальному житті;
- втілити в характері головного героя казки (це може бути вже існуюча казка) ті риси, страхи, комплекси, яких слід позбутися;
- у процесі розгортання подій казки головний герой має позбутися своїх недоліків [5].

Основні прийоми роботи з казкою.

Аналіз казок. Мета – усвідомлення, інтерпретація того, що стоїть за казковою ситуацією, конструкцією сюжету, поведінкою героїв. Наприклад, для аналізу обирається відома казка або казка, створена для індивідуальної роботи з учнями. При цьому дитині пропонується відповісти на ряд запитань: «Як ви думаєте, про що ця казка?», «Хто з героїв найбільше сподобався і чому?», «Чому герой зробив ті чи інші вчинки?», «Як герой знайшов вихід із складної ситуації?» тощо [5].

Розповідання казок. Прийом спрямований на розвиток фантазії та творчої уяви. Дитині або групі дітей пропонується розповісти казку від першої або третьої особи, а також від імені інших казкових героїв. Наприклад, дітям можна запропонувати розповісти казку про колобка від імені лисиці, Баби Яги або Василіси Премудрої.

Переписування казок. Переписування і дописування авторських і народних казок має сенс тоді, коли дитині не подобається щось у сюжеті казки, поворот подій, певні ситуації, у які потрапляють герої, кінець казки тощо. Це – важливий діагностичний матеріал. Переписуючи казку, дописуючи свою кінцівку або вставляючи інших персонажів у казку, дитина сама обирає найбільш відповідний їй внутрішньому стану сюжет і знаходить той варіант розвитку ситуацій, який дозволяє звільнитися їй від внутрішньої напруги. У цьому полягає психокорекційний сенс переписування казки.

Постановка казок із допомогою ляльок. Працюючи з лялькою, дитина бачить, що кожна її дія негайно позначається на поведінці ляльки. Це допомагає їй самостійно коригувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною. Робота з ляльками дозволяє удосконалювати і проявляти через

ляльку ті емоції, яких зазвичай дитина з якихось причин не може собі дозволити проявляти.

Малювання за мотивами казки. Вільні асоціації дитини виявляються в малюнку. Малюнки аналізуються, обговорюється поведінка й мотиви дій персонажа, діти дають їм оцінку: добре – погано.

Програвання епізодів казки. Програвання епізодів казки дає можливість дитині відчувати деякі емоційно значущі ситуації і пережити певні емоції.

Складання казок – це так цікаво й корисно! З одного боку цей процес сприяє розвитку уяви, з іншого – дозволяє дитині повідомити оточуючим про свої проблеми. Краще не втручатися в те, про що та як вигадує дитина. Хоча на початковому етапі, щоб показати приклад, можна скласти казку разом з нею. Почута від дитини казка допоможе усвідомити її проблеми і труднощі [6].

Рекомендації щодо складання терапевтичної казки:

- *Починати здалеку.* Традиційно використовуються фрази, що позначають час: «давним-давно», «за часів Царя Гороха», «у давнину», «у минулому році», «такого-то числа і такого-то року» і так далі.

- *Позначити місце, де будуть відбуватися події.* У класичних казках це звучить так: «у деякому царстві-государстві», «у тридесятому царстві», «в одному лісі». Але ніщо не заважає вам придумати щось своє, особливо якщо казка лікувальна і покликана допомогти дитині впоратися з якоюсь проблемою. Можна обрати місцем казкових подій свою школу, своє місто або село, дитячий майданчик або дитячий садок.

- *Вигадати головного героя, який би був схожим на дитину, якій адресується казка.* Нехай герой любить ті речі, до яких небайдужа дитина, має схожі з нею звички й захоплення. Але не варто повністю відтворювати дитину в герої історії. Треба зробити персонажа казковим, цікавим, кумедним, чарівним, що викличе в дитини найгарячіші симпатії і бажання опинитися на його місці.

- *Позначити символічно проблему (в жодному разі не напряму!).* Вона має відображати ситуацію, у яку потрапила дитина. Змініть ситуацію так, щоб вона лише вгадувалася, зробіть її по-справжньому казковою, чарівною, але цілком впізнаваною. Однак не зменшувати труднощі, з якими зіткнувся головний герой.

- *Придумати продовження історії.* Тут можна ввести в гру антигероя/героїв, які посилять проблему, або ж обійтися без них. Головне: проблема має бути посилена максимально, доведена до абсурду. Розвивайте історію так, щоб стало зрозуміло – герой просто не може не зробити щось відносно проблеми.

- *Разом з героєм вирішувати його казкову проблему.* Герой казки має прийти до вирішення проблеми так, щоб дитина побачила вихід зі своєї власної – тієї, для якої і вигадувалася казка. Нехай у процесі герой проявляє свої кращі якості, задіює різноманітні ресурси, стаючи сильнішим, розумнішим, добрішим, сміливішим.

- *Виводити свого героя з усіх пригод безумовним переможцем.* Радійте разом з дитиною його успіхам і хоробрості, а потім обговоріть з дитиною, чому

навчила персонажа казки ця історія, як він надалі буде вести себе, потрапивши в схожу ситуацію.

- *Казку для казкотерапії найчастіше складають для кожної дитини окремо, з урахуванням її особливостей, відштовхуючись від тих проблем та страхів, які притаманні конкретній дитині. Така казка повинна дозволити дитині вдатися до самоаналізу. Головний герой переживає ті ж емоції, що і дитина, долає ті ж страхи та комплекси, знаходить виходи з проблемної ситуації. Дитина порівнює себе з персонажем, аналізує його поведінку і, як результат, вчиться долати труднощі різного характеру в реальному житті, позбувається тих недоліків, які притаманні їй зараз [7].*

З огляду на це, особливого звучання набуває спадщина В. Сухомлинського. Педагогічну спадщину В.О. Сухомлинського пронизує ідея цілісного формування особистості. Усі аспекти виховання – моральний, розумовий, трудовий, естетичний, фізичний – за його переконанням, становлять нерозривну єдність духовного стану дитини. Вчений розкрив значення естетичного розвитку, естетичної культури дитини в цілісному процесі формування особистості, показав діалектичний взаємозв'язок між емоційним розвитком, розумовою діяльністю, моральними вчинками; дав ряд цінних рекомендацій щодо застосування різноманітних засобів естетичного впливу на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [1].

Саме казки В.Сухомлинського є прекрасним засобом усунення проблеми. Свій ідеал виховання Сухомлинський вбачав у тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним у подиві, зробила його частинкою свого життя. Залучаючи дітей до світу прекрасного, педагог завжди використовував психологічні моменти і педагогічні заповіді. Перш за все, виховання прекрасним ґрунтувалось на позитивних емоціях. Там де є, хоч найменший примус дитини, про естетичне виховання не може бути й мови. Заплакана дитина не сприймає вже нічого, навіть найкращого. Прекрасне тільки тоді може сприйматися і бути прекрасним, коли дитина емоційно підготовлена до цього, то вона із завмиранням серця, з трепетом душі чекає зустрічі з ним [3].

Літературна спадщина В.О. Сухомлинського допомагає навчати дітей бачити, а не просто дивитись; чути, а не просто слухати; відчувати, а не просто спостерігати; доторкнутись до природи серцем, переживаючи різні емоції. Слухаючи, роздумуючи над текстами казок, оповідань, мініатюр В. Сухомлинського, у вихованців СДНЗ активізується та збагачується словник, розвиваються морально-ціннісні, світоглядні уявлення, поняття, діти вчать висловлювати свою думку. Діти стають емоційнішими, у них з'являється здатність і бажання реалізувати схожі ситуації в реальному повсякденні: вдома, у дитячому садочку, в оточенні однолітків та дорослих. Як правило, ми бажаємо рідним, друзям того, чого хочемо собі: щастя, успіху, здоров'я, радощів. І сором'язливо не зауважуємо одну дуже важливу якість людської натури, від якої, по суті, залежить щастя, успіх, оптимізм і навіть здоров'я, принаймні душевне. Мається на увазі віра людини в себе: не самовпевненість,

не почуття власної зверхності, не переможний егоїзм - а віра в себе, у свої можливості. І тому казкові намистинки Василя Сухомлинського – це перша сходинка до виховання успішної та освіченої людини в майбутньому [1; 3].

Практичний психолог дошкільного закладу «Горобинка» м. Кропивницького Т.І. Кваша, використовуючи казки Василя Сухомлинського у роботі з дітьми з порушенням зору, практично доводить, що вони є ефективним інструментом, який допомагає скоригувати поведінку дитини, пояснити їй основні закони світу, прищепити правильні цінності та розкрити творчий потенціал. Аналізуючи роботу педагогічного колективу дошкільного закладу «Горобинка» з цього питання, можна з впевненістю сказати, що літературна спадщина В.Сухомлинського позитивно впливає на формування духовно-морального світогляду дітей, які мають порушення зору, а також впливає на рівень їх знань, а відтак і допомагає сформувати позитивне, оптимістичне світобачення, викликає бажання творити добро та відкриває перед дитиною світ моральності й емоційності у спілкуванні.

Саме тому, прагнучи сформувати у дошкільників реалістичне й оптимістичне світобачення, зрозуміти і усвідомити свій емоційний стан, педагоги навчального закладу звертаються до спадщини видатного українського гуманіста ХХ століття - В.Сухомлинського.

Педагогічна спадщина В.Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Провідне місце в ній займає ідея гуманізму, людяності та добротності. Педагог переконливо стверджує, що виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення людям добра. Навчити дитину ставитися до інших з повагою та добротою, допомогти обрати адекватні моделі поведінки – неоціненну допомогу в цьому, звичайно, надають праці Василя Сухомлинського, який стверджував, що добрі почуття беруть свій початок у дитинстві, а зерна людяності, доброти, ласки, доброзичливості треба сіяти та плекати в душах вихованців тоді, коли вони ростуть і починають пізнавати світ.

Він добре усвідомлював специфіку і складність емоційного виховання: «Виховувати почуття – це не значить говорити про почуття чи вчити переживати. ...Якщо штучність, нарочитість у вихованні взагалі неприпустимі, то у вихованні емоційної культури вони особливо шкідливі».

В.Сухомлинський обґрунтував неповторну концепцію, яка базується на глибокому психологічному аналізі сімейних відносин, принципах гуманізму, процесі формування особистості, розробив і перевіряв на практиці ідею співдружньої сім'ї і школи у вихованні дітей «Найуніверсальніша, найскладніша і найблагодійніша робота, одна для всіх і водночас своєрідна, неповторна в кожній сім'ї – це творення людини».

Педагогічний колектив активно залучає батьків до співпраці (це і Школи молодих батьків, і засідання Батьківських клубів, і залучення батьків до різноманітних розваг, заходів разом з дітьми (спортивні, музичні тощо), і семінарів-практикумів, і розвивальних занять за участю батьків, і їх участь в екскурсіях поза межі закладу (допомога в супроводі дітей і в організації самих екскурсій).

Це вимагає певних зусиль з боку вихователів, спеціалістів, але ці зусилля приносять користь для дітей, родин та навчального закладу. З досвіду роботи видно, що соціальна інтеграція дитини з вадами зору в середовище дітей з нормальним зором є не тільки бажаною, а й обов'язковою умовою подальшого особистого росту й адекватної соціальної адаптації. Вирішальну роль у роботі практичного психолога, вихователів, тифлопедагогів, логопеда належить індивідуальному підходу до дитини, у якому враховують патологію, складність вади; рівень психофізичного та мовного розвитку; характер і тип темпераменту; комунікативні властивості, схильність дитини до швидкої адаптації в середовищі однолітків та його комфортності, зацікавленість батьків.

Розвиток креативності як здатності до творчості набуває такої значущості тому, що вона є базовою якістю особистості, її ядром, центральною характеристикою. Креативність – це сукупність виявів особистості, творчі можливості, закладені в кожній людині від народження, які розкриваються в різних сферах життєдіяльності. Креативність – загальна здібність дитини, її здатність до творчості; комплекс інтелектуальних та особистісних якостей, що сприяє становленню і прояву творчості. Педагогічний колектив СДНЗ №46 «Краплинка» розглядає креативність дошкільників як творчі можливості дитини, що проявляються в мисленні, спілкуванні, іграх і характеризують як особистість загалом, так і її окремі здібності, продукти творчої діяльності, процес їхнього створення. У дітей творчий потенціал проявляється залежно від індивідуальних особливостей, творчих здібностей і особистісних рис: зацікавленості, інтересу, пізнавальної активності. У дошкільному закладі створена виставка робіт вихованців і їх батьків, тематика яких змінюється кожного місяця, наприклад: поробки у техніці квілінгу, з солоного тіста, нетрадиційних технік малювання, роботи з зерна та природного матеріалу, обереги. При роботі з дітьми педагогічний колектив ставить за мету стимулювання розвитку творчих та інтелектуальних здібностей у дошкільників; формування згуртованості дитячого колективу, розвиток комунікативних умінь і навичок; сприяння створенню в дошкільнят позитивного емоційного настрою, розвиток і коригування емоційної сфери дітей; психокорекція тривожності, агресивності; виховання співчутливості, доброзичливості, взаємодопомоги та інших позитивних рис характеру дошкільників; заохочувати розвиток пізнавальних психічних процесів: сприймання, мислення, уваги, пам'яті; розвиток творчих здібностей, уяви та фантазії; розвиток прагнення дитини до самореалізації, творчого ставлення до життя, схильність до експериментування, дослідництва, самоконтролю негативних емоційних станів; становлення особистості; формування образу «Я» у дитини, здатність оцінювати себе, власні вміння, навички, дії; стимулювання позитивного ставлення дитини до своєї хвороби, прагнення перебороти її, віра у власні сили, у можливість подолання вади і свідомої активності; підкреслювати і заохочувати будь-які досягнення дитини.

Великого значення надавав В. Сухомлинський казці у процесі розвитку дитини, вважав її чудодійним методом розвитку мовлення дітей: це «свіжий

вітер, що роздуває вогник дитячої думки і мови». Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем, відгукується на події та явища навколишнього життя, висловлює ставлення до них. Початкове духовне виховання дитини відбувається саме через казку. Педагог дійшов висновку, що весь зміст навчання, характер духовного життя, розумового розвитку дитини повинен стояти на «трьох китах»: «яскрава думка, живе слово і творчість дитини».

З казок діти отримують багато інформації: перші уявлення про час і простір, про зв'язок людини з природою; казки дозволяють дошкільнику вперше пережити хоробрість і стійкість, побачити добро і зло. Впливаючи на поведінку дитини, педагогу не завжди достатньо пояснити правила й норми поведінки – знання мають перетворитися у переконання, а для цього слід задіяти почуття дитини, «включити» її емоційний досвід.

Літературна спадщина В.Сухомлинського допомагає навчати дітей бачити, а не просто дивитись; чути, а не просто слухати; відчувати, а не просто спостерігати; доторкнутись до природи серцем, відчуваючи різні емоції. Слухаючи, роздумуючи над текстами казок, оповідань, мініатюр Василя Олександровича, у вихованців СДНЗ активізується та збагачується словник, розвиваються морально-ціннісні, світоглядні уявлення, поняття, діти навчаються висловлювати свою думку. Вихованці стають більш соціальними, емоційними, у них виразніше виявляється здатність і бажання реалізувати схожі, можливо, подібні ситуації в їх реальному повсякденні: удома, у дитячому садочку, в оточенні однолітків та дорослих. Як правило, ми бажаємо рідним, друзям того, чого хочемо собі: щастя, успіху, здоров'я, радощів. І сором'язливо не зауважуємо одну дуже важливу якість людської натури, від якої, по суті, залежить щастя, успіх, оптимізм і навіть здоров'я, принаймні душевне. Мається на увазі віра людини в себе: не самовпевненість, не почуття власної зверхності, не переможний егоїзм – а віра в себе, у свої можливості. І тому казкові намистинки Василя Сухомлинського це перша сходинка до виховання успішної та освіченої людини в майбутньому.

Таким чином, використовуючи казки Василя Сухомлинського в роботі з дітьми з порушенням зору, вважаємо, що вони є ефективним інструментом, який допоможе скоригувати поведінку дитини, пояснити їй основні закони світу, прищепити правильні цінності та розкрити творчий потенціал. Можна впевнено сказати, що літературна спадщина В.Сухомлинського позитивно впливає на формування духовно-морального світогляду дітей, які мають порушення зору, а також впливає на рівень їх знань, а відтак і допомагає сформувати позитивне, оптимістичне світобачення, викликає бажання творити добро та відкриває перед дитиною світ моральності й емоційності у спілкуванні.

Висновок. Отже, казкотерапія для дітей – це корисний метод виховання і психотерапії, основи якої можуть опанувати будь-які батьки.

Казки В.Сухомлинського – невичерпне джерело терапевтичного впливу на психічний розвиток дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

Література та джерела

1. Болдарєва С. Використання спадщини Василя Сухомлинського / С.Болдарєва // Психолог дошкілля. – 2012. – №12 (41). – С. 19-24.
2. Кваша Т.І. Казкотерапія як метод психотерапевтичного впливу на дитину, що має порушення зору : [методичний посібник] / Т.І. Кваша. – Кіровоград, 2015. - 120 с.
3. Кваша Т.І. Корекційно-розвивальне заняття для дошкільників з вадами зору з використанням елементів казкотерапії та піскотерапії «Мандрівка казочками» / Т.І. Кваша // Методичний портал газети «Психолог дошкілля», 2015. – 12 с.
4. Гетманська М. Казка чи казкотерапія? Виховання чи лікування? / М. Гетманська // Психолог дошкілля (Шкільний світ). – 2012. – № 9. – С. 29-32.
5. Єгорушкіна К. Казкотерапія як інструмент психолога та педагога [Текст] / К. Єгорушкіна // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 2. – С. 4–9.
6. Майбородюк Н.Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-сислової свідомості учнів початкової школи: [зб. наук. пр.] / Н.Д. Майбородюк // Педагогіка вищ. та серед. шк. – 2010. – Вип. 28. – С. 136–141.
7. Соловійова Л. Казкотерапія у навчально-виховному процесі [Текст] / Л. Соловійова// Початкова освіта (Шкільний світ). – 2010. – № 15. – С. 12–13.

Додаток

*Методичні засади впровадження ідей В. Сухомлинського
у практику роботи дошкільного навчального закладу
(автор Т.І. Кваша, практичний психолог
дошкільного навчального закладу «Горобинка» м. Кропивницького)*

Конспект заняття

«З мишкою давно вже я дружу...»

(корекційно-розвивальне заняття з елементами казкотерапії)

Мета: розвиток комунікативних та ігрових навичок, сприяння зняттю емоційної й фізичної напруги; формування відчуття належності до групи; розвиток почуття єдності та бажання брати участь у колективній грі; створення психологічно невимушеної обстановки; розвиток почуття значущості, індивідуальності; зменшення та позбавлення тривожності (страху); викликати бажання носити окуляри, якщо це потрібно для корекції зору; розвиток мовлення, пам'яті, уваги, уяви, мислення; створення умов, що забезпечують свободу самовираження кожного вихованця; формування в дошкільників навичок вербальної та невербальної комунікації; створення позитивного настрою.

Корекційна робота: розвиток загальної та дрібної моторики дітей; закріплення знань про колір; розвиток окоміру, вміння орієнтуватися на мікро- та макроплощині.

Матеріал: індивідуальні килимки «сонечка» та «хмаринки»; пластикові кульки різного кольору; кольорові обручі; капелюх Чарівника; іграшкове Мишеня; магнітофон; музичний аудіозапис, презентація казки у вигляді слайдів.

Хід заняття

Вправа «Привітання».

- Доброго дня, дітки! Дуже рада вас бачити! Я прийшла до вас в гості не одна. А щоб дізнатись з ким, вам потрібно відгадати загадку.

Сіренька, швиденька.
Довгий хвостик має,
Від kota втікає.

- Хто це? (*Мишка*).

Психолог показує іграшкову мишку, що одягнена на руку.

- А хочете разом з мишкою погратися? (*Так.*)

- Але спочатку давайте познайомимося та привітаємося.

Психолог підходить до кожної дитини, що стоїть на індивідуальному килимку-«сонечку», вітається та знайомиться: «Здрастуй! Мене звати Мишка!» (*Здрастуй, Мишка, мене звати...*)

Пальчикова гра «Дбайливе мишенятко»

- Дітки, пограймося разом з Мишкою! А гратися ми будемо за допомогою пальчиків. Але спочатку давайте розігріємо наші пальчики.

Діти труть долоньку об долоньку, плескають ними, промовляючи «Привіт!», пальчиками роблять вправу «Долоньки цілуються».

Маленьке мишенятко

У сірому мішку
До своєї хатки
Несло по колоску:
Матусі й татові,
Сестрі й братові –
І для себе колосок
Поклало у мішок.

Читання віршика супроводжується показом пальчикових фігур.

Гра «Весела зарядка»

- Дітки, скажіть, будь ласка, ви в садочку робите зарядку? Ви спритні? Давайте зараз разом з Мишкою зробимо зарядку. Щоб було веселіше, зробимо її під музичний супровід.

Читання віршика супроводжується показом рухів.

З мишкою давно вже я дружу.
І зарядку їй робити поможу.
Головою я кручу, заплющив очі,
Бо kota я зараз бачити не хочу!
Мишка лапками крутити почала,
Та до сиру дотягнутись не змогла!
А тепер ми підтягнули животи,
Нахилитися вперед вже почали.
Нахилиємося з нею вправо, вліво,
Ми виконуємо вправу цю уміло!
А тепер потрібно швидко їй присісти,

Щоб у нірку за канапкою залізи.
Мишоловки нашу мишку не лякають,
Наші мишки дуже високо стрибають.
А тепер біжимо з мишкою вперед –
Нас ніхто сьогодні не наздожене!

Слухання та перегляд казки

- Дітки, Мишенятко хоче розповісти вам історію, що трапилася з ним. Послухаєте? (Так.) Але ми будемо її не тільки слухати, а й переглядати. Сідайте зручно на свої килимочки, починаємо...

Психолог читає казку, а одночасно на мультимедійній дошці з'являються слайди до тексту казки.

Мишенятко-рятівник

У великому й гарному лісі жило собі Мишенятко. Та от біда – не мало воно зовсім друзів... Сміялися з нього всі звірята через те, що воно не таке, як усі інші. Глузували з того, що воно маленьке, сіреньке, має довгий хвостик, а найголовніше – Мишенятко мало поганий зір та носило окуляри. Ви навіть уявити собі не можете, які жахливі прізвиська вигадували для нього щодня звірята – Лисенятко, Ведмедик, Білочка та Зайчик.

А одного разу зробили навмисно для Мишенятка таку капость: вирили глибоку яму, прикрили її листям і покликали Мишенятка гратися. А Мишенятко через те, що з нього постійно глузували, перестало носити окуляри і поклато їх у саму дальню шухлядку. І тут, крокуючи лісовою стежиною і зрадивши, що його покликали гратися, воно не побачило глибокої ями і провалилося в неї та дуже забило лапку. А наступного дня звірята ще дужче сміялися з Мишенятка, бо той ще й кульгав на забиту лапку. І так Мишенятку стало боляче, що воно образилося і вирішило більше ніколи не виходити зі свого будиночку.

Одного теплого сонячного дня велика сім'я равликів вийшла на прогулянку. Попереду йшли мама з татом, а за ними дітки – маленькі равлики. Останнім йшов равлик Чомусик.

Він мав таке ім'я, тому що його все цікавило: чому дерева мають зелені листочки, чому комахки та пташки літають, а равлики повзають, і багато-багато іншого.

Чомусик йшов останній і роздивлявся все навкруги. І раптом побачив дуже красивого метелика, який кружляв над різнокольоровими квітами. Чомусик затримався, як йому здалося, на хвилику, задивившись на метелика. А коли підняв голівку, зрозумів, що відстав він мами, тата й братиків і сестричок. Загубився!!! А день вже підходив до кінця, навкруги сіріло. Чомусик заліз під зелений листочок і вирішив дочекатися, поки мама з татом знайдуть його.

До глибокої ночі сім'я равликів шукала свого маленького синочка, їм допомагали всі мешканці лісу. Та все було марно... Тато-равлик був засмучений, мама-равлик плакала.

І тут Лисенятко згадало про Мишенятка:

- Я знаю, хто нам допоможе – Мишенятко. У нього є окуляри, і тому він може дуже далеко і гарно бачити.

- Але ж ми його образили, – сумно сказала Білочка.

- Тоді вам потрібно попросити пробачення у Мишенятка, – сказала бабуся Сова.

Друзі-звірята, підійшовши до будиночка Мишенятка, почали його кликати:

- Мишенятко, вибач нас, будь ласка! Ми більше ніколи не будемо тебе ображати. Допоможи нам знайти маленького равлика за допомогою твоїх окулярів.

Мишенятко, звичайно, вибачило звіряток. Діставши свої окуляри та вдягнувши їх, воно вилізло на саме високе дерево і почало вдивлятися в різні сторони. Раптом побачило, що за великим грибом тремтить зелений листочок, а під листочком Мишенятко розгледіло Чомусика.

- Я знайшов його! – радісно вигукнуло Мишенятко і вказало лапкою напрямок, де був Чомусик.

- Він за великим грибом-боровиком, під зеленим листочком.

Вся сім'я равликів та мешканці лісу були дуже раді, що нарешті знайшли маленького Чомусика.

Відтоді маленький равлик ніколи не відставав від батьків. Мишенятку всі мешканці лісу були вдячні і називали його героєм-рятівником. Лисенятко, Ведмедик, Білочка та Зайченятко були надалі чемними і добрими та раділи, що в них з'явився новий друг.

А Мишенятко дуже пишалося тим, що носить окуляри. І всі звірята хотіли бути схожими на нього.

Далі йде обговорення казки разом з дітьми: Хто вам найбільше сподобався? А хто – ні? Чому? Чи гарно ображати дітей, що носять окуляри?

Вправа «Кольорові кульки»

- Які ж ви молодці! Справжні спортсмени! Мишці дуже сподобалося, як ви робили зарядку. І за це вона пропонує вам трішки погратися з кольоровими кульками. Кульки різного кольору. Я зараз буду вам показувати кульку, а ви - називати її колір. Добре?

Психолог показує кульки жовтого, червоного, синього та зеленого кольорів.

- А збирати ми будемо їх в ось такі гарні кольорові обручі. Жовту кульку в який обруч ви покладете? (*Жовтий.*) І так відповідно всі інші кульки.

Вправа виконується під веселий та ритмічний музичний супровід.

Пластичний етюд «Сонечко»

- Молодці! Від того, що ви такі активні, веселі, розумні, в нашому залі стало так сонячно і тепло! І ви неначе перетворилися на маленьких сонечок. Ви, мабуть, стомилися? Зараз відпочинемо. Маленькі «сонечка», лягайте, будь ласка, на біленькі «хмаринки» і послухайте казочку, яку я вам розповім.

Релаксаційна вправа виконується під музичний аудіозапис. Діти виконують відповідні дії.

- Лягайте на спинки зручно. Розслабте свої ручки та ніжки, заплюште оченята.

- Щодня сходить Сонце, щоб обігріти землю. Всі раді Сонечку! Але поки що воно спить. Ніч закінчується. Сторож-Місяць пішов відпочивати й постукав до Сонечка, щоб воно прокидалося. А Сонечко спить солодко. Почуло, що у двері постукали. Відкрило свої очі, а на вулиці темно. Не хочеться вставати. Сонечко позіхнуло і знову закрило оченята. Але час не чекає. Треба будити Землю. Сонечко потягнулося й підвелось з ліжка. Умило ротик. Умило щічки. Взяло гребінець і розчесало своє золоте волосся-промінчики. Промінці яскраво засяяли. Сонечко поправило свій одяг і вийшло на небо. Вдихнуло свіже повітря, показало яке гарне та красиве і посміхнулося всім.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ: ШКОЛА ЗАРАДИ ДИТИНИ

В.П. Воловоденко,

завідувач бібліотеки комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

Т.В. Олексієнко,

бібліотекар комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

З плином часу втілення творчого доробку Василя Сухомлинського в сучасну освіту України набуває все більшого розмаху, залучаючи до цього процесу дедалі ширші кола освітян, тому діяльність бібліотеки нашої установи сьогодні надзвичайно актуальна. Вона сприяє подальшому поширенню та впровадженню ідей педагога, який своєю творчістю, працею, своїм подвижницьким життям продовжує об'єднувати педагогів різних країн, а найперше – учителів його рідної України.

Одним із завдань нашої бібліотеки є збирання, збереження, об'єднання в одному фонді документальної спадщини В. О. Сухомлинського, а також введення її в освітній, науковий і культурний читацький обіг; створення відповідної інформаційної продукції; забезпечення умов користування документами з метою впровадження позитивного досвіду в роботу освітян області. Для повноти відображення цей фонд містить праці видатного педагога, документи про його життя, педагогічну діяльність, матеріали із впровадження ідей в практику роботи сучасної школи, що створює умови для комплексного вивчення і дослідження в нашій бібліотеці творчості науковця-практика.

Нижче подано тематичний список літератури, що рекомендований для вчителів початкової школи, батьків і всіх, хто цікавиться спадщиною В.О. Сухомлинського.

1. Адаменко Н. Виховання доброти у дітей молодшого шкільного віку за ідеями В.О. Сухомлинського / Н. Адаменко // Початкова школа. – 2014. – № 9.

2. Андреева С. Учитель добра і краси (свято) / С. Андреева // Початкова школа. – 2012. – № 9.
3. Антоненць М. Проблема охорони здоров'я школярів у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського / М. Антоненць // Початкова школа. – 2012. – № 9.
4. Антоненць М. Проблема розвитку творчої особистості вчителя в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського / М. Антоненць // Початкова школа. – 2013. – № 9.
5. Антоненць М. Проблема наступності між дошкільною і початковою освітою та вихованням у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського [Текст] / М. Антоненць // Початкова школа. – 2011. – № 9.
6. Балютіна К., Сосновська М. Орієнтовний перелік заходів присвячених 95-й річниці з дня народження В.О. Сухомлинського / К. Балютіна, М. Сосновська // Початкова школа. – 2013. – № 5.
7. Барвисте коромисло // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 9.
8. Батьківські збори на тему «Підтримайте свою дитину - і Ви будете пишатися нею» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 1.
9. Біленко О. Школа сприяння здоров'ю – імідж сучасного навчального закладу / О. Біленко // Початкова школа. – 2013. – № 8.
10. Бондар Л. В.О. Сухомлинський: дитинство – найважливіший період людського життя / Л. Бондар // Початкова школа. – 2011. – № 10.
11. Вашуленко М. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського – першоджерело формування українськомовної особистості дошкільників і молодших школярів / М. Вашуленко // Початкова школа. – 2013. – № 9.
12. Використання елементів ігрового навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів // Початкове навчання та виховання. – 2013. – № 2.
13. Виховний потенціал народної педагогіки // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 10.
14. Говорун Р. Збереження здоров'я дітей – найважливіший аспект діяльності школи / Р. Говорун // Початкова школа. – 2013. – № 9.
15. Довга Т. Валеопедагогічні ідеї в гуманістичному досвіді Я. Корчака і В. Сухомлинського / Т. Довга // Початкова школа. – 2014. – № 1.
16. Дружба з книгою – це свято // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 6.
17. Естетичне виховання молодших школярів [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 9.
18. Землянська Н. Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського в процесі підготовки майбутніх педагогів / Н. Землянська // Початкова школа. – 2012. – № 9.
19. Інтелектуальний, моральний і естетичний розвиток молодшого школяра як творчої особистості засобами театрального мистецтва [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 9.

20. Кальчук М. Дидактична казка на уроках навчання грамоти : з досвіду використання ідей В.О. Сухомлинського / М. Кальчук // Початкова школа. – 2011. – № 10.
21. Кальчук М., Махиня С. Щоб у серці жила Батьківщина / М. Кальчук, С. Махиня // Початкова школа. – 2014. – № 9.
22. Картина квітневого дня. Урок милування природою під час прогулянки в ГПД // Початкове навчання та виховання. – 2014. – № 3.
23. Кіцененко О., Асєєва О. Організація роботи кімнати-музею імені В.О. Сухомлинського / О. Кіцененко, О. Асєєва // Початкова школа. – 2012. – № 9.
24. Козаченко К. Творча реалізація гуманістичних ідей В. Сухомлинського у системі виховної роботи вчителя / К. Козаченко // Початкова школа. – 2015. – № 2.
25. Країна книжкова – країна казкова. Свято книги // Початкове навчання та виховання. – 2015. – № 4.
26. Кузьміна І. В.О. Сухомлинський про виховання відповідальності у дітей / І. Кузьміна // Початкова школа. – 2012. – № 7.
27. Лелет М. Літературна година-спомин. 3 клас / М. Лелет // Початкова школа. – 2012. – № 9.
28. Лящук Л. Педагогіка добра, педагогіка діалогу Василя Сухомлинського / Л. Лящук // Початкова школа. – 2014. – № 9.
29. Лящук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку / Л. Лящук // Початкова школа. – 2012. – № 9.
30. Маркіна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського / С. Маркіна // Початкова школа. – 2014. – № 9.
31. Музично-естетичне виховання молодших школярів [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 6.
32. Навчаємо у грі. Використання ігрових ситуацій у процесі навчання математики у початковій школі [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 6.
33. Нагорна О. Формування екологічної свідомості молодших школярів на літературній спадщині В.О. Сухомлинського / О. Нагорна // Початкова школа. – 2016. – № 9.
34. Ніколи не зневірюйтеся! Урок читання у 4-му класі [Текст] // Початкове навчання та виховання. – 2014. – № 7.
35. Обдаровані діти молодшого шкільного віку: виявлення – навчання – розвиток [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 4.
36. Органічне поєднання гри та навчання на уроках української мови в 1 класі спеціальної школи [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 12.
37. Подорож до країни Фантазії [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 10.

38. Позакласне читання. 3 клас [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 9.
39. Пригоди дівчинки на ім'я Не. Дидактичний матеріал з української мови за темою «Не з дієсловами» // Початкове навчання та виховання. – 2014. – № 12.
40. Програма факультативного курсу для учнів 1-4 класів «Дитяча світова література» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 5.
41. Проектний день у початковій школі за темою «Сніг» (3 клас) [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 7.
42. Робота з театральною лялькою [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 6.
43. Родинне свято «Тільки родина, як зірка єдина, – твій порятунок, надійний причал» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 6.
44. Розвиток мислення та мовлення учнів на уроках рідної мови та читання [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 10.
45. Розвиток пізнавальної активності засобами особистісно орієнтованого навчання // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 6.
46. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі формування мовленнєвої компетентності [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 7.
47. Розвиток творчої уяви школярів через художній образ // Початкове навчання та виховання. – 2017. – № 2.
48. Роль книги у формуванні особистості учня початкової школи [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 9.
49. Савченко О. Толерантність як цінність шкільної освіти: методичний аспект / О. Савченко // Початкова школа. – 2014. – № 9.
50. Савченко О. Уміння учнів вчитися у дидактичній системі В.О. Сухомлинського / О. Савченко // Початкова школа. – 2013. – № 9.
51. Свято «Моя мама – ясне сонечко». 1 клас [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 2.
52. Свято Книги [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 3.
53. Седова Н., Грабова Г. Сучасний учитель початкових класів у діалозі з В. Сухомлинським / С. Седова // Початкова школа. – 2012. – № 9.
54. Система вправ для вдосконалення техніки читання. Поради для вчителів-початківців // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 6.
55. Соловейчик С. Вертатися до джерел... / С. Соловейчик // Початкова школа. – 2013. – № 9.
56. Соловійов Ю. Животворча сила педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. Педагоги Донеччини віддають серце дітям / Ю. Соловійов // Початкова школа. – 2012. – № 2.

57. Створення класу-родини – важливий засіб навчання і виховання [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 5.
58. Ступак Л. Літературне свято «Життя і творчість В.О. Сухомлинського» / Л. Ступак // Початкова школа. – 2013. – № 9.
59. Сухомлинський В. Обережно, дитина / В. Сухомлинський // Початкова школа. – 2011. – № 9.
60. Тварини – брати наші менші. Година спілкування у 3-4-х класах [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2013. – № 5.
61. Тести з українського читання. 4 клас (за підручником О. Я. Савченко «Читанка») [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 8.
62. Тестові завдання для перевірки сприймання прочитаного тексту (за підручником О.Я. Савченко «Читанка». 3 клас) [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 8.
63. Тестові завдання для перевірки усвідомлення змісту прочитаного тексту (за підручником О.Я. Савченко «Читанка». 2 клас) [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 8.
64. Ткач Л. Вчуся знаходити нових друзів. Цікаві заняття / Л. Ткач // Початкова школа. – 2012. – № 9.
65. Ткачук Г. Технології формування зв'язного мовлення молодших школярів засобами художніх творів В.О. Сухомлинського / Г. Ткачук // Початкова школа. – 2015. – № 10.
66. Упровадження технології різнорівневого навчання на уроках у 1-му класі // Початкове навчання та виховання. – 2015. – № 1.
67. Урок мислення серед природи в 4 класі «Очі відкрила конвалія біла» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 4.
68. Урок позакласного читання в 2 класі [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 9.
69. Урок позакласного читання в 3 класі [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 9.
70. Урок позакласного читання в 4 класі [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 9.
71. Урок художньої праці в 2 класі «І з папером і картоном працювати ми майстри» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 6.
72. Урок читання в 3 класі «Шевченкове слово» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 6.
73. Уроки добра (за творами В.О. Сухомлинського) [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 9.
74. Учитель добра і краси (вивчаємо спадщину В.О. Сухомлинського). Година спілкування в 4-му класі // Початкове навчання та виховання. – 2016. – № 3.
75. Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення (компетентісно

орієнтована освіта) [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 6.

76. Цикл уроків читання в 2 класі «Буду я природі другом: милуюся, оберігаю, прикрашаю...» [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 1.

77. Цікава математика [Електронний ресурс] // Початкове навчання та виховання. – 2011. – № 8.

78. Челпанова М. Коли казка знання сіє, тоді народжуються мрії / М. Челпанова // Початкова школа. – 2012. – № 9.

79. Чернишов О. Розвиток ідей В.О. Сухомлинського в реорганізації оздоровчої функції освіти [Текст] / О. Чернишов // Початкова школа. – 2012. – № 5.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ

Науково-методичний вісник

№ 53

Підписано до друку 14.06.2017 р.

КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика Перспективна, 39/63,
Кропивницький, 25006

Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення
освітнього процесу КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика
Перспективна, 39/63, Кропивницький, 25006